

ÖRÖKSÉGÜNK KÖNYVTÁRA 2.
(A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kiadványai)

Pálóczi Horváth Lajos
ÁLOMPÁKÁSZ
Egy dzscentri gyermekkora

ÖRÖKSÉGÜNK KÖNYVTÁRA 2.
(A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola kiadványai)

Pálóczi Horváth Lajos
ÁLOMPÁKÁSZ
Egy dzsentri gyermekkora

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 821.511.141–312.6(477.87)

P 20

Az Örökségünk Könyvtára című könyvsorozatot a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 2020 folyamán indította útjára a kárpátaljai magyar közösség kultúrájának ápolása és a magyar kultúrának az ukrán nemzet tagjai körében történő bemutatása, népszerűsítése céljából. A könyvsorozat keretében Kárpátalja történetéhez, tudományos és kulturális életéhez kapcsolódó, korábban már közreadott kiadványok vagy akár eddig csak kézirat formájában elérhető művek kerülnek újrakiadásra, illetve első megjelentetésre magyar és ukrán nyelven. Jelen kiadvány – amely a könyvsorozat második kötete – Pálóczi Horváth Lajos *Alompákász. Egy dzsenti gyermekkora* című, 1986-ban a budapesti Magvető Könyvkiadó gondozásában megjelentetett önéletrajzi regényének az újrakiadása. Az irodalmi mű a szerző önéletrajzi kulcsregényének az első kötete.

Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa (2021.02.24., 1. számú jegyzőkönyv).

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Részlegében.

A könyvsorozat szerkesztőbizottsága:

A szerkesztőbizottság elnökei: *dr. Orosz Ildikó, PhD, docens* (a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola elnöke) és *prof. dr. Cserniczkó István* (a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola rektora)

A szerkesztőbizottság alelnöke: *dr. Fodor Gyula, PhD, docens* (a II. RF KMF tudományos és nemzetközi kapcsolatokért felelős rektorhelyettese)

Felelős szerkesztő: *Dobos Sándor* (a II. RF KMF Kiadói Részlegének vezetője)

Szerkesztőbizottsági tagok: *dr. Kész Barnabás, PhD* (Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék), *Hutterer Éva* (Pedagógia és Pszichológia Tanszék), *Kudlotyák Csaba* (Matematika és Informatika Tanszék), *dr. Kohut Erzsébet, PhD* (Biológia és Kémia Tanszék), *dr. Gönczy Sándor, PhD* (Földtudományi és Turizmus Tanszék), *prof. dr. Kiss Éva* (Számvitel és Auditálás Tanszék), *Csordás László* (Filológia Tanszék), *dr. Kolozsvári István, PhD* (Fodor István Kutatóközpont), *Máté Réka* (Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont) és *dr. Molnár D. Erzsébet, PhD* (Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont)

Szerző:

Pálóczi Horváth Lajos

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Vezsdel László*

Korrektúra: *Sin Edina*

Borító és illusztrációk: *Vezsdel László*. A borítón és a kiadványban közölt illusztrációk a szabadon felhasználható képeket tartalmazó honlapokról kerültek letöltésre.

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felelnek: *Orosz Ildikó, Cserniczkó István, Dobos Sándor*

A kiadvány nem kereskedelmi, nem jövedelemszerzési és jövedelemfokozási célból, hanem a magyar kultúra ápolása, megőrzése és népszerűsítése céljából került kiadásra.

Az Örökségünk Könyvtára című könyvsorozat második kötetének elkészítését és megjelentetését Magyarország Emberi Erőforrások Minisztériumának Kultúráért Felelős Államtitkársága támogatta.

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90202, Beregszász, Kossuth tér 6. E-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88000 Ungvár, Gagarin u. 36. E-mail: print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft.

ISBN 978-617-7868-70-4 (Könyvsorozat)

ISBN 978-617-7868-72-8

© Pálóczi Horváth Lajos örököse, 2021

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2021

ELŐSZÓ

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola a megalakulása óta nemcsak magyar tannyelvű felsőoktatási intézményként törekszik szolgálni a kárpátaljai magyar közösséget, hanem tudományos és kulturális központként is működik. A helyi magyarság kultúrájának ápolása és a magyar kultúrának az ukrán nemzet tagjai körében történő bemutatása, népszerűsítése céljából tervbe vette a vidék, azaz Kárpátalja történetéhez, tudományos és kulturális életéhez kapcsolódó írott örökségnek nyomtatott formában való megjelentetését. Ezen célok által vezérelve a Rákóczi-főiskola Örökségünk Könyvtára címmel egy olyan könyvsorozatot indított útjára 2020 folyamán, amelynek keretében korábban már megjelentetett kiadványok vagy akár eddig csak kézirat formájában elérhető művek kerülnek újrakiadásra, illetve első megjelentetésre magyar és ukrán nyelven.

A könyvsorozat második köteteként Pálóczi Horváth Lajos *Álom-pákász. Egy dzsenti gyermekkora* című, 1986-ban a budapesti Magvető Könyvkiadó gondozásában megjelentetett önéletrajzi regényét adjuk ki újra. Az irodalmi mű a szerző önéletrajzi kulcsregényének az első kötete. A kulcsregény második kötete, a *Két világ határán* 1993-ban a Hatodik Síp Alapítvány gondozásában látott napvilágot. Mindkét eredeti regény anyagát Pálóczi Horváth Lajos unokaöccse, Szunyogh Szabolcs szerkesztette és rendezte kiadás alá.

Pálóczi Horváth Lajos Beregszász szülőtte, életének első 20 évét, azaz 1899 és 1919 közötti szakaszát a városban tölti. 1919-ben, a vidékünknek az újonnan alakult Csehszlovákiához történő csatolását követően azonban úgy dönt, hogy elhagyja szülővárosát. Napjainkban egykori szülőházának a helyét a beregszászi rendőrkapitányság épületén található ukrán és magyar nyelvű emléktábla jelzi, amelyet 1999-ben avattak fel.

Az *Álom-pákász. Egy dzsenti gyermekkora* című regény Pálóczi Horváth Lajos¹ életének első 15 évét mutatja be. A visszaemlékezései által kiváló képet kapunk a korabeli Beregszász² társadalmi osztályairól, különösen a város nemesi családjainak hétköznapijairól, társas életéről és politikai nézeteiről. Az irodalmi mű az első világháború kitörésével ér véget.

---

¹ Az önéletrajzi írásban a szerző a *Forbáth Lajos* név mögé rejtőzik.

² A regényben Beregszász *Porogjász* néven szerepel.

Az Osztrák–Magyar Monarchiának Szerbiához intézett 1914. évi hadüzenete jelentősen felrzza Beregszász lakosainak megszokott életét.

Az önéletrajzi regény jelenlegi kiadása során nem változtattunk az eredeti műnek a tartalmán, mindössze a szöveg helyesírását modernizáltuk, valamint az esetleges gépelési és nyomdai hibák kiküszöbölésére törekedtünk. Jelen kötetben ugyanakkor nemcsak magát a regényt közöljük újra, hanem az előszavunkat követően ott találják Szunyogh Szabolcs Pálóczi Horváth Lajos életútját bemutató legújabb ismertetőjét is, amelyet nagybátyja önéletrajzi írásának az újrakiadása alkalmából írt. Az ismertető Pálóczi Horváth Lajos életének újabb, eddig ismeretlen mozzanataiba, történéseibe enged betekintést. A regény újrakiadott változatában bizonyos fejezetek végén Beregszászról korabeli vagy a két világháború közötti időkből való képeket is közlünk.

Szunyogh Szabolcsnak ezúton is köszönetünket fejezzük ki, amiért hozzájárult nagybátyja, Pálóczi Horváth Lajos önéletrajzi regényének újabb kiadásához.

Természetesen köszönettel és hálával tartozunk Magyarország Emberi Erőforrások Minisztériuma Kultúráért Felelős Államtitkárságának is, hogy támogatta az Örökségünk Könyvtára könyvsorozatunk második kötetének kiadását.

Köszönjük a Rákóczi-főiskola Filológia Tanszéke munkatársainak, hogy javaslataikkal segítették a könyvsorozat elindítását.

Bízunk benne, hogy az Örökségünk Könyvtára második kötetként megjelentetett kiadvány jelentős mértékben hozzájárul a kárpátaljai magyar közösség múltjának megismeréséhez, kultúrájának ápolásához és identitásának megőrzéséhez.

A könyvsorozat szerkesztőbizottsága

PÁLÓCZI HORVÁTH LAJOS

(Beregszász, 1899. február 5.– Budapest, 1976. március 1.)

Pálóczi Horváth Lajost némi csipkelődő éllel gyakran nevezték „múlt századi” gyerekeknek. Ha csak a születési dátumot nézzük, megállt a tréfa: a XIX. század utolsó évében, 1899. február 5-én született.

Édesapja, aki törvényszéki bíróként dolgozott Beregszászban, 1897-ben tüdőcsúcshurutot kapott – ez a tehetősebb emberek esetében udvariasságból használt, eufemisztikus elnevezés valójában a tbc-t takarta. Miután a halálos kórt diagnosztizálták, felesége, Horthy Erzsébet eladott néhány hold szőlőt és elutaztak San Remoba. Aki járt ebben a gyönyörű kis városkában, tudja, a sétány, a Corso Imperatrice pálmáit is azért hozta ide Marokkóból a hálás cárné, mert ő is itt gyógyult meg. A Riviéra tengerparti levegője megmentette id. Pálóczi Horváth Lajos életét is – de még ennél is több eredményt hozott, nemcsak egy életet adott vissza a világnak, hanem még egy új élettel is gazdagított bennünket. Az a hír járta, hogy nincs az a meddő asszony, aki ezen a varázslatos tájon kisbabát ne foganna. Ez történt a beregszászi bíró feleségével is. Nem terveztek már a meglévő öt gyermekük mellé egy hatodikot is, de ahogy a családban mondták: Lajoska története itt kezdődött. Születésének ez a két jellegzetessége egész életére meghatározta a későbbi író életét.

Múlt századi ember maradt annyiban, hogy élete egy idealista Jókai-regényhősre emlékeztetett, aki maga módján, de tiszta indíttatásból általa nemesnek hitt eszmékért küzdött; és egész jellemét befonta a *tengerparti reneszánsz ragyogás*.

Számára Beregszász volt a világ legfontosabb városa. Beregszászban nőtt fel, neki egész életén át ez a hely maradt a világ közepe. Testvérei nála sokkal idősebbek lévén már a maguk életét futották, Lajoska, legkisebb gyerekként egyedül élvezte idősödő szülei és kiterjedt rokonságuk órá zúduló forró szeretetét. Ez a közösségi élmény erőt adott neki egész életére. A XX. század legszörnyűbb viharaiban, legembertelenebb pillanataiban sem veszítette el a hitét, mert tudta, igenis lehetséges létrehozni egy olyan világot, amelyet a jóindulat, a kölcsönös szeretet, a jókedv, a művészetek és a kultúra tisztelete, a szépség és a barátság határoz meg. Tudta, mert gyerekkorában ilyen közösségben nőtt fel.

Beregszász valóban a béke Jeruzsáleme volt. Együtt éltek itt magyarok, ruszinok, zsidók, szászok, illetve reformátusok, katolikusok, izraeliták, görögkatolikusok, szegényebbek és gazdagabbak, ilyen és

olyan emberek, akik szebb, igazabb, barátságosabb világot teremtettek és működtetettek, mint amilyenről a későbbi évtizedek viharaiiban akár álmodni lehetett. Nehéz ezt elképzelni ma, de akkor, a „régibéke” idején Beregszász a világ egyik legigazabb, legélhetőbb, legemberibb városa volt.

Az első világháborúban elesett Lajoska bátyja, Pálóczi Horváth Zoltán. Lajos, mintegy helyállva bátyjáért, hazafiságból, kamaszos felbuzdulásban, magát idősebbnek hazudva kiügyeskedte, hogy önkéntesként kijusson a harctérre. Mint nemesi család leszármazottja, természetesen huszárként. Amit ott tapasztalt, az iszonyatos élmény kijózanította, kiábrándította egy életre. Az ukránokban, oroszokban nem ellenséget látott, hanem megfélemlített, ám alapjában kedves falusiakat; a magyar hadsereg tisztjei között viszont elállatiasodott szadistákkal is összehozta a sors.

Itthon egy számára nem érthető, nem felfogható világ: a forradalmi erőszak fogadta. Addigra már kialakult ugyan benne a szolidaritás a szegény emberek sorsával, de az elszabadult indulatok tombolását, a vörös terrort nem tudta igazságosnak tekinteni. Megpróbálta megmenteni szülővárosát, ide-oda cikázva a harc vonalak között segítséget hozni, sokat próbált frontkatonaként ezúttal itthon is bizonyítva bátorságát és ügyességét. Családja ellenzését leküzdve ezután Nyugat-Magyarországra utazott, beállt a „nemzeti hadseregbe”, hogy küzdjön a „vörös rém” ellen. A nemzeti hadsereg Horthy Miklós különítményes osztagait jelentette. Érthető, hogy ide jelentkezett: Horthy közeli rokonnak számított, Pálóczi Horváth édesanyjának másodfokú unokatestvére lévén.

Egy alkalommal kommunista szerepvállalással vádolt, letartóztatott férfiak feleségeit kellett őriznie. Miközben velük beszélgetett, megrendülten tapasztalta, hogy megérinti szívét az ő nyomorúságuk is. Jelleméből fakadóan eleve emberségesen bánt a foglyokkal. Látva ezeknek az asszonyoknak a képtelen helyzetét, kifejezetten arra törekedett, hogy segítse a rábízott embereket. Úgy vélte, a bíróság dolga ítélkezni, nem az övé. Az ő feladata az, hogy ember maradjon, akár a lövészárkok golyózáporában, akár a tábor őreként. Élelmet, gyógyszert, ruhát csempészett be a szöges dróton belülre, az ő leveleiket pedig eljuttatta a címzettekhez. Később, a harmincas évek elején ezek az asszonyok megkeresték: megköszönték neki, amit tett, azt mondták: számukra az a segítség az életet jelentette.

Eljött tehát a pillanat, amikor ő is rádöbbsent: *többféle igazságok* léteznek a világon. Igaza van neki is, a nemesi fiatalembernek, aki harcol azért, hogy rokonait ne akasszák fel a vörös komisszárok; de igazat adott azoknak a forradalmároknak is, akiket nyomorba döntött a háború, akiket a tisztiek megaláztak és kisémmiztek, akiknek kilátástalanná vált az életük az általuk érzéketlennek ítélt úri Magyarországon.

Pálóczi Horváth Lajos *kilépett* a különítményből.

Élete további részét *a magyar nép kutatásának* szentelte. Kodály Zoltán, Bartók Béla, Németh László barátjának tekintette. Mindenki elismerte hihetetlen tehetségét. Tizenhárom nyelven beszélt (idős korában műfordítóként dolgozott), gyönyörűen énekelt és zongorázott, fantasztikus fejszámolóművész-teljesítményével kápráztatta el ismerőseit. (Igaz, ezekkel a tulajdonságaival nem sokat törődött, legbüszkébb arra volt, hogy kézen állva is meg tudott inni egy pohár bort.) Közgazdasági egyetemét végzett, de népdalkutatóként és publicistaként folytatta pályáját. Ekkor még elsősorban esszékét írt. Fő témaként arról beszélt, hogy ő, a földbirtokos osztály leszármazottja mennyire szégyelli ősei korlátait, vakságukat, hogy nem ismerték fel a népi világ szépségeit, értékeit, csak önmagukba zárkózva éltek, holott csodálatos kultúra vette őket körül: a falusiak, a szegények, a parasztok és a kézművesek világa.

Amikor Kárpátalja visszakerült Magyarországhoz, megadta neki a sors, hogy ő vágathatott be elsőként Beregszászba, és ő tűzhetette ki a nemzeti lobogót a megyeházára.

Pálóczi Horváth Lajos Budapesten a háború alatt *menekülteket rejtegetett* a házában. „Dekkoltak” nála baloldaliak (Apró Antal, Fauszt Imre, Somogyi Miklós), jobboldaliak (Veres Péter), zsidók és szökött német katonák is. De nemcsak életmentéssel segítette a humanizmus ügyét. Ő akkor a Távirati Irodában dolgozott. Mindennap más időpontban egy rövid ideig a magyar elhárítás nem zavarta az angol és a szovjet rádió műsorát. Őt tájékoztatták az időpontról. Gyorsírással lejegyezte a szöveget, aztán legépelte, de nem kettő, hanem három példányban. Egy ment a magyar elhárításnak, egy az ifj. Horthy Miklós Belgrád rakparti, a köznyelv által csak Kiugrási Irodának nevezett hivatalába, egyet pedig odaadott unokaöccsének, a kommunista Vitányi Ivánnak, aki tájékoztatta a hírekről az illegális pártot.

Jó ismerőse volt Veress László, akiről tudta, hogy a brit titkosszolgálat ügynöke, és akit többször segített isztambuli útjain. (Pálóczi Horváth beszélt törökül is.) Veress László, a miniszterelnök, Kállay Miklós megbízásából hivatalosan azért utazott a Márvány-tenger partjára, hogy szőnyeget vásároljon a Külügyminisztériumnak, valójában azonban az angol kémelhárításnak könyörgött, hogy jöjjön ide a brit hadsereg, és szállják meg Magyarországot, a kormány ki szeretne lépni a háborúból. A hír el is jutott Churchillhez, aki egy izlandi találkozón ezt előadta Roosevelt amerikai elnöknek, de ő elzárkózott Magyarország felszabadításának kísérletétől, mert attól félt, ezzel felkeltené a hatalmas keleti szövetséges, Joszip Sztálin bizalmatlanságát. Veress László segítségével Kállay Miklós háromszor

adta meg magát a briteknek, és a britek háromszor utasították el a kérését. (Ezután került sor Szent-Györgyi Albert hasonló célú küldetésére.)

Amikor 1944. március 19-én a hitleri német csapatok bevonultak Magyarországra, Veress László elmenekült. Eljött érte az Adria partjára egy brit tengeralattjáró és elvitte Angliába, Pálóczi Horváth Lajos pedig Budapesten maradt, és üldözötteket rejtegetett az Alma utcai villájában, majd a szovjet megszállás után – oroszul is kitűnően beszélt – magyar nőket mentett ki bevadult szovjet katonák közül és elfogott, deportálásra ítélt magyar férfiakat szabadított ki. Számtalanszor kockáztatta az életét. Bátor volt és jókedvű. Ha valahonnan asszonyokat raboltak az orosz katonák, úgymond „takarításra”, a férjek Pálóczi Horváthhoz futottak segítségért. Ő zsebrevágott egy üveg jóféle barackpálinkát, bement a parancsokságra, ott énekeltek egy-két érzelmes orosz dalocskát a századossal, megitták, amit meg kellett, aztán szépen hazahozta a nőket épen és bántatlanul. Előfordult, hogy Kistarcsára kellett utaznia motorbiciklin, hogy kiszabadítsa azt a már Szibéria felé bevagonírozott orvost, akit két hónappal korábban egyszer már a nyilasok karmai közül is kiszabadított, akkor egy német tiszt ismerőse, egy Szász–Coburg főherceg segítségével. (A főherceggel úgy ismerkedett meg, hogy Pálóczi Horváth egy korábbi barátnője a daliás német tiszttel kezdett viszonyt. A közös barátnő ismertette meg őket egymással. A recept hasonló volt: a németül is anyanyelvi szinten kommunikáló Pálóczi Horváth elővett egy üveg pálinkát, elénekeltek egy két dalt, elbeszélgettek, és kiderült, nemcsak nőügyekben egyezik az ízlésük, hanem politikailag is, mert a német katona is gyűlölte a náciakat. Ezért aztán segített neki az embermentésben, sőt az ostrom alatt meg is szökött, és éppen Pálóczi Horváth Lajos pincéjében várta meg az ostrom végét.)

A háború után Pálóczi Horváth Lajost kitüntették az üldözöttek mentéséért, majd néhány év múlva, 1949-ben, a rákosista hatalomátvétel után le kívánták tartóztatni. Este, amikor hazafelé tartott, jóindulatú emberek figyelmeztették, már várja lakásában az Államvédelmi Hatóság (ÁVH). Így aztán leült az utcasarkon, és egy biztonságos rejtekhelyről figyelte, mikor mennek el végre az egyenruhások. Ezután betört a saját otthonába. Az ajtót már lepecsételték, úgyhogy bemászott az erkélyen keresztül, de nem vitt el semmit, csak a *címtárát*, mert tudta, a nyomozók letartóztatják azokat, akik abban szerepelnek. Azért került az államvédelem látókörébe, mert angolra tanított egy fiatalembert, történetesen a brit nagykövetség sofőrjét. A gépkocsivezetőt letartóztatták kémkedés vádjával (valójában ezzel a zsarolással akarták rákényszeríteni a kémkedésre), és amikor megtudták, kitől tanulja a nyelvet, kis híján táncra perdültek

örömükben a detektívek. Egy dzsentrí, egy Horthy-rokon! Csakhogy hiába keresték, nem találták, mert ő visszatért Beregbe (persze, a határon nem kelhetett át), egy Vitka nevű faluban bújt meg, ott élt két évig.

Végül lebukott. Amikor elfogták, iszonyatosan megverték. Lekötözték és buldog-kutyákat eresztettek rá. Kivitték a határba, megássatták vele a sírját, odaállították a szélére, és elsütöttek egy pisztolyt a füle mellett. Aztán jött a szokásos kirakatper, halálra ítélték. Azok a kommunista vezetők, akik az életüket köszönhették neki, ujjukat sem merték mozdítani érte.

A kegyelmi tárgyaláson a bíró azt kérdezte: van ez ellen az ember ellen bármi bizonyíték azon kívül, hogy angolt tanított? Nincs? És nem akasztották fel, csak bezárták tizenkét évre, először Márianosztrára, aztán Szolnokra, végül Vácra. Öt évet ült le a tizenkettőből, ártatlanul.

A börtönben roma fiúkkal zárták egy cellába. Először megtanította őket írni-olvasni, aztán németül és végül angolul. Közben ő is elsajátította a lovári nyelvet. Itt, a váci fegyházban kezdte el írni élete regényét: papír és ceruza nélkül, fejben. Miután megírt egy oldalt, memorizálta azt, és másnap csak akkor kezdett bele a folytatásba, miután végigmondta magában a korábban megalkotott részeket. Amikor öt év fogság után, 1956-ban kitortek a börtönből, egy kész könyvet hozott magával.

Felemelték a priccset, és mint egy faltörő kost, nekicsapták a vasajtónak. Harmadik-negyedik ütés után az ajtó kiszakadt a falból. Ők kirohantak; a toronyból lőttek ugyan az Államvédelmi Hatóság emberei, az utcáról pedig az ÁVH-sokra a forradalmárok, de nekik sikerült élve kijutni. Cellatársai a határ felé vették az irányt.

Pálóczi Horváth Lajosnak, noha elvált felesége és kislánya Angliában éltek, *eszébe sem jutott az emigráció.*

Nagy lovas volt, sose vallotta volna be, hogy egyszer leesett a nyeregből, mindig azt mondta: „megbotlott és velem esett el a ló”. Akárhogy történt ez az ifjúkori dolog, ez 1956 őszén megmentette az életét. Az esés következtében ugyanis levált egy kis porcdarabka a térdéből, aztán az a darabka az évek során elkezdett vándorolni, és beszorult egy rossz helyre, szinte teljes bénaságot okozva. Meg kellett operálni a térdét. Egy olyan orvos végezte a műtétet, aki szintén nála bujkált a vézskorszakban. November 4-én a szovjet tankok véget vetettek a szabadság idejének, az ÁVH-sok is körbejárták a várost, hogy a szökött rabokat összeszedjék. Őt is megtalálták.

Már megbilincseltek, amikor rohanva jött a sebész. Odaállt az ágy elé, és azt kiabálta, ha ezt a frissen műtött beteget akár csak egy centire megmozdítják, ő itt tépi szét a diplomáját. Az ÁVH-sok morogva elmentek, de megígérték, hogy egy hét múlva visszajönnek érte.

Ekkor már nem az ötvenes évek elejét írtuk, úgyhogy az egyik általa megmentett kommunista vezető, Somogyi Miklós, aki akkor magasrangú szakszervezeti vezető lett, összeszedte a bátorságát, és közbelépett. Pálóczi Horváth Lajost nem vitték vissza a börtönbe, hanem kapott egy ideiglenes lakhatási engedélyt, úgynevezett kék igazolványt, aztán rehabilitálták. Az Alma utcai villáját ugyan nem adták vissza, de a kezébe nyomtak egy útlevelet: kimehet a lányához Amerikába. Dalmuska akkor már egy emigráns magyar matematikaprofesszor feleségeként élt Clevelandban. Lajos bácsi ki is utazott hozzájuk, meglátogatta őket, bejárta velük az Egyesült Államokat, és amikor megmutatták neki, hol lesz a lakása, hol fog élni ezentúl kényelemben, biztonságban és jólétben, akkor megrázta a fejét és a repülőjegyét kérte. Hazajött Magyarországra a szegénységbe és kilátástalanságba.

A Lumumba utcai lakótelepi toronyház kilencedik emeletén lakott, egy szobás kis garzonban. Itt dolgozott a regényén, itt végezte műfordítói munkáját. 1976-ban egy utcai balesetben halt meg, a zebrán ment át ugyan, mégis elgázolta egy villamos.

Sajnos, a nagy műnek még csak az elején járt. Nagy veszteség ez; az író egy elsüllyedt, eltűnt világról szólt, mégpedig *belülről*. A magyar nemességről kívülről írtak jogosan bíráló műveket; Pálóczi Horváth Lajos talán új szempontokkal gazdagíthatta volna tudásunkat, ha megadatik neki, hogy befejezze a művét.

Mindkét írás kulcsregény: a szereplők kitalált személyek ugyan, kitalált névvel, de a modelljüket azonosítani lehet. Benda Kálmán az 1993-ban írott előszavában néhány ilyen azonosítást elvégzett.

A regény egy nyiladozó elméjű fiatalember tekintetén át mutatja a világot. Novellisztikus a feldolgozás, mégis hiteles. Nagy értéke a regénynek, hogy szerzője úgy tudta, ez ugyan sosem jelenhet meg, legalábbis ameddig ő él, aligha. Ezért aztán nem is próbálta úgy alakítani a történetet, hogy egyik vagy másik kiadói lektor ízlésének megfeleljen. Azt írta, amit igaznak tartott. Olvasmányosan írt: fordulatosan, szép magyarsággal, lebilincselően.

Ajánlom Pálóczi Horváth Lajos könyveit az Önök figyelmébe.

Budapest, 2019. szeptember 14.

Szunyogh Szabolcs

Pálóczi Horváth Lajos

ÁLOMPÁKÁSZ
Egy dzsenti gyermekkora

1. fejezet

A POROGJÁSZI SZŐLŐRŐL

Némely regényírók, akik nem becsülik eléggé hőseiket, szeretnek gúnyolódni fölöttük azért, hogy a „világ közepének” tartják szülővárosukat vagy falujukat. Holott ez annyira természetes és helyes, hogy nem is volna szabad beszélni róla. S különösen érthető ez olyan helyeken, mint például Pécs, Badacsony, Buda, Miskolc, Tokaj, Ungvár vagy *Porogjász*, ahol a természet nagy végletei: az egykori magyar beltenger és a szárazföld kiemelkedő parti hegyei találkoznak. Itt törtek ki valamikor a tűzhányók, s a vulkánok oldalain lefolyó lávából alakultak ki lassacskán az ősember szerszámaihoz való jó, kemény kőzetek: a gránit, az andezit, a trahit meg a bazalt. S ennek a kővé keményedett lávának az elporlódásából állt össze a legzamatosabb szőlők és a legnemesebb borok termőtalaja.

Ezért keresték fel oly szívesen már kőkorszakbeli őseink az ilyen hegyek barlangjait, majd később az első szőlőművelők a Vezúv és az Etna lejtőit vagy a Balaton, Tokaj meg Porogjász vulkanikus hegyeit. Azután meg bányászok kezdték furkálni a porogjászi hegylánc belsejét, és nagy kincsekre bukkantak odabent: malomkőnek alkalmas timkőre, azután kaolinra, aranyra. Az aranybánya már régen kimerült, ámde a porcelángyártáshoz szükséges kaolin meg timkő most is van ott bőven.

Ilyesmiket mondott el Forbáth Lajosnak Porogjász földtani történetéről egy kóbor geológus. Kürthy Gyula viszont, az ő történelmi és földrajzi távlatokat kedvelő esze járásával, azért tartotta Porog vármegyét a magyar glóbusz közepének (bár a szélin fekszik), mert szerinte megvan benne Magyarország négy fő jellegzetessége: egy szép darab a Kárpátok koszorújából, aztán egy csík gyönyörű szőlővidék, egy paszta Alföld és egy sáv a legmagyarabb folyóból, a Tiszából.

Igaz, mindezek Ung és Zemplén megyében is megtalálhatók, csak hogy nekik nincs vereckei szorosuk, ahol honfoglaló őseink bejöttek ezer évvel ezelőtt, nincs munkácsi váruk, amelyben Zrínyi Ilona oly hősies kitartással ellenállt a németek ostromának, és nincsen Porogjászuk, amelynek piacán Esze Tamás, a tarpai kurucvezér kibontotta a Rákóczi-felkelés zászlait. Szóval a legfontosabb, a legnagyobb hatású események mind innen indultak el, Porog megyéből vagy, mondjuk, a *Tiszahátról*, amelybe – egy kis nagylelkűséggel – a Felső-Tisza menti szomszéd megyéket is belefoglaltuk.

Forbáth Lajos megint más szempontból értékelte Porogjász városát. Ő a szőlőnek és a gyümölcsnek volt szerelmese. Sokáig bizony reménytelen szerelmese, mert a maróti meg az iskei birtokkal együtt az ungvári szőlő is elúszott az elnyomatás vége felé, még diákkorában, és már harmincnégy éves volt, mikor házassága révén újra szőlősgazda lett, ennek a gyönyörű porogjászi „Hágcsónak” meg a muzsaji Hankusnak a gazdája. Ha erre gondolt, mindig kellemetesen megbizsergett a szíve tája a diadalmas örömtől s a hálától felesége meg az egész Kürthy nemzetség iránt, hogy megszerezték, megtartották és átadták neki ezeket a szép szőlőket. Persze, ezt így, szavakkal soha nem mondta ki, mert azt gondolta, hogy evvel tekintélyét rombolná, vagy esetleg úgy tűnhetne fel, mint aki érdekből házasodott. De hát nem olyan könnyű meghúzni a határvonalat az érdek- és a szerelmi házasság között.

Most is, ahogy az ötödik gyermekének születését követő nap reggelén kísértelt a Hágcsóra, s a csodálatosan enyhe februári napsütésben végigsimogatta szemével a kékesfehér hóból kiemelkedő szőlőkarók szabályos dandárait – úgy összeolvadt benne a felesége és szőlője iránti szeretet, hogy ezt a kettőt nem is tudta volna szétbogozni a lelkében. Csak nézte-nézte a tavaszról álmódó, barna venyigéket, s mélyen magába szívta a nedvektől duzzadó szőlőtőkékéből áradó friss, tél végi illatot...

A gyermek születése után mindjárt megállapodtak feleségével, hogy a fiúcskát Lajosnak fogják hívni, a keresztelő napját azonban még nem tűzték ki, mert ezt a valószínűleg utolsó keresztelőt egészen nagy-szabású családi ünnepségnek tervezték, s idő kell, míg a terebélyes apai-anyai rokonságot sikerül összelevelezni. De akárhogy is, ezt a szép, tavaszias, tél végi napot mindenképpen fel kell használni, muszáj kísértálni a szőlőbe meg a pincébe, s megvizsgálni a borok állapotját, nehogy – Isten őrizze! – szégyent valljon velük atyafiai előtt.

Mikor görbebotját karjára akasztva, sarcipősen, bundásan kilépett a kapun, mindjárt megállapította, hogy Kata néninek igaza volt: gyertyaszentelőkor a medve nem bújt vissza a barlangjába; úgy gondolta, már nem érdemes. És íme, az idő úgy meglágyult az éjszaka, hogy az utcák sártengerré váltak.

Hát bizony, itt nem lehet átmenni a másik oldalra – töprengett Forbáth fel s alá tekingetve, s „gázlót” keresve.

Mielőtt rálépett volna a sárból kiemelkedő téglákból és kövekből épült kis gátra, mindkét irányban kikémlelte az úttestet: nem jön-e

valami szekér, mert olyankor nem tanácsos átkelni. Mikor szerencsésen átjutott a zsidó templom oldalára, végigjáratta szemét az állomáshoz vezető Alsó Kis utcán, s meglepődéssel állapította meg, hogy milyen „amerikai tempóban” fejlődik az ő utcájuk. Mikor apósa a nyolcvanas évek közepén megvette számukra az Alsó Kis utcai házat, akkor az volt a város legszelebbi épülete. (Kozák Pista, a rossznyelvű doktor meg is jegyezte: „Bolond ez a Kürthy Gyula; a város végén vesz házat a jányának!” (De az öreg Kürthy tudta, mit csinál; hogy az az olcsón megszerzett városvégi ház előbb-utóbb a város közepébe kerül majd, mert Porogjász a vasút felé terjeszkedik. És lám, hogy kiépült azóta; még a Kubovics-házon is túl. Igaz, onnan nem messze még tengeriföldek között mehet az ember az állomásig. S az indóház előtt, a Velence szálló körül nyaranta erősen brekegnek a békák, mert előtte is víz, mögötte is víz. (Ezért nevezte el a porogjászi humor Velencének.) Na de hát majd csak feltöltik azt a dágványt is egyszer.

A zsidó templom mellett elhaladva kiért a keskeny kis Werbőczy térre. Itt eszébe jutott, hogy megint csak muszáj átgazolnia a sártengeren, mert el kell intéznie egy bizonyos pénzkiutalást az agrárbankban, amelynek igazgatósági tagja volt. Ez a patriarkális vezetésű hitelintézet az úgynevezett Bank udvarban székelt. Afféle átjáró volt ez, mint például Pesten az akkori Koronaherceg utcából a Kígyó térre (a mai Petőfi Sándor utcából a Felszabadulás térre) átvezető Párizsi udvar nevű sikátor; összekötötte a Werbőczy teret a Namény utcával, amely Forbáthék utcájával párhuzamosan haladt, s a vásárosnaményi országútban folytatódott. Az aszfaltos Bank udvar volt Porogjász üzleti negyede, *Cityje* és *Wall Streetje*. A bank mellett finomabb iparosok: órások, ékszerészek, könyvkötők műhelyei nyíltak erre. Ám „tőzsdei” jellegét attól kapta, hogy a sábesz kivételével mindennap ott ácsorgott az alkuszok, szenzálok, kupecsek hada, s magyar és héber szavakkal kevert, furcsa német zsargonjukon állandóan susmuttyoltak, hoci-nesze alapon adták egymásnak a tippeket, alakították az árakat, és kötötték az üzleteket.

Mikor Forbáth Lajos befordult a Bank udvarba, az ott trafikáló zsidók valamennyien tiszteletteljesen köszöntötték.

– Nagyon egy rendes ember! – bökött utána fejével Lefkovics Chájim, az ingatlanügynök, s hozzátette, Strauszmann szenzálnak fordulva: – *Jach sug dir*, van ő jó a banknak százezer forintig.

– Van! – felelte Strauszmann úr rövid szakállát vakargatva. – Most megyen felvenni egy kölcsönt a keresztelőre.

– Maga hunnen tudja ezt olyan pünktlich? – ugratta Wachtelheim Pinkász, a borügynök. – Úgy beszél, mintha maga is volna *eingeluden a jantefre*.

– Wie heiszt, hunnen tudom? Vagyok én olyan bejáratos a *Furbáth* úrékhoz, *wie a' Bócher in de Schil*.

– Külömben volna ő jó kétszázezerig is – tér vissza a lényeghez Wachtelheim Pinkász –, ha rendesen kezelné a szőlőit. De ez úgy kíméli a tőkét, mint valami *feine Schicksét*. Metszéskor nem engedi, hogy hosszú csapokat hagyjanak, mert – *sugt er* – az kimeríti a szőlőt.

Forbáth bíró kijött a Bank udvarból, s folytatta útját a szőlő felé; a református templomnál azonban ismét át kellett kelnie a másik oldalra, mert a nagy piac (a Kossuth Lajos tér) mellett az útnak csak a bal oldalán volt járda. A macskakövekkel kirakott piac két szélén, saroktól sarokig, két teljesen egyforma, hosszú, lapos tetejű bazárépület nézett szembe egymással. Ezekben nem volt más, csak boltok és boltok, egyik a másik mellett, s a bazárok végei bástyaszerűen kigömbölyödtek.

A törvénytörő védlett, szürke falai mellett elhaladva, jólesően fellélegzett, mint a diák, ha érettségi után visszanéz a számára már veszélytelen iskolára.

A Kossuth tér mentén sűrűsödni kezdett a forgalom: egyre többen köszöntötték a bíró urat.

A nagy piac és a munkácsi országútban folytatódó Ardó utca sarkán állt az Oroszlánszálló kimagasló, egyemeletes épülete s vele szemben, a Meisels patika mellett az Emke kávéház. E két intézmény körül bonyolódott le Porogjász kultúrélete. Az Oroszlánban szálltak meg ugyanis és itt tartották előadásait a vándorszínész-társulatok, s az Emkében ismerkedett a helybeli műpártoló fiatalság a színművésznőkkel. (Ha a Bank udvar a City – akkor az Oroszlán környéke a Piccadilly.)

Most egy fiáker fordult be az Oroszlán elé. Erősen kifestett arcú nő ült benne egy sápadt fiatalemberrel, egészen egymásnak dőlve. A nő térdig mutatta selyemharisnyás, karcsú lábait. A fiatalemberben Forbáth felismerte Balla Lőrincet, a Porogi Hírlap szerkesztőjét, a városgazda fiát. A nőt nem ismerte, mert nem járt színházba – megvetette az efféle vidéki ripacsokat –, mégis rögtön megállapította, hogy ez csak színésznő lehet.

Búcsúzóul a szerkesztő úr szájon csókolta a művésznőt, s az csókokat dobálva eltűnt a szálló kapuja mögött.

– Azért mégse járja ilyen szeméretlenül, fényes nappal! – dörögte Forbáth fejcsóválva. – Itt, a vármegyeháza tőszomszédságában – s mintegy bocsánatkérően tekintett a megyeházára, amely szép, empire oszlopos homlokzatával az Ardó utcán és a megyekerten át az Égres folyócskára nézett.

Itt zajlott a nagypolitika, a vármegyei uraké. (E mellett egészen homályba borult a városháza, a helyi kispolitikának, a gazdálkodó cívis parasztok apró-cseprő ügyeinek intézője. El is dugták a Namény utcába, az Újváros szélire, ahol a polgár parasztok laknak.)

A megyeháza emeletes épületével szemben, az Égres partján büszkélkedett a „megyekert” szép díszfáival, bokraival. Ez volt a város egyetlen közparkja. Ámde a *köz* megjelölést nem kell szó szerint értelmezni, mert a kert kapujának kulcsát a mindenkori alispán őrizte, s így az csak az ő szűk rokoni és baráti köre számára nyílt meg olykor-olykor.

Mielőtt felsétált volna az Égres ódon kőhídjára, Forbáth fejében megfordult az a könnyelmű gondolat, ne intsen-é a piactér folyó felőli oldalán ácsorgó fiákeresek valamelyikének, mert bizony az út egyre sárosabbnak mutatkozott. (Lám, az a rossz életű Balla fiú azt a néhány lépést sem hajlandó gyalog megtenni a szerkesztőségtől az Oroszlánig.) De mindjárt el is vetette ezt az incselkedő ötletet. „Csak hadd urizáljon a Balla fiú – majd meglátjuk, mire végzi!” Neki nincs szüksége urat *játszani*. Különben is, innen a szőlő már nem egészen egy kilométer.

Elindult a szépen ívelő kőhídon, s lenézett a folyócska jegére, amelyen patkós csizmájú gyerkőcök sikárkóztak, nem törődve az idő meglágyulásával. Némelyiknek a fél lábán madzaggal rákötözött korcsolya volt; azon csúszkált, a másik, korcsolyátlan lábával lökdöste magát előre. A „gyalogos” fiúcskák meg nekiszaladtak a partról, s csizmájuk orrát fölemelve és kissé oldalra dőlve, a csizmapatkó jobb oldali élén siklottak egy jó darabot.

– Haszontalan kölykök! – csóválta fejét Forbáth bíró. – Az lesz a vége, hogy beszakadnak.

Az Égres... Hát igen, az Égres – erről nem szívesen beszéltek az idevalósiak, mert ez a folyócska volt a porogjászi lokálpatrióták Achilles-sarka. A munkácsiak, méltán büszkélkedvén az ő sebes rohanású Latorcájukkal, avval a fogas kérdéssel bosszantották a porogjásziakat, hogy

hát folyik-e az Égres, és ha igen, hát merre? Mert az Égres nem volt igazi folyó, hanem inkább olyan folyó formájú mocsár, amely összekötötte a Borzsát a Latorcával, s a Borzsa vízfeleslegéből táplálkozott. Nem sokkal lejjebb attól a helytől, ahol az Égres a Borzsából kiágazik, ott van a borzsovai duzzasztó, s a rossznyelvű munkácsiak szerint, ha Drabant bácsi, a zsilipőr megritkítja a duzzasztó bábjaikat, hogy a megáradt Borzsa vize gyorsabban futhasson a Tiszába, olyankor az Égres a Borzsa felé kezd folyni; s ha Drabant mester visszarakja a bábokat – akkor meg a Latorca felé.

Ez persze rosszindulatú túlzás. Tény azonban, hogy a város két végén az Égres – mintha megunta volna a folyókásdit – susogó nádasokat, gyékényeseket növesztett a széleire, s ezek néhol úgy elhatalmasodtak, hogy alig lehetett csónakkal átvergődni a nádasok síkatorain.

A hídtól északra összeszűkül a folyócska medre, a magas kőfalak védtek tőle a feltöltött kerteket. Dél felé viszont, a Petőfi utca mentén egyre szélesedett, s a gimnázium előtt szinte tóvá terült szét. Ott volt a korcsolyapálya a melegedőházzal. Hát bizony, ez a Petőfi utca nemigen illett a költő hírnevéhez, mert csak a fél oldalán voltak házak (ezért is nevezték a porogjásziak egyszerűen Félszernek) – a másik oldala nyílt folyópart és szemétkerakodó hely.

A híd túlsó végén, a deszkából összetákolts vámbódénál Angalét bácsi köszöntötte, az öreg Angalét, aki a kövezetvámot szedegeti a falusi szekerepektől. A sorompó most fel volt húzva; csak éjszakára szokták leereszteni. Itt Forbáth elmosolyodott, mert eszébe jutott: ez az a híres sorompó, amelybe a nagy korhely Gunda Gazsi mindig beleverte a fejét, mikor hajnaltájban hazafelé botorkált. Sohasem tudta kiszámítani a vaksötét porogjászi éjszakában, hogy mikor jön már az az átkozott sorompó. Végül annyira respektálni kezdte, hogy – Kozák Pista szerint – már a kocsmajtón kilépve négykézlábra ereszkedett, úgy indult el az alattomos sorompó felé. Kérde tőle másnap a felesége: – Micsináltál már megint, te szerencsétlen, hiszen csupa seb a kezed?! – Én nem tudom, kedves Malvinkám, olyan szép szolidan mentem hazafelé; hát azok a szemtelen suszterinasok nem a kezemre léptek!

De szomorú, ha valaki ennyire rabja az itálnak! – gondolta Forbáth bíró, s hízelgett neki a gondolat, hogy ő aztán igazán ihatna, amennyi beléje fér, szereti is a bort módjával – és mégsem él vissza evvel a lehetőséggel. Soha őt még senki berúgva nem látta. (Na jó, az érettségi ban-

kettét kivéve. Akkor az egyszer volt részeg életében. De hát a diáktársai valósággal pályáztak rá, hogy leitassák a híres szolid Forbáth fiút.)

A hidat elhagyva a Rákóczi téren végre úgy nézhetett széjjel, hogy itt semmi sem bosszantotta lokálpatriótai szemét. (Máxfél évtized alatt Forbáth Lajos teljesen porogjászivá asszimilálódott.) Jó református embernek tartotta magát, de azért mindig büszkén tekintett fel Porogjász gyönyörű Árpád-kori katolikus templomára, amely a tér déli oldalán impozánsan emelkedett ki mohos falú tornyával az Égres felé lejtő beépítetlen térségből. Ennél az ősi, csúcsíves templomnál még a munkácsiak rossznyelve is kénytelen volt elnémulni. Hiszen alapításának történetét meg is írta Tompa Mihály valamelyik verseskönyvében, avval a Jász nevezetű gulyással és tülekedő bikáival, kiknek csülkei alatt megcsillant a „hét kád arany”. (Abból építtette a gulyás a templomot s a várost.) Az oldalsó kapu fölött ki is van faragva kőből a pásztor kucsmás feje meg egy fekvő bika.

Hát a Bethlen-ház, ott, a templom mögött, a csendes, úrias Barát utcában! Ott áll bizony Bethlen Gábor egykori háza. Szép, vastag falú, ódon, sárga épület. Oszlopos, íves tornáca nem az utcára néz, hanem befelé, a „grófudvarra”, s a kapubejáratnál régies betűkkel az oldalsó falra festve ez a felírás olvasható: Bethlen, 1629. (A nagy fejedelem halálának évszáma.)

Ezt próbálja valaki elvitatni Porogjásztól!

A Bethlen-ház később a Rákócziak kezére került, és a szatmári béke után, sajnos, a szőlőkkel, erdőkkel együtt ez is a Scheinburg grófoké lett. Most Zeisler lovag lakik benne, a Scheinburg uradalom szőlők jószágigazgatója. De azért ez a ház mégiscsak Bethlen Gáboré volt; meg is szállt benne nemegyszer Kolozsvárról Kassára utaztában.

Kigyönyörködven magát a két híres műemlékben, elindult a Barát utcával ellenkező irányba, északnak vezető, kétfelől gömbakáccokkal szegélyezett Attila utcán (vagyis Árok utcán, ahogy a nép nevezte). Ennek a folytatása volt ugyanis a Csigaszug, a pincesor. Ott volt az ő pincéje is.

De azután meggondolta magát, s úgy döntött, előbb a szőlőt nézi meg. Hogy' teleltek a tőkék? Nincsenek-é fagykarakok?

A pénzügyigazgatóság mellett elhaladva jobb felől, a grófudvarból vad kutyaugatást hallott. Felkapta a fejét: vajon mi lehet ott? Abban a pillanatban az udvart kerítő magas kőfal tetején megjelent egy

hosszú derekú, karcsú menyét. Ide-oda futkosott, majd megtalálván az alkalmas helyet leereszkedett a kiálló köveken, átsuhant az úttesten, s a szemben lévő kerítés alatt bebújva eltűnt az óvoda kertjében.

Ügyes, fűrge kis állat – mondta Forbáth magában, s botjával tréfásan célba vette a menekülő menyétet.

A kőfal sarkánál a Muzsaji útról lovas kocsi kanyarodott be. Kövér, nagy bajszú, fél szemű ember integetett a kocsiból:

– Adj’ Isten, Lajos! Gratulálok a fiúhoz.

– Köszönöm, János – felelte Forbáth, de erőt kellett vennie magán, hogy valami mosolygásfélét parancsoljon az arcára. Nem szeretett, azaz nem is tudott színészkedni, s ezt a Bakosy Jánost nem szívelte vaskos, közönséges modora miatt.

Hát ez már honnan tudja? – dörmögött magában.

A Muzsaji út sarkától kezdve elmaradt a járda. Itt már országúttá vált az út. (Ez vezetett Kígyóson át Ilosvára.) De most szinte élvezettel taposta a sarat, mert immár kitérult előtte a gyönyörű szőlővidék. Nem nézett ő se jobbra, se balra; nem érdekelték sem a bikatelepről kihajtott, kormos nyakú magyar bikák, sem a baloldalt, a kovácsműhelyek előtti tócsákban pározó libák – csak a szőlőt nézte, a szőlőjét.

Itt már vége volt a városnak. A bika- és méntelep után a református temető következett. Bal felé meg a város szélső utcájának, az Esze Tamásról elnevezett szegénysornak (a Pázsit-nak) hiányzó másikkal a helyén elnyúló széles, gyepes libalegelő mögött a katolikus temető. És mindezek fölött ott domborodtak szelíden és büszkén a szőlőhegyek. Dús, dundi, gömbölyű, szinte buja formáikkal úgy mosolyogtak le kacéran a városra, akárcsak a bájos budai játékhegyek Pestre.

Észak felől a legszélső, az Arдай-hegy úgy szökik fel a Porogjász és Munkács közötti síkságból, minden térbeli előzmény nélkül, mint a természet nagy kiáltása, mint egy geológiai kinyilatkoztatás. Igazi vulkánvidék. Szomszédja, a kis pöttöm Nevetlen-hegy az Ardainak fiacskája lehetne. Ez csak afféle elkésett tűzhányópöket. A Sárog-hegy meg szabályos sisak, ulánuscsákó, csúcán kis maradék erdőbokrétával. A Hágcsó viszont, Forbáth szerelmetes Hágcsója – mintha csak az ő természetéhez alakította volna az Úristen – szép lassan, mérsékelt, enyhe lejtéssel ereszkedik alá a Sárog-hegytől a Kígyósi útig, a „Csipási” kaptatóig, amely kettévágja a hegyláncot. Tovább dél felé, a Kígyósi út másik oldalán, a Kerek-hegy szabályos félgömbje úgy domborodik, mint egy jól megkelt

kenyér. (Ez az egész hegy, talpától a tetejéig szőlővel beültetve, egyetlen emberé: Scheinburg grófé.) Mögötte súlyosan, tömören emelkedik a legmagasabbik: a Nagy-hegy. (Ez a név már magában is fényes bizonyítéka a porogjásziak világközépi, „porogocentrikus” gondolkozásának, hogy tudniillik, nem nevezték el ilyen vagy olyan tetőnek, avagy csúcsnak, hanem egyszerűen Nagy-hegynek hívják. Mert ilyen csak egy van, ahogy Porogjász is csak egy van a világon.) A Nagy-hegynek csak alsó lejtőit kezdték művelni – a nagyobbik, felső részét borító sűrű tölgyerdőt még nem merték megtámadni a szőlő pionírjai. Túlsó oldalán van a Kuklyabánya, a kaolin lelőhelye. Muzsaj felé néző hajlatán meg az elhagyott „Arany-lyuk”. (Ebbe bújtak el a porogjásziak a tatárjáráskor.)

Porogjász és Muzsaj határán sötét mélyút vezet fel a Csicsó-hegyre. Erről nem szívesen beszélnek a városbeliek, mert ott mindenféle, társadalmon kívüli elemek tanyáznak a hegyoldalba vágott, félig barlang házikókban: „hivők”, javasok, kuruzslók.

A Nagy-hegy legalacsonyabbik nyúlványa a Kis-hegy. (Mi is lehetne más?) Azon megy keresztül déli irányba a muzsaji országút, s az út mentén bal felől szépen követik egymást a szőlőhegyek további hullámai: az iszonyú meredekségű Iszonyú, a lángoló vörös tarajú Bocskor, Rákóczi egykori kedvence, komoran hátrahúzódva a Vasbika, aztán a bozontos üstökű Hankus, Forbáthék muzsaji szőlője. Ez oly meredeken könyököl ki az útra, mint Pesten a Gellért-hegy.

S végül Bene alatt egyszerre elvágja a hegyláncot a Borzsa folyó. Nincs tovább. Ott megint síkság következik egészen Nagyszőlősig.

Forbáth húszholdas porogjászi szőlője a Hágcsó-hegy déli lejtőjén feküdt, a katolikus temető fölött, szabályos derékszögű háromszög formájában. Észak felől a gróféval volt határos (mert a grófnak nemcsak a Kerek-hegyen volt szőlője), délnyugat felől – mint a háromszög átfogója – a kigyósi országút határolta, keletről meg egy mélyen bevágott hegyi út tüskés gledícsiasövénnyel.

Scheinburg gróf őse, a hírhedt labanc generális itt jobbra-balra mind megkaparintotta a száműzött Rákóczi szőlőit a bécsi udvar jóvoltából. Csak a Hágcsó menekült meg az idegen honfoglalástól. Ezt ugyanis a jó fejedelem gelsei Balling Jánosnak, kedvelt porogi hívének adományozta. Balling már nem élt a békekötéskor, s egyik árvája addig kilincselte a bécsi udvarnál, míg sikerült kijárnia a szőlő birtoklását biztosító

királyi pátenst. A Ballingoktól házasság révén a Guthyakra szállott a Hágcsó, a Guthyaktól a Kürthyekre. Az öreg Kürthy Gyula, az egykori negyvennyolcas honvéd főhadnagy még életében Erzsike lányára íratta a muzsaji Hankussal együtt. Így jutott azután Forbáth Lajos mindazokhoz a jó dolgokhoz, amit csak a magyar nóta a magyar embernek kívánhat: „Jó bor, jó egészség, szépasszony feleség...”

Mikor kinyitotta a szőlő nyikorgó kapuját, mintha a boldogság kapuja nyílt volna meg előtte: az újra meg újra megisméltendő, de soha meg nem unható, apró örömké. (Még a télen ritkán szellőztetett borház és présház jól ismert jellegzetes, dohos szagát is élvezettel szívta be, azt a jó „borházszagot”, s örömmel állapította meg, hogy ezen a télen sem törtek be, és nem loptak el semmit. Kádak, prések, permetezők mind a helyükön vannak.)

A Kígyósi úttal párhuzamosan haladó nagy, széles, füves úton felfelé ballagva meg-megállt egy-egy tőke mellett, botjával lekaparta róla a földet, majd megnyugodva bólított. A szőlő jól telet, nincsenek fagykárók. Hacsak ezután nem jön újabb erős hideg – de ez nem valószínű.

Büszkén tekintett a hegy oldalában emelkedő nagy, kerek, sárga deszkaépitményre, a méhesre. Ez már az ő műve, akárcsak az orgonasor a Kígyósi út mentén meg a gledícsiasövény odafent.

Az út közepén megállva betekinthezette egész birodalmát. Hát szó, ami szó, fényűzően kezelt birtok volt ez. A húsz holdból voltaképpen csak tíz vagy tizenkettő nevezhető szőlőnek. A többit elfoglalják a borház körüli hatalmas földiepertáblák, veteményes ágyások, aztán a látványos, széles, gyepes utak meg a gyümölcsfák alja – hiszen ott az árnyékban úgysem teremne jól a szőlő. És hát áruljuk el a legfontosabb igazságot: a gyümölcs volt az ő különleges büszkesége. Szeretett eldicsekedni vele, hogy a görögdinnyét kivéve, amely nem szereti a hegyi talajt, mindenfajta magyarországi gyümölcs pazarul díszlik a Hágcsón. Még berkenye, naspolya meg som is van itt, sőt három szép szelídgesztenyefa és két fügebokor. (Ezeket, persze, télire gondosan bepólyázzák szalmával, s így dédelgetve-trágyáztatva nyár végére meg is érlelik vöröses húsú, édes gyümölcsöiket.)

Noha vitaminokról senki sem tudott még akkoriban, a Forbáth család az egészség forrásának tartotta a gyümölcsöt, és büszkén mondhatták, hogy az év minden hónapjában gyümölcsöt esznek. A kamrában felagatott szőlő eltartott tél közepéig; akkor jöttek a téli körték, azután

a batul almák, parmen almák, majd a rózsailatú jonatán, s végül a ropogós, kemény húsú sikulai. Ez úgy május végére fogyott el, akkor már kezdődött a földieper meg a cseresznye ideje, és így tovább.

A szőlőre, igaz, minden második, harmadik évben ráfizetett Forbáth Lajos, mert nemcsak hogy hosszú csapokat nem engedélyezett a metszésnél – ahogy Wachtelheim Pinkász borügynök helyesen megjegyezte –, nemcsak a bő terméstől óvta szőlőjét, de nem tűrte a bőven termő, gyengébb minőségű fajokat sem. Fejér bakator? Kövi dinka? Isten őrizz! Az ilyen „homoki vinkók” nem az ő pincéjébe valók. Ő csak kényes, finom fajtákat termesztett: furmintot, hárslevelűt, amelyekből aszút is lehetett csinálni jó évjáratokban; aztán traminit és legfeljebb meggyszín bakatort meg szerémi zöldet. (Ha már mindenáron könnyebb bor is kell, hát legyen az is nemes zamatú.)

S egyelőre nem is jártak nagyobb bajokkal ezek a ráfizetések, mert a hiányokat fedezte az ogmándi birtok. A gyermekek még kicsinyek, s Erzsike, ez az áldott lélek, teljesen átengedte a gyeplőt az urának: hadd passziózzék avval a szőlővel. Hiszen se nem mulat, se nem kártyázik – és a szőlészkedés sokkal egészségesebb szórakozás.

A felső kapunál balra fordult, és tovább sétált a mélyút mentén vezető széles, füves úton elgyönyörködve a szép, fiatal diófasorban. Ezt is ő ültette, s lám, már bottal sem érni el a koronájukat. Szép dísz lesz ez a szőlőnek; már messziről látni így is, akár merről közeledik az ember a Hágcsó felé.

A diófasor felső végén, a grófé mellett megállott. Ez volt a szőlő legmagasabb pontja. Innen olyan szépnek látszott ez a sáros kisváros. A megszépítő messzeségben, a jótékony reggeli párázatban eltűntek a kátyús tócsák, rossz járdák, elfátyolozódott az Égres-parti szeméttelép, csak a folyócska jegén játszott a februári napsugár. A három templomtorony rézsisakja büszkén csillogott, s a megyeháza szép, oszlopos homlokzata szinte fürdött a napfényben. Innen még az a két lapos tetejű bazár is jól mutatott. Impozánsan keretezte a nagy piacot.

A várostól nyugatra, a látóhatárt egy darabon elzárva kedvesen domborodott a kaszonyi-zápszonyi hegycsoport, délnyugatra meg a magános kis Tarpai-hegy, és mögötte mintha a Tiszának egy kanyarja is megcsillant volna.

Kelet felé pedig látni lehetett a végtelenbe nyúló erdőket. A mármarosai rengetegeken át talán Bukovináig egyetlen összefüggő erdőségen lehetne végigsétálni. Ott télen-nyáron farkasok, medvék meg hiúzok tanyáznak.

Északról rózsaszínben ragyogtak a porogi havasok, a Verhovina csúcsai: a Sztoj, a Pláj, a Temnatik; kissé nyugatabbról meg a romantikus nevű ungi havas, a Polonina Rúna.

Hiába, nincs még egy ilyen szép kilátású szőlő, nincs még egy olyan hegy, mint a Hágcsó!

A grófé melletti keskeny, meredek határúton leereszkedve megállt a szőlő egyik fő látványossága, a muskotálytábla mellett. Ennek minden egyes sorába más és más fajtájú csemege muskotály volt ültetve: muscat lunel, muscat otonel, ropogós muscat croquant, lila színű hamburg, viasszerű, bódító illatú Lesseps Ferdinánd, és így tovább. S mindegyik sor elején, takaros kis fatáblákon olvasható a fajták neve. Mondják, hogy egyszer Scheinburg gróf végigsétált jószágigazgatójával ezen a határúton, s megcsodálván a muskotálytáblát megkérdezte Zeisler lovagtól, vajon kié ez a szép szőlő. S mikor Zeisler megmondta, a gróf elismerően kijelentette: „Nagyon rendes ember lehet!”

Azóta Forbáth még nagyobb gonddal dédelgette a Hágcsót, mert bár nagy kuruc volt, nagy Habsburg-gyűlölő – ámde a tekintélytisztelet is igen erős volt benne. (Hiába, a gróf mégis csak gróf!) Ezért külön öröm volt számára a gondolat, hogy az ő szőlőjében valaha Rákóczi fejedelem szüretelt, mert Rákóczi kuruc vezér is volt, meg híres, nagy főnemesi család sarja is egy személyben.

Most, ahogy a muskotálytáblák mellett megállott, egyszerre élesen, színesen villant fel előtte az a jelenet, mikor először látta meg a Hágcsót, és halálosan beleszeretett.

A bírói vizsga letétele után Debrecenbe nevezték ki törvényszéki jegyzőnek. A hajdú székváros sík és kopár határában akkortájt még hírmondónak sem lehetett szőlőt látni. De ha lett volna, se pótolhatta az ő elveszett, idegen kézre jutott ungvári szőlőjüket. Őszidőben, mikor a vadludak seregestül húznak a Hortobágyra, olyankor különösen elfacsarodott a szíve a régi ungvári szüretekre gondolva. Hogy mialatt ő a poros alföldi város utcáit koptatja, ugyanakkor az ungvári hegyeken mindenfelé énekelnek a szedőlányok; hol itt, hol ott felhangzik a cigányzene, brummog a bőgő, cincog a cimbalom, és gurgulázik a klarinét, mint a

sárgarigó. A présházban a sajtóból édesen csurran a hűvös, barna must, és részeg darazsak dőzsölnek a kádakban tornyosuló szőlőhalmokon... S azok a barátságos, csalogató szüreti illatok! Estefelé itt is, ott is tüzezcsek gyúlnak; szilvafagallyal tüzelnek a bográcsok alatt (ez adja azt a sajtóságos szüreti füstszagot), s a bográcsokban rotyog a birkatokány, a székelygulyás vagy a juhos kása... Húrosrigók röppennek fáról fára cuppogó hangon hívogatva egymást. Fogolykakas cserreg a tőkék között, aztán egyszer csak: brrr... felrepül az egész csapat. Olyan izgató a repülésük hangja; szinte húzza maga után a puszka csövét...

Ilyenkor, ősszel minden jobban fáj. Szenvedélyes vadász volt, de eszébe sem jutott, hogy kimenjen a Hortobágyra vadlibázni. Még vadászatra sem akart itt berendezkedni – annyira ideiglenesnek érezte (mert ilyenek akarta) debreceni tartózkodását.

Aztán egy szép napon – akkor már albíró volt –, váratlanul áthelyezték Porogjászra. Nem ismerte a városkát, de valami jó előérzete volt felőle. Ezért, mikor megérkezett, nem is igen bosszankodott az utcák freccgő sarán, nem nézte a rossz kövezetet, sem az Égres-parti szeméttelapet, mivel tekintetét a városra lemosolygó szőlőhegyek bűvölték varázslatos erővel.

Első szabad délutánján mindjárt ki is sétált a szőlőkbe. Április elején volt ez, s ebben a hegyektől védett, rendkívül enyhe éghajlatú városkában a természet nagy tavaszi tobzódása jóval előbbre halad, mint a szélsőséges, majdnem sztyeppe klímájú Debrecenben. A mandula már nagyrészt elvirágzott – most a kajszibarackon és a szilván volt a sor. Sőt a déli lejtőkön már az őszibarack is kibontotta élénkrózsaszín virágait, és hófehér virágdíszbe borultak a cseresznyefák. Mintha tejszínhabbal hintették volna be a hegyek oldalát.

A hágcsói szőlő felső kapuja nyitva volt – s nem tudta megállni, hogy be ne menjen, mert ott bent, a széles, gyepes út mellett egy cseresznyefa csalogatta olyan fehér virágpompával, mint valami szép, falusi menyasszony. S ahogy közelebb ment, hát az egész fa csak úgy zengett a méhek döngésétől. Csodálatos volt ez az óriási, fehér virágcsokor a tavaszi ég mélykéé háttérével. Alig tudott betelni vele.

Ahogy ott gyönyörködik a fa alatt, egyszer csak valaki ráköszönt:
– Jó napot kívánok. Tán keresni tetszik valakit?

Olyan vincellérforma ember volt, csizmában, rézgáliccal befröcskölt köténnyel.

– Jó napot. Nem keresek én senkit, csak gyönyörködöm ebben a szép cseresznyefában. Már, mondom, bemegyek, osztán megnézem közelebből.

– Talán idegennek tetszik lenni errefelé? Mert még nemigen láttam a nagyságos urat.

– Igen, most helyeztek ide Debrecenből.

– Milyen hivatalba, ha szabad kérdezniem?

A vincellér olyan tisztelettudóan kérdezősködött, hogy Forbáth mindent megmondott neki, sőt valami belső sugallat hatása alatt, kivette a szivartárcáját, és odaadott neki egy sárga pettyes, ropogós portorikót.

– Tessék csak gyönyörködni! – mondta a vincellér, miután szépen megköszönte a szivart. – Ha szereti a szemét hizlalni, tessék velem jönni a tetőre. Onnan van csak szép kilátás!

Felmentek a mélyút mentén a grófi szőlő széléig. Forbáth Lajost elbűvölte a lábuk alatt elterülő tavaszi táj. A Hágcsó északi részein itt-ott még látni lehetett a filoxéra pusztításának nyomait. Néhol abba hagyták a művelést. Ott azután elbozótosodott a hegyoldal. De itt alattuk már nyoma sem látszott a filokszerának. Vadszőlőt ültettek a kipusztultak helyébe, s a vad alanyba ojtott nemes fajták vígan hajtottak és teremtek, mert a vadszőlő őserején megtört az ellenség támadása.

– Gyönyörű ez a szőlő! – szólalt meg végre Forbáth, majd némi szorongással hozzátette: – Ugyan kié vajon?

– Ez, kérem, Kürthy Gyula tekintetes úré – felelte a vincellér, egy kis büszkeséggel a hangjában. – Negyvennyócas honvéd főhadnagy vót!

– Kürthy... Kürthy Gyula... Itt lakik Porogjászon?

– Nem, kérem, *Ogmándon* lakik, Tiszaogmándon. Ott van a birtoka.

– Ogmánd... Ogmánd... – ismételte Forbáth. Tetszett neki ez a régies, ősmagyar hangzású név. Azután egyszerre, minden komoly ok nélkül megkérdezte: – Vajon eladná-é ezt a szőlőt Kürthy úr?

– Hát azt alig hinném! – nevetett a vincellér. – Van, aki ezt örökölje.

– Vannak gyermekei?

– Van, kérem, két szép eladó jánya: Ilonka kisasszony meg Erzsike. Meg egy deák fia: Gyuluska úrfi.

Erzsike... Erzsike... – mondogatta magában Forbáth, s valami babonás érzése azt súgta, hogy azt az Erzsikét neki szánta az Úristen. Érdekes, ahogy most visszagondolt, határozottan emlékezett, hogy az

Ilona név hangzása nem volt rája semmiféle hatással, csak Erzsikéé. Az olyan meghittén duruzsolt, mint a sárga csempés cserépkályha barátságos tüze.

– Hát az miféle tó ottan? – kérdezte az északkeleti síkságon csillogó, nagy víztükörre mutatva, hogy mintegy elterelje a figyelmet (a magáét is) bolondos gondolatairól.

– Nem tó az, instállom – helyesbítette a vincellér –, hanem a Szernye-mocsár. Ámbár a nép csakugyan tónak nevezi. Azt mondja a porogi nóta: „Hideg sincsen, mégis befagyott a tó. Hol iszik majd az én lovam, a fakó?” Ilyenkor tavasszal nagyon megtelik a Szernye. Csónakkal lehet közlekedni innen *Vigardótul* meg Kígyóstul fel egészen Dercenig, Fornosig, éjlamoda-la. A munkácsi út túlsó ódalán, ott is van egy ilyen tóvidék, a Tóhát – így nevezik. Mert a tóból kiemelkedő hátakon épültek ott a faluk.

– Úgy látom, nem szűkölködik vizekben ez a Porog vármegye – mondta Forbáth, bár nem nagyon figyelt már a vincellér magyarázataira. Mind csak a szőlőn meg Erzsikén járt az esze.

– Hát, vizünk az van elég, hála Istennek. Tetszik látni, arra a Csizajerdő meg a lúversenytér között is van egy mocsár. Ott sokszor a kertek alját is elönti a víz. Osztán éjlamoda dél fele, a muzsaji út mellett, ott van a Bábotka. Az is „tó”. A felette levő szőlőt úgy is hívják: Tórafüggő. Amarra nyugatnak meg ott csillognak a Micczek. Ott lakott valamikor az a híres Micz bánné, akiről azt mesélik, hogy hét fiat szült egyszerre, mer’ megátkozta egy cigányasszony. Porogjász körös-körül van véve tavakkal, mocsarakkal. De meg az egész Porog megye is – mármint a síkság része. Osztán a vizekből kiemelkedő gorondokon, porongokon épültek a faluk, mezővárosok.

– Maga, úgy látom, igen tudományos ember! – jegyezte meg Forbáth kissé szórakozott elismeréssel. – Szeret olvasgatni, ugye?

– Hát én szeretek, instállom. Telente mindég olvasok, ha ráérek. Megvan nékem *Porogvármegye monográfiája*. Abba’ le van írva minden egyes porogi falunak a története.

Megdicsérte a vincellér történelmi érdeklődését, ám lelke túlszállt a gorondokon, porongokon, s már ott repdesett Ogmánd tájékán, a Kürthy-kúria körül.

Többé nem ment be a hágcsói szőlőbe, nehogy esetleg Kürthyék ott találják, mert az nagyon kínos volna. Mit keres ő a más földjén? De hivatal utáni sétáit mindig arrafelé irányította. Kívülről szagolgatta a Hágcsót az év minden szakában; tavasszal, mikor gyümölcsfavirágoktól habos a hegyoldal; tavasz végén, mikor a szőlővirágzást a borok is megérik a pincékben, és újra forni kezdenek; nyár derekán, mikor pirulni kezd a piros és viaszosodni a fehér gyöngyszőlő – ahogy itt a *saszlát* nevezik; ősszel, mikor a présház előtt forrázzák, kénezik a hordókat; és télen, mikor a fényes, piros törzsű cseresznyefák kékes árnyékot vetnek a hóra.

Egyszer nyár elején kőművesek, ácsok kezdtek kopácsolni a Hágcsó aljában, a présházzal szemben. Forbáth kissé ijedten és bosszankodva figyelte a munkájukat. Csak nem borházat akarnak ide építeni? Hiszen ő jóval feljebb, a szőlő közepére tervezte jövődöbéli borházát, ahonnan be lehet látni az egész várost meg a zápszonyi hegyeket, mindent.

De azután megnyugodott, látva, hogy csak valami nagy deszkahodály, valami rakodó vagy szerszámtartó készül ottan. A grófé mellett hirtelen felszökő, meredek hegyoldalba pincét vágatott gondolatban; amoda, a középső út mellé meg méhest építettett a gyümölcsfák közé. (Azok jó mézelők; csalogatják a méheket.)

S közben makacsul várt a csodás alkalomra, amely majd egy szép napon odavezeti őt a Kürthy Erzsikének a karjaiba. Márpedig a csoda olyan természetű, hogy ha nagyon erősen kívánják, végül egyszer csak bekövetkezik...

Egy nyári reggel, hivatalba menet, a törvényszék folyosóján megpillantott egy rövid zsinórú magyar ruhás, testes öregurat, amint megállított egy szobájába siető hivatalnokot. Valamit kérdezgetett tőle falusias, széles terjengősséggel. A tisztviselő azonban vállat vont – ő nem tudja, nem ér rá –, s már ment is tovább. A csizmás öregúr kedélyes tokáját beárnyékoló rövid körszakáll, a lehajló, régi magyaros bajusz és a barna szeméből sugárzó, anekdotákon hizlalt, joviális mosolygás annyira nem illett ebbe az aktaszagú, rideg környezetbe, hogy Forbáthnak megesett rajta a szíve. (Hiszen ő maga is régi földbirtokos család sarja volt – nem tudott ő igazi hivatalnokká vedleni; olyan volt neki a törvényszék, mint a rossz diáknak az iskola.)

Az öregúr közelebb jött, nézegette az ajtók felírásait, majd megint megállított egy aktagyártót (Forbáth most már meghallotta, hogy valami *elbirtoklásról* szóló kúriai döntvény után nyomoz az öregúr) – de ettől

sem kapott felvilágosítást. A tisztviselő urak mind siettek, s ürgék módjára, gyorsan bebújtak poros hivatali lyukaikba, nehogy Heinrich Arnold elnök úr, az a cérnarágó sváb rajtacsíjje őket a késésen.

A kisöreg fejét csóválta, de arcáról nem tűnt el az a joviálisán gúnyoros mosolygás. Forbáth most odalépett hozzája, s tiszteletteljesen köszöntvén megkérdezte, mivel lehetne szolgálatjára.

– Kérem szeretettel – mondta az öreg szinte fellélegezve, hogy végre-valahára emberséges emberre akadt –, egy elbirtoklási perben szaladgálok én már tavaly óta, és – ne adj’ Isten – nem bírom dűlőre vinni. Most azután azt mondja nekem a szomszédom, a lucskaszegi bérlő – az nagy mester az ilyesmibe’ –, hogy van itten valahol egy kúriai döntvény a jóhiszemű használat alapján történt elbírálásról. Azt mondja, arra kell hivatkozni a beadványban. Hát aztat szeretném én megtalálni. De hát ezeknek a hivatali uraknak mindnek nagyon sietős a dolga.

– Tessék csak velem jönni; mindjárt megkeressük.

Bevezette az öreget egy nagy, üres szobába az iktató mellett. Abban körös-körül fapalcokon feketébe kötött, vaskos jogi kódexek sorakoztak: perrendtartások meg kúriai döntvények. Hamarosan meg is találták az áhított döntvényt: „Aki harminckét éven át abban a hiszemben használt egy bizonyos földterületet, hogy az az ő tulajdonát képezi...”

– E-e-ez az! Ez kell nekem! – csapott le rá nagy örömmel az öregúr.

– Tessék várni, mindjárt kiírom ezt a passzust – és már írta is egy árkus fehér diósgyőri papirosra szép, szabályos gyöngybetűivel. – Tessék parancsolni.

– Nagyon szépen megköszönöm a szíves jóságát... – egy pillanatig elgondolkozott, azután mosolyogva kimondta, amit gondolt. – Hanem, ha már ilyen szíves volt hozzám, ugyan mondja meg már, kedves öcsém-uram, a nevét is, hadd tudjam, kinek tartozom én igazi hálával és köszönettel. Mert bizony ritka dolog manapság az ilyen derék, nyájas ember e között a sok, állig begombolkozott „ki vagyok én!” hivatalnok úr között.

– Forbáth Lajos albíró vagyok – felelte Forbáth megszorítva a feléje nyújtott, nyilván inkább kantárszárhoz meg gyeplőhöz, mint pennához szokott, jó erős, vaskos kezét.

– De hát ezért nem jár semmiféle köszönet. Ez egészen természetes...

– Forbáth... Forbáth... – mormogta az öregúr tűnődve, s nem engedte el a kezét. – Csak nem maróti Forbáth Gábornak, az egykori ungi alispánnak a...

– De igen, a fia vagyok.

– Ó, de örülök! – s hitetlenkedve csóválta a fejét. – Nagyon jó barátom volt a kedves édesapád, és igen nagyra becsültem. Még a negyvennyócas időkből datálódik az ösmeretségünk. Ő is letette a hivatalát az elnyomatás idején mint jó magyar ember. Hát igaz, én is megkaptam a magamét, mert a németek elvittek Kufsteinba, azután meg hat esztendőre közkatonának mint vót negyvennyócas honvéd főhadnagyot. Különben Kürthy Gyula vagyok. Tiszaogmádon lakunk. Nagyon örülnék, ha egyszer meglátogatnál szerény otthonunkban, kedves öcsém. Már megengeded, hogy így szólítlak.

Forbáth Lajosnak nagyot dobbant a szíve. Eljött hát a csoda, a nagy alkalom; megismerheti Kürthy Erzsikét, mégpedig ilyen kedvező előzmények után!

S ezt követően csakugyan úgy pergett minden, mint a mesében. Nem sokkal később egy délelőtt az öreg Kürthy megint bejött a törvényszékre, s mikor Forbáth megemlítette, hogy szeretné tiszteletét tenni Ogmádon, az öreg mindjárt felajánlotta, hogy kiviszi a kocsiján. Miért költene fiákerre?

Ogmánd... Ogmánd... – kóstolgatta egész úton ezt a varázslatos, ódon hangzású nevet. S mikor a kocsi, az előkert nagy, kör alakú virággrupját megkerülve megállt az oszlopos tornácú, régi udvarház előtt, úgy érezte, mintha Jókai *Új földesurának* Garamvölgyi-kúriája elé kanyarodtak volna be valami álmokocsin. Mindjárt kiszaladt Eliz-Erzsike, a feledhetetlen, arany szívű Erzsike. S íme, már nyílik is az ajtó, s az ámbitus lépcsőjén fűgén, mint az özike, repül lefelé egy karcsú és csodálatosan fényes, barna szemű leányka.

– Kedvesapám! Kedvesapám! – szinte repes-repked a kocsihoz, hogy lesegítse és összecsókolja apját. Forbáthot csak akkor vette észre, mikor az öregúr rámutatott huncutul kacsintva:

– Gavallért is hoztam! Forbáth Lajos törvényszéki bíró urat – tette hozzá barátságból egy hivatali létrafokkal előléptetve az albíró.

Erzsike ráemelte szarvasünőszerű, fényes, barna szemét a szép, karcsú, hullámos fekete hajú férfira, s azután lesütötte. Ám ez nem az álszemérem műpironkodása volt, hanem annak felismerése, hogy eljött az igazi, az ő jövődöbeli ura. Ezt rögtön megérezte, s ez aztán minden szavából, minden zavart kis megrezdüléséből kisugárzott. Nem tudott színészkedni ez a romlatlan ösztönű, eleven beszédű lány.

Ebéd előtt lementek a Tisza iszapolta, televény talajú, csodálatosan dús növényzetű, hatalmas kertbe. A középső nagy virágágyat megkerülve elfogódottan lépegettek egymás mellett lefelé a domború, homokos úton. Áthaladtak a sűrű fenyőcsoporton, amely úgy suhogott a fejük fölött, mintha titokzatos, nagy madarak szálltak volna odafent, magasan, nagyon magasan – s leértek a gyümölcsösbe. A fákon túl, a veteményes szélén már kíváncsian gömbölyödtek a görögdinnyék óriási, zöld gömbjei.

– Miféle felírások vannak ezeken a dinnyéken? – kérdezte Forbáth lehajolva.

– Jaj, ezek olyan bolondságok, gyerekségek! – mondta Erzsike elpirulva. – Gyulával, az öcsémmel a szabadságharc történetét olvastuk; aztán negyvennyolcat meg Bach-korszakosdit játszottunk. Mintha most is elnyomatás volna, mint akkor, és nem lehetne megmondani az igazat az osztrákokról, a zsarnokokról, és ezért a dinnyékre karcoltuk rá a véleményünket.

Ezt egy szuszra fújta el, s még szaporábban, mint máskülönben, mert szégyellte, hogy ilyen gyermekes játékokkal foglalkozik egy tizenhét éves hajadon.

Forbáth betűzgette a dinnyék felírásait: Metternich – olvasta az egyikén, Zsófia – ez állt a másikon; Zsófia, a császár anyja, az udvar rossz szelleme, a kamarilla irányítója. A harmadik dinnyén meg Haynának, a magyar- és olaszgyilkos osztrák generálisnak a neve, a „bresciai hiénáé”. A negyediken ez a felírás volt olvasható lányos, szarkaláb betűkkel: „Ezek a jó mákvirágok!” S végül az ötödiken kamaszos, diákos írással: „Kötélre való bitangok!”

Forbáth meghatottan mosolygott: azután úgy ment minden, ahogy megálmodta. Olyan mesebeli erő hajtotta őket egymáshoz, hogy boldogságukat nem zavarta a tizenhét év korkülönbség sem.

1884 szilveszterén Erzsike egy napon esküdött Ilona néniével, akit Boronkay Gábor kaszonyi főszolgabíró vezetett a pap elé.

Persze, vármegyeszerte sokat törték a fejüket a kíváncsiak, hogyan adhatta oda a nagy vagyongyarapító Kürthy Gyula mindkét lányát teljesen vagyontalan tisztviselő embereknek. Erre csak Biri néni tudott volna választ adni, ámde ő – bár igen jó beszélőkéje volt – kényes családi titkokat sohasem árult el idegenek előtt. Biri néni mint szegény rokon Ogmádon lakott akkoriban, mikor az öreg Kürthynek egymás után két kislánya

elpusztult (az egyik tüdőbajban, a másik epilepsziában). Mikor aztán, egy nagy vacsora után Ilonkát is szívgörcsökkel cipelték be a szobájába, az öregúr szokatlanul remegő hangon felkiáltott: „Nem bánom én, ha útszéli kódufiak, ha falusi kondásfattyúk lesznek is a vejeim – csak egészségesek legyenek, egészségesek és erősek, mint a makk!”

S mikor a háztűznézegető Forbáth Lajostól megkérdezte, hányan voltak testvérek, s ő elmondta, hogy tizenkettejükből nyolcan felnőttek, és egyiküknek sincsen semmi baja – az öreg habozás nélkül hozzáadta Erzsikét, nyolcszázhatvan holddal, két szőlővel, meg a porogjászi szép, nagy, kertes házzal.

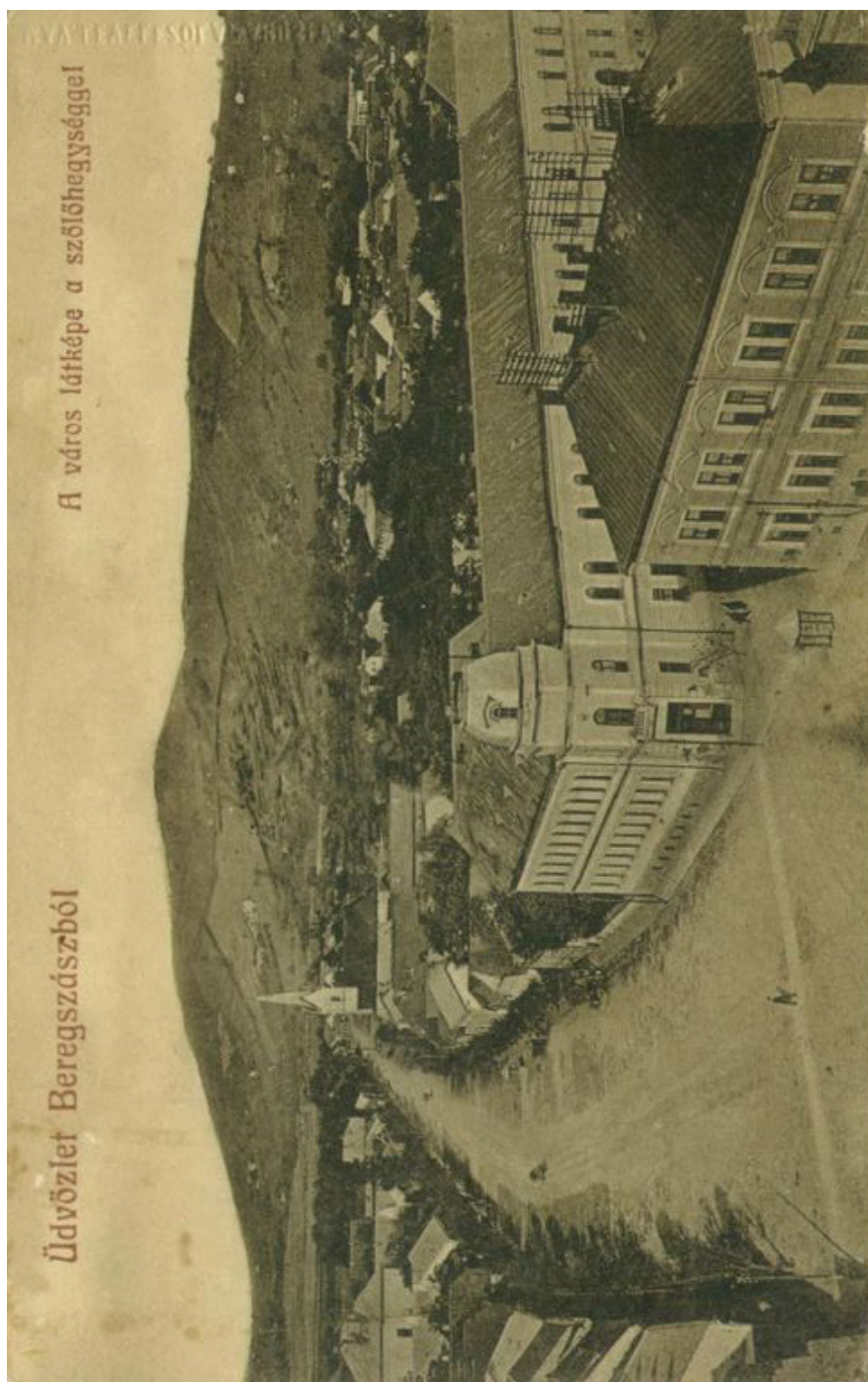
De hát vajon szerelemből vette-é el Forbáth Lajos Kürthy Erzsikét? Erre a kérdésre határozott igennel válaszolhatnánk, ha ugyan a bonyolult emberi dolgok egy ilyen rövid szóra leegyszerűsíthetők volnának. Igen, ő nagyon szerette a feleségét – legalább annyira, mint a szőlőjét. S ezzel nem keveset mondtunk.

Boldogságukat cseppet sem zavarta a köztük lévő nagy értelmi és műveltségbeli különbség sem. Erzsike már tizenhét éves leányként eredetiben olvasta Victor Hugót, Schillert, Shakespeare-t. Forbáth viszont ugyanakkor (harmincnégy éves korában) megállott Jókainál, s a magyaron kívül semmiféle nyelvet nem tudott. Ám őt ez egyáltalán nem nyugtalanította, mert az irodalmat, színházat afféle nem egészen komoly, inkább nőknek való szórakozásnak tekintette. Erzsike meg művésze volt a szerénységnek, értékei gondos eltitkolásának, s férjhez menése óta még nagyobb odaadással gyakorolta ezt a művészetét, nehogy homályba borítsa az ő szép, egészséges és főképpen páratlanul hűséges urát. Érezte ő mély női ösztönével, hogy férjének ezek a vonásai a család számára többet érnek mindenféle magas műveltségnél.

Így aztán az öreg Kürthy megérhette még, hogy a rossz Dobsinay vér felfrissült egyesülvén a friss Forbáth vérrrel. S a porogjászi kertes házban kihajtott egy viruló, új ága a családfának. Gáborkát meg Sárrikát még térdén ringatta az öregúr, és szerencséjére már nem élt, mikor Ilonka lányát elragadta az epilepszia. De a Forbáth-Kürthy-ágon újabb és újabb erőteljes rügyek fakadtak – a Kürthy nagyapa halála után még három. Öt egészséges gyermek ennek a szép szőlőnek a tövében...

Mikor Forbáth Lajos lelkét végigsimogatták ezek az emlékek, a szülő iránti szeretet és a hála újabb meleg hulláma öntötte el. Ha a szimbolizmus iránt fogékony ember lett volna, most pincéjének legelső pohár

borát a földre loccsantja, ahogy őseink áldoztak Föld Édesanyának. A tavalyi termés legjobb borából öntött volna a Hágcsó földjére hálás áldozatul, amiért ilyen jó feleséghez és ilyen szép családhoz segítette. Minthogy azonban – egyszerű lelkű ember lévén – nem volt érzéke a jelképekhez, áldozás helyett lehajolt, és féltő gondossággal betakargatott egy szőlőtőkét, melyről lesodorta a földet a verhovinai szél. Mi pedig most nézzük meg, kik és hogyan is várták a legfiatalabb Forbáth születését, kinek érkezéséről – ha futólag is – e fejezetben is szó esett már.

2. fejezet

A BÖLCSŐ KÖRÜL

A nagy, kertes udvarra néző, barátságos, csupa ablak verandában hárman voltak: Forbáth Lajos törvényszéki bíró, a már-már immár ötszörös családapa, Kürthy Gyula földbirtokos, a bíró feleségének testvéröccse, meg Széki Kálmán vármegyei tiszti főorvos, aki szintén sógor volt, lévén a nagyszámú Kürthy lányok egyikének, Emmának a férje. (Biri nénit nem is számítom közéjük, mert ő – mint afféle szegény rokon – csak fél fenekével ült a széken, és fél füllel hallgatta a férfiak aggodástól kényszeredett, el-elakadó beszélgetését; a másikkal a gyermekszoba felé fülelt, nem hangzik-é fel végre az a várva várt, jól ismert nyivákolás, vagy legalább nem nyílik-é a gyermekszoba ajtaja, s nem siet-é ki rajta a tálalón át Fincziczkyne, a bábaasszony gyors, puha lépteivel, hogy megmondja, mire van szüksége. Akkor ő már ugrik is fel, és aló mars, a konyhába vagy a kamrába, mert a kulcsok most órá vannak bízva, amíg „Erzsike húgomasszony” gyermekágyas.)

A déli fekvésű verandában kellemes volt a levegő, párás és meleg, mint valami virágházban, mert a februári, délelőtti nap pelargóniákon, aszparáguszokon, fikuszokon, viaszvirágokon át sütött be, s állandóan párologtatta a sok, frissen locsolt virág leveleit. A jó öreg Meidingerkályha dohogott, pattogott a fal mellett.

Ám a veranda hangulata most mégsem volt igazán barátságos; nem tudta felolvasztani azt a szorongást, ami a férfiak szívét dermesztette. Itt, a vajúdási fájdalmak közt kínlódó anya közelében mintha elfogta volna őket valami büntudatféle a fajfenntartási terhek egyenlőtlen elosztása miatt. Ha nem olyan szegénylős magyarok, talán imádkozni kezdtek volna.

Széki Kálmán az orvos nyugalomával figyelte a szobából kiszűrődő hangokat. A két sógor lesütötte a szemét, majd – hogy a nyögések elhaltak – egymást kezdték lopva szemlélni. „Miért van neked olyan nagy, vastag fejed?” – gondolta Forbáth bíró. – „Miért van neked olyan keskeny, kis fejed?” – gondolta Kürthy Gyula.

Mintha mindkettőjüket ingerelte volna egymástól való különbözőségük. Valóban nehéz is lett volna két egymástól elütőbb emberpéldányt elképzelni. Kürthy Gyulának, aki tizennyolc évvel

fiatalabb volt sógoránál, minden tagja és minden vonása nagy volt és vastag. Szeme kissé kidülledő, orra majdnem krumpliorr, s magyar bajusza nem takarta el feltűnően, szinte zsidósan vastag, érzéki alsó ajkát.

Forbáth Lajos külsején viszont minden finom, vékony és arányos volt. A nők még most, negyvenkilenc éves korában is férfiszépségnek tartották. Hullámos, hollófekete haja csak a halántékán őszült, keskeny arcát rövid, selymes, barna szakáll keretezte. Kissé hajlott, éles, vékony orra alatt ápolt, barna, magyar bajusz és hozzá égszínkéék szemek. A Dinári-hegyvidék délszlávjai között lehet ilyen határozott, markáns arcélú férfiakat látni. (A maróti Forbáthok valamikor a XVI. században a Szerémségből kerültek a Felvidékre. Őseik atyafiságban voltak a híres horvátországi Subicsokkal és Sztancsicsokkal, de ma már persze élénken tiltakoztak, ha valaki a család állítólagos horvát származására célozgatott.)

Forbáth bíró elegáns ember volt – a szó századvégi értelmében. Élesre vasalt nadrágot ugyan nem viselt (ezt afféle piperköcségnek tartotta), és előre megkötött, kész nyakkendőket hordott, de a ruha úgy állt arányos, karcsú testén, mintha ráöntötték volna. És nagyon tudott vigyázni a ruháira, mert – mint mindenben – a mozgásban is lassú és mértékletes volt. „Túltság semmibe se jó” – ez volt életének arany szabálya. Mértéktartás és tekintélyen alapuló, patriarkális családi élet. Olyan volt, mint valami régi vágású francia márki.

Kürthy Gyulát most mindez bosszantotta. Miért eregeti szivarjából a füstöt olyan lagymatagon? Miért nem szívja tüdőre, mint ő cigarettájának füstjét? Miért olyan mérsékletes – holott az ő vérében mintha valami ördög bujkálna, és bujtogatná, hogy minél gyorsabban éljen! Miért minden olyan vékony rajta? S miért, hogy ez az annyira idegen, annyira más fajtájú ember megint belevitte az ő egyetlen testvérnénjét a vajúdas fájdalmas és veszedelmes állapotába? Minek ez a sok gyerek? Neki egy sincs. Úgy látszik, nem is lesz, hiszen már ötéves házások... Talán jobb is így – gondolta valami Isten felé duzzogó, furcsán jóleső keserűséggel.

Most megszólalt a veranda ajtaján a húzós csengő. (A zsinórja kint lógott, ő maga meg bent csilingelt, mint holmi birkakolomp.) A verandának ez az utca felőli ajtaja mindig zárva volt. Porogtás városában ugyan emberemlékezet óta nem történt betörés, Forbáth bíró mégis nagyon óvakodott a tolvajoktól. (Esténként az ágyak alá is benézegetett, hogy vajon nem rejtőzködik-e alattuk valami „besurranó”.)

Forbáth Lajos beengedte Schenk doktort, a háziorvost Schenk bácsit, ahogy a gyerekei hívták. Schenk bácsi szép, magas, erőteljes ember volt. Pirosposzsgás arca, magyaros bajsza, kis Bocskai-szakálla valamely erdélyi fejedelemhez tette hasonlatossá. A modora meg olyan volt, mint holmi Jókai-regényből kilépett, anekdotázó, tempós táblabíráié.

– Na, Lajoskám, hogy állnak a dolgok? – kérdezte olyan kedélyesen, mintha csak a szőlőtermés felől érdeklődött volna, s nagy recsegéssel elhelyezkedett egy karosszékben. Majd választ se várva: – Tudjátok, az Adriai-tenger partján némely faluban az a szokás, hogy a szülő asszony férjét ágyba fektetik, oszt’ annak kell jajgatni az asszony helyett. Az fogadja nagy jajveszékeléssel a látogatókat. Én magam láttam, mert valamikor ott szolgáltam mint katonarvos. Jó szokás, mi? – nevetése asztmás köhögésbe fulladt. (Folyton ott csüngött a szivar a szája szélén.)

A másik három kényszeredetten nevetett.

– Milyennek látod az esetet, Kálmán kartárs? – fordult Schenk bácsi Széki Kálmánhoz.

– Jó, szabályszerű lefolyásúnak látszik.

– Gyerünk be, nézzük meg!

– Na, talán ne menjünk be mind a ketten, még megijedne szegény Erzsike, hogy konzíliumot tartunk felette.

– Eriggy már, hát a háziorvos meg a sógor az még nem konzílium. Gyere csak!

Széki Kálmán vállat vont, s némi habozás után ő is bebállagott a gyermekszobába, amelyet most szülőszobává alakítottak át. (A négy gyermeket erre az időre átvitték Forbáth Miklósékhöz, akinek a felesége szintén Kürthy lány volt, Kürthy Irén.)

Végre kijöttek az orvosok. Schenk bácsi megnyugtatta Forbáth Lajost, hogy minden rendben van, legyenek nyugodtak, s már búcsúzott is; neki még el kell mennie az Újvárosba egy haldoklóhoz, meg a Pázsitra, mert ott valakit megtaposott a bika. Még azért elmondott állva egy adomát a tehénbőrbe bújó tűzokvadászokról; hogy megijedtek a falusi bikától, a puskájukat is eldobálták, úgy futottak előle, köh-köh-köh... Azzal már ment is tovább, hóna alá csapva duzzadó táskáját.

Bent a szülőszobában ezalatt a bába kifacsart, nedves kendővel törülgette a csendesen nyögdécselő Forbáthné verejtékes arcát, s közben kedveskedve biztatgatta az ő mindent kicsinyítve becéző, felvidékies, totocskás modorában:

– Nocsak! Erőlködünk még egy kicsikét! Húzzuk meg azt a gyepplúszáracskát! – s kezébe adta az ágy végéhez erősített kötél végeit.

– Egy kicsikét jobban fáj, de így hamarabb túlesünk rajta.

– Tudom, lelkem – nyögte Forbáthné –, hisz’ nem először csinálom, ja-a-aj!

– Hányadszor, nagyságos asszonykám?

– Hatodszor...

– Hatodszor? – Fincziczyné számolni kezdett az ujjain. – Gáborka, Sárika, Anikó, Zolika... De hát csak négy van.

– Egy kisfiam meghalt három hónapos korában, Lajoska...

– Ahá! Nahát akkor most majd jön helyette egy másik szép kisfiúcska, egy másik Lajoska!

– Honnan tudja... hogy fiú lesz?

– Majd meg tetszik látni! Mit kapok, ha fiú lesz?

Kürthy Emma meg Irén, a két hűséges rokon csendesen gubbasztott a gyermekszoba agyonnyúzott, agyonhancúrozott, ócska díványán – néma statisztái a nagy misztériumnak. (Ők unokatestvérei voltak Forbáthnének, Kürthy Erzsikének.)

– Erzsikám, nem vagy szomjas? – kérdezte Irén. – Ne adjak egy kis citromos vizet?

Forbáthné csak intett, hogy nem. A vágyakat továbbító központi idegrendszer mintha teljesen elnémult volna benne – a szervezet irányítását átvette az a másik titokzatos idegközpont, amely egy nálunk sokkal erősebb hatalomnak parancsait közvetíti. Nem kellett Forbáthné erőfeszítésre nógatni. Hibátlan női ösztönével tisztán érezte ő, hogy a szörnyű erőfeszítésnek, a belső parancs hű teljesítésének végén olyan jutalom várakozik rá, amilyen csak egyféle van a földi életben: egy kis vickándozó, selymes bőrű testecske, amely az ő testéből-lelkéből egy darab, s amely-nél nincsen meghatóbb, dédelgetni valóbb jószág hozzánk bújó gyámoltalanságában. Ha csak felemeljük, már nyitja, már nyújtja kis fiókaszáját a tejforrás felé. S nincs annál nagyobb, kielégítőbb gyönyörűség, mint mikor mohó szájacskájával szívni kezdi a tejtől feszülő, duzzadó emlőt...

Közben Biri néni – miután kihozott a hidegkonyhából, a mángorlóból egy tiszta törülközőt, s odaadta a bábának – kulcsait csörgetve újra leült a férfiakhoz, hogy egy kicsit kifújja magát. A két sógor önkéntelenül tovább is egymást figyelte, Széki Kálmán meg őket. Széki Kálmán olyan ember volt, akit nem lehetett nem szeretni.

Külseje annyiban hasonlított a Forbáth bíróéhez, hogy ő is karcsú volt, s mindene vékony és keskeny, de a haja nem hullámos, hanem szinte tüskés, akaratos, barna szőghaj. S orra nem sasorr, hanem inkább egy picikét felfelé hajló a vége. Kidomborodó, erős arccsontjai némi enyhén mongolos jelleget adtak keskeny arcának. (Az erdélyi magyarok között találni ilyenfajta arcokat – különben onnan is származott a családja.) S ezt az egész arcot bevilágította, bemelegítette nagy, barna szeme. Nyíltság, becsületesség és megértő emberiesség sugárzott ezekből a szemekből. „Semmi sem idegen tőlem, ami emberi” – ezt mondták az ő sokat látott, sokat tapasztalt orvosi szemei. Ő sohasem vágott bele másnak a szavába, sőt inkább még várt egy kicsit, ha a másik bevégezte a beszédét – hátha akar még valamit mondani.

Most is így tett, mikor Biri néni befejezte beszámolóját a konyha és a kamra állapotjáról. Éppen meg akart szólalni, de akkor a gyermekszobából egyszerre fölhangzott az újszülöttek éles, jellegzetes sírása.

Valamennyien felkapták a fejüket, és mintha mostanáig visszatartották volna a lélegzetüket, úgy szakadt ki belőlük a levegő.

– Tyű-ű, Jézuskám, szentatyám! – kiáltott fel elsőnek Biri néni. – Ennek aztán van hangja magáér’! Ez biztosan fiú lesz! Megyek mán, megnézem. – S már totyogott is befelé, félig menő, félig szaladó járásával.

Sok milliárd alkalommal hangzott fel fajtánk történetében ez a vékony hangú sivalkodás, és – mint mindig – mégis olyan vadonatújnak, olyan utánozhatatlanul egyéninek hatott, s úgy húzta-vonta őket, hogy mind a három férfi föl pattant. Forbáth Lajos elindult a gyermekszoba felé, de az ajtóban Biri néni visszaintette: férfiaknak ide még egyelőre tilos a bemenet! A három sógor egy kis ideig megilletődve nézett egymásra. Még nem mertek hangosan örvendezni, s a friss kis szoprán hang egyelőre fontosabbnak tűnt az ő megfakult baritonjuknál. Akkor a gyermekszoba ajtajában újra megjelent Biri néni teleholdmosolygásával gömbölyödött, kövér, öreg arca, és száját csücsörítve, egyetlen fütty formájú, rövid szóba sűrítette a nagy eseményt, a családi *eu-angéliont*.

– Fiú! – majd hatásos kiegészítésül hozzátette: – Hús deka híján öt kiló!

Erre végképpen feloldódott a feszültség. A sógorok nevetve gratuláltak Forbáth Lajosnak, veregették vállát, hátát.

– Na, hanem erre iszunk egyet! – kapott észbe a boldog apa. – Várjatok, hozok egy kis jó furmint szamorodnit. Különben, megálljunk csak! Hiszen van nekünk még aszúnk is, harmadévi, kitűnő aszú!

Bement az ebédlőbe, előkurkászta a pincekulcsokat a pipatórium fiókjából, de nem tudott elindulni a pincébe. Ide-oda ödöngött; még nem bírta megemészteni új, nagy boldogságát. Azután eszébe jutott, hogy – délelőtt lévén – hátha inkább pálinkát innának a sógorok, s a pálinkás üvegek a kamrában vannak. Csakhogy a kamra kulcsát Biri néni őrzi, ő meg bent van a gyermekszobában, s oda neki nem szabad bemennie. Akkor megpillantotta Mari nénit, a szárazdajkát, amint a gyermekszoba ajtajánál hallgatózott a homályos tálalóban.

– Mari néni, menjen be, lelkem, osztán kérje el a kamra kulcsát Birike tekintetes asszonytól.

– Jaj, nagyságos úr drága! – lelkenedett Mari néni, az ő gyermekded és ruténes kiejtésű beszédmódján. – Kisgyerek van! Fiúcska van! Must már megint csak szükség lesz inrám! Must már ugyi itten maradhatuk?

– Persze, hogy itt maradhat, Mari néni! – s Forbáth bíró mosolyogva megveregette a dada vállát. – Csak hozza el a kulcsot.

Fütyörészve indult a kamra felé az oszlopos tornácra, a *gangon*. Ott voltak elhelyezve télidőben Gáborka tornaszerei: korlát, nyújtó, gyűrűhinta. Mikor meglátta a korlátot, nem tudta megállni, hogy nagy, diadalmas örömet férfíúi erejének valami látványos, külső bizonyítékával meg ne pecsételje, ő, a pataki diákok egykori híres előtornásza! Csinált egy jól sikerült mérleget, majd két-három lendületes ollót.

A tornác a verandára merőlegesen futott, déli irányba úgy, hogy a sógorok végignézhették tornamutatványait a veranda ablakából.

– Nagyon jól konzervált ember Lajos sógor! – jegyezte meg Széki doktor elismerően. – Jó erőben van, hála Istennek.

– Igen, egy kicsit korainak tartom a visszavonulását – tette hozzá Kürthy Gyula fanyarul. – Még negyvenöt éves se volt, mikor nyugdíjba ment.

Széki Kálmán figyelmesen nézett Kürthy Gyulára, várva, hogy hátha akar még valamit mondani, s közben ezt gondolta magában: „Tudom, Gyulám, hogy te keveselled a sógorodat. Nem vagy kibékülve, hogy ez a teljesen vagyontalan tisztviselő megkapta a testvérnénédet, 860 holddal, evvel a szép, nagy, kertes házzal és a porogjászi meg a muzsaji szőlőkkel. S úgy gondold, hogy ha már semmije se volt,

legalább csinált volna valami tisztességes hivatali karriert. Vitte volna fel legalább törvényszéki elnökségig vagy táblabíróságig. De hát nyugdíjba vonulni egyszerű törvényszéki bírói címmel, osztán élvezni a felesége vagyonát, szőlészkedni, kertészkedni... Tudom, hogy ez téged bosszant, de hát hallgass csak ide!” – s akkor hangosan így folytatta.

– Tudod, Gyulám, az ő nyugdíjba menésének megvoltak a maga okai. Mikor az a két súlyos betegség leverte a lábáról – a csúcshurut meg ráadásul a vérhas! –, akkor én magam is azt hittem, hogy nem lesz belőle ember. Mikor aztán nagy nehezen lábra állt, akkor meg megkapta a maláriát azokkal a harmadnapos lázakkal. Ez annyira legyengítette, hogy megint nem bírt hivatalba járni. Erre a törvényszéki elnök, Heinrich Arnold – ismered? –, az a kötőlőzködő sváb minden áldott nap meglátogatta, hogy vajon csakugyan elég gyenge-é? Olyan megalázóvá, olyan tűrhetetlenné vált a helyzete, hogy én magam is azt mondtam, itt nem lehet mást tenni, mint a nyugdíjaztatását kérni.

– Igen, de azután, látod, hogy’ megerősödött. (Erzsikének ötven holdja ráment az olaszországi kúrára – akarta mondani, de visszanyelte.) San Remo rendbe hozta, hála Istennek. Ha így tud tornázni, azt hiszem, a hivatalba is be tudna járni. Reaktiváltathatná magát...

– Hát tudod, ez már bajos dolog. Ez már önérzet kérdése – a történetek után... De mondjuk, tegyük fel, hogy hibás volt, túl érzékeny volt. Istenem, kinek nincsenek hibái? Hanem van neki két olyan nagy erénye, amelyek többet nyomnak a latban minden hibájánál: az egyik az, hogy jó férj, ritka jó, hűséges családapa. Ő sohasem csalta meg a feleségét, és nem is fogja!

– És a másik? – sürgette Kürthy Gyula, mintha szerette volna minél hamarabb átugrani az első erényt.

– A másik, hogy jó vére van, hibátlan, romlatlan, egészséges vére. Ezt én mint orvos mondom, Gyulám! – s erősen, határozottan rászzegezte a tekintetét.

Kürthy Gyula elfordította a fejét, és kinézett a veranda ablakán...

Széki Kálmánné Irén húga segítségével langyos vízbe mártott törülközőkkel óvatosan ledörzsölgette Forbáthnének a hosszas erőködéstől csuromvizes testét, hogy azután tiszta fehérneműt adhassanak rá. Finciczkyné közben az újszülöttet fürösztötte a gyerekkádban. (Biri néni meg a dada ott sűrögtek-forogtak körülöttük, többnyire láb alatt,

mint holmi fontoskodó bohócok az akrobaták körül.) Forbáthné a szülés után azonnal mély, gyógyító álomba merült, mint a lábadozó betegek.

A kis görbe lábú, vörös bőrű, dundi fiúcska a meleg víz simogatásában, amely az imént elhagyott, jóságos, meleg anyaméhre emlékeztette, végre elcsendesedett, úgyhogy most hallani lehetett, amint a bába a gyermekhez s mintegy a gyermek nevében dűnnyögi-duruzsolja asszonyi monológját, az ő totocskás, totojgatós beszédmódján.

– Így ni, most majd szép tisztácskák leszünk, tiszta kisfiúcskák, mert olyan fiúcskák vagyunk mi, mint a pinty, mint a pintyőke madárka! Négy kiló nyolcvan deka a mi súlyunk, bizony! Bizony! Szerencse, hogy nem első gyerekecskék vagyunk, és a mamácska már belejött a svungba, mert különben bajok lehettek volna, nagy bajocskák. Így ni, most megtörülgetjük a jó meleg kendőcskével, osztán odaadjuk a mamuskának, hogy gyönyörködjék a fiacskájában.

Forbáthné alig negyedórányi alvás után olyan frissen ébredt, mint-ha egész éjjel aludt volna. A bába a kezébe adta az újszülöttet, s ő magához szorította a jó szagú, tiszta gyermektestet, majd, nem törődve visításával, vickándozásával, megsimogatta hihetetlenül selymes simaságú hátát; azután felemelte, és végigcsókolgatta tokás, dundi, piros arccsokájától a lába ujjáig.

Mikor aztán visszaadta a gyermeket a bábának, hogy pólyálja be, Biri néni félhangon megkérdezte tőle, behívhatja-e már az urat. Forbáthné bölintott. Erre Biri néni, ugyancsak félhangon, szólt a dadának, hogy hívja be a nagyságos urat.

Forbáth Lajos furcsa, félszeg, szinte bocsánatkérő mosollyal csókolta kezét a feleségének. Nem is merte megkérdezni, hogy hogy érzi magát. Csak simogatta a kezét szóltlanul. Erzsike meg szemével simogatta az urat. Fényes, nagy, barna szemének olyan volt a tekintete, mint a szarvasünőé. Felfelé szélesedő, sima, lányos arca, sima, barna haja valamely kissé mongolos magyar madonnához tette hasonlónak: egy református madonna!

– Hát a fiadat meg se nézed? – kérdezte gyors beszédű, csengő hangján.

– Jaj, dehogynem. Hol van?

A gyermek akkor már ott szendergett az öt testvére által meglehetősen elhasznált, szétdecelt gyermekocsiban. Fűzfavesszőből volt fonva ez a jó öreg, tartós alkotmány.

Forbáth Lajos megállt előtte, és nézte; de úgy, olyanformán, mint-ha valami fátyolt bocsátott volna a szemére. A csecsemőket ugyanis nem szerette behatóan, nyílt érzéssel szemlélni. A gyermek az ő szemében csak attól kezdve számított gyermeknek, amikor már járni meg beszélni kezd. Egy ilyen kis újszülött voltaképpen nem más, mint holmi nagy fejű, görbe lábú, nyivákoló húscsomó. De ezt maga előtt is igyekezett eltitkolni, mert egyszerű lélek volt: nyugtalanították a bonyolult érzések, kérdések. Hogy' lehet, hogy utálatosnak lát valamit – és mégis örül neki? S milyen furcsa, hogy van valakije, aki az előbb még nem volt. De hát, Istenem, majd kivakaródik ez a kis vakarcs. A tojásból kikelt, puccos verebek, sőt még a galambfiókák is milyen csúnyák – osztán hamarosan hogy' megszépülnek!

Az apa után az orvost is behívták. Széki Kálmán megtapintotta Forbáthné ütőerét, meghallgatta a szíve verését, s bár mindent rendben talált, biztonság okáért egy kis pohár aszúborban feloldott valami szív-erősítő port, és beléje diktálta.

– Idd csak meg, Erzsikám! Jót tesz ilyenkor a szívnek egy kis kontyalávaló.

Forbáthné nemigen szokott bort inni, s most, ahogy felhajtotta az aranyárga aszút, valami szokatlanul kellemes, meleg érzés bizsergett benne végig. Azután pillanatok alatt újra mély, egészséges, erősítő álomba süppedt...

A három férfi akkor már a verandában koccintgatott, barátságos szivarfüstbe burkolódzva, s immár végre alaptermészetükhöz illő, kedélyes beszélgetésben feloldódva. Emma meg Irén is odaült közéjük, kínálgatták a friss, meleg tepertős pogácsát, amit Biri néni süttött a nagy alkalomra. Öblös hahoták jutalmazták az egymásból sarjadzó adomákat. Kürthy Gyula magával ragadóan tudott kacagni. (Ha fel-felruccant Pest-re, a Somossy-Orfeumban a színészek mind neki játszottak.)

Megint kolompolt a csengő: Schenk doktor jött vissza, miután megvizitálta a bika taposta legény csontjait, és átkalauzolta a másvilágra az újvárosi haldoklót.

Kürthy Gyula ugratta Schenk bácsit, aki hatalmas étvággal evett a „tréfli” pogácsákból.

– Nem fél, hogy elkárhozik, doktor úr? Ezek a pogácsák nem liba-zsírban sültek. Hol vannak az ortodox erkölcsök?

– Tudja, Kürthy uram, mit mondott Rabbi ben Akiba az erkölcsökről? Azt mondta: „Idővel mindenünk gyengül – csak az erkölcsünk erősödnek.”

– *Naggyon* jó! – nevetett Kürthy Gyula. – Csakhogy ezt nem a maga bölcs rabbija mondta, hanem Machiavelli a *Mandragórában*. (Kürthy Gyula igen olvasott ember volt – a könyveket is úgy habzsolta, mint az étetet. Különösen a történelemben volt nagyon járatos; tagja is volt valami történelmi társaságnak.)

– Lehet, Kürthy uram – hagyta rá Schenk bácsi –, lehet! Már összekeverem ezeket a régi dolgokat. Na, mindegy. Tudja, úgy vagyok én az erkölcsökkel meg a bűnökkel, mint Móricka a „tízperces élvezettel”...

– Halljuk! Halljuk!

Forbáth Miklósné észrevéve, hogy érkezett a malac viccek ideje, tapintatosan felállott, s odasúgta Emma néniének, hogy ő bemegy, kiszellőzteti, rendbe teszi a szobákat. (A lányt elküldték a patikába – ki tudja, mikor jön vissza.) Nem sokkal később Emma is utánament segíteni, így aztán a férfiak – a nagy aggodalmak elmúltán – kedvükre kimalackodhatták magukat.

Irén halkán benyitott a gyerekszobába, s meggyőződve, hogy anya is, gyermek is mélyen alszik, kiküldte a dadát meg a bábát a konyhába; harapjanak ők is valamit. Van még a blóderben egy tepsi pogácsa, egy másikban meg édes málé.

Letakarta Forbáthné fejét egy könnyű selyemkendővel, a gyermekkocsira ráborított egy ágytakarót, és kinyitotta az ablakot, amely a szomszéd kertjére nézett. (Forbáth bíró borsos áron vásárolta meg a szolgalmi jogot Deutsch szomszédától, hogy ablakokat vágathasson a telke felé.) Azután továbbment a hálóba. Ez keskeny sarokszoba volt, egyetlen ablaka a vasútállomás felé vezető utcára nézett, az Alsó Kis utcára. A tükrös szekrényel elválasztott két ágy fölött a hitvestársak szüleinek nagyított fényképei függtek. (Történetünknek ebben az első évében, 1899-ben a négy közül már egyik sem élt.) Forbáth Gábor ungi alispán: göndör, fekete hajú, szakállas, szikár, zsarnoki arc, szúrós szemek. Mellette felesége, Bajor Zsuzsanna: a zsarnok nevéhez illő, konok némasággal tűró mártírbrázatban mélyen ülő szemek. Az ablak melletti ágy fölött meg Kürthy Gyula negyvennyolcas honvéd főhadnagy: különösen, szinte gunyorosan mosolygó, rövid körszakállas, húsos arcú, kedélyes öregúr. Felesége, Komlósy Ilona, lefelé keskenyedő, széles

arcával, ferde mandulaszemével úgy néz le a képről, mint valami mongol törzsfő első asszonya. A férfiak mind a ketten rövid zsinóros, magyar ruhában fényképeztették le magukat.

A hitvesi ágyakat egymás elől szemérmesen eltakaró tükrös szekrény tetején is volt egy családi arckép a falnak támasztva, s különféle limlomoktól közepéig eltakarva. Erről a képről Irén gyorsan elfordította tekintetét, mint a gyermek, ha mumust lát. Ez az olajfestmény vörösés hajú, pofaszakállas, vastag, érzéki ajkú férfit ábrázolt. Nyerges keselyűorra rendkívül visszataszítóvá tette ezt az arcot, de Irént leginkább a szeme borzongatta. Ebből a furcsa, vörösésbarna szemből valami szatírszerű, mohó, vetkőztető tekintet sugárzott. És az volt az ijesztő, hogy bármelyik végébe ment a szobának, ez az eszelős szatírteltekintet mindenfelé követte. Mintha mindig rá nézett volna, egyenesen órá, a ruhája, a szoknyája alá. S akármennyire utálta, muszáj volt újra meg újra visszanéznie rája.

Jaj, de undok egy arc! – gondolta, s maga elé legyintett a portörölővel, mintha valami bűnös gondolatot hessentene el. Hiszen Dobsinay Károly, akit a festmény ábrázolt, neki is őse volt – dédapja vagy szépapja –, s őseinket nem szabad megtagadnunk, vállalnunk kell őket, bármilyennek voltak is. (Dobsinay Károlyról ugyanis szörnyű históriákat meséltek a család öregasszonyai, lúdbőrző suttogással: Dobsinay Károly, a jobbágylányok megnyomorítója! Károly úrfi, a gyermekgyilkos!... Á, régen volt, talán igaz se volt.)

Sóhajtván kinyitotta a háló ablakát, majd végigment az utcai front szobáin, hogy ott is kinyitogassa az ablakokat. Az ebédlő hálószoba felőli falán Forbáth Lajos arcképe függött, Kürthy Béla, a festő rokon műve. Ez volt a ház egyetlen művészi értékű képe, de ők nem sokra becsülték, mert csak krétarajz volt, nem olajfestmény. S ráadásul nem volt részletesen kidolgozva, hanem olyan „modernesen” elnagyolva.

Annál büszkébbek voltak a mellette lógó acélmetszetre, amely „Magyarország nagyasszonyait” mutatta be, s köztük Forbáth Máriát, a híres alapítványozó, gazdag vénkisasszonyt, a sárospataki kollégium jótevőjét. (Nagy bolond lehetett szegény – gondolta Forbáth Miklósné –, könnyelmű perszóna, hogy hatalmas birtokait mind eladományozgatta. De hát, ha már megtette, legalább büszkélkedjünk vele, hiszen mindenestre emelte a család tekintélyét.)

A szemben lévő falnál állott a faragott pipatórium, szebbnél szebb, sárgásrózsaszínre kiszívott tajtékpipákkal és csibukokkal. A pipatar-
tón, a dohányszita mellett ott búslakodott egy kifűrt és már réges-régen
kiszáradt kókuszdió, akkora szőrökkel, mint a vaddisznó sörétje. Irén
felemelte, s arcához dörzsölve a sörtéket beszívta a kókuszdió különös,
fanyar-dohos illatát.

Sehogy sem illet Forbáthék pattogó cserépkályhás, havas hátterű
otthonához ez a trópusi jövevény – éppoly kevésbé, mint a zöld posztós
fegyvertár kutyapórázai, nyakörvei és dupla puskái közé az a cifra bera-
kásos, türkizes fogantyús boszniai handzsár. De Irén nem csodálkozott
rajtuk, mert lelke mélyén ő is megőrizte a bálványimádást, a fetisizmus
emlékét, akárcsak a többi középosztálybeli magyar asszony. Ahogy ezer
évvel azelőtt a honfoglaláskori magyar lányok, férjhez menvén egy más
nemzetség- vagy más törzsbeli legényhez, magukkal vitték apai-anyai
nemzetségük kis istenbálványait, s az új tűzhely mellett tovább etették,
ápolták, tisztogatták őket, hiszen az elhagyott sátorra emlékeztettek –
ezek a modern kori magyar nők is makacs szeretettel őrizgettek anyjuk-
tól, nagyanyjuktól rájuk maradt mindenféle kis csecsebecse bálványokat.
Néha már rendeltetésüket sem ismerték – mégis tisztelték és szerették
őket, mert a régi otthon hangulatának felidézői voltak.

A tágas, háromablakos nagy szalon, amelyet Forbáthék szerénykedő
kicsinyítéssel „nappalinak” neveztek – ez a nappaliszoba is tele volt
efféle bálványkákkal: az ebédlő felőli belső sarokban egy háromszögletű
asztalkán sohasem használt legyezők, báli táncrendek, pávatollak, egy
csehországi ólomkristály pohárban színes üveggolyók s mellette egy
kerítéshez támaszkodó, részeg embert ábrázoló, festett gipszszobrocška.
Az utcai falat a zongora fölött valami perzsa stílust utánzó, élénk
színű, himzett faliszőnyeg díszítette, papagájokkal, majmokkal. Ezt
Forbáth Lajos hozta Ung megyéből, ez az ő „bálványa” volt. A veranda
felőli falon lévő nagy történelmi kép színnyomata (Benczúr Gyula:
Budavár visszafoglalása 1686-ban) szintén a bálványimádást szolgálta.
Elképzelhetetlen ugyanis, hogy egészséges, romlatlan szépérzékű
ember szépnak találja ezt a levegőtlen, naptalan, alagút hangulatú és
színpadias festményt. (Csak baloldalt hátul látszott egy fél tenyérnyi kis
égdarabocška.) A harc még el sem ült a képen, a kék ruhás török katonák
a háttérben – mint holmi operett statisztái – még vadul hadonásznak
kardjaikkal, s a német herceg, a felszabadító sereg fővezére már ott

pompázik a rivalda előtt hófehér paripáján, frissen bodrozott, púderes parókával a fején, glaszékesztyűsen, fényes lakkcsizmában. S a kényes nagyúr leplezetlen, fitymáló undorodásával tekint le a lábainál heverő, véres-piszkos magyar és török hullákra... Ebben az embertelen és művészietlen képben ép érzékű ember nem gyönyörködhetik. Benczúr Gyula viszont a hivatalos Magyarország sokszorosan kitüntetett, ünnepelt festője – műve tehát a hivatalos tekintély fétise, akadémikus bálvány.

A veranda felőli fal másik színnyomata Rákóczi a elfogatását örökítette meg. A hű kutya mérgesen ugatja a hálószobába betolakodó osztrák katonákat, Rákócziné ijedten felül ágyában, s Rákóczi feleségét csillapítja.

Az egymással szemben lévő közfalakon két régi olajfestmény egy szarvasvadászat két jelenetét mutatta be a XIX. század elejének romantikus modorában. Tó partján kürtös *hallalit* fűj; a másikon meg kopók nyalogatják a haldokló szarvas vérző sebeit.

Irén futó pillantást vetett a képekre – az aláírásokat már figyelmebben olvastatta:

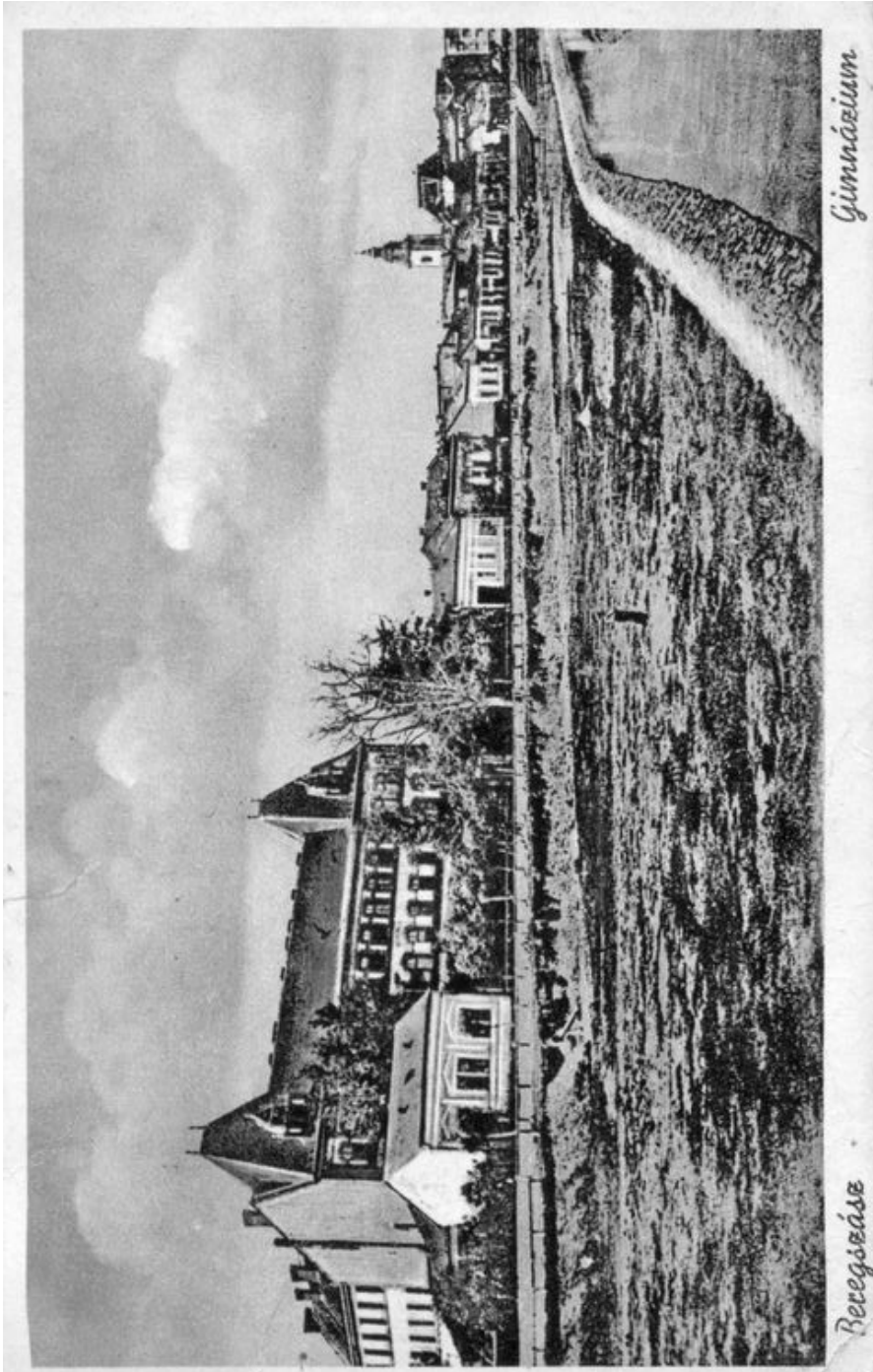
– Benczúr Gyula! – bólított tisztelettel. – Jeles festőművész. Olyan, mint az írók között Herczeg Ferenc.

Megtörölgette a Benczúr-kép alatt álló, gyönyörű habos-köris szekrényt, majd a nehéz tölgyfából készült biedermeier asztalt, székeket meg a kis „bálványtartó” sarokasztalt.

A nappaliból még egy szoba nyílt: a kis szalon. Ezt a két kislánynak ígérte oda Forbáthné. Ha majd felcseperednek, ez lesz a leányszoba.

Irén, miután sorra kinyitogatta az utcai ablakokat, visszatért a gyermekszobába, s megkezdte a takarítást nagy csendben, hogy az alvókat fel ne ébressze. Letörölgette a bútorokat, s már indult volna, hogy a hálószoba ablakán kirázza a portörölt – de valami belső hang megállította, s odahívta a gyermekkocsíhoz. Fellebbentette az ágytakarót, s még egyszer megnézte az alvó csecsemőt. A gyermek mintha csámcsogott volna fogatlan szájacskájával, majd egy nagyot szusszant, de nem ébredt fel.

– Istenem! – sóhajtott fel Irén. – Vajon mi van megírva róla a Sors könyvében?

3. fejezet

ASSZONYOK TANÁCSKOZNAK

A nagy, sárga csempés cserépkályhában meghitten lobog a tűz, ropognak-pattognak a verhovinai görcsös bükkfa hasábok (hiába, csak a cserépkályha az igazi, nem azok az ördögös, modern meidingerek, amelyekben nem is látni a parazsat) – s a kettős ablakok jól zárnak, kirekesztik a külső világ zavaró zajait. „Az én házam: az én váram” – nemcsak Angliába, ide is nagyon illik ez a szólásmondás.

– Igyál, Kálmánkám! Nem ízlik neked ez a szamorodni? Vagy tán inkább egy kis seprúpájinkát ebbe a hurutos időbe?

– Na, meg egy kis tepertős pogácsát! – kínálgatta Biri néni a maga süteményét.

Forbáth most odasúgta az öreg néninek, üzeni kéne már Forbáth Miklósnak, hozza haza a gyerekeket; nézzék meg a testvérkéjüket.

Nemsokára megint kolompolni kezdett a verandai csengő. De most nem egyszer, hanem többször egymás után, hosszabb szünetekkel és rakoncátlanul összevissza. Szinte látni lehetett, hogyan ágaskodnak-nyújtózkodnak odakint a gyerekek a csengő után: „Miklós bácsi, tessék felemelni! Engem is! Én is csengetni akarok!”

Forbáth ajtót nyitott nekik, s most megjelent a nappaliban egy Vilmos császárosan fölfelé pödört bajszú, peckes tartású, zömök kis ember. Kézen fogva vezette a két kisebbik Forbáth csemetét. A két nagyobbik utánuk jött, de mind a négyen egyszerre köszöntek, mint valami kis szavalókórus:

– Keicsókolo-o-o-om!

– Szervusz, Miklós! Köszönöm, hogy olyan kedves voltál, aztán mostanáig vigyáztál ezekre a rosszcsontokra. Nem volt sok baj velük?

Forbáth Miklós kihúzta magát:

– Nem azért voltam én hivatásos katona, hogy ne tudnék megregulázni négy ilyen kis regrutát! – S most felemelte a hangját, mintha vezényelne: – Aki nem engedelmeskedik, az kurta vasba kerül! Igaz, Zollikám, mi? – és mókásan marcona képpel nézett a legkisebbikre, a még nem egészen öt éves Zollikára.

– Igenis, kapitány úr, meldi gehorzánc! – kiáltotta a kisfiú, büszkén fittogtatva frissen szerzett katonai tudományát, és vigyázállásba vágta magát.

Nagynénjei, nagybátyjai simogatták, ölegették.

– Jól van, Zolikám, legény vagy a talpadon!
 – Huszár lesz belőled, mint Gyula bátyádból.
 – Vagy baka, mint Miklós bátyjából! – védte Miklós bácsi a gyalogság tekintélyét.

Aranyos gyerek volt Zolika. De nem holmi gödröcskés arcú, angol vagy francia baba. Magyar gyerekarc volt az övé – nem lehet másképpen és jobban meghatározni. Nyílt és bátor tekintetű, kerek arc – tenyérbe szaladós, de simogató tenyérbe szaladós arcocska. Fényes, barna szeméből olyan megindító őszinteség sugárzott, és ha megszólalt, olyan teljes meggyőződéssel beszélt csengő, dallamos hangján, hogy muszáj volt megsimogatni göndöri barna haját, homlokán és tarkóján kacsafarkaként huncutul kunkorodó hajfürtjeit.

A három nagyobbacska gyerek kissé elfogódottan állott egymás mellett. Látszott rajtuk, hogy nekik már sejtelmük van a nagy eseményről. Ők is jól sikerült gyermekek voltak, csinoskák is, de ahány, annyiféle különböző típusú ösére ütött.

Gáborka, a legnagyobbik – már-már kamaszodó, tizenhárom éves kisdiaák – nagyon erősen, szinte gyapjasan göndör, fekete haját apai nagyapjától örökölte, s hozzá édesanyjának Kürthy-barna szemét. Alacsony termete is Kürthy vére vallott. Vékony, cingár fiúcska volt, kisebb korában sokat betegeskedett, ámde amit a természet megtagadott belőle, azt szorgalmas tornászással igyekezett pótolni: megduzzasztani, megkeményíteni a csontjait borító izmokat.

A tízéves Sárika, ez a feltűnően szép kisleány apjától kapta hullámos, barna haját és kék szemét, ámde orra gömbölyded Kürthy-orr volt – Gyula bátyjáé –, finomított kiadásban.

Hát Anikó, ez a hollószínű hajú, feketecseresznye szemű, fitos orrú, tömzsi kis japán baba!? Ez visszaütött a mongolos anyai nagymamára – bár az nyúlánkabb volt, s az arca hosszúkásabb.

– Na, gyerekek... – állott eléjük az apjuk, és zavartan megköszöri a torkát. Azt akarta mondani, hogy „a gólya hozott nektek...”, de azután meggondolta magát, és másképpen írta körül a nagy misztériumot:
 – Hát, gyerekek, a Jóisten küldött nektek egy ötödik testvérkét.

A négy gyermek egymásra nézett. Végre Sárika megszólalt:

– Apuka, meg lehet nézni?

– Apuka-a-a, hol van a kisgyere-e-ek? – kérdezte Anikó csodálatosan elnyújtott, éneklő beszédmódján.

– Csakugyan – helyeselt Zolika –, nézzük meg, ha már ideküldték!

– Várjatok!... Biri néni! – s Forbáth Lajos hangját lehalkítva intézkedett: – Hozzák át a kicsit kocsistul. De csendesen; Erzsike fel ne ébredjen!

– Hová hozzuk?

– Hát... talán az ebédlőbe: ott melegebb van. Vagy... – nem tudta megállni, hogy be ne mutassa a sógoroknak ötödik jól sikerült csemetéjét a többi négygel együtt, hogy azok hogy fogadják majd a kisöccsüket – tudja, mit? Hozzák be ide egy percre. Talán nem fog felébredni.

Mari néni, a boldog dada betolta a gyermekkocsit, s a négy gyerek kíváncsian körülállta az újszülöttet. Az alvó csecsemőnek csak tokás, vörös arcocskája látszott ki a pólyából.

– Jaj, de édes! – kiáltott fel Sárika.

– Apuka-a-a, ki szabad venni-i-i? Hadd vegyük ki-i-i!

– Hogyne, talán babázni akarnátok vele?! – nevetett az apjuk. – Na, Gáborka, mit szólsz a kisöcsédhez?

– Jól fejlett gyerek! – mondta Gáborka, és körülnézett, hogy vajon eléggé „nagyosan” fejezte-é ki magát.

Zolika felágaskodott, a kocsi szélébe kapaszkodva megtekintette alvó öccsét. Az éppen ásított egyet, kimutatva fogatlan, vörös ínyét, azután nyugodtan aludt tovább.

– Jaj, de pocsek! – kiáltott fel Zolika mély meggyőződéssel. Ő még nem tanulta el a felnőttek udvarias, tapintatos beszédmódját. Azok meg majd szétszedték. Úgy ölelgették, csókolgatták, mintha örültek volna a gondolatnak, hogy lám, valamikor ők is olyanok voltak, mint ez a fényes szemű kisfiúcska, aki mindig kimondja, ami a szívéen fekszik.

– Ebadta kölyke!

– Ez aztán megmondja a magáét!

– Nem fél ez az ördögtül se!

– Jaj, te Zolika, te Zolika! – simogatták a nagynénjei.

– Aztán miért nem tetszik neked az öcsikéd? – kérdezte Emma.

– Azért, mert olyan, mint egy kis pocok. (De ezt így mondta: *potszok*.)

– Eriggy már! – korholta az apja. – Te is ilyen voltál, mikor megszületted!

– Hatalmas, erős gyerek! – méltányolták a férfiak a négy kiló nyolecvan dekát. – Gratulálok, Lajos.

– Mari néni, most már vigye vissza szép csendesen a gyerekszobába. Gyerekek, ti meg menjetek az ebédlőbe, aztán ott játszódjatok!

Közben megérkeztek a Barát utcaiak: özvegy Kürthy Pálné, Ray Kati néni, két legfiatalabbik leányával, Etelkával meg Jutkával, a kicsattanó piros arcú kis csitrirel.

Kata néni még nem volt több ötvenöt-ötvenhat évesnél, de jóval többet mutatott, mert így akarta, mert ezt kívánta a közösségi etikett. Aki hat gyermeket felnevelt, az ne fiataloskodjék, hanem öltözzék feketébe, és kössön harisnyát! Szép, barna szemű, egyenes tartású asszony volt; barna haja még csak oldalt őszült egy kicsit.

Etelka leánya rá ütött. Határozott, jó vonású arca, hullámos, barna haja, sudár termete szakasztott az anyjáié. Különösen szép, nemes vonalú a nyaka hajlása hátul, ahogy kiemelkedik a hátából. Igazi hattyúnyak.

Jutka is csinos leánykának ígérkezett, csak borzasztóan szeles volt és kegyetlenül falánk. Az édes máléból, amit Biri néni a gyorsan fogyó pogácsák pótlásául behozott, egyszerre kettőt markolt ki, s pillanatok alatt be is kebelezte mind a kettőt.

A Barát utcaiak voltak egyébként a Kürthy nemzetség legpolgáriasabb ága. Ezt már a lányok férjválasztása is elárulta: Matasowszky Béla, a legidősebb lánynak, Katának az ura a tanfelügyelőségén szolgált. (Ő volt az első tanárember a famíliában.) Aztán Forbáth Miklós, az Irén férje, baka tiszt volt, nem huszár. Széki Kálmán orvos. Egy sem volt köztük vármegyei ember vagy földbirtokos.

Kata néni, miután birtokuk még az elnyomatás alatt elúszott, a Barát utcában húzódott meg sárga falú, alacsony, sötét családi házban. Ott nevelte hat gyermekét. Ötödiknek egy fiú is jött, Sándor szegény. Hát bizony ennek a Sándornak valami történt a csípejével, sánta maradt. Bal lábán nagyon magas sarkat kellett viselnie, de még így is erősen bicegett. Még nagyobb baj, hogy igen korán rákapott az italtra. Alig tudták felnyomni az érettségiig, s azután bedugták valamiféle bankba körmölőnek.

– Meg lehet már nézni a kicsit? – kérdezte Kata néni két asszony jányához fordulva, akik jelen voltak a nagy eseménynél.

– Meg, lelkem – felelt helyettük Biri néni. – Erzsike, hála Istennek, olyan mélységes mélyen alszik, hogy nem fog felébredni.

Kata néni Etelkával együtt halkan bement a gyerekszobába, megállt a bölcső előtt, és figyelmesen megvizitálta az alvó csecsemőt. Majd azután úgy tett, mintha jelképesen maga elé köpdösne:

– Tfü, tfü, de csúnya! – de ezt mosolyogva suttogeta.

– Miért mondja, anyám, hogy csúnya? – kérdezte Etelka, mikor kijöttek a gyerekszobából. – Nem is olyan csúnya.

– Azér’, fiam, mer’ nem szabad az újszülöttet megdicsérni.

– Miért nem?

– Azér’, hogy el ne kívánják a rossz szellemek.

– Ugyan, anyám, csak nem hisz ilyen babonákban?

Etelka modern nő volt, „szabadgondolkózó”. Az a hír keringett fölöle, hogy köztársasági, sőt ateista elveket vall. Volt ugyanis neki egy – házassági szempontból – reménytelen szerelme, egy fiatal tanító; az csempészte beléje ezeket a modern eszméket. A házasságból persze nem lett semmi, mivel a család kicsinyelte a fiatalember pozícióját. (Ennyire azért még nem demokratizálódtak a Barát utcaiak.) A tanítót azután elhelyezték valahová az Isten háta mögé. Így a szerelem elmúlt, de a modernség megmaradt – egyelőre!

– Na, megindult a havazás – mondta Kata néni, amint visszatértek a nappaliba. – Jön most majd olyan lágy idő, hogy belefülhatunk a sárba.

– Honnan gondolja, Kata néni? – kérdezte Forbáth.

– Honnan? Hát ’iszen gyertyaszentelőkor is nagy vihar vót, lelkem. „A medve nem bújt vissza a barlangjába”, mer’ tudja ökelme, hogy olyankor már az utolsó haragját fújja ki Téalapó.

– Jaj, anyám, már megint ezek a babonaságok!

– De bizony, fiam, régi tapasztalat ez. Emlékezzetek a szavamra! Lesz itt nemsokára olyan sár, hogy ölbe’ kell majd kivinni a kutyákat ugatni!

Vagy egy fél órával később Biri néni benézett a gyermekszobába, s avval jött vissza, hogy Erzsike már ébren van, és kéreti Kata néniéket. Az asszonyok mind bementek, de Jutkát visszazavarták, hiába kunyorált-siránkozott a kis kíváncsi.

Forbáthné rövid, egészséges, mély alvás után egészen kipihentnek látszott. Arca kisimult a fekvéstől, és kipirosodott a szokatlan borivástól. Olyan volt most, mint valami ébredező fiatal lány.

– Isten hozta, Kata néném! – mondta szapora, közvetlen beszédmodorában, s valami utánozhatatlan, vidám kedvességgel nézett a rokonaira. – Isten hozott, Etelkám! Foglaljatok helyet. Olyan kedves, hogy eljöttetek!

– Hogy vagy, Erzsikém? – ült melléje Kata néni. – Lesz elég tejed?

– Ajjaj, alig várom, hogy megszoptathassam!

– Nana! Azér’ csak egyél, lelkem, sok levest, meg sört is igyál. Az adja a bő tejet.

– Ajjó, lelkem – helyeselt Biri néni –, a serital! Énvelem is mindég azt itatott vót szegény uram, amikor gyerekágyba’ feküdtem.

Kata néni kérdezett egyet-mást a szülés lefolyásáról, asszonyok szokása szerint mindig átsikolva a lényeges szavak fölött.

– Beszélgessetek csak nyugodtan, kedveseim! – biztatta őket Forbáthné, minthogy az asszonyok suttogóra fogták hangjukat. – A kicsi nagyon mélyen alszik, nekem meg olyan jólesik a hangotokat hallani, hogy itt beszélgetek körülöttem. Nem haragusztok, ha közben el-elszunyókálok, mert, tudjátok, Kálmán belém diktált egy pohár aszút – abba adta be a szíverősítőt – és nem vagyok valami nagy borissza; nem vagyok hozzászokva.

– Jó az ilyenkor, lelkem.

– Igen, olyan kellemeszsibbadtságot érzek. Na, csak beszélgessetek... – s alighogy ezt kimondta, már le is ragadtak a szemhéjai.

Kata néni kinyitotta táskáját, s folytatta örökké tartó harisnyakötését.

– Édesanyám – szólalt meg Irén látva, hogy Forbáthné mélyen alszik –, tessék már mondani, mi volt az a nagy bűne Dobsinay dédapánknak?

Kata néni kezében összekoccantak a kötőtűk, s kelletlenül nézett Irénre pápaszeme fölött.

– Hogy jutott ez néked eszedbe?

– Tetszik tudni, annyit beszélnek a városban...

– Osztán miket beszélnek?

– Olyanokat, hogy nem lesz áldás a Kürthy-földeken, mert Dobsinay dédapánktól, a jobbágylányok megnyomorítójától (valahogy így mondta) a vagyonnal együtt az ő nagy bűnét is örököltük, és hogy azért hetedízigen kell bűnhődniök az unokáknak. Hát mi volt az ő bűne?

– Ne firtassátok, jányom; hagyjuk ezeket a régi históriákat! Régen vót – tán igaz se vót.

– De bizony igaz vót a, lelkem! – erősködött Biri néni. – Én még ösmertem Dobsinay dédapátokat. Mint kisjányok féltünk is tülle, mert olyan furcsa, szúrós szeme vót. Ahogy ránk nézett, mintha megtapogatt vóna a szemével.

– Aztán mi volt az a nagy bűne? – faggatta Irén.

– A bűne? Hát, tudjátok, az nem mindennapi dolog!

– Hagyjuk már ezt, Biri néni! Nem ide való téma.

De ha egyszer Biri néni belekapott egy kedvire való beszéd tárgyba, nem lehetett elhallgattatni. Különösen, ha valami jó borzalmas dolgról volt szó, az ilyesmit az öregasszonyok részletező realizmusával, szinte csemcsegetve adta elő.

– Akkoriban olyan eladó jány sorba vótam... Várjatok csak, mintha mán jegybe' jártunk vón' szegény urammal. De nem, mer' tudom, hogy még a szabadságharc előtt történt. Szóval, úgy a negyvenes évek közepin bejön egyszer szegény édesanyámhoz egy rettenetesen, de iszonyatosan elnyomorodott parasztasszony. Olyan görbe vót, hogy az orra a térgyit verte. Pedig nem lehetett több húszegynéhány évesnél, vagy legfeljebb harminc. Édesanyám nézi-nézi, egyszer csak megösméri: „Nini, hiszen e' Gajdocs Julcsa!” (Még egynéhány esztendővel azelőtt, azt mondja, viruló, szép, fiatal ján' vót.) „Mi történt magával, Julis lelkem?” „Jaj, tekintetes asszony – azt mondja –, Károly úrfi (mármint Dobsinay Károly) kitaposta belüllem a gyereket!” (Mer' a' vót néki a szokása, hogy megejtette a parasztjányokat – vagyis akkor még jobbágyoknak híjták őket –, osztán, ha elmentek hozzá panaszolkodni, hogy baj van, akkor ledobta őket a földre, és kitaposta belőlük a magzatot.)

– Jaj, de borzasztó! – szörnyülködött Irén.

A másik három kényelmetlenül feszengett. Emma életrajzi keresztkérdésekkel próbálta sarokba szorítani Biri nénit – hátha kisül, hogy nem is igaz az egész.

– Biri néni, hiszen Dobsinay dédapánk még valamikor a múlt század végén született. A negyvenes években már ötven felé járhatott. Hát akkor hogy lehetett ő „úrfi”?

– Tudod, lelkem, ü nagyon korán megházasodott, és hamarosan özvegyesgre jutott. Így osztán, hiúságból vagy miér', az Isten tudja, de elég az hozzá hogy úrfinak hívatta magát a parasztokkal. Erre jól emlékszek; mind így híjták a falusiak. Rettenetes egy ember vót szegény!

Most Kata néni ölébe ejtette a harisnyát, s feltolta a pápaszemét a homlokára:

– Jányaim! – kezdte valami régi, nagyasszonyos, parancsoló modorban. – Fogadjátok meg nekem, hogy ezt a históriát soha senkinek el nem mondjátok! Erzsikét is meg fogom kérni, hogy el ne árulja ennek a kisgyerekeknek, ha felnő – de a többieknek se!

– Miért, anyám?

– Azért ne, hogy nehogy olyan emberek váljanak belőlük, mint az a tökéletlen Kürthy Jenő, aki cucilista újságokba' ócsárolja a nemesi osztályt, és azt követeli, hogy a földjeinket osszák szét a parasztok között. Mikor úgylis olyan kevés maradt...

– De hát miért csinálja ezt? – kérdezte Irén.

– Azt mondja: „jóvá akarja tenni, amit őseink a nép ellen vétettek” – idézte Kata néni gúnyosan „cucilista” rokonuk szavait. – Hát ezér' nem szabad megtudnia ennek a kisgyerekek Dobsinay dédapátok viselt dógait!

Forbáthné most váratlanul megszólalt. (Felébredt a hangosabb beszédre – vagy talán nem is aludott?)

– De csak hadd tudja meg! – mondta sajtáságosan izgatott hangon. – Csak hadd tudja meg, mivel tartozunk ennek a szegény, szegény magyar népnek! – és azzal zokogni kezdett keservesen zuhatagosan.

– Jaj, Erzsikám – csillapította Kata néni –, csak fel ne izgasd magad!

– De igenis, százszor inkább legyen olyan, mint Kürthy Jenő, mintsem hogy Dobsinay dédapánk nyomdokaiba lépjen!

– De Erzsikám, gondold csak el, nem szabad ilyen példákat mutogatnunk a gyermekeinknek: Kürthy Jenő... földosztás... Hová jutunk akkor? Látod, Elek sógoromnak a földje mind elúszott; az én szegény Palimé is. A jányaimra mán csak a kis porogjaszi szőlőcskéket testálhatom. Ragaszkodjunk legalább ahhoz a kevéshez, ami megmaradt. Ott van Pista sógorod – abba is, nem tudom, mi ütött –, a feleségivel kapott szép, nagy birtokából – amint hallom – száz holdat osztogat szét az alföldi parasztok között.

– Tán neki is vót valami Dobsinay dédapja – jegyezte meg Emma gúnyosan.

– Jól teszi! – tüzelt Forbáthné. – Egy sereg magyar embert tart vissza evvel a kivándorlástól. Olyanoknak osztja a földeket, akik Amerikába akarnak menni.

– Hát, Erzsikám, a hazafiság szép dolog, de elébb saját családjára kéne gondolnia, az öt pujájára. Mi lesz azokkal, ha mind elherdálja az örökségüket? – Kata néni egészen megijedt. Csak nincs tán gyermekági láza?! Odament hozzája, s megsimogatta tüzelő arcát.

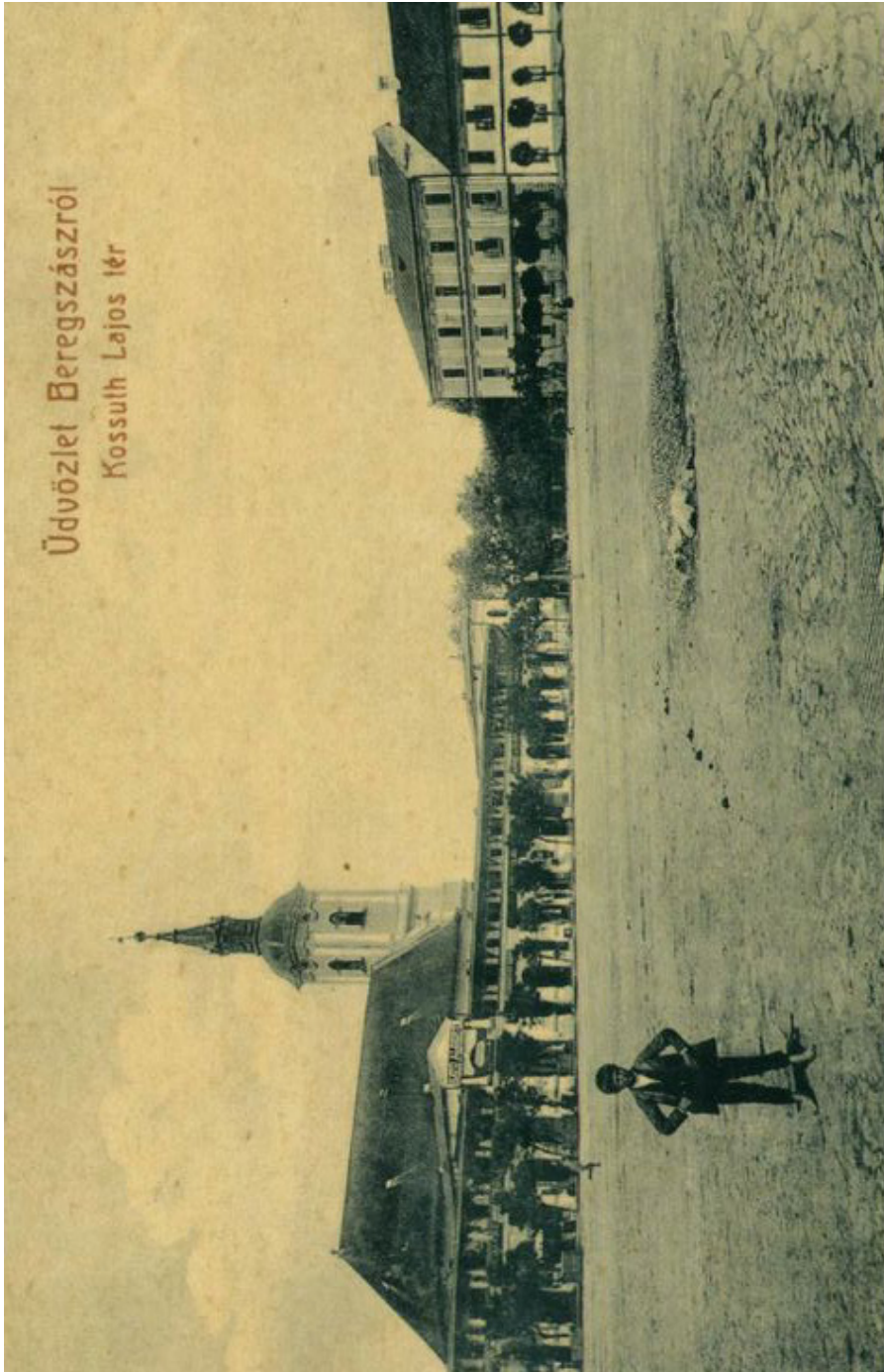
– Csillapodjál, édes Erzsikám! Nem szabad most felizgatnod magadat. Na, gyerünk is, hagyjuk most már magára. Pihenni kell neki, sze-

génykének. Isten veled, Erzsikám. Majd még beszélgetünk ezekről a dógokrul.

Érthetetlen... – mormogta Kata néni, amint átbotorkáltak a homályos tálalón. – Érthetetlen ez az Erzsike. Még sohasem láttam ilyennek.

– Fejibe szállt az aszú – mentegette Emma. – Nincs hozzászokva a borhoz.

– Lehet. Az lehet... – hagyta rá Kata néni, de látszott rajta, hogy nem elégíti ki ez a magyarázat.

4. fejezet

A KÜRTHY HAD

Mikor a szőlő virágzik, a pincékben újra forni kezd a bor. Megindul, pezseg, habzik, ki akar törni a hordóból, mintha emlékeznék, hogy valamikor ő is virág volt, s visszakívánkoznék a virágzó szőlőtőkére, amelyből vétetett.

Így indult meg a Kürthy had, mikor a nemzetség egyik tőkéjén új virág fakadt. Hat nappal a nagy esemény után, amint híre ment, hogy Forbáthné felkelt a gyermekágyból, elindultak feleséggestül, férjestül, gyermekestül Porogjáról meg távolabbról is: Ogmándról, Zápszonyból, Vigardóból virágot nézni: megtekinteni újszülött kis atyjukfiát, és szerencsét kívánni a szülőknek. S nyomukban a jó barátok, jó ismerősök.

A helybeli rokon asszonyok eddig is el-eljöttek, ha valamiben segíthetnének – de a férfiak megvárták Forbáthné felkeltét, mivel errefelé, a Tiszaháton azt tartják, hogy férfiember ne látogasson gyermekágyas házat, mert „elveszi a bába kalapját”. Ám a hetedik nap délelőttjén – mintha csak összebeszéltek volna – egymás kezébe adta a kilincset a sok látogató. Emma meg Irén fogadta a vendégeket mint pótháziasszonyok. Forbáthnéét ugyanis, alighogy felkelt, ismét ágyba parancsolta Schenk doktor, valami gyomorrontásos hőemelkedés miatt.

Kürthy Gyula érkezett elsőnek, Forbáthné testvéröccse. Ida asszony időszakos migrénje miatt nem jöhetett. Így hát feleség nélkül, felügyelet nélkül utazván Gyula úrnak bolondos jókedve volt, mint holmi vakációs diáknak. Túláradó kedéllyel mulattatta unokahúgait, nénejeit, olyan ellenállhatatlan, öblös kacagásokkal jutalmazván saját tréfáit, hogy az asszonyok jobbra-balra dülöngéltek a vidámságtól. Ebben a nagy, ragadós kacagásban nem is hallották meg mindjárt, hogy odakint, a veranda üveges ajtaja előtt valaki huzogja a csengő zsinórját.

– Nini, Andris bácsi! – ugrott fel végre Irén, s beengedte az új vendéget.

– Isten hozta, Andris bátyám! – tessékelte Forbáth a friss mozgású kis öregurat befelé a nappaliba. – Éppen jókor jött.

– Na, mi az, tán keresztelőt ültök, vagy mi?

– Hát a keresztelnivaló már megvóna. Mégpedig fiú!

– Ej-ej, Lajoskám, csak nem férték a bőrötökbe. Na, Isten éltesse az újszülöttet meg a szülőket!

Kürthy András Forbáthné nagybátyja volt. A szomszédos Ugocsa megyében élt, vigardai birtokán egyetlen leányával, Ágival, Homródy Béninével, meg négy unokájával. Hatvan felé járó, nagyon kedves, mosolygós arcú kis ember volt. Hullámos, barna haja alig őszült, barna szeme olyan huncutul csillogott, mintha mindig valami pajkosságon járna az esze, s lompos bajsza alatt az ajka körüli részek alul-felül úgy előredomborodtak, mintha valami ízes-zamatos gyümölcsöt készülne szopogatni. Mikor kezet csókolt Emmának, Irénnek (mert ő még legfiatalabb asszony húgainak is kezet szokott csókolni – nagy tisztelője volt a női nemnek a szó valamennyi értelmében), mikor kezet csókolt, akkor ezek az ajakrészek még jobban előrenyomultak. Öltözködésével azonban nem sokat törődött Andris bácsi. Ruhája kopott vadászöltönyforma, s lábán nagyon hosszú, elől térden felül érő, harmonikás csizma volt, amilyenben Napóleont szokták ábrázolni. (Nagy lovacskázó, agarászó ember volt a kisöreg.)

– Csak nem lóháton jött Andris bácsi? – kérdezte Irén.

– Hát Fancsikáig, a vasútállomásig lúháton, mer’ nagyon lucskosáros az út. Ha nem muszáj, nem sározom be a bricskát.

– Na, egy kis jó szamorodnit a legifjabbik Forbáth csemete egészségire!

– Isten élteszen benneteket! – s miután ivott egy kortyot a szamorodniból, előreccsüsrítette száját, s megtörölte lompos bajsztát. – Jó kis bor e’, hallod! Majdnem azt mondtam vóna, szöllősi. De hát azér’ Szöllős az mégiscsak Szöllős!

– Nana! – ágaskodott Forbáthban szőlősgazdai hiúsága, s már-már belefogott volna a borászkodásba, de Andris bácsi közbevágott, s közelebb húzta székét, hogy kivonja az általános beszélgetésből.

– Hanem te, Lajos, ha már így nekiadtad magad a *nemzetfenntartásnak*, nem gondoltál arra, hogy mi lesz a hm... mi lesz a gazdálkodással? Három pujád iskolába jár; jövőre már Zolikát is be kell íratni. Téged város-hoz köt a gyermekeid neveltetése. Városbul pedig nem lehet gazdálkodni. Mindenedet szétlopkodják. Én, ha neked vónék, bérbe adnám Ogmándot.

– Hát, Andris bátyám, én is gondolkoztam már ezen. Köszönöm a szíves jó tanácsát. Tudja, mit? Én most szaván fogom, osztán megkérem, kerítsen nekünk valami jó, megbízható bérlőt. Andris bátyám sok embert ismer. Én nem sajnálnám megtéríteni a... a költségeit, fáradozásait...

– Eriggy mán, ne bolondozz!

- Na jó, de hát az ilyesmi mégiscsak sok utánjárással, utazgatással jár.
- Majd megfizeti a *szenzáldíjat* a bérlő.
- Hát előre is köszönöm a szívességit.
- Andris bácsi – szólalt meg Széki Kálmánné –, igaz, hogy Ágiék *amérikanusok* akarnak lenni?

Emma beszédmodorában – fiatal asszony létére – volt valami a régi nagyasszonyok tempós hanghordozásából.

Lassan, tagoló ritmusban beszélt, s amit fontosnak érzett, azt szerette erős hangsúllyal kiemelni egy kis népies mellékizzel, mintha valakit tréfásan utánozna. Meg aztán most avval, hogy *Amérikát* mondott Amerika helyett, enyhíteni, kedélyesbíteni akarta a kivándorlás szomorú gondolatát.

A kisöreg maga elé nézett, azután rántott egyet a vállán, mintha restelné pillanatnyi elérzékenyülését.

– Hát, olyasformán áll a bál. Ki akarnak menni. Vagyis hát nem annyira az *akarás* itt a gazda, hanem a *muszáj*, az adósságosságok. Béni megint belebukott a szanatóriumába meg abba a fene rákkutatásba. Hiába beszélsz annak – csak megyen a maga feje után. Ági, persze, mindent ráhagy. A hitelezők meg nem tréfálnak.

– Jaj, Istenem! – sopánkodott Kürthy Irén. (Az ő hangjának volt valami éneklő, siránkozó mellékszöngéje. Forbáth Lajos, a nagy kritikus néha meg is jegyezte úgy maguk között: „Honnan szedte Irén azt a tótos akcentusát?”) – Jaj, Istenem, azért az borzasztó lenne, ha kimennének. Várni kellene még egy kicsit, hátha Béni egyszer mégis felfedezi a ráknak a gyógyítását. Milyen dicsőség volna az az egész családra!

– Hm, dicsőség!... Csakhogy, lelkem, Iréncém, a dicsőség uzso-rakamatra dolgozik, és azt előre kell megfizetni. Erre a *dicsőségre* már ráment a tarnai meg a lipcei erdőnek a nagyobbik része meg a szirmai tagnak a fele. Én többet nem adhatok el, nem rövidíthetem meg az uno-káimat... Béni persze fogadkozik, hogy majd Amerikába' így meg úgy! Muszáj valamit próbálnia.

- Andriskám, parancsolj még ebbül a tepertős pogácsából!
- Köszönöm, Biri néném, de tudja, hogy „nem szabad a vendéget erőltetni!

Ezen mindnyájan nevettek, hiszen két vármegye tudta, hogy Kürthy András a világ legjobb házigazdája. Amilyen takarékos a ruházkodásában, olyan gavalléros a vendéglátásában. Őrajta nem gazdagodnak meg a szabók, suszterok, és olyan, szépapjától örökölt, ócska csézákon jár,

hogy a rokonság az egyiket tréfásan „ösiségnek” nevezte el. De vigardai nagy, kertes kúriájában egyszerre hat-hét-nyolc rokon gyerek élvezi a nyári vakációkat. (Forbáthné „szünidei gyermektelepnek” hívta az arдай udvarházat.)

Megint kolompolt a veranda csengője.

– „Kihúzták a vendégdugót” – jegyezte meg Andris bácsi, s valamennyien nevettek a százszor hallott családi szólásmondáson. Humoruk is közösségi jellegű volt, mint mindenük. Számptalan rokoni szájon csiszolódott egy-egy ilyen jó mondás – akárcsak a népdalok –, míg megkapta végleges formáját. Ezért aztán pesze kissé nehézkes és gyermekies volt ez a humor, nem olyan csípős-szúrós, mint a pestiek szellemeskedése – viszont jóval tartósabb. Az effajta rokoni tréfákat két-három nemzedék adta tovább egymásnak szájról szájra mint szállóigéket.

– Aggy’ Isten jaó reggelt, atyámfia! – köszöntött be az új vendég a tiszaháti parasztemberek széles szájnnyílású, diftongizáló hangvétellel.

Tyukody Imre volt, a tarpai kerület újra meg újra megválasztott negyvennyolcas párti képviselője. Ősi szatmári nemesi család porogi ágának hajtása, de a sok korteskedés közben úgy megszokta a paraszti beszédet, hogy magánéletében is rájárt a nyelve, s úri körökben elnézték ezt a bogarát, hogy parasztiot játszik. (Egy ilyen régi, előkelő család sarja megengedheti magának az ilyesmit.) Tyukody az ország házában is tiszahátian beszélt. Beszédet nemigen mondott ugyan, és törvényeket sem hozott – viszont ő volt az országgyűlés legzamatósabb *közbeszólója*. Szép, barna, törökös forma magyar volt Tyukody Imre. A bajusza sem volt fölfelé pödörve, hanem tatárosan lekonyult, mint a régi magyaroké.

– Mondja már, Imre – fordult hozzája Széki Kálmánné, miután Tyukody meggratulálta Forbáth Lajost, és koccintott az újszülött egészségére –, igaz, hogy a húga *modern* asszony lett? (Székiné tréfás hangsúllyal megnyomta a *modern* szót.) Igaz, hogy otthagya az urát?

– Méket kérdi, lelkem? Mer’ annyi onokahúgom van nékem, mint rostán a lyuk. Badallaynét, Battánét, Komjáthynét vagy Sulyoknét?

– Battánét gondolom.

– Hát azok csakugyan válnak, úgy hallom.

– Jaj, de szomorú! – sopánkodott Irén. – Hogy tehetnek ilyet? Három szép kisgyermekkel!

– Maj’ megosztoznak valahogy a pujákon. Egy gyerek ide, két jány oda.

– Hát ez borzasztó! Ezt nem tudom elhinni.

- Miér’? Ha eccer nem tudnak megfézni egymással.
- Akkor is. Nem vóna szabad elválni. Én nem tudnám megtenni még akkor se, ha Miklós nem lenne olyan jó ember, mint amilyen.
- Hát én se! – tette hozzá nyomatékosan Székiné.
- Csakhogy nem mindenkit faragtak ám olyan fábul, mint magukat!
- Miért? Hát mi milyenek vagyunk?
- Maguk? – és Tyukody felemelte mutatóujját, jelezvén, hogy most „jó mondás” következik, amely majd még sokáig fog szájról szájra járni vármegyeszerte. – Maguk, lelکم, Kürthy jányok olyanok, mint a tarpai ember tehene: ammek karóho’ kötik – anná’ marad!

Nagy, elismerő hahota fogadta Tyukody magyar bonmotját. Érezni lehetett, hogy a családi-rokoni közvélemény elfogadta, és tovább fogja adni nemzedékeken át ezt a találó képes mondást. Mert valóban a Kürthy rokonságban, ebben a nagy családban ismeretlen volt a házassági háromszög és a válás.

Megint kolompolt a csengő. (Úgy látszik, csakugyan „kihúzták a vendégdugót”.) De most nem olyan összevissza szólt, mint a birkakolomp, hanem pedánsan, akkurátusan: két hosszú csengetés után egy hártározott, rövid. Mintha pontot tettek volna egy mondat végére.

– Na, ez biztosan Zeisler Nándi lesz – jegyezte meg Széki Kálmán –, az szokott ilyen akkurátusan csengetni.

Csakugyan ő volt, Zeisler Nándor, Scheinburg gróf kétszáz holdas porogjászi szőlőbirtokának igazgatója, szőlészeti főfelügyelő és a Ferenc József-rend lovagja.

Zeisler lovag ötven év körüli, természetes, piros arcú, kövérkés ember volt. Öltözködése rendkívül választékos. Gömbölyű pocakján fehér mellény feszült, vastag, arany óralánccal, a pepita nadrágja alatt, gombos, barna félcipőjén galambszürke bokavédő (úgynevezett „macskanadrág”). Mindez valahogy kiritt ebből a környezetből. Nemcsak a ruhája – a teste is. A Kürthy rokonságban is akadt piros arcú, hízásra hajlamos férfi – de Zeisler Nándor arcának pirossága és kövérsége más fajtájú volt, mint az övéké. Az ő arca nem olyan kicserzett, barnáspiros, hanem fehér alapon rózsáspiros, mint a yorkshire disznók bőre. Ezt a föstény nélküli, hófehér bőrt hiába sütötte a nap, nem tudott leburnulni, csak vörös lett nyáridőben, mint a főtt rák.

– Foglalj helyet, Nándor – fogadta Forbáth bíró –, aztán koccints egyet velünk!

– A legkisebb Forbáth puja egészségire! – tette hozzá Tyukody.

– Á, szóval családi ünnep? Nagyon örülök. Fogadd őszinte szerencsekívánataimat.

Ám ezek a szerencsekívánatok egyáltalán nem hangzottak őszintén. Mert a tokás arcára parancsolt, kötelező és lekötelező mosoly szinte átmenet nélkül mindjárt helyet adott a hivatalos nagyképűségnek.

– Hanem én most voltaképpen gazdasági ügyben jöttem: az idei permetezési terv ügyében. *Károly grófnak* ugyanis az az intenciója (az én tanácsomra), hogy a hatékonyság fokozása céljából a szomszédos szőlőbirtokosokkal egy időben kezdjük meg a permetezést. Ezért a rézgálickontingenst már jó előre meg kell...

Kissé vontatott, orrhangú beszédmodora mintha azt akarta volna éreztetni, hogy ő valójában unja az eszmecesterét ezekkel a gyermekeken kitárt szívű, anekdotás magyarokkal, ő, aki mindenről jobban van értesülve. Már maga az is figyelemre méltó, hogy egyszerűen Károly grófnak emlegeti Scheinburg-Bornheim grófot, a félmillió holdas, volt Rákóczi-féle erdő- és szőlőbirtokok tulajdonosát!

– Mi újság odahaza? Hogy van a kis Nándi? – fordult hozzá Kürthy Gyula, hogy a rézgálicok és kéngálicok áradatáról barátságosabb vizekre kormányozza a beszélgetés hajóját.

– Á, kérlek, annyi a dolgom; alig érek rá a családommal foglalkozni. Rengeteg bosszúságom van ezekkel a párásztokkal. Tegnap is, hogy a hordókat forráztattam a Kerek-hegyen, hát a napszámosok elkezdnek vetélkedni, hogy melyik tud feltenni segítség nélkül egy hordót a másikra. Fogadtak is egy liter borba. Aztán az egyik vitatkozni kezd a másikkal, hogy az nem tette fel rendesen, hanem csak felgurította a hordót. Végül a vitából verekedés lett, s az egyik olyat kapott a fejére, hogy be kellett vitetnem a kórházba. Ez a magyar *virtus*! A fél délelőttöm elveszett a nagy virtuskodás miatt. Ezt kellene kiirtani a magyar parasztból gyökerestül, ezt az ostoba virtuskodást.

– Isten őrizz! – tiltakozott Kürthy Gyula. – Ha kiöljük a magyar parasztból a virtust, ki védi meg akkor az országot, ha jön az ellenség?

– „Jön a német, dül-fül éget!...” – idézte Széki Kálmán a régi kuruc nótát.

– Kérlek, ez először is nonszensz, mert az Osztrák–Magyar Monarchia, hála Istennek, szövetségi viszonyban van a Német Birodalommal. Másodszor...

– Hát, mondjuk, ha jön a muszka? – vetette közbe Andris bácsi.

– ...másodsor pedig a mai modern háborúkat nem az egyéni vitézkedés dönti el, hanem a technikai fölény. Ma, a huszadik század küszöbén a gépeké a döntő szó.

– Hát igen, a gépeké – bólogattak a Kürthy lányok a férfiak nyomán. – Nagy dolog a technika...! – Nagy igyekezettel, de lelkesedés nélkül ismételtgették a bűvös szót, sőt némi titkos viszolygással. A rossz diák beszél így a számtanról, fizikáról, mímelt buzgalommal, nehogy a tanár észrevegye a lelkében lappangó iszonyt. Valójában sajnálták a magyar virtus idejemúlását – másrészt viszont nem akartak elmaradottnak látszani, haladni szerettek volna a „művelt Nyugattal”, a „huncut némettel”, akiknek képviselője, íme, méltóztatott leereszkedni hozzájuk.

Csak Kürthy Gyula kötölőzködött tovább:

– A gépek, gépek... Csakhogy az a kérdés, Nándorkám, ki ül a mögött a gép mögött, az ágyú mögött. Hogy milyen annak a tüzérnek az elszántsága, a virtusa! – Ugyan, kérlek láttuk az imént a japán–kínai háborúban: hogy’ legyűrte a maroknyi japán a sok százmillió Kínát a technikai fölényével. Vagy a spanyol–amerikai háborúban...

– Meg az abesszin hadjáratban! – csapott le rá Kürthy Gyula nevetve. – Áduánál a mezítlás abesszinek úgy a fenekükre vertek a modern felszerelésű olaszoknak, hogy csak úgy porzott. – Na jó, az egy lokális eset. És különben is, az olasz sohase volt katonanemzet. Csürhe! Ha németek lettek volna ott... – Hát éppen erről beszélek: a katonai virtusról!

Zeisler észrevette, hogy ellentmondásba keveredett. Ezért, nehogy csorba essék a tekintélyén, gyorsan átcsapott a harcászatról a gazdálkodásra.

– A Rajna vidékén, kérlek, már gépekkel kapálják a szőlőt, és Németország több kerületében, valamint Amerikában aratógépekkel vágják a búzát.

– Istenem! – sopánkodott Irén. – Mennyi sok szegény embernek el fogja venni a kenyerét az az aratógép. Mi lesz akkor a részes aratókkal?

– Hát Istenem, majd csak lesz velük valami. De elvégre nem gazdálkodhatunk örökké primitív, ázsiai módszerekkel. Rációnizálni kell a termelést. (Így mondta, *á*-val.) A huszadik század küszöbén állunk; a modern kor jelszava a racionalizmus. Ezt könyörtelenül végre kell hajtani az élet minden területén, mert különben lemaradunk a versenyben.

Rációnalizmus!... Ez a raccsolva és sziszegő keménységgel kiejtett szó ijesztően süvített bele a Forbáth-kúria patriarkális levegőjébe.

Racionálizmus... Rákapaszkodott a lelkükre, mint a rák ollója, s fanyarul keserű volt, mint a cián vagy mint az óceán sós vize, amelyen Amerika felé viszik a magyarokat a gőzhajók.

Szerencsére megint kolompolt a csengő: Schenk doktor állított be Kozák Pistával, a városi tisztii főorvossal.

– Hozott Isten, Pista – fogadta Forbáth őszinte örömmel a híres jó humorú Kozák Pistát, mert már nyomasztotta, idegesítette Zeisler lovag nagyképű szónoklása. Nem illik ez a mai nap hangulatához.

Zeisler azonban már búcsúzott is; nem szerette Kozák Pistát, mert ebben a cinikus doktorban nincsen semmi tekintélytisztelet, ez mindenkit kifiguráz, magamagát is.

– Na, van már három doktorunk – nevetett Andris bácsi. – Szerencse, hogy nincs szükség konzíliumra.

– Hogy vannak odahaza, Pista? – kérdezte Emma. – Az ifjabbik Pista meg Zsazsa? Igaz, hogy „a világot jelentő deszkákra” akar lépni?

– Hát olyasformán – mondta Kozák kelletlenül. – Komédiásné lesz belőle. Nemsokára elvégzi a színészi oskolát.

– Jaj, Istenem, hogy tudta felengedni abba az irdatlan nagyvárosba? Egyedül! – sopánkodott Forbáth Miklósné.

– Hát, Irénke nagysám, gondolhatja, hogy nem jókedvemből eresztettem fel. De hát, tudja, a fejjérnép ravaszabb nálunk, férfiaknál.

– Hogyhogy?

– Hát, szóval, én sehogy se akartam felengedni. Nem és nem. Akkor az a kutyafülű Zsazsa kiszemelte a munkácsi garnizon legkönnyelműbb, legeladósodottabb főhadnagyát: Verseggy Danit. Hiszen ösmerik azt a jó pipát. Kivetette rá a hálóját, osztán úgy elcsavarta a fejit, hogy az csak járt utána, mint a pulikutya. Mán úgy vót, hogy vagy megkéri, vagy megszőkteti a jányomat. Na, mikor én eztet észrevettem, azt mondom egy nap Zsazsának: Jányom, szedd össze a motyódat; hónap mégy Budapestre, a színészi iskolába! Mert inkább legyen belőled komédiásné, mintsem hogy én Dani úrfinak az adósságait fizessem meg még kauciót! Azt már nem! (Megtudtam, hogy tizennyócezer pengőforint adóssága van, vagyis harminchatezer korona.) Hát így mán megértik, ugyi?

– Ez a Zsazsa!

– Hát ezt jól kieszelte! – Ne búsulj, Pista! – vigasztalta Andris bácsi. – Zsazsa szép jány, ügyes jány; még egy új Blaha Lujza lehet belőle.

– Vagy egy Kürthy Klára! – tette hozzá Tyukody.

Kozák Pista azonban csak legyintett. Nem volt formában – ahogy manapság mondanák.

Most kívülről megzörgettek az ablakot. Na, mi az már megint?

Forbáth az ablakhoz lépett – hát egy lovas ember felugratott a járdára, és lovaglóostorával kopogtatott az ablakon.

– Nini, Péter!

– Jajaj! – kiáltott fel Tyukody. – Ez az én hajcsárom, Hedzei Petur – és már szedelőzködött is nagy sóhajtozással, hiába marasztalták. – Nem lehet, lelkem, mer’ tudják, én a lelkiösmeretemet Peturnál tartom. És ü nem hagyja elaludni – ha én hagynám is néha.

Hedzei Petur nemcsak Tyukodynak volt állandó kortese és élő lelkiismerete, hanem, azt mondhatnók, egész Porog megyének. Ő volt a porogi magyarok lelkében pislákoló kuruc láng örökös gerjesztője. Hiába próbáltak némely puhább gerincű porogjászi polgárok szemet hunyni az „átkos kormány”, a bécsi lakáj kormány szabadságunkat sértegető rendelkezései fölött – nem lehetett, mert egyszer csak felverte az utcák csendjét Hedzei Petur lovának patkócsattogása. Már felugratott a járdára, már verte az ablakot: „Ébredjetek, magyarok, mert gallérunk alá pökik a német!”... Ez volt aztán az igazi garabonciás! Ezért is nevezték ökelmét Peturnak, Bánk bán örökké lázadó fegyvertársának emlékére. (Kérem az olvasót, hogy a *Hedzei* nevet kettős dz-vel ejtse ki, úgy, mint mikor azt mondjuk: *edzeni, pedzeni*, mert csak így illik az ő egyéniségéhez. Egyes mássalhangzóval nincsen semmi értelme.) Peturnak Tarpa mellett, Hedze-pusztán volt egy kis birtoka: onnan száguldozta be fakó lován a dél-porogi, színmagyar falvakat.

– Gyere be, Péter – invitálta Forbáth kinyitván az ablakot –, igyál egy pohár pájinkát az én egyhetes kisfiam egészségire!

– Köszönöm szépen, Lajos bátyám, és szívből gratulálok, de várnak bennünket a választók, a tarpai kurucok.

– Hát akkor idehozok neked egy pohárral.

Petur felhajtotta a pálinkát, miközben lova türelmetlenül kapálta a járda sarát.

A gyerekek az ebédlő ablakából észrevették a járdán álló lovast, és áttódultak a nappaliba. Zolika felkéredzkedett az ablakpárkányra, hogy megsimogathassa a ló nyakát.

– Petur bácsi, vegyen ki! Ültessen engem is a nyeregbe!

– Jó van, Zolikám, de csak akkor, ha előbb elszavalsz nékem valami szép, kuruc verset.

– Na, Zoli! – biztatta az apja. – Várjatok csak, van ennek a gyereknek egy *saját költeménye*. Mondd el Péter bácsinak!

– Melyiket? – fordult hátra Zolika. – A Bánffy Dezsőt?

– Azt, azt.

(A gyerek annyit hallotta a nagyoktól a bécsi német szidalmazását és a kandúrbajszú Bánffy Dezsőhöz fűzött reményeket, hogy végül ötsooros versikében foglalta össze benyomásait.) Apa most felállította Zolikát az ablakpárkányra, s a fiúcska csengő hangon, félig énekelve elszavalta költeményét:

Sze-e-egény magyar ember
Nem bír *a* némettel.
Olyan ember *kell* nekünk,
Ki segítségünkre jő:
Éljen Bánffy De-*ezső!*

– Jól van, Zolikám! Kuruc gyerek vagy. Gratulálok, Lajos bátyám! – s Petur, leemelvén a kisfiút a párkányról maga elé ültette a nyeregbe, leléptetett a járdáról, és fordult vele egyet-kettőt. Zolika büszkén integetett a ló hátáról.

– Hej, Bánffy, Bánffy – sóhajtott fel Petur, miután visszaadta Zolikát az apjának. – Csakhogy őbenne is csalódtunk.

– Az a baj, Péter, hogy a bécsi Burgban, a császár előtt a legkeményebb miniszternek is megpuhul a gerince.

– Na, majd lesz ez még másképp is! Isten vele, Lajos bátyám.

Alighogy Petur elcipelte képviselőjét, csakhamar folytatódtak a Kürthy atyafiság gyermeknéző látogatásai. Befutottak a zápszonyiak, majd a Barát utcaiak. Mielőtt azonban a zápszonyiakkal is megkezdénék az ismerkedést, vessünk egy pillantást a Kürthy nemzetség múltjára, mert hiszen történetünk első esztendejében, 1899-ben a középosztálybeli családok társadalmi helyzetének alakulásában származásuknak is igen jelentős szerepe volt.

A Kürthy had (ahogy faluhelyen az ilyen terebélyes, kiterjedt rokonságot nevezik) vármegyeszerte élvezett tekintélyét nem annyira vagyónának vagy régiségének köszönhetette, hanem inkább példásan tiszta

családi életének és rendkívüli összetartásának. Nemességük *régisége* tekintetében nem versenyezhettek a porogi őscsaládokkal: a honfoglaló Keme nemzetségbeli Lónyayakkal avagy a Báthoriakkal egy nembéli Guthyakkal, de még csak a XIV. századi Bazarába tatár fejedelem testvérétől, Karacsintól származó Komlósyakkal, Ilosvayakkal, Bilkeyekkel és Lipcseyekkel sem. Az ő nemességük sokkal fiatalabb, alig öregebb kétszáz évesnél. Őseik a XVII. század közepén hajdúsági, református, állattenyésztő és állatokkal kereskedő civisparasztok voltak. Debrecenben is volt házuk, de nevüket a Hortobágy melléki Kürt pusztáról kapták, mert az volt a szállásbirtokuk. Ezek közül egyet, egy István nevezetűt papnak neveltettek. „Minthogy Sárospatakot akkoriban (Isten tudja, hányadszor!) bezáratta a bécsi kormány, ez az István fiú a szabad Erdélyben, a nagyenyedi református kollégiumban fejezte be teológiai tanulmányait, s valami enyedi kislány szép szemei ott ragasztották Erdélyben. Előbb Nagybáonyban prédikátoroskodott, majd Apaffy Mihály fejedelem udvari papja lett. Az emelte nemességre adományozván neki első parókiájának emlékére a nagybáonyi előnevet.

Ennek az István püspöknek az utódai később Szatmárba, Ugocsába, Szabolcsba meg Porog megyébe bocsátottak újabb és újabb rajokat, sőt ennek az erőteljes nemzetségnek még le az Alföldre, Szolnokba is volt egy kirajzása. De evvel az ággal megszakadt a kapcsolat, mert a szolnokiak nagyon is nagyra láttak: nagybirtokos arisztokratákkal cimboráskodtak, szóval, olyan „fertyalmágnás” hírben állottak. A porogiaknak pedig az volt a jelszavuk, hogy „suba subához – guba gubához”. Tágította a szakadékot, hogy az alföldiek egyike, a tengerész tíz évig Ferenc József császár szárnysegédje volt, „bécsi lakáj” lett.

Ámde, minden nagy kurucságuk mellett, azért a porogiak is állandóan fölfelé lépkedtek a társadalmi létrán. Történetünk idején már rokonságban voltak a legelső tiszaháti családokkal: a Guthyakkal, a Kölcseyekkel, Komlósyakkal, Ilosvayakkal, Rayakkal, sőt szegről végről a Lónyayakkal is. Az első világháborút közvetlenül megelőző években már tréfásan „uralkodó családnak” nevezték őket Porog megyeszerte (mint Biharban a Tizsákat, Beóthyeket vagy Szabolcsban a Kállayakat, Jármayakat), mert a Kürthy lányok férjeiből került ki a vármegye és a székváros vezetőségének nagy része szolgabíráktól rendőrkapitányig.

Szóval, a Kürthyek rokonosodása igen szerencsés volt; jól válogatták ki utódaik ősanyáit. A vagyon is gyarapodott velük, meg a tekintély is. Csak az az egy, az a Dobsinay lány, csak abba ne botlott volna bele

a mi kis újszülött főhősünk anyai szépapja, néhai Kürthy Sándor! Az ugyanis annak a hírhedt jobbáglány-nyomorító Dobsinay Károlynak a leánya volt. Igaz, Dobsinay Fruzsina hozományával szépen megnövekedett a Kürthyek birtokállománya – csak hogy ez az őszanya a vagyonnal együtt valami *mást* is hozott! Például egy idő óta, ha nagy ritkán született egy-egy fiúgyerek a sok lány között, az vagy nem nőtt fel, vagy ha felnőtt, hát bizony nem volt benne öröm. Igen, egy idő óta baj van a fiúkkal. Na, de nem akarok előresietni...

Szóval, befutottak a zápszonyiak is. A két szép, fekete lótól vont, üveges batár dübörögve gördült a ház elé. Forbáth Lajos az ablakból fejcsóváló mosolygással állapította meg, hogy a lovakat nem a kocsis hajtotta, hanem Kürthy Béla, a festőművész. Mitül jó az ilyen urizálás kucsirozás! Mire való akkor a kocsis? (A zápszonyiakban volt egy kis nagyravágás; például a fertály mágnás szolnoki ággal egyedül ők tartották a kapcsolatot.)

A hátulso ülésen Ferenc sógor ült, Gálszécsy Ferenc a feleségivel, Kürthy Margittal. Elöttük meg, a kisülésen a három gyerek.

Amíg Gálszécsyék kibontakoztak gyapjútakaróikból, s lekászálódtak a kocsirol, Forbáth ajtót nyitott nekik, s intett a kocsisnak, hogy hajtson be. Ő maga meg lement az istállóba kiadni az utasítást Bertinek, a hetesnek, hogy lássa el a vendég lovakat szénával-zabbal.

Mire visszament a nappaliba, a zápszonyiak már a cserépkályha körül melengették kezüket.

– Hát, sógor – fogadta Gálszécsy Ferenc, és széles, atyafiságos gesztussal kitérte karjait –, örömmel hallom, hogy megvan a családi áldás – mégpedig fiú! Szívből gratulálok – és kétfelé simítván tiszaujlaki bajuszpedróvel divatosan hegyesre fent, vékony bajuszát mindkét orcáján megcsókolta Forbáth Lajost. – Adja Isten, hogy sok örömet, dicsőséget szerezzen a szüleinek és az egész családnak!

Gálszécsy Ferenc szép lassan, tagoltan beszélt, mint a régi magyarok, s hangjának volt valami érces mellézköngéje, mintha rézhúrból készültek volna a hangszálai.

Felesége is kifejezte jókívánóságait. Ő is lassan beszélt, ámde az ő hangja olyan volt urának érces brácsaszólója mellett, mint valami szordínóval letompított, finom kis hegedűhang. Érezni lehetett, hogy ebben a családi hangversenyben nem a hegedű viszi a vezérszólamot, hanem a brácsa.

– Recevez mes félicitations sincéres! (Fogadjátok őszinte szerencsekívánataimat!) – köszöntötte Forbáthékat Kürthy Béla tréfásan franciául. – Isten áldása legyen arisztokráciánk örvendetes gyarapodásán.

– Nana! – tiltakozott Forbáth mosolyogva. – Nem vagyunk mi arisztokraták, csak köznemesek. Mi a középosztályhoz tartozunk.

– Ez téves felfogás, Lajos bátyám. Franciaországban mindenki mágnásnak számít, akinek *de* van a neve előtt. Szerintem egészen hibás disztinkció, hogy mi különválasztjuk a főnemeseket a dzsentriktől. Hiszen közjogi tekintetben sohasem volt különbség a kettő között. Épp a múlt héten beszélgettünk erről Széchenyi Mikivel a Nemzetiben...

– A Nemzeti Színházban? – ugratta Forbáth Miklós, a rosszmájú demokrata.

– De-e-ehogyis! – legyintett Kürthy Béla türelmetlenül. – A kaszinóban – majd nyomatékuul hozzátette: – Nemzeti Kaszinóban.

(Nagy mágnásbolond ez a Béla – gondolta Forbáth Lajos. – Neki nem elég jó az Országos Kaszinó, a magunkfajta középosztálybeliek társasköre; neki be kellett furakodnia a főurak klubjába. S közben úgy néz ki, mint valami zsidó bérlő.)

Kürthy Béla arcán valóban még erősebben kiütköztek azok a nem is annyira zsidós, hanem inkább beltenyésztésből származó vonások, mint a Gyuláén. Orra még vastagabb, füle cimpátlan, ráadásul erősen kopaszodott és pocakosodott, noha egy évvel fiatalabb volt Kürthy Gyulánál.

Öltözete bohémesen különcködő és elhanyagolt. Hímzett, zöld mellényéről két gomb hiányzik, pepita bricseszén zsírpecsétek, és sárga hajtókás angol csizmája még most, látogatáshoz sincs kifényesítve. S mozdulatainak ernyedt puhaságát, pacuhaságát Forbáth Lajos ritkán tudta szó nélkül hagyni.

De nem is lehetett Bélára haragudni, mert a szíve olyan volt, mint a vaj: nagyon könnyen olvadt. Nevetés és elérzékenyülés egymást váltogatta a lelkében, s persze, állandóan szerelmes volt, lángolón és álmodozón. Ám a nagy „Flammék”, a dantei eszményképek mellett nem vetette meg a formás szobalányok és kasszatündérek testi szerelmeit sem.

– Hanem, Gyula sógor, neked is gratulálok – fordult most Gálszécsy Kürthy Gyulához. – Gyönyörű dolog az, ami veled történt!

– Micsoda, Ferenc?

– Hát hogy megválasztottak a tiszaháti járás főszógabírájának, holt még nem is szógáltál a vármegyénél. Nagy dolog a bizalomnak ilyen csattanós megnyilatkozása. Na, és mikor kezded meg a szógabíráskodást?

– Hát... egyelőre soha. Nem hagyom ott a földet.

– Ida nem engedi – súgta oda Irén Emmának. – Borzasztó az Ida a féltékenységével!

– Megvan rá az oka! – felelte Emma szintén súgva.

– Kár, nagy kár! – csóválta fejét Gálszécsy. – Előbb-utóbb alispán lehetne belőled. Kár... Ez nagyon *emelné* a családot.

– Elgondolkozva hümmögetett, aztán egyszerre eszébe jutottak a gyermekei, akik a cserépkályhát támogatták. – Na, gyerekek! – fordult feléjük – jóval keményebb hangon, mint ahogy rokonaival beszélt. – Köszöntetek szépen mindenkinek? Jól van, akkor menjetek, keressétek meg Gáborkáékat, osztán játszódjatok!

– Gyerekek! – szólt át Forbáth az ebédlőbe. – Gyertek be; itt vannak a pajtások.

Ahogy a két fészekalja gyerek felsorakozott egymással szemben, az összehasonlítás nem ütött ki a zápszonyiak javára. Ödönke szép, értelmes arcú fiúcska volt ugyan – Gáborkánál alig fiatalabb –, de nagyon vézna, s rendkívül keskeny arcából horpadt nyergű, keselyűszerű orr emelkedett ki. Homloka is feltűnően keskeny volt, mintha összenyomták volna két oldalról.

Annál vaskosabb volt Margó, a középső. De ez a beszédében is megmutatózó vaskosság, darabosság nem az öserő jelének látszott, hanem inkább valami fejlődési zavarnak. Ez a már tizedik évét taposó kislány olyan nehézkesen, nyámmogva nyomta ki a szavakat, mintha nemrég tanult volna beszélni. S minden lépten elvihogta magát, mint akinek valami csiklandós-sikamlós titok nyomja a begyit.

Legsikerültebbnek látszott a Zolikánál valamivel fiatalabb, hirtelenszőke Magduska.

A két nagyobb fiú félszegen kezet fogott, a lányok összecsókolóztak – de szegény Margót egyik sem csókolta meg. Pedig az anyyira barátkozott volna, majd beléjük bújt. Mikor a felnőttek már nem figyeltek rájuk, belekarolt Sáríkába, és valami furcsa, mohó kíváncsisággal az újszülött felől kezdett kérdezősködni.

– Sáríka – suttogta, kimeresztve bizonytalan tekintetű, kissé dülledt, sűrke szeméit. – Hol van a kisgyerek? Hol van a gyermekágy? A gyermekágyat szeretném látni.

Sárika csodálkozva nézett rája szép, tiszta, kék szemével, s kihúzta karját a Margóéból.

Gálszécsy Ferenc, miközben széles, atyafiságos kedélyességgel beszélgetett a sógorokkal, időnként aggódva körüljáratta tekintetét a nappaliszobán, hogy vajon miket beszél már megint ez a szerencsétlen Margó. Most is, bár nem hallhatta, hogy mit mondott, baljós apai ösztönével megsejtette, s úgy találomra ráripakodott:

– Nem hallgatsz, te haszontalan! Miket beszélsz már megint?!

– Én semmit, apuka – nyámmogta Margó –, csak kérdeztem, hogy meg lehet-e nézni a kisgyereket.

– Borzasztóak ezek a gyerekek! – mentegetődzött Gálszécsy Ferenc a sógorok felé. – Minden rosszat, minden illetlenséget eltanulnak a cselédektől. Pedig annyit szidom őket, hogy ne mászkáljanak a konyhába meg az istállóba...

A gyerekek lassan összemelegedtek. (Negyedévenként, félévenként látták egymást a zápszonyiakkal.) Anikó előszedte a babaszínházat; azt mutogatta Magdinak. A két nagyobb leányka is leereszkedett hozzájuk. Gáborka meg behozta a játékvasútját. Ő maga készített hozzá egy kis szemafort, s az szépen csengetett, ha átment alatta a vonat.

– Te mérnök akarsz lenni? – kérdezte Ödönke.

– Én igen. Gépészmérnök.

– Az szép. De én huszártiszt leszek!

Csakhamar meg is unta a vonatozást.

– Gáborka, tudod, mit? Kártyázzunk! Van kártyátok?

– Nincs. Apuka nagyon haragszik a kártyára; nem is enged a házban tartani. Csak pasziánszkártyánk van.

– Kár.

Mikor Gáborka visszarakta a kisvonatot a dobozába, Margó ott hagyta a babázókat, s átölelve a kisdíák nyakát, suttogni kezdett a fülébe:

– Gáborka, én tudom, hogy’ születik a gyerek! Elmondjam?

Gáborka azonban a gyermekek egészséges, ám kegyetlen ösztönével lerázta nyakáról az idéetlen leány karját.

– Hagyjál engem!

Szegény Margó elszontyolodva nézett rá, s valami szánalmasan reménytelen fenyegetéssel próbált visszavágni.

– Na várjál! Na megállj! Majd szeretnél te még énvelem beszélgetni, de akkor már késő lesz!

Szerencsére Margó apja nem vette észre ezt a jelenetet, mert közben megérkeztek a Barát utcaiak: Kata néni Etelkával és Jutkával, a kis falánk süldőlánnyal. A Sándor fiú is besántikált utánuk.

Jutka mindjárt nekiesett a pogácsának meg az édes málénak.

Sándort inkább az italok érdekelték. Gyors egymásutánban felhajtott két pohár erős seprópálinkát, „hogymeglegítse a belsejét”. Azután meg teletöltött egy vizespoharat szamorodni borral, s ki is itta egy hajtásra, „hogymeg lehűtse a tömény alkohol tüzet”.

Forbáth Lajos fejcsóválva figyelte Sándor ivászatát. Nem mintha sajnálta volna tőle az italt, ellenben egészségtelennek és amellet ildomtalanak találta ezt a nyakló nélküli vedelést. Hanem kár is ezért a Sándorért. Olyan értelmes, szellemes arca van. Lefele konyuló, tatáros bajsza alatt mindig bujkál egy kis gunyoros mosoly. Az orrán azonban már ilyen fiatalon pirhanyagosan kivirágzott a bor.

– Borzasztó, micsoda sár van! – sopánkodott Etelka.

– Na ugyi, megmondtam, jányom? – diadalmaskodott Kata néni. – Gyertyaszentelőkor a medve nem bújt vissza a barlangjába. Én már akkor megmondtam – emlékezzetek rá –, nemsokára lesz itt olyan sár, hogy ölbe kell majd kivinni a kutyákat ugatni!

– Az jó: egy kis sár... – mondta Kürthy Béla élvezettel eregetve szivarjának kékes füstjét.

– Eriggy már, te Béla! Hát mi jó van a sárba?

– Én szeretem a sarat. Az is a természet nagy kaleidoszkópjának egyik színe – tavaszi sár... Mikor úgy cuppog benne a lovak lába; aztán a tócsákban olyan szépen tükröződnek a tavaszi felhők. Pesten sokszor hiányzik nekem a sár. Ott mindent elkaparnak, elsepernek.

– Ez a Béla! Te talán még a port is szereted, ezt a jó sűrű porogjászi port?

– Hogyne. A por úgy meglágyítja, megfinomítja a házak kontúrjait. És a napfény is egészen más tónust kap tőle.

– Na, a fene megette azt a finomságot! – nevetett Andris bácsi. – Inkább csak maradjanak durvák azok a *kantúrok* meg tónusok!

– Igen, és a szagát is szeretem; különösen, mikor esni kezd az eső, aztán úgy átnedvesedik a por... Gáborkám, nyomogasd meg egy kicsit a nyakamat. Valahogy rosszul feküdtem az éjjel. Ott-ott-ott; egy kicsit lejjebb! Jaj, de jó! – kéjesen elnyújtózott a masszázs alatt. – Ja, de jó erős kezéd van! Á, de finom!

Csoda egy ember volt ez a Béla. Úgy tudta szürcsölni az élet minden apró kis örömét; szinte hanyatt feküdt az élet simogatásai alá, kezét-lábát elnyújtva, mint a kutya, mikor a hasát vakargatják.

Forbáth Lajos elfordította a fejét. Látni se szerette az ilyen férfiatlan puhaságot.

– Hát, Béla – szúrt oda neki Emma, akit szintén bosszantott ez a túlságos életszerelem –, mikor hallunk már a nagy, *kollektív* kiállításodról? – és jelentősen megnyomta a *kollektív* szót.

– Meglesz, Emmám... Jaj, de jó kezed van, Gáborkám!... Meglesz rövidesen!

– Ho-o-ogyne! – nevetett Kürthy Gyula öblösen, kedélyesen. – Kivált, ha megint elalszod az almavirágzást! – S bár valamennyien ismerték, újra elmesélte a híres históriát:

– Tudjátok, tavaly tavasszal Béla almavirágzást akart festeni hajnali napfényben. Meghagyta a szobalányának, hogy fél hatkor szigorúan keltse fel. De mikor az nagy nehezen felrázta, könyörögni kezdett neki: „Esztikém, engedélyezz még egy fél órát, csak egy fél órácskát, hiszen még fel se jött a nap.” Hat órakor Eszti megint keltegeti; Béla megint könyörög: „Esztikém, engedj még egy fél órát; veszek neked egy szép selyemkendőt a vásáron!” Tizenegykor azt mondja, most már ne költögesse, hiszen nemsokára itt az ebéidő. Ma már nem lehet festeni; majd holnap. És ez így ment másnap is, harmadnap is. Közben elvirágzott az alma. Mit csináljon? Mit csináljon? Azt mondja neki Boronkay Sándor: „Gyere fel hozzám Ilosvára; ott még van almavirág!” Erre Béla fogja a félig kész képet, és beszáll a borszavölgyi vicinálisba; odatámasztja a képet az üléshez. Bejön egy orosz papné, a vonat nagyot zökken, a papné beleül a képbe, a kép odaragad a fenekihez. Az asszony kiabál: „Tönkrement a szoknyám!” Béla túlkiabálja: „Még maga panaszkodik? Hiszen a nagysád szoknyájából most egy nagy értékű freskó lett. Itt csak én panaszkodhatnék, mert az ön fenéke szétmázolta a képemen a tó-ho-ho-ho-hónusokat!” – Gyula úr szünetet tartott, hogy kikacagja magát. – Na jó – folytatta aztán könnyeit törölgetve –, megérkezik Ilosvára. Lemennek Sándorral a kertbe, nézegetik az almafákat. Ezen sincs virág, azon sincs, egyikén sincs. „Sándor, te becsaptál, hisz itt nincs almavirág.” „Dehogy nincs – mondta Sándor. – Menjünk csak lejjebb!” A kert végiben egy fiatal almafán csakugyan vót még egy, egyetlen szülő virág. „Na, Bélám – mondja neki Sándor –, ott az a-ha-ha-halmavirág; fessd le!”

Kürthy Gyula ellenállhatatlan hahotája mindenkinek eloldotta a nevetethnékjét. Gurultak a dörgő kacagások a nappali egyik sarkából a másikba, mint holmi kedélyes mennydörgések. Olyan jólesett kikacagni magukat a festőművész hírhedt lustaságát megörökítő anekdotákon, s közben arra gondolni: milyen jó, hogy ők nem ilyen lusták!

– De, Béla – fordította Forbáth Lajos komolyabbra a szót –, mi lesz, ha közben elúszik a birtokod, még mielőtt a nagy kiállítást megrendeznéd?

– Hát bizony, több terhet már alig-alig bír el az a négyszáz holdacska! – mondta Ferenc sógor. – De hát ennek hiába beszélsz. Hiszen jó, mi is elkártyáztatunk kicsibe – de ez leül játszani a Nemzeti Kaszinóba a Széchenyiekkel meg az Andrássyakkal, akik a lajbizsebükből kifizethetnék az egész Zápszonyt. Azoknak ezer pengőt elveszíteni semmi. De ha Béla ötszázat lead, azt már a birtoka sínyli meg.

– Bizony! – erősítette Andris bácsi. – Gazdálkodni meg kaszinózni meg festőművészkedni egyszerre nem lehet.

– Hiszen ha legalább festene! Csakhogy ő Pesten is szívesebben látogatja a játéktermet, mint a műtermet. Sose lesz abbul semmi, abbul a kiállításbul.

– De-e-ehogynem lesz...! Köszönöm, Gáborkám, jaj, de jó volt!... Majd meglátjátok, olyan *szükszém*, olyan sikerem lesz, amilyen Munkácsy óta nem volt magyar festőnek. Előbb lemegyek Rómába, megpingálok a pápa portréját olajba...

– Ho-o-ogyne, majd öszentsége éppen kálomista piktórral fogja lefestetni magát!

– ...lepingálok a pápát, esetleg az angol királyt is, azután végigviszem a képeimet Amerikán (a jenki sznobok hasra fognak esni!), s majd úgy jövök vissza, mint egy festészeti conquistador, mint egy új Velázquez! Egy nagy, lármás külföldi szüksévével fogok betörni a *Szalonba*. A lajbim zsebéből kifizetem az adósságaimat! – S pecsétes mellényére csapott, amelyről két gomb hiányzott.

– Te Béla – csipkedte Forbáth Miklós –, amint látom, te a gazdálkodást elhanyagolod a festés kedvéért, a festést meg a...

– A kaszinó kedvéért – vágta rá a rokoni kórus.

– Hát mi vagy te tulajdonképpen: festő vagy gazda?

– Mind a kettő.

– Azt nem lehet, barátocskám.

– Miért ne? Szinyei Merse is így csinálja.

– Hohó, Szinyei!

Most Juliska, a szobalány jelentette, hogy egy zsidó ember van a verandán; Kürthy András úrral szeretne beszélni.

– Jól van... Várjon csak! Hogy híják azt az embert? – tájékozódott Forbáth Lajos, hogy hát milyen rendű-rangú az illető; be lehet-e hívni.

– Hogy is csak? Valami Trószman... Így mondta.

– Nini, hiszen ez Strauszmann úr lesz! – csapott le a névre Kürthy Gyula –, a szenzál. Híjd már be, Lajos, hadd ne vessünk egy jót!

Strauszmann úr, az ügynök belépett a nappaliba. Kalapját kezében tartotta, s félkörben forogva, illedelmesen köszöntötte a hölgyeket-urakat. Nem volt ő egy cseppet sem zavarban; látszott rajta, hogy nem először van úri társaságban.

– Kezeiket csókolom, hölgyeim; „git jantef, nagyságos uraim. Már bocsánat, hogy a mienk zsargonban fejezem ki magamat. Tetszik tudni, *git jantef* annyit jelent, mint boldog ünnepet. Mert, kérem, az nagy ünnep a családban, mikor gyermek születik – pláne fiúgyermek! Fogadja, nagyságos uram, őszinte gratulációm.

– Köszönöm, Strauszmann úr. Hát mi jót hozott?

– Gitn Tug, Herr Strauszmann! (Jó napot, Strauszmann úr!) – vágott közbe Kürthy Gyula *jiddisch* tudományát fitogtatva, de annyi joviális kedélyesség volt a hangjában, hogy nem lehetett azonnal megsértődni. – Gitn Tug! Wie gait es? (Hogy van?)

– Schlacht (rosszul), nagyságos uram – felelte Strauszmann úr, ugyancsak zsargonban (szokva volt ő a magyar urak tréfálkozásaihoz) –, sehr schlacht. (Nagyon rosszul.) Sied ach haber e graisz jachresz. (Lásák, milyen nagy bajban vagyok.)

– Hű, ezt már nem értem. Ezt mondja magyarul. Azt tudom, hogy *git* az *gut*, *Tug* az *tag* és *graisz* az *grosz*. De már a *jachreszt* azt nem értem.

– Hol tetszett tanulni a mienk jiddisch zsargont?

– *Minkácson* jártam gimnáziumba.

– Ezó! Így már értem.

– Hát mi az a *jachresz*? Hadd tanuljak már valami újat.

– *Jachresz*? Hát az olyan *córesz*, *dallesz*, szóval, *sóherség*.

– Hogy a gáz vesse fel! – hahotázott Kürthy Gyula. – Hát ezt jól megmagyarázta. De nem értem, miért panaszkodik maga; hiszen a *szenzálságnál* nincsen jobb mesterség a világon. Az eladó előtt lecsepüli, a vevő előtt meg feldicséri az eladó birtokot; egykettőre megvan az üzlet, maga zsebre vágja a szenzáldíjat.

– Hát igen-igen, de tetszik tudni, sok fáradsággal jár ez: „Czach Melóchesz – wénig Brochesz.” (Sok munka, kevés haszon.)

Akármit mondott az ügynök, minden szavát harsogó kacagás fogadta. Pedig ő mindent a lehető legkomolyabb arccal mondott. (Talán éppen ebben rejlett sikereinek titka.) Egyébként Strauszmann úrnak a külseje nem volt olyan zsidós, mint a beszédje: rövid körszakállt viselt, nem hosszút, mint a „szent zsidók” (a hithű ortodoxok), dugóhúzó formájú pájleszt (huncutkát) sem hordott a füle mellett, és csizma volt a lábán, mint valami bérlőnek vagy ispánnak. De a szeme kegyetlenül kancsított.

Strauszmann úr megpillantván Etelkát most Kata nénihez fordult.

– Nagyságos asszonyom – mondta olyan arccal, mintha Raynének a lánya ott sem lenne –, volna nekem egy kitűnő partim a kedves lánya, az Etelka kisasszony számára.

– Na halljuk, Strauszmann úr – biztatta Etelka mosolyogva –, kit szemelt ki nekem? Habár én nem akarok férjhez menni.

– Nana! – s az ügynök felemelte mutatóujját, hogy a sokat tapasztalt ember bölcsességével kellő értékére szállítsa le az efféle kötelező, de komolyan nem veendő, eladó leányi tiltakozásokat. – Etelka kisasszony szép leány, ezt mindenki tudja. Az arca is, a termete is, szóval, mindene. És jó család, prima család-á-ád! Ez köztudomású. De *unter uns* (magunk között) megmondhatjuk, hogy eladó lány, szóval benne van a korban, na.

Strauszmann úr a korról szóló megállapítását már Kata néninek mondta, tapintatosan lehalkítva hangját, s csak azután tért rá az ő jelöltjére újból hangos beszéddel.

– Hát van neki, kérem, kétszáz hold prima földje Szabolcs megyében. Nem nagy birtok, de többet ér ötszáz hold porogi földnél, ezt én mondom! Azután van neki egy szép salját háza *Nyiritházán*, meg egy szőlője a Sóstón.

– Hogy híják? – kérdezte mosolyogva Széki Kálmán.

– Zseleznyák Péter. Prima, keresztény család!

– Zseleznyák... Zseleznyák... – Forbáth Lajos fitymáló arccal forgatta szájában ezt a tótos és plebejus hangzású nevet. – Ez valami *tirpák* lesz.

– Ja, kedves Lajoskám – ugratta Andris bácsi –, már befütyültek a nemesi világnak! A maróti Forbáthok, a Lónyayak meg a Komlósyak után most majd jönnek a Zeislerek meg a Zseleznyákok...

– Hát az én családban nem!

– Aztán, kérem szépen nem is idős ember, és nincs neki semmi hibája: nem púpos, nem sán... – azt akarta mondani, hogy nem sánta – de Kürthy Sándor lábára pillantva, hirtelen másfelé kanyarintotta a megkezdett mondatot – ...nem sántikál rossz nők után. Szóval, kérem, hogy ne szaporítsam a szót: „a’ Karakter, wie ich!” (Egy jellem, akárcsak én!)

Zuhatagos hahota árasztotta el Strauszmann úr összefoglaló értékelését. Hiába tekingetett jobbra-balra, hogy hát ő tiszta szívéből, őszintén beszél; úgy ajánlja azt a fiatalembert, mintha magamagát ajánlaná. Mindnyájan fuldokoltak a kacagástól.

– Strauszmann úr – szólalt meg végre Kürthy Gyula könnyeit törülgetve –, Béla öcsémnek kommandáljon már egy jó feleséget!

– Nehéz ese-e-et – mondta Strauszmann úr futó pillantást vetve Kürthy Bélára, s tiltakozóan jobbra-balra ingatta mutatóujját.

– Miért, Strauszmann úr?

A szenzál végigmustrálta a festőművészt kancsi szemével, szinte megemelte gondolatban, mint a piacozó asszonyok a csirkéket, kacsákat, majd Kürthy Gyulához fordulva kimondta diagnózisát:

– *Nix a’ Mahler – nix a’ földbirtokos* (Se nem festő, se nem földbirtokos).

Ennek az üzleties tömörségű definíciónak hihetetlen közönségsikere volt. Tapsot nem kapott éppen, de a tomboló hahota jelezte, hogy ebből is sokáig idézgetett szállóige lesz majd, akárcsak Tyukody jó mondasából a Kürthy lányok hűségéről.

– Hogy a gáz vesse fel!

– Na, e’ jó’ megadta neked, te Béla!

– Látod, ebből tanulhatsz.

Ám Kürthy Béla cseppet sem sértődött meg Strauszmann úr szentenciáján. Együtt nevetett a többiekkel – csak egy kicsit szórakozottabban, mintha valamely más világban élne.

Strauszmann úr búcsúzkodni kezdett sikereinek tetőpontját vélvén legalkalmasabbnak a távozásra. András bácsi azonban utána szólott:

– Strauszmann úr, de hiszen maga velem akart beszélni.

– Jaj, tetszik látni, milyen vagyok! – csapott homlokára a szórakozott ügynök. (Hiába, a szenzálsággal ő csak érdekházasságban élt – igazi szerelme a házasságközvetítés volt, de hát szerelemből, sajnos, nem lehet megélni.) – Igen, kérem szépen, az Ukalicsányi uraság azt üzeni, hogy megvenné azokat az ökröket, amiket megnézett. Hát megcsinálhatom a szerződést?

– Jól van, csinálja meg, Strauszmann úr.

– Hát akkor én ajánlom is magamat.

De a szenzált a nappali ajtajában majd leütötte lábáról az a szeleburdi Jutka fruska. Úgy rohant befelé, mint akit kergetnek. Két orcája kétfelé puffadt, mint a hörcsög pofazacskói, s szájából kiállt egy málé-pogácsának a vége. A kezében is szorongatott egyet.

Nyomában Gálszécsy Margó bukott be a szobába keservesen bömbölve.

– Mi az mán megint?! – kapta el Margót az apja. – Mit haszontalankodtok, mi?

– Apukám – bögte Margó –, Jutka mind eleszi előlem a má-há-há-hálét!

– Eriggy mán, ne máléskodj mán, te málészájú!... Borzasztóak ezek a gyerekek! – sóhajtott fel Gálszécsy Ferenc, és lopva körülnézett, hogy vajon a sógorság-komaság megelégszik-e ezzel a jelzővel; nem gondolnak-é ennél a *borzasztónál* valóban borzasztóbb dolgokra, amelyeket ez a jó öreg, kedélyesen általánosító szó leplezni igyekszik?

De a sógorok, sógorasszonyok jóságos elnézéssel, mosolyogva legyintettek: – Gyerekek. Hiába, ilyenek a gyerekek...

Gálszécsy még egyet sóhajtott, de már valamivel megkönnyebbültebben.

Az ebéd is lezajlott nagyobb baj nélkül. A gyerekek külön kis asztalnál ettek, s onnan nem hallatszott át hozzájuk szegény Margó kétségbeejtően, idegesítően nyámmogó beszéde. Elnyomta a kés-villa csőrömpölés, pohárcsengés, meg a Kürthy Gyula szájából kiinduló, öblös, ragadós kacagáshullámok.

Csak Ödönkével volt egy kis baj az „apostolok oszlásakor”. Gálszécsyék korán indítottak, már fél négykor megkezdték a búcsúzkodást. Zápszony messze van, s nem akarták, hogy rájuk esteledjék ezeken a rossz utakon. A kocsijuk már régen előállott, és Margit néni nekifogott gyermekeit öltöztetni, kendőkbe bugyolálni, mamuszokba bújtatni – de Ödönke nincs sehol.

– Eriggy már, Margó, keresd meg!

Hát egyszer csak szalad ám visszafelé Margó, s már messziről kiabálja nagy diadallal:

– A budiba’ van! Ödönke a budiba’ van!

– Nem hallgatsz, te szemérmetlen! – förmedt rá az apja, s visszakézből pofon legyintette.

– De igenis, ott van! – bömbölte szegény Margó elkeseredve az igazságtalan pofon miatt. – De igenis ott van, ott van! Én tudom, micsinál! Én megmondom, micsinál!

Gálszécsy befogta a száját, és istenesen megrázta, hogy hallgasson el már végre. Azután kiment a fia után – de botját is magával vitte, s nemsókára felhangzott a tornác végéről a végzetes pufogás meg egy vékony kamaszhang visító nyivákolása. A Forbáth gyerekek megilletődve füleltek a hangok felé.

– Haszontalan kölyök! – lökdöste Gálszécsy maga előtt a szipogó fiút. – Órákig elüldögél odakint, osztán csodálkozik, ha agyonhúti magát!

Gálszécsyné Magduskát öltöztette csendesén rázkódó mellel. Közben lopva az urára nézett, s nem merte kitörölni szeméből a könnyeket...

A Barát utcaiak maradtak legutoljára. Nekik nem kellett sietniök; itt laknak egy ugrásnyira. Mikor Kata néni bement Forbáthnéhoz búcsúzkodni, a kisgyerek éppen rettentően ordított.

Forbáthné most már a hálószobában feküdt, az ablak felőli ágyban, a fiúcska meg mellette a fűzfavesszőkből fonott, jó öreg gyermekkocsiban. De annyira böngött, hogy egészen belevörösödött.

– Én nem tudom, hogy miért sír annyira – mondta Forbáthné fél kezével ide-oda húzogatva a kocsit. – Nincs egy órája, hogy megszoztatam. Csss, csss, csss!...

– Nem csuda, hogy sír, Erzsikém, mikor folyton azt a csúnya muskétét kell neki néznie! – mondta Kata néni, és Dobsinay Károly arcképére mutatott.

– Á, Kata néném – nevetett Forbáthné –, hiszen nem lát ő még olyan messzire. Ugyi, kicsikém, mi még csak egy-két méternyire látunk, mi?

– Jó-jó, csak hallgass te rám, Erzsikém. Vitessétek el valahová azt a képet. Hidd el nekem, attul sír ez a gyerek.

– Jól van, Kata néném, majd elvitetjük. Majd elvitetjük valahová...

5. fejezet

KERESZTELŐI TOR

*Csuhaj, édesanyám, eresszen el a bálba!
Ott táncol a babám talpig fejér ruhába'.
Fejér a ruhája, csak a szemé-szemöldöke fekete.
Csuhaj, édesanyám, csak az enyém lehetne!*

Ihaj-csuhaj, áll a bál, zeng a bengesz, zajlik a tor, a legifjabbik Forbáth sarj keresztelői tora. Jónás Berti bandája eszeveszett jókedvvel húzta már vacsora előtt. Nyiretettek a nyiretgyűk, reggeli rigók részeg vidámságával gurgulázott a klarinét, recsegett a brácsa, brummogott a bögő, s a cimbalom pengetői ezüstlábú cickányokként cincogva cikáztak az érchúrokon.

A *bengesz* – ahogy a cigányok az ilyen nagyszabású úri murikat nevezik – az ő nyelvükön annyit jelent, mint *ördögösen*, ördögi módon – már tudniillik, ilyen módon való mulatás. De még aki nem is érti ezt az indiai idiómát, annak is ilyesmire kell gondolnia, olyan érzéken kifejező zengésű ez a *bengesz*.

Bolondul *bazsavált* a banda, mert az egész Kürthy meg Forbáth had összegyűlt a keresztelőre, s tudták a cigányok, hogy nemhiába ríkatják a szárazfát: ilyenkor nagy *lővék* hullanak. Jónás Berti a tetejébe fiatal házas volt, s mint minden cigány, imádta a feleségét, családját; örült a szíve, hogy nagy pénzeket vihet haza a *romnyinak* (az asszonynak), az ő kedves *romnyórijának*... (asszonykájának).

Bár igaz, hogy mindkét rokonságnak voltak szegény tagjai is – ezt a cigányok is tudták. Például maga a keresztapa, Farkasházy József meg a felesége, Forbáth Ilona, Forbáth bíró testvérhúga. Ezek az ungváriak bizony szegények voltak, mint a templom egerei. Még csak saját házuk se volt, s a szerény szolgabírói fizetésen kívül az égvilágon semmi más jövedelmük. Hacsak azt a néhány özet, nyulat nem számítjuk, amit Farkasházy öszönként-telenként hazahordozgatott, mert nagy vadász volt. Ámde amit a vadászat réve a konyhára hozott, azt elvitte a „reprezentálás” vámja. Sztáray gróffal, az ungi nábobbal meg a Barkóczyakkal, Kendékkal, Mokcsayakkal nem lehet akármiféle ruhában és holmi ócska mordályokkal együtt vadászni. A porogjásziak

gyakran küldözgettek nekik csomagokat: gyümölcsöt, szőlőt, bort, télen meg sódart, szalonnát. De hát ezek csak injekciók voltak háztartásuk vésszesen vérszegény ereiben. Pénzt meg, persze, semmiképpen el nem fogadtak volna, bár Ilona szerette néha túlhangsúlyozni szegénységüket. Most is, mikor a keresztelő után átadták ajándékukat, egy nagyon csinos, szarvasagancs nyelű vadászkést, amelyre villa és kanál is rá volt szerelve, Farkasházy né megtörölte mélyen ülő, szürke szemét, és magát sajnáltató szipogással mentegetőzött:

– Erzsikém, Lajoskám, ne vessetek meg bennünket ezért a szegényes ajándékért, de hát tudjátok, nekünk többre nem telik.

Hát ez egy kicsikét, egy árnyalattal több volt, mint amennyit mondania kellett volna – ezt mindenki érezte. Kínos volt, na.

Forbáthné átölelte sógornőjének sovány derekát, s magához szorítva vigasztalta, hogy hát ez nagyon is szép ajándék. Az agancs viselőjét, ugye, Józsi sógor maga lötte? Így a kis Lajos majd mindig emlékezni fog rá, és kedvet kap a vadászathoz...

De Ilona csak szipogott, ágyának keblére bújva.

– Ugyan, Ilona! – szólt rá kedélyesen az ura. – Bolond az, aki többet ad, mint amije van. Igaz, Erzsikám? – és bajuszát kétfelé törölve keskeny, sovány orcáin kétszer cuppanósan megcsókolta a szép sógorasszonyát. – Hadd potyázzak már én is egy kicsit!

Ő is sovány volt, mint a felesége, de elnyúzhatatlan kedélyű.

– Lajoskám! – ütött sógorának a vállára. – Mára felöntünk a garatra, mi? Mert tudod, Erzsikám, azt mondja a nóta, hogy – és minden átmenet nélkül énekelni kezdett egy régi bordalt, hamis, bizonytalan, de erős hangján, amely olyan volt, mint valami rosszul kezelt vadászkürté: – „Megbocsáss, ó, megbocsáss! A szerelem némelykor mámorít, Megbocsáss, ó, megbocsáss! A jó bor mindenkor boldogít!”

Jöttek az atyafiak, egyik a másik után. (Most aztán igazán „kihúzták a vendégdugót”!) Bedöcögött Kürthy Elek bácsi is Eszenyből. Ő is hozott ajándékot az újszülöttnek, és ugyancsak kivágta a rezet: nagy, súlyos ezüstkelyhet adott át Erzsikének. A kehely oldalán a Kürthy-címer ékeskedett. S a nagy értékű ajándék fölötti fejcsóválásokat rögtön elhárította valami tréfás-gavalléros hengeccsel:

– Ugyan, Erzsikém, hiszen nem vagyok én olyan akármilyen szegény legény – van nekem mit aprítanom a tejbe! Az a fő, hogy ilyen friss, jó egészségben láthatom az én legkedvesebbik hűgomat a nagy esemény után. – És huszárosan összeütötte csizmás, öreg lábait.

Vagyon dolgában egy hajszálnyival sem állott ő Farkasházyék fölött. Maradt ugyan egy kis falusi házikója, viszont zsilipfelügyelői fizetése jóval kisebb volt, mint a Farkasházyé. Ám gondolkozásban és modorban éppen az ellentéte volt szegény Ilonának. Elek bácsi sohasem siránkozott, sőt tréfásan kikérte magának, ha a szegénységére célozgatnak. Boldog volt, ha adhatott, és mindig erején felül adott. Ő a szegénység poklában is úr maradt. A zsilip mellett is sarkantyút kellett képzelni a csizmájára és agarakat a háta mögé.

Habár ámbár *testben* nem volt ő olyan jól konzervált ember, mint András öccse, akiről látni lehetett, hogy még húsz év múlva is meg fogja ülni a lovat, s hullámos, barna haját is megtartja holtig. Elek bácsi bizony kopasz volt – csak oldalt, a halántékán lingett-lengett egy kis hófehér hajmaradék, mint holmi odalehelt zúzmara. Füle is rossz volt, térde is rogyant. De ő mindezeket mintegy zárójelbe tette, vagy elmókázott fölöttük, örökké tréfára álló kedélyével. Ha például sokáig elüldögélt valahol, aztán nehezen ment a felállás – akkor elkezdte nógatni rossz térdeit, mint a lovakat: „Gyű, gyüte, gyüá!”

Most is, alighogy elintézte az ajándékozás szertartását, már elkezdte:

– Na, hun van az a nagy pisilős?

– Jaj, ez az Elek bácsi! – szörnyülködtek a Kürthy lányok inkább megszokásból, mint meggyőződésből, mert hiszen Elek bácsinak meg volt engedve a szabadszájúság.

(Az öreg a keresztelőn történt epizódra célzott, egy éppen neki való anekdotacsírára. A gyermek körülbelül egy órával a szertartás előtt szophatott; elég az hozzá, hogy amint Csó Zsiga bácsi, a tiszteletes úr ráöntötte fejére a néhány csepp vizet, még jóformán el se mormolhatta a sakramentumi szent ígéket, hát egyszer csak a pólya alja vészesen elkezdett csorogni, úgyhogy Farkasházyné, a keresztanya kénytelen volt kinyújtott karral jó távolra tartani magától a szent szertartással mit sem törődő csecsemőt. Mire Csó Zsiga, ez a jó humorú és cseppet sem nagyképű református „szentatya” nem tudta megállni, hogy meg ne jegyezze: „Na, ezen a gyereken hamar keresztülszaladt az áldás!”)

– Hadd lám mán azt a nagy pisilőst! – ismételte Elek bácsi rendületlenül, s bevezetve magát a gyermekszobába jelképesen megbarackolta az édesdeden szendergő ifjabb Forbáth Lajos gömbölyű fejcsékjét. – Nemhiába vízöntő havába’ születél, öcsém!

Aztán a szárazdajkához fordult:

– Hát, Mari néni, tudja-é, mér jött a világra ez a gyerek?

– Jaj, tessik mán mondani!

– Azér', lelkem, mert ez az én Erzsi húgom amilyen jószívű, megsajnálta magát, hogy állás nélkül marad – hiszen Zolika mán magátul is rá tud ülni a bilire –, hát szült magának még egyet, hogy legyen kit gondoznia.

– Úgy is van – erősítette az együgyű lélek –, úgy is van, mert ü olyan drága, jó nagysága. Az Isten áldja meg ütet!

Megjöttek Forbáth Istvánék is, a leggazdagabb rokon Herkényből, Pest megyéből. István, Forbáth Lajos testvéröccse, a „földosztó” szintén igen szép ember volt, tán még szebb, mint Lajos. Karcsú, egyenes, mint a fenyő. Piros arcú, hullámos, barna hajú, de szakállt nem viselt, csak barna, magyar bajuszt, és magas homlokáról valami szécsényis lobogás sugárzott, ám a cenki gróf tragikussága nélkül.

Felesége, Huszár Ilonka, akivel István a sok ezer holdas birtokot kapta, igazi magyar szépség. Most úgy mondanák, „törökös magyar típus”. De mintha ősei nem is európai Törökországból, hanem Kis-Ázsiából származtak volna, és annak is a déli részéről. Olyan olajosan csillogó, melegbarna szeme volt, s a bőre is bársonyos, kreolbarna.

Na persze, ők mindenkit lepipáltak keresztelői ajándékkal. Pista sógor átadott Erzsikének egy takarékbetéti könyvecskét az újszülött nevére háromszáz koronáról, hogy ha majd felserdül, vegyen valami értékes dolgot, fényképezőgépet vagy kerékpárt.

– Hanem, Pista! – szólalt meg Forbáth Lajos, a betéti könyvecskét lapozgatva. – Hallom, hogy osztogatod a földet.

Öccse nem felelt rá semmit, csak mosolygott öntudatosan, fölényesen. Ez a mosoly előre visszautasított minden aggályoskodó bírálatot. Forbáth levette szemét öccséről, és torkát köszörülve kissé elfogódottan hozzátette:

– Ez szép, nagyon szép dolog – de mégis, száz holdakat... Nem gondolod, hogy ez egy kicsit túlzás?

– Hm... Sokallod? – mondta István mosolyogva, majd hirtelen fel-emelte a hangját: – És azt a nem száz, de sok százezer magyart nem sokallod, Lajoskám, akik kivándoroltak Amerikába itt, a szemünk előtt néhány év leforgása alatt azért, mert itt nem tudtak földhöz jutni?!

– Miért? Aki iparkodik, az szerezhethet – mondta Forbáth Lajos kissé bizonytalanul.

– De hiába iparkodnak ebben a szerencsétlen latifundiális rendszerben. Ha megfeszül az a paraszt, akkor se tudja egy holddal, egy öllel gyarapítani a földjét, mert a latifundiumokat, a kötött birtokokat külön törvény védi; abból egy talpalatnyit nem lehet eladni, még ha akarná is az a gróf vagy herceg. A Windischgrätzek, a Schönbornok, a Haynauk birtokait védi ez az átkozott törvény; a bécsi lakájok, a labancok, a magyargyilkosok utódait – a magyar néppel szemben!

Forbáth Lajos szorongva hallgatott. Nem talált ellenérveket. De ha talál, akkor sem tudott volna vitába szállni öccsével, mert az olyan szárnyalóan szónokolt, mintha vezércikket diktálna.

– A falu szaporodik – folytatta Forbáth István –, de terjeszkedni nem tud, s így a szaporodással együtt nő a nyomor. Az iparunk kicsi; nem bírja felvenni a falusi embertöbbletet. Nem marad más hátra, mint a kivándorlás. Háromszázezer magyart veszítettünk néhány év alatt. Hát ez nemzeti katasztrófa, ez a kivándorlás!

Forbáth István nem úgy raccsolt, mint a mágnások, hanem keményen, katonásan ropogtatta az *r* hangot. A *kivándorlás* meg a *katasztrófa* úgy hangzott az ő szájában, mint holmi roppant végrehajtó dobjának pergése egy csódba jutott ország fölött.

– Hát igen-igen, ez nagyon szomorú – bólongatott Forbáth Lajos –, de hát a családunkra, a gyermekeinkre is gondolnunk kell!

– Az egész magyar nemzet egy nagy család! Mi lesz evvel a családdal, ha százezer számra hagyjuk kivándorolni a nemzet fiait, a színmagyar alföldi parasztokat? Hiszen így elsorvad ez a nemzet-család, elsorvad a magyarság! Ennek a háromezer holdnak a kiosztásával visszatartottam háromszáz magyar családot a kivándorlástól – körülbelül kétezer embert. Mert főképpen többgyermekes parasztoznak adtam földet. Érted, Lajoskám? Persze, ez nem sok; egy kis oázis a földéhség Szaharájában. De legalább példát akartam adni, érted? Mert ki adjon példát, ha nem mi, magyar nemesek?

Forbáth Lajos kényelmetlenül feszengve köszörülte torkát. Érezte, hogy öccsének igaza van, s éppen ez nyugtalanította, mert ennek a súlyos igazságnak a konzekvenciái őt magát is fenyegették. (A példaadásra és a nemességre való hivatkozás különösen szíven találta.) Ha valamilyen könyvben leírva olvassa ezt a hazafias földosztogatást, valaki másnak, idegennek a birtokán – még lelkesedni is tudott volna érte. De így, ilyen közletről nagyon aggasztónak, szinte félelmetesnek érezte. Nem felelt rá semmit.

István sem beszélt többet erről a kérdésről; elkomorulva nézett maga elé. Egy kép villant föl előtte, egy nyomasztó emlék, amelytől nem tudott szabadulni: németországi utazás... Hamburg... Magyar kivándorló csoport a kikötőben. Alföldi parasztok. Az egyikkel szóba ereszkedik: „Miért mennek ki?” „Azért uram, mer’ nagy a család, kicsi a föld! Négy gyerek meg két jány; egyre-egyre már csak egy fél hód esne. Mit kezdjenek vele? Avval a kis pántlikafőddel?” „Nem lehetne kikerekíteni azt a földet egy-két holddal?” „Nem lehet, uram, egy féllal se, mer’ jobbrul a Trótman uradalom, balrul a püspöké, mind a kettő kötött birtok. Abbul nem lehet eladni, még ha akarná is a gróf vagy a püspök.” „Azt az öregasszonyt miért viszik magukkal?” „Micsinálna odahaza egyedül, szegény szüle, abba az üres házba?”

Az öregasszony batyuján ülve, eszelős tekintettel nézte a vizet, és folyton imádkozott: „Szűzmáriám, Boldogasszony Anyánk, vigyél vissza a falunkba! Vigyél vissza a falunkba!”

Azután felhajtották őket a létrán. Siketítő sípolás: indul a hajó... Mikor a fűtülésnek vége szakad, hallani, hogy a kivándorlók a *Himnusz*t éneklik: „Isten, áldd meg a magyart Jókedvvel, Bőszéggel...!” Szívet facsaró ez a „bőszég” az ínség elől menekülő magyarok szájából... Egyszer csak sikoltozás, kiabálás: „Fogják meg! Ne engedjék!” De az öregasszony átmászik a korláton, és széttárt karokkal beleugrik, belezuhan a vízbe. Loccs. Vége...

– Így bizony, Lajoskám! – szólalt meg végre Forbáth István, s megrázta a fejét. – Nekünk kell példát mutatnunk.

A két asszony nem vett részt ebben a magas politizálásban. Forbáth Istvánné leültette maga mellé Forbáth Lajosnét a gyermekszoba másik pamlagjára, és kezét kezébe véve valami végtelenül gyöngéd, szinte szerelmes tekintettel nézett rája bársonyos, melegbarna szemével. Ez a két sógorasszony nagyon vonzódott egymáshoz a sok gyermeket szült anyák titkos szolidaritásával. Minthogy mind a ketten annyira szerették a gyermekeket, ezért különösképpen szerették egymást. Órákig el tudtak szórakozni gyermekeik sokféle tulajdonságának, jó és rossz szokásainak elmesélgetésével.

– Erzsikém – mondta Ilonka Forbáthné kezét simogatva –, azt szokták mondani, hogy a szem a lélek tükre. Hát én azt mondom, hogy nemcsak a szem, a kéz is tükrök. Neked a kezeden is benne van az egyéniséged. A te kezed nemcsak szép, hanem jó kéz. Látszik rajta, hogy

sok kisgyermektestet fürdetett, és sok kis gömbölyű gyermekfejecskét simogatott. Én a te kezedet száz asszonynak a keze között megismerném – akkor is, ha mindegyiknek le volna takarva az arca...

Matasowszky Béla is befutott Eperjesből, a „tót sógor” feleségével, Kürthy Katával. (*Mócsi Béla. Így rövidítette és magyarította Elek bácsi a Matasowszky nevet, amelyet ő különben is Matasóczinak ejtett ki.*)

– Sze-e-ervusz Láji! – köszöntötte Forbáth Lajost az ő sárosias, tótos akcentusával. – Hád máma leisszug mágunkád, mi?

(Már aki! – akarta mondani Forbáth szinte előre csóválva fejét Béla sógor mértéktelen természete fölött, aki minden családi összejövetelel leszopja magát. De nem mondta ki, amit gondolt, nehogy azt higgyék, hogy sajnálja a vendégeitől a bort.)

– Máma *leisszug mágunkád* – köpte a markát Mócsi Béla Forbáth vállát veregetve –, á legifjábbik Forbáth klápec egészségire, mi?

– Na, Béla, Béla! – intette Kata asszony.

– Kádikám, hád mir ággodálmáskodól? Hiszen míg csak meg se szolgáltam á bort!

– Jó-jó, csak vigyázzon! Én nem viszem haza.

Kürthy Gyula, Forbáthné öccse is bement a gyermekszobába gyönyörű feleségével, Ray Idával. Ida asszony Erzsébet királynészerű jelenség volt, csak egy kicsit molettebb. Karcsú darázsderék, magas fekvésű és még magasabbra felpolcolt keblek, magasra fésült, hollófekete haj s hozzá valami római patriciusnőhöz illő, majdnem sasorros, merész arcél.

Mikor sógornője bevezette őket az újszülötthöz, Ida a gyermektelen asszonyok reménytelenül sóvárgó tekintetével nézte egy ideig az alvó fiúcskát, majd mintegy felrezzentve magát ellágyulásából, megrázta szép, fekete fejét, és felkacagott.

– Na, megint eggyel több lesz a világon, aki a szerencsétlen nőket boldogtalanítsa!

Idikém – próbálta csillapítani a férje, de nem sok meggyőző erő volt a hangjában –, csak nem akar ez célzás lenni?

Ida asszony megvető tekintettel nézett az urára, azután elfordult, és legyintett.

– De Iduskám, azért talán mégsem minden férfi egyforma – szólalt meg szelíden Forbáthné, félve, hogy a hisztériás hírű sógornő szívének szeszélyes kráteréből még valami jóvátehetetlen szó talál kibuggyanni.

– Á, férfi – férfi: kutya – kutya! – vágta rá Ida türelmetlenül. – Talán az egy Forbáth Lajost kivéve. De az is csak azért nem csal meg, Erzsikém – tette hozzá most már kacagva –, mert olyan zsugori, hogy sajnálja azt a fél forintot a bárcástul!

Ezen aztán Gyula is meg Erzsike is szinte fellélegezve nevettek. Még Ida, sszony szilaj szabadszájúságát is szívesen megbocsátották, csakhogy nem mondott ki valami tragikusát, valami vissza nem vonható, amitől annyira irtózott a Kürthy nemzetség.

Azután megjött Erdélyből az „irodalmár” rokon, özvegy Lesznyayné Forbáth Jolán, akinek versei, tárcái jelentek meg az Abrudbánya és Vidékében, valamint más erdélyi lapokban, s ismert írókkal, költőkkel levelezett. A fővárosi folyóiratokba még nem sikerült betörnie, de rengeteget olvasott, és nagyon járatos volt a modern irodalmakban. Megérkezett Avas Géza móri közjegyző is, Forbáthnak anyai részről unokatestvére, nagyon szép – a rokonság öregasszonyai szerint –, *túlságosan* szép feleségével, Milikével. Ezt a nem valami hízelgő határozószót úgy kell érteni, hogy öltözködésével túlságosan, kihívóan, szóval, illetlenül ki-domborította szépségét. (Milike pesti nő volt.)

Avas Gézát viszont egyáltalán nem lehetett szép embernek nevezni, de az úgynevezett „érdekes csúnya” férfiak közé sem tartozott. Egyszerűen unalmas volt az arca, kifejezéstelen, semmitmondó, s mintha valahogy a neve beivódott volna egész egyéniségébe. Bármiről beszélt szegény, akár a legmodernebb dolgokról, az mind olyan avatag ízt kapott az ő vastag nyelvű és nyálas szájában.

Lám, most is, ebben a vacsorára várakozó, kedélyesen zsbongó társaságban, a sok szépasszony között, elkapta Kürthy Gyulát, és nagy nyámmogó részletességgel fejtegetni kezdte, mennyire bántja őt, a református egyház presbiterét, hogy mindenfelé terjed a debreceni *modernista*, szabadgondolkozó irányzat, amely mögött – szerinte – a sötét szabadkőművesek kezét lehet felismerni. (Ezek ütötték el ugyanis a zsíros debreceni közjegyzőségtől.)

– A szó szoros értelmében eltávolítják híveinket az evangyéliumi alapoktól! – hangoztatta újra meg újra. – A szó szoros értelmében! – s nem vette észre, hogy az sz betű kiejtésékor egy nyálcseppet freccsentett Kürthy Gyula arcára.

Persze, azt sem vette észre, hogy Gyula úr halálosan unja az ő előadását, és másfelé kívánczik. Ezért, mihelyt Avas Géza egy kis szü-

netet tartott, hogy leválassza vastag nyelvét a szája padlásáról, Kürthy Gyula felhasználta ezt a szünetet, és feltűnés nélkül letörölvén az arcára freccsent nyálat, „bocsánat, mindjárt visszajövök!” jelisével gyorsan átlisszolt a kis sarokszobába, ahonnan Milike nagysám lövöldözte feléje csábító pillantásait.

Végre bejött Juliska, a rendkívül csinos arcú kis szobalány, és jelentette, hogy tálalva van.

Egyszerre megszűnt a nagy zsibongás. A férfiak karjukat nyújtották, és vacsorához vezették az asszonyokat. Ott azután Forbáthné irányítása szerint letelepedtek a majdnem három szobán végigvonuló, összetolt asztalok mellé. Az asztalfő a keskeny kis hálószoza ajtajáig ért, másik vége meg belenyúlt a sarokszobába, a kis szalonba. Fent az öregek ültek, a nagyapai nemzedék még élő tagjai: Máli néni (Kürthy László özvegye), Kata néni (özvegy Kürthy Pálné) s „gavallérokul” Kürthy Elek meg András bácsi. Aztán Biri néni, a szegény rokon és így tovább. (Csak Kürthy Andrásné nem jött el betegsége miatt, s egyetlen lánya, Ági, az Amerikába készülő Homródy Béláné is otthon maradt az anyját ápolni.) Lesznyayné, az irodalmi hajlamú fiatal özvegy mellé Forbáthné odakommandírozta Porogjász két legműveltebb arslánját: Zsadányt és Pelényt.

Na, Avas Gézánét, a szép „Milike nagyságot” azt nem kellett féltetni. Az pillanatok alatt tájékozódott, és megtalálta a neki való gavallérokat Kürthy Gyula és Béla, a két jópipa személyében. Alighogy felhangzott a „tálalva van”, mindjárt odaintette a két széptevőjét a hosszú asztal túlsó végére – minél távolabb az öregektől! –, s huncut, barna szemének egy-egy jobbra-balra vetett pillantásával helyet mutatott nekik kétoldalt maga mellett.

A vacsora sokáig tartott, s utána a „tislizés”, az asztal melletti elüldögélés még tovább. Nem siettek széttologatni az asztalokat, és felgöngyölíteni a szőnyegeket a tánchoz, mert a vendégsereg női része – a kis csitri Kürthy Jutkát kivéve – asszonyokból állott, s azoknak már nem olyan életbevágóan fontos a tánc.

Mikor Kürthy Sándor meg Móczi Béla már nagyon belemelegedett az ivásba, s a „tót sógor” egyre bátrabban kezdte visszautasítani Kata asszony intelmeit („Kádi, vén csataló, ne zöörögj!”) – Lesznyayné felállt az asztaltól, s magával vitte két gavallérját a kis szalonba. (Onnan remekül lehetett látni hátulról, hogy dürrög a két Kürthy – Gyula meg Béla –, mint két fajdkakas a szép, a „túlságosan szép” Mili nagysám jobb és bal

fülébe. Az asszony nagyokat kacagott, s közben kacagás ürügyével hol az egyiknek, hol a másiknak a vállára dőlt.)

– Jolánka nagysám – szólalt meg finom, választékos hangon Pelényi (mintha semmit sem látna abból, ami előttük történik) –, nem mondana nekünk egyet-kettőt a verseiből?

– Ó, én csak dilettáns vagyok az irodalomban. Beszéljünk inkább igazi nagy költőinkről.

– Nagysád kit tart korunk legnagyobb magyar költőjének? – kérdezte Zsadányi.

– Természetesen Vajda Jánost és Reviczkyt. Sajnos, *testben* már egyikük sem él.

– Igen, Reviczky nagyon finom, nagyon tehetséges.

– De mégis – vetette közbe Pelényi –, nem tartja kissé különösnek, kissé bizarrnak Reviczky ama megállapítását, hogy „a világ csak hangulat”?

– Miért? A hindu filozófiában nagyon otthonos ez a gondolat, és Schopenhauer közvetítésével Európába is eljutott.

– Áhá! – recsent közbe egy borízű hang. Forbáth Ákos százados, Forbáth Miklós öccse állott előttük. – Irodalom, irodalom?

– Igen, becses engedelmeivel irodalomról beszélgetünk – felelte Jolánka asszony valami előlegezett ellenségességgel. – Irodalomról, sőt költészetről!

– Hát ez nagyon szép – mondta a százados kihívóan fölényes mosolygással –, de ha nem haragszik, szerintem az író toll nem nőknek a kezébe való.

– Hát mi való a nőknek a kezébe, Herr Kapitán, bitte gehorsamst?

– Főzőkanál! – felelte a kapitány, rendületlenül mosolyogva.

– És miért, ha szabad kérdezni? – mondta Lesznyayné ingerülten. – Persze azért, mert a nők ugye „alsóbbrendű lények”?

– Nem én mondtam! Nem én mondtam! – vihogott a százados. – Habár, tudja, én végigszolgáltam a Monarchiának majdnem valamenyny garnizonját. Volt dolgom mindenféle fajtájú nőkkel, és kijelenthetem magának, hogy minden nőt le lehet venni a lábáról – csak ügyesen kell legyezgetni a hiúságukat.

– Hallja, Ákos, most aztán elég legyen!

– Bizony! Bizony! Mind bekapják a horgot – csak megfelelő családok legyen rajta.

– Juj, én mindjárt...! – Lesznyayné annyira felingerelte a százados pökhendi fölényeskedése, hogy mikor azt mondta, *juj!*, valósággal kivicsorította a fogait. Rettentően mérgesítette, hogy éppen ővele szemben fölényeskedik ez a műveletlen katona, ővele, aki annyit olvasott!

A kapitány állhatatosan rászzegezte tekintetét, amely ezt mondta: „Téged is le tudnák kapni a lábadról, kedves kuzin – ha nem sajnálnám a fáradságot!”

Lesznyayné szemei meg ilyesfélét: „Jaj, csak azt megérhetném, hogy belém bolondulj, mint egy őrült, s akkor kidobhassalak, hogy megmutassam: mégsem minden nő »alsóbbrendű lény«!”

– Bizony, kedvesem – folytatta Ákos –, maga is csak azért dühös rám, mert – ahelyett, hogy szépeket mondanék – őszinte vagyok. Persze, magácska azt szeretné, ha beléje bolondulnék, hogy akkor aztán megmutathassa, mégiscsak kivétel, nem alsóbbrendű lény. Igaz?

– Juj! – szegény Lesznyayné már csak vicsorgott, mint a sarokba szorult macska. Akkor azonban eszébe jutott, hogy a fogvicsorgatás nem előnyös az ő számára, mert alsó fogsora szabálytalanul a felső elébe nőtt. S ez egyszersmind tudatára ébresztette női méltóságának, amely nem tűrheti, hogy egy férfi – még ha rokon is – ennyire kihozza a sodrából. Ezért hirtelen átváltozott, s úgy tett, mintha ez az ajakfelhúzás csak afféle modoros fintor volna: – Juj, de jópofa maga! – mondta most már egész szabályszerűen mosolyogva. – Igazi katona. Igazi katonaerkölcs: „Andere Städtchen – andere Mädchen.” (Más városok – más leánykák.) Hanem, kedves Ákos, miután a nőket már így megrendszabályozta, legyen szíves és regulázza meg azokat a cigányokat is! Nagyon ellanyhult a játékuk.

– Ahá! Szóval, lépjek a távozás hímes mezejére? Kérem szépen. A nők szava számomra parancs. Auf Wiedersehen! (A viszontlátásra!)

A két gavallér fellélegzett, hogy a vita nem fajult el jobban, s nem kellett fellépniök a századossal szemben a női nem védelmében.

Mikor Ákos visszament az asztalnál ülőkhöz, ott már elég magas volt a hangulat. Nagyban folyt a *szincerizálás*, az atyafiságos őszintéskedés, és az egész összefolyt abba a bizonyos *amabilis konfüzióba* (kellemetes zürzavarba). Valamely bornemissza és jó fülű ember ilyesféle mondatokat halászhatott volna ki belőle:

- Igyál, sógor!
- Igazad van, Feri. Ne kíméljük a házigazdát!
- Sándor, ne igyál annyit!

– „Megbocsáss, ó, megbocsáss! A szerelem némelykor mámorít. Megbocsáss, ó...”

– Elek bácsi, parancsoljon egy kis babsalátát ahhoz a karajhoz!

– Köszönöm, húgom, de én nem ehetem a paszulyt.

– Na, miért?

– Ja, annak nagy sora van. Az úgy vót, hogy szegény Anna néném...

– Béla, én nem viszem haza!

– Kádi, vén csataló, ne zörögj!

– Ez a Béla! Nem tud mértéket tartani!

– Jutka, ne egyél annyit!

– Ferikém, ezt nem mint sógor és nem mint jó barát mondom neked, hanem mint orvos: a luesz csak az anya útján öröklődik. Vérbajos embernek makkegészséges gyermekei lehetnek, ha a felesége meg nem kapja.

– Ha meg nem kapja...! Na, szervusz, édes Kálmánom!

– Jolán már megint *harsog*. Nem illik egy özvegyasszonynak ilyen hangosan kacarászni. – Ezt Forbáth Lajos súgta a feleségének. A kis szalonba benyúló asztal végén ugyanis a következő jelenet játszódott le Jolánka asszony árgus szemei előtt: Kürthy Gyula és Béla, akik kétfelől udvaroltak Avas Gézánének, mind a ketten az asszony háta mögé dugták a kezüket abban a reményben, hogy majd megszoríthatják a szép Milike kezét. Ám nem nézvéen hátra tévedésből egymás kezét fogták meg, és szorongatták vagy negyedóráig. Végül egyszer csak Milike felállott, hogy odahúzza a szódásüveget. Akkor vették észre, hogy egymás kezét fogják. A két Kürthy elképedve nézett egymásra.

Lesznyayné, aki valami miatt már régen fújtt Milikére, előre figyelmeztette gavallérjait a várható bohózzati csattanóra, s mikor az valóban bekövetkezett, zuhatagos kacagásban tört ki.

– S még mondja... – ikegte fuldokolva a nevetéstől – ... még mondja valaki, hogy nincs igaza Reviczkynek! Hát nem tisztára illúzió dolga minden a világon?

További hangok a kedélyes zűrzavarból:

– Ez a Géza egy kenguru!

– Nagyon jó! De miért éppen kenguru?

– Hát, mondjuk, vakond.

– Gyula, fogasson, megyünk haza!

– De, Idikém, még olyan korán van. Erzsikéék megsértődnének.

– Meddig akarja fogdosni annak a pesti dögnek a combját az asztal alatt?
 – Pista sógor, hallom, osztogatod a fődet. Osszál mán nekem is vagy kétszáz hódat!

– De Elek bácsi nem készül Amerikába.

– Meg nincsen hat pujája!

– Tyúha! Akkor hát visszalépek.

– Miért? Házasodjék meg, oszt' mink majd segítünk!

– Hogy' mondod, lelkem?

Most Kürthy András odasúgta Forbáthnének, aki éppen feketével kínálta.

– Erzsikém, menjünk át egy percre a gyermekszobába; a bérletről szeretnék veled beszélni.

– Jól van, Andris bátyám, menjünk át.

Forbáthné megnézte kicsinyét a gyermekkocsiban. A fiúcska mélyen aludt, de azért, biztonság kedvéért, egy szobával odább mentek, hogy fel ne ébresszék, s leültek a kis keskeny hálóban, Dobsinay Károly baljóslatú arcképe alatt. Erzsike magával hozta az éjjeli mécesest, és felvette a tükrös szekrényre. A méceses furcsa fénnel világította meg az arcképet; Dobsinay Károly most mintha kajánul vigyorgott volna le rájuk.

– Hát, Erzsikám – kezdte az öreg, miután többször is megköszörülte a torkát. – Találtam valakit, aki hajlandó kivenni Ogmándot tizenkét esztendőre... – ezeket a szavakat szokása ellenére nagyon lassan mondta ki, mintha nehezére esnék erről beszélnie – holdankint... – ez után a szó után hosszú szünetet tartott. Na, végre kibökte: – ... holdanként négy forintjával.

– Jól van, Andris bátyám – felelte Forbáthné az ő gyanakvás nélküli, csengő hangján, gyorsan szaporázva a szavakat –, nagyon köszönöm, hogy olyan kedves volt és elintézte ezt a...

– Jól van? – kérdezte Kürthy András, és fürkésző szemmel nézett unokahúgára. – Ti meg vagytok elégedve ezzel a... ezzel a bérajánlattal?

– Hát mi teljesen Andris bátyámra bízunk a dolgot. Jobban is ért hozzá, és tudjuk, hogy legjobb tehetsége szerint képviseli az érdekeinket. – S minthogy az öreg egyre csak hallgatott, maga elé nézve még hozzátette: – Úgy tudom, a Tiszaháton ez a szokásos bér. Nemigen adnak többet.

Kürthy András azonban most felkapta fejét, és szokatlanul izgatott, szinte támadó hangon felkiáltott:

– De igen, adnak! Igenis adnak! – ismételte makacsul. – Hiszen ez a borzasztó! A legkedvesebbik húgom, a legjobb rokonom vagy, Erzsikém – és éppen titeket kell megrövidítenem! De hát nem tehetek mást, kénytelen vagyok vele, mert a pujámrul van szó – s most elcsuklott a hangja –, egyetlen gyermekemről. Jaj, Erzsikém, de nehéz is az élet!

Hangtalan zokogás rázta a mellét. Erzsike szóltanul simogatta szép, hullámos, alig őszülő, barna haját. Majd biztatni kezdte, mondja el hát, mi a baj Ágiékkal.

– Hát azt tudod, Erzsikám – kezdte az öreg András bácsi, miután valamennyire lecsillapodott –, azt tudjátok, hogy Béni megint belebukott a magánszanatóriumi kísérletezésbe, abba a fene rákkutatásba. A hitelezői meg fenyegetőznek, hogy törvény elé állítják, ha nem fizet. Mert tudod, a könyvvezetéssel meg a váltókkal is bajok vannak. Béni, lehet, hogy jó orvos, de a könyvekhez, az üzlethez egyáltalán nem ért. Az ilyen dolgokba’ egy gyermek becsaphatja. Szóval, be kéne tömni a hitelezők száját, hogy Béniéket megmentsek – de nincs miből. A tarnai meg a lipcei erdőkből már eladtam, ami eladható volt. Ardó meg úgy teli van adóssággal, hogy arra több köcsönt nem adnak. Nem marad más hátra, mint hogy megszökjenek a hitelezők elől, hogy kimenjenek Amerikába a négy pujával, a négy kisunokámmal együtt. És akkor már talán nem is láthatom őket ebben az életben...

Egy percre elhallgatott, s most jól lehetett hallani a csukott ajtón át a bőgő brummogását, a klarinét sivalkodását, a mulató társaság zúrzarvaros beszédmorajából fel-felszökő kacagásokat, majd egy magas férfi fejhangot, a Móczi Béláét, aki igyekezett túlkurjantani a gyors csárdás vad lendületét : Huju-juju-juju-juj!

– És a bérlők ezt tudják – folytatta Andris bácsi –, pontosan tudják, mennyi pénzzel lehet betömni Béni hitelezőinek a száját. Éppen ennyit ajánlottak fel nekem közvetítési díjnak, ha nyélbe ütöm a bérletet a tizenkét esztendőre, holdankint négy forintért vagy, mondjuk, nyóc koronáért (így szebben hangzik, többet mutat); szóval, ha titeket megrövidítelek, kedves jó Erzsike húgom. Hát ide jutottunk! Most a te kezedbe’ van a hogyhíjjákunk... a sorsunk – olyan nehezére esett ilyen romantikus, tragikus szavakat kimondani. – Most te dönts el, mi legyen velünk! Menjenek-e Ágiék Amerikába, vagy se?

– Ugyan, Andris bátyám – felelte Forbáthné pillanatnyi habozás nélkül. – Ilyet még kérdezni se kéne. Ez szót sem érdemel. Természetes, hogy kiadjuk Ogmándot úgy, ahogy jónak látja. Egy forinttal több vagy kevesebb – az már igazán nem számít, ha csak ezen múlik Ágiék itt maradása.

– De mit szól majd hozzá az urad?

– Á, Lajos nagyon jó ember, és... hogy’ is mondjam? Nem sokat ért, azaz nem sokat törődik az ilyen üzleti dolgokkal. Különben majd én beszélek vele.

– Erzsikém, ezt sohasem felejttem el! – azzal megszorította és megcsókolta unokahúgának a kezét, majd jobbról-balról mind a két orcáját.

Egy percig szótlánul ültek egymással szemben. Erzsike felpillantott Dobsinay Károly arcképére, de ez a keselyűorrú, kegyetlen tekintetű ős olyan furcsán nézett le rája, mintha valami kaján gúny villogott volna vörös szemében. Forbáthné végül is nem bírta tovább ezt a tekintetet; azt tanácsolta, menjenek vissza a többiekhez.

Mikor beléptek a nappalival egybenyitott ebédlőbe, a mulatók hangulata éppen azt a fokot érte el, mikor már – eltelvén a magyar nótákkal – valami idegen után áhítoztak. Pelényi egy Strauss-keringőt rendelt, ám Elek bácsi leintette:

– Nem kell a bécsi nóta! Akkor mán inkább legyen oláh!

S az öreg, aki fiatal korát Szatmár megyében, román vidéken töltötte, valami rettentően szilaj oláh táncdallamot fütyült el a muzsikusoknak, mire a banda, a cigányok rendkívüli tanulékonyágával, már pengette, csattogtatta, gurgulázta is cimbalmon, brácsán, klarinéton. Csak össze kellett volna fogózkodni, s indulhatott volna a román körtánc: a *hora* vagy a *brăul*.

Utána Forbáth Miklós, aki tényleges tiszt korában tót legénységű ezredben szolgált, érces hangján belevágott egy szlovák népdalba:

Já porobek sz Kapusán,
Nye mám zsenu, ljen szom szám...

– Na, Andris bácsi – biztatták az asszonyok Kürthy Andrást –, énekeljen már maga is valami ugocsai rutén nótát!

A kisöreg nem is kérette magát, eldanolta a híres *kolomejkát*:

Maremaros dobri varos,
Dobre u nám zsiti:
Ne popovi,
Ne gyakovi,
Ne treba platiti...

S az az ördögös Jónás Berti ezt is rögtön kísérté bandástul. Igaz, hogy az asszonyok se maradtak el a cigányok mögött, mert a második strófánál már ők is énekelték a kolomejkadallamot a gyermekkorukból ismert magyar szöveggel:

Ha megfogom
Az ördögöt,
A ládába zárom;
Mentül jobban
Dörömbözik,
Annál jobban rázom...

De most Forbáth Ákos ugrott a banda elé; na, majd ő megmutatja! Ő olyan nótákat fog énekelni, amit senki sem ismert.

– Hölgyeim és uraim! – kezdte mint valami tréfás kikiáltó. – Műsorunk következő száma: a lengyelek nemzeti tánca, a *krakowiak*:

Jáci-táci wojáci,
Chlopci krakowjáci:
Cserwena csapicka,
Moja kohanicka...

De hiába, az ismétlésnél az asszonyok már mosolyogva vele énekelték a lengyeltől alig különböző magyar nóta versét:

Csak azér' szeretem
A magyar menyecskét,
Mer' meg tudja főzni
A babot, a lencsét...

Ámde Ákos nem hagyta magát – most egy cseh nótába fogott:

Wyrazstla lipka, wyrazstla borovenka,
Wyrazstla rúzsi kvet...

Na, ezt csakugyan nem tudták kísérni. Ákos vérszemet kapott a sikertől, s most egy szerb dalt kezdett énekelni:

Bez tebe, drága ljubezná,
Ne mógu zšivet', ne mógu zsi-ivet';
Bez tebo, drága ljubezná,
Ne mogu zšivet', mórám umret'.

Idáig rendben is volt a dolog, de alighogy belevágott a refrénbe:

Ti szi milka moja, ti szi milka moja,
Ti szi milka moja, já szom tvoj!

Az asszonyok már nevetve énekelték a magyar gyermekjátékverset, melynek dallama majdnem teljesen hozzásimult a szerb nótáéhoz:

Megy a gyűrű vándorútra,
Egyik kézből a másikba...

Kürthy Gyulának roppantul tetszett ez a dalverseny.

– Az Osztrák–Magyar Monarchia népdalokban és versekben!

– De itt is mindenütt a magyar vezet! – vágta rá büszkén Hedzei Petur. – Ebből is láthatni, hogy lengyel, rutén, szerb, román mind a magyartul tanul!

De hátha a magyarok tanulták el ezeket tőlük? – jegyezte volna meg Zeisler lovag; ám ő, szerencsére, nem volt jelen a keresztelőn. S akik rendet teremthettek volna ebben a kelet-európai zenei zűrzavarban, a dallamoknak ebben az ide-oda vándorlásában – Bartók és Kodály –, még nem jelentek meg a szellemi életünk színpadán. Forbáth Ákos egyre-másra énekelte a horvát és bosnyák hősi balladákat meg a szerbiai szerelmes *szevdalinkákat*.

– Honnan tudsz te ennyiféle nótát? – kérdezte Kürthy Gyula.

– Véigszolgáltam én az egész Monarchiát Krakkótól Brassóig és Csernovicztul Kattaróig.

Most még Lesznyayné is rokonszenvvel figyeli Ákost. Megbocsátotta neki előbbi szemtelenkedését. Hiába, mégiscsak rokon, és mennyi nótát tud, milyen ügyesen mozog a cigány előtt!

– Gye-gye-gyere ide, Ákoskám! – hívogatta Móczi Béla botladozó nyelvvel. – *Moja dusa szladka* (édes lelkem), gye-gye-gyere, igyál egyet velünk!

Ákos leült Móczi Béla mellé, hogy leöblítse énekléstől kiszáradt torkát. A cigány is elhallgatott, s akkor, ebben a viszonylagos csendességben, egyszer csak kívülről megzörgették az ablakot. Forbáth Miklós-né önkéntelenül felugrott, hogy kinyissa az ablak fatábláját, de Emma néneje erélyesen visszanyomta a székre.

Ki ne nyisd, te szerencsétlen! – ezt mondta a kézmozdulata.

A Kürthyek aggodalmas arccal az ablak felé fordultak, mintha onnan a külső világ vészesen zord szele készülne besüvölteni ebbe a jó sűrű és meleg, atyafiságos atmoszférába. De ez csak egy pillanatig tartott, mert akkor a Kürthy nemzetség férfiai: Elek bácsi, Andris bácsi, Kürthy Gyula, Béla meg Sándor, mintha csak valamennyien egyet gondoltak volna, szinte egyszerre kiáltottak a cigányprímásnak:

– Berti, tust!

És Jónás Berti, aki úgy olvasott a lelkökben, mint valami gyakorlott lélekbúvár, rávillantotta fényes, fekete szemét a bandára, rácsapta felemelt vonóját a húrokra, s abban a pillanatban felzendült, és már szilajon recsegett, ropogott, kopogott a bengesz csúcsindulója, melynek furcsa, kusza és a józan ész számára érthetetlen vezérszólamait a prímás meg a kontrás egymásnak felelgetve kiáltozta, mint holmi feketemise papja és kántora:

– Alsó ház!

– Felső ház!

– Olcsóbb lesz a fédervájsz!

– Drágább lett a subiksz!

– Huhu-juju-juju-juj! – kurjongatta a Kürthy atyafiság, sógorságkomaság. Zörgethettek már odakintről, a kutya se hallotta meg.

Utána csárdást rendeltek, s már döngött a padló az ütemes lábdo-bogástól; az asszonyok hosszú szoknyája libegett-lobogott, s karcsúra fűzött derekuk úgy ringatózott-hajladozott a kemény férfitenyérek között, mint szélben a nád.

Mire vége lett a táncnak, már jóformán nem is emlékeztek a titokzatos ablakzörgetésre. Csak Jutka, a kis kotnyeles csitri kérdezte meg naivan:

- Vajon ki zörgethetett?
- Bi-bi-biztosan valami ré-ré-részeg disznó – dadogta Kürthy Sándor, s erre az egész ügy áldásos nevetésbe fulladt.
- Igyál, sógor!
- Ne kíméljük a házigazdát!
- Szervusz, Ferikém!
- Isten éltesen, Gyuluskám! Hiszen tudod, hogy én mindig szerettelek, és nagyra tartottalak. Belőled még alispán lesz, hidd el nekem!
- Koccints velem, Lajos bátyám! Tudom, te könnyelmű, bohém embernek tartasz engem, és igazad van. De hidd el, hogy azért én nagyon, de nagyon szeretlek benneteket! Az Isten áldjon meg, szervusz!
- Szervusz, édes Bélám! Hiszen én soha nem kételkedtem a te jó szívedben!

Zsadányi és Pelényi, a két művelt gavallér szótlanul ballagott hazafelé a jól sikerült muri után a ködös februári hajnalban. Mielőtt elváltak volna, az Oroszlán sarkánál megálltak, arccal az árok felé fordultak, s nadrágszíjukat is meglazítván egy-két lyukkal, megkönnyebbülten szemlélték a halványuló csillagokat.

– Valamit nem értek – szólalt meg Zsadányi. – Miféle kopogtatásról beszélt a kis Kürthy Jutka meg Sándor? Én ott álltam az ablaknál, és nem hallottam semmit.

– Én se. Érdekes... – felelte Pelényi, majd némi töprengés után hozzátette: – Sándornak bizonyára csengett a füle. Többet ivott a kellerénél.

– Lehet, lehet... – hagyta rá Zsadányi. – Csakhogy az a kislány nem ivott ám, mégis hallotta. Hogy lehet ez?

– Hm, ez igaz... Na, mindegy. Hogy is mondta Jolánka nagysám: „A világ csak hangulat”.

– Pardon, ezt Reviczky mondta. Ő csak idézte.

– Persze-persze. Hiszen én is így gondoltam... Nagyon művelt, nagyon olvasott asszony ez a Lesznyayné!

– Igen, határozottan – helyeselt Zsadányi nadrágját gombolgatva.

– Nagyon disztingvált, nagyon differenciált valaki. Na, szervusz.

– Szervusz.

Andrássy-utcai részlet

Beregszász

6. fejezet

SZÜRET A HÁGCSÓN

A keresztelőtől szüretig nem történt semmi említésre méltó dolog a Forbáth családban. A kis Lajos jól szopott, és szépen gyarapodott – de átkozottul sírós gyermek volt. A déli szoptatás előtt például olyan ablakrengető oroszlánhangon tudott bömbölni, hogy – Kozák Pista szerint – a törvényszéki bírák ilyenkor megigazították zsebóráikat. („Bőg már a Forbáth kölyök: tizenkét óra van.”)

Ez még rendben lett volna, de egy idő óta gyakran olyankor is rájött a sírás, amikor nem lehetett éhes. Édesanyja meg a dajka ide-oda tologatta a bőgő fiúcskát az öreg gyermekkocsiban, de csak nem akart elhallgatni. Forbáthné egy ilyen alkalommal át akarta tolni a gyermekszobából a hálóba, de a dada óvatosan megfogta a karját:

- Nagyságus asszony, ne tessék odavinni!
- Miért, Mari néni?
- Mert ott még jubban fug sírni.
- De miért?
- Azir’ mer’ fii a kiptül.
- Melyik képtől?
- Attul, amik van tiker felett. Attul csúnya veres hajjú férfitul.
- Ugyan, Mari néni, hiszen nem tudja ő még megismerni a képeket.

Egyszer Kata néni, Ray Pálné egyedül találta a dadát az ordító gyermekkel, s akkor ez a derék rutén bábuska nagy titokban megkérte, szóljon Forbáthnének, vitesse el valahova a képet. Kata néni szóba is hozta újból a dolgot, s Emma meg Irén is támogatta álláspontját. Végül Forbáthné – úgy gondolván, hogy ha többen ugyanazt állítják, abban kell valami igazságnak lenni – engedett a rábeszélésnek, s megkérte Gyula öccsét, vigye ki Dobsinay Károly arcképét Ogmándra. Kürthy Gyula nevetett, és elvitte a képet – ő nem fél tőle.

Néhány nappal ezután a kis Lajos elhagyta az indokolatlan nagy bőgéket. De hogy csakugyan a kép volt-e azoknak az okozója, azt persze nem lehetett megállapítani, mivel a gyermek még nem tudott erről felvilágosítást adni. (Schenk doktor szerint kólikája volt, azért sírt annyira.)

Eljött az ősz, az aranyló porogi ősz. A XIX. század utolsó októberének első napjaiban Porogjász apraja-nagyja, szegénye és gazdagja

szüreti lázban, a szüreti készülődés boldog izgalmával kacsingatott a szőlőhegyek felé. Ha nem is volt valakinek szőlője, de biztosan volt egynéhány szőlősgazda barátja, rokona, sógora-komája, s azokat ilyenkor sorra látogatni, bő szüretet kívánni, szőlővel, musttal, borral dugig töltekezni kellemetes kötelességnek számított. A legszegényebbek meg beálltak szedőnek, s reggeltől estig faldosták-nyaldosták az áldott szőlőt. „Nyomtató lónak nem illik bekötni a száját” – mondták ilyenkor még a legfukarabb gazdák is, úgyhogy volt olyan szedő, amelyik egy nap alatt öt kilót is bevágott. De még vittek is haza esténként a gyermekeiknek; senkinek se motozták meg a motyóját. A kerülőknek estefelé már keresztbe állott a szemük, mert minden présházban kijárt nekik egynéhány pohár bor vagy pálinka. A cigányoknak is felvirult: bandástul járták a hegyeket, mindig hallatszott valamerről a bögő brummogása.

Október hetedikén, az aradi vértanúk emlékűnepe utáni napon, Forbáthék is megkezdték a szüretet a Hágcsón. Az egész család kivonult a szőlőbe. A legkisebb csemetét, a már karon ülő Lajoskát Mari néni toltá ki a recsegő-nyikorgó, öreg gyermekkocsiban. A hegy aljában, a borház napsütötte sarkában lekuporodott melléje a földre, és gyermekded, ruténos kiejtésével furcsa magyar népdalokat dúdolgatott a fiúcskának. Ha egy-egy sor nem jutott eszébe, azt „pu-pu-pu-pú” szótagokkal pótolta:

Voltam én mán kocsis is, ihajla-haj.
 Pu-pu-pu-pu-pu-pú-pu, ihajla-haj.
 Nem jól fogtam a hámot,
 Szidták a Márijámot, ihajla-haj.

Lajoska a nótát hallva fel-felvisított vékony hangocskáján, s a kocsi szélébe kapaszkodva szeretett volna felállni, ilyenkor Mari néni gyöngéden visszanyomta, mert Forbáthné lelkére kötötte, hogy ne engedje: az ilyen kövér, súlyos gyermeknek meggömbülhet a lábcskája, ha idő előtt feláll.

A dada imádta a gyermeket, így nyugodtan rábízhatták, és ki-ki mehetett a dolga után. Forbáth Lajos megvizitálta a préseket, kádat, *liukat* (ahogy itt a töltikéket nevezik), majd ő is felment felesége után a szedőkhöz; nem hagynak-é túl sok tallóznivalót a tőkéken. Gáborka felállította a hegytetőn a Gyula bátyjuktól kapott tábori távcsövet; azon mutogatta-magyarázta Zolikának a távoli falvakat s a Verhovina rózsá-

színben csillogó, havas csúcsait. A két kislány meg lángvörös és arany-sárga őszi lombokból koszorúkat kötött a bérház feldíszítésére.

Dél felé kiballagtak a Kürthy had asszonyai: Kata, Emma, Irén és Margit.

A katolikus temető mellett előző nap tisztították az országúti árkot; a gyalogjáró nagyobbik fele teli volt hányva sárga agyagos-sáros kotorékkal, csak egy keskeny sáv maradt tisztán. Itt tehát libasorban kellett menniök. Érdemes lett volna lefényképezni őket az országút közepéről, olyan meghatóan egyformák voltak így oldalról nézve. Olyan egy minta szerint gömbölyödött mind a négynek a hasacskája, mint a népballadabeli Angoli Borbálának, aki „szűk szoknyát varratott”, s az a szűk szoknyácska „elül kurtábbodott, hátul hosszabbodott”. Még a cipőjük is egyforma volt: négy pár szorosán befűzött, magas szárú, barna cipő – hogy a bokájuk le ne süllyedjen az eljövendő életecskék terhének hordozásától.

– Kezicsókulum! – köszöntött rájuk Mari néni, amint befordultak a kapun.

A négy asszony körülállta a gyermekkocsit, s valami sajtáságon gyöngéd, mohón kíváncsi és reményektől vemhes tekintettel nézegették a gögicsélő fiúcskát.

– Ez egy áránys! – lelkenedett a dajka. – Ulyan eleven, már felállni szeretne, bizny Isten!

– Nana! – intette Emma. – Az még korán volna. Ne engedje, Mari néni! Meggörbülhet a lábacskája.

– Bizony, vigyázzon rá! – mondta Irén.

– Vigyázuk in, hugyne vigyáznik, kezicsókulum.

– Hol vannak a nagyságos asszonyék? – kérdezte Margit.

– Felmentek hegyre szedékhez.

A Kürthy asszonyok elindultak felfelé a széles, gyepes úton.

Egymás után jöttek lefelé a hegyről a puttonyosok; belelöttyintették a duzzadásig érett fürtöket a darálóba meg a hosszú kádakba, a púposodó szőlőhalmok tetejére, amelyeken döngő darazsak dőzsöltek részegen az édes létől.

Barkó Józsi, a vincellér kijött a présházból, és meglóbált egy hatalmas, arany-sárga furmintfürtöt a dajka orra előtt:

– Egyen, Mari néni! Vagy tán maga nem is szereti a szőlőt? – kérdezte, és ingerkedve elhúzta előle a gyönyörű fürtöt.

– Jaj, keszenem szipen. Dehugyisnem szeretem; „halálus vagyuk irtel!” (Mari néni tizenhárom év alatt teljesen elsajátította a tiszaháti beszédmódot, ám ruténes kiejtését nem tudta levetkőzni.)

Boldogan majszolta a mézédés, vékony héjú furmintot; nem szemként, hanem egyszerre hármát-négyet is leharapva. S amint az üdítő, vidító, életet pezsdítő, hűvösítés szőlőlé lágyan simogatva csorgott le a torkán – eleven képekben vonult el előtte hajdani fekete, erdei remete- s mostani bő zsíros, dús piros élete. Szülőfaluja, Zelenalucska. Sűrű erdős hegyi falucska...

S ezek az emlékek önkéntelenül a gyermekkorában, lánykorában beléje idegződött *kolomejka* ritmusában formálódtak ki:

Jobbra erdő, balra erdő,
Mindenfelé erdő,
Kis Marusza sokat reszket,
Míg nagylánnyá felnő.

Erdő mélyén *medvigy*, farkas,
Dika-macska bujkál;
Bárányt, gidát széjjeltépi,
Sírhat a kis bujtár.

Hát mikor a krumpli érik,
Minden évben újra
Gonosz *dikun*: agyaras vadkan
Reggelre kitúrja.

Hacsak egész éccakán át,
Fatorony tetejébe'
Nem kongatnak rézfazikat
Vadkankergetésre.

Ha csak egy félórácskára
Elszunyókálnának,
Reggelre már híre se volna
A jó krumplicskának.

Zöld erdőben piroslik a
Szamóca s a málna.
Ha leszednék, ha eladnák,
Az mind pénzzé válna.

Hej, de mire megtelik a
Sok kaska, kosárka,
Fejük felett durran a grófi
Erdészek puskája.

Jaj, pán erdész, pomilujte!
Kosárkánk' ne bántsa!
Erdei gyümölcs mindenkié,
Az Isten áldása.

Nevet az erdész (rajta ki nem fog
Bármilyen ravasz kópé):
„A számóca Istené, de
Az erdő a grófé!”

Hiába itt minden sírás,
Nem lágyul meg attul;
Elkobozza mind a számócat,
Málnát kosarastul.

Nehéz élet, keserves élet: sok istennek kell szolgálni. A legfelső olyan magasan lakik, hogy csak közbülső kisistenek közvetítésével juthat el hozzája a szegény ruszin könyörgése. Ezek közül a kisistenek közül legjobb a *Bohoródica*, Isten szülőanyja. Mária Bohoródica Máriapócsra lakik, odalent a Nyírségen. Szeptember nyolcadikára, Bohoródica napjára a Verhovina népe gyalogosan zarándokol Máriapócsra templomi zászlók alatt, hangos énekszóval, hogy elhelyezzék kicsinyke áldozati ajándékaikat a csodatevő Istenasszony oltárán kéréseik nyomatékaul.

Aztán ott van Szent Antal; annak is áldozni kell, ha elvész egy birka vagy gödölye, hogy előkerítse. Azután Szent András, Szent György, Szent Mihály – ki győzné mindet számon tartani? De a Domovojnak, a házi szellemnek is áldoznia kell, reggeli meg esti fejeskor egy-egy csupor tejet, hogy fel ne gyúljon a faházikó, villám bele ne csapjon, róka-farkas baromfit, jószágot el ne hordjon.

Ám e kisistenek közt legkeményebb a *Treba* nevezetű. *Treba* ruténül azt jelenti, hogy kell, muszáj. Hát ez a Treba isten télen-nyáron reggeltől estig hajszoja a Verhovina gyermekeit. Mindig *treba*, mindig

muszáj valamit csinálni: télen szőni-fonni, ruhát varrni, bocskort szabni, havat lapátolni; nyáron kaszálni-kapálni, vadkant riogatni, erdőből gombát, gallyat lopni, erdészek elől bújni-futni, aztán juhot fejni, kecskét fejni, túrót készíteni. S mikor a lány felserdül, akkor le kell feküdni a *múzzsal*, a férfival, és kedvére tenni, hogy nyáron majd menjen le az Alföldre aratni-csépelni, s hozzon nekik kenyérnek valót, mert a búza nem terem meg a Verhovinán, csak a zab meg a kolompér. A lefekvés után pedig jön a *bidá*, ami ruténül bajt is jelent, meg áldást is aszerint, hogy hajlandó-e a *múzs* oltár elé vinni, és *csepák*, vagyis főkötő alá juttatni a bajba került leányzót.

S a százféle maguk dolga mellett a *popnak*, a lelkésznek is kell dolgozni, mégpedig ingyen, mert az a gyónások alapján *robotában* rója ki a penitenciát. Aztán meg a zsidónak, mert az hitelbe méri a *múzs*nak a pálinkát, s a szegény ruszin nem ért a számvetéshez; sohase tudja, mennyivel tartozik.

Hát azok a véget érni nem akaró téli esték! Mari néni orrában most nehéz, zsíros-édeskés meg csípős, maró szagokat érez: a mécses pörkölődő olaját s az ápolatlan emberi testek sajt- és hagymaszagát elvegyülve a birkák faggyas gyapjúságával. Mert télidőben a fias birkák, kecskék velük egy fedél alatt hálnak. Nem lehet őket az akolban hagyni fagyveszélyben, farkasveszélyben.

A zelenalucskai kenyérré és brinzára, a juhtúróra gondolva szájába kesernyés-savanykás ízek gyűltek, mert a kezdetleges hegyi malmokban korpásan őrlött lisztből sült kenyér mindig dohos és savanyú volt, s a mindennapi brindza mindig csípős és bűdös.

Persze odafent kislány korában nem zúgolódott ő soha a dohos kenyér, a bűdös brindza s az egész keserves, koldus verhovinai élet ellen – hiszen nem tudta, hogy másfajta élet is lehetséges a világon. A hazatérő aratók meséit a tiszaháti fehér cipókról meg a porogjászi szőlőről hitte is, nem is. A fordulat s a válság akkor következett be életében, mikor Ondrij, a bátyja egyszer cséplés után megajándékozta egy valóságos fehér cipóval meg három fűrt kendőbe bugyolált, porogjászi szőlővel. Az édes szőlő s a lány kenyér forradalmasította Rancsuk Marúsza lelkét. Most már hinni kezdett az aratóknak, sőt nem győzte őket meséltetni Porogjász és a Tiszahát csodáiról. Egyre rágta édesanyjának a fülét, engedje el Bohoródica napján Máriapócsra a búcsúsokkal. Minthogy közben Irinka, a húga már felcseperedett annyira, hogy helyettesíteni tudta

Marját a különféle *treba* munkákban, az anyja végre elengedte. Ez 1885 szeptemberének elején történt. Marúsa, vagyis már Marja akkor a harmincadik évét taposta, és *bidába* esett egy Mihajló nevezetű falujabeli legénytől. Mihajló azon a nyáron elment Amerikába szerencsét próbálni, hogy egy kis házikóra meg egy tehénre valót megkeressen a bányában.

Forró, száraz szeptember volt ez a nyolcvanötödiki, s a porogi szőlőhegyek két héten át visszhangoztak a Pócsra igyekvő meg visszafelé jövő rutén búcsúsok lágy, egyházi szláv énekeitől. Olyan áhítattal, olyan gyermekiesen odaadó szelídséggel énekeltek, mintha Isten báránykái béggetnének a vezérürü: a búcsúvezér mögött. Libegtek-lobogtak a piros, sárga, kék és fehér Szűz Mária-s zászlók, messzire virítottak az asszonyok-lányok színes szöttesingei s a legények hímzett rubaskái. A csapatok élén ott meneteltek a búcsúvezérek. Ezek minden falut, minden bokrot ismertek Máriapócsig: ők jelölték ki a pihenő- és az éjszakázóhelyeket, s ők adták ki az ordret, hogy mikor melyik zsoltárt kell énekelni.

Mikor úgy délután négy óra tájban Rancsuk Mariék csapata mellől, Nagyberg és Kígyós között, jobb felől elmaradtak az erdők, egyszerre úgy rájuk szakadt a hőség, hogy legszívesebben lekuporodtak volna az árokpartra batyuikat ledobálva. De nem lehetett, mert már feltárult előttük a szőlőhegyek láncja, s túl a hegyeken ott várakozott rájuk Porogjász, a csodaváros. Ott fognak megpihenni, éjszakázni az orosz templom árnyas udvarán, a hársfák alatt – így biztatta őket a búcsúvezér.

Mikor leértek a Csapási lejtő aljára, amely a Hágcsót a Kerek-hegytől elválasztja, Forbáthék szőlőjének alsó kapujánál meg kellett állniok, mert két szalmás szekér összeakadt előttük az úton. Rancsuk Mari lopva bekandikált a kapun. Éppen „kosarazás” folyt odabent. A présházzal szemben, a nagy diófa alatt összetolt hosszú asztalok véges-végig tele voltak rakva rózsásan pirosuló és gyöngyként fehérülő-sárgálló gyöngyszőlővel. Az asztalok mellett ügyes kezű parasztlányok ollóval lecsipegették a hibás szemeket, s a megtisztított, tökéletes fürtöket fodróccal bélelt vesszőkosarakba rakták. Hadd menjen a szőlő „lengyelbe”: Krakóba, Samborba, Lembergbe; hadd egyenek a lengyelek is egy kis jót, mert a Kárpátokon túl nem terem, csak szilva meg kökény.

Egy mosolygós szemű, barna hajú úriasszony dirigálta a lányokat; mellette cingár diákgyerek ült, hosszú szivar a kezében. Az asszony Forbáth Lajosné volt, s a diák Kürthy Béla, a későbbi festőművész. A lányok tisztogatás közben fesztelenül majszolták a szőlőt. Marja elszoruló

szívvel, száraz torokkal nézte őket, s kíváncsian várta, mikor szól már rájuk az a szép nagysága, hogy ne faljanak annyit. De az nem szólt rájuk; vígan beszélgetett unokaöccsével, s közben maga is fáradhatatlanul vagdalta ollójával a hibás szemeket, és rakosgatta a gyönyörű fűrtöket a fodrócos kosarakba. Egyszer aztán mégis rászólt a lányokra, de nem azt mondta, amit Marja várt.

– Vigyázzanak, jányok – mondta szaporán pergő nyelvvel –, ha muskatal szőlőt találunk, tegyék félre, mert azt a lengyelek nem szeretik.

– Furcsa gusztusuk van – mondta a fiatalúr. – Én meg azt szeretem legjobban – és szivarját letéve csipegetni kezdett egy félretett muskotályfűrtöt.

A búcsúvezér most megemelte a kezében tartott Szűz Mária-szászlót, mint valami karmesteri pálcát, s torkát megköszörülve, érces, de nem éneklő, hanem rendes beszélő hangon elkiáltotta a soron következő ének első sorát.

Tebe bojim, Tebe blahoszlovim...

Erre a búcsúsok rázendítették énekelve:

Tebe bojim, Tebe blahoszlovim,
Tebe bojim, Tebe bla-a-hodarim, Hoszpodi...

A kosarazó lányok felkapták fejüket az énekszóra, s mind a kapu felé fordultak, bámulták a búcsúsokat. A vidám szemű úriasszony felállt az asztal mellől, s ő is a kapu felé fordult. Marja most észrevette, hogy az is *bidát* fogott: másállapotban van, akárcsak ő. Istenem, mi lenne, ha ez a kedves, szép nagysága felfogadná őt dajkának, aztán itt maradhatna örökre, ebben a gyönyörű szőlőben?! „Bohoródica, szentséges Szűzanyám, segíts meg, hogy itt maradhassak!”

– Milyen színes, romantikus kép ez! – mondta Kürthy Béla a zárandokcsapatot szemlélve, félig összehúzott szemmel.

Szegény rutének persze nem is álmodták, hogy ők most „romantikusak”. Miután hajnaltól mostanáig huszonnyolc kilométert tettek meg gyalog, hőségben, porban, hátukon súlyos batyuval; csak azt érezték, hogy bőrük viszket a vállukba vágódó batyuszíjak alatt – jó lenne megvakarni –, ingük-kapcájuk ragad, hónuk alját, lábuk közét csípi a maró verejték, a hátuk lucskos, de torkuk annál szárazabb, s térdük remeg a fáradságtól.

Marja úgy érezte, rögtön vége van, ha nem ehetik egy fürtöt abból a gyönyörű szőlőből – vagy, mondjuk, kettőt: egy fehéret meg egy pirostat. Már emelte is a lábát, hogy kiáll a sorból, és bemegy egy kis vizet kérni – hátha megkínálják szőlővel. De aztán legyűrte mohó kívánságát, mert tudta, ha ő oda bemegy, akkor ott is marad örökre; bottal se lehet többé elkergetni. Márpedig előbb még látnia kell Bohoródicát, és letenni kicsiny áldozatát: két faggyúgyertyát a szentkép alá.

Közben szétválasztották az összeakadt szekereket: mehettek tovább. Az éjszakát az Árok utcai görögkatolikus templom udvarán töltötték. Marját nagyon megnyugtatta, hogy itt is van olyan vallású templom, mint Zelenalucskán. Az itteni pap ugyan „Hoszpodí pomiluj!” helyett „Uram irgalmazz!”-t mondott, és magyarul prédikált, de Marja a tanítótól meg az aratóktól felszedegetett már annyi magyar tudományt, hogy nagyjából megértette. A templom körüli házakban itt is, ott is akadtak olyan görögkatolikus hívek, akik még tudtak valamicskét ruszinul. A verhovinai aratóbandákból meg a búcsús csapatokból ugyanis minden nyáron le-lemaradt egy-kettő; itt ragasztotta őket az édes szőlő és a lág kenyér.

Rancsuk Mari Máriapócson átadta a két gyertyát a sekrestyésnek, majd sokáig buzgón imádkozott a csodatevő fekete Mária-kép előtt, hogy Mihajlóra ne szakadjon rá a bánya, jöjjön haza épségben, juttassa őt *csepák* alá; legyen könnyű a szülése, és főképpen-főképpen, hogy ne kelljen visszamennie Zelenalucskára, s Porogjászon élhesse le életét, a mellett a kedves, szép nagysága mellett.

Mikor visszafelé jövet a Csipási kaptatóhoz értek, a Forbáthék szőlőjében, a hágcsoni hegyen még mindig folyt a kosarazás a borház előtt, s a mosolygós szemű nagysága ott ült a szőlőtisztogató lányok között – akárcsak a múltkor.

Marjának nagyot dobbant a szíve: most vagy soha!

Előreszaladt a búcsúvezérhez, és azt mondta, nem bírja tovább a szomjúságot; ő beszalad egy ital vizet kérni... Jó, csak menjen, majd ők megvárják.

Marja lüktető szívvel a torkában besomfordált a kapun.

– Kezicsókulum! – rebegette, összeszedve magyar tudományát. – Nagyon szomjas vagyuk. Kérek kicsi vizecske.

A vincellér már nyúlt a csecses korsó után, de Forbáthné intett neki: hagyja csak! Rögtön megsejtette ő – az áldott állapotos asszonyok ösztönével –, hogy nem vízre áhítozik ez a szegény kívánós asszony,

hanem valami másra. Felvett az asztalról egy hatalmas fürt muskotályszőlőt, egy Lesseps Ferdinándot és odaadta neki.

Marja elvette a fürtöt, és mohón faldosni kezdte. Szinte megsédült a szőlő illatától, zamatos levétől; még megköszönni is elfelejtette nagy izgalmában. De olyan kutyahűségű, rajongó tekintettel nézett Forbáthnéra, hogy az minden köszönetnél többet mondott, s közben hullottak-hullottak a könnyei.

– Miért sír, lelkem? – kérdezte Forbáthné, mikor Marja végzett a szőlőfürttel, s jóindulatú kíváncsisággal nézegette a zokogó asszony rázkódó, hegyes hasát. – Fáj valamije?

– Nem fáj, kezicsókulum... – elhallgatott, majd hősi elszántsággal kibökte: – Csak nagyon bánatus vagyok, hogy treba... visszamenni Zelenalucska. Nagyun szeretnik itt maradni, ha valami munka adna nekem...

– Kisbabát vár, ugye?

– Igen, kezicsókulum, már hat hónap várunk.

– Az ura is magukkal jött a búcsúra?

– Nem gyitt velink – és Marja megint sírva fakadt. – Amerikában van. De míg nem eskidtink. Nem vut pinz, házacska meg tehin venni.

Forbáthné egy pillanatra elkomolyodott. Megszólalt benne a társadalmi törvény- és illemkódex: bukott nő... vadházasság...! De ahogy újra belenézett ennek a síró szegény asszonynak gyermekded tekintetű, hűséges szemébe, lelkének mélyebb rétegében egy hang azt súgta, hogy a terhesség nagyobb valami, mint a társadalmi illem; egy új életet kihordani és világra hozni akkor is szent dolog, ha nem előzte meg papi áldás. És megérezte, hogy ennek az asszonynak semmiféle rokonsága sincs az úgynevezett „jóféle”, vagyis rossz nővel; ezt más fából faragták.

– Hogy híják magát, lelkem? – kérdezte, némi gondolkodás után. –

– Marja. Rancsuk Marja, kezicsókulum.

– Hát, tudja mit, Mari lelkem? Én is körülbelül akkorára várom a kisbabát, amikor maga. Eljönne hozzám dadának? Nem szoptatósnak, mert azt hiszem, lesz nekem elég, hanem szárazdajkának a kisgyerek mellé?

Na most jött rá aztán Marjára az igazi nagy sírás.

– Hügye mennik, kezicsókulum, akárminek, szuptatni is! Enyim mamiczka suk-suk *molóka*... Hügy is mundják? – s a mellére bökdösött.

– Tej, anyatej – segítette ki Forbáthné.

– Az, az! Suk tej vut neki. Nekem is biztosan sok lesz!

– Na jó, hát maradjon itt. A holmiját majd elhozzatjuk.

A búcsúvezér beszólt a kapun, hogy jöjjön már, mert későre jár az idő. Éccaka lesz, mire Bilkére érnek.

Marja odaszaladt a kapuhoz, és elrebegte, hogy ő már nem megyen tovább; itt marad dajkának. Mondják meg az édesanyjának, ne búsuljon, majd küld neki pénzt, ha az Isten megsegíti.

A vezér megcsóválta a fejét; a zarándokasszonyok irigykedve néztek Marjára, s azután nekivágtak a Csipási kaptatónak. Lágyan zengő zsolozsmájuk hangjai lassan elhaltak a távolban...

Mínthogy az emberi boldogság teljesen viszonylagos, Rancsuk Mari életét ettől a naptól kezdve nem lehet másnak nevezni, mint évekre elosztott, hosszú, csendes boldogságnak. Forbáthné Gáborkája és az ő Miskája majdnem egyszerre látta meg a napvilágot, csak néhány nap választotta el a születésüket. Forbáthnének volt teje bőven, úgyhogy Marinak nem kellett megrövidítenie gyermekét. Szárazdajka lett belőle Forbáthéknál. S mire Gáborka már magától rá tudott ülni a bilire, akkor jött a második, majd a harmadik, negyedik, ötödik. Jó gazdasszonya gondoskodott róla, hogy Mari néninek mindig legyen munkája...

Mikor emlékezéseiben idáig eljutott, éppen végzett is a szőlőfűrttel, és a szeme lassan leragadt, feje lekókadtt.

Dél volt; elcsendesedett a Hágcsó. A présházban elhallgatott a daráló berregése és a sajtók csattogása, s odafent, a hegyoldalon szedők és puttonyosok letelepedtek a legnagyobbik diófa alá, hogy a sok édes után valami sósat is harapjanak.

7. fejezet

CIGÁNYKALAND

A fiúcska szüret óta egyre gyakrabban felállott a kocsi szélébe kapaszkodva. Ilyenkor bele-belenyilallott a lábába. Azután lassacskán elmaradt a fájás, és a gyermek immár rendszeresen felálldogált – de a lába egy kicsit meggörbült.

– Annyi baj legyen! – mondta Schenk doktor. – Majd kiegyenesedik, mire sor alá kerül.

– És ha nem, hát annál jobb huszár lesz belőle! – tette hozzá Kürthy Gyula. – Az igazi lovas embernek mindnek görbe a lába. A honfoglaló magyaroké is ilyen volt.

A XIX. század utolsó szilveszterén összegyűlt Forbáthéknál a porogi atyafiság, de a sógorok közül négyen feleség nélkül jöttek el, mert a Kürthy nemzetség asszonyai karácsony táján mind lebabáztak, éspe-dig mind a négyen leánykákat szültek. Kata Eperjesen szoptatta kicsinyke Katinkáját, Margit Zápszonyban Mártuskáját, Emma Porogjászon Emmukáját és Irén ugyanitt az ő Irénkéjét. Csakugyan nem lettek a kis Forbáth Lajkónak egyívású pajtásai, mert unokafivérei valamennyien jóval idősebbek voltak nála; a három Matasowszky fiú (Kürthy Kata magzatai), Homródy Jenő (Kürthy Ági fia), a két Boronkay fiú (Kürthy Ilona árvái), ezek bizony öt, tíz, meg tizenhárom évvel idősebbek voltak nála. Még az apai rokonságban is csupa lányok születtek ez idő tájt: Avas Gézáék Margója, azután szegény Farkasházy Terinkája, aki nem sokkal szilveszter után jött a világra, sőt még a földosztó Forbáth István hatodik gyermeke is lánynak sikeredett néhány évvel ezután.

Így hát Lajoskát egész gyermek- és serdülőkora folyamán idősebb testvérek meg rokon fiúk veszedelmesen csábító s nem az ő korához való példái kísértették, nyugtalanították.

Na de 1899 szilveszterén sem szülei, sem nagybátyái nem aggodalmaskodtak még ilyen távoli problémákon; sokkal időszerűbb kérdések foglalkoztatták őket. Kürthy Gyula az órára tekintett, s látva, hogy már csak fél óra választja el őket a huszadik századtól, megszólalt az ő történelmi távlatokat kedvelő modorában:

– Nagyon puszkaporosan búcsúzkodik ez a XIX. század. Alighogy lezajlott a japán–kínai, az olasz–abesszin meg a spanyol–amerikai háború,

már fellángolt a harc Dél-Afrikában a búrok és az angolok között. Sőt Kínában is úgy kezd alakulni a helyzet, hogy alighanem európai csapatokat kell majd felvonultatni a bokszerlázadás leverésére, mert már nemcsak hittérítőket, hanem követségi embereket gyilkolgatnak a sárgák.

– Tulajdonképpen mifélék azok a búrok? – kérdezte Széki Kálmán, mikor Gyula sógor elhallgatott. – Eddig még sohasem hallottunk róluk.

– Hollandi telepesek – magyarázta Kürthy Gyula. – Hollandul *boerne*k írják a nevüket, ami ugyanazt jelenti, mint a német *Bauer*: földműves, paraszt.

– Már akár búrok, akár boérek – jegyezte meg Forbáth Miklós –, de jó katonák lehetnek, és karakán gyerekek, hogy ujjat mertek húzni az angol világbirodalommal!

– Hát ez nagyon szép – szólt közbe Gálszécsy Ferenc. Őt a világpolitikánál jobban érdekelte a helyi, a vármegyei politika –, ez nagyon szép! Hanem, tudjátok, a búrok messzi vannak, és a kinézerek tán még messzebb. Vóna itt azonban egy sokkal közelebbi kérdés, amelyben szerintem valamennyiünknek állást kéne foglalnunk.

– Mire gondolsz, sógor? – kérdezte Forbáth Lajos.

– Arra a féktelen izgatásra, amit ez a Hedzei meg a hozzá hasonló szélsőséges elemek folytatnak Sándor, a főispánunk ellen. Mert ha vannak is hibái, de elvégre mégiscsak magunkfajta, *unzerájner* ember. Hát én úgy gondolom, vagy a megyegyűlésen, vagy a közigazgatási bizottságban ki kellene nyilvánítanunk, hogy mi mellette állunk, és visszautasítjuk a Hedzeiék által terjesztett rágalmakat.

A sógorok kelletlenül hallgattak. Maguk elé néztek, majd meg egymásra; mindegyik a másiktól várta, hogy állást foglaljon. Végre Forbáth Lajos megszólalt.

– Hát, Ferenc sógor, szerintem Hedzeinek igaza van: hogy’ tehet olyat egy Naményi, hogy főispán létére olyan rongy zsidókkal barátkozik, mint az a galiciánus fakereskedő, az a Fröschli vagy hogy híják!...

– Fröschl... – helyesbítette Kürthy Gyula, majd mosolyogva hozzátette: – Fröschlfalvi Fröschl Artúr báró.

– Vigye el az ördög! Magyar ember ki se tudja mondani ezt a nevet: Fröschl... Kitérik az embernek a nyelve: Fröschl, Fröschl... – Olyan undorral emlegette a fabáró nevét, mintha valami varangyos békát igyekezne kiköpni.

– Márpedig, Lajoskám, ez magyar nemes és báró! – ugratta Kürthy Gyula. – Őfelsége adományozta neki ezeket a rangokat bokros közéleti érdemeiért – s miközben Fröschl báró közéleti érdemeit említette, hüvelyk- és mutatóujját olyasformán dörzsölgette egymáshoz, mint mikor pénzt olvas valaki.

– Na hát elég szégyen, hogy Ferenc József pénzért osztogatja a nemességet! Kedvem volna letenni a magamét. Őseink vérrel szerezték – ma meg pénzért árulják!

– Na, sógor, azért ez túlzás – tiltakozott Gálszécsy –, elvégre Fröschl dúsgazdag ember és báró. Zsidó és zsidó közt is van különbség. Hanem térjünk vissza Sándorra; lássátok be, hogy tennünk kell valamit, hogy ki kell állnunk mellette! Hiszen a mi vérünk, Porog vármegye legősibb családjának sarja.

– A Naményiak a honfoglaló Keme nemzetségéből származnak – tette hozzá Kürthy Gyula, de nem lehetett tudni, hogy ezt most komolyan mondja-e vagy gúnyosan.

– Annál szomorúbb, hogy ilyen zsidókkal cimboráskodik!

– Az még semmi – mondta Kürthy Gyula –, hanem kijelentette a miniszterelnök előtt – Bartha Miklós támadásaival és Egán jelentéseivel kapcsolatban –, hogy ő személyével kezeskedik Fröschl báró becsületességéért.

– Na tessék!

– Hát pedig, Ferikém – szólalt meg Széki Kálmán, amikor látta, hogy mindenki elmondta a magáét –, ha Bartha Miklós bebizonyítja a vádjait, akkor a báró a vádlottak padjára kerül. És alkalmasint be fogja bizonyítani, mert most már nem áll egyedül, mióta Egán Ede megbízást kapott a kormánytól a Hegyvidéki Kirendeltség megszervezésére. Egán kemény legény, és a verhovinai falvakat járva rájött, hogy Bartha Miklós nem hazudott a cikkeiben.

– Mivel vádolják a fabárót? – kérdezte Forbáth Miklós.

– Avval, hogy a fatelepein a kantinokban metilalkoholt, faszest árulnak a ruszin munkásoknak. Az pedig valóságos méreg: egy bizonyos idő múlva megvakítja és megbolondítja az embereket. A munkabérük egy részét faszestben kapják. Sőt a kárpátaljai kocsmárosok is ilyen Fröschl-féle metilalkoholt adnak a ruszinoknak hitelbe. A szegény rutén nem tud számolni, fogalma sincs, mennyivel tartozik, s a kocsmáros egy szép napon megfenyegeti, hogy elárverezteti a tehenét, a házikóját, ha nem dolgozik neki ingyen egy fél évet vagy egy esztendő az adósság fejében.

– Valóságos bérrabszolgaság – háborgott Kürthy Gyula. – A robot visszaállítása!

– És ezért vállalt felelősséget Naményi Sándor!

– Azután botrányos vesztegetésekkel és panamákkal is vádolják a bárót az állami szállítások ügyében.

– Hát ha ezek a vádak bebizonyosodnak, akkor a báróval együtt a főispán úr is repülni fog! – vont a végső következtetést Forbáth Miklós. (Ő, miután házassága miatt kilépett a hadseregből, az Ármentesítő Társulatnál helyezkedett el mint könyvelő. Így aztán lassan elpolgáriásodott, eltávolodott a vármegyei érdekektől. Bánta is ő, hogy mi történik Naményi főispán úrral!)

– Ej, sógor, te nagyon könnyedén fogod fel ezt a dolgot! – csóválta a fejét Gálszécsy. – Nagy szégyen vóna ez Porog megyére. Végre egy vérünkből való, megyebeli embert kaptunk főispánnak, és akkor...

– Az a szégyen, hogy a főispán úr ilyen panamistákért felelősséget vállalt – hörcsögösködött Forbáth Miklós –, hogy hagyta magát lekenyerezni attól a szélhámostól! Nagyon csodálom, Ferenc, hogy te még védelmezted!

A hangulat kínosan feszültté vált. Forbáth Lajos már sajnálta, hogy – házigazda létére – ő is tápot adott az elmérgesedő vitához – és éppen szilveszter estéjén! Már az is bosszantotta, hogy véletlenül egy véleményre jutott Forbáth Miklóssal. (Nehezen bírta unokatestvérének erőszakos modorát, mert Miklós „nagy érsek”, az mindent jobban akar tudni, és mindent eltúloz.)

Szerencsére most bejött Forbáthné. (A gyermekszobában volt; orvosságot adott be Lajoskának, mert a gyereknek elcsapta valami a hasát. Éppen most kezdte elválasztani, s a fiúcska zsigerei fellázadtak az újfajta ételek ellen.)

– Hát búcsúzzunk el a tizenkilencedik századtól! – szólalt meg szapora szóval, s az órára mutatott, amelynek mutatója a tizenkettő felé közeledett. – Koccintsunk csak! Erre már én is iszom egyet.

A férfiak fellélegzettek, hogy alkalom kínálkozott a vita félbeszakítására anélkül, hogy álláspontjukat fel kellene adniuk.

– Éljen a huszadik század! – kiáltotta Kürthy Gyula, mikor a falóra elütötte a tizenkettőt. – Reméljük, ez boldogabb korszakot hoz majd Magyarországra.

– Na, béküljünk ki, sógor! – koccintott Széki Kálmán Gálszécsy Ferencel tréfásan s mintegy Forbáth Miklós nevében, aki még kissé paprikásan nézett a „zsidóbarát” rokonra. – Ne kezdjük el az új századot haraggal.

Koccintgattak, ittak, kibékültek, össze is csokolóztak. A hangulat kezdett helyrebillenni.

Akkor váratlanul megszólalt Gáborka. (Tizenhárom éves kisdíák létére ezúttal kivételesen megengedték neki, hogy fenn maradjon az új esztendő megvárni.)

– Kálmán bácsi, még nem vagyunk benne a huszadik században – mondta ki nagy bátran, s mindjárt el is pirult saját szavaitól.

– Hogyhogy nem vagyunk benne?

Valamennyien meghökkenve néztek a kis tudósra.

– Hát azért, mert 1900 nem a huszadik század kezdete, hanem a tizenkilencedik század utolsó éve.

– Eriggy már, Gáborkám – mondta Kürthy Gyula mosolyogva –, de hiszen a huszadik századnak minden egyes éve kilencszázzal fog kezdődni, mint ez a mostani új esztendő: 900, 901, 902, 910, 920... – gyanútlanul, szemrebbenés nélkül sorolta fel az előttük álló végzetes évtizedeket – 1930, 1940 és így tovább.

– Igen, de, Gyula bácsi, tessék csak arra gondolni, ha egy század katonát meg akarunk számolni, akkor nem a nullával kezdjük a számolást, hanem az egyessel, és az utolsó katona nem a kilencvenkilencedik lesz, hanem a századik, ugyi? Hát a tizenkilencedik századnak is nem 1899 az utolsó éve, hanem 1900, amelyik még csak most kezdődik!

– Ebadta kis matematikusa, ez egészen zavarba ejti az embert. Kilencvenkilenc, kilencszáz... hm, hát ez csakugyan igaznak látszik. A kutyafáját...!

– Pedig már egészen beleéltük magunkat a huszadik századba – mondta Széki Kálmán.

– Nem baj, azért most már csak igyunk rája, úgyis elnyel a sír szája! Igaz, Ferikám? (Kürthy Gyulának fene jó kedve volt, Ida asszony nem jött el vele időszakos fejfájására hivatkozva, s így ismét vakációs diáknak érezte magát.)

– Te mi akarsz lenni, Gáborkám? – kérdezte Forbáth Miklós a matematikai sikerébe belepirosodott, boldog kisfiútól.

– Én mérnök, gépészmérnök.

– Nagyon helyes! Elég volt már a jogászkodásból, szolgabíráskodásból. A gyakorlati pályáké a jövő! – s megbarackolta a kisdíák gyapjas, göndör fejét.

Forbáthné szelíd büszkeséggel nézett az ő matematikus fiára, jövőendő mérnök fiára.

Most a dada bedugta a fejét az ajtón, s begörbített mutatóujjával integetett Forbáthnének, hogy jöjjön ki.

Az orvosság nem használt; a fiúcska hascsikarása csak nem akar elmúlni. Reggel elhívták Schenk doktort, s az bélhuratot állapított meg. Forbáthné megrémült.

– Mit csináljunk, doktor úr? Hogy’ lehet ezt megállítani?

– Hát, Erzsike nagysám, az ilyen bélhurutnak egyetlen biztos orvossága van: az anyatej. Mikor tetszett elválasztani a kicsit?

– Még nem választottam el egészen. A múlt héten kezdtem hozzászoktatni a vegyes táplálkozáshoz. Istenem, bár ne kezdtem volna!... Azért reggelenként még megszoptom.

– Bravó, akkor nincs semmi baj; csak gyorsan vissza az anyatejhez! Egyelőre ne egyen semmi mást, csak szopjon. Tessék sok levest enni meg sört inni, hogy legyen elég teje. Az majd egykettőre megállítja a bélhuratot.

Forbáthné tehát újból tejre fogta a kisfiút, s az meg is gyógyult hamarosan. De utána még jó ideig szoptatta; nem merte abbahagyni, hátha megint megbetegszik. Úgyhogy Lajoska már betöltötte az egy évet, már totyogni kezdett, de reggelenként még azért szopott egy-egy jót. (Barkó Józsiné, a vincellér felesége azt mondta, táltosgyerek lesz belőle, hogy ilyen sokáig szopik.)

Ekkoriban történt Lajoska életének első nagy jelentőségű eseménye, amelyről később, felnőtt korában azt állította, hogy visszaemlékszik rája. Ez, persze, nem valószínű, hiszen még csak három héttel volt több egyévesnél, mikor az eset történt – de annyiszor emlegették előtte, hogy később már emléknek vélte. Ám, ha nem is volt ez tudatosan felfogott, ésszel elkönyvelt élmény – ösztönvilágában sok-sok éven át érezte hatását.

A dolog úgy kezdődött, hogy a hajdan erős, jó öreg gyermekkocsi február vége felé romlásnak indult. Azon a szélén, ahol a gyermek felállási kísérleteit végezve újra meg újra bekapaszkodott, az agyonmarokolászott, elkoptatott fűzfavesszők kettéroppantak, szétváltak, s a nyílás egyre tágult. Forbáthné, attól tartva, hogy a törött vesszők megsebezhe-

tik a gyermeket, úgy döntött, el kell vinni a kocsit Sipos mesterhez, a Namény utcai kosárfonóhoz, hátha ki tudná javítani.

Itt persze az olvasó joggal felvetheti a kérdést, hogy egy nyolcszázhatvan holdas birtok és két nagy szőlő tulajdonosa miért nem dobta tűzbe a rozoga gyermekkocsit, ezt a kiérdemesült ócskaságot, s miért nem vett újat. Azt hiába mondanám, hogy Forbáthné szinte babonás kegyelettel és szeretettel ragaszkodott ehhez a kocsihoz, amely öt gyermekét kiszolgáltatta – ezt úgysem hinnék el. Ezért racionálisabb magyarázatképpen meg kell említenem, hogy Forbáthék művészei voltak a bevételi lehetőségeik csökkentésének. A távolból kezelt birtok, az a különben is nehezen termő, makacs porogi agyag a rendkívül alacsony gabonaárak mellett igen keveset hozott a konyhára; s amit hozott, annak nagy részét felemésztette a két szőlő, mert azokra átlag minden harmadik évben ráfizettek Forbáth Lajos fényűző szőlészkedési módszerei miatt. (Mióta bérbe adták a birtokot, még kisebb lett a jövedelmük.) S ők is ama bizonyos magyar emberek közé tartoztak, akik könnyedén eldobott sok ezres jövedelmeiket a gyufán meg a petróleumon próbálták „megspórolni”. Ezért általában úgy éltek, hogy enni-innivalójuk bőven volt – vendégeskedésre is futotta –, de a készpénznek majdnem mindig szűkiben voltak.

Így hát február végén, egy rendkívül enyhe, napsugaras szerdai délelőttön Forbáthné megmagyarázta Mari néninek, vigye el a gyermekkocsit Sipos mesterhez, a kosárfonóhoz – ott lakik a Piac tér szélénél, mindjárt a Namény utca elején –, de Anikó is menjen vele, segítsen a dadának, mert ezeken a rossz járdákon nem lehet mindenütt tolni a kocsit, sok helyen fel kell emelni, osztán kézzel cipelni, különben még jobban tönkremegy.

Mínthogy – szerdai nap lévén – éppen hetivásár volt, Anikó kikunyorálta, hogy Lajoskát is magukkal vihessék; hadd nézze meg a csikókat, bornyúkat, malacokat, hiszen annyira odavan ez a gyerek az állatokért. Anyja beleegyezett, de meghagyta, hogy várják be őt a kosárfonónál; mindjárt utánuk megyen, csak elintézi az ebéd sorsát.

Sipos bácsi műhelye előtt Mari néni kivette a gyermeket a kocsiból, s a lelkére kötötte Anikónak, hogy ne vigye messzire, csak itt sétáljanak a Piac tér Namény utcai oldalán; azzal betolta a kocsit a kosárfonó udvarába.

Anikó kézen fogva vezette a tötyögő fiúcskát a piac mentén, s mutogatta neki a vásár gyönyörűségeit: a mézeskalácsos, törökmézes meg

a keljfeljancsiárus sátrakat; Baksa bácsinak, a gerencsérnek csodásan csillogó csuprait, csészécskéit, mázos csecses korsóit. A csizmadiasátorban hosszú rudakon lógtak a vadonatúj suvikszos csizmák, ingerlő bőrszagukkal messziről csalogatván a gazdalegényeket. Vágányi mester, a volt negyvennyolcas honvéd kalapossátra elől némely falusi gazda valóságos kalappiramissal a fején indult vissza a falujába: saját kalapján kisebb és még kisebb méretű kalapok tornyosultak, mivel otthon hagyott fiairól sem feledkezett meg. A bojtos piros fezes bosnyák, a régi magyar vásárok elmaradhatatlan hasi boltosa ide-oda hordozta egy derekára kötött deszkán a pipákat, bicskákat, borotvákat. Porogjászi meg falusi parasztemberek a kezük szőrin próbálták ki a kiszemelt pengék élit, csak úgy vették meg osztán, hosszas alkudozások után. Egy asztalra terített ponyváról versíró Tornyai János, a félkarú vásári költő árulta énekelve a lőcsei kincses kalendáriumot, a debreceni százesztendőös jövendőmondót, valamint a maga költötte balladákat Rózsa Sándorról, Bogár Imréről meg Angyal Bandiról, a porogi származású, híres betyárról:

Lám megmondtam, Angyal Bandi,
Ne menj az Alföldre,
Csikósoknak, gulyásoknak
Séj-haj (de) közibe, közibe!

Mert ha elmégy csikósoknak
Séj-haj (de) közibe,
Megtanulsz ott lovat lopni
Séj-haj (de) izibe, izibe...

A lacikonyhákön ínycsiklandozó illatok között serceg a zsírban a pirosbarna pecsenye. Lónevelő gazdák és füstös képű cigány lókupecok nagyokat harapnak a ropogósra sült disznóhúsból, s áldomásképpen jókat húznak a hosszú nyakú füttyülőkből – mindegyik úgy gondolván, hogy jól becsapta a másikat. S ebben a szemet, orrot, ínyet gyönyörködtető vásári szimfóniában a fül is megkapja a magáét; elszórakoztatja a kikiáltók szellemes szavalóversenye:

Törökméz, törökméz!
Te csibész, ide nézz!
– kiáltja az egyik.

– Kisasszony, mit bámul? Menjen haza libát fejni! – recscent rá egy másik kikiáltó egy elbámészkodó falusi leánykára a hallgatóság nagy derűtsége közepette.

Hét, hét, minden darab hét – énekli egy harmadik –,
Minden darab ára hét,
Hét krajcár a szabott ára,
Hétér' lesz ez elpredálva,
Hét, hét, minden darab hét...

– Hajtsd ki *minnnd!* Hajtsd ki *minnnd!* – hallatszik egy kormos nyakú magyar bika mély fagotthangja.

– Samu-u-ú, Samu-u-ú! – felel rá egy bogárzó tehén okarinaszólója.

– Nemm *győzömm!* Nemm *győzömmm!* – dörmögi erre egy örege-dő bika.

Így beszélteti az állatokat a porogi humor.

Innen is, onnan is felcsendül a kancák érces nyerítése s a kiscsikók ezüstösen csilingelő visszanevetése.

S aztán megint:

Hét, hét, minden darab hét..
– Hajtsd ki mind!

Ó, aki nem volt gyermekkorában vásáron, az nem is tudja, mi az élet. Mert a vásár: sűrített élet; olyan, mint a tej felett a tejfel. A vásárban minden érzék kielégül.

Lajoskában akkor – a gyomoridegek után – az ötödik érzék volt a legkövetelőbb. Meg akarta pacskolni a lovak fényes nyakát és érzékien duzzadó, csillogó farukat. Majd mikor egy nagy kalickában galambokat pillantott meg, mindenáron be akart nyúlni a rácson, hogy megsimogassa lilásan-zöldesen fénylő, zománcos nyakukat.

Ekkor azonban hirtelen nagy kavarodás támadt a vásáron, s ennek a főispánné volt az okozója. Naményi Sándorné, a szép Visky Éda asszony ugyanis, felbuzdulván egy csinosan illusztrált néprajzi kiadvány fölött, fejébe vette, hogy ő berendez a megyeházán, a főispáni rezidenciában egy „magyar szobát” olyan intim kis szalonnak. Volt már abban kalotaszegi faragott bútor, matyó díványpárnák, sárközi hímzés

meg csornai csipke. Most még porogi szóttésekre vadászott; az jó lenne függönynek. Befogatott hát a homokfutójukba, s egy hajdú kíséretében elhajtattott a vásárba – habár a Piac tér csak néhány lépésnyire volt a megyeházától.

Afféle eredetieskedő, önállószkodó asszony lévén („jukkerasszony”, ahogy a századfordulókora nevezték az ilyeneket), a vásár közepén le szállt a kocsiból, hogy ő majd „elvegyül a nép közé”, és gyalog tekinti meg a vásárt.

Egy sátorban hetenyi meg haranglábi asszonyok szóttas kendőket, vásznakat árultak. Naményinének különösen megtetszett egy keresztöltéses, piros rákokkal díszített kendő (ezt az asszonyok Rákóczi-mintának nevezték), meg egy másik, amelybe egymás után lépegető pávák voltak beleszöve.

– Ezeket megveszem – mondta a vásznakra mutatva. (Nem is kérdezte, mennyibe kerülnek.) – Mindegyikből négyet-négyet adjanak.

Akkor eszébe jutott, hogy a pénzes táskáját a kocsin felejtette.

– Gáspár – szólt a hajdúhoz fordulva –, szaladjon már vissza a kocsihoz a retikülömért!

A hajdú ijedt arccal jött vissza.

– Méltóságos asszony, a táská nincs a kocsin! Visszamentek mind a ketten, nézegették az ülés alját, nem esett-e be oda vagy a kocsi alá. De a táskának se híre, se hamva!

– Gáspár – mondta Naményiné végül –, menjen, jelentse a dolgot a méltóságos úrnak. Különben, várjon! Ez túl hosszadalmas volna. – Körülnézett a Piac téren, s szemügyre véve a sok ponyvás cigány szekeret meg az ide-oda kujtorgó cigány lókupecokat, újra a hajdúhoz fordult. – Gáspár, van ceruzája meg papírja?

– Parancsára, méltóságos asszony – és a zsebébe nyúlva előkotort egy vastag noteszt meg ceruzát –, tessék parancsolni.

Éda asszony kitépett egy lapot a noteszből, ráírt néhány sort, s odaadta a hajdúnak.

– A táskámat biztosan a cigányok lopták el. Szaladjon el ezzel a cédulával a csendőrparancsnokságra, és szóval is mondja meg, kéretem a százados urat, küldjön sürgősen egy lovascsendőr-szakaszt, kerítsék be a Piac teret, és motozzák meg a cigányokat, kutassák át a szekereiket!

Igen ám, de egy közelükben őgyelgő cigányasszony kihallgatta a főispánné szavait, s alighogy a hajdú elrohant, a cigány szekeresek máris villámgyorsan adták tovább egymásnak a vész hírt:

– Áven e singále! Nasen szigesz! (Jönnék a csendőrök! Fussatok gyorsan!) – Azzal megcsapkodták lovaikat, s a cigány szekerek, uzsgyé, neki a széles világnak. De Isten tudja, miért, legtöbben a piac déli oldalán, a Namény utca felé hajtottak, úgyhogy ott két-három szekér kénytelen volt felkaptatni a járdára, nehogy tengelyt akasszanak az úttesten egymással előzködő kocsisokkal.

Anikó észrevéve a járdán feléjük vágató lovakat felkapta kisöcscsét, és rémülten hátrált a Hungária vendéglő fala felé, s mikor a falhoz lapulva érezte, hogy hátrább már nem lehet menni, magához szorította a kisiút, és sírni kezdett.

A vendéglő kapujában a csaposlegény éppen egy söröshordót gurított befelé. Megpillantván a veszélyben forgó gyermekeket, odakiáltott valamit a járdán legelől hajtó cigány szekeresnek, mire az visszarántotta vágára nógatott lovait. A két ló prüszkölve, toporzékolva megállt, szinte ráülve a kisiúra. Akkor a csapos megkapta a Lajoskát magához szorító kislányt, és egyetlen lendítéssel feldobta őket a bakra, a kocsis mellett ülő, fiatal cigányasszony ölébe.

A szekér elrobogott velük nagy csörgéssel-csattogással, végig a Namény utcán, s az út vége táján a cigány kocsis bravúros-merészen bekanyarodott azon vágóban a malomudvarba. Ez ugyanis átjáró volt a Namény utca és a Felső Kis utca között, ámde most nem egykönnyen lehetett átjutni rajta, mert az udvar tele volt őrlésre váró szekerekkel. Erre a cigány visszafogta a lovakat, és habozás nélkül beállt az egyik szekérsor végére. Azután hátratekintett, s látva, hogy két-három-négy szekér felsorakozik mögöttük, úgyhogy ők hovatovább a sor közepére kerülnek – nyugodtan pipára gyújtott. Oly nyugodtan pöfékelt, mintha már reggel óta itt várakoznék. Csak néha-néha pillantott hátra a kapu felé fürkésző sasszemekkel. Közben megvizitálta a két idegen gyermeket. Anikón nem talált semmi kivetnivalót. Ezt a fekete szemű, fekete hajú kislányt nyugodtan a magukénak mondhatják, ha ide találnak jönni a csendőrök; csak a ruhája üt el egy kicsit az övékéitől. Ellenben ez a kék szemű, világosbarna hajú fiúcska nagyon kirí a cigány környezetből, evvel még baj lehet. Odasúgott valamit cigányul a mellette ülő asszonynak, mire az Anikót kettőjük közé ültette, s nyakáig betakarta egy színes, tarka kendővel. Lajoskát meg az ölébe vette, és a maga ruháját kigombolva, szájába adta hosszúkás, körte alakú keblének bimbóját, hadd szopják a gyerek.

Anikó úgy megilletődött az események gyorsan pergő fordulataitól, hogy sírni sem tudott. Lajoska viszont, hozzá lévén szokva, hogy mindig a felnőttek intézkednek helyette, azok emelgetik, tologatják, raskogatják ide-oda, egyáltalán nem vette tragikusan helyzetük alakulását, sőt rettentően élvezte a vad száguldást (most ült életében először szekéren), visongva kiáltozott a lovakra, hogy még gyorsabban fussanak. Roppantul tetszett neki a dolog. Némi csalódással állapította meg, hogy a malomudvarban véget ért a versenyfutás. Nézegette a sok lovat, szekeret, s közben megéhezett. Úgyhogy mikor a cigányasszony szájába adta tejtől duzzadó emlőjét, nagy boldogan szopni kezdett. Hiszen, mint már mondtuk, még nem búcsúzkodott el az anyatejtől. Mikor jól teliszopta magát, mindjárt el is aludt.

Ekkor érkeztek a malomudvarba a lovas csendőrök. Egy őrmester Lajoskáék szekere mellé ugratott.

- Mit kerestek itt, hé?! – kiáltott a bakon ülő cigányra.
- Búzsát éreltetni gyittink, érmester úr.
- Hun a búza?

A cigány leugrott a szekérről, felemelte a ponyvát oldalt, egy bizonyos helyen; és csodálatosképpen csakugyan ott hevert egy búzás zsák. Ki is vett belőle egy marékka, s megmutatta a csendőrnek.

Az őrmester bosszúsán csóválta fejét, majd a cigányasszony ölében szendergő fiúcskára mutatva ráripakodott az asszonyra:

- Hun szedted ezt a szőke gyereket? E’ tán nem is a tiéd, mi?
- Jáj, érmester úr, mán hogy mondhat ilyet? Hát nincs nekem elég rajkóm, hogy még mástól is köcsön kérjek?

A csendőr lova hangosan és hosszasan felnyerített a malomudvarban ácsorgó sok cimbora láttán. Ezt a jótékony zajt felhasználva a cigánylegény odasúgta az asszonynak:

– *Phen tar leszke: o csávó hin gádzseszkró: baró-ráj hasz tiro piránó.* (Mondd neki: a gyerek nem cigánytól van: úriember volt a szeretőd.)

– Hát, érmester úr még nem látott séke cigánygyereket? – mondta az asszony, mikor a csendőr lova abbahagyta a nyerítést. – Nagy úriember vót ázs én seretém. Áttul ván á gyerek. Érmester úr csudálkozsnek, ha megtudná, kicsoda ázs ápjá. Olyaán nagy úriember!

– Na, jól van. Osztán vigyázatok magatokra, mert baj lesz! – Megfenyegette őket lovaglóostorával, s továbbugratott a másik szekérhez.

Mikor a lovas csendőrök eltisztultak a malomudvarból, a cigánylegény csettintett a lovainak, szépen kihajtott a szekérsorból, azután lassú lépésben át a másik kapun a Felső Kis utcában, majd a Kubovics-háznál bekanyarodott balra, a Tinódi utcába, a cigánysorra, s annak a végén jobbra egy szalma- és nádfedeles viskókból álló, keskeny kis utcába. Ez az utcácska olyan volt, mintha valami hosszú szigeten vagy földnyelven épült volna. Előtte víz, mögötte víz, mert a Csizaj-erdő és a lóversenytér közötti mocsarak a hóolvadástól kiáradva elöntötték a házikók kertjeit, és valóságos folyóvá duzzasztották az előttük húzódó vizesárkot.

A cigány áthajtott egy nádfedeles házikó fahídján, és ostorával megkopogtatva a deszkakaput, bekiáltott:

– *Puter Berbek o vudar, szigesz!* (Nyisd ki, Boris, a kaput gyorsan!)

Szép arcú, karcsú cigánylány nyitotta ki a kaput, és szó nélkül bevezette a lovakat az udvarba. A legény leadogatott neki a szekérről bizonyos csomagokat, s a szép leány villámgyorsan eltűnt velük a ház mögött, az istállóban.

Közben a bakon ülő cigányasszony lerakta a két „gádzsó” gyereket a földre (gádzsónak neveznek ők mindenkit, aki nem cigány), a mögötte ülő öreg banya meg elkezdte összekiabálni az övéit:

– *Héli, Szedra, Macsóri, Balisó, Bakrisó, Csirikló, Mirikló, Dzsivi, Dzsésza – áven orde!* (Héli, Szedra, Halacska, Malacka, Bárányka, Madár, Gyöngy, Eleven, Dzsésza – gyertek elő!)

Erre egyszerre mindenfelől rajzani kezdtek a különböző korú cigánygyerekek az udvarra: a viskó ajtajából, ronggyal beakasztott, üveg-telen ablakaiból, a padlásról, a félig víz alatt álló kertből; egy fiúcska meg a nádfedélről csúszott le az ereszig, s onnan ugrott a földre, mint a mókus. Héli, a legnagyobbik leány karján hozta Dzsészsát, a legkisebbiket.

A cigányasszony kibontotta a válláról lógó batyut, és szétosztotta közöttük a vásárfiát. A purdék, mint a farkaskölykök, pillanatok alatt szétkapkodták és felfalták a mézeskalácsot meg a törökmézet. Akkor az asszony észrevette, hogy Anikónak pityergésre áll a szájacskája ebben a valóban vadidegen környezetben. Ezért rákiáltott a fényes szemű, fekete seregre:

– *Kélen tar lenge o románész!* (Járjátok el nekik a cigánytáncot!)

Kiáltására kibújt a házikóból egy idősebb cigány meg egy fogatlan cigányasszony. Leguggoltak az eresz alá, s kivéve szájukból a pipát, dúdolni kezdték a táncdal refrénjét:

– *Balval purdel, balval purdel...* (Süvít a szél, süvít a szél...)

A *balvalt* a mély *A* hangon dúdolták, a *purdel*t meg még eggyel lejjebb, a *G*-n. Erre a rajkók kétoldalt felsorakoztak egymással szemben – egyik oldalon a fiúk, a másikon a lányok –, s különös, buja mozdulatokkal riszálni kezdték a csípejüket, előbb körbe-körbe, mint a hastáncosok, majd előre-hátra lökdösve, szinte a fajfenntartás alapmozdulataival. Olyan volt ez, mint valami eltorzított indiai Visnu-tánc; de rokona lehetett a csendes-óceáni Korroborinak vagy a Hula-Hulának is, amelyben a legények pulykakakasokként, erotikus taglejtésekkel ingerlik a lányokat a szerelemre. De ez még csak előjáték volt. Most az eresz alatt guggoló két énekes belevágott egy egészen vad és nyíltan trágár szövegű dalba:

Av te kúren, muro m'rikló!
Kinav tuke lólo dikló.
Tisza-átar, Dunerátar
Balval purdel, balval purdel...

(Gyere b...ni, gyöngyöm, párom!
Kapsz majd kendőt a vásáron.
A Tiszárul, a Dunárul
Süvit a szél, süvit a szél...)

Erre a gyerekek, mintha egyszerre megvadultak volna, eszeveszett, szilaj táncba kezdtek; közben csapkodták a tenyerüket egymáshoz meg hátra-hátradobált bokájukhoz. Azután a fiúk próbálták elkapni a lányokat – de azok mindig kisiklottak a karjaik közül. Akkor földre kuporodtak, mint a békák, úgy ugráltak a lányok felé – de azok átszökelltek fölöttük. (A *gádzsók*, Isten tudja, miért, rókatáncnak nevezik ezt a táncot, ám a cigányok maguk között csak románésznek, cigányosnak hívják.)

Anikót úgy megbabonázta ez az ismeretlen, vad táncmutatvány, hogy már-már pityergésre görbülő szájacskája tátva maradt, s elfeledkezett a sirásról. Lajoska meg szinte magán kívül sikongatott a gyönyörűségtől.

– Ot! Ot! – mutogatott izgatottan a kert felé. De ez az „ot” nem felnőttektől eltanult helyhatározó volt az ő szájacskájában, hanem azon frissiben született indulatszó, amelyet egy új, gyönyörűséges látvány csiholt ki belőle: egy szelíd csóka sétált a kertbe benyomult vadvíz partján egy lehajló fűzfa alatt.

Most két cigánygyerek két oldalról kézen fogta Lajoskát, másik kettő meg Anikót, s vitték őket lefelé az elvadult kertbe. A romnyi (cigányasszony), amelyik Lajoskát megszoptatta, utánuk ment, hogy vigyázzon rájuk.

– *Szár jék cigni románi csáj* (mint egy kis cigánylány) – mondta az egyik barna fickó, s megsimogatta Anikó fényes, fekete haját. A kislány ijedten elkapta a fejét, mire a cigánypurdék, combjukat csapkodva, kacagni kezdtek.

– Ne félj, te kismókus! – biztatta az a fiú, amelyik megsimogatta. – Nem hárápjuk le ást á fekete fejedet.

Aztán zsebéből tengerit markolt ki, s a csóka felé tartva tenyerét szólongatni kezdte a madarat:

– Av orde, kalóri! Av orde, kalóri! (Gyere ide, feketécske!)

A csóka valami hihetetlenül kedves, huncut hangon felelgetett neki:

– Csao, csao... – azután odatipegett hozzá, és csipegetni kezdte a fiú tenyeréből a kukoricaszemeket.

– Ot! Ot! – gügyögte Lajoska felhevülten, s repesve nyújtogatta kezét a madár felé.

A cigányfiú bal kezével óvatosan megmarkolta a csóka hátát, és odatette a madarat Lajoskának a kezébe. A gyermek boldogan magához ölelte a szelíd állatkát, simogatta-csókolgatta a nyakszirtjén vastagon, puhán dalmahodó, szürkés-kék tollakat.

De ez a szerelem sem volt tartós; hamarosan megint valami új szenzáció bővölte el. Letekintett a lábánál kéklő vadvízbe, s akkor észrevette, hogy odalent is van egy fűzfa meg egy Lajoska meg egy csóka. De mindezek még sokkal szebbek, csillogóbbak, mint az idefentiek. Közelebb hajolt a vízhez, s akkor az a lenti kisfiú is közelebb hajolt hozzá, és a csóka is. Csodálatosan szépnek találta ezt a játékot.

Most a házból kiszaladt egy rossz képű, fekete kutya nagy csaholással. Erre a csóka elugrott Lajoskának a kezéből, és felröppent a víz fölé hajló fűzfára. A gyermek kétségbeesetten kapkodott a madár után, majd belátva, hogy nem tudja elérni, keservesen sírni kezdett. Elszállt az ő gyönyörű madara! (Mindent a magáénak érzett, amit megfoghatott.) De ahogy nagy sirtában lehajtotta fejét, s belenézett a vízbe, újra megpillantotta a csókát a faágon, csőrével lefelé, s mintha így sokkal közelebb volna őhozzá; csak bele kell nyúlni abba a csillogó valamibe, és máris megfoghatja. Lehajolt a víz fölé, s belenyújtotta kezét, de a gyerekek kétfelől megfogták és visszahúzták.

– *Kamel te dzsal andr'e pányi!* (Szeretne belemenni a vízbe!) – kiáltotta az egyik purdé, és jobbra-balra dülöngélt a kacagástól. – *Cignó dilinó!* (Kis bolondos!)

Lajoska elkeseredetten vergődött-rángatódzott, ki akarta szabadítani magát, de azok nem engedték. Erre ismét elsírta magát.

Ekkor lejött hozzájuk az a cigány, aki a lovakat hajtotta, s odasúgta az asszonynak, hogy a csendőrök elmentek a környékről; most már haza kell vinni a *gádzsó* gyerekeket.

– Hol laknak maguk? – kérdezte az asszony lehajolva Anikóhoz, miközben a bömbölő kisfiú száját betömte egy darab mézeskaláccsal.

– Alsó Kis utca tizenegybe – felelte Anikó szokásától eltérő gyorsasággal, s boldogan fellélegzett.

A cigány férfi a házsámot meghallván elgondolkozva bólongatott, s azután megmagyarázta a *romnyinak*, ki az, aki ott lakik. Az egy *baróraj* (nagy úr), *barvaló* (gazdag), és a tetejibe törvényszéki bíró. Kioktatta az asszonyt, mit kell majd mondani a bíró úrnak.

Az asszony a karjára vette Lajoskát, Anikót meg kézen fogta, s elindult velük Forbáthék felé. De még be se kanyarodtak a Felső Kis utcába, már szembejött velük Forbáthné kisírt szemmel.

Mikor a kosárfonó előtt gyermekei helyett csak a síró dadát találta, idegesen ide-oda kezdett szaladgálni a szekerek között; faggatta a vásárosokat, nem láttak-e egy egyéves fiúcskát egy hétéves kislánnyal? Végre Barkó Józsiba, a vincellérükbe ütközött. Az már messziről kiabált feléje egy borjút rángatva maga után kötélén, s ellihegte, hogy látta a gyerekeket egy cigány szekéren; sebes vágásban robogtak végig a Namény utcán. Akkor Forbáthné futva indult el a malom irányába. A vincellér nem mehetett vele a rettentően nyughatatlan borjú miatt.

– Jaj, Istenem, segíts meg! – rebegette újra meg újra, amint levegő után kapkodva bukácsolt a Namény utca rossz kövezetű járdáján. Észre se vette, hogy olykor bokáig toccsan a tócsába. Eszébe jutottak a cigányokról szóló sötét mendemondák: ellopnak kisgyerekeket, s eltörik kezüket-lábukat, hogy koldulhassanak velük.

– Jaj, Istenem, csak most az egyszer segíts meg!

Valami belső sugallat hatása alatt befordult a malomudvarba, s az ott ácsorgó asszonyok között rábukkant egy Lidi nevű cigányasszonyra, akinek ócska ruhákat, miegymást szokott adni. Az aztán útbaigazította, és megnyugtatta; nincs semmi baj, ő látta a kis úrficskát meg Anikó

kisasszonyt. Rostás Gyurka vette fel őket a szekérre, mert megijedtek a lovaktól. Rostás Gyuri a lókupec. Az nagyon derék, becsületes ember; ott laknak a kertek alatt, a szélső utcában, a tó partján.

Így talált rá Forbáthné elveszettnek hitt gyermekeire.

– Jáj, kezsit-lábát csókolom, nagyságos assonkám! – köszöntötte a cigányasszony nagy lelkendezéssel. (Ha az övéivel cigányul beszélt, akkor keményen, élesen ejtette ki a sziszegő mássalhangzókat – de ha „gá-dzsóval” s pláne ilyen „barorányival”, ilyen nagyúri asszonnal került szembe, rögtön selypíteni kezdett valami sajátságos, éneklő és siránkozó hanghordozással.) – Jáj, de jó, hogy el teccsett gyinni! Már mindenfelé kerestük a nagyságos asszonyt!

Mikor Anikó meglátta az anyját, nagyot sikoltva odaszaladt hozzá, s szinte belebújt az ölébe.

Forbáthné összecsókolta a kislányt meg a kislányt, azután karjára vette Lajoskát, s végre megnyugodva kérdezgetni kezdte a cigányasszonyt, hogy hogy’ kerültek ide a gyerekek.

– Jáj, kezsicsókolom, ott sáládgáltak segénykék a sekerek kezsett. Nagyon megijedtek a lováktul, mert mind megvadultak.

– Hogyhogy? Hát mind megvadultak a lovak?

– Mind egy sálig, kezsicsókolom.

– Mitül vadultak meg?

– Én nem is tudom; tán valami ross ember farkassört égetett; áttul nágyon megbokrosodnak. Ők meg segények csak ugráltak jobbra-balra; már majdnem elgázsolta őket egy sekér. Akkor én leugrottam a bakról, és felvettem mind a kettét. Házsávittük, megetettük, megittattuk őket, mert nagyon meg vótak ijedve. A kis úrficskát meg is sóptattam, mer’ már igen sírt.

(Forbáthné ijedten magához szorította Lajoskát, elrémülve, hogy a gyermek a tejjel valami fertőzést, a kóborló romantika, a bohém könnyelműség fertőzötét szívta magába.)

– Akkor megkérdestem, hogy merre láknák – folytatta a cigányasszony –, és ez a kis kisássonka megmondta, hogy az Alsó Kis utcsá tizenegy sámba. Hát éppen elindultam velük, hogy házsávigyem őket, mikor sembe teccsett gyinni.

Forbáthné belenyúlt a táskájába, s kihalászott belőle egy tízkoronást; de nem adta mindjárt oda, mert valami motoszkált a fejében: hátha nem egészen úgy történt a dolog, ahogy ez a cigányasszony elmesélte. Na de már mindegy; mégiscsak visszaadta neki a gyermekecskét, mind

a kettőt épségben. Némi gondolkozás után kihúzott még egy tízest, és mind a kettőt odaadta.

– Fogja, jó asszony. Köszönöm, hogy... hogy vigyázott rájuk. Osztán jöjjön el egyszer, majd keresünk valami ócska ruhákat a gyermekeinek.

– Nágyon sépen kesenem, kezsit-lábát csókolom!

Megköpdöste a két tízest („tpü, tpü, apád-anyád idegyüjjön!), és nagy hálálkodások között elindult hazafelé.

8. fejezet

DIMENZIÓK

A cigánykaland sokáig és sok irányban érezte hatását Forbáth Lajoska életében. A vásár mozgalmassága, tarkasága, az a rengeteg rikító szín, hang és illat: a kikiáltók rikoltozása, az énekesek gajdolása, a lacikonyhák zsírjában sersistergő pecsenyéinek ínycsiklandozó szaga, a csillogó cserépedények, csuprocskák, a malacok visítozása, a csikók csiklandozott nevetésszerű nyerítése – mindez erősen elütött az otthon megszokott és folyton ismétlődő, halk zajaitól. (A kályhatűz duruzsolása, a kávédaráló reggeli ritmikus ropogása, apuka torokköszörülő krákogása, Anikó dünnögő-éneklő lecke-mondása, mamuka kedveskedő gögicsélése, a dada dúdolása – ezek olyan meghittén összefolytak, hogy a vásárhoz és a cigánygyerekek ricsajához képest már inkább csendnek hatottak, mint zajnak.)

A vásári meg a cigánytanyai élmény felpiszkálta vágyait, de nem elégitette ki, hiszen éppen csak hogy belekóstolt a sok kóstolni-, szagolni-, látni-, hallani- és markolnivalóba. Azok a prüszkölő-horkoló lovak ott vágattak tovább is félig lehunyt szemei előtt, és csattogott-rázkódott alatta a szekér. Hallotta a cigánygyerekek kurjongatását, s fel-felkacagott álmában szilaj táncuk láttára.

De legkitartóbban az az elröppent, csodálatos csóka madár kísértette, amint visszanezett rá a fűzfáról, s ugyanakkor alulról is rákacsintott, abból a csillogó valamiből. Utánahajolt, már-már elérte, már megérintette kedves, puha nyakát – de akkor hátulról visszarántották. Ilyenkor sírva riadt fel álmából.

Ide-oda totyogott a házban, majd – hogy az idő tavaszra fordult – az udvaron, a kertben, s kereste azt az elillant, tükröző csodát. A tükörben keserűen csalódott. Egyszer – kiszabadulván Mari néni felügyelete alól – odatípett a hálósobai nagy állótükrökhöz. Felsikoltott a gyönyörűségtől, mikor meglátta, hogy egy kis, kék szemű fiúcska tipeg vele szembe a fényes felület mögül, s mindent utánacsinál. Ha Lajoska felemeli a kezét – az is felemeli; kinyújtja a nyelvét – az is kinyújtja. Örömeben odalépett hozzá, hogy megcsókolja – s akkor valami kegyetlenül homlokon vágta nagy koppanással; bőgni kezdett, s öklével verte a gonosz tükröt.

Mari néni beszaladt a gyermekszobából a nagy ordításra, majd Forbáthné is az ebédlőből, ahol ingeket foltozgatott, csodálatosan hamis hangon énekelve varrás közben a „Megölték a csikóst szép fejér lováér’...” kezdetű balladát, amelyet Ogmándon hallott volt gyermekkorában a dajkájától.

– Mi az, mi az?

– Jaj, nagyságus asszony, akarja beterni tikret!

Forbáthné visszahúzta a dühöngő gyermeket, s meg-megkopogtatva a tükröt, igyekezett megértetni Lajoskával, hogy abba nem lehet belemenni, mert az kemény.

A gyermek később még egyszer-kétszer megpróbálkozott a tükörrel, de azután belátta, hogy az *nem az igazi*. Bár hiszen hidegnek hideg, de amiben ő a csókat meglátta, az nem volt kemény, abba bele lehetett nyúlni.

Felfedező utakra indult az udvaron, hátha egyszer csak rábukkan a cigánykerti csodára. De az ő kertjükben nem volt víz, a kerekes kút meg, szerencsére, rácsos ajtócskával volt bezárva felül, s a kút előtt a kilöcsögtetett víz nagyon hamar lefutott vagy beszivárgott a kövek közé.

Egyszer, egy szép meleg júniusi délután Forbáthék elmentek Kata néniékhez a Barát utcába a négy nagyobbik gyermekkel, valami újfajta, nagy szemű, ropogós cseresznye megkóstolására, amely az idén termett először. Forbáthné Lajoskát nem vitte el; attól félt, hátha megint bélhurutot talál kapni a cseresznyétől. A gyermek némi sírás után belenyugodott, hogy nem mehet velük. Mari néni hátravezette a kút mögé, letelepedett a virágház mellett egy kisszékre, ölébe vette Lajoskát, és énekelni kezdte neki a „Voltam én már kocsis is...” kezdetű tréfás nótát azokkal a bizonyos „pu-pu-pu-pú” szövegpótló betétekkel, amit a gyerek nagy kacagásokkal szokott méltányolni. (A valóságos szövegnél sokkal jobban tetszettek neki ezek a „pu-pu-pu-púk”.)

Most azonban kissé szórakozottan hallgatta a dada énekét, mert valami más, sokkal érdekesebb dolog izgatta. Mikor lefelé mentek, meglátta a kútnál a tele dézsát. (A cselédek saját fehérneműjüket mosták, s kitették a dézsát a napra, hogy egy kicsit megmelegedjék az öblítővíz.) A dézsa széle Lajoskának a melléig ért, úgyhogy bele tudott nézni. Amint elmentek mellette, meglátta benne saját arcát meg valamivel lejjebb a fa nagyságú tamariszkuszbokornak egy ágát, amely a dézsa fölé hajolt. Gyorsan belenyúlt a vízbe, s mindjárt megállapította, hogy ez *az igazi*. Szeretett volna ott maradni, de Mari néni elhúzta. Lajoska némi pityer-

gés után engedett az erőszaknak, de miközben a dada énekét hallgatta, fél szemmel a dézsa felé sandított. Nem adta fel titkos tervét, csak a kedvező alkalomra várt, s az hamarosan el is érkezett. Mari néni egyszer csak abbahagyta az éneklést, és elkezdte nyomkodni a köldöke tájékát. Elcsapta a hasát a sok cseresznye, amivel ebéd előtt teleette magát.

– Lajuska, dráguskám – mondta letéve öléből a gyermeket –, maradjun szípen itt. Én mindgyár gyivek, csak megyek kicsit budiba.

Lajoska engedelmesen ráült a dada üresen maradt kisszékire, de alighogy Mari néni eltűnt a ház végiben, lemászott a zsámolyról, s hátrahátranézegetve odatötyögött a dézsához.

A tamariszkusz ágára most rászállott egy sárgarigó, és csábító fuvolahangon füttyülni kezdett. Oly csalogatóan közelinek látszott az a gyönyörű madár a dézsa vizében, hogy a gyermek örömeben felsikoltott. Még egyszer körülnézett, s meggyőződve, hogy senki sincs az udvaron, csak ő meg a madár odalent, szívét valami szinte réműlethez hasonló, izgalmas mámor szorította össze: most mindjárt megfogja a madarat! (Ilyesféle szédülés fogta el sok évvel később, serdülő korban, mikor szívdobogva, lábujjhegyen belopózkodott a cselédszobába, ahol a szobalány egyedül feküdt az ágyon, és senki más nem volt rajtuk kívül a házban!)

Lassan nyúlt bele a vízbe, hogy el ne riassa a rigót; lejjebb, lejjebb, de nem érte el, s a madár odalent imbolyogni kezdett az ágon. Jaj, hátha el talál repülni! De nem, lassan megnyugszik; már megint mozdulatlanul ül. Most vagy soha!

Nagy erőfeszítéssel felkapaszkodott a dézsa szélire, s azután egész felső testével hirtelen előrebukva, mindkét karjával belenyúlt a vízbe. De ezzel a lendülettel bele is fordult a dézsába derékig. S akkor réműlten vette észre, hogy hideg sötétség veszi körül, lélegzetelállító, hideg sötétség, s orrába, fülébe behatol valami hűvös nyirok. Már nem gondolt a madárra, csak vissza, vissza szeretett volna jutni, ki a napfényre. Orrában éles fájdalmat érzett a behatoló víztől; mintha orrba vágták volna. De nem is törődött vele; görcsösen kapálózott, kapaszkodott volna kifelé. Ám a dézsa feneke oly mélyen volt, hogy csak ujjai hegyével érte el; arról hiába próbálta visszalökni magát – nem lehetett. A belső oldala meg nyálkás, síkos, visszacsúszik róla a keze. Kétségbeesetten rugdosta a dézsa külső oldalát – hasztalan. Irtóztató réműlet kalapáltatta a szívét; fejében félrevert harang kongott vadul.

Aztán egyszer csak nem lehetett tovább bírni a mellét belülről nyomó fájdalmat; száját szétfeszítette a légszomjúságtól vergődő tüdő öngyilkos parancsa. Mellében hideg ütést érzett a betóduló víztől, de akkor már össze is omlott minden; elvesztette az eszméletét.

Ezalatt Juliska, a csinos kis szobalány Rozi nénivel, a szakácsnéval a padláson kifeszített zsinórokra akasztgatta a mosott fehérneműt. Éppen a füstölőkémény mellé értek, mikor az utolsó inget felakasztották a zsinór végire, s a szakácsné nem bírta ellenállni a csábító illatnak. („Halálos volt” a füstölt kolbászáért – ahogy a Tiszaháton mondják.) Kinyitotta hát a füstölő ajtaját, és – hiába próbálta Juliska lebeszélni – megragadta egy kétágú kolbász végét. Lesz, ami lesz! – ő letör belőle egy darabot. (Elvégre az egerek is lerághatták; nem igaz?)

Ekkor azonban nagy döndüléssel bevágódott a padlásbejárat vasajtaja. Erre Rozi néni elengedte a kolbászt, gyorsan bezárta a füstölőt, és sietve elindult Juliska után a lejáró felé.

Közben ugyanis Forbáthék Lili nevezetű, hatalmas, iromba macskája (barna alapon fekete csíkos, vadmacska formájú, ciprusi fajta) egeret lesett a padrajáró ajtajánál. Minthogy az egér sehogy sem akart kibújni a lyukból, Lili megunt a dolgot, s már indult volna másfelé. De akkor a bottal kitámasztott padlásajtó alól váratlanul kisurrant egy másik egér, majd meglátván a macskát villámgyorsan eliramodott a füstölő irányába, Lili meg utána, s nagy, heves futtában kiütötte a támasztórudat. Erre a vasajtó hangos kondulással becsapódott Rozi néni nagy ijedelmére.

A szakácsné Juliska segítségével kinyitotta a padlásajtót, és sietve lebotorkált a lépcsőn a szobalány nyomában. (Azt hitte, tán hazajöttek a nagyságos úrék, és Gáborka úrfi tréfából rájuk csapta az ajtót.) Látva, hogy a padrajáróban nincsen senki, sem a mángorlóban – felnyalabolta a félig kimosott lepedőket, párna- és paplanhuzatokat, hogy kivigye az öblítődézsába. Ekkor azonban Juliska vérfagyasztó sikoltása hallatszott be a kút mellől. Rozi néni lecsapta a fehérneműt a mángorlóra, és ki az udvarra!

Juliska már húzta kifelé a dézsából derekánál fogva a minden porcikájából vizet csorgató, eszméletlen gyermeket.

– Jaj, Istenem, Atyám! Jaj, Istenem, Teremtőm!
– Ne istenkedjen, Rozi néni, hanem fogja meg a lábát, és vigyük be a mángorlóba!

– Hát nem hótt meg?

–Majd mindjárt meglátjuk. Csak fogja szépen.

Végre előkerült a dada is onnan hátulról, s megkönnyebbülten elindult a nagy széktől a kis szék felé. Hát a gyerek nincs ott! Szalad a kúthoz – ott sincs.

– Bohoródica, Szűzanyám, segíts meg!

Egymásba folyó kis tócsák mutatták az utat a konyha felé. A homályos mángorlóból a szobalány fojtott hangját hallja:

– Tartsa erősen a lábát, hadd nyomogjam kifele a mejjibül a vizet!

– Jaj-jaj-jaj, Istenem, Uram! – jajgatott Mari néni, mikor napfénytől káprázó szeme hozzászokott a félhomályhoz, és látta, hogy az a vizet csorgató, vizet öklendező, élettelen test, amelyet a szakácsné lábánál fogva, fejjel lefelé lógat, miközben Juliska a mellét dögönyözi, azonos az úrficskával, aki az előbb még tiszta ruháskában az ölében ült.

– Csitt! Hallgasson, Mari néni! Inkább jöjjön, osztán segítsen. Tegyük rá a mángorlóra. Ne úgy – hanyatt!

Juliska, mielőtt Forbáthékhoz elszegődött, egy évig a kórházban szolgált, s most eszébe jutott, hogyan szokta Kozák doktor úr tornáztatni az Égresből kihúzott gyermekeket, nagy dohogások és káromkodások közepette.

– Mari néni, tartsa feszesen a lábát, maga meg a fejit, Rozi néni, úgy! – s addig tornáztatta a gyermek karjait, míg a melle végre emelkedni kezdett. Kiköpött még egynéhány adag vizet, de már köhögött, már lélegzett.

Azután a szeme is kinyílt, s akkor sírva fakadt – újra átélte az ijedséget.

Rozi néni kihozott a konyha mögött levő cselédszobából, az ágy alól egy kosár cseresznyét, s Lajoskának a kezébe tett belőle egy jó marékka. A gyermek nyeldesni kezdte a cseresznyét, s lassan elhallgatott.

– De most osztán befogják a szájukat, hallják! – intette Juliska a másik kettőt. – El ne szólják magukat az urak előtt!

– Jaj, dehugy is szóluk, dehugy is szóluk, Istenkém, Istenkém!

– Mari néni, hozzon gyorsan száraz ruhát a gyerekeknek; ezt meg tegye ki a napra!

Minthogy a három cseléd saját érdekében mélyen hallgatott az esetről, Lajoska meg még csak egy szótagú indulatszavakban tudta kifejezni benyomásait, Forbáthék sohasem tudták meg a dézsai kalandot. Ő maga is csak jó negyedszázaddal később szerzett róla tudomást Juliskától, aki akkor már többszörös nagymama volt, és házmesterné lett Budán abban a házban, ahol Lajos mint szigorló közigazdász felütötte sátorfáját.

Ezért szülei és testvérei nem tudták megmagyarázni a fiúcska furcsa, makacs ellenszenvét a vízzel szemben. Már hároméves is elmúlt, de ha tele pohár vizet tettek eléje, nem volt hajlandó inni belőle.

– Belefulok, belefulok! – kiabálta ilyenkor, s akármilyen szomjas volt, nem ivott addig, míg ki nem öntöttek valamennyit a pohárból. Sőt, mikor, úgy tízéves korában bátyjai úszni akarták tanítani, az úszóleckék azon hiúsultak meg, hogy Lajoska nem bírta a vizet „közelről nézni”.

– Nem bírom, nem bírom! Húzzatok ki! Olyan borzasztó a víz közelről! „Bogaras gyerek” – mondták erre, és napirendre tértek a dolog fölött.

Persze, azért nem kell azt gondolni, hogy ez a vízi rémület talán lidércnyomásként ráfeküdt a gyermekkorára. Szépen meglapult az a tudata alatt; afelől vígan élvezte ő az élet évszakonként, hetenkint, naponkint eléje táruló örömeit.

Életének második szüretjén repeső boldogsággal, sikongva ölelgette karon ülő, vagy éppen hogy jární kezdő unokahúgocskáit: Forbáth Irénnét, Gálszécsy Mártuskát, Széki Emmukát meg Matasowszky Katinát. (Egész kis gyermekkocsi-karaván táborozott a borház előtt.)

– Baba! Baba! – kiáltozta. Ölelgette-csókolgatta a kicsikéket, s ki akarta őket emelni a kocsiból.

– Korán kezdi! – mondta Forbáth Miklós rákacsintva Lajoska apjára, az ő nagy huncutságokat sejtetni akaró, de tökéletes ártatlanságot takaró, jellegzetes kacintásával, s öblös hangon felkacagott.

Mivel nagyon szerette a képeket nézegetni, a következő szüret után, 1901 őszén vettek neki egy képeskönyvet, meg olyan, harmonika módjára szétnyitható, nagy, képes táblákat. Rettentően élvezte a képeket, de valami különös módon szórakozott velük. Nézegette, tapogatta a legelésző teheneket, a vágató huszárokat meg a kék vízen ringatózó, vitorlás hajókat; aztán mikor úgy gondolta, hogy senki sem figyel rá, beleakasztotta körmeit a festett papír szélibe, s elkezdte lefejtetni. Ha sikerült, akkor tovább, rétegenként az alatta lévő papírokat. Sokszor a kezére vertek az ilyen képprombolásért, de hiába.

Egyszer egy nagy rokoni összejövetelen Kürthy Béla, a festőművész felfigyelt erre a furcsa műveletre: ennek az összejövetelnek bizonyos politikai megbeszélés jellege volt, mert ezen az őszön tragikus, véres esemény kavarta fel Porog megye nyugalmát, amelyet meg kellett hányni-vetni egymás között, mielőtt külön-külön állást foglalnának. Egán Ede, a Hegyvidéki Kirendeltség karakán vezetője, aki ki akarta szabadítani a szegény rutén népet a különféle rabszolgatartók karmából, szeptember végén titokzatos körülmények között, nem természetes halállal meghalt. Hedzei Petur s általában az antiszemiták – akik szép

számmal voltak a porogi úri körökben – azt állították, hogy Fröschl báró lövette agyon felbérelt orgyilkossal. A fabáró a támadások pergőtüzébe került. Interpellációk hangzottak el az országgyűlésen, Bartha Miklós, a *Kazárföldön* szerzője is megnyomta a pennáját, s az ellenzéki lapok egy része csatlakozott hozzája – nem annyira antiszemitizmusból, hanem inkább azért, mert Fröschl báróban a kormány kedvencét sejtették. Hiszen köztudomású dolog volt, hogy Naményi Sándor porogi főispán kiállt volt mellette, felelősséget vállalt érte a miniszterelnök előtt.

A kormány a szűnni nem akaró interpellációk nyomására végül kénytelen volt minisztériumi bizottságot kiküldeni a homályos ügy megvizsgálására. A bizottság nem tudta ugyan rábizonyítani a báróra a gyilkosságra való felbujtás büntettét, ámde nyomozás közben olyan botrányos dolgokra jöttek rá, hogy jelentésének eredményeképpen Fröschl bárót kiutasították az Osztrák–Magyar Monarchia területéről.

Ebbe aztán természetesen Naményi főispán is belebukott. Ki kellett költözködniök a szép Visky Éda asszonnyal együtt a vármegyeháza pazar emeleti lakosztályából. De még meg se kezdték a búcsúlátogatásokat, hát egy reggel arra ébredtek, hogy éjjel valaki létrára mászva sárga alapon fekete zsidócsillagokat, „mógen dovedeket” pingált az ablakaik alá, így adván tudtára Porogjász lakóinak – ha még nem tudnák –, hogy Naményi Sándor fekete-sárga bécsi lakáj és ráadásul zsidóbérenc. S a városban hol itt, hol ott felhangzott Hedzei Petur fakó lovának patkócsatogása. Mindenkit felzargatott, aki csak számottevő embernek számított; biztatta, tüzelte, fenyegette az embereket – kire mi hatott jobban –, hogy ne fogadják el Naményiék búcsúlátogatását, üzenjék ki, hogy nincsenek otthon, vagy ha már nem lehet kitérni előle, akkor legalább ne adják vissza a vizitjüket. S mivel mindenki félt ettől a nagyhangú kuruckodótól, Naményiék hiába próbálták kihalásztatni a köztisztület roncsait a Fröschl-botrány szennyes hullámaiból. A nyakasabb porogjászok kiüzentek, hogy nincsenek otthon, a puhább gerincűek fanyalogva fogadták őket – de vissza ezek sem adták búcsúlátogatásukat.

Ám egy ember mégis szembeszállt Petur fenyegetőzésével – igaz, hogy az nem Porogjászon lakott. Gálszécsy Ferenc behajtatott Zápszonyból – tüntetően négyes fogaton – a megyeháza elé feleséggestül, s hosszabb tisztelgő látogatás folyamán kifejezte együttérzését a bukott főispánnal. Éda asszony búcsúzaskor melegen, sokatmondóan szorongatta Gálszécsy kezét, s kijelentette, hogy ezt sohasem fogja elfelejteni. Nem is felejtette el...

Az említett rokoni megbeszélésen Gálszécsy Ferenc nem volt jelen, mert akkor ő már elhatározta, hogy – nem törődve az atyafiság véleményével – meg fogja látogatni Naményiékát. El akarta tehát kerülni a felesleges vitákat. Így Zápsszonyból csak Kürthy Béla jött be, a festő. Ott voltak még Forbáth Miklósék, Széki Kálmánék, a Barát utcaiak meg Kürthy Gyula Ogmándról Idástul. (Ezért Gyula úr ezúttal kissé borúsnak látszott – nem volt jókedvében.)

– Hát Naményi Sándor ömértósága jól megcsinálta a karrierjét! – mondta Forbáth Miklós diadalmas nevetéssel. (Nagyon büszke volt rá, hogy annak idején ő támadta legélesebben a naményiánus Ferenc sógort.)

– Ja, aki korpa közé keveredik, azt megeszik a disznók! – jegyezte meg Forbáth Lajos.

Majd megindult a vita, hogy vajon szerencsétlenség vagy merénylet okozta-e Egán halálát. Míg a felnőttek a kárpátaljai tragédiát tárgyalták, Lajoska felmászott a szarvasvadászatot ábrázoló festmény alatt lévő díványra, úgy nézegette a képet. Nyújtózkodva próbálta elérni a tó szélén fekvő, sebesült szarvast.

– Nézzétek már – mutatott Kürthy Béla a gyerekre –, Lajkóban művészi hajlamok vannak.

– Erzsike – mondta ki erre a szentenciát a keserű szájú Ida asszony –, most lépj a nyakára, amíg nem késő – mert különben ebből is festő lesz! Apardon bocsánat, elfeledkeztem róla, hogy Béla is itt van!

Öblös hahoták jelezték, hogy új családi „jó mondás” született, amelyet majd nemzedékek fognak szájról szájra továbbadni.

Lajoska belátva, hogy a szarvast nem érheti el, leült a dívány sarkába, s a harmonikás képeskönyvvel kezdett szórakozni, mert ennek még volt néhány „lefejtetlen” lapja. A soron következő oldal víz fölé hajló fűzfát ábrázolt; a háttérben vadkacsák úszkáltak. Simogatni kezdte a kacsákat, de mivel puha tollak helyett csak kemény papírt érzett, körmeivel dühösen belekapaszkodott a képnek a szélibe, s tépte-szakította a színes papírt maga felé.

– Na nézzétek, mit csinál megint ez a gyerek! – ugrott fel Forbáthné, hogy megmentse a képeskönyv romjait. – Mind lehámozza a képeskönyveket.

Kürthy Béla utánament, és kíváncsian figyelte Lajoska képromboló munkáját.

– Hagyjad csak, Erzsike, ez nagyon érdekes. Lajkó, figyelj ide! – s leült a gyermek mellé a díványra. – Miért téped le a képeket? Így ni? – s kezével utánozta Lajoska mozdulatait. – Miért téped le? Na, mondd meg szépen Béla bácsinak! Kapsz egy finom csokoládét, ha megmondod – s kivett a zsebéből egy Suchard felírású, színes papírba csomagolt csokoládészeletet.

Lajoska utánanyúlt, s lefejtette róla a papírt. De mikor előbukkant az édes szagú, barna csokoládé, Kürthy Béla visszavette tőle.

– Na, mondd meg szépen – akkor odaadom.

A fiúcska nagyokat nyelt, majd látva, hogy Béla bácsi nem tréfál, megvallotta az ő titkát.

– *Az éj mej tejesem tacsát.*

– Hm... Ez érdekes. Ez nagyon érdekes... – dűnnyögte a festő, s odaadta Lajoskának a csokoládét. – Erzsike, tudod, miért tépi ez a gyerekek a képeket?

– Na, ezt már igazán szeretném tudni.

– Azért, mert keresi a harmadik dimenziót.

– Hogyhogy a harmadik dimenziót?

– A távlatot. Tudniillik mi, festők csak két dimenzióval dolgozhatunk a vásznon vagy a papíron; a harmadikat, a távlatot csak éreztetjük. Lajkó is érzi, hogy azok a kacsák a képen messzebb vannak, mint a fűzfa, de hiába próbálja megfogni őket, csak sima papírt érez. Ezért szaggatja le egymás után a papírrétegeket. Azt hiszi, ott vannak valahol, lejjebb. Szóval, keresi az elsikkasztott harmadik dimenziót.

– Ugyan eriggy már, Bélám! Tudja is ő, hogy mi fán teremnek a dimenziók.

– Éppen az bosszantja őt, hogy nem tudja – és mégis érzi. Forbáthné hitetlenkedve csóválta a fejét. Nem tetszett neki ez a *dimenziós* elmélet.

9. fejezet

IDŐTLEN ÉLET

Ha később, sok évtized elmúltával vissza-visszagondolt eszmélkedésének első éveire, úgy érezte, hogy akkor ő tulajdonképpen nem időben élt, hanem valami csodálatos, dús mesevilágban, amelyben egy-egy esztenődő valóban „három napnak” vagy akár egy napnak számított! Mindegy, hiszen ennek a mesevilágnak a látomásai nem határkövek voltak, hanem illatok, dallamok, színek, amelyek aláfestették a napról napra elébe táruló csodák egymásba folyó korszakainak hangulatait.

Ha felnőtt korában hímes tojásoktól puffadt zsebű, locsolkodó fiúcskákat látott, akiknek makacs szöghaján még megmutatkozott az édesanyai vizes kefe nyoma s piros pofácskájukon a reggeli mosdóvíz frissessége – ilyenkor nem erre, hanem egy régi-régi húsvétra gondolt, az ő első húsvétjára. Orrában érezte a letaposott tavaszi fű nedves, üde illatát. Sikongva keresik, kapkodják, tapogatják a fű közé rejtett piros tojásokat a zápszonyi kertben a Gálszécsy gyerekekkel...

A cimbalom: első igazi emléke. Két és fél éves volt akkor. Biri néni a két árva Boronkay fiúval, Lajoska unokabátyjaival odaköltözött velük szembe egy kis alacsony, földszintes házba. A Boronkay fiúk, Gyula meg Gabi átviszik játszani hozzájuk. Az udvar végében, egy külön kis házikóban ott lakik az ő nagybátyjuk, Boronkay Sándor, „Atyafi Sándor”. (Így hívatta magát, mert abban a régi, rokonszerető világban még az unokatestvérek nagybátyjait meg sógorait is atyafiaknak tekintették.) Sándor bácsinak cimbalma van. Huncutul cikáznak a pengetők a cincogó érchúrokon.

– Atyafi Sándor, hadd játsszak rajta én is egy kicsit! Na, tessék megengedni, hadd játsszak!

Sándor bácsi ölébe ülteti, s kezébe adja a pengetőket. Lajoska szilaj boldogsággal pengeti-pengeti a húrokat; nem győz betelni a csodálatos, vidám hangzavarral. De egyszer csak elnémul a cimbalom; hiába verdesi, nem szól. (Sándor bácsi ugyanis közben erősen lenyomta a lábával a halkító pedált.)

– Jaj, Atyafi Sándor, nem szól a cimbalom! Miért nem szól?

– Hm. Várjál csak, mindjárt megnézzük! – Lehajol a zeneszerszám alá, nyomogatja-babrálgatja; végül megszólal nagy fejcsóválva: – Azért nem szól, mert eltörted a pedált, a nyomogatót.

– Jaj, hát most mit csináljunk?!

– Majd megmondom apádnak, hogy csináltassa meg, fizesse meg, ha eltörted!

– Atyafi Sándor, ne tessék megmondani, hátha meg tudom csinálni! – Bebújik a cimbalom alá, s kétségbeesetten emelgeti-húzogatja a pedált. Most felülről nagy, hahotázó kacagás hallatszik. Kibújik a cimbalom alól, felnéz, hát Sándor bácsi meg a két Boronkay fiú jobbra-balra dülöngél a nevetéstől.

– Miért tetszenek nevetni?

– Na, ne búsulj, atyafi, nem kell megfizetni, majd én megcsinálom.

– Megnyomogatja a pedált, s a cimbalom újra megszólal.

– Jaj, hála Istennek, csakhogy már szól!

Két perccel később már az udvaron játszik egy rettentő hosszú nyelvű meszelővel. Háromszor-négyszerre olyan hosszú ez a meszelő, mint ő maga, majd eldűti, amint lóbálni próbálja. De azért nagy nehezen egyenesre állítja, úgy fenyegeti vele a szomszédból átjött lányokat, Németinek, az órásnak a lányait, azok meg sikoltozva futnak előle körbe-körbe. Nagyon tetszik neki, hogy így félnek tőle ezek a nagylányok. De egyszer csak megállnak, közrekapják, s összevissza csókolják. Furcsák ezek a felnőttek, de hát, úgy látszik, mind ilyenek...

Persze, mamuka az más, az nem ilyen bolondos, és olyan édes, jó szaga van a karjának, a vállának. Ha indulóban van valahová, akkor Lajoska végigcsókolgatja mind a két fehér, csupasz karját, vállát, nyakát, arcát, szemét. (Évtizedekkel később, szerelmeseinek válla és keblei közelében olykor eszébe jutott ez a gyermekkori illatemplék, s akkor felvillant benne egy furcsa gondolat: vajon nem az anyák csepegtetik-e bele öntudatlanul gyermekeik szívébe a szerelem „kórokozóit”?)

Azután megint nyár van. Ogmáandra mennek, Kürthy Gyula bácsiékhoz kocsin.

– Apuka, hadd üljek a bakra, a bakra! A lovakat szeretném nézni, hadd nézzem a lovakat!

– Vigyázok én rá, kezicsókolom. Na, üljön ide, úrficska! Trap-trap-trap, trapa-trapa-trapa, trap-trap-trap...

– Fecske, az anyád! Mindig a farka alá kapja a gyeplűszárat.

– Pali bácsi, miért húzza ki a gyeplűt a farka alól?

– Azér’, mer’ attúl megbokrosodnak.

– Hogy’ bokrosodnak meg a lovak?

- Úgy, hogy elragadnak.
- Hogy’ ragadnak a lovak? Ni, mamuka, libák, libák!
- Nem libák azok, te Lajkó, hanem kacsák. A libának hosszú nyaka van. – Megint kinevetik.
- Nézd csak, Lajkó, ezek meg itt oroszlánok!
- Jaj, Anikó, ne bolondítsátok már ezt a gyereket! Miért mondd a kutyákra, hogy oroszlánok?
- Hát azért, mert ha neki a kacsák libák, akkor a kutyák meg oroszlánok.
- Mamuka, miért ugatnak bennünket ezek a kutyák?
- Azért, mert szeretnék tudni, hová megyünk. Mondd nekik, hogy Ogmáandra, Ogmáandra megyünk!
- Erre a gyerekek kórusban a kocsi mellett acsarkodva kutyák felé:
- Ogmáandra, Ogmáandra megyünk!
- Na látjátok, most már elmaradnak, mert megtudták...
- Gelénes, Gelénesen át megyünk.
- Gelénes... Ez a név nagyon tetszik neki, később is mindig olyan regényesnek érezte Gelénest.
- Mamuka, mi cikázik ott fent? Mi dörög?
- (Villám, mennydörgés...)
- Mi az a függöny, amék ott lefelé lóg az égről?
- (Eső... Esőszagú szél. Kop-kop-kop... Már kopog a kalapokon.)
- Lajkó, gyere be a kisülésre! Pali, álljunk meg, húzza fel a kocsi fedelét!... Na, mehetünk!
- A bőrfedélen dörömböl az eső. Olyan jó összebújni ebben a nedves szagú, dohos szagú bőrbarlangban.
- Pali bácsi, miért nem jön be ide a fedél alá?
- Aki nagyon kíváncsi, az hamar megvénül.
- Azok a cigánygyerekek nem áznak meg?
- Bizony megáznak azok, szegények.
- Milyen jó, hogy nem vagyunk cigányok, ugyi? Mamuka, mi az a fényes kerék ott az ég alján?
- Szivárvány, szivárvány!
- Ogmánd: szép, nagy, fehér kutyák meg aranyos kiskutyuskák, aztán Gyula bácsi, Idi néni. Lajoska megbámulja Idi néni mélyen kivágott nyári ruháját, azt a sok fehér csupaszágot, ami kilátszik.
- Idi néninek miért csupasz a hasa?
- Harsogó hahota, Gyula bácsi különösen szépen tud kacagni. Mikor elhallgat, Lajoska biztatja.

– Gyula bácsi, nevessen még! – Akkor újra nevet, még szebben, mint az előbb...

A kertben, az óriási kertben sárgarigó tilinkózik – Gyula bácsi szerint olaszul: „Filió mió, filió mió!”

Nagy, sárga körték a fákon. Sáríka leszakít egyet, s odaadja neki. Lajoska beleharap. A körte nemcsak zamatos, de olyan illatos, hogy egy percre elgondolkozik, még rágni is elfelejt. (Később, ha császárkörtét evett, vagy muskotályszőlőt meg szilvát, úgy képezelte, hogy ezt az illatot ő már érezte valamikor Perzsiában, a muskotály fajták szülőházájában.)

A kertre néző verandában magas polcokon sárgára festett arany-madarak állnak, s mindenfelé valami édes, friss szagot érezni. (Volt egy idő, mikor azt hitte, hogy ez a napsugárnak az illata, amely beleivódott a falakba, mert Ogmádon mindig süt a nap.)

Aztán egyszer csak ott fekszenek Zoli bátyjával együtt ismét Porogjászon, a lezárt nappaliszoba ajtaja előtt a padlón, s az ajtó alsó részéhez nyomják az orrukat, mert Zolika szerint a nappaliból már karácsonyfaszagot lehet érezni.

Csin-csin-csin! – szól a csengő. Csodálatos csillogás, sziporkázás, sercegés, pörkölődő fenyőfa illata. Egy paprika formájú, hegyes, piros cukor különösen csábítja, de azt nem szabad megenni, mert „a zsidó boltos összefogdosta”. Pedig ő abba szeretett volna legjobban beleharapni. (Sok évvel később is sóvárogva gondolt vissza arra az elérhetetlen, soha többé el nem érhető, piros cukorra.)

Kályhások dolgoznak az ebédlőben; ők meg Zolikával házat építenek a kiselejtezett kályhacsempékből. Zolika olyan ügyes, olyan aranyos! Megöleli hátulról, és csókolgatja barna hajas tarkóját meg a nyakát. Olyan jó meleg hajsza van a fejének. A kályhások odanéznek:

– Hogy szereti a testvérjét!

Megint tavasz. Anikó fogócskázni szeretne. Ki lesz a fogó?

– Majd kiszámoljuk: „Madarak voltunk, fákra szálltunk, búzaszemet szedegéltünk, hányat mondol te?”

Ezt a verset gyönyörűnek találja: Madarak voltunk, fákra szálltunk... Hátha egyszer megint madarak lehetnénk! Felszállnánk a fákra, a háztetőkre, a tornyokra, s onnan felülről nézhetnénk mindent...

Egyszer Bertí, a hetes felment az ólpadlásra szénáért, ő meg utánamászott a létrán, azután négykézláb ki a tetőre, fel a gerincre.

– Vigyázzon, Lajoska úrfi, le ne guruljon!

Istenem, mintha madárrá vált volna! Mennyi mindent látni onnan felülről! A mögöttük levő Namény utcai elemi iskola udvarán körbeállva, összefogódkodva énekelnek a gyerekek. De milyen picikék, milyen aranyosak innen fentről! A szomszéd kertben Katz doktorék fáinak a koronáját látja: itt is egy madárfészek, ott is egy. Aztán mögötte, a Namény utca felé megint kertek.

Most letről kiabálás, jajveszékelés:

– Jézus Mária! Lajkó fent van a háztetőn!

– Az a szamár Berti, hogy engedhette fel?!

– Lajkó, gyere le szépen, nem fogsz kikapni!

– Jaj, csakhogy lent van! Lajos, most ne verd meg, hiszen lejött engedelmesen.

– Na jó, de máskor ilyet ne merjél csinálni, haszontalan kölyök, mert itt a pipaszár, látod?! Magának meg több esze lehetett volna, Berti, vén szamár létire!

Hanem az felejthetetlen volt, az a tetőmászás meg a kilátás, ahogy tekintetével végigrepült a kertek fölött! Aznap éjjel azt álmondda, hogy repül: kinyújtja a lábát előre, s kezeivel maga alá csapkodja a levegőt, s egyszer csak emelkedni kezd, száll-száll fölfelé, már felülről látja a várost, mindent... Ez az álomrepülés később is gyakran megismétlődött, még felnőtt korában is.

A madarak! Gabika, a kisebbik Boronkay fiú nagy galambász. Egyszer kezébe adott egy fiatal galambot.

– Látod, Lajkó, ez már anyányi. – Így mondta: anyányi. Ezt nem értette, de a galamb gyönyörű volt. Sokáig simogatta, szorgolatta lilásan-zöldesen csillogó, színjátzó nyakát. Úgy képzelte, az égtől kapta azt a csodálatos színét, mert hogy a galambok olyan sokat röpködnek az égen...

Néha fényes nappal is történnek csodák, nemcsak éjjel, álmunkban. Egyszer, egy ragyogó júniusi délután kint játszottak az udvaron, a veranda előtt, a rózsával befuttatott gang mellett. Egyszer csak Gáborka az égre mutat.

– Nézzétek már, a fecskék kergetnek egy vércsét.

– Eriggy már, Gáborka, hiszen a fecskék félnek a vércsétől!

– De apuka, én olvastam a Természettudományi Közlönyben, hogy ha sokan vannak, megtámadják. Tessék nézni, hogy kergetik! Mert a vércse nem tud olyan gyorsan repülni, mint a fecskék, nem tud olyan hirtelen kanyarodni, cikázni a levegőben. Ni, ni, már lefelé szorítják, mindjárt iderepül!

S akkor az agyonhajszolt vércse csakugyan lecsap az udvarba, és odaszáll a tornác karfájára, csak úgy zihál a torka, a begye.

– Ez úgy kifulladt, hogy tán meg is lehetne fogni!

Gáborka óvatosan odamegy hozzá, és megsimogatja tarkójának dús, kék tollzatát. A vércse lihegve, hunyorogva pislog rá, de nem mozdul.

– Nahát ilyet!

– Na de ilyet!

– Hadd simogassam meg én is, Gáborka!

Lajoska megsimogatja a vörös vércse kék tollas, puha nyakát és rozsdavörös hátát.

– Jaj, de szép! Jaj, de aranyos! Tartsuk itten, én majd fogok neki egereket!

A vércse szorongva kémleli az eget, mintha nem is törődne a simogatással. Majd látva, hogy a fecskék eltűntek, hirtelen felröppen, és elszáll a szomszéd kerten át.

Erre Lajoska bömbölni kezd.

10. fejezet

GYERMEKPARADICSOM

1903 júniusában először virult ki a kapu melletti fiatal hársfa. Lajoska Sárikával, Anikóval meg Stefanie-val, a német kisasszonnyal Biri néni felügyelete alatt kettős létrára mászva szedegeti a balzsamosan zsongító illatú, aranyporos virágokat hársfateának. („Jó az, lelkem, télidőben, náthátul, köhögéstül.”) Gáborka meg Zolika nincs velük, elmentek játszani a Matasowszky fiúkhoz.

Egyszer csak az utcáról tárogató harsan, énekszó közeledik: „Kosuth Lajos azt üzenté...” Azután lónyeringés, patkócsattogás.

Gyorsan le a létráról, ki az utcára!

– Lajkó, ne menj ki, ne menj ki, elgázolnak!

– Nicht erlaubt! Nicht erlaubt!¹ – sikítozik Stefanie.

Beszélhetek neki. Lovasok, sok lovas, lobogós, fehér ingben-gatyába darutollas kalappal. A legelsőnek vállig érő, göndör, barna haja van, mint Rákóczi Ferencnek. Kezében fejér selyemzászló, mellette Hedzei Petur huncut szemű, fakó lován.

Egy hatalmas, bikahomlokú parasztember kézen fogja Lajuskát, úgy magyarázza neki a felvonulást.

– Látja, ezek a tarpai kurucok, Esze Tamás népe. Az a hosszú hajú, az Belényesi, aki a Rákóczi-zászlót viszi. Az van ráírva: „Tarpa kuruc vót, az is lesz!” Emlékezzék rá: ők mindig meg fogják védeni a magyar szabadságot, ha a haza kívánja!

– Bácsi, hadd üljek fel én is a lóra, a lóra!

Az öreg int, a csapat megáll.

Az öreg felkapja, mint a pelyhet, s felnyújtja egy fehér inges lovasnak, az maga elé ülteti a nyeregbe. Meleg lószag, a kendervászon nyers illata meg egy új, ismeretlen, még nyersebb és vadabb szag: parasztszag!

Most a sípos a Rákóczi-indulót fújja: „Magyarok Istene rontsd a labanc hadát!...” A bő ingujjas csikós magához szorítja a gyermeket izmos karjával, és rövidebbre fogja a kantárszárat, mert a ló táncolni-ficákolni kezd alattuk. A menet újra elindul. Lajoska révületben ringatózik a csikorgó bőrnyeregben, a csikós ölében a Rákóczi-induló vágyszerű, lüktető ütemére:

---

1 Nem szabad! (német)

Közeleg az óra, csatariadóra,
 Hogy a magyar akarata, csatavasa, diadala
 Mentse meg a szomorú Hazát...

A nehezen fékezhető, jó vérű paripa rágja a zablát, és szinte lépésben járja a rövidvágót, csattogtatja a kövezetet.

– Jaj, vegyék le a gyereket! Le fog esni!

Az öreg lekapja a ló hátáról, pedig éppen most kezdett rájönni a lovaglás mámoros ízére.

A negyvennyolcas párt választói gyűlése a Kossuth Lajos téren. Egy magas emelvényen egymást váltják a szónokok: Tyukody Imre, Hedzei Petur: „Magyar Haza...Szabadság... Kurucok vagyunk!... Bécsi ármány...”

– Megvédjük!

– Éljen!

– Abcúg! Le vele!

Kossuth-nóta, Rákóczi-induló, csiklandozó, vérpezsdítő klarinét, lónyerítés, csikorgó nyereg, önfeledt ringatózás a táncoló ló hátán... Mindez összefolyik valami lüktető, mámoros álomba. Csikósruháért könnyörög egyre apjának-anyjának. Ne hozzon neki semmi mást a Jézuska, csak csikósruhát!

Nyáron Bert, a hetes is lobogós, bő gatyában jár, mint a csikósok. Azt mondja, önáluk odahaza, Kígyóson nyári időben mind így járnak a legények meg a nagyobb gyerekek. Kérdezgeti a hetest, hogy élnek a parasztgyerekek. Elbámul, mi mindent tudnak azok, amit ő nem tud: hogy elbánnak libával, malaccal, bornyúval, tehénnel, lóval. Szórin ülik meg a lovat, úgy legeltetnek éjszakánként az erdön szélén. És mi mindent szabad nekik, amit neki nem szabad! Utánuk nem szaladgál a német *frájlány*, hogy „nicht erlaubt! nicht erlaubt!” Nyáron meztéláb bele a mocsárba teknősbékát, rákot fogni, ősszel meg madarat léppel. Hej, ha ő is parasztgyerek lehetne!

Végre megkapja a csikósruhát. Valószínűtlen boldogság, mikor megnézi magát a hálószobai nagy állótükörben: darutollas kalap, piros mellény, bornyúszájas, fehér, lobogós ing és gaty, fényes kis sarkantyús csizma!

Le is fényképeztetik Ignáczi mesterrel, a városi fényképésszel. Mikor hazajönnek, azt mondja neki Borcsa néni, a szakácsné.

– Lajoska úrfi, én máma megvédtem magát, hát majd maga is védjen meg engem, ha rosszat mondanak rullam!

– Hogy védett meg, Borcsa néni?

– Mikor maguk mentek a fényképészhez, én is éppen mentem vót a piacra fele, osztán azt kérdi tüllem egy asszony: „Kicsoda ez a kis parasztyerek. Mondom neki: nem parasztyerek a’ lellem, nagy úriembernek a fija az: Forbáth Lajos nagyságos úré!”

Ezt sehogy sem tudja megérteni: miért dicsekszik a szakácsné, hogy megvédte, mert parasztyereknek nézték – holott neki éppen az a legfőbb vágya, hogy parasztyerek lehessen?

Nem sokkal később, egy rövid látogatás révén derengeni kezdett benne, hogy Borcsa néni nem beszélt a levegőbe. A dolog úgy történt, hogy a szakácsné elment a piacra, és Lajoska elkísérte. Borcsa néni vásárolt egyet-mást, azután azt mondta, most bemennek egy percre Franciskához, az ángyához. Franciska mosónő, az Újvárosban lakik, az Égres partján. Ölelgeti-csókolgatja a kis csikósruhás úrficskát.

– Jaj, de aranyos, egyem meg a lelkit! Olyan, mintha valami falunkbeli gyerek vóna!

Franciska földes padlójú, befüggönyözött, homályos szobájának furcsa, dohos szaga van. (Egy nagy fakádban teknő úszkál. Avval nagyszerűen lehet csónakosdit játszani: megtaszítja a teknőt, akkor az imbolyogva végighajókézik a vízen, neki a kád oldalának, majd lassan visszajön.)

Franciska görögdinnyét hoz valahonnan, felvágja négyfelé. A dinnye ropogva reped, friss, nyárszagú húsa kívánatosan piroslik.

– Lajoska úrfi szereti a dinnyét?

– Jaj, halálos érte! – feleli helyette Borcsa néni.

Mohón nyeldesi-faldossa a bő levű dinnyét magvastul.

Otthon eldicsekszik, milyen finom dinnyét evett ő Franciskánál, a mosónénál, s ezért fejmosást kap: idegen helyen semmit sem szabad elfogadni, pláne parasztháznál. Így szerzi be a gyerek a gyomorrontást meg mindenféle fertőzést!

Lajoska elgondolkozik: úgy látszik, parasztokkal nem szabad barátkozni. Mindig azt nem szabad, amit a legjobban szeretne!

Na de azért van valami, ami fenéig tejfől: Vigardó, Andris bácsiék arдай kúriája. Ágiéknak végül mégiscsak ki ki kellett menniök Amerikába. Homródy Béni megint belebukott egy nagyszabású magánszanatóriumi kísérletébe, s az apósának, Kürthy Andrásnak agyongerhelt birtokára nem adtak többé kölcsönt a bankok. Elmentek hát gyermekestül az

Újvilágba szerencsét próbálni, s Mariska néni, Kürthy Andrásné annyira hívta-hívogatta Forbáthékat: jöjjenek el akár egész nyárra, de legalább egy hónapra, hadd halljon egy kis gyermekkacagást, olyan árva a ház unokák nélkül.

Az arдай kúriának *más szaga* volt, mint az ogmándinak; a mellékszobákban mindenféle nyergek, kantárok, lovaglócsizmák. Az istállóban nyolc ló ropogtatja a zabot: négy parádés, két hátas meg az unokák két kis pónilova. S a jászlak alatt hosszú fejű, hosszú farkú, karcsú agarak tanyáznak. Néha kibújnak a jászol alól, és felsettenkednek a veranda felé. Ilyenkor Andris bácsi rájuk ripakodik:

– Lúhoz! Lúho’, te! – és megsuhogtatja lovaglókorbácsát, mire az agarak visszakotródnak az istállóba.

Az ő jelenésükre akkor kerül sor, mikor elővezetik Andris bácsi Vilma nevű, almásszürke hátaslovát. A kisöreg térden felül érő Napóleon-csizmájában nyeregbe száll a veranda mellett lévő lócáról, s a boldogan ugrándozó agarak kíséretében kiüget a mezőkre. Mikor déltájban hazajön, mindkét kengyeléből egy-egy agár marta, vérző nyúltetem lóg lefelé. Jaj, ha ő is vele mehetne egyszer!

– Na, az még korán volna – mondja Mariska néni. – Majd ha iskolás leszel, kérd meg Andris bátyádat, tanítson meg lovagolni.

Mariska nélinek a hangja minden lépten felszalad a legmagasabb regiszterbe. Néha a verandáról kiabál le a kert végibe a kertésznek, akit – Isten tudja, miért – kúriásnak keresztelt el.

– Kúriás! *Kúrjás!* – kiált fel egész meglepetésszerűen. – Jöjjön fel a dugványokért! – Ilyenkor a tokája kiduzzad, borzos szemöldöke felszalad a homlokára, s kis bajuszkája megremeg az erőltetett hangvételtől.

(Miért kell a kert végibe ordítani? – füstölög magában az öreg Forbáth. – Megvárhatná, míg feljön az a kertész!)

De a szeme az valami csodálatos. Mariska néni úgy tud a gyermekre nézni, mintha simogatna a szemével.

– Még korán volna a lovaglás – mondja, de látni a tekintetén, hogy teljesen együttérez Lajoskával; ő pedig egyelőre csak az istállóban barátkozik a lovakkal. A kancsi szemű parádés kocsis kérésére cigarettákat csempész az ólba, s akkor a kocsis felülteti egy Dráva nevű, szelíd, világos pej kocsiló hátára. Lajoska simogatja a ló meleg szagú, fényes nyakát, majd behunyja a szemét, s úgy érzi, hogy a ló száguldani kezd alatta a Rákóczi-induló ütemére!

Közben a lovak nyugodtan ropogtatják az abrakot, s olykor egyet-egyet dobantanak a hídláson. A meleg lószag izgató, csípős ammóniakillattal keveredik...

Az istállók mögött a majorudvar, az még titokzatosabb terület: ott vannak a bivalyólak. (Ez a vidék közel esik Erdélyhez, s így itt a finom erdélyi konyha minden különlegessége otthonos: tárkonyos bárányfejeves, kolozsvári káposzta, lucskos káposzta, székelygulyás, berbécstokány puliszkával, zsendice, édes málé és reggelire bivalytejes kávé csodálatosan ropogós, fényes zománcú, mandulás-mogyorós kürtőskaláccsal.)

De a bivalyólakba nem szabad bemennie, mert a bivalynak olyan a nyelve, mint a reszelő. (Azt mondják, egyszer egy huszárt megtaposott a bivaly, és valósággal lenyalta a bőrét.) Ezért Lajoska csak az ablakból bámulja ezeket a hátracsapott szarvú, lomha, fekete, ázsiai állatokat, mikor estefelé hazahajtják a csordát.

Hát a kert, az az óriási kert, talán tízszer akkora, mint az övék, és domb is van benne: a domb – lépcsőn lehet rá felmenni, a tetején köröskörül kerítés, és azon belül lócák. A domb mellett kuglizó van, s aztán még lejjebb diófák, somfák, berkenyék, olajfák, sőt fügebokrok. (Későbbi nyarakon, ha megállt a veranda előtti nagy kánagrupp lángoló, sárga virágai mellett, félig lehunyta a szemét, s azt mondogatta: India! India...!)

A somfák alja vérpiros a lehullott, fényes, húsos bogyoctól! Zöld fű között csábítóan virítanak a piros bogyók. Ez a fanyarkás-savanykás gyümölcs nagyon jólesik, mikor már teleette magát mézédés császárkörtével, fügével, ringlőszilvával. A Homródy gyerekek elárvult kiskutyája kíséretet a nagy kertben felfedező útjain: Morzsa, Morzsika. Ez a szemfüles kutyácska vezette rá, hogy a kerítés tövében sündisznók tanyáznak. Egyszer megállt egy kerítés menti bodzabokor alatt, és hosszasan, dühös makacssággal ugatott egy összegöngyöledött tüskésdisznót. Lajoska megpróbálta felvenni, de nagyon szúrtak a tüskéi. Levetette hát a kabátját, s egy fagallyal rágurította. Diadalmasan vitte fel zsákmányát a verandába. Andris bácsiék éppen ott ozsonnáztak a szüleivel.

- Sündisznót fogtam! Sündisznót fogtam! – kiabálta már messziről.
- Na, nézzétek már, mit hoz ez a gyerek!
- Mariska néni, tegyük be a kamrába – hadarta Lajoska kipirult arccal. – Borcsa néni azt mondja, ez megfogja az egeret.
- Ki az a Borcsa néni?

– A mi szakácsnénk.

Mariska néni félrehajtja fejét, s tokáját lenyomva olyan simogató szeretettel néz a kisfiúra bozontos szemöldökei alól, hogy Lajoska elfordul, mintha nagyon erősen rásütne a nap. (Vagy tíz évvel később egyszer a Pallas Lexikon Pillera-Simor című kötetében a ragadozókról szóló fejezetet tanulmányozva rábukkant egy hiúzt ábrázoló képre, s úgy találta, hogy az a kis tokás, kis bajuszos, szelíd arcú hiúz csodálatos módon hasonlít Mariska nénihez. A rajzoló ugyanis nem holmi kegyetlen ragadozónak mutatta be, sőt inkább valami merengő, szelíd és szeretetteljes pillantást varázsolt a szemébe, ahogy ott ül egy kiugró sziklán. Ettől kezdve, ha a hiúz valahogy szóba került, mindig elfacsarodott a szíve, hogy miért is nem tudta megfelelőképpen viszonzni a Mariska néni szeméből sugárzó, rendkívüli gyöngédséget...)

A sündisznót elhelyezték a kamrában, s ő – ha csak tehette – bekérdkedett hozzá, megkereste a polcok alatt, és figyelte, mit csinál. Egy ilyen alkalommal meg talált lökni egy köteleken lógó rudat, amelyről füstölt kolbászok csüngtek, s a rúd vége kitorpte az egyik ablaktáblát.

– Jaj, Mariska néni, kitorpt az ablak. Ne tessék haragudni, én megcsináltatom, ha majd lesz pénzem.

Mariska néni összehúzza a szemöldökét, csóválja a fejét, mintha nagyon haragudnék. Végül megszólal:

– Hát, tudod, mit? Amíg megkeresed az ablak árát, addig itt hagyod a sündisznót zálogba, jó?

– Hogyne, hogyne, nagyon szívesen itt hagyom! – Boldogan beleegyeznek, bár fogalma sincs róla, mi az a zálog.

Mariska néni azután úgy mesélte el ezt az esetet Forbáthéknak, mintha Lajoska ajánlotta volna fel a sündisznót zálogul. Harsogó kacagás jutalmazta ezt a gyermeki „jó mondást”, holott nem ő volt a szerzője. Persze, nem tiltakozott, hallgatott, de szeget ütött a fejébe a dolog. Hogy lehet, hogy a felnőttek nem mondanak igazat, pedig neki váltig prédikálják, hogy mindig igazat kell mondani? De nem leplezte le Mariska nénit, mert hát nem illik ellentmondani az idősebbeknek. Meg aztán valami motoszkált a lelkében, hogy Mariska néni nem rosszindulatból, hanem szeretetből adta elő így az esetet. (Később visszagondolva rá, megértette, hogy egy ilyen anekdotákon nevelődött nemzetség asszonya nem is mondhatta volna el másképpen a dolgot, ez a műfaj természetéből következett. Ha nem a gyermek szájába adja a zálogjavaslatot, akkor megölte volna az anekdota csattanóját.)

11. fejezet

A „FRÁJLÁJN”

Egyszer aztán váratlanul vége szakadt a vigardai idillnek. Lajoska éppen a kert mélyében, egy nagy diófa alatt figyelte Morzsikát. A kiskutya derékig benn állt egy lyukban, s idegesen kaparta belőle kifelé a földet. Ott biztosan róka lesz! Akkor felharsant a veranda felől Mariska néni magas, vékony hangja:

– Kúrjás! Kúrjás! Keresse meg Lajoska úrfit, és küldje fel!

Elszorult a szíve, rosszat sejtett. És nem is tévedett. A kocsi már ott állt a veranda előtt; apja, anyja a csomagok között, útra készen.

– Gyere már, Lajkó, mer’ mindjár’ itt hagyunk!

Lajkónak pityergésre görbült a szája.

– Mamuka, miért megyünk el ilyen hamar?

– Azért, mert már itt a szeptember, és megjött a német kisasszony. Nem hagyhatjuk szegényt egyedül az üres házban.

– De nekem nem kell német kisasszony! Én nem akarok németül tanulni!

Forbáthné egész úton hazafelé menet igyekezett meggyőzni, hogy milyen jó lesz, ha megtanul németül. A gimnáziumban a harmadik osztálytól kezdve kötelező a német, a többiek majd keservesen küszködnek a német leckékkel, neki meg már a kisujjában lesz az egész. (Miótán Stefanie-t, azt a műveletlen és haszontalan verseci sváb lányt elbocsátották, Forbáthék egy időre német kisasszony nélkül maradtak. Most végre sikerült egy középiskolát végzett, birodalmi német kisasszonyra szert tenniük levelezés útján. Már a leveleiből megállapították, hogy ez egészen más, mint Stefanie: értelmes, művelt nő. Ez fogja majd Lajoskát bevezetni az igazi irodalmi német nyelv, a Hochdeutsch titkaiba.)

De hiába magyaráztak neki: falra hányt borsó. A gyermek toporzékkolt és sírt a kocsiiban a kisülésen, majd miután kiadta a mérget, csendesen pityergett és szomorkodott, elgondolva, hogy megint lesz valaki, aki folyton szaladgál utána: „Nicht erlaubt! Nicht erlaubt!” Ezt nem szabad, azt nem szabad, semmit sem szabad, ami igazán érdekes...

Egy igen vastag karú, nagy lábú nő fogadta őket a verandában. Erősen hajlott orra volt, de olyan gyermekes szelídséggel mosolygott Lajoskára, hogy kissé megnyugodott. Sőt hovatovább szinte erőt kellett

vennie magán, hogy fenntarthassa – becsületből – a makacs bizalmatlanságot a frájlájjal szemben mintegy jellemének szilárdságát hangsúlyozva. Mert ez a Block kisasszony (Elisabeth Block, azaz Tömb Erzsébet – így magyarította Gáborka az új nevelőnő nevét) meglepően kedves nő volt. Nem nichterlaubozott, nem fontoskodott, de a gyermekhez leereszkedő felnőttek bosszantóan buta és értelmetlen hangját sem használta. Egykettőre beletanult Lajoska játékaiba, s úgy eljátszadozott vele, mintha ő is gyermek volna – vagyis komolyan!

Rendkívüli gyöngédség volt benne, de a németek vaskos érzélgősségét valami lengyeles kedvesség mérsékelte. (Sziléziai lány volt, Boroszló környékéről, s ha nem is örökölte a lengyelek testi kecsességét, annál inkább közvetlenségüket és temperamentumukat.) Hamarosan megtanulta a legfontosabb magyar szavakat, lépten-nyomon megkérdezte Lajoskától, mi a neve ennek meg annak, s mindjárt megmondta, hogy hívják azt németül. Tanulás közben tanított, s így szinte észrevétlenül csepegtette beléje a német tudományt.

Forbáthék néhány hét elteltével megállapították, hogy evvel a Block kisasszonnyal jó vásárt csináltak, ez a frájlájn bevált. Beválásának az volt egyik fő oka, hogy Block kisasszony rettentően élvezte a különös ízű, patriarkális, magyar vidéki életet. Lekvárfőzéskor a csillagvilágos szeptemberi éjszakában lekuporodott a földbe ásott tűzhely lépcsőjére, és lelkesen kavarta a hosszú nyelvű kavarófával a nagy üstben rotyogó szilvaciberét. Aztán szüretkor a borház mögött már büszke szakzszerűséggel húzogatta a hosszú vasnyársra, szalonnák és hagymák közé szorítva a rablópecsenyéhez való hússzeleteket, s mindegyiket meg is nevezte, fitogtatván frissen szerzett magyar tudományát: *pornjúhúzs! Tütnohúzs! Márcháhúzs!*

Nagyon imponált neki, hogy ebben a meglehetősen civilizálatlan magyar kisvárosban sok tekintetben mélyebb és színesebb kultúra rejtőzött, mint az aszfaltjárdás, vízvezetékes német városokban. Reggel este a csordás nagy túlköléssel hajtja a porfelhőben bömbölő teheneket, s ugyanakkor a kocák és süldő malacok röfögve, visítva vágatnak végig a gyalogjárón, de a sáros-poros utcák földszintes, zsindeyes házaiban, a lefüggönyözött ablakok mögül Beethoven-szonáták és Liszt-rapszódiaik hangjai szűrődnek ki. S a gimnázium szabad líceumi előadásán az indiai és a schopenhaueri filozófia kapcsolatairól értekezik egy fiatal tanár...

Block kisasszony egyszer valahonnan kerített vagy hozatott egy naiv német dalt kottástul, amely a csikósos-gulyásos, tokaji boros Magyarország dicséretét zengte. Ezt elénekelte Lajoskának zongorakísérettel.

Ungarland, du schönes Land,
Ach wie sehn' ich mich nach dir..

Mikor ahhoz a részhez ért, hogy:

Auf der Puszta wohlgeborgen
Tanzt der Tschiekosch ohne Sorgen...,

már kis híján múlt, hogy Lajoska meg nem csókolta mint hozzája tartozót. Hiszen ez a frájlájn csikósokról énekel, az ő rajongásának megtestesítőiről. De ölelésre lendülő karjai megmerevedtek, mert Block kisasszony a csikóst *csikosnak* ejtette ki, s ez más, ez nem az, amiről ő ábrándozik.

A végső felolvadás döntő indítéka csodálatosképpen a frájlájnnek egy magyar nyelvbtlása volt. Egy reggel Lajoska nagyon bele talált gabalyodni az álom hálóiába, sehogy sem akaródzott kikászálódnia belőlük. Édesanyja dédelgetve költögette.

– Mucikám, kelj már fel, mindjárt a hasadra süt a nap! Na, Mucikám, ne aludj már!

Block kisasszony örült, hogy megint tanult egy új magyar szót, mégpedig becéző szót, s másnap reggel megpróbálta alkalmazni, úgy gondolván, hogy még jobban bizalmába férkőzhetik Lajoskának, ha ugyanúgy becézgeti, ahogy az anyja szokta. De valahogy elhibázta, nem jól jegyezte meg a szót.

– *Mutschikin! Mutschikin!* – mondogatta ébresztéskor. – Steh schon auf! (Kelj már fel!)

Lajoska, Zolika, majd a nagyobbak is óriási kacagásban törtek ki, mikor kiderült, hogy ez a „Mucsikin” voltaképpen Mucikám akart lenni.

– Mucsikin! Mucsikin! – kiabálták kórusban. – Mucsikin Block, ez az ő neve. Nem Elisabeth Block, hanem Mucsikin Block!

Ettől kezdve Lajoska egyszerűen csak Mucsikinnak hívta a kisasszonyt, s ez az új ragadványnév egy csapásra közelebb hozta a német leányt. Az meg persze boldogan fogadta a pajtáskodó gúnynevet, esze

ágában sem volt tiltakozni ellene. Megérezte, hogy immár nem kisaszszony többé, hanem pajtás.

Lajoska idegenkedése ezzel végképpen szétfoszlott. Úgy játszott, hencsergett, duhajkodott újra Zolival, mintha a frájlájn ott se volna. A verandában volt egy kimustrált, öreg bördívány, a „hancurdívány”, télidőben, rossz időben azon folytatták fantasztikus játékaikat. Ez a dívány hol a labancoktól ostromolt munkácsi vár volt, hol Szindbád hajója, majd sivatagjáró teve, indián csónak, sátor vagy a rejtelmes sziget – aminek csak Zolika kinevezte. (Ő – negyedikes elemista lévén – már nemcsak meséket olvasott, hanem a Gáborkától örökölt indián regényekbe meg Vernébe is belekóstolt.)

Néha felálltak az öreg díványra, és harsány hangon egyszerre kiáltották.

– Miénk a hancurdívány, miénk az egész világ!

Ha már nagyon elduhajodtak a játékban, az apjuk olykor rájuk szólt.

– Na, gyerekek, nem kell túláradni!

Akkor egy darabig valamivel csendesebbek voltak, de nem vették nagyon szívükre ezeket az apai figyelmeztetéseket, mert aránylag elég ritkán követte őket verés...

Porog megyében akkoriban telente mindig felújultak a farkaslegendák. A faluról jövő, zúzmarás bajszerű fuvarosok esküdöztek, hogy farkast láttak hol itt, hol ott, hol amott. Lehet, hogy tán valami rossz képű kóborkutyát néztek farkasnak, mindegy, az emberek hinni akartak a farkasban. Valahogy olyan jó arra gondolni, hogy még vannak télidőben a Tiszahátra is lelátogató farkasok. Így még jobban esik behúzódni a meleg kemence mellé, vagy a kocsmában citromos, fahéjas forralt bort szűrőszőlgetni, elképzelve, hogy odakint, a zúzmarás erdőben, farkasok üvöltenek.

Egyszer egy ilyen farkasordítás, csikorgós téli napon Margit néni, Gálszécsyné bejött Zápszonyból szánkán, s elmondta, hogy a kertjük alatt nagyon furcsa kutyát láttak. Neki mindjárt az volt az érzése, hogy az farkas lehetett, mert nagyon-nagyon furcsa kutya volt! Hát másnap mondja a vincellér, hogy a falu végén széttépett birka maradványaira bukkantak. Csakis az téphette szét, mert nagyon-nagyon furcsa kutya volt, ő rögtön látta, hogy az farkas.

Olyan különös hangsúllyal emlegette újra meg újra azt a bizonyos furcsa kutyát, hogy Lajoska összenevetett Zolival, s mikor Margit néni elment, kórusban kezdték mondogatni:

– Furcsa kutya! Furcsa kutya! – s addig mondogatták, míg egyszer csak megelevenedett, bevonult az ő gyermeki mitológiájukba, totemállatjuk lett.

Négy ilyen képzeletbeli totemkutyájuk volt: Furcsa, Posztó, Mocczó és Dommó, így hívták őket. Mindegyiknek más- és másmilyen volt a külseje meg a természete. Furcsa az tulajdonképpen farkas, csak titkolja, nehogy bajba keveredjék, Posztó az olyan finom kis játékkutya, amelyet Mauskopf Teréz játékboltjában is lehet látni, avval a különbséggel, hogy az övék eleven; Mocczó az afféle kis mocorgó, izgékony-mozgékony, ugrifüles tacsó, és Dommó, az valami oroszlán formájú, nagy, sárga kutya, de azért szelíd, ha a hátát megveregetik, hát úgy szól, mint a dob.

Egyszer Forbáthné mosolyogva elmondta Kürthy Saroltának, Gálszécsyné vénkisasszony néniének, hogy milyen képzeletbeli kutyákkal játszanak az ő gyermekei. Erre Sarolta néni a felnőttek jellegzetes leereszkedő hangján megkérdezte Lajoskától, hogy milyen az a Dommó kutya? Milyen színű?

– Hogy lehet ilyet kérdezni? – felelte Lajoska méltatlankodva. – Dommó az csak sárga lehet, mint az oroszlán.

Sok-sok olyan dolgot láttak ők, amit a felnőttek nem látnak. Egyszer például tavasszal a hátulsó kőfalon, amely az ő telküket elválasztja a Namény utcai iskola kertjétől, végigfutott egy menyét. Ez a karcsú kis állat azután többször is felbukkant a fal tetején, és Zolika azt állította – talán Jókai A *liao-tungi kis emberkék* című meséjének hatása alatt –, hogy egy ujjnyi nagyságú törpe lovagol a menyét hátán. Lajoska esküdözött, hogy ő is látta azt a pici emberkét már előbb, csak nem akart szólni.

Hát a kaporerdő! A gyümölcsfák mögött, a Deutschék felőli oldalon, a veteményesben van egy kaportábla. Ha belemennek, még Zolinak a feje is alig látszik ki belőle. Elbűvölten bolyonganak ebben a csipős fűszerszagú dzsungelben. Egyszer csak feltűnik előttük egy parázsló sárgás szemű, sárga-fekete csíkos vadállat. Zoli megragadja Lajoskának a karját:

– Pszt! Ne mozdulj! Ez az amur tigris! – Majd látva, hogy öccsének pityergésre áll a szája, hozzáteszi: – Nem kell félni, nem bánt. Ez nyáron csak füvet eszik meg bogyókat.

Ám ennek a mesevilágnak Zolika nemcsak költője, hanem hangulatfestője is, megzenésítője is egy személyben. Egy júniusi estén megállnak a konyha előtt. A nyitott konyhaajtón kivetődik a tűz fénye, s hallani a rántott csirke sistergését-sercegését a zsíros tepsiben. A kertek alatti mocsarokból meg idehallatszik a békák barátságos esti kórusa: kvak-kvak-kvak... Erre Zolika felemeli az ujját.

– Kvartyog a béka – sistereg a rántott csirke! – Egy gyermek Krúdy érzékletes tömörségével így foglalta össze a nyáresti hangulat fő motívumait.

Minthogy akkor – mint mondtam – még nem *időben* éltek, ezeket az emlékeket később sem tudta szabályos, epikus kapcsolatba rögzíteni, hanem olybá vette őket, mint valami megíratlan szimfónia vezérszólamait.

Gáborka érettségi után sokat mesél neki, és furcsa, bolondos verseket mond:

Bömböl a nádiveréb, a fák füttyürészve legelnek,
Zöld torony aljában röpköd egy árva tinó.

Ezen a többiek mind nevetnek, hogy milyen fejük tetejire állított logikájú, képtelen rigmusok ezek. (Az apja szerint unatkozó pataki diákok faragták őket a görög versmértékeket gyakorolva.) Ő azonban nem nevet; gyönyörűnek és borzongatónak találja a tréfás verset. A lányok szobájában van egy erdőt ábrázoló kép. Elnézegeti a képet, és hallja, egész határozottan hallja, amint a fák kísértetiesen füttyürésznek. A balladai képek háttérben fel-felvillan a szerelem vakító fénye.

Mennek a szakácsnéval Zsuzsika nénihez az Árok utcába valami virágmagvakért. Tyukody Zsuzsanna, a képviselő húga (özvegy Hajnal Ödönné) keresztanyja Anikónak. Hosszú kertje lenyúlik az Égres partjára. Vastag falú, kőoszlopos ámbitusú háza titokzatos gyermekparadicsom. Tarka tollú, görbe csőrű beszélő madár sétálgat a szobákban, Lórika, de idegeneknek rákoppint az ujjára a csőrivel. A nappaliban meg van egy csuda tölcsér, Zsuzsika néni az alján megcsavar valamit, s arra a tölcsér recsegni-ropogni kezd, majd harsogó hangon énekel. Ám ez még semmi: ha Lajoskáék beállítanak hozzá, Zsuzsika néni mindjárt elszalajtja a szobalányt a cukrászdába, és süteményeket meg kandírozott gyümölcsöt hozat nekik.

De ide csak délután lehet menni, mert Hajnalné délig alszik, és két-három óra felé készül el az öltözködésével. Egész éjjel fenn van. Úgy mondják, este sokáig csinosítja, púderezzi, festi magát, s éjszakákon át halott férjének a fényképével beszélget. Nagyon szerette az urát, nem is gondolt soha másodszeri házasságra.

Amint a kert végiben Borcsa néni a virágmagvakat szedegeti, Lajoska női sikoltozásra figyel fel:

- Jaj, Pista, ne ringassa úgy ezt a csónakot! Belefordulunk!
- Borcsa néni, valakit bele akarnak lökni a vízbe!
- Semmi az, úrficska. Ezek olyan jófélék.
- Milyen jófélék?
- Olyan rossz jányok. Úgy hallom, Csicsó Máli visétozik.

Jófélék is, meg rosszak is? Ezt nem érti. Odamegy a parti égerfák alatt a nád közötti kis deszkapallóra. Most megpillantja a csónakot. A víz közepén ringatódzik, fekete hajú fiatalember ül benne, vele szemben meg egy szőke lány. A fiatalember evez, de nem előre hajtja, hanem körbe forgatja a ladikot, és ide-oda ringatja. Közben nagyokat nevet, kivillantva erős, fehér fogait. Nini, hiszen ez az összenőtt szemöldökű fiú Bradu Pista, Gáborka osztálytársa, együtt érettségiztek.

Most úgy fordul a csónak, hogy a lány szembekerül Lajoskával. Már nem visongat, hanem valami különös, olvadékony tekintettel néz a fekete fiúra, szeme szinte harmatos. Lajoska még sohasem látott ilyen furcsa pillantást, mintha el akarná nyelni a szemével Bradu Pistát. Azután előrehajlik a szőke leány, odaül a fiú mellé, és a nyakába borul. Görscösen beléje kapaszkodik mindkét karjával. Talán attól fél, hogy bele talál esni a vízbe?

– Borcsa néni, miért akarta bedobni azt a lányt a vízbe? Ők haragusznak egymásra?

A szakácsné furcsán felkacag:

– Dehogy haragusznak, nagyon is jóba’ vannak!

Különös, érthetetlen emberek a felnőttek...

Porogjász szerelmes város: mindig akad valami nagy szerelmi téma, amelyről a lányok összebújva, harmatos szemekkel, izgatottan suttoghatnak. Ebben az évben a *Bob herceg* izgatja a szerelemre, szenzációkra felajzott leányszíveket, a *Bob herceg* és Fedák Sári tüneményes kiugrása, sikerei, szerelmei. Mindenki tudja, beszél, tódítja, hogy ha nem is éppen herceg, de egy dúsgazdag gróf a szerelmese. Mert Fedák

Zsazsa, a nagy sikerű operettel együtt egy csapásra országos híró színésznő lett. Ámbátor hervadozó, erényes úriasszonyok az országos jelzõt valami más, kurtább, durvább fõnévhez szerették kapcsolni. (De hát azt mondja a közmondás: jobb száz irigy, mint egy szánakozó.)

Lajoska mindezekbõl annyit ragad meg, hogy Sanyi, a legkisebbik Matasowszky fiú, bár három vagy négy évvel idõsebb nála, selypítve, pösze módon éneklí a *Bob herceg* híres keringõjét, sz-et mondva s helyett, s ezen sokat lehet nevetni:

Londonban hej, van számosz utca
Ész minden utcán szok szarok...

– Szanyi, Szanyika, danold el a *Londonban, hej-t*, na danold el még egyszer!

Aztán az andalgó szerelmi keringõkbe egyszer csak beledõrdül az ágyú Mandzsúria felõl, de az olyan messzi van, hogy itt Porogjászon szinte valami színpadi háborúnak képzelik. Olyan jó így távolról, mintegy messzelátón figyelni az eseményeket, és szurkolni a vitéz japánoknak. Csakhamar aktuális japán háborús szöveggel éneklík a *Bob herceg* népszerű keringõjét.

Mandzsúriában dörög az ágyú,
Verik a muszkát szerteszt,
Vitéz japán nép halad előre
És megmutatja erejét...

Természetesen Lajoska is japánpárti, mert azt hallja Bori nénitõl, hogy: „Látjátok, az Úristen nem ver bottal: most a muszka cár is megkapja a magáét, amiért negyvenkilencben eltaposta a magyar szabadságot!”

Lajoska Block kisasszonyt, Mucsikint is megtanítja a háborús nótára, együtt éneklík nagy lelkesedéssel. Már egészen magához tartozónak érzi ezt a gyermeteg lelkû, derék leányt. Kölcsönösen Mucsikinnak nevezik egymást.

Csak egyszer, egyetlenegyszer történt valami, ami egy idõre kissé megingatta a bizalmát iránta. Szegény Block kisasszonyt megbabonázta a Forbáth ház szeretettõl sűrû, meleg családi levegõje s az egész kisváros szerelemtõl delejes légköre. Sóvárgó szemmel nézegette, hogyan csókol-

ja végig Lajoska édesanyjának karjait, valahányszor az elmegy valahová. Őt meg nem csókolgatta soha senki, se kicsi, se nagy...

Egyszer aztán, egy nyári délután, mikor egyedül maradtak Lajkóval a gyermekszobában, nagy pironkodva és beleizzadva az izgalomba, megkérte a fiúcskát, hogy csókolgassa végig az ő karját is úgy, ahogy az édesanyjáét szokta, s odanyújtotta eléje a rövid ujjú blúzból szinte kibuggyanó, vastag, húsos karját. De Lajoska zavartan visszahúzódott.

– Naaa, Mucsikin, hát miért nem? Ha mamukának a karját megcsókolod, az enyémet is megcsókolhatod, naaa!

Ám a gyermek némán, makacsul rázta a fejét. Idegennek érezte a kisasszony szagát, testét. Túl édes, túl vastag. Vagy talán megsejtette, hogy most az egyszer nem volt őszinte, hogy valami csalafintaság lehet a dolog mögött?

Ezután néhány napig tartózkodóbb volt a Frájlájnnal szemben, de minthogy az soha többé nem próbálkozott ilyesmivel, hamarosan napi-rendre tért a dolog fölött.

Délelőttönként át-átszalad Irén néniékhez Incivel játszani.

– Megyek a kis menyasszonyomhoz – mondja ilyenkor, bár fogalma sincs róla, hogy mit jelent a menyasszonyság, de gyakran hallja a nagyoktól: „Majd ha felnősz, Irénke lesz a menyasszonyod.” Így tréfálkoznak vele, hát ő is így nevezi a kislányt.

Inci egy évvel fiatalabb nála, de sok olyan szót tud, amelyeket ő nem ért. Egyszer például megkérdi tőle, hogy előző nap miért nem jött át játszani.

– Azért, mert Katinkánál voltam a Szunyog-hegyen. (Matasowsky Katinka is egy évvel fiatalabb nála.)

Erre Irénke kacagva megfenyegeti:

– Nagyon *csapodár* vagy!

– Mi az, hogy *csapodár*?

Ezt Inci nem tudja pontosan megmagyarázni. Lehet, tán ő sem érti, csak hallotta a nagyoktól, hát mondja. Egy kicsit nagyképű leányka, olyan „kisöreg”. Nagyon szereti a felnőtteket utánózni. De azért jól lehet vele játszani.

Játékukat sokszor megzavarja Micu, a bátyja. Micu két vagy három évvel idősebb nála, és gyakran visszaél avval, hogy erősebb.

– Te kis pocok! – mondja, és belevágja Lajkót a káposzták közé.

Lajoska sírva feltápáskodik, és azonnal hazamegy, szipogva, lehorgasztott fejjel, de semmi pénzért nem hajlandó elárulni, hogy miért sír.

Nyár végén a dada elköltözött tőlük nagy sírások között, bár Forbáthné erősen marasztalta. Lajoskának ugyan már nincsen szüksége szárazdajkára – magától is rá tud ülni a bilire –, de azért sajnálta, hogy elmegy, már úgy hozzánőtt a családhoz. De hát neki is van családja: Miska fia közben megházasodott, és kisfiuk született. Ezért a menyee elcsalta, hogy legyen, aki a gyermeket dajkálja, míg ő munka után jár.

Ez a szeptember a búcsúzkodások hónapja volt: Zolikát beírátták a gimnáziumba, már nem ér rá annyit hancúrozni vele, mint azelőtt. A hancúrdívány elárvult. Gáborka meg elutazott Pestre, a műegyetemre.

Lajoska megsíratta a dadát is, Gáborkát is, de azután hamarosan elfelejtette őket. Olyan érdekes, nagy dzsungel ez a világ, annyi új csoda bukkan fel benne nap mint nap, nem lehet visszafelé nézni. A jelenben muszáj élni, a pillanatban, s az szinte örökkévalónak látszik.

Édesanyja olykor szemére veti, hogy sohasem emlegeti Gáborkát, pedig az mennyit mesélt neki, mennyi játékot fúrt-faragott a számára.

– Milyen hálátlan is a gyerek!

Ilyenkor elszomorodik, elszégyelli magát, és szeretné emlegetni a bátyját, de így most már nem tudja megtenni. Ezt még jobban szégyellné, ébredező ízlése tiltakozik ellene.

Na, bezzeg emlegeti Gáborkát a szegény dada. Ha csak teheti – ha a menyee elengedi –, beállít hozzájuk, megáll a veranda nyitott ablakai előtt, és sokáig csendesen sírdogál.

– Miért sír, Mari lelkem? – kérdegeti Forbáthné.

– Siratom szegény Gáborkát, hogy olyan messzire ment...

– De hát, daduska, nem kell ötöt siratni, vígan él ő Pesten. Nincs neki semmi baja a világon.

– Igen, de olyan nagy városba mégis, egyedül... – szipogja Mari néni.

– Iccaka felibred szegényke, keresi a bilit, osztán nincsen senki mellette...

– De Mari néni – vigasztalja Forbáthné, könnyek között mosolyogva –, hiszen ő már nagy fiú, egyetemi hallgató, nagydiák.

– Igen, tudom. De azir nagyon sajnálom szegény Gáborkát!

Lajoska tátott szájjal figyelte ezt a gyakran megisméltető jelenetet. Mulatságosnak tartja, de valami megmozdul benne, úgyhogy nem tud nevetni.

1905 januárja felejthetetlen hónap; piros meg fehér tollas kalapok tűnnek fel az utcákon. A pirosak a 48-as, a fehérek a 67-es párt kortesei. Vitatkoznak, kiabálnak – néha össze is verekednek. Választás lesz, választás! Lovas bandériumok vonulnak a piactérre, zászlókkal. Kossuth-nóta, Rákóczi-induló, „*Talpra, magyar!*”!

Megy az édesanyjával a fűszereshez, hát a Piactér közepén Hedzei Petur szónokol egy deszkaemelvényen, a zászlók alatt összegyűlt tömegnek.

– Tisza Pista, a bécsi lakáj, odadobta a kesztyűt a magyar nép elé: válasszatok, 67 kell nektek, vagy 48? „Gott erhalte” vagy Kossuth-nóta? Hát most aztán kezünkben a sorsunk: „*Rabok legyünk, vagy szabadok? Ez a kérdés, válasszatok!*”

– Mamuka, mi az a hatvanhét?

– Azt te még nem értheted, Lajkó. Majd ha nagyobb leszel.

– De, mamuka, én azt tudom, hogy negyvennyolcban vót a szabadságharc az osztrákok ellen – hadarja a fiúcska kipirulva. – Nagypapa is ellenük harcolt, ugyi?

– Harcolt bizony, negyvennyolcas honvéd főhadnagy volt. Meg is sebesült kétszer szegény kedvesapám.

– Mitül sebesült meg?

– Egyszer golyótól, egyszer meg pikától.

– Mi az a pika?

– Pika vagy dzsida... Olyan lándzsaféle, hegyes végű, hosszú rúd.

Avval harcoltak az orosz kozákok.

– Hát az oroszok is ellenünk vótak?

– Persze, jöttek segíteni az osztrákoknak, hogy leverjék a magyar szabadságot.

– Hát akkor ezér’ mondta Biri néni, hogy most majd az orosz cár is megkapja a magáét, ugyi?

– Ezért.

– De mamuka, mi az a hatvanhét?

– Akkor volt a kiegyezés. Hatvanhétben kibékültünk az osztrákokkal.

– Miért békültünk ki velük, ha elvették a szabadságunkat?

– Mondom, hogy ezt te még nem értheted meg. Muszáj volt, na!

– És mi az a Gotterhalte?

– Az az osztrák császári himnusz.

– Mi az a himnusz?

– A himnusz? Az olyan szent nemzeti dal.

– Akkor a Gotterhalte szent ének?

– Az osztrákoknak az – de nekünk nem!

– De hát szent vagy nem szent?

– Jaj, Lajkó, már mondtam, hogy ne kérdezz olyasmit, amit úgysem érthetsz meg! Az osztrákoknak szent az ő himnuszuk, de a mi számunkra nagyon is szomorú emlékű, mert a szabadságharc leverése után a „*Gott erhalte*” hangjai mellett akasztották fel a magyar honvéd tábornokokat a bécsi kormány parancsára.

– Disznóság! És, mamuka, ki az a Tisza Pista?

– Ő most a miniszterelnök.

– Mi az a miniszterelnök?

– Magyarország vezetője.

– De hát miért ő vezeti Magyarországot, mikor ő a bécsi németeknek, vagyis az osztrákoknak a barátja? Azt mondja Petur bácsi, hogy Tisza Pista bécsi lakáj. Ő Bécsben lakik?

– Nem, Pesten... De lehet, hogy most a választáson megbukik, aztán akkor majd valamelyik negyvennyolcas képviselő lesz a miniszterelnök.

– Talán Petur bácsi?

– Hát ha nem is éppen ő, de esetleg Kossuth Ferenc, Kossuth Lajosnak a fia.

Lajoska ugrálni kezdett örömeiben.

Forrt, fortyogott, pezsgett a város. A választási mámor forrasi pontját a katonaság megérkezése jelezte. A kormány huszárokat küldött Porogjászra, hogy a kortesboroktól még jobban felhevült porogi magyarok agyon ne találják verni egymást. Trombitaharsogás, lónyerítés... Forbáthékhoz is beszállásoltak egy huszár járőrt. A piros sapkás, fehér prémes, kék mentéjű, poros nadrágos, nyalka honvéd huszárok nagy patkócsattogással, kardcsörömpöléssel vonultak végig a kocsifelhajtón az istálló felé. Ott lórul szálltak, bekötötték lovaikat, s dalolva kefélték fényes, fekete csizmájukat még fényesebbre. Kardcsörtetve, sarkantyút pengetve jöttek-mentek, hordták a vizet a kútról lovaiknak. Este Forbáth Lajos behívta a huszárokat a konyhába, s borral vendégelte meg őket. Zengett a konyha a huszárnótától.

Sej-haj, ’desanyám, huszár a szeretóm,

Elvitte a zsebjébe ja kendőm...

Lajoska állandó mámorban élt ezekben a napokban. De nem mert bemenni az istállóba, káprázott a szeme, mint mikor a reménytelen szerelmesre egyszer csak közvetlen közelből rásüt a boldogság napja. Felmászott a kert istálló felőli kerítésére, onnan kukucskált be lopva a huszárokra az istálló ablakán.

Mikor a választás után a huszárság elvonult, borzasztóan sajnálta, hogy mért is nem ment be hozzájuk. Kérdezgette Zolikától, nem tudna-e neki huszárképeket mutatni.

– Várjál, mindjárt’ mutatok én neked. – Kinyitotta a könyvesszekrény üvegajtóját, s végighúzta ujját a Pallas Lexikon aranybetűs, vastag, fekete kötetein: Fekbér-Geszt, Gesztely-Hegyvám, Hehezet-Kacor. Ebbe’ lesz!...

S a Hehezet-Kacor című kötetben egykettőre rátalált a Honvédség cikkhez tartozó, színes képre. Ezen csakugyan rajta voltak a huszárok is. Majdnem olyanok, mint akik náluk voltak, egy kicsit merevebbek, komorabbak, de azért mégiscsak huszárok.

– Zolika, hogy tudtad ilyen hamar megtalálni a huszárokat ebben a nagy könyvben?

– Hát ez nagyon egyszerű; csak el kell olvasni a címeket. Majd összel, ha beíratnak az elemibe, te is megtanulsz olvasni.

– De én már most szeretnék. Tanítsatok meg engem olvasni!

Anikó vállalkozott rá, hogy megtanítja. A hálószoza és az ebédlő közötti ajtófélfára krétával felrajzolta neki a nyomtatott nagybetűket, és Lajoska utánarajzolta valamennyit.

Persze a visszaolvasás nem mindig sikerült tökéletesen. Ezzel azután sokat bosszantották.

Az írott betűkkel is megpróbálkozott. Ez egy kicsit nehezebben ment, de azért hűsvétra már le tudta írni a nevét meg azt, hogy honvéd huszár.

Gáborka hazajött az ünnepekre, és Lajoska hadarva magyarázott neki a huszárokról. Ő is huszár lesz, ha megnő. Andris bácsi megígérte neki, hogy megtanítja lovagolni.

– Csakhogy a lovaglás nem elég ám az üdvösségre, barátom! A katonatisztnak számolni is kell tudni: hány ezred van egy hadosztályban, hány zászlóalj egy ezredben, hány század egy zászlóaljában, és így tovább. Osztani, szorozni kell neki, hogy ha álmából felköltik, akkor is meg tudja mondani, mennyi katonája van.

– Gáborka, taníts meg engem számolni!

Gábornak volt egy régi számológépe, azon kezdte neki magyarázni az egyszereget.

– Itt van két golyó, most alája tolok még egyszer két golyót. Na, számold meg, mennyi van összesen?

– Egy, kettő, három, négy.

– Jól van. Ezt jegyezd meg: kétszer kettő az négy. Most vegyünk kétszer három golyót...

Mikor már eljutottak az ötször ötig, Lajoskának újabb problémája támadt.

– Gáborka ötször öt golyó az huszonöt golyó... De ha én azt akarom tudni, hogy ötször öt ló az hány ló – akkor hogy kell csinálni?

– Ugyanígy: ötször öt ló az huszonöt ló.

– És ötször öt huszár?

– Az is ugyanannyi: huszonöt. A számokkal akármit ki lehet fejezni. Az teljesen mindegy, hogy lóról vagy katonáról, vagy – mit tudom én – ágyúróól van szó.

Ez fellelkesítette a gyermeket. Úgy képzelte, hogy a számokban valami titokzatos varázserő lappang. Azt mondom: száz ágyú, akkor az száz ágyú; ezer katona az ezer katona. Gáborka azt mondja: ezerszer ezer az egymillió. Egymillió katonával már le lehetne verni Ausztriát, és akkor Magyarország megint szabad lenne! Nagy lendülettel rávetette magát a fejszámolásra. Április végén már négyjegyű számokkal dobálózott: összeadott, kivont, osztott, szorzott.

Akkor Kálmán bácsi, az orvos sógor beleszólt a dologba. Azt mondta, el kell tiltani a gyermeket a számolástól, mert az megerőlteti az agyát, és testi fejlődésének is megáráthat. Schenk doktor, a házi orvos is osztotta Széki Kálmán véleményét, így hát abba kellett hagynia a számtani gyakorlatokat. Elalvás előtt titokban még számolgotott olykor-olykor, de most már inkább a rajz, a festés csábította.

Újra meg újra elővette a Pallas Lexikon Hehezet-Kacor című kötetét, és hosszasan elnézegette a honvéd huszárokat ábrázoló képet. Simogatta a sárga ló nyakát meg a rajta üiő huszár fehér prémes mentéjét. Hogy lehet, hogy nem érzi a lószőr szúrósságát, sem a prémnek a bolyhosságát, és a ló meg a huszár mégis ott van előtte, mintha élne?

Zolika azután megmutatta neki, hogyan lehet ceruzával, vonalakkal odabüvészkedni a sima papírra a domború, tollas-szörös állatokat, embe-
reket. Felvázolta egy huszár körvonalait, s akkor Lajoska kiszínezte színes

krétával. Rárajzolta a piros nadrágra a vitézkötést, a kék mentére a zsinórokat, majd megpróbálta magától lerajzolni az egészet, elejétől kezdve.

Egyszer, egy májusi reggelen a veranda nyitott ablakának párkányára könyökölve rajzolgatott. A huszárló kantárát, sügyellőjét, nyergét próbálta odavarázsolni a papírparipára. Akkor egy döngő hang beköszöntött a verandába.

– Jó napot adjon Isten! Elhoztuk a fát Nagyberegrül.

Hatalmas termetű, bikahomlokú parasztember állt az ablaknál. Olyan ismerős az arca. Most felderengett előtte, hogy ez a bácsi ültette őt először lóra, réges-régen, van annak már vagy két esztendeje, mikor a tarpai lovas bandérium megállt a házuk előtt.

– Kezicsókolom! – köszönt át a Lajoska feje fölött, mert közben Forbáthné kijött a verandába. – Elhoztuk a fát Nagyberegrül. (Forbáth Lajos olyan elővigyázatos, pedáns ember volt, hogy már májusban megvette a téli tüzelőt.)

– Jól van, hajtsanak be a hátulsó udvarba – mondta Forbáthné. De minthogy az öreg nem indult mindjárt, önkéntelenül mind a ketten Lajoska rajzára néztek. Forbáthné nem tudta megállni, hogy el ne dicsekedjék legkisebbik fiának tudományával:

– Látja, miket rajzol ez a gyerek? Már írni is tud, pedig még csak az ősszel kerül iskolába.

– Számolni is tudok, számolni is! – hadarta Lajoska. – Tudja, mennyi százszor száz? Én megmondom: tízezer.

– Na, Lajkó, a számolást hagyjuk!

Az öreg figyelmesen, fürkésző szemmel vizsgálta a fiúcskát, majd felvette a rajzot, megnézte, és megcsóválta a fejét. Forbáthné ez egy kicsit bosszantotta.

– Miért csóválja a fejét? Elég szép ez egy hatéves gyerektől.

– Nagyon is szép! Nem ezer’ csóváltam én a fejemet.

– Hát miért?

– Azér’, mer’ tetszik tudni: korai virág gyengén köt.

– Hogy érti ezt?

– Úgy, hogy idő előtt, éretlenül elrúgja a gyümölcsöt.

12. fejezet

PESTI ÁLOM

Május közepén, egy hűvös reggel Lajoska olyan rekedten ébredt, hogy alig lehetett a szavát érteni. Borogatták, gargarizáltatták ezzel-azzal, de csak nem akart elmúlni a rekedtsége. Végül Schenk bácsi leültette egy székre, kanállal lenyomta a nyelvét, és beledugott a torkába valamit. Ez nagyon rossz volt: öklendezett tőle, s utána sokáig krákogott, harákkolt. A doktor kijelentette, hogy kezdődő hangszárvastagodásról van szó; talán az édesapjától örökölte a hajlamot. (Forbáth Lajosnak mindig fátyolos volt a hangja, és könnyen berekedt.) Schenk doktor azt mondta, most még elejét lehetne venni a dolognak. Hiszen nem nagy baj, nem komoly betegség, de krónikussá válhat és elfajulhat. Neki azonban nincs ehhez való felszerelése, fel kéne vinni a gyereket Pestre Morelli professzorhoz...

A vonat... Budapest... Ez túl sok, túl zajos, túl zsúfolt élménytömeg volt az ő számára, elkápráztatta, elkábította. Le-lehunyta szemét, el-el-szunyókált... Csípős kőszénfüst, zakatolás: zaka-taka, zaka-taka... Zolika indiánregényeiben van valami Zakatekasz nevű mexikói város. A vonat kerekei folyton ezt kattogták-zakatolták: Zakatekasz, Zakatekasz... Majd meg egy népdalt, amelyet Borsca nénitől hallott: „Három hétig kuvasz leszek, Mégis szeretője leszek...” Most ez így hangzott: három hétig kuvasz leszek, kuvasz leszek, kuvasz leszek... Kibámul a fülke ablakán, de nem lehet sokáig kinézni, mert folyton sürgönypóznák ugranak a szemébe, meg fák, megint egy, megint egy. A búzaföldek keringenek-forognak: megmozdult az egész vidék. Verebek repülnek a vonat mellett, majd elmaradnak. Újabb verébcsapat, aztán az is elmarad. Zaka-tekasz, zaka-tekasz... Nem is tudja, hányszor aludt el, hányszor ébredt fel. Egyszer csak óriási nagy üvegtető alá dübörög be a vonat. Egyre lassabban fújtat: sziszeg-szuszog, megáll. Az ablak alatt rohangálnak, kiabálnak: *Hordár! Hordár!* Ráncigálják, öltöztetik, kapkodás, lökdösődés, egy csomag a fejére esik.

– Jaj, a termoszt! Itt ne hagyjuk a termoszt!

– Tessék csak kiadni az ablakon!

– Fiáker! Fiáker!

Lámpák, lámpák, vakító, fényes lámpák, egyik a másik mellett. Mintha karácsony volna... Most egy hosszú, kivilágított kocsi szikrákat hányva, csattogva, vijjogva, bűgva elrohan mellettük. De ló nincs előtte.

– Jaj, mi volt ez, mamuka?!

– Villamos, fiacskám, villamos vonat.

Aztán megint egy, megint egy... Lehunyja a szemét...

Reggel idegen szobában ébred. Üvegszekrényben mindenféle furcsa alakok. Kinéz az ablakon: hát a szemközti házikó helyett valami szürke háztetőt lát szemben, de lent, mélyen, nagyon mélyen.

Pista bácsi pesti lakása. Negyedik emelet. Sok lépcsőn mennek lefelé. Azután fekete járdán, magas, szürke házak között, be egy nagy terembe. Mindenfelé asztalok, oldalt, fent egy erkélyen is asztalok, s az asztaloknál sok-sok idegen ember kávé-t iszik. Fekete ruhás fiatal emberek tálcákon hordják a csészéket, karjukon fehér szervéta. Belvárosi Kávéház...

Lassan megnyugszik, mert meleg csokoládét tesznek eléje, folyékony csokoládét és finom, ropogós zsemlyéket.

Ez nagyon jó! Előveszi a noteszát, és rajzolni kezd. Egyszer csak felharsan egy vidám, katonásan ropogó-raccsoló hang.

– Kezedet csókolom, Erzsike! Isten hozott, Lajos! – ez Pista bácsi. – Szervusz, te festőművész! Csak olyan festő ne legyél, mint Béla bátyád! Hát, Erzsikém, akkor tán indulhatnánk is! Rendeltem egy gumirádlist, megnézzük a Várat meg a Halászbástyát. Gyönyörű az idő.

Megint fiáker... Felfelé kanyarog a kocsi, egyre feljebb-feljebb. Kiszállnak.

– Látod, az ott Szent György lovag, lóhátról szúrja le a sárkányt.

– Ő is huszár volt?

– Nem, akkor még nem így hívták a lovasságot... Na, még egynéhány lépcső, osztán mindjárt fenn vagyunk a Halászbástyán.

Lent, lent mélyen lent egy nagy vízen hidak, sok híd és hajók, kicsi kis hajók. És túl a vízen házak mögött házak, házak. Mennyi rengeteg ház! Minek ennyi sok ház? Túl sok. Elfordítja a szemét, előveszi a noteszát, és rajzolni kezd.

– Most ne rajzolj, te bikfic, hanem nézd a várost!

De őt szédíti, zavarja, bosszantja az a rengeteg sok egyforma ház; értelmetlennek találja! Az ő belső képei érdekesebbek a külsőknél. Az egész Várban tulajdonképpen csak a csikósszobor ragadta meg. Egy ilyet szeretne kicsiben...

Az Állatkertbe nem viszik el. „Nagyon felizgatná a gyereket az oroszlánbögés, elefántordítás, úgyis túlságosan élénk a fantáziája.” Furcsa, hogy van neki valamije, amiről nem tud. Mi lehet az? Fantázia,

elefantázia... Egy Csernáné nevezetű nénivel kell neki játszani a negyedik emeleti lakásban, míg mamukáék az oroszlánok között járnak. Mikor visszajönnek, kérdezzétek őket az állatok felől.

– Mivel etetik az oroszlánokat?

– Lóhússal.

– Jaj, behajtják szegény lovakat az oroszlány ketrecbe?

– Dehogy, te kis csacsi, döglött lovakat adnak nekik.

Csernáné kinyit egy képeskönyvet: nagy sörényű hím oroszlán ráugrott egy gyönyörű, fényes farú, fehér lónak a hátára, úgy harapdálja hattyúformán hajlott nyakát. Lajoska sajnálja a lovat, és valahogy irigyli az oroszlánt. Furcsa, szédülő borzongással nézegeti a képet...

Morelli professzor kis kopasz, pápaszemes ember. Ez is lenyomja a nyelvét, és valami tükörrel vizsgálja a torkát. Ez még rosszabb, mint Schenk bácsi vizitálása, de mivel sírás nélkül kiállta, utána cukrászdába viszik.

Azután megint vasút. Herkénybe mennek, Pista bácsiékhoz. A herkényi kert még az ardainál is nagyobb. És a házban rengeteg szoba, tán húsznál is több. S a szobákban sok sok lány: Ilonka, Joli, Irénke, Sári, Éva. Éva szép kis barna leányka, egy évvel idősebb nála. De jól lehet vele játszani. Hason fekszenek a zongora alatt egymás mellett.

– Éva, játsszunk állatkertet! Én leszek az oroszlán, te leszel a döglött ló, jó?

Felülről nevetés.

– Szép kis szerepet szántál te Évának!

Ő azonban nem törődik a felnőttek értelmetlen nevetésével, morogva harapdálja a kislány nyakát. Olyan jó, meleg szaga van a nyakának, más, mint a Zolikáé: kislányszag.

Évike csiklandósan nevet, nem haragszik a harapdálásért...

Aztán megint Pesten vannak. Ilonka néni azt javasolja, nézzék meg a *Három testőr*-t a Nemzeti Színházban. Herczeg Ferenc, nagyon kedves, finom darab. Hozott is nekik egy páholyjegyet. Ők, sajnos, nem mehetnek el, mert meg vannak híva valahová, pedig szívesen megnéznék másodszor is... De Lajoska félni fog az idegen lakásban, ha fel talál ébredni. Hát vigyék el őt is, van elég hely abban a nagy páholyban...

(Csillogó ékszeres hölgyek, fecskefarkú fekete ruhás urak között mennek felfelé a lépcsőn. A páholyban egy magas, piros díványra ültetik. Óriási nagy terem tátong alatta, s benne sűrűn egymás mellett, sok-sok apró emberfej – mint a gombostűk a tűpárnában –, de rengeteg!

És valamennyi brekeg, kvartyog, mint a békák este a mocsárban. Ott elől meg egy nagy vasfal! Most felhúzzák, s erre elcsendesedik odalent a brekegés. Szétmegy két függöny, és egy nagy-nagy, kivilágított szoba látszik. Emberek jönnek-mennek abban az óriási szobában, és hangosan beszélnek, lóbálják a kezüket, mutogatnak. Valami nagy fényesség belevilágít fehér arcukba, a szemük üvegesen fénylik, mint a porcelánbabáké. Mondanak valamit, majd elhallgatnak, s akkor odalent felharsan a kacagás: de mintha ezer ember nevetne. Néha meg nagy csattogás hallatszik letről. Miért nevetnek, és miért tapsolnak?)

Arra még homályosan emlékezett, hogy abban a fényesen kivilágított, óriási szobában az egyik mozgó bábu kijelentette: „De hát mi emberek vagyunk!” Mire a másik azt felelte: „Igen, mi mindnyájan emberek vagyunk.” Akkor azonban leragadt a szeme, végignyúlt a piros díványon, és mélységesen mély álomba került.

Oly mélyen aludt az előadás hátralevő részében, hogy a függöny legördülésekor sem lehetett lelket verni beléje. Édesanyja karjára vette, úgy cipelte lefelé a lépcsőn. Az előcsarnokban egy ékszerektől csillogó, erősen kifestett, elegáns szépasszony kíváncsian nézte az édesanyja karjaiban szendergő fiúcskát, majd megszólította Forbáthné, kedvesen mosolyogva:

– Úgy látom, asszonyom, a fiacskája nem nagyon érdeklődik a mi művészetünk iránt.

Forbáthné felismerte a színésznőt, és megilletődve mosolygott vissza.

– Na, majd eljön az idő, mikor nem fog elaludni a színházban ez a fiatalúr – folytatta a művésznő, majd sóhajtva hozzátette: – Csakhogy akkor én már anyaszerepeket fogok játszani!

– Ilvay Pálma volt – súgta Forbáthné az urának, mikor a színésznő továbbment –, a Nemzeti Színház tagja!

Mire a nagy tolongáson átvergődve kiértek az utcára, már majdnem mind eltűntek a bérkocsik. Az utolsóval mentek haza a Veres Pálné utcába.

13. fejezet

DARABONT KORSZAK

Ezen a tavaszon, 1905 tavaszán Lajoska nagy lépéssel haladt előre a politikai ismeretekben. A rosszul sikerült januári választáson Tiszáék megbuktak, az ellenzék szerezte meg a többséget. Hónapokig folytak a kormányalakítási tárgyalások a bécsi Burgban, ám Ferenc József császár sehogy sem tudott megállapodni a 48-as képviselőkkel. Félelmetesnek tartotta, hogy ezek a „forrófejű kurucok” vegyék kezükbe a kormányrudat. Végül úgy gondolta, legjobb lesz átvágni a gordiuszi csomót. Feloszlatta az országgyűlést, és egyik tábornokát, Fejérváry bárót bízta meg, alakítson kormányt pártonkívüliekből. Magyarország felhördült az alkotmányos nemzeti többség akaratának e durva megsértésére. Törvénytelenység, ex lex, darabont korszak, császári darabontokkal akarják kormányozni Rákóczi nemzetét!

Az ősi vármegyék még egyszer, utoljára megkezdték a passzív ellenállást az alkotmányellenes kormányzattal szemben, mint valaha, a Bach-korszak idején. A választott vármegyei tisztviselők sorra lemondtak állásukról, szolgabírótól alispánig, s a parlamenti többséggel nem rendelkező kormány csak a legkétésebb egzisztenciák soraiból tudott főispánokat toborozni: szolgálati vétségek miatt elbocsátott hivatalnokokból, kenhető markú volt fináncokból és hasonlókból. Ám a darabont főispánok beiktatása országszerte viharos botrányokba fulladt. Záptojások zápora fogadta őket, sőt Debrecenben, a legkurucabb magyar városban számár vontatta koporsóba ültették az új főispánt, egy elcsapott fináncot. Ezt az esetet a néphumor mindjárt meg is énekelte. Mindenfelé hallani lehetett a gúnyos népdalt, amelyben szerencsés szintézisre jutott a magyar ember németgyűlölő kuruc indulata a szüzdohány után szimatoló fináncok utálatával. „Úgy kell minden fináncnak, minek megyen főispánnak?!”

Az egész ország ünnepelte a karakán Butler főhadnagyot, akit kivezényeltek egy huszár századdal az ungvári darabont főispán testi épiségének védelmére. Butler főhadnagy úr úgy teljesítette feladatát, hogy minden száz lépés után megállította századát: legyen idejük a záptojásdobálóknak alkotmányvédő munkájuk elvégzésére. A megyeházához érkezve a záptojások bűzös levétől csorgó főispán megköszönte Butler főhadnagynak, hogy megvédte őt a felelőtlen elemek súlyosabb testi bántalmaitól.

– Parancsom volt rá – felelte a főhadnagy.

A főispán kezét akart vele fogni, de Butler hátradugta a kezét:

– Erre nem kaptam parancsot!

Butler főhadnagyot öfelsége egy hét múlva nyugdíjba küldte.

Az országos kuruc láz természetesen a Porog megyei szíveket is megdobogtatta. Hogyne, majd éppen Porog maradna ki a dologból – Rákóczi vármegyéje?!

Hedzei Petur fakó lova talán még sohasem csattogtatta ilyen szilajon a porogjászi utcák kövezetét. Petur, ez az ördögös garabonciás mintha valami varázslattal megsokszorozta volna magamagát: mindenütt ott volt, ahol kellett, nem lehetett elbújni előle. Most az egyszer még Surányival, a nagyeszű és ridegen elzárkózó alispánnal, evvel a konok hatvanhetessel is megértették egymást. Tudniillik az is lemondott habozás nélkül, mert 67 ide, 67 oda – alkotmányunk meggyalázását nem tűrhetjük!

Egyetlen ember volt a városban, akivel sehogy sem tudott boldogulni: Forbáth Miklós, a rendőrkapitány. Ő nem mondhat le, mert ő nem választott vármegyei tisztviselő, ő az állam kenyerét eszi. Ha elveszti állását, mi lesz a családjával? Hát akkor legalább jelentsen beteget, és ne vegyen részt a főispáni beiktatáson. Petur kérlelte, fenyegette – hiába. Végül arra biztatta Fóris Ernőt, Forbáth Miklós nényének jogász fiát, aki lejött hozzájuk vakációzni, hogy a beiktatás reggelén zárja rá Miklós bátyjára az árnyékszék ajtaját, és délig ne engedje ki. A terv azonban nem sikerült, mert az illemhelyiség rozoga zárja nem bírt ellenállni a rendőrkapitány úr döngtetésének. Így Forbáth Miklós mégiscsak elment a beiktatásra. Másnap reggel arra ébredt, hogy a háza fekete-sárga csíkokkal (a császári ház színeivel) van bemázolva a fal aljától az ereszig. S negyednap képes levelezőlapot kapott Herkényből, Forbáth Istvántól. A kép feketesárga ruhás cseh trombitásokat ábrázolt, s alája egy népdalidézettel volt írva: „Kedves kisangyalom, rossz híredet hallom!”

Forbáth Miklós rettentően bánkódott, tépelődött. Hetekig nem mutatkozott a rokonság előtt, bezárkózott, begubózott. A hivatalába se ment be jó ideig, beteget jelentett, de hát késő bánat: eb gondolat.

– Hogy tehetél ilyet, Miklós?! – pirongatta Forbáth Lajos, mikor megtévedt rokona nagy szorongva végre beállított hozzájuk. (Lelke mélyén örült is egy kicsit, hogy Miklós, ez a „nagy érsek” így levizsgázott.)

– Hiszen, ha tudtam volna, hogy ilyen rövid ideig tart a dolog! – mentegetőzött szegény szinte siránkozva –, de hát családos ember va-

gyok, a kenyerem forgott kockán. – Majd felébredt benne az egykori katonatiszt, és akkor a férfiasabbik mentő érvet vette elő. – Meg aztán, tudod, én katonaeMBER voltam, hozzászoktam az engedelmességhez. A parancs az parancs, akár tetszik, akár nem. „Maul halten und weiter dienen!” (A száját befogni és tovább szolgálni!)

De nagyon nehezen, és csak nagy sokára tudott megnyugodni. Mindenkire olyan fürkésző tekintettel nézett, hogy nem lát-e a szemében valami gunyoros pillantást. És a beiktatási eset óta még peckesebben járt, még pattogósabban, katonásabban beszélt, mint azelőtt. Ám e katonás magatartás csak álarca volt ennek a jó kis embernek, amellyel rendkívül mély és gyöngéd családi érzését takargatta. Nagyon szerette a családját, emiatt követett el élete folyamán kisebb-nagyobb megalkuvásokat olyan dolgokban, amelyeket másodlagosnak érzett.

Na, de egyelőre még nyakig benne vagyunk a darabont korszakban, amely vármegyéink tántoríthatatlanságának utolsó nagy vizsgája volt – s a mi Porog megyénk jelesen vizsgázott.

A Kürthy–Forbáth nemzetség férfi tagjai – az egy Forbáth Miklóst kivéve – ugyancsak kitüntették magukat a passzív ellenállásban, különösen a fiatalabbja. Gálszécsy Ödön, Móczi Pista és Fóris Ernő, ezek a jogászyerekek Forbáth Gáborkával, az éppen otthon vakációzó műegyetemistával meg Boronkay Gyulával, nyolcadikos gimnazista unokatestvérükkel hátulról, a törvényszék udvarán át benyomultak a megyeházára. (Előlről nem lehetett, mert a kaput csendőrök őrizték.) Megvesztegették a hajdút, s behatolva az ebédlőterembe földhöz vagdosták, összetörték a díszebédhez felterített asztal tányérjait, poharait, a székeket meg bekenték szurokkal.

Lajoska könyörgött-rimánkodott: vigyék őt is magukkal. De hát ő még kisleány, ő mindenből kimarad. Így aztán csak a megyeháza előtt kurjongatott, fakardjával hadonászva.

– Éljen a magyar szabadság! Pusztuljon a bécsi kormány!

Hedzei Petur arra vágatván fakó lován, megpillantotta a felhevült kisleányt. Leugrott a nyeregből, megölelgette Lajoskát, s egy piros tollat tűzött a kalapja mellé.

– Jó’ van, kiskomám, kuruc gyerek vagy. Mindig is ilyen maradjál!

Erre a gyermekén kitört a furor hungaricus. Odahaza is folytatta a vagdalkozást, és üvöltötte az utcán hallott jelszavakat.

– Csillapodjál már, Lajkó! – intette az édesanyja. – Mi van veled?

– Én kuruc vagyok! – kiáltotta. – Én vadmagyar vagyok!

Másnap hazafias, táncos összejövetel volt Forbáthéknál. Hedzei Petur is eljött, és melegen gratulált Forbáthnének a fiaihoz, unokaöccseihez, milyen derék kuruc magyar gyerekek mind egytől egyig!

– Hát igen, igen, jó hazafiak valamennyien. Istenem, csak... – De ezt az Istenem, csak-ot Forbáthné csak úgy befelé sóhajtott, nem mondta ki. Mert Gálszécsey Ödön jogászkodásáról jobb nem beszélni, sem Boronkay Gyula gimnáziumi eredményeiről. A nyolcadik osztályt meg kellett ismételnie, pedig az esze kettőnek is elég volna – kivált, ha huncutságról van szó. És most júniusban, az osztályvizsgák kellős közepén a tanári konferencia eltanácsolta a gimnáziumból egy reggelig tartó botrányos mulatás miatt. (A murin egy italkedvelő tanár is részt vett, és Gyula reggel bekente az elázott tanár úr kopasz fejét mézzel, behintette tollpihével, majd ráültette egy szemétládjára a Piactér közepén, és ott hagyta.)

Fóris Ernő, az igaz, nem annyira mulatós, inkább a nők körül legyeskedik. Veszedelmesen jóképű fiú! Már több párbaja volt asszonyhistóriák miatt. Ni, az a szerencsétlen Margó hogy táncol vele, majd belebújik, botrány! Szeretné odasúgni Ernőnek, hagyja azt a szegény lányt békében, nem kell azt bolondítani, úgyis olyan férfibolond.

Lajoska az ebédlőben az ajtófélfához támaszkodva nézi a táncos párokat. Egyszer Margó szembekerül vele. A lány keze feljebb-feljebb csúszik Fóris Ernőnek a hátán, s végül a nyakán állapotodik meg: görcsösen szorongatja-markolássza. És hogy néz rá! Uramisten! Ugyanolyan ijesztő, falánk tekintet sugárzik a szeméből, mint a Csicsó Máliéből, amikor Bradu Pistával a csónakban ringatózott.

Most a cigány valakinek a rendelésére csárdásból keringőbe csap át, s Margó táncosával átkeringőzik az ebédlőből a homályos tálalóba. Lajoska utánuk bámul, de nem tudja kivenni, merre táncoltak tovább a sötétben, csak azt hallja, hogy a vendéghálószoza ajtaja bevágódik. Jaj, talán meg akarják ölni egymást...

Aztán egyszer csak azt látja, hogy az édesanyja meg Margit néni ijedten nézelődnek erre-arra, majd eltűnnek a tálalón át. Nemsokára visszajönnek töprengő arccal. A zene elhallgat, a felhevült táncosok zseb-kendőjükkel, legyezőjükkel homlokukat hűsítgetik, s hallani lehet, amint a leányszobában a kártyázók az asztalra csapkodják lapjaikat.

– Terc, Bélakassza!

– Rekontra!

De a levegőben valami kínos pánikhangulat érződik.

Azután visszajön Fóris Ernő nyakkendőjét igazgatva, haját simítgatva, sötétén árnyalt, harmatos szeme valami jóleső fáradtságról árulkodik. Majd Margó is megjelenik nagy kerülővel, a verandából a nappalin át arcát legyezgetve:

– Jaj, olyan melegem van! – mondja folyton vihogásba hajló, nyámmogó hangján. – Kint voltam egy kicsit levegőzni, megfájdult a fejem.

Gálszécsyné valami kimondhatatlanul fájdalmas tekintettel néz a lányára, majd ijedten, fürkésző pillantással Forbáthnéra: vajon mit gondol, vajon mennyit sejt?!

Az asszonyok félrevonulnak, súgnak-búgnak, majd Kata néni, Matasowszky né, a legidősebb asszony kimondja a gyors, titkos tanácskozás eredményét: Margót haza kell vinni, mert rosszul érzi magát. (Vihetik azt már – dűnnyögi Kürthy Gyula –, eső után köpönyeg!)

Lajoska kiszalad a kapuba, s a hársfára felmászva figyeli Gálszécsyék elvonulását. Ferenc bácsi belöki Margót a kocsiba.

– Um Gotteswillen, nicht vor dem Kutscher!¹ – könyörög Margit néni fennhangon, s Ferenc bácsi észbe kapva későbbi időre halasztja a verést. De Margó, mintegy előzetes védekezésül, keservesen bömbölni kezd, és bár apja betapasztja a száját a tenyerével – ne böggj, az istenfádat! –, azért a tovagördülő kocsi dübörgésén át még jó ideig hallani a szerencsétlen leány elfojtott sírását.

Lajoska reszkető térddel, rémulten mászik le a fáról.

Ez a két esztendő volt Hedzei Petur virágkora. A vármegyék 1905-i ellenállása teljes győzelemmel végződött: a darabont kormány kísérletezései sorozatos botrányokba fulladtak, úgyhogy Fejérváry báró, az ex lex miniszterelnök a következő év áprilisában kénytelen volt lemondani. Erre aztán Ferenc József öfelsége is beadta a derekát, és Wekerle Sándort bízta meg, alakítson kormányt a győztes negyvennyolcas pártok frakcióból.

Kossuth Ferenc, Kossuth apánk nagy reményű fia nem lett ugyan miniszterelnök, mint Hedzei Petur remélte, de ő is tárcát kapott az új koalíciós kormányban kereskedelmi miniszterként. Majd ő kiharcolja az

¹ Az Isten szerelméért, ne a kocsis előtt! (német)

önálló vámterületet: Bécs nem fogja többé potom áron vásárolni a magyar búzát, magyar marhát és méregdrágán ránk sózni az osztrák ipar selejtjét! De addig is pártolni kell a hazai ipart, és bojkottálni az osztrákokat.

Ezzel a jelszóval indult meg Petur végtelen öröme a tulipánmozgalom. Lelkes honleányok csinos kis zománcozott tulipánjelvényeket árultak országszerte jó magas áron. Aki ezt a jelvényt, a magyar népművészet kedvelt virágmotívumát feltűzte mellére, az mintegy szimbolikusan elkötelezte magát, hogy nem fog osztrák árut vásárolni, hanem csak magyart.

Lajoska addig könyörgött, míg édesanyja neki is vett egy tulipánjelvényt, s a fiúcska büszkén viselte a hazafias emblémát pajtásainak nagy irigységére.

Angyalosy tanító úr egyszer tréfás komolysággal alkudozni kezdett vele a tulipánra, hogy mennyiért adná el neki. Öt-tíz-tizenöt, majd húsz koronát ígért érte, de Lajoska makacsul rázta a fejét: ő nem adja el semmi pénzért – még száz forintért sem!

– Jól van, fiam! – mondta erre Angyalosy, és mosolyogva megsimogatta a kisfiú fejét. – Jó magyar gyerek vagy. Maradj is mindig ilyen!

Nóta is született a reményteljes tulipánról a mozgalom első, lázas napjaiban:

Reánéz a magyar, a szíve feldobog,
Ó, szép tulipánok, csak virágozzatok!

Hedzei Petur ragyogó arccal vágatott Porogjász utcáin huncut szemű, fakó lován. Tarisznyszám hordta a tulipánokat házról házra. Nem lehetett neki ellenállni: minden valamirevaló magyar embernek meg kellett venni legalább két-három jelvényt.

Özvegy Pelleyné Naményi Ilona, a volt főispán unokahúga tulipántheadélutánokat rendezett. Zrínyi Ilonásan fésült frizurájával magyar ruhában szervírozta a szendvicseket, s kihirdette vendégei előtt, hogy a hazafias zsúrokon idegen szavakat használni tilos. Minden idegen szóért egy korona bírság fizetendő a tulipánmozgalom javára. (Ez pedig nem kis áldozat volt Pelleyné részéről, mert Ilonka nagysám olyan finom modorú delnő volt, hogy holmi testtel kapcsolatos, alantás dolgokat soha ki nem mondott volna vulgáris, magyar nyelven. Ha például fájt a hasa, azt így írta körül: „indigesztióval küzdök” vagy „gasztrikus indiszpozícióim vannak.”)

Egyébként az első tulipán-teadélután győztese, illetve vesztese Kürthy Béla barátunk, a mágnásbolond festőművész volt: délután öttől este kilencig 48 (azaz negyvennyolc) koronát guberált le a szép özvegynék, legújabb Flamméjának fehér kacsóiba.

De nemcsak Porogjászt, az egész országot elkapta a tulipánláz – még a cinikus Budapestet is. Mesélik, hogy Avas Gézané, a bájos Milike nagysám annyira fellelkesült a gyönyörű eszmén, hogy szerelmével ajándékozta meg Hartyányi grófot, a mozgalom fővédnökét. (De lehet, hogy ez csak olyan hazafias túlzás.)

Aztán egyszer csak elhervadtak a szép magyar tulipánok. Egy rosszmájú pesti újságíró ugyanis kiszimatolta és kiszerveztette, hogy a magyar ipart istápoló mozgalom jelvénye Bécsben készült. Osztrák iparcikket viseltek mellükön az osztrák ipar ellen tüntető lelkes magyarok két esztendőn át!

Szegény Peturt a kínos leleplezés után sokáig nem lehetett látni Porogjász utcáin.

14. fejezet

ISKOLA

– Na, Lajkó, mátul kezdve te is diák leszel!

1905 szeptemberében vagyunk. Szorongva szaporázza lépteit az apja mellett; kíváncsi is az iskolára – de fél is tőle. Torkát valami érthetetlen viszolygás szorongatja, mikor befordulnak az állami elemi iskola udvarába, a református templom mellett.

Az iskola keskenyebbik oldalával néz az utcára – azaz, csak nézne, de ott egy borbélyüzlet foglalja el előle az utcai frontot. A hosszú, alacsony, ócska épület ajtóí, ablakai mind a kopár, virágtalan iskolaudvarra nyílnak, melyet a templom magas, sárga fala keretez. Ezen a sivár, szemetes udvaron nyüzsgö-zsivalyog a rengeteg gyerek. Apjuk vagy anyjuk kezébe kapaszkodva rajzanak a közepső ajtón ki s be, mint a méhek. Zörgetik palatáblájukat, tolltartójukat. Egyesek eleresztvén a szülői kezét, csúzlival lövöldöznek a templom falára. S az utcáról újabb és újabb rajok rajzanak befelé. Alig bírnak közöttük átfurakodni.

Teremtő Isten, mennyi gyerek! Olyanfélé kisfiúk, mint ő – mégis mások, csizmás, kucsmás parasztgyerekek az Újvárosból, némelyiknek bicska van a csizmája szárába dugva, s a legtöbbnek kipállott, sömörös a szája széle, és gyulladt, vöröses a szeme, mint a tengeri nyúlé. (Trachoma – mondja az öreg Forbáth –, trachomásak.) Nem ilyeneknek képzelte a parasztfiúkat. Aztán csirizszagú, fekete körmű iparosgyerekek meg furcsa, ismeretlen nyelven hadarászó zsidógyerekek. Halántékukon dugóhúzó formára csavart hajfürt csüng lefelé: a *pájesz*, és a nadrágszíjuk alól kilóg a *cicesz*, az imádkozózsínör. Fényes, fekete szemű cigánygyerekek is jönnek, egyikük papírral bevont fésűn muzsikál, a másik meg tökmagot ropogtat.

És még mindig jönnek, egyre újabbak és újabbak. Zsibong az udvar, zsibong a feje. Honnan jön ez a tömérdek, ez a töméntelen idegen gyerek? Forbáth Inci, Matasowszky Katinka, Széki Emmuka, Gálszécsy Márta – azokról tudja, hogy kicsodák-micsodák, de ezek közül egyet sem ismer. Nyomasztja-fojtogatja ez a rengeteg idegen arc, ez a vad csárogás.

Végre bejutnak az iskolába. Egy mosolygós, magas, kissé kancsi szemű bácsi mély tisztelettel köszönti Forbáth Lajos bíró urat, és megsimogatja Lajoska fejét.

– Remélem, te is olyan ernyedetlen szorgalmú és kitűnő előmenetelű tanítványom leszel, mint a kedves bátyáid.

– Ez Angyalosy tanító úr – mondja Forbáth, levéve Lajoska fejéről a sapkát –, ölébe fogsz járni az első osztályban.

Lajoska szeretné megkérdezni mi az, hogy ernyedetlen, hogy milyen is lesz ő – de nem meri. Angyalosy tanító úr kérdezget tőle egyet-mást, ám kérdéseire legtöbbször apuka felel helyette, mert Lajoska nem nagyon érti ezeket a furcsa szavakat: vallásfelekezet, anyakönyvi kivonat, ojtási bizonylat. Angyalosy mindent beír egy nagy könyvbe.

Végre kint vannak az utcán... Engel Jenő tankönyv- és papírkereskedése a templom mögött. Engel Jenő, akinek a nevét első olvasási kísérletei alkalmával Epkel Jepónak mondta. Szégyelli magát emiatt, s egy kicsit szurkol, mikor belépnek a boltba, hátha apuka meg találja említeni ezt a baklövését. Fekete palatáblák, csikorgó, kemény, hegyes palavesszők, friss papír- és nyomdászagú irkák, könyvkötőszagú, fekete noteszok. Hazamenet simogatja fényes, barna viaszosvászon iskolai táskáját. Ez a táska kissé megvigasztalja.

Az iskolához azonban nehezen bír hozzátörödni. Nem a tanulás – hiszen ő még a tavasszal megtanult írni-olvasni Anikótól, már az írott betűket is tudja. Hanem az a sok-sok idegen arc, idegen szag és az a rettentő zürzavar. Az alacsony, homályos tanterem legsötétebbik, belső falán van egy fogas, arra akasztják fel kabátjukat, sapkájukat. Csakhogy sokkal több a kabát, mint a fogas. Egyszer csak azt látja, hogy az ő cók-mókjára ráakasztottak egy idegen kabátot, azután még egyet. Aggódva oda-odapislant, miközben Angyalosy tanító úr a fekete táblára fehér betűket rajzol krétával. Egyszer azon veszi észre magát, hogy már nem is tudja melyik kabát alatt lapul vajon az övé. Egész óra alatt az a gondolat gyötri, hogyan fogja majd megtalálni.

Szerencsétlenségére az ablak felőli szélső padba ültették, legelőre, úgyhogy mikor óra után a nagy tolongáson átvergődik a fogasig, a többiek már mind lekapkodták a maguk holmiját, egyetlen árva kabát lóg a fogason s alatta egy ledobott, porba tiport sapka a földön – de egyik sem az övé. Kétségbeesetten szalad a többiek után, és sírva kiabálja.

– Ki vitte el a kabátomat, a sapkámat? Tanító úr, elvitték a kabátomat!

Szerencsére Angyalosy még nem ment el, visszaparancsolja a gyerekeket az osztályba, s Lajoska egyiktől a másikhoz rohan: ez sem az, ez sem az. Végre egy Kondi Rudi nevű cigányfiún felismeri az ő kabátját meg a sapkáját.

– Ni, ez csakugyan nem az enyim! – mondja a cigány, s mosolyogva kivillantja fehér fogait. – Most veszem észre!

Ehhez hasonló kínos jelenetek gyakran megismétlődnek. Végül Angyalosy tanító úr felszólítja Lajoskát, akassza be holmiját a tanítói szobába.

Lassan-lassan megbarátkozik az iskolával. Ősz vége felé már legtöbb osztálytársát név szerint ismeri, a tanítás elején vígan fújja velük monoton, éneklő hangon az iskolaimádságot:

Atyánk, add ránk áldásodat,
Hogy jól töltsük e napodat,
Hogy ne legyünk itt hijába,
E szent célú iskolába!

Az utolsó sor első felét így mondják: eccencélus. Ezt tudniillik egyikük sem érti.

A tanulással nincsen semmi baj, az gyerekjáték számára, hiszen – mint mondtam – írni-olvasni már a tavasszal megtanult, úgyhogy Angyalosy néha kihívja a táblához, és vele íratja fel az új betűket.

A tízperces szünetekben már játszik is a többiekkel az udvaron. A templom falánál van egy földhányás, az a vár, a munkácsi vár. Azt védik, azt támadják, azért harcolnak hősiezen – míg a harmadikosok, negyedikesek meg nem jelennek. Azok ugyanis kegyetlenül lekergetik őket a várról.

– Elsős pocok, lefele!

Az első osztályosoknak elsős pocok a gúnynevük. Azt is meg kell szokni.

De azért az iskola még jó ideig minden reggel vissza-visszatérő lidércnyomás volt számára. Súlyosbította ezt a nyomasztó hangulatot a halál lélegzetelállító csodája, amellyel elég korán meg kellett ismerkednie.

Egy borús őszi napon az édesanyja könnyezve közölte vele, hogy szegény dada meghalt, elvitte a tüdőgyulladás. Pedig még élhetett volna: nem sokkal volt több ötvenévesnél. De hát az a haszontalan menyé biztosan nem ápolta úgy, ahogy kellett volna.

Temetés... Lassan bandukolnak egy döcögő, nagy, üveges kocsi után. A szőlő alatt befordulnak egy kapun balra. Mindenfelé kereszttek, fakereszttek, kőkereszttek. Aztán megállnak egy mély gödör mellett.

A gödör szélén magasra fel van hányva a sárga, agyagos föld. Két deszka nyúlik át a gödör felett keresztben, meg két hosszú kötél. Körös-körül öregasszonyok valami nagyon-nagyon keserves nótát énekelnek. Azután négy ember egy hosszú, fekete ládát hoz a vállán. Leteszik a deszkára, a gödör fölé. A ládának keserű festékszaga van.

– Abban a ládában fekszik dada – súgja Zoli a ládára mutatva.

Ezt nem érti, nem akarja elhinni.

Most a négy ember kétfelől megmarkolja a köteleket, valaki meg elhúzza a deszkákat a láda alól, s a kötélfogók lassan eresztik lefelé a hosszú ládát. Már lent van a gödör fenekén; akkor kiráncigálják alóla a köteleket, és nagy lapátokkal hányni kezdik rá a göröngyös, sárga földet. A göröngyök dübörögnek a láda tetején, amelyben dada fekszik. Lajoska felsikolt, meg akarja fogni a lapátos emberek kezét, de visszahúzzák. A dübörgés tompul, halkul, amint a sárga földréteg egyre növekszik a koporsó tetején. Hamarosan betemetődik a gödör, majd kis dombocská támad fölötte – a dada fölött a ráhányt földből. Olyan volt az egész, olyan szívet elszorító gyorsasággal ment végbe, mint valami fényes nappal, nyilvánosság előtt elkövetett gyilkosság.

Lajoska görcsösen zokog, tehetetlen kétségbeeséssel. Érzi, hogy valami nála sokkalta erősebb, szörnyű, titokzatos hatalommal került szembe, amelyet nem lehet megérteni, és nem lehet vele ellenkezni. Este és utána még sokáig minden lefekvéskor újra meg újra látja a temetést, hallja a göröngyök dübörgését, s akkor belefúrja fejét a párnába, és keservesen sírni kezd. Siratja szegény dadát és magát és mamukát, apukát. Jaj, mi lesz, ha egyszer csak őket is beleteszik egy olyan hosszú ládába, és rájuk dobálják a földet! Milyen jó a Boronkay fiúknak, hogy nincsenek szüleik: nekik nem kell ettől félniük!

Aztán ez is elmúlt, a bánat, elmosta egy új élmény: az első szerelem, amely voltaképpen *hazaszerelem* volt, mintegy jelképesen egyetlen nőbe sűrítve. Mert Fedák Sári János vitéze akkor és különösen az ő számára az egész magyar Hazát jelentette érzékelhető, forró, szerelmes, sűrű párlatban.

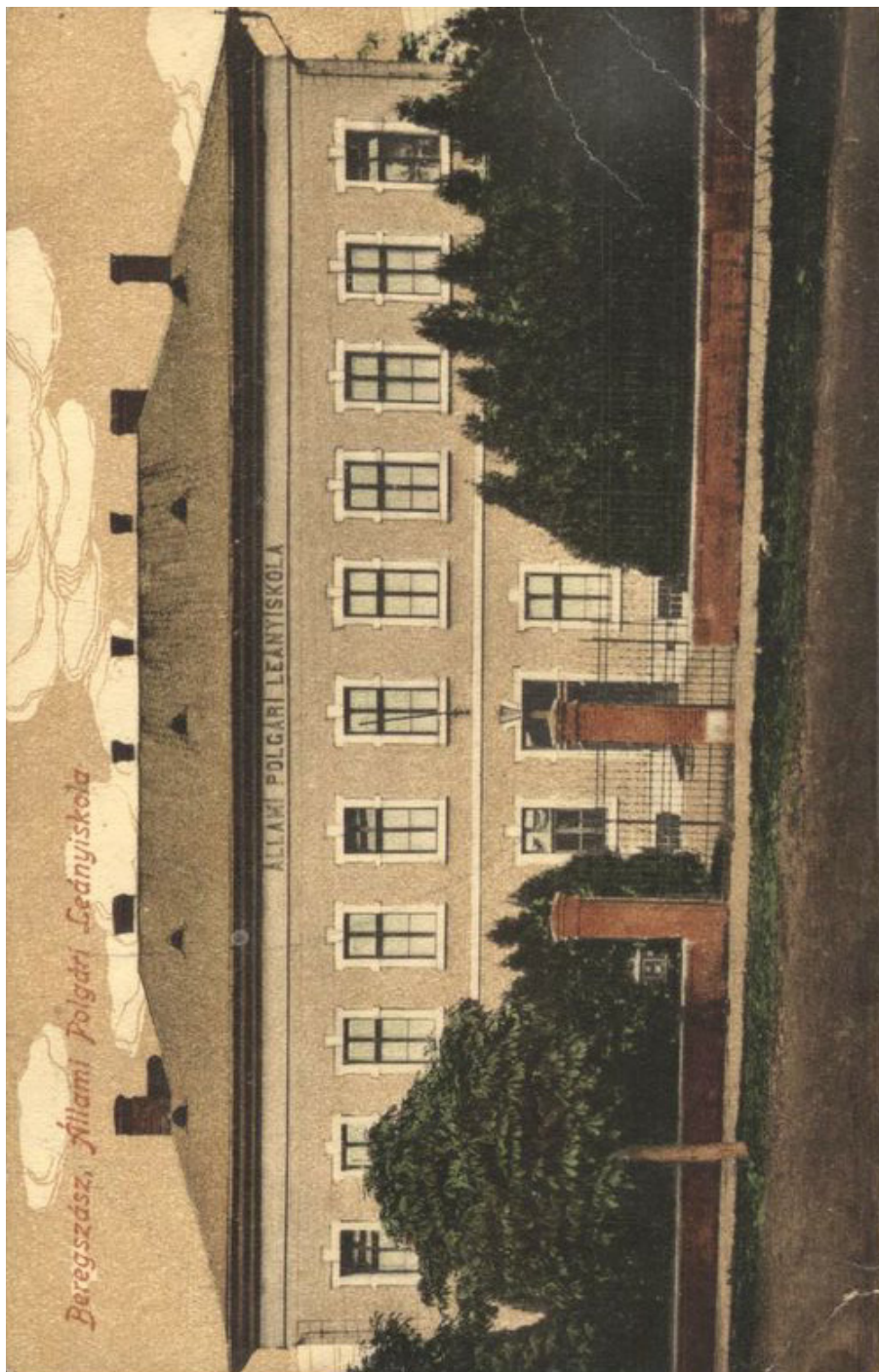
1906 telén-tavaszán természetesen Porogjászt is elkapta a *János vitéz*-láz. A vendégszereplő vándorszínész társulat sorozatosan játszotta a híres darabot az Oroszlánban, s a kirakatokban Fedák Sári huszárruhás fényképei fűtötték a forró szíveket még forróbbra.

Lajoska sokáig nézegette Mauskopf Teréz boltjának üveglakában ezt a szép huszárnőt. Úgy érezte, minden benne van, amiről ő álmodott – és még valami más is: vitéz, délceg, magyar huszár és ráadásul édes, szép arcú, sudár termetű nő. Hogy feszül a combjain az a sujtásos huszárnadrág s mellén az aranyzsinóros kék atilla! Panyókára vetett mente van a vállán, forgós csákó a fején.

Addig könyörgött, hogy végül elvitték a színházba, s ez az előadás végképpen megszédítette. (Most bezzeg nem aludt el, mint egy évvel előbb a Herczeg Ferenc darabjában!) Hiába kritizálták a „vidéki ripacsokat” a Pestet járt habitüék (Kürthy Béla bácsi, Gálszécsy Ödön meg az a nagy hangú Matasowszky Pista) – ő Fedák Sárít képzelte a vándortársulat primadonnájának helyébe.

Lajoska továbbálmodja ezt az új mesevilágot Fedák Sári színes fényképét nézegetve, s egyszer Anikónak – bizalmasának – nagy titokban elárulja, hogy ő szerelmes Fedák Sáriba. S ez igaz is volt; szerelem volt az már, csak egy kicsit bonyolultabb formájú, mint a felnőttek nagyon is leegyszerűsödött, egyirányú szerelme.

15. fejezet

CSICSÓ MÁLI BALLADÁJA

Június végén Gáborkával együtt Bradu Pista is megjött Pestről. Mind a ketten befejezték a második egyetemi tanévet: Gáborka a műegyetemen, Pista meg a katonai főiskolán, a Ludovika Akadémián. Még két eszten-dő, és piros nadrágos, lakkcsizmás, csörgő kardos huszár hadnagy lesz Pistából. Az akadémikusoknak ugyan még nem jár kard, csak szerény, rövid bajnét, „gyíkleső”, de Bradu Pista már előre megvette a széles mar-kolatú, aranybojtos huszártiszti kardot, s idehaza avval csörtet végig az utcákon. (Porogjászon nincsen katonaság: nincs, aki leszólítsa a jogosu-latlan kardviselésért.)

Be-beállít Forbáthékhoz Sáríkának udvarolni, aki immár gyönyörű kis südőlánnyá serdült. Bradu Pista alig tudja lerázni Lajoskát, mert a gyerek folyton katonai dolgok felől faggatja.

Forbáth Lajos nem valami jó szemmel nézi az összenőtt szemöldö-kű, fekete fiatalember sűrű látogatásait.

– Bele ne találjon szeretni Sáríka ebbe az olá’ fiúba! – mondogatja a feleségének. – Ugyan, Lajos, hiszen Sáríka még gyerek, még tizenhét éves sincsen – aztán mosolyogva hozzát teszi –, különben Braduék nem oláhok, ők – azt mondják – elrománosodott franciák, a forradalom miatt menekültek Erdélybe. Eredetileg Bras d’Oux-nak írták a nevüket, iksszel.

– Á, fityfenét! Elek bácsi azt mondja, bradu olá hul fenyőt jelent. Máramarosi favágók voltak, de ő már huszártiszt akar lenni!

Egyszer Bradu Pista kikísérte Sáríkat a szőlőbe, a kis Lajos is ve-lük ment. Egyszer csak szembejön rájuk Csicsó Máli, az a szőke lány, aki valamelyik nyáron Pistával csónakázott és ölelkezett a Zsuzsika néni kertje alatt. Most megint olyan furcsa, falánk tekintettel néz rája, mintha el akarná nyelni. De Pista elfordítja fejét, és idegesen nevetve mesélni kezd Sáríkáknak valami ludovikai históriát.

Csicsó Máli szemében zöldes fény villan fel, félreáll az útjukból, és valami kimondhatatlanul szemrehányó tekintettel néz a fiatalemberre. Mikor túlhaladnak rajta, Lajoska visszafordul, és látja, hogy a lány öklé-vel megfenyegeti Bradu Pistát, azután lehajtott fejjel továbbmegy.

Sáríka is visszafordul, s megkérdi, ki volt ez.

– Nem tudom, nem ismerem – hebegi Pista elpirulva, s tovább fecseg az ő lovardai bravúrjairól, de nagyon gyorsan, nagyon idegesen beszél.

Ez tán csakugyan meg akarja ölni! – gondolja Lajoska visszaemlékezve, milyen görcsösen szorította a lány Pistának a nyakát ott a csónakban.

Hát Csicsó Máli nem ölte meg csábítójának testét – csak a lelkét, lassan ható méreggel.

Annak idején, mikor először kerültek szembe egymással az Égres nádasának sűrűjében a ringó csónakon – ezt a sűrű vérű, fekete fiút anynyira elvakította a birtoklásnak, egy szűz lány birtoklásának kínzó, feszítő vágya, hogy megesküdjött: ő feleségül veszi, mindent megtesz, csak legyen az övé! És az iparoslány komolyan vette az úrfi ígését...

Mikor aztán megértette, hogy az aranybojtos, csörgő kardos ludovikás nem akar emlékezni saját könnyelmű szavaira – így beszélük –, ivásnak adta magát, s az ivásnak édestestvére a züllés.

Mikor először ment haza tántorogva reggelig tartó nagy dáridó után, apja, a pázsiti asztalosmester földig verte. De hiába: este megint újramezette. Egyik nap Gálszécsy Ödönnel, másik nap Matasowszky Pistával, harmadnap Boronkay Gyulával mulatott reggelig. Azután meg, aki éppen jött.

Akkor az apja elzavarta hazulról.

Csicsó Máli kivett egy kis szobát a Félszeren, nem messze Braduéktól, ott fogadta a gavallérokat.

Egyszer, egy fényes délelőttig tartó nagy muri után bekiabált a Braduék nyitott ablakán:

Jó jány vótam valaha,
De már rossz jány lettem.
Te vagy az oka, Bradu Pista,
Verjen meg az Isten!
Sose legyél boldog most már,
Amért éngem megrontottál!...

16. fejezet

INDULATOK

Július első napjaiban Gálszécsy Ferenc meghívta az egész családot egy nagy tiszai kirándulásra. Ogmándról indulnak csónakon: két-két ladikot összeszegeznek deszkákkal, nem kell félni, hogy felborul. Cigány is lesz, leviszik Jónás Berti bandáját. Zeneszó mellett leveznek Tiszagödényig, ott majd várják őket a halászkok nyárson sült kecsagével, halászlével, halpaprikással – ki mit szeret.

Minthogy Lajoska tiszta kitűnő bizonyítvánnyal végezte az első elemít, őt is elvitték. Kürthy Gyula kocsiján mentek Tiszaogmádig Béla úrral, a festővel. Utánuk jött a cigányokkal megrakott fiáker. Forbáthné betett a kocsiládába egynéhány rántott csirkét meg hideg sertéskarajt, hátha akad olyan válogatós ember, aki nem szereti a halat.

Mikor Ogmánd határába értek, Kürthy Béla azt javasolta, hajtsanak be a Laposhátra, Forbáthné tanyájára, aztán vegyenek egy-két élő csirkét a béresasszonyoktól, mert ő be akarja mutatni specialitását: a nyárson sült csirkét.

Négyszög alakú, széles töltésre ültetett, kettős szilfasor vette körül a tanyát impozánsan, tekintélyesen. Maga a tanya azonban egyáltalán nem volt ilyen tekintélyes: földbe süppedt, bogárhátú cselédházikóira a hatalmas, emeletes, cseréptetejű magtár olyan megvetően tekintett le, mint valami rossz társaságba keveredett közéleti személyiség. Az istállók előtt, ganajlétó közepén hatalmas trágyasziget bűzölgött. Nem messze tőle a gémeskút reves-mohos deszkaoldalán egy gubancos kuvasz dörzsölgette lefelé vedledező téli szőrének maradványait. Majd egyik hát-sólábát felemelve, ügyesen belevizelt a kútba egy deszkahasadákon át. A ganajlétó innenső partján sokcsöcsű, fekete koca heverészett féloldalra dőlve, miközben hét-nyolc malackája visítózva, tülekedve dögönyözte a hasát orrával, míg csak mindegyikük meg nem találta a helyét.

A vályogfalú, szalmatető béresházak előtt mezítlás, rongyos gyerekek ácsorogtak. Puffadt hasúak voltak, sóványak és görbe lábúak.

Mikor a két koci megállt a tanya közepén, egy kint őgyelgő béresasszony odaszaladt kezét csókolni Forbáthnének.

– Adjon Isten, lelkem! – fogadta Forbáthné az asszony köszöntését. – Egynéhány sütni való csirkét vennénk, ha vóna eladó.

– Van, instállok, hogyne vóna. Hányat hozzak? Három elég lesz?

– Hozzon négyet! – mondta Béla úr.

Az asszony elszaladt a ház mögé.

– Mamuka, én éhes vagyok – szólalt meg Lajoska; ehetnékje támadt a csirkék emlegetésére.

Forbáthné kihúzott a kocsiládából egy rántott csirkecombot, és odaadta a gyerekeknek. Lajoska leszállt a kocsiról, és nézelődni kezdett a tanyaudvarban. Kezében tartotta a csirkecombot, de még nem harapott bele, mert a sok meztlábás gyerek olyan mohón tátott szájjal bámult rá, hogy valami kellemetlen, szégyenkezésforma érzés visszatartotta az evéstől. Elindult a béresház ajtaja felé, amely előtt megálltak. A tanyai gyerekek bizonyos távolságból követték.

Valami húzta a furcsa, ütött-kopott cselédház felé. Belépett a nyitott ajtón, egy vele egyívásúnak látszó, keseszőke hajú fiúcska pedig utána. Kegyetlenül sötét volt ez a helyiség, csak néhány másodperc múlva tudta kivenni, hogy olyan konyhaféle lehet, mert jobboldalt, rozsdás vastűzhely mellett egy asszony kavargatott valamit egy gőzölgő fazékban. A konyha teteje középen nyitott volt, ott szállt ki a tűzhely füstje koromfeketére festve a falakat. Ez a tetőnyílás helyettesítette a kéményt. Végighúzta mutatóujját a falon, ujjá ragadós lett a koromtól. A szőke fiúcska kíváncsian figyelte minden mozdulatát, úgy bámult rá, mint holmi holdból idecseppent csudára. Lajoska kínosan kezdte érezni magát. Hogy zavarát leplezze, megszólította a gyereket.

– Neked mi az apád?

– Juhász – felelte a fiúcska, s lehajtotta a fejét.

– Ti itt laktok?

– Itt la! – mondta felemelve a fejét, s berúgta a konyhából nyíló négy szoba közül az egyik, udvar felé néző lakásnak az ajtaját.

Émelyítő, pállott emberszag csapott Lajoska orrába. A hemzsegő legyektől fekete fal tövében bütykös lábú öreg nénike üldögélt egy szalmazsákon, ölében síró csecsemőt ringatva.

– Csss, csss, csicsijja, csicsijja!

Két másik karonülő forma előtte csúszkált négykézláb a földes padlón.

Lajoska megtorpant, megfordult. Gyorsan vissza, ki innen, ki innen a napfényre, a levegőre! Nagyon csúnyának, kiábrándítóan találta az egészet.

– Juhász... juhász... – mondogatta magában. – Hát akkor János vitéz is ilyen szobában lakott, mikor még juhász volt? De Petőfi ezt nem írta meg!

A sötét konyhából veszekedő, éles asszonyi hangok hallatszottak.

– Vegye mán le azt a kolompért a tűzrül, én is főzni akarok! Megfőtt a mán.

– Dehogy főtt, nézze, milyen kemény!

– De megfőtt.

– De nem főtt.

A szőke parasztfiúcska kijött utána az udvarra, és egyre bámulta a Lajoska kezében lévő csirkecombot. Végre nem bírta tovább, megszólalt.

– Úrfi! Ha lerágtá, adjá ide, leszopogatnám a csontját!

– Szereted a csirkehúst?

– Nem t'om, még sose ettem.

– Gyere már, te fiú, mert itt hagyunk! – kiáltott le Forbáthné a kocsiból.

Lajoska odaadta a gyerekeknek a félig lerágott csirkecombot, és felmászott a kocsiba.

– Mehetünk, Pali! – mondta Forbáthné.

A két kocsi elindult, a hátulsón a cigányok pengetni kezdtek. Lajoska hátra-hátratekintett, és látta, milyen mohón harapdálja az a szőke gyerek a csirkecombot. Két másik mezítlábas jobbról-balról belecsimpaszkodott a karjába.

– Hagyjál mán nekünk is! Hagyjál nekünk is!

Az meg ide-oda forgolódva rázta volna őket lefelé magáról.

– Nem mentek innét! Az úrfi eztet nekem adta, nem tinektek.

Azután egy éles asszonyi hang.

– Nyughassatok mán, az apátok csak bajra csinált benneteket!

Olyanok vattok, akár a kutyakölykök!

Csitt-csatt, s utána bömbölő gyermekbögés...

De akkor Lajoskáék kocsija már kifordult a tanyaudvarból.

A bejáró út szélén két béres bajmolódott egy lerogyott hátuljú trágyásszekérrel. Az egyik vastag rúddal próbálta felemelni a szekér hátulját, hogy a másik helyére tehesse a kiesett kereket.

Mikor elhajtottak mellettük, levették kalapjukat, és megbámulták a cigányokkal rakott kocsit.

– Mi je, te? – szólalt meg az egyik eleresztve a szekéremelő ágast.

– Tán lakodalom vagy mi?

– Nyavoját! *Kirándulás.*
 – Hétköznap?
 – Úgy a! Az uraknak minden nap lakodalom.
 – Mér’ ne tennék, ha tehetik? – mondta a szekéremelő, és rántott egyet a vállán.
 – Na, nyom’ meg, komám, azt az ágast!...
 Ezt a beszélgetést azonban Forbáthék nem hallották, mert Jónás Berti bandája akkor már javában húzta Béla úr kedvenc nótáját:

Ha nem szeretnék, fel se keresnék,
 Ezt a sáros utcát dehogy járnám érted.
 Jaj, de magos ég, a csillagos ég!
 Mondjad, kedves rózsám, szeretel-e még?

A kirándulás egyébként nagyszerűen sikerült. A *csónakparti* olyan hangulatos volt, hogy tökéletesebbet el se lehet képzelni. A cigánymuzsikára a kesernyésen édes, friss szagú füzesekből madárhangverseny válaszolt. Tiszagödény felé közeledve az alkonyodó nap folyékony vörösrézzé, majd málnaszörptengerré varázsolta a Tisza simán susogó habjait, s hogy a hangulat teljes legyen, egy sárgarigó is tilinkózni kezdett a törőpart tetején egy magányos körtefáról. Erre Berti mindjárt rázendített szellemesen a megfelelő nótára:

Lement a Nap a maga járásán,
 Sárgarigó szól a Tisza partján,
 Sárgarigó meg a fülemüle,
 Szép a rózsám, hogy váljak meg tülle?

A férfiak ellágyulva koccintgattak, iszogattak az illatos tiszai alkonyatban. Hiába, a Tisza, a Tisza, ez az igazi magyar folyó!
 – Itt születik meg, itt hal meg, nem hagyja el Magyarországot! – mondta Kürthy Gyula meghatottságtól remegő hangon.
 Kürthy Béla végigsiklatta festőművészi szemét a napfénytől szikrázó víztükrön, és Petőfi *Tisza*-ját idézte:

Sima tükrén a piros sugárok,
 Mint megannyi tündér, táncot jártak...

– Ki a Tisza vizét issza, vágyik annak szíve vissza – idézte Gálszécsy Ferenc a tiszaháti szólásmondást.

– Nahát én azért nem innék belőle! – jegyezte meg az öreg Forbáth mosolyogva, ahogy beletekintett a csónakuk oldalát locsogató sárgás, zavaros habokba.

Mert bizony a szőke Tisza vizének itt már, a Szamos torkolatától lefelé olyan a színe, mint a gyenge tejeskávénak. De hát a kínaiak is szépnek találják, és szinte szentnek tekintik az ő iszapos, szeszélyes-veszélyes Sárga-folyójukat.

– Miért ne? Meg lehet azt inni! – erősködött Kürthy Béla, bár ő egyelőre inkább a jó porogjászi meg zápszonyi borokat kortyolgatta. Sőt már az előevést is elkezdte, mert „mit is mondott a kabai asszony?”

– Te Béla – húzta Gálszécsy Ferenc –, ez csak az ivásra áll, hogy azt mondja: „mielőtt innánk, igyunk egyet, komámasszony!”

– Dehogy. Az evésre is áll ez, a gyomrot is elő kell készíteni. Egy kis tréning...

Tiszagödényben partra szálltak. A halászok már nagy kondérban főzték a halászlévet. Előbb apró halakat raktak az aranypiros, paprikás lébe: kárászt, keszeget, cigányhalat, sügért meg kis pontyokat, ez adja meg a jó ízt. Megfelelő idő múlva szűrőkanállal kiszedték, kidobálták belőle a kis halakat, s belerakták helyükbe a nagyokat: fiatal harcsát, nagyobb kecségét, süllőt meg egy-két csukát is a jó íze miatt.

Közben egy másik tűzön szépen pirultak a nyársra húzott harcsák és a kecségék. A nyársakat ferdén letűzdelték a tűz körül, és sülő szalonna zsíráját csepegtették rájuk. Béla úr egy kis borral is meg-meglocsolta őket. Negyed óra alatt ropogós barnapirosra sülték a halak. Ezeket nyársról kell enni, ősi módon, harapdálva. Utána meg is lehet szopogatni a nyársat, olyan finom! Ez osztán a jó borkorcsolya!

Kürthy Béla nyárson sült csirkéinek is nagy sikerük volt. Ő azonban a halászlé, a kecsége és a csirke után azért egy-két sertéskarajt is bekebelezett, mert azt mondja: a halászlé az csak *aperitif*, étvágygerjesztő, a sült hal meg a csirke *előétel*, de a disznóhús: az az igazi *komoly fogás*, végül egy fél tucat fánk meg csöröge: a *nyomtaték*.

Lajoska is végigevett mindent, s egyszer csak elfogta a jóllakottságnak az a furcsa, megbánós érzése, amely olyan, mintha a testnek lelkiismeret-furdalása volna.

„Disznóhúst már nem kellett volna enni a csirke után!” – gondolta tele hasát nyomogatva, s akkor eszébe jutott az a szőke hajú tanyai gyerek, hogy az milyen mohón harapdálta a félig lerágott csirkecombot, mert ő még olyat sohasem evett.

– Mamuka – szólalt meg, mikor a cigány elhallgatott –, azok a tanyasi gyerekek miért nem esznek csirkét? Az a kisfiú azt mondta, ő még sose evett.

– Dehogynem esznek – mondta Kürthy Béla a szivarja mellől. – Miért ne ennének? Hiszen van elég csirke a tanyán... A tarlókat mind az ő aprómarhájuk járja!

– Azért nem esznek, mert eladják ruháért, cipőért – mondta Gálszécsy Ferenc.

– Ez a baj, Ferikém! Mert manapság már a falusi jányok is úgy akarnak öltözködni, mint az úrikisasszonyok, elhagyják a szép, ősi viseletet...

– Hát, Bélám – jegyezte meg Kürthy Gyula, a műkedvelő szociológus –, a népviselet sokkal drágább, mint a komekciós bolti ruha. Egy sárközi menyecske ünneplőruhájának az árából három-négy városi asszonyt fel lehet öltöztetni.

– A bolti ruhaféle is drága a mai gabonaárak mellett – szólalt meg Széki Kálmán, mikor mindenki elhallgatott. – Ha a gazdasági cseléd a kommenciójából, búzából, tengeriből megtakarít valamit, abból nem futja ruházkodásra. Csak a tejből, vajból, baromfiból tud valamit félretenni ruhára-cipőre, de azt a szájától vonja el. Ezért nem ehetik csirkét.

Jónás Berti, a kitűnő lélekbúvár észrevette, hogy a hangulat kezd elpilladni, s épp a megfelelő pillanatban ráreccsentett egy talpalávaló, vérpezsdítő csárdásra. Így a vitának szerencsésen vége szakadt.

Lajoska még nem tudta, mi fán terem a konfekció meg a kommenció, de az a mohó harapású tanyai gyerek újra meg újra megjelent előtte, amint a félig lerágott csirkecomb faldosta jobbra-balra forgolódva a beléje csimpaszkodó két éhes elől, azután lassan-lassan elhomályosult benne ez az emlékkép, hogy aztán csak évtizedekkel később bukkanjon föl újra.

Nyáron megint Ardóban vannak, a csodás Ardóban... Lovaglási reménységei nem valósultak meg úgy, ahogy elképzelte. Nemigen tudott lóhoz jutni, mert sok volt a gyerek, és kevés a nyerges ló. Rajta kívül még öt fiú nyaralt a „szünidei gyermektelepen”: az ő két bátyja meg a három Matasowszky fiú, s ezek lefoglalták előle a lovakat. Az öreg Kincsest, azt a türelmes, szürke kancát (rajta tanult lovagolni a Kürthy nemzetség

valamennyi ifjú sarjadéka) meg az Amerikában lévő Homródy unokák két pónilovát. (Vilmára, Andris bácsi hátsólovára nem szabad ráülniök, mert elrontanák azt a finom száját.)

Lajoska elszoruló szívvel nézi, amint ezek a nagy fiúk nyeregbe szállnak, és körbe-körbe lovagolnak a kert mögötti legelőn egymást változtatva a három lovacska hátán. Andris bácsi, ha ráér, oktatja, dirigálja őket.

– Gábor, ne hányd a karodat, mint valami zsidó! Csípőre a könyököt!

– Pista, ne rángasd a szárakat!

– De, Andris bácsi, ennek olyan kutya kemény szája van, muszáj megregulázni. (Ez a nagy lóginya Matasowszky Pista mindenkinek visszafélel. Olyan erőszakos, káromó hangja van, mint a varjúnak. Ez mindent jobban akar tudni.)

– Béla, ne kapaszkodj a lábad szárával! Úgy ülsz azon a lovon, mint macska a sövényen.

– Zoli, fogd vissza a lovad, ne vágtazz, ha a többiek ügetnek! És ha már vágtaazol, ne dobáltasd magad, mint a tököt, hanem keféld azt a nyeret! Ne állj fel a kengyelbe, majd akkor állj fel, ha agár után megyünk! (Agár után! Ha ő ezt egyszer megérhetné...)

– Szanyi, húzd magad alá a feneked, ne nyomd hátra, mint valami turnűrös kisasszony!

Sanyi ugyan már nem Szanyi, nyelve már kinőtt a pöszeségből, de annál csípősebb lett. Ha Andris bácsi nincs velük, az ő modorát utánözva gúnyolja a többiek lovaglását.

Mínthogy azonban ritkán sikerül lóhoz jutnia, leginkább a nagy kertben szórakozik Lemákkal, a „Kurjás” fiával. Ez a rutén gyerek körülbelül egykorú vele, s nagyon büszke, hogy az úrficskával játszhatik. Madárfészkek után mászkálnak a fákra vagy a „rossz templom” kiálló köveire. (Vigardó valamikor református magyar falu volt, de a harcias protestáns magyarság száma nagyon megfogyatkozott a sok háborúságban, s helyét elfoglalta a hegyekről, a Verhovináról leszivárgó, igénytelen, jámbor rutén nép. A megcsappant számú kálvinista eklézsia nem bírta fenntartani ősi templomát, s így az lassacskán rommá vált, „rossz templom” lett belőle, ahogy a nép az ilyeneket nevezi.)

Ha megunják a madarászást, behúzódnak az istállóba, és Havrincz bosszantásával mulatnak. Havrincz, vagyis igazi nevén Havrila (Gábor) havasi rutén fiú, egy éve került le a Verhovináról ide a síkságra. Még bocskorban jár, és zsíros, fekete haja belelóg a homlokába, a fülébe,

de úgy, mintha egyenes vonalban körülvágták volna. Lemák szerint ezeknek a verhovincoknak úgy nyírják a haját, hogy fejükre borítanak egy szakajtókosarat, és ami haj kilóg alóla, azt a kosár széle mentén körülvágják birkanyíró ollóval. (Ha a református magyarok egy kicsit lenéznek a közójük települt, olajjal főző, keresztet hányó, babonás ruténeket – ezek a síksági rutének, a *dolinyánok* még jobban lenéznek a primitívebb életformák között élő *verhovinácokat*. Mindenkinek le kell nézni valakit, ez biztosítja a társadalmi hierarchiát.)

Havrincz, a verhovinc, afféle kocsis inas: kihordja a trágyát, tisztogatja a szerszámokat, szénát hoz a padlástról, csutakolja, keféli a lovakat. Ha a lókefe már nagyon megtelik porral, akkor végighúzza egy fogsoros vaskaparón, s kiveri belőle a port az istálló földes padlójára szabályos cifrázatok formájában. Mikor nincsen dolga, leül a pokróccal letakart kisebbik faágyra, lábát lógatja, és napraforgómagot rágcsál, vagy imádkozik.

Ilyenkor kezdik el ők ketten Havrincz ugratását, bosszantását.

– Havrinczu¹ – húzza Lemák –, ugyi neked birkanyíró ollóval vágják le a hajadat?

– Azal hat. Is neked mivel vágják tiedet?

Szegény Havrincz nem tud visszavágni, s a magyart még csak törve beszéli. Ezért visszacsípés helyett mindent megismétel, és mindent visszakérdez. Úgy gondolja, evvel lefőzi Lemákot.

– Havrinczu, igaz, hogy nálatok a Verhovinán kecsketrágyából sütik a kenyeret?

– Abul hat. Is tietek kenyir mibül sütnek?

– Havrinczu, ugyi télen a birka veletek alszik?

– Velünk hat. Is tietek birka kivel aluszik?

Ha már megunják a szóbeli ugratást, vadabb bosszantásokat eszelnek ki. Egyszer csalánt raktak a háziszóttos vászon alá, amelyen Havrincz alszik. Máskor meg felkötöttek egy vízzel tele cserépedényt az ágya fölé egy szegre zsinórral, s a zsinór végét kivezették az istálló ablakán. Mikor Havrincz munkája végeztével ráült az ágyára, kívülről meghúzták a zsinórt, a korszó oldalra fordult, s a víz ráömlött szegény kis lovász fejére. A fiú ijedten leugrott az ágyról. Erre ők berohantak az istállóba, és kórusban üvöltöttek.

---

1 Havrila ruténül kicsinyítve: Havrincza, és megszólító módban Havrinczu.

– Havrincz, Havrincz, ázottfejű verhovinc!

Szegény Havrincz most az egyszer kikökönt havasi közönyéből.

– Maguk mir mindig bántanak ingem, mikor in magukat sose nem bántum! – Szavai ziháló zokogásba fúlnak.

Lajoska hátán most végigfut valami különös borzongás, fel, egészen az agyáig. Két kézzel megragadja a zokogó rutén fiú fejét, és rázni kezdi:

– Ne sírj, te nyomorult! Te gyáva kutya! – S ahogy rázza-rázza, az a fej egyre közelebb kerül az övéhez. Egyszer csak azon veszi észre magát, hogy a fejük egymáshoz ér, Havrincz nedves, meleg arca az ő arcához nyomódik, szinte fülében sírja bánatát.

S akkor előnti szívét a diadalmas részvét furcsa, meleg hulláma. Olyan bizsergető érzés, hogy így megríkatta – ő, az első elemista, az „elsős pocok” – ezt a nagy, melák, rutén fiút. Pedig vagy három évvel idősebb nála, de olyan sovány – érezni lehet a bordáit –, és olyan alázatos, olyan szerencsétlen!

– Ne sírj hát, hallod! Na, Havrincz! Hozok neked a kertből szilvát meg körtét, jó?

Havrincz lassan-lassan lecsillapodik, és Lajoska elindul a kertbe gyümölcserő, Lemák meg utána. Nem érti ugyan az úrficska szeszélyes érzelmi hullámzásait, de hűségesen követi most is. Felmászik a gyümölcsfákra, s dobálja lefelé a kis zsarnok kalapjába a legszebb ringlőkat, császárkörtéket, őszibarackokat.

Lajoska a rutén fiú elé tartja gyönyörű gyümölcsökkel tele kalapját.

– Na, nesze, Havrincz, osztán ne sírjál! Csak tréfáltunk.

Havrincz habozik, hitetlenkedik, majd az úrfi szemébe nézve lassacskán megérti, hogy ez már nem rossz tréfa. Átveszi a gyümölcsös kalapot, s akkor valami szívet facsaró, kutyahűségű tekintettel néz rája.

Lajoska elfordítja a fejét.

Ettől kezdve nem bosszantotta többé Havrinczot. Sőt úgy bánt vele, mint valami lábadozó beteggel. Mindig vitt neki valami kis ajándékot, ha felkereste az istállóban. És mesélt-mesélt, vagy őt meséltette a Verhovináról, vadmacskákról, farkasokról, hiúzokról.

Egyszer Havrincznak valami mérges kelés támadt a nyakán hátul. Megdagadt, tüzelt, lüktetett. Vigardóban, ilyen kis faluban persze nem volt orvos, Mariska néni látta el az orvosi teendőket mint afféle jószívű, úri kuruzsló. Egész kis patikája volt a kamra mellett. Volt abban mindenféle, a gulárvíztől és a Hoffmann-cseppektől a jódtinktúráig: sebolaj, jodoformos géz, fagybalzsam, minden a világon.

Mikor Lajoska beszámolt Havrincz keléséről, Mariska néni azonnal felhívatta a fiút az ő patikájába, és hozzáfogott a műtét előkészítéséhez. Jól megmosta a kezét, azután jódtinktúrával körülkengette a kelést, előszedte a sebolajat, a gézeket, a jodoformot. Akkor egy éles kis kést beledugott a szublimátos üvegbe, s elkezdte az operációt. Lajoska előlről két kézzel erősen fogta Havrincznak a fejét. Közben eszébe jutott az úgynevezett „magyar narkózis”, amelyről Andris bácsi beszélt egyszer. Hogy régente, ha a lovakon valami műtétet kellett végrehajtani, akkor „kipipázták” a lónak az orrát, vagyis megfogták egy csíptetővel, s elkezdték csavargatni, hogy ezzel a fájdalommal eltereljék az állat figyelmét a másikról.

Mikor Mariska néni gyors, ügyes mozdulattal felhasította a kelés sárgásfehér csúcsát, azt Havrincz jóformán meg sem érezte, de mikor két hüvelykujját belenyomta a kelés tövébe, hogy kijöjjön belőle a genny, a fiú szeme egyszerre könnybe lábadt.

– Havrincz – mondta Lajoska –, most én kipipázom az orrodát, hogy ne érezd hátul a fájást! – Avval elkezdte csavargatni a kis páciensnek az orrát. Havrincz könnyein át mosolyogva nézett Lajoskára.

Mikor aztán Mariska néni már gézzel pólyáztatta a jodoformmal meghintett sebet, Lajoska fülig pirulva előállt kérésével.

– Mariska néni, hozhatok egy lekváros buktát a kamrából? Tessék megengedni, hogy hozzak egyet, mert Havrincz olyan szépen tartotta a fejét, nem is sírt.

– Jól van, hozzá, te kis sündisznóvadász!

S míg Mariska néni a rutén fiú nyakát pólyázta, ő előlről etette, egymás után rakta Havrincz szájába a lekváros buktákat, mert nem egyet hozott, hanem hármat.

Havrincz elmázolta könnyeit, s teli szájjal faldosta-nyeldeste az édes süteményeket.

Lajoska azután hamarosan elfelejtette ezt a kis epizódot. Külső-belső eseményekben, kalandokban gazdag, színes életének hullámai elmosták, lenyomták a tudata alá, évtizedekig eszébe sem jutott.

Ám Havrincz nem felejtette el. A szegényemberek eseménytelen, szürke életén egy-egy ilyen eset végigvilágít, mint a ritka ünnepek fáklyafénye a borús, őszi éjszakán. Havrincz, vagyis Szikurka Gábor, mert ez volt a becsületes neve, sokszor mesélgetett erről később gyermekeinek, unokáinak.

Mikor azután, majdnem fél évszázad elmúltával eljött a szép, hosszú, úri farsang keserves böjtje, Lajoskánkat egyszer a börtön nagy

olvasztókohójában – az új élet nevelő iskolájában, a börtönben – összezárták egy Szikurka Feri nevű falusi legénykével, s az valósággal elhalmozta őt jóságával, kedvességével, bajtársi szolgálataival. Eleinte nem értette, minek köszönheti ezt a nagy szívéllyességet ő, az úri fiú egy parasztlegény részéről. Egyszer aztán kiderült, hogy ez a Szikurka Feri Havrincznak a fia.

Na de ez még messzi van. Egyelőre még tart a farsang, áll a bál.

Beregszász. Vérke folyó.

17. fejezet

SZENVEDÉLYEK

Aranyló nyári délután; még sokára nyitják az iskolákat, s a gyermekek mind együtt vannak. A nyitott ablakú verandából beáramlik a nappaliba a petúnia, a viola, a viaszvirág meg sok más nyári virág illata elvegyülve a felvágott görögdinnyék piros, friss leheletével: édes, üde nyári szag. Az udvarból behallatszik a fecskék csicssergése.

A nappaliban a gyerekek produkálják magukat a rokonok előtt. Forbáth Lajos szikár térdei közé szorítja a gordonkát, és rázendít egy kuruc nótára. Zoli hegedűn, Anikó meg zongorán kíséri kottából van a Káldy-féle gyűjteményből:

Te vagy a legény, Tyukody pajtás...

Sáríka énekli a dalt, Miklós bácsi is belekap kissé rezgős, érces baritonjával.

– Bravó, gyerekek! – tapsol Kálmán bácsi. – Valóságos művész-família!

Emma néni klasszikusokat kíván, hiszen Anikó voltaképpen klasz-szikus zongorista.

– Anikó, játsszuk el azt a Schubertet! – javasolja az öreg Forbáth.

– Na, hogy is híják?

– A Ständchen-t!

– A Ständchen-t! *Leise flehen meine Lieder durch die Nacht zu dir...*

Ezt Mucsikin is velük énekli, a német kisasszony. A gordonka mézédeseen bűg, a frájlájn könnyeit törülgeti.

Lajoska közben huszárokat rajzol a noteszába, de azért figyeli az éneket, s az első sornál hangosan felkacag. Anyja csendre inti, szelíden megfeddvén az illetlenségért. (Forbáthné botfűlű ugyan, de roppantul tisztel mindent, ami klasszikus.) Mikor a dalnak vége, Lajoska újra kacagni kezd, túlzottan, erőltetetten, hogy magára terelje a figyelmet.

– Mit nevensz te, Lajkó? Ez nem nevetni való.

– Azt nevetem, mamuka, hogy Mucsikin tetűkről meg bolhákról énekelt.

– Hogyhogy tetűkről?

Valamennyien csodálkozva néznek Lajoskára.

– Hát azt mondja: Läuse, Flöhe...

– Ugyan, Lajkó, az nem Läuse, Flöhe, hanem Leise flehen!

Nagy kacagás. Simogatják, veregetik a kisfiú vállát.

– Jól van, Lajkó! – méltányolja Miklós bácsi hahotázva Lajoska német szójátékát. – Hát te már ennyire tudsz németül?!

– Úgy beszél ez, kérlek, mint egy berlini! – dicsekszik az apja.

Ezalatt Zoli a zongora mögött mellbe bokszolja Lajoskát, s a fülébe súgja:

– Tüllem szoptad, tüllem szoptad. Tolvaj, tolvaj! (Hogy tudniillik Lajoska tőle tanulta a Läuse, Flöhe szójátékot.)

– De igenis nem! – sziszegi Lajoska.

– De igenis igen! (Újabb ütés a bordák közé.)

Lajoska könnyeivel küszködve próbál visszavágni, de sikertelenül. Ám ez a kis intermezzo nem zavarja meg a szelíd biedermeier hangulatot, észre sem veszik az általános szerencsekívánatok közepette.

– Ich gratuliere Ihnen, Fräulein! – mondja Gálszécsy Ferenc jó ropogós tiszahátias német kiejtéssel, s meghajlik a kisasszony előtt, majd Forbáthnéhoz fordul. – De elsősorban neked gratulálok, Erzsikém meg neked, Lajoskám, hogy ilyen jól sikerült, kiváló gyermekeitek vannak. És jól is tanulnak mind, ugyi?

– Mind tiszta jelesek. Mutassátok csak a bizonyítványotokat!

Gáborka előhossa egyetemi indexét, Zolika gimnáziumi bizonyítványát és Lajoska is az ő „kiskönyvét”.

– Jeles, jeles, jeles, kitűnő, kitűnő, kitűnő... – olvassa Ferenc bácsi, és felsóhajt: – Hej, Istenem...!

A sóhajtásnak azonban nincsen folytatása, s nem is firtatja senki az okát. Még csak afféle megilletődött, pillanatnyi csendesség sem támad utána, mert Forbáth Lajos a közösségi tapintat szinte észre sem vehető, természetes gesztusával rázendít gordonkáján egy kuruc nótára, s a Csínom Palkó hetyke, vidám ritmusa egykettőre elfújja a haszontalan Ödön fiára meg arra a szegény, szerencsétlen Margóra való emlékezés ólmos fellegeit.

Ozsonnáznak, beszélgetnek barátságos szivarfüstbe burkolózva. Egyszer Forbáthné felsóhajt.

– Istenem, olyan kedves ez a délután, hogy így együtt vagyunk rokonok, gyermekek... Miért is nem lehet megállítani az időt legalább egy-két hónapra?!

Kürthy Béla – aki Strauszmann úr szerint „se nem festő, se nem földbirtokos” – szigorúan meghagyja szobalányának, hogy fél hétkor könyörtelenül keltse fel, mert ő reggeli párázatban fürdő, virágzó almafákat akar festeni a zápszonyi hegyoldalon. Fél hétkor Rózsi szorgalmasan rázni kezdi:

- Nagyságos úr, tessék felkelni, fél hét!
- Jaj, Rózsikám, engedélyezz nekem még egy negyed órát, csak egy negyed órácskát! Veszek neked egy szép vásárfiát.
- Jó, én nem bánom, de ne engem szidjon, ha majd megint elvirágzik az almafa, osztán várhat rájövő tavaszig!

Ez a jelenet negyedóránként megismétlődik, végül Béla úr kijelenti, hogy ma már nem fog festeni, majd csak délben szóljon be, ha elkészül az ebéd. Azzal megkönnyebbülten a fal felé fordul, s tovább álmodozik Naményinéről, a szépséges Éda asszonyról, legújabb Flamméjáról. Naményinének egy egészen különös, ígéretes mosollyal kísért kézszorítására gondol, meg egy furcsa, kétértelmű (vagy talán nem is kétértelmű?) felkacagására. Kürthy Béla számára most ez a két kis esemény varázsolja az időt valósággá. A két emlékkép közé eső szakasz kiesik, nem létezik.

Ha már nagyon kínzóvá válik a vágya a titokzatos Éda asszony után, újabb vásárfia selyemkendős ígérek között megöleli Rózsit, s közben arra gondol, hogy most Naményinét öleli. Azután újra bele-süpped álmaiba: országos festői sikerek, dicsőség... Dicsőségével fogja meghódítani Éda asszonyt. Majd a nagy kollektív kiállítás! Már semmi sem hiányzik hozzá, csak a képek, amelyeket meg kellene festeni. Meg is fogja, meg ő, ha addig él is! De hát előbb, így gondolatban, meg kell komponálni a tájképeket. Nem lehet csak úgy, hűbelebalázs módjára alapos tájképeket festeni, meg kell várni, míg megérnek lelkében a témák, s kivirulnak a színek, a valőrök, a tónusok...

Kürthy Elek bácsi számára az élet értelmét az idő meddő tengeréből kiemelkedő, zöld szigeteket a régi disznótorok, lakodalmak s a még hátralevő jövőben az Elek-esték meg az almaszüretek jelentik. De erről majd később beszélünk... Estefelé végigsétál Bénivel, a gátörrel a Szernye-csatorna mentén le a zsilipig. Azután a csatorna torkolatánál megszemlélik a Tisza vízállását.

Hála Istennek, elég alacsony, fel bírja venni a Szernye vizét. Milyen kár, hogy lecsapolták a Szernyét! Olyan szép volt az a nádi világ,

és mennyi sok jó rákot, csíkot fogtak benne a pákászok! Rákleves meg káposztás csíkleves... De hát muszáj volt, mert búza kell a népnek!

Felnéz az égre: vadlibák húznak észak felé puha szárnycsapásokkal, halkan gágicsálva. Elek bácsi a gágogást nem hallja, de azért elégedetten bólint. Ha vadlibákat lát akár ősszel, akár tavasszal, olyankor valahogy jobban esik behúzódni a kályha mellé.

Azután hazaballag, beszél a konyhába:

– Julcsa lelkem, mi lesz vacsorára?

– Birkatokány meg juhtúrós galuska, amit maga annyira szeret, lelkem, Elekem.

– Az már döfi! – csettint a nyelvével Elek bácsi. (Milyen derék, tapintatos asszony ez a Julcsa: ilyenkor „lelkem, Elekem” – de ha vendégek vannak, akkor „Elek tekintetes úr”.)

Benéz a libaólba: híznak-e szépen az idei libák? Mert Elek napján, július tizenhetedikén libapecsenyével, ludaskásával vagy libamájjal kell megtraktálni az ő kedves unokahúgait, öccseit, ángyait, sógorait.

Végigmegy a kerten, amely hozzátartozik a zsilipfelügyelői lakáshoz, és megszemléli almafáit: szépen virítottak, hála Istennek, jól is kötöttek. Lesz mit szétosztogatni a puják között, a sok rokon gyerek között.

Elek napja mellett az almaszüret a másik „jó óra”, amely kiemelkedik az esztendőből, amelyre érdemes hónapokig várni, készülődni. Mert mióta a földjei elúsztak szegény Anna nénjének a gyógyíttatásán, fürdőztetésén meg jó baráti váltókon, eladósodott cimborákért való jótállásokon – ez az egyetlen alkalom maradt meg számára, amikor mégis adhat, mégis ajándékozhat valamit atyafiainak, még ilyen kódis állapotban is! Az nagy nap, az almaszüret napja, mikor beállítanak a Kürthy jányok ládákkal, pujástul: Forbáth Lajosné, Forbáth Miklósné, Széki Kálmánné, Móczi Béláné (Matasowszkyné) meg Gálszécsyné is Zápszonyból.

Hiszen, persze, Forbáthék finomabb almákat természetnek a porogjászi hegyen, meg Gálszécsyék is a zápszonyin – de a Kürthy jányok azért mégis jobban megbecsülik az Elek bácsi „ficfa-almáit”, mint a magukéit, mert ezeknek más ízük van. *Szeretet-ízük!*

***

A tengeren túlra került Homródy Béni a forró, poros Texasnak egy kis városkájában szövögeti tovább álmait a rákbetegség kórokozójának felfedezéséről. Késő délutánig kötözgeti a verekedős, lövöldözős cowboynépség szűrt, lőtt és zúzott sebeit, lecibálja vértől-verejtéktől tapadós, nehéz illatú gyapotingüket, késsel vagdalja le csípős szagú csizmáikat, amelybe törött lábuk beledagadt, mossa, varrja, pólyáztatja bőrük tátongó, vérző lyukait, s helyükre illesztgeti törött csontjaikat.

Mindezt undor, ám ugyanakkor lelkesedés nélkül végzi, mint valami jól beállított gép, az igazi orvosok beidegzett segítő mozdulataival. Barna szeme csak akkor villan fel, ha nagy ritkán rákos beteg kerül a keze alá.

Egyszer behoztak a pusztáról egy öreg cowboyt, egy lovas számadó gulyást szekéren. A felesége meg két legény fia is vele jött. Azt mondták, nagyon beteg, bár az öreg erősen tiltakozott: „Semmiség az egész, valami bogár megcsípte a mellemet, osztán hozzávetett.” Homródy Béni megvizsgálta: mellrákja volt! Alig tudta elpalástolni örömét. Közölte az öreg cowboyjal, hogy meg kell operálni, mielőtt továbbterjedne a baj. De előbb alá kell írnia egy nyilatkozatot, hogy ő maga kívánja a műtétet.

Erre az öreg vérszemet kapott: all right, ő belemegy, de ha meghalna, akkor a doktornak kell viselnie a temetési költségeket, fizessen ki neki előre ötven dollárt erre a célra. (Valami a fülébe jutott, hogy ez a „greenhorn” „Hunky”-doktor, ez a zöldfülű magyar bevándorló kísérletezik a betegeken, valami új orvosságot akar kitalálni, hogy megkapja a nagy Rockefeller-díjat. Hát akkor legalább a kísérleti nyulak is kereszenek az üzleten.) A cowboy sokáig ragaszkodott az első osztályú temetéshez, elvégre ő huszonöt év óta számadó gulyás. Végül nagy nehezen belenyugodott a másodosztályúba, s némi alkudozás után megegyeztek harminc dollárban.

De amíg Homródy Béni bemosakodott a műtéthez, az öreg cowboy temetési költségének egy részét előzetes narkotikumokba fektette: nagy üveg whiskyt hozatott a fiaival, meg szódát, s mire a műtőssegéd kiszólt a várószobába, hogy kezdődik az operáció, már elég magas hangulatban volt: hozzák el az ő hátaslovát, mert ő még egyszer utoljára körül akarja nyargalni a ranchot, a szűzgulyatanyát. Végre sikerült meggyőzni, hogy tegyen le erről a szándékáról. Well, de akkor hozzanak neki egy bendzsót, hadd énekelje el az ő kedvenc nótáját. Homródy Béni elszalajtott a műtöst egy nem messze levő csapszékbe, kérjen kölcsön egy bendzsót.

Az öreg térdére állította a zeneszerszámot, megpengette a húrokat, s énekelni kezdte rezgős hangján a nótáját.

Az énekszóra Homródyné is bejött a várószobába, s utána a négy gyermek: Panni, Jenő, Hedvig és Margitka. A gyerekek megilletődve bámulták a szokatlan jelenetet, Homródyné szemét törülgette. (Már valamennyien jól benne voltak az angolban.)

Mikor az öreg a siroki leányról szóló sorokat énekelte, felesége – mintha megörült volna, hogy végre nevetni is lehet egy kicsit a sírás mellett – hátra vágta az urát: „Keep still, old silly boy!” Hallgass már, bolondos öregfiú! Hol van már az a siroki leány, aki terád várakozott...?!

Homródy Béni be-bekukkant a várószobába fehér köpenyben, fehér sapkában s orrától lefelé lefátyolozva, mint valami háremhölgy, s türelmetlenül figyelte, mikor fejezi be már az öreg az éneket...

Operáció után félretett egy „szép darabot” a kivágott rákos daganatból az éjszakai kísérletezéshez.

Mikor végre vége volt a rendelésnek, lezuhanyozta magát, s kikérdezte gyermekeit a magyar leckéből, hogy el ne felejtsék anyanyelvüket, hiszen egész nap jenki gyerekekkel játszanak, azután felhajtott két csésze méregerős kubai kávé, és bevonult az ő kis laboratóriumába. Most kezdett időn kívül élni, tehát valóságosan, örömmel, teljesen.

Egy állványon egymás mellett sorakozó lombikokban áztak a kioperált rákos daganatok húslevesben meg más tenyésztett, serkentő folyadékokban. Sorra kiszedegette a lombikokat, s a mikroszkópon át hosszasan vizsgálta valamennyit: nem mozdul-e, nem mutatkozik-e bennük valami új tünet, az a titokzatos kórokozó, amelyből azután ki lehetne tenyészteni a rák ellenmégét. Különféle üvegcsékből bele-beleceppentett valamit a lombikokba, majd újra végigvizsgálta őket. S ez így megy minden éjszaka!

A felesége néha beszél a laboratóriumba.

– Gyere már, Bénikém, fekdüj le, mindjárt megvirrad!

– Rögtön, rögtön, Ágikám. Egy perc, és már megyek is.

De ezek a percek órákká nyúlnak. Perc vagy óra – mit számít az idő? Ilyenkor ő boldog.

Boronkay Gyula késő délelőtt, zákányos fejjel ébredszik az Oroszlán kasszírőjének ágyában nagy, cigányos, pezsgős muri után. Hogy mikor? Milyen napon? Nem fontos, mert ezek a mulatások gyakran egymásba kapcsolódnak, összefolynak, határvonalaiuk elmosódnak.

Amint a halkán szuszogó kasszírő mellett nyújtózkodik, ásítózik, még fülében gurguláz a klarinét, recseg a brácsa, és brummog a bőgő.

Karján érzi a kis szubrett keblének rugalmas súrlódását, a szép kis színésznőt, aki egy darabig velük pezsgőzött. Ha egy kicsit utána járna, talán azt is le lehetne kapni a lábáról. Hiszen ez a kasszatündér se rossz éppen, de az jobb nő. Az csuda „füge” kis tyúkocska! Csettint egyet a nyelvével, s erre a kasszírő felébred.

– Ne menj még, Gyuluskám, még korán van.

– Muszáj, Forbáthéknál ebédelek. Még borotválkozni is kell.

– Tyúha! Nem irigyellek. Az nagy f...rágó, az öreg Forbáth fater. Na azért’ szeress még egyszer!

Gyula nincs ellene a szeretkezésnek. Pláne ilyenkor, másodnapos hangulatban még szeretkezősebb a kedve, mint máskor. Minden idegszála ágaskodik, feszül, jólesik felolvadni, ellágyulni lány női karok között.

Miután tehát újra „szerették” egymást, megmosakszik a kasszírő bádog mosdótálcájában. Az éjjeliszekrényen ott áll egy fél üveg Törley, kiöblíti a száját pezsgővel, s utána fel is hajt egy pohárral. A szénsavas szeszes ital kellemesen végigbizsergeti bárzsingját, felpezsdíti gyomorsavait, már kívánni kezdi a csípős, könnyeztetős keleti-tengeri heringeket. Aztán a pezsgő lassan a fejébe száll, s elfelhőzi, elködösíti a lelke mélyén mocorgó aggályokat. Majd még két-három pohár sör odalent az étteremben, és lelki egyensúlya teljesen helyrebillen. Alapvizsgák, váltólejáratok – smafu! Már humorának, kedvességének teljes fegyverzetével mehet a rokon ebédre.

– Szervusz, édes... micsodám! – s a kasszírő egyetlen, szinte szimbolikusan tömör, egytagú szóval megnevezi, hogy micsodája neki Boronkay Gyula.

– Szervusz, édes... micsodám! – viszonzta Gyula a kasszírő búcsúszavait, nőnembe transzponálva a fallosz modern ikerszavát.

Azután lement az Oroszlán éttermébe, s átesvén a másodnapos sörözés, heringezés kellemes szertartásán, simára borotváltatta magát, kölnivízzel bepermeteztette arcát, kiköttette bajuszát, majd jól bedörzsöltette fejét sósborszesszel, s már készen is volt, már mehetett a rokon ebédre mint jó fiú, Erzsike néni szerető unokaöccse. Még csak egy kis séta az Égres partján, hogy kiszellőztesse ruhájából a beleivódott füstszagot, vendéglőszagot. A piacon egy kis csokor virágot vett Sárikának, meg mézeskalácsot Lajoskának, s már indult is Forbáthékhoz. De hopp, még be kell szólni Biri nénihez, mert az szegény egész éjjel hiába várta.

– Jaj, fiam, csakhogy megjöttél! Már azt hittem, valami baj történt veled!

(Szegény öreg néni minden reggel ezzel fogadta, ha nem aludt otthon, pedig már megszokhatta volna a kimaradásait.)

– Ne tessék haragudni, Biri néni, de Matasowszkyéknál aludtam. Móczi Pistával készülünk az alapvizsgára. Pista nagyon jól tudja a jogot, osztán megmagyarázza, ha valamit nem értek.

– Jaj, csakhogy megvagy! De hát azért hazajöhettél volna aludni.

– Tetszik tudni, éjfélig tanultunk, osztán nem akartam Biri nénit olyan későn felköltetni.

(Gabi, Boronkay Gyula gimnazista öccse halkán kuncogott Biri néni háta mögött.)

Gyula úgy állított be Forbáthékhoz, mint aki soha életében nem hempergett vendéglői szeparékban és kasszírnoi ágyakban, s nagyon elcsodálkozott volna, ha valaki figyelmezteti, hogy neki tulajdonképpen nem volna szabad belépnie egy ilyen tiszta családi otthonba. Ő úgy képzelte – a legtöbb korabeli fiatal férfival együtt, hogy kétféle nő van a világon: az egyik csoportba tartozik valamennyi nem testvér és nem rokon nő, azok szabad prédák, le kell kapni őket a lábukról, ha lehet, és szeretkezni velük. (Eszébe sem jutott, hogy mások talán ugyanígy gondolkoznak az ő rokonairól.) A másik, jóval kisebb csoport: a testvérek, unokahúgok. Az persze egészen más! Azoknak szüzességük hamvát megőrizve, mirtuszkoszorúval és hófehér menyasszonyi fátyollal kell az oltár elé vonulniuk.

Most eltemette lelkében az egész éjszakai világot, családias arcát fordította kifelé, s őszintén hitte, hogy ez az arc éppolyan őszinte, mint a másik.

Kezet csókolt Lajos bácsinak meg az ő legkedvesebbik Erzsike néniének, övele meg is csókolták egymást. Ám érdekes, hogy Forbáth Lajos dörmögős szigorúságától nem félt úgy, mint Forbáthné jóságos, szelíden kérdező tekintetétől.

– Melyik ideáloznak kurizáltál ma este, Gyula?

(Forbáthné mindig igyekezett belehelyezkedni a fiatalok lelkületébe, s ilyenkor saját lánykorának szókincsét használta, nem véve észre, hogy azok a szavak mennyire megkoptak, kifakultak azóta.)

– Nem, nem voltam sehol. Móczi Pistával készültünk az alapvizsgára, de igazán, Erzsike néni!

Forbáthné megszagolta Gyula úrfinak a ruháját, s akkor megfenyegette unokaöccsét.

– Gyula, te kávéházban voltál, vagy vendéglőben. Egészen füstszagú a ruhád!

– Bementem egy feketére az Emkébe, hogy jobban fogjon a fejem, de bizony Isten, Erzsike néni, tessék elhinni! (Ez különben igaz is volt, nem esküdött hamisan, mert valóban az Emke kávéházban is megfordult az éjjel.)

– Jó, jó, fog a te fejed kávé nélkül is – csak ne járna mindig huncutságokon!

Na, ezen is átesett, hála Istennek. Végigcsókolta unokatestvéreit, húgait – ugyanazzal a szájjal, amellyel két órával előbb az éjjeli kasszás kisasszony száját csókolta. De ez a szívós, harapós száj most ártatlan, cuppanós, rokonias csókokban szelídült-szolidult. Átadta az ajándékokat: Sáríkáknak virágot, Lajkónak a mézeskalácsot, s azután Sárikát, szép kis bakfis húgát kezdte ugratni Bradu Pistával, a nagyravágyó ludovikással.

– Hallom, hogy Pista francia névjegyet csináltatott, és iksszel írat rá a nevét: Bradoux. Meg két előnevet is tétetett eléje: bocskorosi és puliszkási. Brado-ux de Bocskor és de Puliszka!

Forbáthné megbocsátó szeretettel szemlélte örökké tréfálkozó unokaöccsét. Olyan szívből tud ez nevetni, kimutatva szabályos, erős, fehér fogait, mikor úgy tréfásan széthúzza száját kissé ferde orra alatt. Atyafiságos, joviális nevetése legcsípősebb gúnyolódásainak is elveszi az élet. És valami csalhatatlan ösztön van benne a családi érdekek támogatására. A nemkívánatos gavallérokat egykettőre nevetségessé teszi, lejáratja unokahúgai előtt. Ha meg észreveszi, hogy valamelyik udvarló kissé bátortalan, holott a lányok is meg a szülők is szívesen látnák a közeledését, akkor Gálszecsy Ödönnel együtt olyan „nyúlkiugrató” propagandaudvarlást rögtönöznek a bálokon, úgy kéregetik-kapkodják le egymás kezéről az érdekelt leányzót a habozó gavallér szeme előtt, hogy annak muszáj tüzet fognia.

– Tyű, Lajkó – kapott a fejéhez Gyula, mikor Sáríkával kitréfálta magát –, hoztam én neked még valamit! – s kihúzott a zsebéből egy újságpapírosra nyomtatott versesfüzetet. Versíró Tornyai Jánosnak, a félkarú vásári énekesnek költeménye volt azon olvasható egy férfiruhába öltözött női rablóbandáról. Az is rá volt írva, hogy a verses história a Ki a fene látott már ilyen világot?” kezdetű hazafias nóta dallamára énekelendő.

Gyula a térdére ültette Lajoskát, úgy tanította neki nagy mókásan a vásári balladát. Az utolsó strófát már együtt énekelték:

De egy ügyes boltos, az már jól tudta,
Milyen időben jön a tolvaj banda.
Nagy volt a meglepetés,
Mikor mind levetkőztették,
S az egész bandát elcsípték.

– Hát, Lajkó, megvan-e még a Tisza-pecsét? – kérdezte Gyula, mikor befejezték a nótát.

– Nekem nincs Tisza-pecsétem, és nem is volt!

(Mikor a Tisza-féle választás idején a gyerek nagyon kuruckodott, negyvennyolcaskodott, Gyula azt a bolondságot eszelte ki, hogy Lajoska nem lehet negyvennyolcas, mert a hasán ott van a kormánypárt pecsétje, a Tisza-pecsét. Ezt már születésekor rányomták – s rámutatott a fiúcska köldökére. Lajoska tiltakozott, dühöngött, majd gondolkozóba esett, és csak akkor nyugodott meg, mikor egyszer egy közös fürdésnél rájött, hogy másnak is van köldöke, nemcsak neki. Nagyon szerette volna tudni, mi az a titokzatos bélyeg az emberek hasán, de ezt senki sem volt hajlandó megmagyarázni.)

– Lajkó! Te Lajkó! – mondogatja Gyula, meg-megsimogatva a gyermek fejét, de ezt olyan hosszan, elnyújtva mondja: Laaajkó! Ebben az elnyújtásban csak zenével kifejezhető, ugratós-mosolygós szeretet bujkál.

Gálszécsy Ödön nem gondol arra, hogy a váltók néhány hónap alatt lejárnak, s az nagy veszedelem, kivált, ha bajok vannak a rajtuk szereplő aláírások körül.

Üldögél a porogjászi Emke kávéházban, bal térdén átvetett jobb lábát állandóan himbálja-rázogatja, és idegesen ásítózik. Egyik cigarettáról a másikra gyújt, s folyton Fellegi Nusi lábát látja maga előtt, a vándorszínész-társulat primadonnájának szép, karcsú lábait, hegyes kebleit és lángoló, vörös haját. (Vajon mindenütt ilyen vörös...?)

Ödön nagyon elegáns, karcsú termetű, csinos fiatalember, s keskeny, nagyon keskeny arcán van valami álmodozó, költői vonás. Csak oldalról nézve ijesztő egy kicsit, mert orra a tövénél erősen behorpadt, nyerges keselyűorr. S vérében mintha ördögök bujkálnának. Annyira kínozza a vágy a szép színésznő után, hogy néha saját ajkát kell harapdálnia. Irigyli Boronkay Gyulát, az nem csinál ilyen nagy dolgot a nőkből: amelyik kapható, azt megkaparintja, és kész! De ő nem tud megkönnyeb-

bülni a könnyű szerelmekben, folyton Nusira kell gondolnia. Nusi pedig megmondta kertelés nélkül, rámosolyogva furcsa, kétes tekintetű, szürke szemével, hogy neki a Németi kirakatában látható antik, gyémántköves gyűrű kell, azon alul nem lehet szó komolyabb tárgyalásokról. S az a gyűrű ötszáz korona! Kiszámította, hogy ha az apjától kapott zsebpénzt egy fillérig mind félretenné, akkor is legalább két évig tartana, míg ezt az összeget össze tudná spórolni. Reménytelen dolog.

Megpróbálkozott az agrárbank igazgatójával, nem adna-e neki kölcsön 500 koronát. Klein úr lekötelezően, szinte mézesen-mázosan udvarias volt: semmi akadálya, ő nagyon szívesen folyósít váltóhitelt – ha rajta van a váltón a kedves papának a neve, vagy valamely másik földbirtokosé: Kürthy Gyula úré vagy Forbáth bíró úré. De az ő aláírására, sajnos, nem hitelezhet, mert a birtok nincs a nevében.

Ödön édesanyjára gondolt, ő megtenné, de nem lehet, mert a zápszonyi birtokot ráíratta az urára. Forbáth Lajos?! Ezt a gondolatot borzongva elvetette. Kürthy Gyula bácsi bohém ember – ő talán nem ütközne meg a dolgon. Csakhogy neki magának is elég sok adóssága van.

Maradna az édesapja, de hát az természetesen kirúgná, ha ilyesmivel előállna. Pedig azt a pénzt muszáj megszerezni. A váltó már ott van a zsebében, fel is van bélyegezve, éppen csak az aláírás hiányzik – egy jó aláírás...

Kiveszi tárcájából a váltót s vele együtt valami ösztönszerű mozdulattal édesapjának két levelét. Aztán újra elolvassa, Isten tudja, hányadszor, a váltónak, ennek a titokzatos papírnak a nyomtatott szövegét: „Fizessen Ön ezen első váltónál fogva X. Y. úrnak vagy rendeletére...”

Kiteríti maga elé a két levelet, és sokáig elnézegeti apjának hanyagul jellegzetes aláírását. Milyen ostoba is ez az élet! Egy névnek az aláírása négy-öt másodpercig tart, s micsoda hókuszpókuszt csinálnak belőle! Pedig ettől az aláírástól függ az ő boldogsága.

Gépiesen rajzolgatja noteszába apja nevét: Gálszécsy Ferenc, Gálszécsy Ferenc...

Na, ez már egészen olyan, mint az eredeti. Körülnéz az üres kávéházban, aztán nagyot sóhajtva, újra bemártja a tollat, és lassan, nagyon lassan ráírja a váltóra a „boldogságát” jelentő nevet. Egész jól sikerült. Még azt a kis cikornyát a végén ki kell egy kicsit cirkalmazni – és kész!

Szívdobogva zsebre dugja a váltót, és Fellegi Nusi lábaira gondol, mire szívdobogása mindjárt más jellegűvé válik. Ez menni fog, ez menni fog: „ça ira, ça ira” – ahogy Kürthy Béla bácsi szokta mondani.

S ment is a dolog elég simán. Klein úr ugyan kissé hosszadalmasan tanulmányozta az aláírást, majd homlokára tolva pápaszemét Ödönt nézegette. Végül megkérdezte, mennyi pénzre is van szüksége Gálszécsy úrnak? Ödön villámgyors fejszámolást végzett, mielőtt felelt volna: 500 korona a gyűrű, de hát neki magának is kell valamennyi pénz „reprezentációs” költségekre.

– Hat... – mondta, majd látva, hogy a bankár barátságos kedvében van, gyorsan helyesbített –, hétszáz koronára.

Klein úr kifizette a hétszázat vadonatúj, ropogós százasokban, s ráírt a váltóra ezret.

– Tetszik tudni – mondta mosolyogva –, a váltókamatot előre hozza szoktuk számítani. Ez olyan bankszokás, üzansz – azzal zsebre tette a váltót. Bizonyára úgy gondolkozott, hogy ha esetleg nem is valódi az aláírás, egy olyan előkelő úriember, mint Gálszécsy Ferenc, bizonyára nem fogja rendőrkézre juttatni a fiát, hanem szó nélkül kifizeti a váltót – csak botrány ne legyen. (Jól ismerte Klein bácsi a magyar urakat!) Hogy azután mit kap majd odahaza Ödön úrfi, nem az ő dolga.

Így hát Gálszécsy Ödön végre elnyerte Fellegi Nusi kegyeit. Vajon „boldog” lett-e ezáltal? Hát ezt nem lehet ilyen egyszerűen és határozottan megmondani. Hamarosán rájött, hogy ez a viszony inkább a hiúságát elégítette ki, mint az érzékeit. Kiderült ugyanis, hogy levetkőzve Nusinak a keblei nem is olyan hegyesek – a válla viszont hegyesebb, mint ruhában. Meg sok minden egyéb. Na de mégis övé lett a szép színésznő. Majd talál ő még jobb nőket. Mint ilyen nagy kalandnak a hőse, most már talán a kassai primadonnával is megpróbálkozhatnak!

Igaz viszont, hogy már csak két hónap van hátra a váltólejáratig, de hát két hónap nagy idő, addig még sok minden történhetik. (Sorsjegye is van vagy kettő.)

– Pista, még egy konyakot! (Mert persze most is az Emkében ült.)

Itt közben meg kell említenem, hogy Gálszécsy Ödön ugyanabban az időben halálosan szerelmes volt Enyedy Margitkába, egy muzsaji földbirtokos leányába. Margitkának nem gondolt külön a lábára vagy a mellére, úgy imádta egészben, mindenestül, mint egy eszményt, mint egy szentet. Nagy mulatások után kocsira rakta a cigányokat, s kihajtatott Muzsajba Margitkának éjjelizenét adni. Sokáig húzatta ablaka alatt a nótáját:

Édesanyám, kösse fel a kendőt a fejére,
Menjen el a legszebb lányhoz a falu végére!
Édesanyám, azt a kislányt el szeretném venni,
Kérdezze meg, akar-e a feleségem lenni?

S ilyenkor az ablakpárkányra borulva hosszan, keservesen zokogott.

18. fejezet

MESÉK, MADARAK

Biri néni, a Boronkay fiúk nevelőanyja ott lakik Lajoskáékkal majdnem átellenben, Forbáth Miklósék mellett. Biri nénit nagymamának kell szólítani, mert szegény öregasszonynak nincsenek unokái, a gyermekei korán elhaltak. Neki a Boronkay fiúk a fiai és Lajoskáék az unokái.

Rozoga, ócska, zsendélyes tetejű kis vályogházban laktak a Boronkay fiúk, Biri néni gyenge védőszárnyai alatt. Azaz nem is laktak, csak tanyáztak, mert hiszen ahogy lassan Gabi is hozzáhőmesedett Gyulához, hovatovább csak hálni jártak haza.

Két szobából áll a házikó, a kisebbiket Biri néni „ódalháznak” nevezi. Cigány Kati, egy javakorabeli, vaskos-loncsos cigányasszony a szolgálójuk, az takarít meg főz rájuk. Senki se tudja, mi a becsületes neve – talán ő maga sem, csak úgy emlegetik, hogy Cigány Kati. Ebédkor jobb hóna alatt hozza a kenyeret, bal kezében a „tángyérokát”, de mielőtt felrakná őket az asztalra, mindegyiket akkurátusan megtörli a szoknyájával. Ám ezzel ki is merül törülgetési buzgalma. A füstös, alacsony mennyezet fekete gerendái között szürke pókhálók himbálóznak, a keskeny ablakocskák félig megvakultak, meghályogosodtak, s a nyirkos ajtajú szekrény meg a bicegős lábú, öreg komód porában Lajoska büszkén produkálhatja írási tudományát.

Ebben a házban éldegélnek a Boronkay fiúk, Porog megye leghíresebb gavallérjai.

„Civilizált nomádok!” – mondta róluk később Lesznyayné, az irodalmár rokon. – Vagyonokat elmulatnak, s közben egy ócska odúba járnak hálni. (Tudniillik mindig Gyula vette át az árvaszéktől a birtokuk arányában kiutalt, elég tekintélyes havi összegeket a levélhordótól, s Biri néninek éppen csak annyit adott át belőle, amennyi egy ilyen „odúháztartásra” futotta – a többit elmulatta.)

Lajoska azonban nagyon jól érzi magát ebben az odúban. Olyan érdekes elnézegetni a napsugárban szivárványszíneket játszó, hályogos ablakocskák között döngicsélő legyeket vagy hallgatni Biri néni csodálatos, régi történeteit. Biri néni már tizennyolc-tizenkilenc éves volt 48-ban, Kossuth Lajost is látta, meg Bem apót, s találkozására volt Patkó Bandival meg Savanyú Jóskával, a híres porogi betyárokkal.

Biri néni kövér, tokás kis öregasszony. Csodálatosan ritka haja pomádéval van összeragasztva, és a feje búbján egy nagy, gömbölyű, lilássárga daganat púposodik. Lajoska egy kicsit undorodik Biri néni pomádészagától, meg attól a nagy daganattól a feje tetején – de azért szereti az öreg nénit, különösen, ha mesél.

– Nagymama, tessék elmesélni, hogy tetszett találkozni Patkó Bandival!

– Mindgyár”, fiam, csak elszíjom ezt a szivarat.

Biri néni nem szívja le a füstöt, mint a férfiak, csak sűrűn szopogatja a szivarszipkát, s mindjárt ki is ereszti a füstöt a szájából. Lajoska az öreg néni térdére támaszkodik, úgy figyeli a szivar rövidülését, s ha olykor kihagy a szipákolás, akkor megszólal.

– Biri néni, szíja már!...

– Hát az úgy vót, fiam, hogy egy napon késő estig a vármegyeházán dógozott szegény uram. (Irodatiszt vót.) Berendelték őket mind, meg a pandúrokat is, mert az a hír járta, hogy Patkó Bandi már bent a városba’ fosztogat, ezér’ osztán statáriumot hirdettek. Meg kellett beszélni, hogy fogják el, mint fogják el.

– Nagymama, mi az a statárium?

– Az, lelkem, izé... rögtönítélő bíróság. Ha valahun megfogták a betyárt, ott helybe’ rögtön kivégezték.

– Lelőtték?

– Lelőtték vagy felakasztották, ahogy adódott. Szóval, ülök én ott-hon egyedül, kötöm a harizsnyát. Egyszer csak nyílik az ajtó, osztán belép rajta egy jó magas, szép szál ember, sarkanytús csizma, piros mellény meg borjúsájú ing vót rajta.

– Mint a csikósokon.

– Igen, de aranyrojtos vót az inge ujja, a kézibe dufla puska, az övibe meg két szál pisztoly. Teremtöm, Atyám, e’ nem lehet más, mint Patkó Bandi!

Lajoska közelebb fészkelődik Biri nénihez.

– Jó napot aggyon Isten!

– Aggyon Isten! – mondom, de a fogam is vacogott.

– Ne féljen tüllem a tekéntetes asszony – azt mondja –, mert én csak gazdag házakbul veszem ki a porcijót. Hozzon nekem a kamrábul egy fél kenyeret meg egy oldal szalonnát, oszt’ akkor én mán megyek is tovább.

Igen ám, csakhogy nem mertem én elmenni mellette, mer' hátha mégis rám fogja a puskáját. Ő észrevette, hogy félek, erre félreállott, és letámasztotta a puskát a sarokba.

– Tessék csak menni bátran! – és még el is mosolyodott a bajusza alatt.

Bementem hát a kamrába, már nem is tudom, mit hoztam, mit nem hoztam neki. Ő elvett mindent, belerakta a tarisnyájába.

– Az Isten fizesse meg! – azzal már ment is tovább, de még az ajtóbul visszaszólt, mondjam meg nagyapádnak, szegény Kürthy Gyulának, hogy ő ne féljen semmitül, őket nem bántják, mert a Kürthy had mindég rendesen kiadja a komenciót a szegénylegényeknek.

– Kik vótak azok a szegénylegények?

– A betyárok. Így nevezték ők magukat.

– És, nagymama, mi az a komenció?

– A komenció? Hát egy esztendőre való kenyér, szalonna, mi-egymás. Aki rendesen kiadta nekik a komenciót, azt nem bántották.

– Nagymama, a betyárok rablók vótak?

– Azok hát, de nem ám olyan akármiféle útonállók. Csak a gazdag embereket sarcolták – a szegényeket segítették.

Biri néni mint afféle egyszerű öregasszony, úgy mondta el a dolgokat, ahogy a falusi öregektől hallotta, s nem is álmodta, hogy a népi romantikának, a gyermekszocializmusnak milyen veszedelmes csíráit ülteti el a fiúcska lelkében. Mit tudta ő, hogy egy földbirtokos gyerek előtt nem a betyárokat kell dicsérni, hanem a pandúrokat, akik az ő vagyoniukat védmezik. Aggságtól vagy talán születéstől is primitív lelke nem bírta felfogni a magasabb osztályszempontokat.

– Diktum-faktum – fejezte be Biri néni a históriát –, mire szegény uramék hazajöttek a megyeházáról, addigra Patkó Bandi már az egész várost végigfosztogatta, minden gazdagabb házból kiszedte a porcijóját.

Lajoska elgondolkozott a betyártörténeten. Rettentően tetszett neki Patkó Bandi agyafúrt vakmerősége, hogy míg a vármegyei urak a pandúrokkal a megyeházán tanácskoztak, hogy s mint kéne elfogni a híres betyárt – azalatt ő végigsarcolta a várost. El-elnézegette a nagy, képes Petőfi-könyv egyik illusztrációját a „*Piroslik már a fákon, a fákon a levél...*” kezdetű vers fölött. Cifraszűrös betyár fekszik egy bokor tövében, fokosát kezében szorongatja. A látóhatáron meg portyázó lovas csendőrök vonulnak.

Cigány Kati is mesélgetett neki néha, de az ő meséi meghökkentették és felkavarták. Egyszer például elmondta Jézus Krisztus „igazi” történetét.

– Az úgy vót – kezdte a cigányasszony hosszú, dohányzacskó formájú emlőit vakargatva –, hogy *Jézus Krisztust* abba az időbe, mikor még oskolába járt, a többi fiúk mindétig bosszantották, csúfolták: „Jaszele pondre! Jaszele pondre!” – ezt kiabálták utána az utcán, hogy hát ü zabigyerek, mert ez azt jelenti zsidójul, hebre nyelven.

– Kati néni, mi az a zabigyerek?

– Hát aki nem hites ágybul született, akinek az anyja bagóhiten élt az urával!

Lajoska nem firtatta tovább a dolgot, tudta már, hogy ilyenkor a felnőttek azzal szokták elhallgattatni, hogy ezt ő még nem értheti meg.

– Szóval, Jézus Krisztus egyszer megsokallta a dógot. Gondolta, ha török, ha szakad, ü megtudja az anyjátul, mér csúfolják ütet jaszele pondrénak. „Édesanyám, mér híjnak éngem zabigyereknek?” „Haggyad, fiam, nem kell azt még neked tudni.” Egyszer osztán, mikor *Mirijám* – mert így híjták az anyját – valami inget keresett az asztalfijába’, a gyerek hirtelen betolta a fíjókot, odazárta az anyjának a mejjit: „Na, most már én addig ki nem eresztem, amíg meg nem mondja, hogy mér’ neveznek engem jaszele pondrénak!” Akkor az anyja elmondta, hogy neki nem *Jaszele* az apja – mert így híjták *Mirijámnak* az urát hebre nyelven –, hanem a hazen, a zsidó templombeli kántor. *Jaszele* az Áfrikába vót, nem is élt együtt a feleségivel. Akkor Jézus Krisztus nagyon megharagudott a zsidókra. „Na, megálljatok, most már én addig nem nyugszom, míg a királyotok nem leszek, de akkor jaj tinéktek!” Mikor osztán felnőtt, el akarta kergetni *Heródeket*, a régi királyt, de a zsidók feljelentették a csendőrségen, és felakasztották.

– De hiszen keresztre feszítették – tiltakozott Lajoska.

– Hát tudja, akkoriba még olyan kereszt formájú akasztófák vótak. Egyszóval így történt.

Lajoska erről odahaza nem akart szólni, pedig nagyon fúrta az oldalát, és nyugtalanította ez a dolog. Hát így is lehet beszélni a világ megváltójáról?! És mi lehet az igazság? Vajon mi az a zabigyerek?

Bakos Náni meg Csicsó Máli balladájának történeti háttéréről is mesélgetett Cigány Kati, de olyan furcsán kikerekítette, kiszínezte az eseményeket, és minden lépten ismeretlen szavakat használt – szüzes-

ség, megerőszkolta, felcsinálta stb. –, hogy Lajoska értetlenül bámult rája, de nem merete megkérdezni ezeknek a titokzatos szavaknak a jelentését sem tőle, sem mástól.

Inkább Boronkay Gabi után mászkált, az „Atyafi” Sándor egykori kis házának a padlására, mert ott voltak a galambdúccok.

Gabi, ez a csinos, vékony, barátságos természetű gimnazista diák nagy galambász volt. Ha benyúlt egy-egy dúcba, Lajoska izgatottan leste, vajon mit húz ki belőle, micsoda zsákmányt. Ezek a dúccok titokzatos kincseskamrák; turbékolás, kaparászás, mocorgás mindenfelé, jönnek-mennek az anyagalambok, kirepülnek, majd visszaszállnak teli beggyel, szájukból etetik kicsinyeiket.

Gabi, vagyis Pici – mert így nevezték még nagy diák korában is, mivelhogy olyan kis filigrán fiúcska volt – óvatosan kivesz a dúcból egy-egy „anyányi” galambocskát, amelyik már szépen kifejlődött, de még nem tud repülni, mert nem nőtt ki a farka, a kormányzó készüléke, s odaadja Lajoskának a kezébe.

– Ez bukó – mutat egy kis barna galambra –, ez bukfencet tud vetni a levegőben, ha a héja megtámadja. Ez a fehér, ez pávagalamb, ez gatyás, ez meg postagalamb.

– Miért postagalamb?

– Mert ezt el lehet vinni Ungvárra, Kassára vagy akár Pestre, mindig visszarepül oda, ahonnan elvitték, osztán elhossa a levelet.

Lajoska meghatottan simogatta a kezébe adott galambokat, tenyerén érezte kis szívük lüktetését. Ó, ha az ő padlásukon is volna egy ilyen galambdúc! De az apja nem engedi, mert azt mondja, a galambok mindent összepizskolnak, és „rongálják a tetőt”.

Egyszer aztán ez a vágya is teljesült – ha nem is éppen úgy, ahogy elképzelte, de talán még szebben, szerencsésebben! Egy szerdai napon, he-tivásárkor beállított hozzájuk egy falusi asszony, s fakalickában szelíd gerlepárt kínált eladásra, kacagó gerlicéket. Letette a kalickát a konyhaasztalra a batyujával együtt. Lajoska éppen a konyhában volt, dobostorta töltelékének a maradványait kapargatta ki ujjával egy rézüstből. Amint a paraszt-asszony belépett, rögtön otthagya az üstöt, s a gerlicéket kezdte csodálni. Szelíden ültek egymás mellett a kalicka rúdján. Bájos, szinte lányosan karc-sú nyakukon fekete karika, finom tollkarika, mint valami nyakörv.

– Jaj, mamuka, vegyük meg, vegyük meg őket! Olyan aranyosak!

– Osztán csakugyan szelídek ezek a gerlicék? – kérdi Forbáthné.

– Olyan kezesek ezek, instállom, akár a bárányok. Tessék csak nézni! Kinyitja a kalicka ajtaját, s a gerlek a vállaira szállnak. Belenyúl a kötője zsebébe, búzaszemeket markol ki belőle, úgy eteti a gerlicéket a kezéből.

– Meg lehet őket simogatni?

– Egész nyugodtan, nem félnek ezek az embertől!

– Megsimogatja az egyik gerle édes kis karcsú nyakát meg a hátát, s a madár hagyja, nem repül el. Hozzásimítja arcát a gerlicéhez, és megszagolja. Olyan szaga van, mint valami selyemszövetnek.

– Hogy adja ezt a két madarat? – kérdi Forbáthné.

– Egy forint párja.

– Sok lesz az, jó asszony. Hatvan krajcárt megadok értük.

– Jaj, mamuka, már hogy lehet olyat mondani, hogy sok egy forint, hiszen két forintot is megérnek ezek a gyönyörű gerlicék!

Na, erre még a falusi asszony is elnevette magát, hogy az úrficska ennyire nem becsüli a pénz értékét: maga ellen alkuszik.

– Nagyon madaras ez a gyerek – mentegeti az anyja mosolyogva. – Meg aztán kisfiú még, nem ismeri a pénzt.

Némi alkudozás után Forbáthné megvette a gerlicéket nyolcvanöt krajcárért. A padlásról lehoztak egy nagy, kihúzható fenekű drótkalickát, abba helyezték el a madárkakat a „pince tetején”. A veranda bejárati ajtaja mellett volt ugyanis egy körülbelül három méter magas emelet: az udvar felőli pincelejárónak a teteje. Oldalról falépcső vezetett fel rája, a hátulja meg viaszvirággal volt befuttatva. Oldalt, a lépcső mellett óriás levelű fikuszok zöldelltek. A „pince tetejének” ablakai mentén köröskörül kaktuszok, pelargóniák és egyéb cserepes virágok díszlettek télenyáron. Ez a színes, vidám és télen is langyos helyiség lett a gerlicék rezidenciája.

Lajoska most már a nap legnagyobb részét itt töltötte. A kalicka kihúzható fenekét vastagon behintette homokkal, hetenként kétszer kihúzta, és friss homokot tett a madarak alá. A kalicka sarkába szénából-szalmából, tollakból kis fészket készített neki, és kíváncsian leste, mikor fog tojni.

A gerlicék nagyon hamar megszokták az új helyet. A kalicka ajtaját már nem is kellett bezárni – legfeljebb éjszakára a macska miatt –, mert estére maguktól visszatértek. Tulajdonképpen csak hálószobának használták a kalickát, egész nap a kertben sétálgattak a virágosok közötti domború, homokos utakon, vagy fűmagot szedegettek a virágágyakat

szegélyező gyepen. Rossz időben meg a verandában repkedtek ide-oda, szárnyukkal különös, huhogó hangokat hallatva, vagy felültek a fikusz ágaira, s ott turbékoltak, kacagtak szüntelenül. A napos, virágos veranda most még egy árnyalattal barátságosabb lett a gerlekacagástól. Reggelenél, ozsonnánál odaszálltak az asztalra, s kis gazdájuk kezéből csipegettek a kalácsdarabkákat.

Ezen az őszön csak két olyan dolog történt, ami egy időre elcsábította őt a gerlicéktől: Rákóczi hamvainak hazahozatala volt az egyik – a másik meg a ló, a kis ló.

Kürthy Gyula bácsi egy délelőtt azzal állított be, hogy Thaly Kálmán, a kuruc kor híres kutatója megtalálta Törökországban Rákóczi fejedelem, Zrínyi Ilona és Thököly Imre, a „kuruc király” koporsóit. Haza fogják hozni az ereklyéket – a szultán már beleegyezett –, a kassai dóm kriptájában helyezik majd el a hamvakat.

Megint fellobbant országszerte a kuruc láz. A vármegyék lovas bandériumokkal szándékoztak részt venni a kassai ünnepségen. Javították, kefélték a díszmagyarokat, fényesítették a kardokat. A síposok, tároगतosok kuruc nótákat gyakoroltak.

A porogi bandériumot Tyukody Imre fogja vezetni.

– Vén csont vagyok – azt mondja –, de erre már én is nyeregbe szálllok!

A tarpaiak is küldenek egyet külön, azt Hedzei Petur vezeti majd, meg az öreg, Rákóczi-hajú Belényesi a régi, tépett, golyó lyuggatta kuruc zászlóval.

Özvegy Pelleyne Naményi Ilona, a volt főispán unokahúga ezen az őszön Zrínyi Ilonás-ra fésülte haját; szép, barna asszony volt, és – mint már mondtuk – olyan finomkodó beszédű, régies modorú delnő. Egyszer azt mondta Forbáthnének:

– Erzsikém, én úgy érzem, belém szállt Zrínyi Ilona lelke.

– Miért gondolod, Ilonkám?

– Azért, mert mindig valami lázas remegés fog el, mikor olvasom az újságban, hogy a hamvai már Drinápolyba érkeztek, már Szófiában vannak, meg hogy tisztelgett Belgrádban a magyar küldöttség a koporsója előtt. Jaj, én egészen magamon kívül vagyok!

Persze akadtak kételkedő, rosszmájú emberek is. Matasowszky Pista például, aki mindent jobban akar tudni, megjegyezte mindenkit túl-harsogó, károgó varjúhangján:

– Ki tudja, miféle *pasinak* a csontjai vannak abban a korhadtt korsóban?

– Mindegy az – mondta Forbáthné. – Az a fontos, hogy milyen lelkesedéssel fogadja a magyar nemzet.

– De, Erzsike néni – kötözködött Pista –, Thaly Kálmán egy nagy hamisító! Az akadémián bebizonyították, hogy ő maga írta a kuruc dalok nagy részét, osztán úgy adta ki, mint régi kuruc nótákat.

– Annál szebb, hogy olyan szerény volt! És akárki írta őket, azok mégiscsak gyönyörű nóták!

Lajoska annyira benne élt a Rákóczi-lázban, hogy elengedte füle mellett Móczi Pista káromlásait, nem is tartotta érdemesnek, hogy ebben az irányban tudakozódjék. Váltig könyörgött, vigyék el őt is Kassára, a nagy kuruc ünnepségre. De az apja ebbe nem volt hajlandó beleegyezni. Kisgyerek az még – mondta –, nem tudná megjegyezni, amit látott.

Pedig dehogyis nem tudta volna! Az volt gyermekkorának legnagyobb bánata, hogy nem vitték el a Rákóczi-ünnepre meg Munkácsra, a Magyarországon vendégszereplő Buffalo-cirkuszba, ahol igazi indiánokat is lehetett volna állni.

19. fejezet

A NAGY CSALÁD

Mamuka még mindig a legszebb és a legjobb asszony a világon: sohasem veri meg, mint apuka olykor a kemény pipaszárral – s mégsem lehet neki visszafeleselni, mert úgy tud ránézni a gyerekre – valami különös, bővölő, leforrázó tekintettel –, hogy le kell sütni a szemet és befogni a száját. (Ha igaz, hogy lehet szemmel verni, akkor mamuka így veri meg Lajoskát, de jó értelemben – nem úgy, mint a boszorkányok...)

Gábor: a távol levő, titokzatos, romantikus testvér. Egész éven át Pesten van (hogya mit csinál ott, az rejtély), csak karácsonykor, húsvétkor meg nyáron jön haza. Apukának van egy kis műhelye a konyha mögött, az árnyékszék mellett; eszterga, gyalupad és satu van benne, meg mindenféle szerszám: fűrők, vésők, kalapácsok. Gábor, ha hazajön, a műhelyben fűr-farag, kalapál, különös gépeket fabrikál. Egyszer a repülőgépet is fel fogja találni, legalábbis Lajoska ezt meséli az iskolában osztálytársainak. (Számára az iskola már nem élmény, és nem mumus többé, hozzászokott, mint Mucsikinhoz a német leckéivel.) Már cimborái is vannak: Csinos Micu, az új törvényszéki elnök fia, Bükk Anti, az a jópipa meg Vadas Lajoska, egy postásnak a fiacskája. Vadas Lajoska szelíd, jó kisgyerek, az mindent elhisz, mindent nagy csodálkozással fogad, amit Lajoskától hall, annak érdemes beszélni. Ámuldozva hallgatja, hogy Gábor, ha elvégzi a műegyetemet, tengerészönkéntes lesz, egy évig hajón fog szolgálni.

Sárikát odahaza Saroltának hívják, mert Gyula bácsi azt mondja; a Sára az zsidó név, de Sarolt, az ősmagyar szó, azt jelenti, hogy *fehér menyét*. Sarolta a város szépe. Ahogy nő, ahogy cseperedik, egyre széppül, s egyre több gavallér jár hozzájuk a kedvéért. Már csak ritkán ér rá Lajoskával játszani. Bámulni lehet hullámos, barna haját, szép, kék szemét, sudár termetét...

Anikó nem olyan szép: kis alacsony, fekete, fitos orrú leányka, de csodálatosan szelíd és türelmes, és tud játszani a kisebbekkel. Valami bizalomgerjesztő vonás van benne: neki mindent el lehet mondani, a legtitkosabb dolgokat is. Ő nem viccelte ki, mikor elárulta előtte, hogy szerelmes Fedák Sáriba. (Mikor később, felnőtt korában átgondolta Anikó életét, úgy érezte, hogy ha van bűn nélküli ember a földön, akkor Anikó ilyen. Nem tudott benne semmiféle bűnt felfedezni.) A karácsony előtti

izgalmas hetekben Anikó a közvetítő közte és a Jézuska között. Ő tanácsolja, mit írjon fel a cédulára, mit kérjen, mit ne kérjen. És, csodálatos módon, amit ő jóváhagy, azt Lajoska mindig meg is kapja. Mintha Anikó ismerné a Jézuska ajándékraktárát és titkos szándékait.

Egyszer például nem győzött ajánlgatni, dicsérgetni egy bizonyos kis játékpostát, amelyet Mauskopf Teréz boltjában láttak, a kirakatban. Vannak abban borítékok, levelek, bélyegek, pecsétnyomók meg még betűk is, nyomtatott betűket is lehet a levelekre ráütni. Addig-addig dicsérgette, hogy Lajoska végül felvette a kérelmi cédulára. Ő maga nem nagyon vágyakozott ugyan rája, de úgy gondolta, bizonyára Anikó szeretne vele játszani, hát legyen meg a kedve, megérdemli a sok jó szolgálataért. Mikor aztán a karácsonyfa alatt felfedezte a kis postát, örvendezve felkiáltott.

– Ni, posta! Hogy fog ennek Anikó örülni!

Óriási kacagás. Nem érti, miért nevetik ki már megint.

Zoli, mióta gimnazista, már nem játszik annyit vele, már nem hancúroznak a hancúrdíványon. De azért, ha ráér, nagyszerűen lehet vele kacarászni: csodálatos ötletei vannak. Egyszer például fel s alá járkált a verandában, s félhangon mormolta Arany János *Családi kör* című versét. Lajoska a „pince tetején” guggolt, és figyelte a tojásaikat költő gerlicéket, milyen pontosan váltják egymást az ülésben négyóránként. Apuka meg az asztalnál ült a Pesti Hírlapba temetkezve.

Forbáth Lajos sokat olvasott, különösen télen. A Pesti Hírlapot mindennap szorgalmasan végigböngészte a vezércikktől az apróhirdetésekkig, mert azokban is lehet néha érdekes dolgokat találni. A Vasárnapi Újság tárcáit és „románjait” is mind elolvasta, meg egyáltalán, ami a kezébe akadt. Nem volt irodalmi műveltsége, mint a feleségének, de becsületére legyen mondva, sznobizmussal sem lehetett vádolni – sőt éppen az ellenkezője volt az olyan embernek, aki csak azért olvas, nehogy műveletlennek tartsák.

– Erzsike – szólal meg olykor olvasás közben –, nagyon eredeti egy tárcacikk van ebben a számban.

– Ki írta?

– Tudom is én! Nem is néztem meg...

Ő nem azt nézi, hogy nahát, ez egy igazi Mikszáth-novella vagy Gárdonyi-regény. Stíluskérdések nem érdeklík, s egyáltalán nem törődik a szerzőkkel, neki csak az a fontos, hogy érdekes és tanulságos legyen, amit olvas.

Szóval, Zoli a verandában ide-oda járkálva magolja a *Családi kör*-t. (Már Lajoska is megtanulta ennek a versnek jó részét, annyit hallotta Saroltától, Anikótól most meg Zolitól.) Mikor Zolika ahhoz a részhez ér, amelyben az öreg földműves, a család feje büszkén mutat folyton könyveket bújó legkisebbik fiára: „E fiúból pap lesz, akárki meglássa!” – ezt a sort többször elmondja, majd apukára néz, aki a Pesti Hírlapba merülve ül az asztalnál. Akkor Zoli felszalad a „pince tetejére” Lajoskához, és komoly arccal a fülébe súgja.

– Te Lajoska, meglátod, apukából egyszer még pap lesz! –

– Pap? Miért?

– Hát hogy olyan sokat olvas.

Erre mind a ketten olyan falrengető, pokoli röhögésben törnek ki, hogy az öreg Forbáth felnéz rájuk a pápaszeme fölött. Egymást taszigálva ugrálnak le a lépcsőn, rávetik magukat a hancúrdíványra, onnan legurulnak a futószőnyegre, ott kacagnak tovább fuldokolva.

– Na gyerekek, nem kell túlradni! – szól rájuk az apjuk torkát közsörülve.

De nem tudják abba hagyni, olyan hallatlanul mulatságos dolog, hogy pap lesz apukából, az ő szakállas, szigorú apjukból, merthogy sokat olvas, mint a versbeli kisfiú. Úgy örülnek most, mint a diákok, mikor végre valami nevetnivalót találnak a szeretve tisztelt vagy inkább tisztelve szeretett, szigorú tanár úrban. Ilyenkor a szeretet egy kicsikét elébeugrik a tiszteletnek, mivel sikerült rést ütni a tekintélyén. (Forbáth Lajos a nevelésben a tekintély elvét mindenek fölött valónak tartotta. „Szeretni kell a gyereket – szokta mondogatni –, de azt neki nem szabad észrevenni, mert akkor elbízta magát.”)

Na, Elek bácsi az aztán nem sokat törődik a tekintéllyel! Olyan, mint a Mikulás. Ha be-beállít hozzájuk ebédre, mindig teli van a tarisznyája tréfával, mókával. Fejből tudják minden anekdotáját – Zoli már előre súgja Lajoskának a csattanójukat, de azért alig várják, hogy újra meg újra elmondja őket.

– Na, Zoli fiam, te jó matematikus vagy, hát mondd meg nekem, hogy lehet egy óra alatt elmenni Munkácsra gyalog?

– Az lehetetlen, Elek bácsi – mondja Zoli szemtelenül komoly arccal. – Munkács huszonnyolc kilométer, hét óráig eltart, míg odaér valaki. Nem lehet.

– De lehet.

– De nem lehet.

– Fogadjunk, mindjár’ kiveszi az óráját – súgja Lajoska.

– Hát hogy lehet? – kérdi Zoli hitetlenkedve.

– Így ni! – s az öreg Zoli fejére teszi csészealj nagyságú, vastag zsebóráját.

Vagy:

– Lajos öcsém, te úgy eszel, mint a bolond.

– Én nem vagyok bolond!

– Én nem mondom, hogy bolond vagy, én csak azt mondom, hogy úgy eszel, mint a bolond.

– De Elek bácsi, én nem vagyok bolond!

– Ki mondta, hogy bolond vagy? Csak úgy eszel, mint a bolond.

– De miér’ tetszik mondani, hogy úgy eszem, mint a bolond?

– Azér’, fiam, mert a bolond is az orra alá rakja a falatot, akárcsak te vagy én!

Különösen szerencsés eset, ha száraz bab van ebédre, vagyis paszuly, ahogy a Tiszaháton nevezik. Ilyenkor Elek bácsi belenéz a tálba, s már int is a szobalánynak, hogy vigye tovább. Erre Lajoska elkezd bökdösni Zolit az asztal végén, hogy na most, most kérdezze meg!

– Elek bácsi – szólal meg Zoli ártatlan képpel –, miért nem tetszik paszulyt enni?

– Ha, lelkem?

– Mondom, miért nem tetszik paszulyt enni? – ismétli meg Zoli hangosabban. – Talán nem tetszik szeretni?

– Hm... Hogy szeretem-e? – s Elek bácsi elgondolkozva maga elé néz. – Hát annak nagy sora van, fiam.

– Tessék már elmondani!

– Hát az úgy vót, hogy szegény Anna néném nem ehette a paszulyt. Vagyis enni ette, meg-megpróbálkozott vele, de mindég rosszul lett tülle, felfúvódott, kólikát kapott, és így tovább. De azért csak főzette hűségesen minden hetfűn meg pénteken. Mer’ minálunk is úgy vót, mint nálatok, hogy minden napnak megvót a maga vastag étele, vagyis főzeléke, ahogy manapság nevezik. Vasárnap töltött káposzta vagy székelygulyás, hetfűn meg pénteken paszuly (télen száraz, nyáron ződ), kedden a vasárnapi káposztát ettük felmelegítve, mert a káposzta antul jobb, mennél többször melegítik, szeredán borsó következett, száraz vagy ződ, már az évad szerént, csütörtökön, ami éppen termett: télen karfiol, spárga, tavasszal spenót, sóska, padlutka, nyáron töklaska, tőtött karalábé, kelkáposzta, ősszel meg kelbimbó, rántott kell és így tovább, szombaton

lencse vót, mert azt mondja a közmondás, hogy aki vasárnap szép akar lenni, annak szombaton lencsét kék enni. Egyszóval, szegény Anna néném minden hetfűn meg pénteken megpróbálkozott a paszullyal, de nem bírta a gyomra. Rossz vót nézni a sok küszködésit-kénlódását. Azt mondom én egyszer neki: „Te Anna, mi az Isten csudájának főzöd te azt az átkozott paszulyt, mikor neked árt – én meg nem szeretem?!” Pedig akkor még szerettem! (S Elek bácsi jelentősen felemeli a mutatóujját.) Na jó, elhagytuk hát a paszulyt, hús esztendeig – szegény Anna néném haláláig – színit se láttuk. Így osztán úgy elszoktam tülle, hogy...

Ilyenkor Lajoska összebújik Zolival, és halk szavalókórusként – egy-egy szótaggal megelőzve Elek bácsit – vele együtt mondják a csattanót:

– ...most már szeretném – de már ü nem szeret engem!

Ők persze még nem veszik észre, hogy ezekbe a csattanós anekdotákba egy életre elosztott csendes tragédia van gavallérosan, magyarosan belecsomagolva. Hogy Elek bácsi, szegény, beteges, hisztérikus Anna nénje iránti szeretetből, nemcsak a paszulyról mondott le, hanem a szerelemről is, a családi örömről, mindenről. „Mert ha egy angyalt vettem vóna el – az se tudott vón’ megférti szegény Anna nénémmel.”

Ők az ilyesminek egyelőre csak a humoros oldalát látják. Mindenben leginkább az ragadja meg őket, ami mulatságos vagy ami izgalmas. Zolinak különösen élénk érzéke van a humor iránt. S Elek bácsi a móka kiapadhatatlan forrása számukra. De a többi rokon is.

Egyszer Széki Kálmán karácsony után egész komoly arccal megkérdezte Lajoskától.

– Na, Lajkó, hát mit hozott neked az Úrjézus?

Ezen hetekig nevettek, hogy Kálmán bácsi azonosította a Jézuskát a feszületeken látható szakállas, szomorú arcú Úrjézussal. Zoli azután tovább tenyésztette, terebélyesítette ezt a mókacsírát: újév első napján megkérdezte Lajoskától, hogy mit hozott neki a malac, húsvétkor a nyúl és pünkösdkor a Szentlélek?...

Széki Kálmán bácsit nagyon szereti Lajoska, de hozzájuk nem szívesen megy, mert Széki Benci rettentően vad kamasz. Tüskés haja felfelé áll, mint valami krampusznak, és folyton kiabál, tör-zúz, botokkal hadonászik. Mindig félni kell, hogy valakinek ki találja ütni a szemét. Ha elmennek hozzájuk, rákiált Lajoskára:

– Szervusz, Laji! – és barátságból úgy megdörzsöli rövidre nyírt koponyáját, hogy utána sokáig fáj a fejbőre.

Klára, a nénje, szép, komoly, barna leányka, Anikóval körülbelül egykorú csitri. Bár ez a csitri elnevezés nemigen illik rája, mert nagyon érzékeny természetű. Úgy bele tudja magát élni a mások bajaiba, betegségeibe, hogy szinte maga is érzi, ami másnak fáj. Egyszer egy osztálytársnője meghalt agyhártyagyulladásban. Lajoskáék aznap éppen náluk voltak ozsonnán. Hát Klárika minden lépten sírva fakadt, s a fejét tapogatta. Könyörgött Sáríkáknak meg Anikónak, énekeljenek valamit együtt: akkor nem gondol arra. Sarolta belekezdett a *Csodaszarvas* mondájába, a polgári iskolai záróünnepség műsorszámába.

Hóha, hóha, hol van a vad?
Ehol szalad, ehol szalad...

Kláríka buzgón velük énekelt, de mikor vége lett a *Csodaszarvas*-nak, megint elsírta magát.

– Eriggy már, nénje – szidta Benci –, te olyan hülye vagy! Meghalt, hát meghalt. Mindenki felfordul egyszer, és kész!

– Jaj, igazán, Benci, olyan komisz vagy!

Emmuka, a legkisebbik, aki nem egészen egy évvel Lajoska után született, nagyon okos kislány, de olyan furcsán elmélázó természetű, és van valami az arcán, ami Lajoskát visszahőkölteti a vele való barátkozástól: ahogy az egészséges csirke elhúzódik a betegtől.

– Mi van itt neked, Emmuka? – kérdi egyszer tőle, s egy világos foltra mutat a kislány barna hajában, a bal füle fölött.

– Éccaka mindig a bal oldalamon fekszem – feleli Emmuka komolyan –, kidörzsölöm a hajamat itt baloldalt, osztán nem nő ki többet. Az én hajam nem lesz tartós...

– Jaj, Emmuka – szól rá Klára gyorsan, szinte ijedten –, ne beszélj bolondokat! Majd kinő az. – S magához ölelve kishúgát, ráhúzogatja a hajfürtjeit arra a kis kopasz foltra...

Emmuka azonban nem törődik nénjének aggodalmaival, s komoly arccal megismétli: – Nem lesz tartós...

Néha Emma néni is bejön hozzájuk.

– Na, Lajkó, hát hogy állunk a tudománnyal? – és erősen megnyomja a tudomány szót.

– Tiszta kitűnő vagyok! – hadarja Lajoska.

– Látod, Benci, róluk példát vehetsz: mind a három fiú tiszta jeles!

– Á, mamuka, az nem számít, hogy a gimnáziumban milyen a bizonyítvány! Majd az egyetemen!

Kálmán bácsi is be-benéz olykor, megsimogatja Lajoskának a fejét, megtapintja Emmukának a homlokát, ütőerét.

– Na, csak játszódjatok szépen! – aztán kimegy...

Bezzeg Matasowszkyéknál, Móczi Béla bácsiéknál, ott aztán annál vidámabb a légkör! De valahogy olyan furcsán vidám az a szűnyog-hegyi levegő: csípős, mint a sárosi brindza, és mellbevágós, fejbemenős, mint a szepességi borókapalinka. Itt mindent kigúnyolnak, mindenkől viccet csinálnak. Matasowszkyék nyár elején megjönnek Eperjesről, és beköltöznek a szűnyog-hegyi szőlőjük aljában lévő nyaralóba, a „Kata-lakba”, ott mindjárt a muzsaji út menti városi kaszáló fölött. Mikor Lajoska beállít hozzájuk, „kezicsókolom, eljöttem Katinkához játszani” jelisével, Béla bácsi – pedert bajszú, pisze orrú, magas, szőke ember – még szélesebbre nyitja amúgy is széles száját, és rákiált nagy, vidékies, tótos kedélyességgel:

– *Szeervuz, Láji! Hát hogy lityeg á fityeg, mi? He-he – és hátba veregeti.* – Nahát, csak játszódjatok! Gyere már, Katinka, te kis krumpujecz! – azzal felkapja a kis rózsás arcú, szőke leánykát, és többször cuppanósan megsókolja.

Majomszeretettel dédelgeti ezt a kislányt, mert éppen olyan szőke haja és széles cimpájú, pisze orra van, mint neki. A három barna, Kürthy fajta fiú után ez az egy gyerek végre órá ütött.

Annál keményebben bánik a fiaival, bár hiszen rájuk is fér! Ha már nagyon elkanászodnak, letolatja velük a nadrágot, és nádpalcájával véresre veri csupasz feneküket. De nem úgy, mint Forbáth Lajos, nem olyan megfontolt, higgadt, „nevelő” célzatú veréssel, hanem mérgesen, vadul, dühtől eltorzult arccal. (Úgy mondják, őt is így verte az apja – hát most továbbadja.)

De a Móczi fiúkon nem fog a verés, abból is viccet csinálnak. Béla, vagyis Bundzi, a közepső verset is írt róla:

Parancsszóra hull le három nyári nadrág,
S a vékony nádpálca véres hurkákat vág.

Bundzi pipaszárlábú, nagyon-nagyon vékonypénzű fiúcska. Vagy két évvel idősebb Zolinál, már negyedgimnazista, bár harmadikosnak is elég kicsi volna. De mint a kéneső: rettentő eleven és izgága.

Lajoska a földön ül, Katinka mellett és gépiesen töltögeti a homokot a kis cserépcsészékbe, tányérokba. Egy kicsit unja már ezt a főzőcskét, lovakról beszél a kislánynak:

– Katinka, nekünk lesz lovunk! Apuka vesz majd egy kis hegyi lovat a szőlőbe. Akkor én lóháton fogok hozzátok jönni!

– De hátha leesel, Lajoska!

– Dehogy esem. Én Ardóba' már lovagoltam! – Közben fél szemével Bélára figyel: mit csinál az a bolondos Bundzi?

A szobalány az udvar közepén, háttal feléjük ruhákat vasal az asztal fölé hajolva, szétvetett lábbal. Béla mögéje settenkedik, és megmarkolja a lány kidomborodó, vastag fenekét. A szobalány hátrarúg:

– Nyughasson, úrfi! – és tovább vasal.

Akkor Bundzi felugrik a hátára, s átkulcsolja a szobalány nyakát, úgy csüng rajta, mint kiskutyája a nagykutyán. A lány rázná magáról lefelé, de a kamasz görcsösen beléje kapaszkodik.

– *Engessen el!* Mindgyár' szólok a nagyságos asszonynak!

Hiába, a fiú csak csüng a hátán, izeg-mozog, kapálódzik, jár a fenekére előre-hátra, mint a motolla.

Lajoska izgatott szívdobogással figyel a furcsa jelenetet. Megbolondult ez a Bundzi?!

Most kijön a házból Pista bátyja, az a nagy, lóginya jogász, és leráncigálja Bélát a szobalány hátáról.

– Én mondom neki, hogy hagyjon engem nyughatni – panaszkodik a lány –, de ennek hiába beszél az ember.

– Mars innen! – kiáltja Pista káromló hangján. – Majd adok én neked! Kiskutyának asztal alatt a helye, az ne ugráljon nagykutyákra!

Bundzi dühöng, térden szeretné rúgni a bátyját, de az ellöki hosszú karjaival.

– Te irigy, te irigy kutya, te sírásó! – bömböli Bundzi, s a bátyja felé köpdös, de nem tudja eltalálni. – Megállj, megmondom apukának, mit csináltak az este Zsófi-val!

Pista nekiszalad, hogy pofon vágja, de Béla bemenekül az árnyékszékbe, és magára zárja az ajtót.

Kata néni kidugja fejét a házból a nagy kiabálásra:

– Mi az? Micsoda kutyakomédia van itt már megint?!

– Semmi, semmi, csak rendre tanítottam ezt a kamasz kölyköt.

– Hol van Bundzi?

Pista az árnyékszékre mutat.

– Béla, gyere már kifele! – kiáltja Kata néni. – Már megint órákig ülsz azon a budin. Az nem kaszinó!

Béla bácsi is kijön utána a házból, rosszálló fejcsóválással.

– Kádi, Kádikám, hogy lehet így beszélni? Budi! És ilyen hangosan!

– Ugyan mit! Elvégre magunk között vagyunk.

– De akkor is!

Matasowszkynéba egy szikra sem szorult Emma néni tempós, akkurátus beszédmodorából, sem Irén húga siránkozó hangjából. Ő szereti a dolgokat nevükön nevezni.

– Sanyi, már mondtam, hogy hozd fel a tejet a pincébül!

– Rögtön megyek, mamuka – feleli Sanyi, s énekelve indul a pincelejáró felé: – „Londonban, hej, van számos utca, és minden utcán sok sarok...”

– Sanyi már megint bekakált.

– Kádikám, hogy beszélsz?! És miért gondolod, hogy Sanyi fél?

– Mert olyankor mindig danolni szokott.

– Hát mitől félne a pincében?

– A Sajótól. Oda fiadzott, osztán nagyon morog, ha valaki a kölykeihez közeledik. Gyere már, te gyáva kutya! Na usgyi, nem harapta le a fejedet?

Kata néni mindent kigúnyol – elsősorban saját családjának a tagjait, éspedig gyorsan, hirtelenül, nehogy másvalaki megelőzze a gúnyolódással. Borsódzott a háta a kinevettetéstől. Olyasforma ösztönök dolgoztak benne, mint a zsidókban, akik maguk gyártják a zsidóvicceket. Úgy képzelte, hogy egy rosszmájú, kaján idegen világ veszi körül őket, amely csak azt lesi, mikor buggyan ki ezekből a fedetlen szívű magyarokból valami olyan kúrthybélás, holdkóros rajongósság, amit azután ki lehet viccelni. Egyszer Zsadányi, az a művelt gavallér, odaadta neki Arany Lászlónak, a nagy költő fiának verses regényét, a *délibábok hősét*. Ez a mű, amely mintegy sűrített párlata a racionális XIX. század fanyar kiábrándultságának, még jobban megerősítette Kúrthy Kata romantikaellenességét. A délibábok hőse, a közmondásossá vált Hübele Balázs – mint holmi magyar Don Quijote folyton rajong, folyton rohan, elérhetetlen eszmék és célok délibábjai után, a kalandjai természetesen mindig nevetségbe fulladnak. Matasowszkyné a maga módján vonta le a regény tanulságait: aki rajong, aki lelkesedik, az nevetséges. Ezért gyökereiben kell irtani, pusztítani, a gúny marólúgjával kimaratni lelkünkéből és gyermekeink lelkéből mindenféle hübelebalázsságot és kúrthybéláságot.

Lajoska persze mindezekről még semmit sem sejt. Majd sok évtizeddel később nyomozza ki apródonként. Most csak azon töpreng, hogy vajon mit csinálhatott Móczi Pista Zsófiával...?

De egyelőre ezt is elfeledtették vele a nagy családban lejátszódó szomorú és vidám események. A szomorút, édesanyjának óvatossága és tapintata folytán, csak akkor tudta meg, mikor már túlvoltak rajta. Bár azt megorrontotta, hogy Porogjászon valami rendkívüli dolog mehet végbe, mert ebben az évben két héttel meghosszabbították ardói nyaralását. Talaly az apja már augusztus közepén fűjni kezdte a takarodót: haza kell menni, hogy a gyerek a nagy nyári lustálkodás után belezökkenjen végre a tanulásba! Most meg majdnem szeptember közepe lett, mire hazavitték.

A dolog úgy kezdődött, hogy édesanyja Szent Istvánkor levelet kapott Székinétől. A vigardói verandán ozsonna közben olvasta Emma asszony kusza írását. Egyszer csak könnybe lábadt a szeme. Intett az urának, és bementek a nappaliba. Suttogtak, tanácskoztak. Azután Forbáthné egyedül elutazott Porogjászra, lelkére kötvén Lajoskának, hogy becsülje meg magát, míg ő oda lesz. S mikor megcsókolta, újra könnyezett.

Szeptember elsején táviratozott az urának, jöjjön azonnal utána. Az öreg Forbáth becsomagolt, s ő is jó magaviseletre intette Lajoskát kissé zavart és ünnepélyes hangon. Azután valamit sugdosott Mariska néninek. („Nem kell szólni a gyereknek!” vagy ilyesfélét.)

Szóval, én még itt maradhatok! – gondolta Lajoska boldogan piruló arccal, s minthogy most már bizonyos volt a nyaralás meghosszabbításában, meg akarta mutatni, hogy ő milyen jó, milyen kötelességtudó gyermek.

– Apuka, de hát nem fogunk elkésni a beiratkozással? – mondta nagy bátran, de azért a mondat vége felé önkéntelenül lehalkította a hangját: hátha az öreg mégis meg találja gondolni magát, osztán magával viszi!

– Nem, csak maradj nyugodtan! Porogjászon skarlátjárvány van, egyelőre nem nyitják meg az iskolát!

Mikor szeptember közepe táján érte jöttek, akkor tudta meg, hogy Széki Emmuka közben meghalt vörhenyben; már el is temették.

– Szegény Kálmánnak félig megőszült a bajusza azon az éjszakán – mondta Forbáthné – amelyet haldokló kislánya mellett átvirrasztott.

Olyan furcsa volt, mikor először elmentek Székiékhez, hogy egygyel kevesebben ülnek a gyermekszobában. Klára még szomorúbbnak látszott, mint rendszeren, de Benci gyászruhában is éppolyan vásott, vad kamasz volt, mint máskor.

Emma néni viharos zokogásra fakadt, mikor Lajoskát meglátta. Arca egészen eltorzult, és összevissza maszatolta a fiúcskát könnyeivel, ahogy csókolgatta. Ez ijesztő volt, és kellemetlen, kínos dolog...

Később Kálmán bácsi is bejött hozzájuk, és csendesesen, szótlanul megsimogatta Lajoskának a fejét. (A gyerek lopva a bajuszát nézte. Csakugyan megőszült félig kétoldalt.)

Mikor magukra maradtak, Benci elmesélte, hogy Emmuka egy órával halála előtt ezt mondta.

– Apukám, én azt hiszem, nekem már kámpec!

– Jaj, igazán, Benci – szólt rá Klára sírva –, olyan komisz vagy! Hogy lehet így...?!

– Ugyan, nénje, hát mi van ebben, ha egyszer így mondta?

Kegyetlenül groteszk volt, ahogy Benci ezt előadta, viszont Lajoskának éppen ettől facsarodott el a szíve. Most érezte át tulajdonképpen, hogy Emmuka meghalt, hogy ilyen volt, és hogy nincs többé... Mert csakugyan ilyen volt, ilyen szókimondó, a valósággal szembenező: „Az én hajam nem lesz tartós...” Egy kicsit bántotta is a lelkiismeret – most utólag –, hogy Emmuka halála miatt hosszabbodott meg az ő vigardói nyaralása, és hogy ő ennek annyira örült. Bár hiszen nem tudhatta...

Az élet azonban ment tovább, ahogy mondani szokás. A temetést nemsokára lakodalom követte: Kürthy Jutka, az a nagyétkű, szeleburdi Jutka férjhez ment Gyergyay Aladárhoz, a fiatal kaszonyi szolgabíróhoz. Ám ez a víg esemény éppen csak hogy súrolta Lajoska életét, mert az esküvőt Kaszonyban tartották meg.

De egyszer csak itt volt Aladár úr, az új rokon. Közben ugyanis rendőrkapitány lett Porogjászon. Nagyszerűen beillett ez a Gyergyay Aladár a Kürthy atyafiságba. Középen elválasztott, barna haja, majdnem mindig vadászos kamásniba bújtatott ikszlábai s nevetteős beszédeknél szinte szopránba felszaladó hangja tökéletesen egységessé színezte rendkívül humoros, kedélyes egyéniségét. Tőle még azt sem lehetett rossz néven venni, hogy alig két-három hónappal Emmuka temetése után már azt javasolta szegény Kálmán sógornak, hogy kutya harapását szőrirel: gyermekhalál okozta szomorúságot gyermekcsinálással kell gyógyítani. (Megjegyzem, ez a tanácsa nem is bizonyult falra hányt borsónak, mert nem telt el sokkal több egy esztendőnél a szomorú eset után, s már meg is született a „vigaszgyermek”, a második Emmuka.)

S volt Aladárban még valami, ami Lajoskát különösen megragadta. Olyan jóízűen, olyan kellemetesen hátborzongató módon tudott beszámolni tragikus eseményekről, árvízről, tűzvészről, gyilkosságokról, hogy mindenkibe önkéntelenül átsugározta saját érzését: „Milyen jó, hogy ez nem velünk történt!” Jólesett ilyenkor összebújni a pattogó kályha mellett pohárcsengés közepette.

De hát Gyergyay Aladár bácsit Lajoska még csak úgy a gyermekszoba ajtaján át figyelgeti. Egyelőre sokkal fontosabb az ő számára a szemben lakó Forbáth Miklósék gyermekeinek cimborasága. Hozzájuk, Incihez, Micuhoz többnyire egyedül járogat át, mert a szülei ritkán látogatják egymást.

Incivel jól lehet játszani, s most már olykor Micu is leereszkedik hozzájuk, mióta Lajoska másodikos lett – már nem „elsős pocok” –, és mióta megtudta, hogy Ardóban lovon ült. Még barátságosabb lett, mikor meghallotta, hogy Lajos bácsi lovat szándékozik venni, kis hegyi lovat. Azon tudniillik ő is szeretne lovagolni. Hogy mit jelentett Lajoska számára a ló, a kis ló, ennek megértéséhez némiképpen meg kell ismerkednünk olvasmányaival is.

Nem sokkal azután, hogy Anikó bevezette a betűk birodalmába, megpróbálkozott az olvasással. A *János vitézzel* kezdte, de eleinte annyira lekötötte figyelmét a betűknek szavakká való összekapcsolása, hogy nem tudta a szavak mögött lappangó értelmet megragadni, bár magát a történetet már ismerte.

Lassan-lassan azért végül mégiscsak szabadúszó lett a betűk tengerében. Elolvasta a *János vitézt*, a *Magyar mese- és mondvilágot*, meg az *Aranykalászkok a mesék mezejéről* című könyvet. Azután Jókai Mór meséskönyvét, a Robinson Crusoe történetét, majd Rákosi Viktor hazafias elbeszéléseit a 48-as szabadságharc korából, sőt hovatovább már Zoltán bátyjának indiánregényeibe is belekóstolt. S amit elolvasott, azt mindjárt maga elé varázsolta, és el is játszotta. A gyermekeknek még birtokukban vannak azok a bűvös igék, amelyekkel ígézni és idézni lehet; magunk köré idézni mindent, mindent, amire csak vágyakozunk.

Leült a nagy rózsagrupp közepére, s azt mondta: „Robinson szigete...”

Abban a pillanatban a rózsagrupp szigetté változott, a földön mászkáló cserebogarak tengeri teknősökké növekedtek, és Brikk, apuka barna szőrű vizslája hosszú nyakú, gyapjas lámává.

– Te leszel Péntek! – mondta Vadas Lajoskának az iskola udvarán, s a szőke hajú, szelíd kisfiú azon nyomban barna bőrű „bennszülötté” változott, Robinson hűségese szolgájává.

A könyvek főhőse természetesen ő maga volt; mindig és mindig egyiknek ő. Valamennyinek a szerepébe azonnal beleélte magát: ő szabadította ki János vitézként a francia királykisasszonyt a pogány törökök kezéből, s ő vívott ádáz harcokat mint Dörgő Felhő, a pogány indiánok törzsfőnöke a fehér bőrűek ellen.

Szívvel-lélekkel élte könyvbeli hőseinek életét, s ezek a hősök majdnem mind lovon jártak. A „műhelyben” faállványon száradt egy sárga bőrnyerger, apjának régi, legénykori nyerge. Fel-felmászott rá, bedugta lábát a kengyelbe, s a fenekével *kefél*ni kezdte a nyeret, ahogy Vilmos bácsi magyarázta – s akkor a faállvány, vagyis a nyerges ló megmozdult alatta, vágta ugrott, s ő nyargalt, száguldott kivont karddal, mint Rákóczi vitéze vagy Kossuth apánk huszára, *rajta-rajtában* a Rákóczi-induló ritmusára!

Mikor a vincellér kötőfékszáron bevezette Sármányt, a kis sötétpej mokány heréltet az istállóba, Lajoska olyan elfogódottan nézegette az ajtóból, mint valamikor a beszállásolt huszárokat. Olyan szívet szorító érzés, hogy egyszerre itt termett, hogy itt van, ilyen közel! Most át kell alakítani, hozzá kell idomítani a János vitéz mesebeli táltos lovát meg a kurucok prüszkölő paripáit ehhez az itt lévő, valóságos, kis zömök lovacskához.

– Apuka, hadd simogassam meg!

– Józsi, nem rugós, nem harapós ez a ló?

– Dehogyan, instállom, olyan kezes ez, mint a bárány. Lehet evvel akár trágyát hordatni a szőlőbe, akár vizet a permetezéshez. Kipróbáltam én a vásáron. Odamehet hozzá az úrfi egész’ bátran.

Trágyát hordatni a paripával?! Ez egy kicsit bántotta és megzavarta. Na de hát nem fog az mindig trágyát hordani! Odament a lóhoz, és megsimogatta erős, vastag nyakát; Sármány unottan babrált szájával a jászolba dobott széna között, kihúzott belőle egynéhány szálat, és gépiesen morzsolgatta erős fogaiival, inkább csak szokásból, mint éhségből, hiszen a vásáron hajnaltól délutánig folyton szénázott a saroglyából, amelyhez odakötötték.

Most a simogatásra hátrafordult, és megszagolta Lajoska arcát; meg is tapogatta mozgékony, puha szájával, majd belefűjt a nyakába. A fiúcska kellemesen megborzongott a ló orra szőrének birizgálásától, s felbátorodva ettől a „lócsóktól”, előhúzott a zsebéből két kockacukrot.

Sármány finoman elvette a cukrokat úgy, hogy fogaival nem is érintette Lajoskának a kezét, és jóízűen elropogtatta mind a kettőt.

A fiú erre vérszemet kapott: végigsimogatta a ló hajlott hátát, meglapogatta domború, fényes farát, azután megmarkolta a marját mindkét kezével, és feldobta rá magát. Persze, nem sikerült mindjárt a hátára ülnie, de némi evickélés-rugódozás után átvette rajta a jobb lábát, s már fenn is volt.

Sármány meg se moccant, meg se nyikkant; nyugodtan babrált tovább a jászolban.

– Tessék már nézni! – mutatott Lajoskára a vincellér. – Ez a huszár már fent is van a lovon!

Forbáth büszkén mosolyogva nézte legkisebbik fiát, s Lajoska még büszkébben nézett le rájuk: végre lovon ül, igazi lovat érez a fenéke alatt a műhelybeli nyeregben folytatott képzelgések után! Igaz, Ardóban néha feltették a lóra – de most magától ült rá, éspedig az ő saját lovukra, az ő lovára! Mert hiszen ez tulajdonképpen az ő lova.

– Apuka, hadd lovagoljak egy kicsit! Tessék megengedni!

– Jó, nem bánom, itt a kocsifelhajtón lovagolhatsz, oda meg vissza – de csak nyereg nélkül!

(Forbáth Lajossal egyszer, diákkorában nyeregbe szálláskor megugrott a ló, ő hanyatt vágódott, bal lába beleszorult a kengyelbe, s a megbokrosodott állat egy jó kilométernyire meghurcolta a szántóföldön, míg a béresek végre nagy nehezen megállították. Csoda, hogy a feje szét nem tört valami kövön. Ezért nagyon féltette fiát a kengyeles lovaglástól.)

Felkantározták a lovacskát, Lajoska felugrott rá, s elindította a kapu felé, lépésben. Mikor a kapunál megfordította Sármányt, az egyszerre vágta ugrott, úgy vágatott vissza az istállóig.

– Leesel, te fiú, fogózz meg jól!

– Dehogyan esem! – kiáltotta Lajoska büszkén, és semmi pénzért nem kapaszkodott volna bele a ló nyakába. Egyenesen, peckesen ült rajta, s derekával követve a ló mozgását, fenekével kefélt a hátát, ahogy Vilmos bácsitól tanulta.

Aztán megint a kapuhoz, s megint vissza vágtaiban. A vágta mindig a Rákóczi-indulót juttatta eszébe, s ilyenkor valami mámoros, szinte álomszerű érzés vett rajta erőt, hasonló a diadalmas szerelmi öröm érzéséhez – ahogy később visszagondolt rá.

– Apuka – bökte ki végül egy vasárnap lovaglási sikereitől elbizakodva –, tetszik látni, hogy nem esem le se ügetésbe’, se vágtaiba’. Tessék megengedni, hadd lovagoljak ki az utcára!

– Jó, nem bánom, de csak a szőlőig, meg vissza!

Hát az gyönyörű volt, az az első kilovaglás! Mamuka, apuka, Sarolta, Anikó meg Zoli az ablakból nézték.

– Csak vigyázz, Lajkó – szolt utána Forbáthné –, le ne essél!

– Tessék csak rám bízni! – integetett vissza Lajoska öntelten, és sarkaival ügetésre nógatta Sármányt.

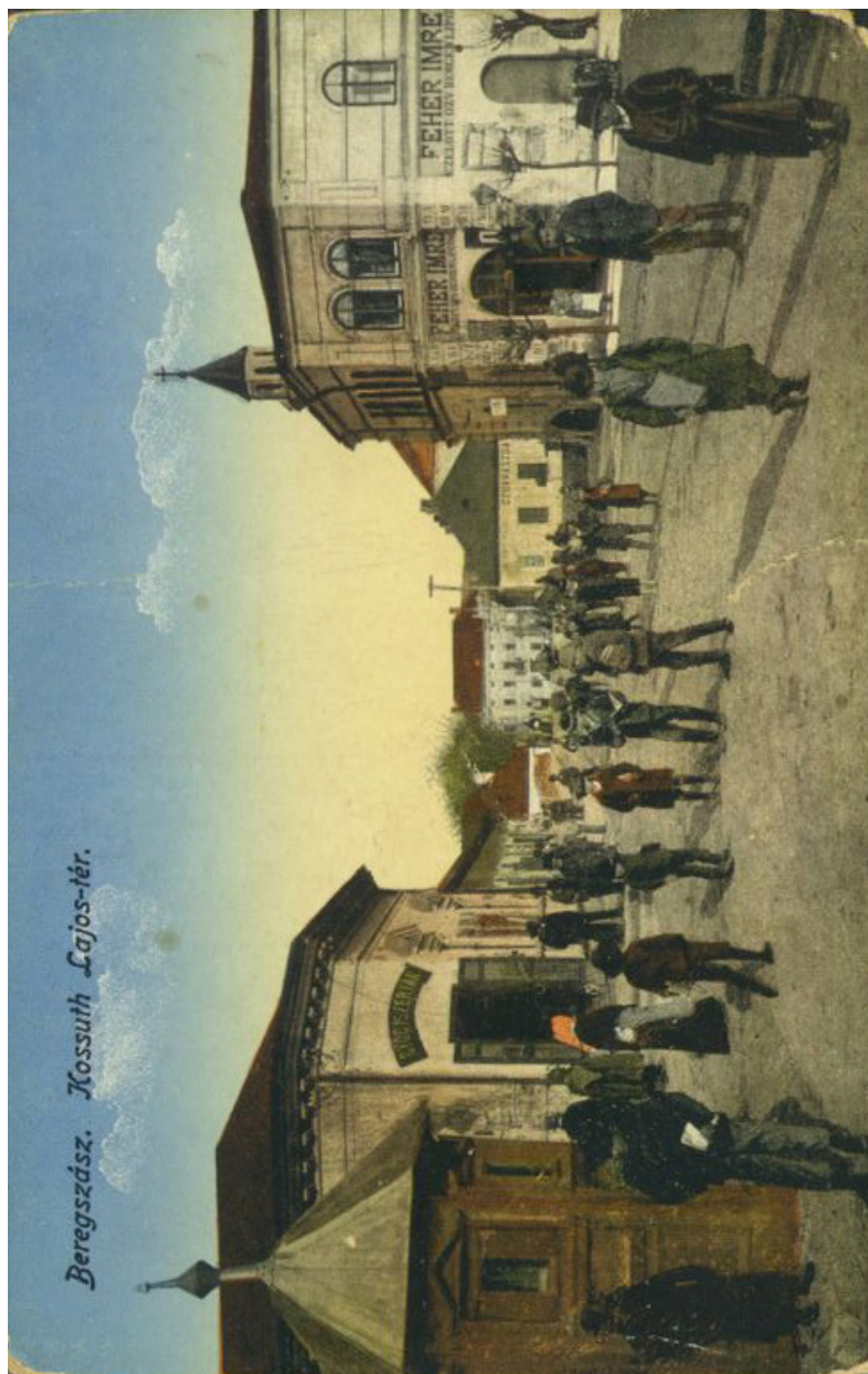
Olyan szerencsége volt, hogy a Rákóczi téren, a katolikus templom mellett sikerült észrevétnie magát két osztálytársával: Makk Anti meg Vadas Lajoska jött rá szembe. Erre ő sarkával és pálcájával vágta ug-ratta Sármányt, úgy száguldott el mellettük, közönyös arccal integetve, mintha ez az ő megszokott közlekedési módja lett volna. Vadas Lajoska ámuldozva nézett utána, míg csak el nem porzott-viharzott nagy patkó-csattogással a grófudvar kőkerítése mögött.

Eleinte becsületesen csak a szőlőig lovagolt, de később egyre távolabb-távolabb: fel a Csipási lejtőn, azután jobbra bekanyarodva a ritkás Csepegő erdőbe, onnan fel az Aranylyukhoz vagy a Kuklya-bányához, ahol a kaolint fejtik, s a Nagy-hegyet megkerülve le a csicsóhegyi mély-úton, ahol a „hivők” tanyáznak, majd a muzsaji úton vissza.

Ha odahaza hosszallották lovaglási idejét, és gyanúba fogták, hogy tán nemcsak a szőlőig ment – akkor azt mondta, hogy ő lépésben lovagolt, mert kímélni akarta Sármányt. (Holott útjának nagy részét ügetésben meg vágta benne.)

Mikor az első világháborúban huszár lett, csodálkozva gondolt vissza ezekre a hosszú, nyereg nélküli lovaglásaira. Hogy győzte fenékel meg térdel, és hogyan találhatott benne annyi örömet?! Mert hiszen szép dolog egy néhány perces gyors vágta rajta-rajtában nyúl után, agár után vagy a városon végigtáncoltatni a lovat csákósan, piros nadrágban, pláne, ha lányok nézik a huszárokat. De órákig ügetni kinn a terepen, minden lépésnél felemelni az ülepet és minden másodiknál vissza, és megint fel, megint le a végtelenségig – ez bizony egy kicsit unalmas. Hát még kengyel nélkül, szőrin, állandóan együtt zötyögve a lóval!

Igen ám, csakhogy ő nem a testével, hanem a lelkével élvezte a lovaglást. Észre se vette, hogy közben feltörik a feneke, s térdének belső oldala kisebesedik. Csak mikor leszállt, akkor húzta egy kicsit a lábát; de egyik vasárnaptól a másikig behegedtek a feltöréses sebek, s lassankint megkeményedett, megkérgesedett a bőre a kikezdett helyeken.

20. fejezet

FÜGGÖNY MÖGÖTTI TRAGÉDIÁK

Zoli az ebédlőben, a nappaliszoba ajtajához szorított füllel hallgatózik. Lajoska bejön, és kíváncsian odasettenkedik a bátyjához: vajon mit hallgat?

Eriggy innét! – integet neki Zoli kezivel-lábával, de a gyerek nem hajlandó elmenni. Tudja, hogy Zoli most nem kiabálhat rá, se meg nem pofozhatja, mert abból verekedés lenne, s akkor apukáék odabent észreveszik, hogy ők itt vannak. Így hát Zoli kénytelen-kelletlen belenyugszik, hogy Lajoska hallgatózzék.

A nappaliban Gyula bácsi beszél letompított hangon.

– Fantasztikus dolgok történtek Zápszonyban – kezdte el beszámolóját (Zoli akkor még bent volt). – Szegény Feri sógor!

– Mi történt az Istenért?! – ijedezett Forbáthné már előre, tudván, hogy Zápszonyból nemigen szoktak jó hírek érkezni.

– „Zsindely van a házon!” – mondta Kürthy Gyula, és Zoli felé intett a szemével, aki az ablaknál olvasott.

– Zolikám, eriggy már le az istállóba, osztán ügyelj egy kicsit Bertire, hogy rendesen hordja-é ki a trágyát. Ne szemetelje össze az egész hátulsó udvart.

Zoli le is ment, ám hamarosan visszajött, és belopózkodott az ebédlőbe az ajtóhoz fülelni.

– Hát kérlek – folytatta Kürthy Gyula, mikor Zoli kiment –, Hartmann, a zápszonyi doktor elcsípte Margónak egy szerelmes levelét, amit a Weisz Menyusék kocsisának írt.

– Jézus, Mária! Ó, az a szegény, szerencsétlen Margó! De hát hogy jutott hozzá a doktor a levélhez?

– Hát az úgy volt – és Gyula úr rágyújtott egy cigarettára a kínos szenzáció okozta részvét kellemes izgalmával. (Milyen jó, hogy neki nincsen gyermeke, akivel ilyesmi megtörténhetnék!) –, az úgy volt, hogy Hartmann doktor jóba' van a zápszonyi postáskisasszonnyal, s az megmutatta neki a levelet; megismerte rajta a Margó keze írását. A doktor azt mondta, ezt nem szabad továbbítani, oda kell adni Ferencnek. De hát a kisasszony ezt nem teheti meg: állásával játszik. Akkor a doktor leválasztotta a levélről az egyik bélyeget. Na, azt mondja, így már vissza lehet küldeni azzal, hogy nincs rendesen felbélyegezve. Majd ő átadja.

– Borzasztó!

– Szörnyű!

– Ezért nem szabad elkényeztetni a gyerekeket! – jegyezte meg Forbáth Lajos, valami gépies szórakozottsággal. Margó viselt dolgai ugyanis annyira precedens nélküliek voltak, annyira kiríttak a Kürthy lányok hagyományos szolidságának, erényességének kereteiből, hogy nem tudott rá hirtelenjében okosabbat mondani.

– Ugyan, Lajos, már hogy mondatsz ilyet?! Hiszen Ferenc olyan keményen bánik a gyerekeivel meg Margittal is, hogy az már túlzás. Ödönt még most is nemegyszer bottal elveri.

– Különös dolog ez! – szólalt meg Széki Kálmán, miután mindenki elhallgatott. – Amilyen kedves, aranyos ember ez a Feri így, hozzánk, sógorokhoz, rokonokhoz, olyan kegyetlenül komisz tud lenni a családjához! Margitnak nem ad a kezibe egy fillért; ő fizeti ki a fűszerest, a rőföst, a szabót, mindent.

– Hát ez csakugyan helytelen – mondta Forbáth –, pláne... – Azt akarta mondani, hogy pláne Gálszécsy Ferenc esetében, hiszen neki egy hold földje se volt, úgy házasodott be a szép zápszonyi birtokba, szőlőbe. De nem folytatta, elharapta a mondatot, elvégre az ő nősilése is ugyan-így ment végbe.

– Hát tudjátok – mondta Kürthy Gyula –, ebben igaza van! Margitnak nem lehet pénzt adni a kezébe, mert rögtön odaadja Ödönnek, az meg elmulatja, elszínésznőzi. Hanem, várjatok csak, kérlek, még nem mondtam el mindent. Mikor Ferenc elolvasta a szerelmes levelet, amelyben Margó korábbi randevúkra hivatkozva újabb találkára hívta a kocsi – a sógor rettentően elverte a jányát. Az meg ordítva kiszaladt a kapuba, és onnan kiabálta, hogy az egész falu hallja: „Megállj, te büdös zsidó doktor! Tudom, te árultál be, de be ne tedd a lábad a házunkba, mert én megmérgezek, mint egy kutyát!” Ez valahogy fülébe került a doktornak, de nem vette komolyan a dolgot. Egy hét múlva elment Ferencékhez ebéd után, elvégre házi orvos. Margit ott marasztalta feketére. Margó betöltötte a kávé a csészékbe, azután kiment. Akkor a doktornak eszébe jutott Margó fenyegetőzése. Nagyságos asszony – azt mondja –, nem kaphatnék valami üveget? Margit hozott neki egyet, Hartmann beleöntötte az ő feketéjét, bedugaszolta, zsebre tette. Mire lesz az, doktor úr? – kérdi Margit. Semmi-semmi, most kísérletezem egy új szérummal!

Elvitte a feketét a törvényszéki vegyelemzőbe. Hát ott megállapították, hogy egy bikának való adag sztrichnin volt benne!

– Hát ez szörnyű!

– Iszonyú!

– De hiszen ez már közveszélyessé kezd válni!

– Mi a véleményed erről, Kálmán mint orvosnak?

– Hm... – mondta Széki Kálmán némi gondolkozás után. – Én úgy látom, szegény Margó nem tehet róla, hogy ilyen, hogy ilyenek született. Nem akarom ezt részletezni, de szerintem ő nem normális. Valami szanatóriumba kellene elhelyezni.

– Vagy férjhez adni valami jó markos legényhez, akkor tán lecsillapodnék – kockáztatta meg Kürthy Gyula, hogy egy kis humort csepegtessen ebbe a kínosan keserű históriába. De kísérlete nem talált visszhangra.

– Szegény Ferenc!

– Szegény Margit!

Pedig Kürthy Gyula még nem is tudott mindent. Azon a bizonyos napon nem egy, hanem két lesújtó dokumentum feküdt Gálszécsy Ferenc íróasztalán: Margó szerelmes levele és a váltó, amelyre Ödön fia ráhamisította az ő aláírását.

Mikor a banktól megkapta az értesítést a váltó lejáratáról, azonnal behajtatott Porogjászra, és szemrebbenés nélkül kifizette az összeget. Még valami mosolyfélélt is ráerőltetett az arcára, nehogy Klein úr gyanakodhassék.

Azután hazament, és behívta a szobájába Margót meg Ödönt. (Ezen az őszön nem engedte vissza a fiát Kassára: készüljön itthon a szigorlatra, itt legalább nem költi a pénzt.) Bezárta az ablakokat, s Margó elé tette a levelet, Ödön elé meg a váltót.

– Hát mi ez, jányom?! Mi ez fiam?!

Azok nem szóltak semmit, csak lehorgasztották a fejüket. Akkor Gálszécsy Ferenc elővette görcsös nádbotját, és elkezdte őket verni kegyetlenül.

– Hát erre neveltelek én benneteket, mi?! Ezt tanultátok apátoktól-anyátoktól?!

Mikor Margó bömbölve kiszaladt, még tovább verte egy darabig a fiát. Az összeszorított fogakkal, konokul állta az ütéseket, csak arca vonaglott meg olykor-olykor. (Ő ezt a verést már előre belekalkulálta a színésznőkaland mérlegébe. Hiába: a követel oldallal szemben tartozik

oldalnak is kell lenni. Így vigasztalta magát, miközben puffogtak hátán az ütések.)

Egyszer aztán Ferenc úr eldobta a botot; valahogy úgy érezte, mintha magamagát verné. Egy kézmozdulattal kiküldte fiát a szobából, és sóhajtva lekönyökölt az asztalra.

Emlékek, képek villantak fel előtte, de nem időrendi sorrendben, hanem valami más, kegyetlenül szeszélyes belső törvény szerint, amely múltjának hol közelebbi, hol távolabbi élményeit pergette le előtte:

Széki Kálmán rendelője... Beleszúr az ujjába: vérvizsgálat.

– Tudod, sógor, biztonság okáért.

Aztán másnap ugyanott. Kálmán becsukja az ablakokat, és félhangon, egyetlen rövid, sziszegő szóval közli az eredményt: luesz!

De miért is került sor a vérvizsgálatra? Margit az Ödön születése előtt elvetélte első magzatát, azután Ödön és Margó között megint elvetélés, és Margó születése után újra vagy háromszor; ezért javasolta Kálmán a vérvizsgálatot, majd pedig a lindewiesei „zsemlyekúrát”, a szomjaztatást. Hú, de keserves volt! Heteken át semmi más, csak vizeszsemlye és saláta, vizeszsemlye, saláta. S azután egyre szárazabb zsemlyék, egyre kevesebb saláta, hogy végül csont és bőr lesz az ember, s a vérerei valóssággal kiürülnek. De végigcsinálta kemény akarattal. Kürthy Gyula nem bírta ki, a közepén abbahagyta. Inkább a higany, bár attól meglódnak a fogak, és kihull a haj. De legalább nem kell annyit szenvedni.

Mikor is kaphatták meg...? Legénybúcsú: nagy muri az Oroszlánban; sok-sok pezsgő, cigányzene... Kürthy Gyula eltűnik a színésznővel... Nagy sokára jönnek vissza. Akkor ő is vérszemet kap. Ej, még egyszer, utoljára...! Akkor, akkor történhetett. De hát Kálmán azt mondta: a vérbaj csak az anya útján öröklődik, vérbajos embernek makkegészséges gyermekei lehetnek, ha a felesége meg nem kapja. De hátha megkapta? Hiszen az a sok abortusz... És akkor a két kisebbik is?! Istenem! Kálmán azt mondja: az öröklött vérbaj egészen másképp jelentkezik, mint a szerzett... Degeneratív tünetek. Azt mondja – az ilyen gyermekekben, unokákban meggyengül az erkölcsi erő, az ellenállóképesség. Hát igaz lenne, amit a Biblia mond: „Megbüntetem az utódokat az apák bűneiért hetedízigen!?”

Most egy még régebbi, diákkori emlékkép jelent meg előtte: árverezik a birtokukat Kőkönnyösdön. Egymás után dobra kerülnek a lovak, tehének, azután a bútorok, minden. Akkor apja felveszi a botját, és megveri Ferencet.

– Miért vert meg engem, édesapám?

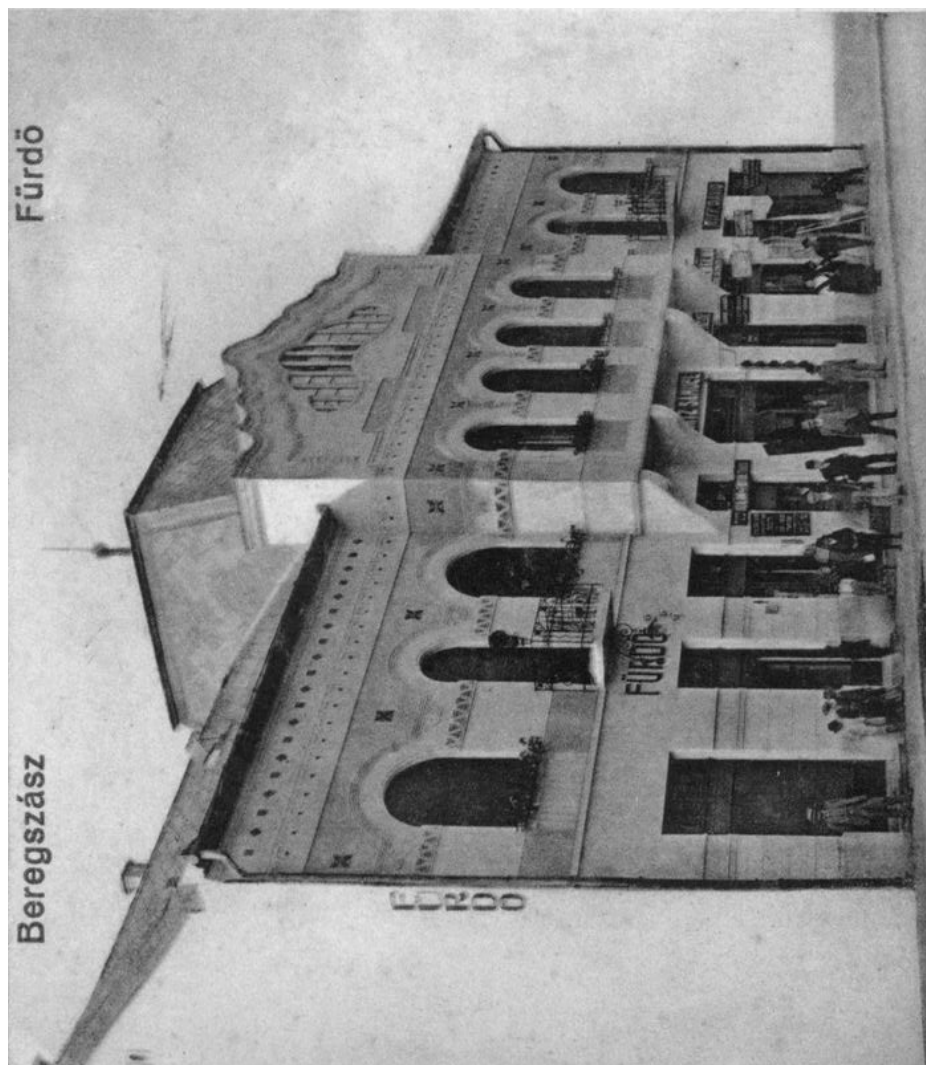

– Azért, fiam, hogy mindig emlékezzél rá: így ver bennünket az élet! Mert rossz a világ, keményszívűek az emberek. Hát majd te is ilyen kemény légy az emberekkel szemben, és senkibe se bízzál, csak saját véreidben!

Hiszen kemény volt ő, keményebb már nem is lehetett volna, az övéivel szemben is – de hiába, ha saját véreiben, a gyermekeiben sem bízhatik! Azaz hát hogyan is bízhassek bennük, mikor tán ő maga oltotta beléjük, szegény nyomorultakba a fertőzés csíráit?!

Gálszécsy Ferenc leborult az asztalra, és hangtalan zokogással sírni kezdett. Majd mikor a mellét rázkódtató hullámok elcsitultak, öszszekulcsolta kezét, és Istenhez fohászzkodott. Templomjáró, jó katolikus embernek tartotta magát, de az áldozásokat, kereszttetéseket, térdhajtásokat mostanáig bizonyos gépiességgel végezte, s imádkozás közben nem arra gondolt, amit mondott, hanem más dolgokra: gazdasági, családi meg politikai ügyekre. (Ő is azok közé tartozott, akik főképpen azért járnak templomba, „mert példát kell mutatni a népnek ebben az istentelen világban.”) Most azonban, talán életében először teljes szívéből-lelkéből átérezte az imádságnak minden szavát olyan emberként, aki ráébredt, hogy Istenen kívül immár senki más nem segíthet rajta. Elmondta a Miatyánkot, az Üdvözlégyet, s azután hosszasan könyörgött Istenhez, könyörüljön gyermekein, oldja fel őket a hetedízigen szóló büntetés alól, hogy legalább a két kisebbik ne legyen olyan, mint ez a két szerencsétlen!

A két Forbáth gyerek tovább hallgatózik az ebédlő ajtajánál. Ekkor azonban a nappaliban apjuk alatt megreccsen a szék; Forbáth Lajos megköszörüli torkát, s elindul az ebédlő felé. Erre a két fiú lábujjhegyen átsurran a tálalóba, s onnan uzsgyé, ki a kertbe.

21. fejezet

A TÓ ÁRVÁJA

Egy évvel később, szeptember elején, egy szép vasárnap délután Lajoska a kigyósi országúton ügetett Nagyberg felé. Egyszer csak elébe áll a szőlőcsősz.

– Jó napot, fiatalúr!

– Jó napot kívánok! – s Lajoska megállítja lovát.

– Mondanék valamit a fiatalúrnak, ha meg nem haragszik!

– Dehogy, miért haragudnék?

– Nem jó ezen a kemény makadámúton nyargalászni, kikezdi a ló lábát. Én tudom, mert a kassai huszároknál szögáltam.

– Huszár volt?!

– Az hát! Két esztendőt töltöttem az ötös huszárok mundérjában.

Lajoska tisztelettel néz a kerülőre.

– Hát hol volna jó lovagolni?

– Amoda, la! – és a kerülő az észak felé elterülő, széles síkságra mutat. – Azon a jó puha kotufődön, ahol valamikor a nagy tó feküdt, a Szernye.

– Ott volt a Szernye-mocsár?

– Ott, amíg le nem csapolták. Annak a porongjain, gorondjain tanýáztak a futóbetyárok meg a pákászok.

– Kik voltak azok a pákászok?

– Hm... Azok vótak osztán a betyárgyerekek! Télen-nyáron kint éltek a nádasba'. Űk fogták a sok halat, rákot, vadmadarat, télen meg farkast, verembe'!

– Farkas is volt a Szernyébe?

– Vót hát. De még mi minden vót!

– Aztánhová lettek a pákászok, mikor lecsapolták a Szernyét?

– Egy még megvan belőlük; az öreg Bedő Barkács! Kerülő lett a grófi uradalomban. Ott, azon a nagy, széles mezőn, ahol valamikor a tó feküdt. Nem bír megválni az ő hajdani halászó-vadászó helyétül. Az tud csak egyszer csoda történeteket mesélni a régi időkrül. Ahun van, a! Látja, *éjlamoda* a munkácsi vár irányába azt az embert? Ásó van a kezibe; most meg is csillant. Mert az öreg mindig áskál. Kincset keres!

– Kincset?

– Igen, azt mondja, sok kincs van ott elásva valamerre. Ahol esténkint a „bolygó”¹ felvillantja a fényességet, ott kell a kincsnak lenni. Menjen csak oda hozzája, nincs több ide két-három kilométernél. Majd az mesél magának csodadógokat!

Lajoska nekivágott a síkságnak, vágóban a jó puha réten, s nem telt bele egy negyedóra, már oda is ért az öreghez.

Az egykori pákász egy frissen ásott gödör szélén állott előrehajolva, és hányta belőle kifelé a földet. Körülötte több megkezdett és félbehagyott gödör tátongott.

Mikor meghallotta a lódobogást, kihúzta ásóját a gödörből, rátámaszkodott, és bizalmatlanul, hunyorogva nézett a lovas gyerekre. Furcsa, nyomott arca és széles orra volt, mint a vidrának.

– Jó napot kívánok! – köszöntötte Lajoska az öreget, és leugrott a ló hátáról. – Mit tetszik csinálni?

– Adjon Isten... – mormogta Bedő Barkács. – Téged ki küldött ide?

– A szőlőcsősz. Azt mondta, a bácsi érdekes dolgokat tud mesélni a Szernyéről meg a farkasokról meg mindenről...

Volt valami Lajoska hangjában, szemében, ami eloszlatta az öreg bizalmatlanságát.

– Hát én tudok. Én osztán ösmerem a Szernyét! – s eszelős tekintettel körülhordozta szemét a széles, sík mezőn, mintha még most is vizek csillognának rajta ringó nádasok között.

– Most mit tetszik csinálni?

– Mit? Kincset keresek. Az urak ellopták tüllünk azt a teméntelen kincset, ami itt a föld felett vót, a vizekbe meg a nádasokba, hát akkor legyen az enyim legalább a föld alatti!

– Milyen kincs volt a föld felett? Tessék már mondani!

– Ül le! – mondta az öreg, mintha ő volna ennek az egész nagy síkságnak a házigazdája.

Lajoska leült vele szemben, a gödör szélire. Sármány meghempergett a fűben, s aztán csendesen legelészni kezdett.

– Kincs vót ez a tó nekünk, pákászoknak! Aki nem élt benne, az nem is tudja elgondolni, hogy mi vót itt! Mi rákot fogtam én április

1 A Tiszaháton „bolygónak” nevezik a lidércet.

végitül szeptemberig, mert a rák az olyan hónapokba jó, amékebe nincsen r betű. Azut' meg az a temérdek hal, csík meg teknősbéka!

– Bácsi mivel fogta a halat?

– A kisebbjít horoggal, tapogatóval, varsával, vejszével, a nagyobbjánhálóval, a legnagyobb harcsákat meg szigonnyal.

– Szigonnyal, mint a bálnát?!

– Bálna? Az nem vót a Szernyébe. Márna, az vót rengeteg. Télen meg lékeket vágunk a jégen, úgy fogtuk a csíkot a jég alól.

– Télen is kint laktak a nádasba'?

– Kint hát!

– És nem fáztak? Hol laktak télen?

– Hol? – Bedő Barkács keserűen felkacagott. – Három helyen is vót nekünk tanyánk édesapámmal a porongokon, gorondokon. Az egyik itt vót, nem messzi, a kigyósi határba. A másik amoda, azon a gorondon, ahol most a grófnak a csikógorondi tanyája áll; a harmadik meg éjlamoda la, a Dercen alatti nádasba. Az egyikben ősszel-tavasszal laktunk édesapámmal, a másikba nyáron, a harmadikba meg télen. Hajón jártunk egyikből a másikba.

– Hajón?

– Azon hát. Olyan hegyes orrú ladikon. Magunk faragtuk, jól kiszáradt égerfának a törzsibül vagy mocsári tőgyfából. Tavasszal kiraktuk a méhkasokat a porongokra. A kisebbekre négyet-ötöt, a szélesebb laponyagokra tízet is. Nem kellett azokat őrizni-gondozni, akószám hordták a mézet, mert a lápon tavasztul őszig mindég virétott tíz-tizenöt-meg húszféle virág.

– De a farkasok, bácsi? Azt mondják, a Szernyébe' farkasok is voltak.

– Várjál! Ne vágj az üdösebb embereknek a szavába. A farkasfogásra majd télen került sor. Szóval tavasszal leginkább tojásér jártuk a lápot, mikor fészket rakott az a temérdek nádi madár: gém, daru, kócsag, vadliba, vadkacsa, gödény, bölömbika, káratona, halászcsér, kvakvarjú, vöcsök, szárcsa, vízityúk, bébic. Jó árat fizettek azér. Különösen a bébic- meg a gacsitojásér. Mi fészket találtunk a zombékokon, kotukon meg a veréseken, azt el se lehet mondani!

– Mi az a verés?

– A verés? Hát az a sok elkorhadt nádcsörző, gyékény, békalencse, vízítők, amit a szél összever a víz tetején. Némék verés úgy megvastagszik,

hogy járni lehet rajta, persze csak talpallóval. Azt gyékénybül fontuk, osztán odakötöttük a bocskorunk alá.

– Szóval azok olyan úszó szigetek voltak?

Ez roppant tetszett Lajoskának, mert bár tudata alatt még ott kísértett a szörnyű dézsakaland emléke, s ezért még most sem szerette „közelről nézni” a vizet – de így messziről, távolról gyönyörűnek képzelte el azt az egykori lápi világot.

– Úgy bizony. Mi pénzt kerestünk mink a tojásokon! Hát a madarakon, kivált az elevenjén, mert nagyobbára élve fogtuk meg őket.

– Élve? De hogy tudták élve megfogni a vadmadarakat?

– Hogy? Hát a darvakat hurokkal, a gacsit, szárcsát meg kézzel.

– Kézzel?

– Úgy a! Kivájt tököt tettünk a fejünkre, azon lyukak vótak fúrva, hogy ki lehessen látni, úgy mentünk be a nyakig érő vízbe. Jó sok nádcsörmőt, békalencsét, miegymást toltunk magunk előtt, amit legjobban szeret a vízimadár csipegetni. Megálltunk csendesen a vízbe; csak a tök látszott ki belőlünk, ami a fejünkön vót. Lassan-lassan odaúsztak a szárcsák, vadrucák, körülúszkálták az embert, és elkezdték csipegni a békalencsét, meg kapkodták a bogarakat a nádcsörmőrül. Mikor osztán valamék már jó közel vót, annak alulról elkaptam a lábát. A derekamottólógtak a hurkos madzagok. Egyet rákötöttem a lábára, és hagytam, hogy úszkáljon tovább. Vót olyan reggel, hogy hetet-nyócat megfogtam. Mert így élve nagyobb árat fizettek értük a falusiak.

– Hát a darvakat?

– A darvak! Hm... Mit kerestünk mink csak a darutollon! Magából a darvászattul is meg lehetett vón’ élni, mer’ vót olyan gazdalegény, hogy zsák búzával fizetett egy-egy szép taluér’. Hurokkal is fogtuk a darumadarat, de leginkább fészekbül szedtük a kicsinyeket, mert úgy meg lehet őket szelídíteni. Beült az ember egy nádbokorba, a fészek közelibe, oszt onnan leste, mikor bújnak már kifele a tojásbul. A daru az csudálatos egy madár. Mielőtt ráülne a tojásaira, jól meghendergőzik a sárba, osztán mikor mán rászárad a hátára, akkor kezd el kotlani.

– Miért sározza be magát?

– Azér, mert akkor olyan színűvé válik, mint a föld. Nem látja meg a sas, héja, sólyom. Mert a daru földön fészkel, nem a nád tetején, mint a kócsag. És az nem olyan haszontalan, mint a vadgácsér. Az nem hagyja

el a tojót párosodás után: egymást váltják a fészken. Amíg az egyik ül, addig a másik őrködik. Hát mikor osztán játszani, táncolni kezdenek!

– Táncolni is tudnak?

– Hát. Körbeállnak, mint mikor a legények a verbunkost járják; a daruvezér középrül dirigálja őket, a többi meg körbe-körbe táncol, illegeti magát. De nemcsak a játékban ügyes a daru, hanem a házórzésben is. Akkoriban minden háznál tartottak egy-két szelíd darut, mert az jobb házórző a legéberebb kuvasznál. Éccaka a legkisebb neszre is már kiabálni kezd.

– És ősszel?

– Várjál! Nyár végén nekifogtunk a gyékényvágásnak, őszre elvégeztük. Télen osztán...

(Na végre! – gondolta Lajoska. – Most már tán jönnek a farkasok!)

– ...télen osztán kezdődött a nádvágás. Mert aztat jégrül kell vágni. (Felesbe végeztük a Szernye menti gazdák számára.) Csak gyékénybül-nádbul megkerestünk egy-egy hódon annyit, mint a falusiak egész évi szántással-vetéssel, kapával-kaszával. Az pedig csúnyául feltöri az embernek a tenyerit.

– De azt tetszett mondani, hogy télen farkasokat is fogtak.

– Hát arra is sor került. Mikor elkészültünk a nádvágással, akkor felállítottuk a töröket, és kiraktuk a vermekre a csalétket a férgeknek.

– Milyen férgeknek?

– Rókának, nyércnek meg a veresfülűeknek.

– Mi volt az a veresfülű?

– Az? Hát a toportyánféreg.

– Farkas?

– Az! A nádi csikas. Mert ősszel, mikor a sok vadmadár meleg vidékre húzódik, olyankor felkopik az álla a csikasznak, könnyen oda lehet csalogatni a veremhez a csalétkel. Leül a hóra, hátraveti a fejét, osztán elkezd üvöltöni vékony hangon, mint mikor a szél tutul a kéménybe. Hun felemeli a hangját, hun leereszti. Akkor mán tudtuk, hogy korog a gyomra a veresfülűnek. Alul széles, felül keskeny vermeket ástunk nekik, hogy ne tudjanak kiugrani belőlle. A verem fenekibe vashegyű karókat szúrtunk le, a tetejít befedtük náddal, beszórtuk csörmővel, gizgazzal, a közepire meg rátettünk egy darab döghúst vagy májat. Annak a szaga odacsalta a férget, ráugrott a verem tetejire, osztán beleszakadt. Ha beleesett a nyársba – jó; ha meg melléje esett, akkor fejjürül agyonvertük, leszúrtuk szigonnyal, vagy hurkot vetettünk a nyakába, osztán megfojtottuk.

Szép pénzt kaptunk a farkasbőrökért, rókabőrökért – hát még a nyércnek a bundájáért! Úgy éltünk mink a Szernyébe hárman-négyen, hogy a királlyal nem cseréltünk vóna...

Egyszer osztán egy pákász cimboránk Eszenybe ment, a hűgának a lakodalmára. Mikor visszajön, azt mondja apámnak: „Vége mán a mi szép szabad életünknek, ásatják mán az urak a csatornát Eszeny felől; le akarják csapolni a Szernyét.” Apám csak a fejit rázta: „Hagy áskáljanak, hagy áskálódjanak, a természetben nem lehet erőszakot tenni! Isten a gazda, az majd még beleszól!”

Na jó’ van, egyszer, úgy nyár elején, egy reggel hajtom én a ladikot felfele a nád közt, a sík vízen, arra Gát meg Dercen között, a Veres Kocsmá irányába. Megyek – mondom –, megnézem a varsákat, vejszéket, mi van bennök. Egyszer csak valami robbanást hallok, azután meg olyan morajlást, mint mikor a part szakad, oszt ömlik lefele a föld. A puják meg kiabálják onnan túlról, a nádas túlsó végibül: „Indul mán a víz! Megyen mán a víz!” Evezek-evezek, de mintha mán nem is kéne evezni. Kihúszom a lapátot, hát a ladik megyen magátul! Megindult a Szernye vize, mert mán beleért a kanális. Istenem-Istenem, mi lesz velünk?! Kiszedtem a halakat a varsákból-vejszékből, beleraktam a hajóba mindet, osztán úgy délután tájba’ elindultam visszafele, a kígyósi tanyánkhoz. De még ugyan meg kellett nyomni az evezőt, mer’ szembe folyt rám a víz, mind a csatorna fele szaladt. Lenyomom a lapátot, hát feneket ér. Olyan helyen, ahol annakelötte a lovas embert is ellepte vóna. Gondolom, megfordulok, a derceni tanyánk közelebb esik, oda tán még elérek. De mán messziről látom ám, hogy a derceni porong mellől elfutott a víz, sár veszi körül mindenfelől. Tolom a ladikot a lapáttal előrefele – evezni mán nem is lehetett –, egyszer csak megfeneklik. Teremtő Isten! Úgy kellett behordani a sok halat a hátamon a zsákba, térdig érő sárba, iszapba. A lábamra rátekerdőzött a sok lefeküdt hínár. Úgy kifulladtam, csak ledöglöttem a vackomra, osztán reggelig meg se moccantam, mint-ha összetörtek vóna.

Reggel felkelek.

– Édesapám, mi lesz most mán mivelünk?

De apám nem szólott semmit. Azután se szólt többet: megháborodott.

Kiállók a kunyhónk ajtajába, hát szárazon áll a nádas. Az a teméntelen sok vízimadár meg ott kering, ott szálldos felette, és sír-sír keservesen valamennyi. Víjjogott a bécic, hápogott a ruca, gágogott

a vadliba, krúgattak a darvak. Mentek vóna szegények jobb vidékre, de hát a kicsinyjeik még anyányiak se vótak, nem tudtak repülni. Szakadt az embernek a szíve megfele.

Nyár végire mán alig maradt víz a Szernyén, csak itt-ott a mélyebb részeken csillogott egy-egy dágvány. A madarak lassan elszálltak mind – nem is jöttek vissza többet. De ősz fele, mikor onnan fejrül, a lengyel meg a muszka nádasokbul elindulnak dél fele, olyankor leszállnak a darvak itt, ahol a Szernye vót, osztán egy darabig eljátszadoznak, táncolgatnak az ü régi játszóhelyeiken.

– Jaj, de szeretném azt egyszer látni!

– Szóval, azon a télen még levágtuk a nádat, de több mán nem is nőtt, a következő nyáron a gróf felszántatta az egészet. Mert ü bagóér' összevásárolta a szernyei vizeket nádistul-mindenestül a környékbeli parasztoktul. Ü mán tudta jó előre, hogy mibe sántikálnak az urak.

Ez a tó vót a mi tápláló anyánk... megölték. A tó árvái vagyunk mi, pákászok... De az Isten nem ver bottal: minden második-harmadik tavaszon elönti a Szernyét a víz, megfojtja az őszi vetést, mer' ha magossan folyik a Tisza, akkor le kell zárni az eszenyi zsilipet, különben visszanyomná a csatorna vizét.

A vén pákász szemei most eszelősen felvillantak, s öklét rázta a grófi tanya felé.

– Hej, jön még olyan idő, hogy Csikósgorondot is elburétja a víz, osztán kiönti üket mind egy szálíg, mint az ürgét!

Lajoska szeretett volna még egyet-mást kérdezni a kincs felől is, de valahogy megérezte, hogy erről nem tanácsos faggatni az öreget. Megköszönte szépen az elbeszélést, felmászott Sármányra, és hazakocogott.

A szernyei beszélgetés után természetesen pákász lett, álompákász: farkasfogó és daruszélidítő.

Porogjász határában még volt két kisebb mocsár: az egyik északnyugat felé, a lóversenyter meg a Csizajerdő között (az, amelyik benyúlt a kertek alá) – délen meg a Bábotka, a muzsaji országút mellett, a Tórafüggő alatt. Mostanában ezeket kerülgette. Leült a nádas szélén, hallgatta a nád zizegését, susogását, s úgy képzelte, hogy farkasüvöltés hallatszik a nádas sűrűjéből. Merőn bámult a nád közé: hátha egyszer csak előbukkan egy karcsú, táncos darumadár...

Egy délután – még Kürthy Jutka férjhez menése előtt – elmentek Kata néniékhez, a Barát utcába. Özvegy Kürthy Pálné Ray Katalin

már csak két lányával lakott ebben az ódon, alacsony, sárga házban, Etuval meg Jutkával. A Sándor fiú megházasodott, unokahúgát vette el, Ray Margitot, és Zápszonyban telepedett le; ott kapott állást a porogjaszi hitelintézet fiókjában. Etelka nem ment férjhez, hiába ajánlgatta neki Strauszmann úr a jobbnál jobb partikat. Pedig szép lány volt még most is, és benne volt a korban. Jutka csinos, piros arcú eladó leánnyá serdült, de most is olyan szeleburdi és nagyétkű volt, mint kislány korában. Rajta valahogy látni lehetett, hogy ez nem fog sokat válogatni, ez hamarosan főköttő alá kerül.

Jutka nagyon szerette Lajoskát. Mikor a kisfiú neki is elhadarta a kezicsókolomot, akkor Jutka köszöntés helyett Lajoska gyors beszédmódját utánozva kétszer egymás után ezt mondta:

– *Földhő' vágtam! Földhő' vágtam!*

Egy két évvel azelőtti szüreti jelenet emlékét idézte evvel a mondással. Akkor Zeislerék is ellátogattak a hágcsói borházba, bő szüretet kívánni Dudus fiukkal, avval az elkényeztetett, nagy puhánnyal együtt. Dudus vagy három évvel idősebb volt Lajoskánál, de mint egy kalicában hizlalt, albínó tengerimalac. Felső fogsora előreállt, haja szinte fehérszőke, és hófehér, fostenymentes, puffadt arcán még szemöldöke is fehér maradt.

– Na, gyerekek, birkózzatok! – javasolta Kürthy Gyula, a nagy gyermekugrató.

Lajoskának nem kellett ezt kétszer mondani. Még mielőtt Dudus észbe kapott volna, megragadta a nála jó fejfel magasabb fiú derekát, és földhöz teremtette. Szegény Dudus belevághatta fejét az asztal lábába, mert fekvé maradt a földön, hanyatt, és ujjait szétterpesztve ordított, mint a fába szorult féreg. Lajoska meg felugrott, s a gyermekek részvétet nem ismerő büszkeségével egyre csak ezt hadarta:

– *Földhő' vágtam! Földhő' vágtam!*

Jutka újra elmondta az esetet, ha netalán valaki nem emlékeznék rá, s összecsókolta Lajoskát. Hőstettének emlegetése jólesett a gyerekeknek, csak a csókoltól húzódozott; nem szerette, ha az anyján kívül más is csókolgatja.

Azután el kellett szavalnia Kata néninek a „*Talpra magyar*”-t, Etu néninek meg egy német verset, s végül Jutka néni kívánságára lerajzolni egy huszárt. Ezekért a produkciókért mind a hárman újra végigcsókolgatták.

Mikor végre kiszabadult a felnőttek karmaiból, lementek Zolival együtt a kertbe. Ez érdekes volt, mert a végiben egy kis kákás, sásos mocsárban békák kuruttyoltak. Göröngyökkel próbálták eltalálni a békalencse közt lapuló békákat. Ha valamelyiket sikerült eltrafálni – olyan furcsán, tompán dobbant hátukon a göröngy –, akkor az rögtön lebukott a víz alá, és hosszú hátsó lábaival nagyokat rúgva elúszott nyugalmasabb tájakra.

Úgy belemerültek ebbe a játékba, észre se vették, hogy közben az idősebbek lesétáltak a gyümölcsfákat megszemlélni.

– Jó kis kert ez – mondta Forbáth Lajos –, csak azt a csúnya posványt kellene valahogy levezetni.

– Nem lehet, Lajosom – magyarázta Kata néni –, mert ez a Bábotkával közlekedik, oszt, ha az megdagad, akkor előnti a kert alját a föld árja.

– Hát akkor be kéne temetni, feltőteni.

Ezt már Lajoska nem tudta szó nélkül hagyni.

– Apuka, miért tetszik azt mondani, hogy csúnya posvány, mikor a mocsár az olyan szép, annyi minden van benne!

– Ugyan mi szép van egy mocsárban? Hínár, pióca meg szúnyog. Maláriafészek!

Mikor a felnőttek visszamentek a házba, Lajoska háborgó lelkesedéssel kezdte magyarázni Zolinak, hogy mi minden volt a Szernyében, hogy éltek ott a pákászok: farkasokat fogtak, darvakat szelídítettek.

– Igazán disznóság, hogy lecsapolták!

– Ne beszélj marhaságokat!

– De igenis disznóság!

– Hát ide hallgass! Hány pákász élt a Szernyébe’?

– Hány? Három vagy négy.

– Na. És most három- vagy négyszáz ember meg tud élni a lecsapolt mocsár helyén, a szántóföldeken. Hát akkor ne mondd, hogy disznóság! Mind le kell csapolni a mocsarakat.

Lajoska elhallgatott, mert erre hirtelenjében nem talált ellenérvet. Ő ugyanis még nem tudott arról a sok különös dologról, amit Zoli a gimnáziumban felszedegetett – nem annyira a tanároktól, hanem inkább a nagyobb diákoktól. Kiváló eszű, jeles tanuló lévén olykor a hetedikesek, nyolcadikosok is szóba álltak vele, s azok sok mindenről bebizonyították, hogy nem úgy van, ahogy a tanár urak tanítják. Például a Leipziger fiú meg Káhán Mózsai valami Maksz Károly könyveire

hivatkozva könyörtelenül kigúnyolták szegény öreg Nyers tatát, a klerikális érzelmű történelemtanárt, akinek mindig könnybe lábadt a szeme, mikor a francia forradalmárok istentelenségeiről és Mária Antónia királyné lefejeztetéséről beszélt.

– Na de hát, Zoli! – szólalt meg Lajoska némi gondolkozás után –, ha lecsapolják a mocsarakat, akkor mi lesz szegény darvakkal meg vadkacsákkal?

– Elmennek Oroszországba vagy a Duna-deltába.

– És ha az ottani mocsarakat is lecsapolják, akkor mi lesz velük?

– Mi lesz?! Hát elpusztulnak. Elvégre az ember mégiscsak fontosabb, mint a madár!

Lajoska ezt belátta – de nagyon csúnyának, kegyetlennek érezte; nem tudott ilyen könnyedén belenyugodni a darumadarak halálraítéltetésébe.

Néhány nappal ezután Forbáthék bérkocsit fogadtak, s elindultak Zolival meg Lajoskával együtt a muzsaji szőlő megtekintésére. Közeledik a szüret: rendben vannak-é a darálók, prések, kiforrázta-é a hordókat Tar Mihály, a muzsaji vincellér? Zoli feltette a kocsira a Gyula bácsi-féle tábori távcsövet; olyan szép, tiszta idő van: a hegy tetejéről el lehet látni a Tiszáig, meg fel a havasokra...

Ugyanebben az időtájban egy Rokitnó–Galícia–Vásárosnamény–Duna-delta–Szíria–Egyiptom vonalán vándorolgotó, 33 főnyi darucsapat közeledett Porogjász légitere felé.

Rokitnótól a felső-galíciai mocsarakig egy huzamban tették meg az utat, s onnan – néhány napi falatozás, pihenés, erőgyűjtés után – továbbszálltak a vezér parancsszavára dél-délnyugat felé avval a szilárd elhatározással, hogy a Tiszáig már meg sem állnak.

Az indulás szép volt. Jóleső, lelkesítő érzés: ott hagyni az egyre hidegülő északi mocsarakat jogosan remélve, hogy néhány hét múlva már a langyos afrikai vizek mentén üdülhetnek egész télen át, mikor odafent jégpáncél borítja a lápot. Már maga a felrepülés olyan diadalmos izgalom: egy kis tájékozódó futkározás után elkapni egy fel szálló légáramlást, és alig mozduló, kiterjesztett szárnyakkal lebegve emelkedni feljebb-feljebb, egyre feljebb. Azután krúgatva keringeni, miközben a vezér mindenkinek kijelöli a helyét: idei költésűek hátra, öregebbek, erősebbek előrébb-előrébb! (Mert a kezdők nem bírnák ki az erős légsúrlódást.)

Olyan jó érezni, hogy urai vagyunk a levegőnek, lebegünk, haladunk benne, minden szárnycsapás előbbre visz.

Igen ám, de mikor már jó kétszáz kilométert megtettek egyfolytában, olyankor a lelkesedést egyre jobban hervasztja a fáradtság s a követelőző gyomor. Egyre fásultabban, gépiesebben dolgoznak a szárnyak: gyorsan előre, aztán erélyesen oldalra, majd hátra (ez a két utóbbi az előrevivő mozdulat); közben a szárnyak végét kissé lefelé hajlítani (ez a fenntartó), akkor mind a kettőt visszahúzni a derékhoz, s megint előlről: előre, oldalt, hátra, vissza, előre, oldalt, hátra, vissza...

Miután már százezernél többször megismételték ezt a mozgáso-rozatot, szárnymozgató, oldalsó izmaik nyilallni kezdtek, s nyakuk-lábuk elgémberedett az állandó merev tartástól. (Jó lenne egy kicsit meghajlítani, megtáncoltatni azokat a zsibbadt lábakat!) Szemük káprázott a mélyen odalent folytonosan hátrafelé húzódó tarlok sárga sávjaitól, amelyek előre tágulnak, hátrafelé meg zsugorodnak szünet nélkül. Egyre csak szürkéssárgás, szabályos formájú, száraz szántók, sehol egy kis szabálytalan, csillogó tócsa, mocsaracska. A kukoricát már mind behordták a mezőkről, csak a kopasz tengeriszárak hajladoznak odalent. (Pedig egy kis jó, száraz tengeri nem lenne rossz, a sok egér, bogár meg nyálkás csigabiga nyomtatékául.) Az erdős Kárpátok barnuló bükkösei-re és haragoszöld fenyveseire nem is jó letekinteni: ott aztán igazán nem terem semmi nekik való.

Mikor a hegyeket elhagyva a Munkács és Porogjász közötti síkság – az egykori Szernye-mocsár – fölé értek, a lankadó csapat újult erővel kezdte szeldesni a levegőt. Innen is, onnan is halk krúgatás hallatszott, majd a vezér erélyes, erős hangja:

– Krú, krui, kruó!

Ez a rövid, tömör mondat a mi terjengős emberi nyelvünkre lefordítva körülbelül ezt jelentette:

Kitartás, fiaim! Már nincs messze a Tisza! Majd ott, a holt Tisza-ágaknál meg a Csaronda partján találunk annyi ennyivalót, amennyi belénk fér!

Mikor a porogjászi szőlőhegyek fölé érve megpillantották a Bábotka hajladozó nádasai között felcsillanó mocsári vizeket, a csapat olyan elemi erejű, türelmetlen kiáltozással kezdte követelni a leszállást, hogy a vezér nem állhatott ellen a közhangulat nyomásának. Kiadta a parancsot a leszállásra, és a csapat boldog krúgatással ereszkedett le

a mocsár partjára. Annyira el volt gémberedve a lábuk, hogy még enni sem tudtak hamarjában. Előbb elkezdtek hajlítgatni zsibbadt végtagjait. A vezér középre állt, úgy dirigálta a darutáncot...

Forbáthék kocsija nem sokkal előbb kanyarodott be a muzsaji útra, a grófudvar kerítésének sarkánál.

– Mamuka, darvak, darvak! – lelkesedett Lajoska. – Tessék nézni, leszállnak, leszállnak! Tessék nézni, táncolnak!

22. fejezet

AZ ÉLET TITKA

1909 tavaszán Lajoska tízéves volt; ekkor már mindenfelől ostromolni kezdte fogékony lelkét az élet nagy misztériuma, fel-fellebbentvén előtte fátylait.

Esténként fel kell figyelnie a macskák különös, kéjes szerelmi dalára! Kinéz az ablakon a Deutschék kertjébe: két macska kuporog a fűben egymással szemben a holdvilágos estében, és valami furcsa, lágy, érzélgős, szinte emberi hangon énekelnek egymásnak. Ha az egyik néhány lépést tesz a másik felé, akkor az ugyanannyit lép hátra, de a távolság nem változik közöttük, nem tágítanak egymástól, és csak énekelnek tovább. Nyugtalanító valami ez a macskahangverseny! Mi lesz vajon ebből?

Egyszer korán reggel kimegy a kertbe – hát a tornahely szélén, egy virágzó meggyfa alatt az ő macskájukra, Lilire ráugrik egy idegen macska. Görcsösen átöleli első lábaival, és olyan furcsán izeg-mozog rajta, mint Matasowszky Bundzi, mikor ráugrott a szobalány hátára. Előre-hátra jár a fenéke, a farka meg ide-oda. Csak nem akarja megölni Lilit?! De nem, mert az meg se mozdul, meg se mukkan, csendesen fekszik alatta a földön.

Mi lehet ez?

Nem sokkal később meg arra figyel fel, hogy a gerlicéi egészen furcsán kezdenek viselkedni: egymásba akasztják a csőrüket, s huzigálják egymásnak a fejét erre-arra, mintha csókolóznának. Azután szétválnak, s az egyik elkezd bólogatni a másik felé. Az is bólogat egy darabig, majd lekuporodik a földre. Akkor az első ráugrik, és kiterjesztett szárnyakkal egyensúlyozva magát ott mocorog rajta – a farka valósággal reszket –, azután leugrik róla. A másik megrázza magát, s utána tovább sétálnak a homokos kerti úton egymás mellett, mintha semmi se történt volna.

Májusban két összeragadt cserebogarat talált egy körtefán. Odavittte őket Zolihoz:

- Miért ragadtak ezek össze?
- Biztosan csirizbe léptek – felelte Zoli nevetve.

Na jó, de még aznap hat ilyen összeragadt cserebogarat talált. Az egyik éppen akkor fordult le a másiknak a hátáról, s aztán úgy maradtak, farkukkal összeragadva. Hát az lehetetlen, hogy mind a hat csirizbe lépett volna. Különben nincs is a házban csiriz!

Nem sokkal ezután egy szép májusi reggelen Forbáth Micuval elindultak a szőlőbe. Micu – már másodikos gimnazista lévén – kis flóbertpuskát kapott az apjától, s most rigókat szeretett volna löni. Lajoska kérésére megígérte, hogy majd odaadja neki a flóbertet, ő is löhet vele egyet-kettőt, de fogja be a száját, és el ne kottyantsa Lajos bácsi előtt a dolgot, mert negyedosztályos elemistának még nem való fegyver a kezébe.

A református temető felé közeledve megpillantották a kerülőt: egy lovat vezetett befelé a méntelepre kötőfékszáron. A fényes szőrű, virgonc kis pej kanca időnként megállott, csengő hangon felnyerített, majd farkát félreecsapva, hegyesen, szaggatottan hátra-hátravizzentett, tátogva, mint a harcsa szája.

– Gyere csak, gyere! – szólt rá a kerülő. – Majd elintézzük mindjár’ a te bajodat! – Huncutul rákacsintott Lajoskára, s intett neki, hogy jöjjön utána. Azzal berúgta a méntelep kapuját, bevezette a lovat, s a kapu becsukódott mögöttük.

Akkor Micuval együtt elindultak a méntelep felé, de Lajoska nem mert beszélni, mert valahogy azt olvasta ki a kerülő szeme villanásából, hogy odabent valami titkos, valami számukra tilalmas dolog készülődik.

Megálltak a deszkakerítés mellett, s odatapasztották szemüket egy széles hasadékhoz.

A méntelep udvarán körülbelül embermellig érő, rövid deszkapalánk állott az istálló ajtajával szemben, majdnem merőlegesen a kerítés irányába.

A kerülő beszólt az istállóba, s azután odavezette a kancát a palánk jobb oldalához farral a két fiú felé. Nemsokára az ól mélyéből nyerítés hallatszott, mire a kanca is felnyerített. Akkor két piros nadrágos, barna zubbonyos méntelepi huszár hosszú kötőfékszáron kivezetett egy kis termetű, csuka orrú, fehér arab mén lovat. Odaállították a palánk másik oldalára, a kancával szemben. A fehér csődör felemelt fejével szimatolt, szaglászott a levegőben, majd odanyúlt a kanca vékonyához, és harapdálni kezdte. A kanca felvisített, s vagy kétszer belerúgott a deszkákba, de aztán odanyomta farát a palánkhöz, és hagyta, hogy a csődör ajkával tapogassa, harapdálja az oldalát.

– Fel lehet papucsolni – mondta az egyik katona. – Már megállja! – Azzal visszavezették az arab mént az istállóba.

– Ez vót a próbacsődör – súgta Micu Lajoskának. – Mingyár’ jön az igazi!

Most a csödörösök kihoztak két vastag bőrpapucsot, átvezették a kancát a palánk istálló felőli oldalára, és farral az ól felé fordították. Az egyik huszár felemelte a ló első bal lábát, hogy ne tudjon rúgni, a másik meg nekinyomta magát az oldalának, felemelte a hátulsó jobb lábát, és rácsatolta a bőrpapucsot, majd ugyanígy a bal hátulsóra.

Lajoska hevesen dobogó szívvel, izgatottan figyelt: vajon mi lesz ebből?

A két pirosnadrágos visszament az ólba, a kerülő meg a palánkra könyökölve kötőfékszáron tartotta a kanca fejét.

Egyszer csak szilaj nyerítés hangzott fel az istállóból, s előbukkant egy hatalmas, lobogó sörényű, fekete mén, oldalán a két csatlós.

A fekete csödör felemelte fejét, ráncolva felhúzta a felső ajkát, és erős fogait kivicsorítva szimatolni kezdett valami mohó, buja, szinte emberi kifejezéssel.

A csödör most nagyot horkantott, felágaskodott, majd táncoló léptekkel elindult a kanca felé. Ő is megharapdálta a vékonyát, mint előbb a másik, majd újra felágaskodott, és rádobta a szügyét, egész elülső testét – ez a hatalmas, fejedelmi állat – a kicsiny, karcsú kanca hátára.

– Jaj, le fog rogyini alatta! – kiáltott fel Lajoska ijedten.

– Pszt, fogd be a szád! – sziszegett rá Micu. – Ilyenkor nem szabad zavarni.

Lajoska nem látta a csödör hasát, mert az innenső oldalon álló huszár eltakarta előle. Az jobb kezével a fékszárat fogta, baljával meg valamit babrált a mén hasa alatt, majd nekinyomta öklét a kanca oldalának, mintha támogatná, hogy össze ne rogyjék.

– Mehet! – mondta, mint valami vonatindító.

A félelmetes, hatalmas, fekete mén a kis karcsú pej kanca marját, nyakát harapdálta, s apró, toporzékoló léptekkel haladt előbbre-előbbre. Fényesen domborodó, fekete farán meg-megrándultak az izmok a furcsa, ritmikus lökő mozdulatoktól. Hullámos, fekete farka lobogott, mint a zászló.

Olyan ijesztő, bizarr látvány volt ez, hogy Lajoska szorongva hátranézett: vajon nem látja-e valaki, hogy ő ezt látja?

Az is csodálatos volt, hogy ez a kanca az előbb még olyan szilajon ficánkolt, vihorászott – és most meg se nyikkant, meg se moccan a ropant fekete állat támadása és súlya alatt. Meredt szemmel bámult maga elé, mintha nem is látná azt, ami előtte van, s alig észrevehetően ingott előre-hátra.

Egy parasztasszony jött az udvar mélyén levő bikatelep felől, kezében vederral, s ahogy odaért, félrefordította a fejét. Ebből Lajoska megértette, hogy ez csakugyan valami titkos-tilalmas dolog lehet, amit nem szabad akárkinek meglátnia.

Most a fekete csődör elengedte a kanca nyakát, kettőt lépett hátrafelé, s aztán valami ernyedt, bágyadt mozdulattal, amely teljességgel elmentmondott előbbi erőszakos, támadó fellépésének – leszállt a kancáról...

– Mi volt ez, Micu? – szólalt meg Lajoska, mikor befordultak a szőlő kapuján. (Beletelt jó néhány perc, amíg le tudta küzdeni felindultságát, annyira lenyűgözte ez a félelmetes látvány.)

– Ez? Ez az élet titka – felelte Micu nevetve.

– De én komolyan kérdeztem! – türelmetlenkedett Lajoska. (Zolától is gyakran hallotta ezt a bosszantó, buta választ, ha a macskák meg a gerlicék furcsa viselkedése felől érdeklődött.) – Na, mondd meg, de igazán, mi volt ez?!

– Hát ide figyelj, de becs' szóra, hogy senkinek se fogod elkotyogni?

– Dehogyan fogom. Becsületszavamra!

– És különösen azt, hogy tőlem hallottad, mert akkor beledoblak az Égresbe!

– Nem fogom senkinek. Na, mondd!

– Hát ide hallgass! Leültek a taposóval szemben levő nagy diófa alá, és akkor Micu beavatta Lajoskát az „élet titkába”.

Izgatott kíváncsisággal és kissé borzongva hallgatta Micu felvilágosításait. Sokáig nem akarta elhinni, hogy ilyen furcsa, ilyen szégyellni való műveletek előzik meg az emberek születését; mindenkiét, az övét is!

– De, Micu, hát apuka is így csinált, izé... – nem merte kimondani, hogy kivel – szóval, ő is így... mielőtt én megszülettem? Az nem lehet!

– Hát persze, hogy ők is, te számár. Mindenki így csinálja, ha nagy lesz!

Lajoska szótlánul nézett maga elé. Valami megvilágosodott előtte, s valami összeomlott benne. Már beleharapott a Tudás Fájának gyümölcsébe, s ezzel lezárult életének első, paradicsomi korszaka.

23. fejezet

A VINCELLÉR LECKÉI

Az „élet titkának” megismerése egy időre erősen felkavarta Lajoskát, és kínosan megzavarta szüleiről alkotott elképzeléseit. Borzongó kíváncsisággal kezdte figyelni apját, anyját: hátha ők is úgy csinálják, talán még most is éjszakánként?

Ám nemcsak a szüleine – minden felnőttre gyanakodva nézett azóta. Mindenki gyanús, aki nagy! Hátha éppen az éjjel csinálták úgy?!

Félelmes, furcsa álmai voltak. Egyszer szakállas, fekete csődört látott, meg egy nagyon ismerős pej kancát, amint nyerítve kergetőztek egy rövid deszkakerítés körül. A pejő fel-felvisitott, és olyankor belerúgott a kerítésbe.

– Ez hihetetlen! – nyerített a kanca. – Ez hi-hi-hi-hihhetetlen! – De látni lehetett, hogy nem komolyan tiltakozik, s ebben volt valami szívet szorongató.

Azután a csődör horkolva, felső ajkát ráncolva felágaskodott, már úgy volt, hogy nekimegy, ráugrik... Akkor Lajoska sikoltva felébredt.

Máskor meg két macska lapult a fűben, egymással szemben, és lágy, érzéki hangon énekeltek. Az egyiknek kandúrbajsa volt, de bajszkötővel lekötve.

Ha egyedül maradt, nagy szívdobogások közt kikereste a lexikonból meg *Az Egészség Enciklopédiája* című népszerű orvosi könyvből a nemi életre vonatkozó részeket. Borzadva nézegette az embriószörnyeket, az emberi magzatokat. Az egyiknek óriási, torz feje, mint valami idéltlen törpéé, merőlegesen előrehajlott rettentően kidomborodó hasáig; végtagjain békauszonyok voltak, és vastag, dudoros farka hurkaszerűen a hasa alá kunkorodott, mint valami felfújtt disznóhólyag. Hát ilyen volt ő is születése előtt? Szörnyű! És az a magzat egyre nő, nő. Teremtő Isten, hogy fog az kiférni?!

Azután a szüléssel együtt járó halálos veszedelmekről olvasott: gyermekági láz, petefészek-gyulladás, méhrák... Ó, ha mamuka újra szülne, és belehalna! Könyörögni kezdett Istenhez, hogy édesanyja ne szüljön többet, és ne haljon meg! A templomba most nemcsak vásárnapként, hanem mindennap elzarándokolt, sőt titokban a katolikus templomba is belopakodott néha, mert oda akármikor be lehet menni, meg aztán az nagyobb vallás, úgy mondják, sokkal több híve van, ott talán az Úristen is jobban meghallgatja az imádságot.

Mikor aztán a sok imádkozás megnyugtatta, lecsillapította szorongó szívét, lassanként másképpen kezdett gondolkozni az „élet titkáról”. Elfogta a büszkeség, hogy ő mi mindent tud. Ezt valakinek el kellene mondani, de kinek? Testvéreinek nem merte, azok összeszidnák vagy elmondának mamukának... Jucit, a szomszédék kislányát be lehetne avatni, az nem fogja továbbadni.

– Te Juci! – kezdte el egy júniusi délután a kert végében, egy óriási bodzabokor mögött – én tudom, hogy születik a gyerek. Elmondjam?

Juci mosolyogva bólongatott, és Lajoska beszámolt mindenről, de a kislányt nemigen lepte meg a felvilágosítás, ő már sok mindent tudott erről a dolgról, talán többet is, mint Lajoska.

Akkor kigombolkoztak, és elkezdtek vizsgálgatni egymás titkos testrészeit. Végül Lajoska merészen megpendített egy gondolatot:

– Csináljuk úgy, mint a nagyok: játszunk papát-mamát!

Juci nem volt ellene a javaslatnak. Erre összekapaszkodtak, és ideoda tologatták egymást, miközben a gyermeki, de már szabályszerűen támadásra kész fallosz a kislány vénuszdombjának alját ostromolta. A szándék mindkettőjük részéről egészen komoly volt, de fejletlenségük miatt természetesen nem járhatott sikerrel, inkább csak „erkölcsi” gyönyörűséget éreztek, hogy ők már milyen nagyosak, milyen felnőttesek!

Nyár elején megérkezett a herkényi Forbáth lányokból három: Joli meg Irénke, ez a két szép, barna, eladó lány, s velük jött a kis Éva is, aki két vagy három hónappal idősebb volt Lajoskánál.

Forbáth Pista, Herkény, a herkényi lányok! Ezek mindig a nagyobb mód, a magasabb életforma, az előkelőség szelét-szagát hozzák magukkal. Hiába hangoztatta Farkasházyné, az öreg Forbáth nagyon szűkös viszonyok között élő testvérhúga, hogy Forbáth Istvánné Huszár Ilonka nem nemesleány, nem a „jó” Huszárokból való – falra hányt borsó. Herkény az több ezer holdat jelentett, húszszobás kastélyt, tízholdas parkot!

Farkasházyné a gyönyörű Forbáth Irénke fényképét nézegetve egyszer megjegyezte:

– Istenem, mit tesz egy pesti szabó kezéből kikerült ruha! Milyen másképp mutatna az én Margitkám, ha ilyen toalettekben járhatna!

De hát ez csak olyan anyai irigység szülte mellébeszélés, mert Forbáth Sárika például porogjászi varrónővel varratja a ruháit, és mégis a legszebb lány vármegyeszerte, sőt felkapottabb, ünnepelebb, mint Forbáth Irénke, mert étellel teljesebb. Irénke gyermekkorában átment

egy súlyos skarláton, s az valahogy kiölte belőle a kedélyt. Gyönyörű volt, de olyan dekadens, bágyatag szépség. Ő semmit sem örökölt apjának katonás keménységéből. Forbáth István keményen ropogtatta az r-eket – Irénke viszont már nem is raccsolt, ő v-vel beszélt – Ivénke. S ahogy ölébe ejtette lágy, fehér karját-kezét, mint valami eső után sóvárgó, bágyadt virágszárakat, ez a törékeny, befolyásolható, nagyon nőies női egyéniség szinte kihívta az igazi, férfias férfiak vágyát, hogy gondolatban megragadják, leigázzák, és megtanítsák a szerelemre.

Na, Jolit azt osztán más fából faragták! Nem volt olyan szép, mint a húga, de csupa élet, kedély és erély. A gazdálkodás minden csínja-bínja a kisujjában, a lovat is jól megülte, és vadászatokon nem maradt el a férfiak mögött. Hatalmas, erős termete, csillogó, barna szeme és kedvesen, kotnyelesen pisze orra közvetlen, szókimondó, pajtáskodó természetéről árulkodott.

Lajoska mindezekből persze semmit sem fogott fel, ő csak annyit vett tudomásul, hogy itt van két szép, titokzatos nagylány, idegen szagokat hoztak, nem az ő világába valók. Ő Évához húzódott, hiszen még emlékezett rá, hogy most négy éve hogyan játszottak ők állatkertesdit a zongora alatt: ő mint oroszán játékból harapdálta az Éva jó kis meleg nyakát.

Éva most olyan volt, mint egy kis szelíd, barna, ciprusi macska. Ő hasonlított legjobban az anyjukra valamennyiök között: olajosan fénylő, barna szeme, sűrű, sima, barna haja volt, s a bőre télen-nyáron egyformán bársonyos barna. Raccsolva beszélt, mint az apja, de nem olyan keményen.

Forbáth István nehezen engedte le két nagylányát a bátyjához, mert a porogi Kürthy atyafiság ifjú férfi sarjairól szállongó rossz hírek őhöz is eljutottak. Bele ne találjanak szeretni valamelyikbe: a kicsapongó Boronkay fiúkba vagy a még rosszabb hírű Gálszécsy Ödönbe!

Persze, alighogy megérkeztek, Boronkay Gyula mindjárt lecsapott Jolira, s mint már említettük, halálig tartó szerelemre gyulladt iránta. Sokszor mondta később, hogy ha Jolit hozzáadják, meg tudott volna javulni. Csakhogy ez a nagyon jó szemű, egészséges ösztönű leány nem állt ám egykönnyen kötélnek. Szívesen eltréfálkozott vele, élvezte a Gyula csapongó szellemességét – de mikor komolyabbra fordult a dolog, értésére adta, hogy amíg ki nem fizeti adósságait, meg nem szerzi a diplomát, és rendbe nem hozza a birtokát, addig ne is gondoljon házasságra.

Ödön Irénkét vette ostrom alá – talán, hogy bosszút álljon Enyedy Margitka kosaráért, bár hiszen Margitka nem titkolta, hogy szereti, de ő is olyasfélét mondott neki, mint később Joli Gyulának.

Iréнке, sokkal puhább egyéniség lévén, mint a nénje, hamarosan beleszeretett az elegáns, finom arcú fiatalemberbe. Szerencséjére Ödönke bőségesen gondoskodott róla, hogy a házasság meg ne valósulhasson.

Na de ezek már későbbi események, egyelőre vígan folyt az enyelgés a Kürthy–Forbáth vonalon, vagyis a flört, ahogy akkoriban nevezték elegánsan, divatosan.

Lajoska csodálkozva figyelte, hogy ezek a nagy gavallérok mennyi mindent eltérnek a lányoktól. Ajándékokat, virágot, zserbót hordoznak nekik – azok meg nemegyszer pofon legyintik őket, s a két fiú nevetve zsebre vágja az ilyesmit, még örülnek is neki, azt mondják: a pofonért csók jár. Micsoda marhaság! Megfogadta, ha ő nagy lesz, nem fog ilyen szemtelenségeket eltérni a lányoktól!

Egyszer Irénke a szőlőben nekitámaszkodott a borház falának; erre Gyula felkapott egy kétágú favillát, és tréfából odaszorította vele a lányt a falhoz a nyakánál fogva. Akkor Ödön odaugrott, és kétszer megcsókolta. Mikor azután Gyula levette nyakáról a villát, Irénke kétszer pofon vágta Ödönt:

– *Kikévé* magamnak ezt az *ovcátlanságot!*

Ödön meg csak nevetett, hogy ő már előre megkapta a jutalmat a pofonokért.

Lajoska és Éva között nem fordultak elő ilyen buta jelenetek. Évike nagyon jó és engedelmes kislány volt. Mikor Lajoska beavatta az „élet titkába”, ellenkezés nélkül követte az ólpadlásra, hogy vele is eljátssza a „papa-mama” játékot.

(Jó egy évtizeddel később, mikor halálosan beleszeretett Évába, néha szédülve-borzongva gondolt vissza ezekre az ólpadlási játékokra: milyen közel volt a „boldogság kapujához”! De hát szerelmes, felnőtt fejjel még csak célzást sem lehetett rá tenni.)

Most, hogy benne volt a dologban, egyáltalán nem tudta felfogni ezeknek a titkos próbálkozásoknak a jelentőségét. Azaz talán megérezte, hogy azoknak így, ebben a korban valóban nincsen semmi komolyabb jelentőségük. Egyszer például Évike dicsérte Micut, aki két-három évvel idősebb volt náluk, hogy milyen okos és ügyes fiú, hogy le tudja lőni a madarakat a fa tetejéről. Erre Lajoskát keserű féltékenység fogta el, s eszébe sem jutott – vigasztalásképpen –, hogy Éva mi mindent megenged neki, amit Micunak bizonyára nem engedne meg.

Ezen a nyáron lassacskán elhagyogatta a soron kívüli templomba járást, és ha vasárnaponként elvitték, már ismét olyan gépies szórakozottsággal énekelt meg imádkozott, mint a többi gyerek. Közben az ajtón ki s be szálldogáló fecskéket figyelte, vagy elgondolkozott olyan dolgokról, amelyeknek semmi közük sem volt az istentisztelethez.

Vallásossága ellanyhulásának az „élet titkával” való megbarátkozása, a „papa-mama” játékok és egyebek mellett külső oka is volt: egy új ember befolyása.

Az öreg Forbáth két évvel Lajoska születése után felépítvén a Hágcsó közepén szép, háromszobás, verandás új borházát, ezen a tavaszon elhatározta, hogy pincét fog vájlatni a „grófé” melletti meredek hegyoldalba, s a pince elé új, tágas prэшházat építtet. Ne kelljen sárba-fagyba a jó másfél kilométerre levő csigaszugi pincébe járni borért. Olyan vincellérre akart hát szert tenni, aki a kőművesmunkához is ért. Kapóra jött neki, hogy Barkó Józsi, a régi vincellér felmondott. (Valami kis földet örökölt a Tóháton.)

Nem sokkal ezután jelentkezett egy Takács Gazsi nevezetű ezermester. Mikor Forbáth megemlítette előtte, hogy építkezni akar, a vincellérjelölt – csinos, barna, göndör hajú, kék szemű fiatalember, olyan harmincéves forma – mindenféle gyűrött írásokat húzott elő a belső zsebéből, s azokról magyarázta, bizonygatta, hogy ő a vincellérség mellett kőműves is volt, mégpedig nem olyan akármilyen csiszlik segéd, hanem pallér: kétszobás házakat is épített. Sőt melleleg a kútúrúráshoz is ért.

Nahát, ez az ember valóságos ternó, ha csakugyan igaz, amiket állít – gondolta Forbáth, és közölte vele, hogy a kútúrúrást tudományát is lesz módjában gyakorolni.

– Ott van a Hágcsó oldalában, a kígyósi út mellett az a Csipás nevezetű forrás, azt befelé akarom vezetni, és kutat csinálni belőle. Tudja, az a sok szembajos, trachomás, csipás ember mind abba mosogatja a szemét, mert az a babona járja, hogy annak csodatevő hatása van. Aztán mind odaakasztgatják a forrás melletti orgonákra a véres-gennyes rongyaikat, amivel a szemüket törülgetik, elcsúfítják a szőlőm környékét.

– Tessék csak rám bízni, nagyságos úr, majd aprikálok én abbul olyan kutat, hogy csudájára járnak azok a csipások!

– A kútúrúrást meg a kőművesmunkát természetesen külön megfizetem. Majd megállapodunk...

– Jó’ van, nagyságos úr, nem fogunk összeveszni! – mondta Takács Gazsi bizalmaskodó mosollyal, kivillantva erős, fehér fogait.

Ez a bizalmaskodó hang nem volt ínyére Forbáthnak, szigorúan megköszöri a torkát:

– Hanem osztán a munkának rendben kell menni, rendet, fegyelmet kell tartani a munkások között, a szőlőben is meg az építkezésnél is, mert... – azt akarta mondani, hogy máskülönben nem leszünk jóba! De azután enyhébben formulázta a mondat végét: – mert különben elkanászodnak.

– Tessék csak rám bízni! Mert én kegyetlen jó ember vagyok avval, aki fikszum-fertig, de irgalmatlan kutya is tudok lenni, ha valaki nem paréroz a doppelrájba! Három esztendő t szógáltam öfelsege mundárjába: ká und ká infanteri regiment, numeró finvunzekcig.

Takács Gazsi nagyon szerette fitogtatni az osztrák–magyar közös hadseregben felszededetett német tudományát. Persze irgalmatlanul kitekerte a német szavak nyakát, a magyar jelzőket meg olykor szeszélyesen visszájukra fordította.

Forbáth hamarosan megállapodott az új vincellérral. Az istálló mellett volt egy régi magtár, azt kitatarozták, rendbe hozták, s abba költözött be Takács Gazsi a feleségével, Mariska nénivel, egy nagy termetű, szapora beszédű asszonysággal. (Barkó Józsiék nem laktak náluk, volt egy kis házuk a Pázsiton, onnan jártak ki a szőlőbe.)

Takács Gazsi büszkén mutatta be kőművesi tudományát a magtár átalakításánál. Közepébe közfalat épített, kétszobássá alakítván a nagy, tágas helyiséget. Azután kályhát rakott, tűzhelyet fabrikált, kimeszelte a falakat, felszerelte, kifestette az ajtókat, három hét alatt „fikszum-fertig” volt az egész.

Lajoska, mihelyt az iskolából szabadult, folyton ott lábatlankodott az építkezés körül, adogatta Gazsi bácsinak a téglákat, kavargatta a maltert. Mindig szerette az ilyesmit, és az építőkockák omlatag házikói után ezt most olyan valóságosabb, igazibb játéknak érezte.

Mariska néni hisztérikus, viharos szeretetnyilvánításai kissé visszariasztották („Jaj, Lajoska úrfi, drága szívem! jaj, egyem meg, milyen ügyesen tud segíteni!”), de Takács Gazsi meséit és különösen katonaelményeit nagy élvezettel hallgatta. Mert a vincellér munka közben mindig mesélgetett. Igaz, az ő anekdotái vaskosabbak, borsosabbak voltak a rokonságbeliekénél, de éppen ez adott nekik valami furcsa, izgató zamatot. Az álszent pap, a huncut cigány, a nőcsábító huszár meg a kikapós menyecske, ezek voltak adomáinak vissza-visszatérő hősei, a kádenciájuk rendszerint valami csattanós disznóság. Ezeket eleinte nem értette, de miután közben megismerkedett az „élet titkával”, lassacskán kapiskálni

kezdte őket, és boldogan, büszkén nevetett Gazsi bácsival együtt, hogy ő már tudja, miről van szó!

A vincellér ’vérbeli materialista volt, és pedig szigorúan kapitalista alapon. Istenről, lélekről, vallási dolgokról kaján gúnnyal beszélt: a papokat, mint afféle képmutató, s az asszonyokat holmi lelki maszlagokkal szédítő szoknyavadászokat „lelki csődöröknek” nevezte. Egyedül az anyagot tisztelte őszintén, s kiváltképpen az anyag nagy felhalmozódását: a vagyont, a gazdagságot. Neki magának ugyan nem volt semmiféle vagyona, ám a szegények negatív fantáziájával úgy képzelte, hogy a gazdag emberek mind boldogok, egyszerűen azért, mert nem szegények. És sohasem adta fel a reményt, hogy majd bizonyos úton-módon egyszer ő is vagyont fog szerezni. (Nyáron valami megbízással elküldték Ogmándra, s ott meggyőződött róla, hogy Forbáthnének a két szőlő mellett még 860 holdas birtoka is van. Azóta ő lett a család tekintélyének leglelkesebb hírverője, s magában örök hűséget esküdött a Kürthy és Forbáth nemzetségeknél.)

Mikor a magtár átalakításával elkészültek, Lajoska reggelenként, még jóval az iskola előtt, elkísérte Takács Gazsit a szőlőbe, mert ott bontakoztak ki csak igazán az ezermester vincellér varázslatos tudományai.

Az új borháztól a tervbe vett pincéhez vezető, gyepes út közepén mandulák, barackok és szilvafák között büszkén emelkedett a méhes, egy bástya formájú, kör alakú, nagy, sárga deszkaépület. Ezt is Forbáth Lajos építtette. Igaz, méhek már régen nincsenek benne, Barkó Józsi hanyagsága folytán egy részük elsonkolyosodott, elpusztult, a többiek meg lassacskán elrajzottak más helyekre. És Forbáth megunt a méhészkedést, nem volt kedve újakezdeni. De azért a méhes különös, impozáns, sárga épülete tagadhatatlanul növelte a Hágcsó tekintélyét. A „méhes”, Forbáthék hágcsói méhese! – mondogatták a porogjásziak tisztelettel. Már messziről látni lehetett, akármerről közeledett a szőlő felé valaki.

A méhesben, egy elárvult Boczonády-féle kaptár mögött tartotta Takács Gazsi ócska, elöltöltős mordályát, mert szenvedélyes és rendkívül ügyes orvvadász volt ökelme. Kora reggel, mikor Forbáth bíró még az igazak álmát aludta, evvel a muzeális külsejű, öreg flintával gyönyörűen lepuffantgatta a szőlő között lapuló nyulakat, foglyokat. Forbáth Lajos vadásztársulati elnök volt, és szebbnél szebb winchester- meg lancaster-puskák lógtak a fegyvertartóján – de az elöltöltős muskétával lesipuskázó vincellérnek az étlapján sokkal gyakrabban szerepelt a vadhús, mint

az övén. Nemegetszer Lajoskát is megvendégelte nyúl paprikással meg szalonna közt nyárson sült fogolypecsenyével. Sőt végül megtanította a puskával való bánás titkaira is.

Hallatlan, szívet dobogató öröm volt az, mikor Lajoska a nagy cseresznyefa alatt meghúzódva az első szarkát lelőtte. Lassan, óvatosan emelte a nehéz fegyver csövét a levelek között csörgő, tarka madár felé. Már benne van a célgömb a célzó nyergében, s az egész a madár fehér mellén feketélik. Na, most! Elrántja a ravaszt: dörrenés, füst, puskapor-szag, észre sem veszi, hogy a puska tusa jól pofon vágta, csak azt látja, hogy a madár összecsuklik, és lepottyan a lába elé. Borzongó izgalommal felkapja a földről a véres, meleg madártestet.

– Eltaláltam! Gazsi bácsi, eltaláltam!

– Jó’ van, Lajoska úrfi! Jó stüszi lesz magából! De nehogy szóljon a puskáról a nagyságos úrnak, meg másnak se, mert elemistának még nem szabad, osztán megharagudna, hogy a kezibe adtam. (Arról persze bölcsen hallgatott, hogy neki magának nincsen fegyvertartási engedélye.)

Dehogyan mondta el Lajoska, dehogyan mondta! Nagyon megszerette Takács Gazsit, hisz tulajdonképpen ő ébresztette rá, hogy a szőlőjük micsoda paradicsom, milyen lehetőségek vannak benne. Hát még a meséi, az anekdotái!

A vincellér látva, hogy az úrficska nem botránkozik az ő kegyetlen történeteiben, egyre bátrabban gúnyolta előtte a papokat. Lajoska valami szórakozott, gyermeki élvezettel leste a szavait. Eleinte nem is vette észre, hogy ezek a tiszteletlen beszédek merőben ellenkeznek mindazzal, amit édesanyjától meg az iskolában a hitoktatótól hallott. Lassan-lassan azért derengeni kezdett benne a két világszemlélet közötti különbség, de minthogy Takács Gazsit nagyon megszerette, hovatovább a véleményei is belopakodtak a lelkébe. Hiszen igaz, ezek tilalmas dolgok – de hát minden tilos, ami igazán érdekes: például a titkos vadászatok meg a „papa-mama” játékok az ólpadláson...

– Tudja, Lajoska úrfi – mesélte egy alkalommal, miközben a nap-számosok között reggelihez való szalonnáját sütögette –, vót Komáromba’ egy plébános, az nagyon szépen tudott beszélni a másvilágrul. Jár-jatok szorgalmasan a templomba, keresztény felebarátaim – azt mondja –, és imádkozzatok áhíthatosan, mert aki sokat imádkozik, az majd bejut a mennyek országába. És hogy az milyen gyönyörű, milyen boldogok lesznek ottan! A földi boldogság a’ csak kismiska ahhoz képest. Na jó’

van, egyszer át kellett menni a papnak a Duna másik ódalára. Felfogadta a révészt, hogy vigye átal. Beültek a csónakba, osztán a révész hajtotta a ladikot átal fele. Hát alighogy a Duna közepire értek, egyszer csak kegyetlen nagy vihar támadt: fújt a szél csudájul, akkora hullámok jöttek, majd felburétották a csónakot.

– Na, főtisztelendő úr – azt mondja a révész –, ha így megyen tovább, nemsokára megláthatjuk a mennyországot!

– Jaj, fiam – azt mondja a plébános –, az Isten őrizzen meg bennünket attul!

És Takács Gazsi a gyengébbek kedvéért meg is magyarázta a történet tanulságát. A napszámosok között voltak vallásosak meg vallástalanok, de a vincellér iránti tiszteletből a legvallásosabbak is együtt nevettek vele a papellenes történeten.

– Gazsi bácsi – kérdezte Lajoska –, mi történik az emberrel, ha meghal?

– Elrohad – felelte a vincellér fölényes tömörséggel.

Ez nem tetszett a gyerekeknek, túl ridegnek és csúnyának találta. Ám a mennyországtól megijedt plébánoson sokat nevetett. Szerette volna elmondani odahaza, de nem merte.

Egyszer meg arról mesélt Takács Gazsi, hogy szolgált ő valamikor egy szőlősgazdánál, az „Pösze Bandinak” nevezte az Úristent. Ha nagy vihar jött, felkiabált az égbe:

– Ne dörömbölj, Pösze Bandi, mert lelőlek! – azzal felkapta a dufla-puskáját, osztán ájn-cváj, kétszer fellőtt az égbe.

– És nem történt semmi baja? – kérdezte Lajoska ijedten.

– Dehogy történt. Mai napig él, kutya baja sincsen!

Hát ezt azért nem lett volna szabad csinálni – gondolta a gyerek, bár imponált neki a szőlősgazda merészsége. Vajon mit szólna ehhez mamuka meg apuka?

Igen, a szülei vallásos emberek voltak, bár kereszténységük, szigorúan véve, nem nyugodott teljesen evangéliumi alapokon, volt némi racionalista meg itt-ott egy kis pogányos színeződése. Forbáthnének például nagyon erős volt az istenhite: vasárnaponkint a templomban buzgón imádkozott családjáért, hazájáért, betegség sújtotta rokonaiért, de amellet az egyházat igen hasznos osztályvédelmi intézménynek tartotta. Gyakran hangoztatta ő is, akárcsak Gálszécsy Ferenc meg más rokonai, hogy a vallás nagy vigasztaló a szegény emberek számára, meg hogy „a hit sok minden rossztól visszatartja a népet”. S a Bibliát nem szívesen

olvasta. Az Ószövetségtől visszariasztotta, hogy ott gyakran a huncutok diadalmaskodnak a jámborak fölött. Lám, az az agyafűrt Jákob is hogy becsapta apósát azokkal a tarka bárányokkal, aztán mégis ő lett a nagy pátriárka, a nemzetség továbbvivője. Dávid király meg elcsábított egy férjes asszonyt, Betsabét, és ráadásul az urát csalárd módon elveszejtette a csatában, és mégis szent Dávidnak nevezik!

Az Újszövetségben többek között az ördögüzési jelenettől hőköltette vissza racionális nevelése. Jézus kínszenvedéseit meg sohasem bírta végigolvasni, annyira elfacsarodott tőle a szíve. (Titokban elvárta Istentől, hogy akkor tetszett volna neki csodát tenni, mikor az ő egyszülött fiát odaállították a keresztfa alá. Akkor kellett volna lesújtani a hitvány farizeusokra, meg azokra a kegyetlen katonákra még mielőtt felfeszítették Jézust!)

Forbáth Lajos is jó református embernek tartotta magát, templomba is eljárt sátoros ünnepeken, de ha nem úgy alakultak a dolgok, ahogy kívánta, akkor bizony pogányosan megmondta a véleményét az Úristenről. Mikor például ötször-hatször is hiába permetezték a szőlőt, mert újabb és újabb esők megint csak lemosták róla a rézgálicot, akkor Forbáth Lajos ég felé fordította az arcát, és megfenyegette az eget urát mutatóujjával:

– Na, öreg, ha csak így tudod kormányozni az időjárást, akár abba is hagyhatnád!

Akárcsak a régi, pogány magyarok, ha az öregisten nem méltányolta áldozataikat, nem teljesítette kérésüket. De miután sárba taposták és megköpdöstek a hálátlan istenbálványt, szépen megtörülgették, visszaállították a helyére, és megint csak áldoztak neki szorgalmasan: hátha megjavul, így Forbáth Lajos is csak eljárógatott a templomba az ilyen kifakadások után, talán meg is bánta hirtelen szavait...

Szóval, nyár vége felé Lajoska teljesen Takács Gazsi „szabadgondolkodó” befolyása alá került. A következő tavaszon azonban történt valami, ami kissé megingatta a hitetlen vincellérbe vetett hitét. Miután elkészült a pince meg előtte az új présház, Takács Gazsi hozzáfogott a kútásáshoz, hogy majd abba folyjék a csodatevő „csipás forrás” vize, ne kifelé a kigyósi út árkába.

Lett erre nagy felháborodás a környékbeli csipások, trachomások körében. El akarják venni tőlük a csodatevő forrás vizét! Istentelenség! Embertelenség!

Egy este Takács Gazsi nevetve mesélte gazdájának rendes napi beszámolója után, hogy a csipások megátkozták. Ő lenn dolgozott a készü-

lő kútban, vagy három méter mélységben, egyszer csak hallja ám, hogy odakint a kigyósi úton nagy a zúgás-morgás. Felmászik a gödör szélire, hát összegyűlt a forrás előtt a sok csipás szemű, osztán átkozzák, pocskondiázzák a kútásót.

– Hogy az Isten verje meg, aki elveszi tüllünk a forrást! Guruljon rá a kü! Törjön el a keze!

– Osztán maga mit felelt nekik? – kérdezte Forbáth.

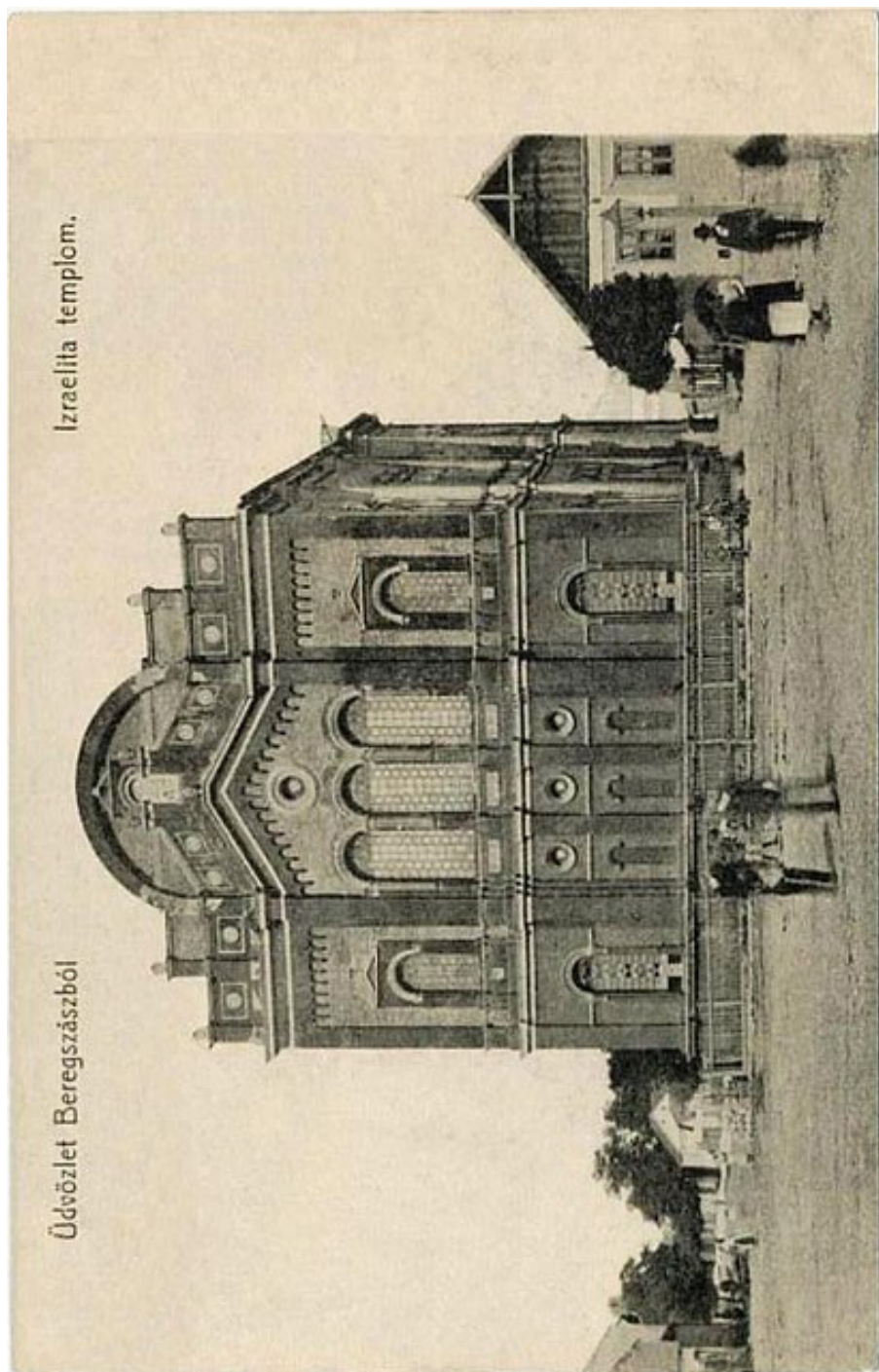
– Azt, hogy „bolond lyukbul bolond szél fúj”. Az Istennek más dóga van, ha van, mint hogy az én kezemre gurigázza a köveket. De majd gurétok én az ü fejökre olyan követ, ájn-cváj, hogy arrul kódulnak! Csak sokat jártassák a pofájukat!

– Na-na! – intette Forbáth. – Nem kell kikezdeni az ilyen népséggel, még valami kárt tehetnek magában vagy a kútban!

– Csak azt próbálják meg! Ott van az én... (azt akarta mondani, hogy ott van az ő jó öreg puskája a méhesben, de még idejében észbe kapva másképpen folytatta) – ott van az én hosszú nyelű baltám meg a disznóölő bicskám, hát csak jöjjenek!

Lajoska végighallgatta ezt a beszélgetést, és kíváncsian várta a fejleményeket.

Harmadnap Takács Gazsinak kútásás közben rágurult egy kő a kezére, és eltörte a bal csuklóját. Ez nagyon megdöbbsentette a fiúcskát, eltöprengett a dolog fölött, s megint sűrűbben kezdett templomba járni.

24. fejezet

EBÉD ELEK BÁCSINÁL

1909 nyarán a fiatal nemzedék egyik-másik tagjáról aggasztó hírek érkeztek: Boronkay Gyuláról kiderült, hogy négy esztendő alatt egyetlen egy alapvizsgát sem tett le a kassai, eperjesi és mármaroszigeti jogakadémiákon, amelyeket végiglátogatott, azaz kerülgetett, míg adósságait már csak ötjegyű számokkal lehet kifejezni!

Gálszécsy Ödönről jobb nem is beszélni! Szegény Margó sem sok örömet szerez a szüleinek. Gálszécsyék a tavasszal férjhez adták, azt gondolván, hátha így majd lecsillapodik az a veszedelmes, nagy, férfibolond természete. Kóródy János, egy bika termetű, elszegényedett kisnemes vállalta a csillapító szerepét a szép hozomány reményében. Botpaládon, egy Szatmár megyei falucskában jegyzősködött, oda vitte ifjú feleségét. Margó, mióta férjhez ment, állítólag megbecsüli magát, abbahagyta a nagy demokratikus szerelmi levelezést. Igen ám, de most meg a féltékenységgel csinálja a botrányokat. Annyira félti azt a hatalmas, nagy erejű férjét, hogy mind gyanúba fogja a csinosabb falusi menyecskéket: kiáll a kiskapuba, és sorra lekurvázza, leringyózza őket. Nem is jó rágondolni!

Mindezek tetejébe július elején egy vasárnap délelőtt Kürthy Elek bácsi, az örök tréfacsináló öreglegény szokatlanul szomorú arccal állított be Forbáthékhoz. Utolsó kis darab földeskéje is elúszott, elárverezték. Csak a zápszonyi házikója maradt meg, abban fog meghúzódni, ha elnyugdíjazzák az eszenyi zsilip mellől.

– Hát, kedves húgaim, öcsém – mondta az öreg lehorgasztott fejjel –, az idén már nem vendégelhetlek benneteket. Nem lesz több Elek napja Eszenyben!

A Kürthy lányok szomorúan hallgatták Elek bácsi bejelentését. (Emma, Kata meg Irén is Forbáthéknál ebédelt ezen a szomorú vasárnapon férjestül.)

Mikor Elek bácsi ebéd után elment, Forbáthné lehívta a kertbe a másik három asszonyt.

– Tudjátok, mit gondoltam? – kezdte szapora szóval, hogy feltörni készülő könnyeit elfojtsa. – Elek napját meg kell ünnepelni, ha török, ha szakad! Elkészítjük, összeadjuk az enni-, innivalókat, osztán kivisszük

Eszenybe meglepetésszerűen. Hála Istennek, vagyunk elegen Kürthy jányok: az egyik megsüti a rántott csirkét, a másik megfőzi a töltött káposztát, a harmadik a tésztákat, tortákat. Mit szoltok hozzá?

A másik három nagy lelkesedéssel fogadta az ötletet. Ha sajnálatosan züllik-csúszik is lefelé a fiatalabb nemzedék egyike-másika – ők megmutatják, hogy a Kürthy nemzetség régi, híres, összetartó erényei hervadatlanul virágoznak!

Mindjárt kiosztották a tennivalókat: Forbáthné vállalta a rántott csirkét meg a tortákat, Emma, Székiné a töltött káposztát, Irén a fánkot, csörögét, Kata, Matasowszkyné pedig – igen takarékos asszony lévén – a gyúrt tésztákat. Bort valamennyien visznek, hiszen szőlője mindegyiküknek van, ha a földjük el is úszott.

– Majd én szólok Etunak meg Jutkának is – mondta Emma. – Eta nagyon jól ért a konyhai dógokhoz.

– Margitnak meg Saroltának is megírom – mondta Forbáthné. – Margitnak gyönyörű kacsái vannak, és Elek bácsi nagyon szereti a kacsá mejjit meg a máját.

Varjú Lőrincet, az Ármentesítő Társulat igazgatóját is beavatták az összeesküvésbe, Elek bácsi hivatali főnökét. Varjú Lőrinc nagyon szeretete az öregurat, szeretett vele eltréfálkozni.

Mikor aztán minden készen volt, július 17-én, Elek napjának reggelén az igazgató úr nagy komolyan megtelefonozta Eszenybe, hogy Elek bácsi küldje ki a kocsit az állomásra, mert Nyárády főmérnök érkezik zsilipet vizsgálni. Béni, az eszenyi gátör befogott, és elhajtott az állomásra.

Egy negyedóra múlva megjött a kocsi, de nem a mérnök ül benne, hanem négy asszony: Forbáthné, Székiné, Matasowszkyné meg Gálszécsyné.

– Isten hozott, kedves húgaim – tipegett elébük Elek bácsi, kissé csodálkozva. – Hát a mérnök hun maradt?

– A mérnök? – mondta Forbáthné mosolyogva. – Az ott van az állomáson. De ha csak ő vóna, az még hagyján. Mindjárt fordulhat is a kocsi, mert még vagy harminc vendég várakozik ott vele együtt!

A kocsi került-fordult, és minden fordulóval négy-öt vendéget hozott. Még el sem harangozták a delet, hát együtt volt az egész Kürthy atyafiság, sógorság-komaság.

– Isten hozott, kedves húgaim, öcsém – fogadta Elek bácsi az utolsó vendégszállítmányt. – Isten hozott benneteket, de *mit esztek?* – tette hozzá, egy kis erőfeszítéssel felemelve hangját a régi, mókás modorban, hogy zavarát leplezze.

Sajnos akkoriban még nem volt magnetofon, pedig csak azon lehetett volna rögzíteni ennek az utolsó kérdő mondatnak különös, tréfásan aggodalmas hangvételét, hogy tudniillik nem a mit szóra, hanem az esztek első szótagjára tette a hangsúlyt, azt ejtette ki a legmagasabb hangfekvésben, s az utolsó szótagot csüggedten leeresztette a mondat legmélyebb regiszterébe.

– Ugyan, Elek bácsi – felelte Forbáthné huncutul –, majd csak akad a ház körül valami életunt kokas? – Azzal odasúgott Kürthy Gyulának meg Bélának, Sándornak, hogy tartsák szóval az öregurat, amíg ők elrendezik az ebéd dolgát.

Az ebédlőben összetoltak két hosszú asztalt, szépen megterítették Julcsa néninek, Kürthy Elek gazdasszonyának segítségével, felrakták a rengeteg ennivalót meg a jó szőlősi, muzsaji, porogjaszi és zápszonyi borokat, melléjük a szódásüvegeket. Mikor aztán minden készen volt, kinyitották az ebédlő ajtaját, s ketten két oldalról karon fogták az öreget:

– Tessék parancsolni, Elek bácsi, tálalva van! – s bevezették az ebédlőbe.

Mikor az öregúr meglátta a dúsan megrakott asztalt – szégyen ide, szégyen oda –, elsírta magát.

Na de ez csak egy percig tartott, mert a gyomrok jó peccsenyékkel, borokkal fűtött, barátságos kohójában az általános meghatottság egykettőre toros zamatú kedélyességgé oldódott. Akkor Elek bácsi mosolyogva megcsóválta zúzmarás halántékú, tar koponyáját:

– Hát tudjátok, kár, hogy nincs itt egy tükör, mert szerettem volna a saját képemet látni, hogy hogy néztem én rátok, mikor az utolsó kocsi-rakomány vendég megérkezett!

Csengtek a poharak, zengtek a pohárköszöntők, gurultak az öblös hahoták, nedvesedtek a torkok s a szemek: a Kürthy nemzetség híres, nagy, összetartó, atyafiságos érületei régi fényükben ragyogtak...

Beregszász. M. Á. V. pályaudvár.

25. fejezet

GIMNÁZIUM, SZÖKÉS, BARÁTSÁG

Ennek a nyárnak a végén nagy volt a vendégforgalom Forbáthéknál. Az egyik jött, a másik ment. Szent Istvánkor nagy könnyhullatások között elbúcsúzott Mucsikin, a német kisasszony. Boroszlóban lakó bátyja megözvegyült, és nagyon kérte, sürgette, menjen haza, költözzék hozzája háztartást vezetni, a gyermekekre vigyázni.

Lajoska sajnálta Mucsikint, de nem túlságosan, mert Takács Gazsi személyében immár sokkal érdekesebb cimborára talált.

Azután megjött Harkányból Forbáth István, hogy hazavigye a lányait, s ugyanaznap megérkeztek Ungvárról Farkasházyék. Elhozták Jóska fiúkat, hogy itt ismétlje meg a gimnázium hetedik osztályát, mert Ungváron egy Szmetana nevezetű rosszindulatú latintanár „utazik rá”, valósággal üldözi.

– Képzeljétek – beszélte Farkasházy felháborodva –, június elején megkérdeztem tőle, nem fogja-e elbuktatni a fiamat, mert tavasszal két ízben intőt kapott latinból. Erre gúnyosan mosolyogva azt felelte: „Ugyan kérem, hát hogy lehetne egy dzsentrit elbuktatni?” Erre természetesen kiírattuk, nem engedték neki a biztos bukásnak.

– Mi nem vagyunk dzsentrik – jegyezte meg Forbáth Lajos, az örök mellébeszélő –, mi magyar köznemesek vagyunk. A dzsentri Angliában él.

– Urak vagyunk! – vágott közbe idegesen Farkasházyné, hogy félbeszakítsa bátyjának alkalomszerűtlen szörszálhasogatását. – Az meg egy úrgyűlölő paraszt! – tette hozzá sziszegve. Ki se mondta Szmetana tanár nevét, annyira gyűlölte.

– Dehogyan – mondta Forbáth István –, az egy pánszláv érzelmű tót: Szmetana!

Szóval Szmetana tanár úr rosszindulatú magatartása tekintetében a két testvér nem tudott közös véleményre jutni: azt azonban Forbáth István is helyeselte, hogy Jóskát a történetek után kivették az ungvári gimnáziumból, annál is inkább, mert bátyja határozottan állította, hogy itt, Porogjászon nincsenek pánszláv tanárok.

– Csak osztán igyekezz, Jóska öcsém – mondta Forbáth István mosolyogva –, nehogy itt is bajok legyenek a latinnal, mert az már szégyen volna!

– Dehogy! – mentegette a fiát Farkasházy. – Hiszen annyira igyekszik ez a szegény fiú, mindennap hajnalban felkel, osztán iskola előtt két órán át gyúrja a leckéket.

Jóska Porogjászon csakugyan nem bukott meg, bár igaz, hogy latinból, németből éppen csak hogy átcúsúzott. Nem azért, mintha buta gyerek lett volna. Volt annak esze elég, ellenben semmi kedve sem volt a humanista tárgyakhoz. Kizárólag a természettudományok érdekelték: geológusnak készült, s ilyen tantárgy nem volt a gimnáziumban.

Jóska kissé kancsi és apja formájú, keskeny arcú, csinos fiú volt, amellet rendkívül kedves, szolgálatkész. Borlehúzás, hordókénezés – az ilyesmiket önként vállalta, ha a vincellér építkezéssel, kútásással vagy más egyébbel volt elfoglalva. Lajoskának is mindig segített a nehezebb számtani, mértani feladatok elkészítésénél.

Egyébként ő is éppolyan racionalista szabadgondolkozó volt, akárcsak a vincellér. De Józsi persze tudományos alapon üzte a szabadgondolkozást. Amit Takács Gazsi megkezdett Lajoska vallásos hitének rombolásában, papok hátán csattanó, tanulságos adomáival, azt Józsi folytatta tudományos magyarázatokkal. Például felhívta a fiúcska figyelmét a Biblia bizonyos, józan ésszel fel nem fogható megállapításaira.

– Hogy lehet az, hogy Isten előbb teremtette a világosságot, és csak azután a Napot, Holdat és a csillagokat? Hát addig mi világított? Hiszen akkoriban még nem volt villany, de még petróleum sem igen lehetett.

Ezt Lajoska is fuersának találta, és nem tudott rá mit felelni.

Vagy kit vettek el Ádám fiai, mikor rajtuk és szüleiken kívül nem volt más ember a földön?

Meg aztán, hogy Jézus Isten fia volt, a Szentlélektől született, nem pedig Józseftől, akkor mi a csodának kell felsorolni a názareti József teméntelen őst, azt a sok-sok nagy szakállú zsidót, hogy Ábrahám nemzé Izsákot, Izsák nemzé Jákobot, és így tovább?

Lajoska nagyokat nevetett Józsi Biblia-magyarázatain, s minthogy a kritikai ösztön korán kifejlődött benne, hovatovább bíráló füllel hallgatta a hitoktató előadásait. De azért nem elégitették ki teljesen unokabátyjának természettudományos fejtegetései, mert a kezdet, az eredet titokzatos, izgató kérdéseire az sem tudott választ adni.

– De hát, Jóska – szegezte neki egy alkalommal a kérdést –, ha nem Isten teremtette a világot, akkor ki teremtette, akkor hogy lett a világ?

Erre Jóska nem adott határozott feleletet, hanem beszélt valamit a káoszról, az ösködről, amelyben minden benne volt, s végül kijelentette, hogy az anyag öröktől fogva van, mert az anyag nem vész el, csak átalakul.

Ám Lajoskát ez nem tudta megnyugtatni. Úgy érezte: avval, ha azt mondjuk, hogy az anyag öröktől fogva van, nem jutottunk közelebb a nagy titokhoz, mint ha ugyanezt Istenről mondanánk.

Persze, az effajta eszmecseréket nem mindjárt ezen a nyáron kezdték el, hanem jóval később, mert Józsi két esztendőt töltött náluk, míg csak le nem érettségizett.

Egyelőre volt Lajoskának éppen elég másféle gondjából: szeptemberben beírták a porogjászi állami gimnáziumba, középiskolás diák lett ő is.

A gimnázium, Porogjász egyetlen kétemeletes épülete piros téglás homlokzatával az Égres folyócskára nézett, éppen arra a részére, amely a féloldalas Petőfi utca, vagyis a Félszer közepe táján tószerűen kiszélesedik. A hatalmas, L alakú épület tágas hátulsó udvara és kertje lenyúlt a Batthyány utcáig, a Toldy sikátorig, ahogy a porogjásziak nevezték Toldy Ignác köz- és váltóügyvéd úr kertes udvarházáról.

Lajoskára nagy hatással volt a gimnázium impozáns, vörös palotája, mikor apja beiratkozáskor felvezette a széles kőlépcsőkön, s végig a tágas, kongó folyosókon. Más világ ez, mint a házak közé beszorított, földszintes, homályos elemi iskola mindig piszkos, reves deszkapadlójával és kopár, szemetes udvarával.

Az itteni „tanerők” is kifejezték abbéli reményüket – akárcsak annak idején a tanítók –, hogy Lajoska szintén olyan példás magaviseletű és ernyedetlen szorgalmú tanítványuk lesz, mint a bátyjai. De most már megértette ezeket a „tantestület”-szagú, körmönfont szavakat, sőt mint ha bizonyos fenyegetés előrevetődő árnyékát érezte volna bennük.

Némiképpen megnyugtatta, hogy osztálytársai között több ismerős arcot fedezett fel: Csinos Micu, Bükk Anti, Vadas Lajoska, ezek vele együtt iratkoztak be. Általában az úri gyerekek, sőt az alsóbb középszintű csemetéi is továbbtanultak, a paraszt- és iparosfiúk nagy része azonban lemaradt. A zsidó tanulók viszont megszorodtak: majdnem elérték az első osztály létszámának felét.

Az első órák után Lajoska szorongásai oszladozni kezdtek. Miu-tán németül már megtanult, csakhamar rájött, hogy az új idegen nyelv, a latin sem ördögi mesterség, ez is olyan bolondos névelőket csinál a névutókból, akár a német: nem azt mondja, hogy embertől, emberhez,

hanem „től ember” és „hez ember”. Földrajz, természetrajz – az gyerek-játék. A számtantól kissé borsódzott a háta, mert mikor annak idején orvosi tanácsra eltiltották a túl korai fejszámolástól, annyira megszívlelte a tilalmat, hogy mire középiskolába került, átcúsúzott a másik végletbe: matematikai szenvedélye számtaniszonnyá változott. Na de az első osztályban még annyira kávéskanalankint adagolták ezt a tudományt, hogy könnyen megbirkózott vele.

A tornaórákon általános feltűnést keltett osztálytársait magasan túlhaladó ügyességével. A nagy, tágas tornateremben a már hazulról ismerős korlát, nyújtó, gyűrűhinta és mászórúd mellett körhinta is volt, meg ugrómérce és bőrrel bevont, hosszú bakok, különleges ugrásokhoz való. Mindezekkel hamarosan megbarátkozott, s két kitűnő tornász bátyjától sok olyan mutatványt megtanult volt, amelyeket a tornatanár nem is próbált volna első osztályosoktól követelni: meg tudta csinálni korláton az ollót, a mérleget, a fejenállást, aztán a billenést – korláton és nyújtón egyaránt –, és földön a kézenállást, kézenjárást. Hamarosan a tornatanár kedvence lett: ha valami újabb gyakorlatra került sor, mindig vele próbáltatta meg először.

Mikor rájött, hogy a gimnázium nem olyan veszedelmes intézmény, mint gondolta, elbizta magát, és meglehetősen elszentelenedett. Szünetekben a nagy belső udvaron Csinos Micuval, a törvényszéki elnök fiával meg Bükk Antival, avval a jó kis mákvirággal nagy kuruc-labanc csatákat rendezett.

Aztán ott volt szegény Őrs tata, Őrs Károly, a klerikális érzelmű történelemtanár. Ez valaha katolikus papnövendék volt, házassága miatt bújt ki a reverendából, de azután is megőrizte hitbuzgóságát és papos, kenetteljes modorát. Télen-nyáron mindig fekete redingote-ban, Ferenc József-kabátban járt lassú, kimért léptekkel, és cilindert viselt kopasz fején. Őrs tanár úr – mint már említettem – mindig könnyekre fakadt, mikor XVI. Lajos francia király és Mária Antónia királyné kivégeztetéséről beszélt.

Az első osztályban még nem volt történelem, úgyhogy Lajoskákék Őrs tanár úr bogarasságairól csak a nagyobb diákoktól értesültek. Azok mintegy örökségképpen hagyományozták a kisebbekre Őrs tata megtréfálásának módjait és lehetőségeit. S ők éltek is vele nyakló nélkül. Az öreg ugyanis a történelem mellett az énekleckéket és az énekkar vezetését is vállalta, s ebben már az első osztályosok is részt vettek. Köztu-

domású volt, hogy Őrs tanár úr erősen nagyot hall, s ez persze rengeteg mókára adott alkalmat.

Egyszer például énekórán felállította az első osztályt, hogy énekeljék el a „*Lehullott a rezgő nyárfa...*” kezdetű dalt. A gyerekek felálltak, és Lajoska ellenkarmesteri utasítására a mélabús dal helyett elénekelték a pattogó ritmusú *Csinom Palkót*. Őrs tata buzgón hadonászott fekete karmesteri pálcájával, s a végén megjegyezte:

– Már elég jól megy, csak kissé gyors a tempó.

Az énekkar pokoli röhögésben tört ki, mire Őrs tanár úr megjegyezte az ő különös, kenetteljes modorában:

– Nem tudom, mivel motiválják a gaudiumnak ezeket a gábjirszerű felszökelléseit! (Ő az első osztályosokat is magázta.)

Erre persze még magasabbra szökkent a vad diáki hahota. A nebulók azonban nem vették észre nagy vidámságukban, hogy már jóval előbb bejött a terembe Tömb Artúr, a számtantanár, Lajoska osztályfőnöke, s a hátuk mögül végigfigyele az egész jelenetet.

Tömb Artúr zsidó volt, és sok tekintetben nem értett egyet az ultrakonzervatív, klerikális Őrs tanár nézeteivel, de felháborította kartársának ez a szemérmetlen kifigurázása. Énekóra végén, amikor Őrs eltávozott, ott marasztalta az egész társaságot, s néhány ügyes keresztkérdéssel hamarosan kiderítette, hogy Lajoska volt az összeesküvés szervezője. Szigorúan megdorgálta a gyereket. Most még nem tesz jelentést a dologról, de ha ilyesmi még egyszer előfordul, nem fogja elkerülni az intőt! Annál kevésbé, mert tudomása van róla, hogy az udvarbeli verekedéseknek is ő a vezetője.

Tömb Artúr ezúttal valóban nem vitte tovább a dolgot, ám nem sokkal később, mikor az öreg Forbáth érdeklődött tőle legkisebbik fiának iskolai előmenetele felől, őszintén megmondta, hogy a gyerek jól tanul, de a magaviseletével bajok vannak, nagy bajok!

Erre Forbáth elővette a fiát, és nagyon megmosta a fejét.

– Egyik bátyáddal se volt soha semmi baj az iskolában, csak veled. Hát vigyázz magadra, mert ha szégyenszemre intőt kapsz, akkor inkább ne is gyere haza, mert én úgy elverlek, hogy olyat még nem láttál!

A gimnáziumba felkerült zsidó fiúk általában igyekeztek – legalábbis külsejükben – alkalmazkodni a környező keresztény világhoz: már elhagyták a „szent zsidók” ortodox hajviseletének jellegzetes függvényét, a halántékon hosszúra növesztett és dugóhúzó formájúra

sodorgatott hajtincset, amelyet errefelé pájesznek neveznek. De néha azért megszokásból gépiesen húzogatták, sodorgatták a halántékukon lefelé növvő hajzat végét, miközben az előadásra figyeltek. A keresztény diákok sokat bosszantották őket emiatt.

Egy novemberi délelőttön Lajoska latinóra alatt merengve nézdegélte a szőlőhegyeket, miközben Bazsó tanár úr Numa Pompilius római királyról és egy bizonyos Egeria nevezetű nimfáról értekezett. Lajoska osztálya a második emeleten volt, s innen a Hágcsót is jól lehetett látni. Ott most húrosrigók röpködnek fáról fára, cuppogó hangokat hallatva, s a lekopasztott szőlőtőkék között nyulak surrannak, foglyok lapulnak... A vincellér puskájával nyulat is lehetne löni. Most, szüret után senki se jár a hegyen: nyugodtan lehet lövöldözni.

Majd a Szernyére gondolt, az egykori Szernye-mocsárra. Bedő Barkács, a hajdani pákász azt mondja: nagy kincsek vannak ott a föld alatt. Mi lenne, ha ő azt egyszer megtalálná?! Egy öregasszony tanácsára nagypéntek éjszakáján levágott egy villás mogyoróvesszőt, mert azt mondja, az megmutatja a kincs helyét: ha föléje ér az ember, akkor lefelé hajlik a kezében. Takács Gazsi ugyan azt állítja, hogy ez bolondság, babonaság, de hátha mégsem? A vesszőt mindenestre eldugta a méhesbe, egy üres kaptárba. Egyszer ki kellene próbálni. Ha megtalálná a kincset, expedíciót szervezne, és felkutatná az ősmagyarokat az őshazában. Kürthy Gyula bácsi azt mondja: Julián barát IV. Béla korában még beszélt velük a Káma folyó mellett. Az pedig nem olyan régen volt: hat-hétszáz éve. Hátha még most is ott élnek?...

Egyszerre birsalmaszag ütötte meg az orrát, s erről eszébe jutott az elemi iskola. Ott ilyenkor ősszel mindig birsalmaszag terjengett a tanteeemben, mert az újvárosi gazdagyerekek „halálosak” ezért a fanyar gyümölcsért, mindig hoztak a táskájukban egynéhányat, s egész óra alatt azt farigcsálták-rágcsikálták.

Lajoska visszahúzta szemének csápjait a szőlőhegyekről, s körültapogatta velük az osztályt, hogy vajon kinél lehet az a birsalma. Vizsgálódásai során tekintete egy Ciment Ármin nevű zsidófiúra vetődött, aki vele egy vonalban ült, az ablak felőli padsor egyik padjának jobb szélén. (Lajuskát a középső sor első padjának bal szélire helyezte az osztályfőnök, Csinos Micu mellé, hogy szem előtt legyen ez a két jómadár.)

Ciment Ármin feszült figyelemmel hallgatta a latintanár előadását, s közben a halántékán hosszúra lenőtt hajtincset sodorgatta. Elég régen nyitratkozhatott, mert ez a tincs jóval hosszabb volt, mint a keresztény fiúké.

Lajoska bosszankodva figyelte Ciment Ármint. Nagyon a begyiben volt ez a fiú: bosszantotta az idegenszerűsége, a másfajtájúsága. Minden olyan más volt rajta: a haja, az orra, sápadt arcbőre és vérszegénységtől természetellenesen megduzzadt ajka. Olyasféle érzésekkel nézegette a Ciment fiút, mint a verebek a nagy ritkán felbukkanó albínókat: azok egyszerűen kiverik maguk közül, és kész.

– Nézd már ezt a Cimentet! – súgta oda Csinos Micunak. – Hogy sodorgatja a vukliját, ez tán megint pájeszt akar növeszteni. Nézd, milyen hosszú a haja oldalt!

Csinos Micu szemügyre vette a fiút, és visszasúgta:

– Hónap le fogjuk vágni. Én majd elhozom édesanyámnak a kisollóját.

Másnap délelőtt az utolsó előtti szünetben a diákok zöme leszaladt az udvarra, csak ők ketten maradtak fent, meg Ciment Ármin. Az még a tízperces szünet alatt is a leckéjét magolta. Akkor Micu intett Lajoskának: na most! És a zsebére ütött, jelezve, hogy ott az olló.

Lajoska szó nélkül kiráncigálta a fiút a padból, és erősen lefogta mind a két karját, Micu meg ugyanakkor megragadta az egyik hajtincsét, és nyiszálni kezdte a rossz, életlen ollóval. Szegény Ciment Ármin kétségbeesetten vergődött-vonaglott Lajoska erős karjai között, és visított, mint a malac, mikor torkán érzi a kést:

– Jaj, ne bántsatok! Ja-ja-jajj, segítsé-é-ég! Tanár úr, megölnek! Jaj, belevágtál a bőrömbe!

Közben Micunak sikerült lenyírnia a fiú halántékszőreit a bal oldalon, de egy helyen csakugyan belevágott a bőrébe úgy, hogy a vére kiserkedt.

– Fogd be a szád, ne bömbölj, te marha! Nem ölünk meg, csak egy kicsit rendbe hozzuk azt az elvadult sörényedet. Na, ne sírjál már! Várjál, mindjárt bekenjük, hogy ne fájjon!

Micu kihúzott a zsebéből egy papírstanclicit, és kivett belőle egy szalonnabőrt: tízórai ozsonnájának maradványát, avval kezdte kenegetni a zsidófiú vérző halántékát. Erre az még keservesebben felüvöltött:

– Jaj, *tréfli, tréfli!*

Az ortodox zsidók borzalma és rémülete süvöltött a visításából, hogy a disznónak, a tilalmas, a tisztátalan, a *tréfli* állatnak a zsírjával kenik be az arcát. Ez végképpen feldühítette Csinos Miklóst.

– Hát te utálod a keresztények ételét?! Na, megállj! – s most már a szájához dörzsölte a szalonnabőrt, mindenáron be akarta nyomni az ajkai közé. Az meg csak köpködött, harákkolt, öklendezett, de kiabálni már nem mert, mivel tudta, hogy ha kinyitja a száját, akkor Micu rögtön belenyomja a tréfli szalonnabőrt.

Ekkor lépett be a tanterembe Tömb Artúr, az osztályfőnök.

– Mi történik itt? – kérdezte összevonva szemöldökét. A fiúk elengedték áldozatukat, és lángvörös arccal néztek a tanárra.

– Mit csináltatok már megint?! Na, beszéljetek!

– Tanár úr, kérem – ikegte Ciment Ármin –, erőszakkal levágták a ha-ha-hajamat, itt o-ho-ho-ho-holdalt, és megvérezték az arcomat, és tréfli szalonnával bekenték a szá- há-há-hájamat!

– Miért csináltatok ezt, mi?! – rivallt rá a két delikvensre Tömb Artúr a kötelező tanári felháborodásnál egy árnyalattal nagyobb indulattal. – Azért, mert ő más vallású, mi?! Mind a ketten intőt kaptok magaviseletből, és ha holnap reggel nem hozzátok vissza az intőcédulát szülői aláírással ellátva, akkor ... akkor, tudjátok mi következik?!

A két fiú lehorgasztott fejjel hallgatott. Tisztában voltak vele, hogy mit kapnak odahaza, ha megérkezik az intő! S azt is tudták, nemegyszer hallották idősebb diákoktól, hogy ha nem hozzák be a szülőktől látamozott intőcédulát, akkor jön a consilium abeundi: az eltanácsolás, sőt esetleg a nyilvános kicsapás.

– Tanár úr, kérem – vett erőt magán végre Csinos Miklós –, ne tessék... most az egyszer!... Nem fogunk többet!...

– Micsodaaa?! Köszönjétek meg, hogy most az egyszer egy intővel megússzátok! Mikor én középiskolás voltam, ilyen vallásgyalázás miatt egy diákot kicsaptak az ország összes iskoláiból, megértettétek? Ciment, gyere velem a tanári szobába, felvesszük a jegyzőkönyvet – azzal kiment, becsapva maga után az ajtót.

– Most mit csinálunk? – szólalt meg Micu, mikor egyedül maradtak.

– Én... én nem megyek többet haza! – rebegte Lajoska sírásra görbülő szájjal, bár regényesnek, drámainak szánta ezt a nagy bejelentést. – Apuka azt mondta, hogy ha intőt kapok, ne is menjek haza, mert úgy elver, hogy olyat még nem láttam!

– De hát hova akarsz menni?

– Elbujdosom... Gyere velem, ha akarsz.

– De miből fogunk élni?

– Én megpróbálom kiásni a szernyei kincset. Van egy villás mogyorófavesszőm: nagypéntek éccakáján vágtam. Kajár Gida azt mondja, az megmutatja, hol van a kincs. Mert nagy kincsek vannak a Szernyébe’.

– Barátom, az jó lenne! És tudod, ha megtaláljuk, akkor kimegyünk Amerikába, hadsereget gyűjtünk, és felszabadítjuk az indiánokat.

– Nem, akkor expedíciót szervezünk, és felkutatjuk az ősmagyarokat.

– De ha esetleg nem találjuk meg a kincset – aggodalmaskodott Micu –, akkor mit csinálunk?

– Akkor én beállok Nagyberegen hetesnek vagy kocsisnak. Én tudok a lóval bánni.

– Jól van, én veled megyek.

Az utolsó órán komoran, magukba roskadva ültek a padban. Közben híre ment az esetnek.

– Intőt kaptak... intőt kaptak! – szállt a lúdbőrző suttogás fülből fülbe, padról padra.

– Mi az, hogy intőt?

– Eltanácsolják őket, kicsapják!

Óra végén nem szól hozzájuk senki sem, mintha féltek volna tőlük, mint holmi ragályos betegektől. Ők ketten megvárták, míg a többiek mind felszedelőzködnek, s elszállingóznak megilletődött, gyászosan ünnepeles csendben. Akkor ők is elindultak, de nem a rendes úton, a Piac-tér felé, hanem ellenkező irányban, nem akartak ismerősökkel találkozni. Átmentek a kórház melletti hídon, s átvágva a Barát utcán, ki a muzsaji útra. A grófudvar kőkerítésének sarkánál jobbra fordultak, és nekivágtak a kígyósi, nagyberegi országútnak. Még alighogy elharangozták a delet. (Az utolsó óra ugyanis elmaradt Őrs tata megbetegedése miatt.)

Mikor a Csipási kaptatóhoz értek, Csinos Miklós megállott:

– Lajoska! – szólalt meg kissé zavartan. – Hát csakugyan el akarsz bujdosni?

– Hát persze. Megmondtam, hogy én nem megyek többet haza!

– Akkor várjál egy kicsit, én beszaladok ide Piricsey Bandi bátyámékhöz. Ők egész éven kint laknak a borházban. Tudod, nekik olyan nagy, négyszobás borházuk van, osztán nekik van két biciklijük: én kölcsönkérem az egyiket, arra ketten is ráülhetünk, mert csomagtartó is van rajta hátul. Nekem is van biciklim, de hát... most nem mehetek haza érte. Várjál meg itt... Vagy nem... menjél csak tovább Kígyós felé, én hamar utolérlek, én jól tudok biciklizni. Jó? Meg ennivalót is kérek, hiszen ki tudja, mikor ehetünk...

– Jó-jó, eriggy be!

Micu eltűnt egy szegesdrótos deszkapu mögött – Lajoska meg ment tovább. Egy kicsit különösnek találta barátjának viselkedését. Mit magyarázkodik annyit, hogy négyszobás borháza van a nagybátyjának, meg hogy ő jól tud biciklizni? Hiszen ezt már számtalanszor elmondta meg be is mutatta. Na, mindegy.

Mikor a Csipás-forráshoz ért, észrevette, hogy a könyves táskája ott lóg a vállán. Minek az? Úgyse lesz már arra szükség! Némi habozás után átugrott az árkon, és bedobta a táskát az orgonasövény mögé, a szőlőbe.

Elmélázva bandukolt tovább. A felső kapuhoz érve eszébe utott, hogy el kéne hozni a villás mogyoróvesszőt a méhesből, mert anélkül nem lehet megtalálni a kincset.

Bemászott a kapun, s elindult a méhes felé. Kivette a csodavesszőt a kaptárból, s már ment volna vissza a felső kapuhoz, de csakhamar tűnődve megállott.

Várjunk csak, hiszen az ásáshoz ásó is kéne...

De honnan kerítsen ásót? A présház vasajtaja ilyenkor, szüret után kettős lakattal van bezárva. Egy lélek se volt rajta kívül a letarolt szőlő-hegyen. S nem messze tőle, mintha csak neki küldték volna, kikandikált egy ásó nyele.

Kimászott a kapun, s kémlelődve nézegetett előre-hátra, de Micut nem látta sehol. Úgy látszik, még ott van Piricseyéknél. Na mindegy, majd utoléri a kerékpáron.

Már Kígyóst is elhagyta, de Micu csak nem jelentkezett. Ez, úgy látszik, meggondolta a dolgot, és visszafordult.

– Nem baj, hadd hulljon a férgese! – mondta keserűen, ahogy a nagyoktól hallotta, s elszántan bandukolt tovább Nagyberg felé. Bal oldalán előre-hátra himbálózott az iskolai táská, jobb vállán az ásót cipelte.

„Einsamer Wand’rer”, magányos vándor – zendült fel a fülében ez a lehangolóan mélabús Grieg-dallam, amelyet Anikó szokott zongorázni őszi vasárnap délutánokon. S ennek az első sora ijesztően hasonlított a „*Lovat akartam gyermekkoromban...*” kezdetű, akkoriban divatos műdalhoz, amely az anya temetésével végződik.

Hátha édesanyja belehal a bánatba, hogy ő eltűnt!

Erre a gondolatra dermesztő borzongás futott végig a gerincén, egészen az agyáig. De megrázta a fejét, és ment tovább keserű elszántsággal.

Baloldalt, észak felé kitérte előtte a végtelenbe nyúló, kopár, szernyei síkság. Jobb felől meg az erdők suhogtak-zúgtak kísértetiesen az őszi szélben, a barnára cserzett levelű tölgyerdők, amelyeknek se végük, se hosszuk Máramarosig, Bukovináig...

El kéne már kezdeni az ásást – gondolta –, mert ilyenkor, novemberben már hamar alkonyodik. A bányadt, fakóvörös napkorong veszedelmesen ereszkedett lejjebb, egyre lejjebb.

Letért az országútról a szernyei mezőségre, s kezében tartva a varázsveszőt jobbra-balra forgolódott a szürkére fonnyadt aszúfűben. Feszülten figyelte a vesszőt: nem hajlik-e lefelé. De az nem akart hajolni. Gyomra korgott az éhségtől, térde reszketett a fáradságtól. Reggel óta nem evett mást, csak három vékony szelet párizsit zsemlye között tízóraira, és dél óta egyre csak ment-ment, bandukolt a kemény, poros országúton. Végül már a keze is annyira bizonytalanra vált, miután kinyújtott karral folyton maga előtt tartotta a csodavesszőt, hogy egyszer csak úgy érezte, mintha az lefelé kezdene hajolni. Erre megállt, és belevágta ásóját a száraz kotuföldbe.

Eleinte elég könnyen ment az ásás, szépen dobálta kifelé a gödörből a laza, tőzeges földet. De a tőzeg alatt kemény, szívós agyagréteg következett. Hamarosan annyira kimerült, hogy le kellett ülnie a gödör szélire.

Amint ott üldögélt szorongó szívvel, arra gondolt – valami elemista korában olvasott mese nyomán –, hogy az erdőben óriások laknak. Mi lenne, ha hirtelen hátranézne, és egy óriás állna mögötte?! Megborzongott a kísértetiesen zúgó szélben. Elnézegette a Munkács felé elnyúló síkságot. Nagyon sivár látvány volt most, ősziidőben ez a szernyei rét. Az ökörnyalak, a szél sodorta pókhálók fennakadtak egy-egy kiszáradt ökörfarkkóron, szarkalábon meg a temetőszagú, fonnyadt kakukkfűveken, és szomorúan lebegtek az alkonyodó novemberi nap ferde sugaraiban.

Egy élő állatot nem lehetett látni a kiszikkadt mezőségen. Csak valahol messze-messze a munkácsi vár irányában kolompolt a grófi gulya, s Lajoska háta mögött, az erdő felől idehallatszott a varjak rekedt káromgása.

Most egy mezei egér surrant el előtte. Egy pillanatra megállt, ránézett fényes kis szemével, s azután eltűnt egy háncsok oldalában sötétlő lyukban. Fájó irigység fogta el az egér iránt, amint ott ült a gödör szélén, árván és testében-lelkében dideregve a csípős, őszi szélben. Az az egér most összebújik szüleivel, testvéreivel abban a puha pelyhekkkel, mohával kibélelt, jó kis barátságos barlangban, s egymást melengetve vígan hallgatják, hogy dudál odakint a szél. Ő meg itt vacog egyedül, azt se tudja, hol fogja tölteni az éjszakát. Mi lesz, ha nem találja meg a kincset? Bekopogtat ismeretlen gazdákhöz Nagyberegen... Ki fogják nevetni: tízéves kocsis! Ki hallott már ilyet? Házról házra jár majd szálalásért kunyorálva. Vad, mérges kuvaszok rontanak neki, összeharapják... És ha, mondjuk, befogadnák valahol: ismeretlen szobában, idegen szagú ágyban aludni... Szörnyű, szörnyű!

Újra nekiveselkedett nagy keservesen az ásásnak, de reggel óta koplaló teste, izmai, inai egyre jobban elernyedtek. Az álmos nap fenyegetően közeledett a látóhatárhoz, az árnyékok baljóslatúan nyúltak hosszabbra, egyre hosszabbra – s az ásó mindig csak sárga agyagot dobott fel: a kincs nem akart előkerülni.

A szél erősödött, háta mögött gyászosan zúgott az erdő. Elfacsarodott a szíve, keservesen sírni kezdett. Nagyon-nagyon sajnálta magát. Most érezte meg életében először, hogy mi az a család – miután elrugaszkodott tőle. Az utóbbi időben gyakran elkíváncozott hazulról valami kalandosabb, romantikusabb világba, amelyet olvasmányai alapján kiszínezett magának. (Szerencséjére még nem volt alkalmra ráébredni, hogy éppen elég romantikus dolog magyarnak lenni!) Sokszor álmodozott arról: mi lenne, ha egyszer kiderülne, hogy ő nem az apjának a fia, hanem valami tatár káné vagy indián törzsfőnöké? Aztán az eljönne érte, s elvinné magával!... Nem gondolta, hogy a romantika közelről ilyen gyomorkorgató, didergetős és szívet szorongató dolog.

A szél az országút felől fúj, s ő háttal ült a szélnek, hogy legalább ne arcát csípje. Hidegtől piros, érdes keze fejével mázolgatta az arcán végigfolyó könnyeket, miközben egész teste rázkódott a hangtalan zokogástól.

Most valami emberi hangok, kiáltások vegyültek a szél zúgásába. Oda se figyelt, öfelőle kiabálhatnak, ő ki van taszítva az emberek közül, az övéi közül. Az idegen emberek meg az ő számára nem is emberek, azok nem törődnek vele. Vele már senki sem törődik.

A kiáltások azonban makacsul meg-megisméltődtek, s nem tudta miért, de a szívet dermesztő jégréteg mintha olvadozni kezdett volna.

– Lajoska úrfi!... Lajoska úrfi!... – hallatszott újra meg újra az országút felől a szélzúgáson át.

Felkapta a fejét: ez Takács Gazsi bácsi hangja, a vincellérüké! A szíve veszettül feldobogott, de nem tudott megmozdulni, megszólalni, megbénította a bujdosás tehetetlenségi nyomatéka: ő szökésben van, neki bújni kell az emberek elől. Összekucorodva ült a gödör szélén, s minden kiáltásra meg-megrezdült.

Akkor a vincellér leszállt a szekérről, s elindult feléje. Lajoska érezte, hogy neki most tulajdonképpen fel kellene ugrania, és elszaladni Takács Gazsi elől – de erre sem volt ereje. A vincellér már ott állt mögötte, s ő csak nem mozdult – összezsugorodva szipogott tovább.

– Lajoska úrfi, micsinál maga itten? – kiáltott rá a vincellér szinte ijedt hangon. Erre Lajoska felelet helyett hangosan felzokogott.

A vincellér leült mellé a gödör szélére, s előhúzva zsebéből nagy, piros kockás zsebkendőjét letörülgette az úrficska patakozó könnyeit.

– Na, mondja csak el szépen, mi történt magával! Ne féljen, nem mondom el a nagyságos úrnak!

Lajoska lassacskán lecsillapodott, és el-elakadó hangon, de azért elég értelmesen elmondta az iskolában történt dolgokat.

– Apuka azt mondta, hogy ha intőt kapok... akkor ne is menjek haza, mert... úgy elver, hogy olyat még nem láttam!

– Jöjjön csak szépen velem, ne féljen semmit! Nem fogják megverni, mert nagyon megijedtek, hogy nem jött haza.

Lajoska megnyugodott valamennyire. Gazsi bácsi felültette a kis szekérre, s elindultak hazafelé.

– Honnan tudta Gazsi bácsi, hogy én erre jöttem? – bökte ki hosszas hallgatás után.

– Hogy hunnan? – nevetett a vincellér. – Kitanáltam. Van itt magyar királyi ész! – és a fejére ütött.

– De mégis! Tessék már megmondani!

– Na jó, hát megmondom, de ne adja tovább, mert nagyon kért az illető, hogy el ne áruljam... A Csinos fiú mondta meg, a törvényszéki elnök fia. Nem kell rá haragudni, mert ő jót akart magának!

Már sötét este volt, mikor a házuk elé értek. Mariska néni, a vincellér felesége ott állt a kapuban, nagykendő a vállán.

– Jaj, lelkem, drága szívem, csakhogy megjöttek! – sikongott nagy, hisztériás lelkendezéssel. – Istenem, Teremtőm, jöjjön már gyorsan, mert a nagyságos asszony halálán van!

Lajoska rémülten ugrott le a szekérről.

– Jaj, mi baja van?!

– Megfele öli a bánat, hogy Lajoska úrfi elveszett. Istenem, Istenem!

A gyerek kissé megnyugodott, mert tavasz óta eléggé megismerte már Mariska néni lelkendező modorát s az ő különös, falusias vigasztalási stílusát. Ha valaki megbetegedett a családban, akkor szörnyűbbnél szörnyűbb és rendszerint halálos végű analóg esetekkel szórakoztatta a pácienseket: „Éppen így vót az én szegény ángyommal is: egy szombati napon ágynak esett, osztán hétfűre kiterítettük!”

– Miért van olyan nagy világosság? – kérdezte Lajoska az ablakokra mutatva. – Vendégek vannak?

– Hogyne, sok a vendég, hiszen Erzsébet napja van, a nagyságos asszony neve napja.

Erre megint nagyon elfacsarodott a szíve: éppen a neve napján kellett így megszorítani az édesanyját. De hát ő teljesen megfélelkezett róla. Másrészt azonban egy kicsit meg is vigasztalta a sok vendég jelenléte: így tán apuka mégse fogja nagyon megverni.

A vincellérné kézen fogva bevezette Lajoskát a verandába, s ő maga nagy tragikai gesztussal benyitott a nappaliba jelenteni, hogy megjött az elvesztett gyermek. Azután visszahúzódott a verandának egy homályos sarkába, onnan figyelte a családi dráma izgalmasan érdekesnek ígérkező utolsó felvonását.

Lajoska lehorgasztott fejjel, szepegve és szipogva állt a nappali ajtaja előtt.

Először az édesanyja jött ki, kisírt, piros szemmel, utána az apja ünnepélyesen szigorú arccal.

Mikor az anyját meglátta, Lajoska keservesen sírni kezdett, zokogva csókolta a kezét, és csak nagy nehezen tudta kinyögni ikegve-makogva, hogy bocsánatot kér, és soha többé nem fog ilyet csinálni.

Anyja megcsókolta, és ránézett avval a jól ismert, szeretve verő tekintettel, olyan szívet szorító szemrehányással, hogy le kellett sütnie a szemét.

– Na, mondhatom, szép kis névnap ajándékot adtál édesanyádnak! – szólalt meg az öreg Forbáth torkát köszörülve.

A gyerek számított erre a valóságos korbácnál korbácsosabb mondatra – azért most mégis hangosan felzokogott, mikor valóban elcsattant.

– Miért csináltad ezt, te haszontalan, rossz kölyök?! – folytatta az öreg könyörtelenül.

– Hát, mert azt tetszett mondani, hogy ha intőt kapok, akkor ne is jöjjenek haza, mert akkor...

– De hát miért kellett intőt kapnod? Erre felelj! Mi?!

Lajoska elrebegette az intőcédula történetét. Az apja fejcsóválva hallgatta.

– Megtanulhattad latinórán – szólalt meg a történet végén –, hogy mit mondtak a régi rómaiak: Qui proficit in litteris et deficit in moribus... – de aztán, belegabalyodva a latin közmondásba, magyarul folytatta: – Hiába halad előre valaki a tudományokban, mert ha az erkölcsében, a magaviseletében megbukik, vagyis elbukik, akkor többet megyen hát-

rafelé, mint előre. Hiába van valakinek olyan jó esze, hogy az eget hasogatja, hiába hozol te haza tiszta jeles bizonyítványokat, mert ha így folytatod, ilyen csapnivaló rossz magaviselettel, akkor... akkor a végén börtönbe kerülsz! Há ki hallott már ilyen, ilyen kvalifikálhatatlan...

Forbáth Lajos nem volt jó szónok: nem tudta a metaforákat, a képeket szépen végigvezetni, s ezért nagy lendülettel induló dorgatóriumának szekere ezúttal is már-már megrekedt az ellaposodás kátyújában, de mindkettőjük szerencséjére most kijött a verandába Elek bácsi és Kürthy Gyula, s utánuk a rokonság többi tagjai is kiszállingóztak. Úgy gondolták, már elhangzottak a szülői intelmek, itt van tehát az ideje, hogy a katarzis megtörténte után feloldják a drámai feszültséget.

– Szervusz, öcsém! – köszöntötte Elek bácsi. – Hallom, hogy kocsinak akarsz elszegődni. Gyere el hozzám Eszenybe, az én Bánim már úgysis penzióba készül. Hát, eljössz-e hozzám? Jó komenciót adok, hallod-e?

– Gyere inkább Zápszonyba, sógor! – tódította a tréfát Gálszécsy Ferenc. – Nekem jobb lovaim vannak, mint Elek bácsinak.

– Osztán megtaláltad-e a szernyei kincset, Lajoska? – ugratta Miklós bácsi.

A gyerek nem mert válaszolni, az apjára sandított, vajon hogy fogadja a tréfálkozásokat?

Az öreg Forbáth rosszállóan csóválta a fejét: korállotta ezt a kedélyes hangot. A gyerekek előbb még bűnhődni kell!

– Bocsássatok meg – szólt közbe Forbáthné –, megvacsoráztatom ezt a gyereket, hiszen reggel óta nem evett.

Amint a tálalón át elindult anyja után az ebédlő felé, Lajoska fülét megütötte Kürthy Gyula hangja.

– Nem vagy következetes, Lajos...

Megállt egy percre a tálalóban, míg édesanyja az ebédlőben megkereste a villanykapcsolót, s így meghallotta Kürthy Gyula kritikájának folytatását.

– Nem vagy logikus! Gyakran gucsmolod, ócsárolod a zsidókat a fiaid előtt, aztán mikor ő átviszi a gyakorlatba az elméleteidet, akkor összeszidod.

– Na jó jó, hát zsidó és zsidó közt is van különbség. És különben is, ezt nem lehet az iskolában...

– Gyere már, te fiú! – szólt ki Forbáthné az ebédlőből. – Hát nem akarsz vacsorázni?

Bement az ebédlőbe, s minthogy most már bizonyos volt afelől, hogy nem kap verést, farkasétvággal megvacsorázott. De egész testében valami ideglázás borzongást érzett. Forbáthné belediktált még egy forró rumos teát is a hideg húsok tetejébe.

Mikor édesanyja lefektette, s lassan-lassan szűnni kezdett a borzongása, boldogan elnyújtózott a barátságos, ismerős ágyban, a simogató paplan alatt, s a cserépkályha pattogó, duruzsoló tüzének fény- és árnyjátékait nézegette a falon. (Egyedül feküdt a tágas gyermekszobában, mert Zoli meg Józsi mint nagyfiúk még odabent szórakoztak a vendégek között.)

Jaj, de jó, hogy nem kell idegen ágyban aludni! – gondolta.

Úgy érezte magát, mint akit összevissza törtek valami nagy rama-zúriban, s aki most lábadozó betegként lassacskán visszanyeri az erejét. Mindkét kezét a hóna alá dugta, s lábait felhúzta egészen a melléig, hogy minél jobban megmelegedjék.

Járt az első osztályba egy Szilágyi Dani nevezetű falusi gazdafiú. Szép, erőteljes, barna gyerek volt, nem olyan, mint azok az elemi iskolabeli, trachomás szemű, pállott szájú úJVárosi parasztfiúk. Már a neve is olyan szépen, romantikusan hangzott: Szilágyi Dániel! Minden tekintetben alkalmas volt arra, hogy testet öltson benne Lajoska eredendő és vissza-visszatérő parasztrajongásának eszményképe.

Barátkozásuk a tornaórán kezdődött, eleinte vetélkedés formájában. Dani ugyanis csakhamar veszélyes vetélytársának bizonyult. Szer-tornában nem versenyezhetett ugyan Lajoskával – falusi gyerek lévén ehhez nem volt gyakorlata –, de rúdmászásban, futásban, magas- és távolugrásban nemegyszer lehúzta úgy, hogy hajszálakon múlt, hogy elragadja tőle az előtornászi rangot. De még nem beszélgettek, csak nézegették-méreggették egymást.

Hát egyszer, egy tornaóra utáni szünetben (ez még a szökés előtt történt, egy napsugaras, meleg októberi délelőttön), Lajoska arra lett figyelmes, hogy valaki kitartóan nézi, kíváncsi, fürkésző tekintettel. Ő egy vörösvércsét bámult a türkizkék őszi égen, amely szárnyait gyorsan mozgatva egy helyben lebegett fölöttük. Egyszer csak úgy érezte, hogy arca kipirul valami meleg sugárnak a simogatásától. Levette szemét a madárról, s akkor tekintete találkozott a Dani különös, zöldesbarna, mosolygós tekintetével. Megdobbant a szíve, és odament hozzá; mintha húzta volna az a különös, barna szempár.

– Szervusz, Forbáth! – köszöntötte Dani.
 – Szervusz, Szilágyi! – felelte Lajoska.
 – Neked, ugyi, odahaza van korlátod meg nyújtód? – kérdezte Dani.
 – Van. Meg gyűrűhinta is.
 – Hát azér’ tudsz te olyan jól tornázni. Így könnyű! – s lehajtotta a fejét. – De nekünk van lovunk! – kapta fel újra, s kihívóan nézett a Lajoska szemébe.

– Nekünk is van egy. Szórin szoktam lovagolni rajta, de jövőre tán már nyeregbe is megengedik.

– Egy? – és Dani lebiggyesztette a szája szélit. – Nekünk kettő van Csarodán!

– Nekünk is vót kettő, amíg apuka gazdálkodott, de eladtuk, mert most bérbe van adva a birtok.

– Mennyi földetek van?

– Nyócszázhatvan hold Ogmándon meg Tiszavidon.

– Nyócszázhatvan! – ismételte Dani a tüneményes számot, és csetintett a nyelvével. – Mutasd a karodat! – tért át egy másik, esélyesebb versenytérre. (Most már nevetségesnek tartotta volna az ő tizennyolc holdjuk emlegetését.)

Elismerésbe burkolt irigységgel tapogatták egymás karját, a bicepszet.

– Te Forbáth – mondta Dani, s elengedte Lajoska megfeszített karját –, akarsz a barátom lenni?

– Akarok! – felelte Lajoska elpirulva.

– Van neked bicskád?

– Van. Miért?

– Cseréljük ki az enyimmel, barátságbul!

Lajoska boldogan odaadta szép, új, kettős pengéjű, fényes tollkését a Dani piros fanyelű, vásári bugylibicskája ellenében. Dani elégedett mosolygással vágta zsebre elegáns szerzeményét.

Ettől kezdve a tízpercek alatt majdnem mindig együtt sétálgattak az iskolaudvaron. Lajoska kérdezgette Danit a falusi élet felől. Az eleinte húzódozott ettől a témától, másra terelgette a beszédet. De csakhamar rájött, hogy ez a bolondos úrigyerek éppen az után vágyakozik, amitől ő elrugaszkodni szeretne a gimnázium ugródeszkája révén, hogy ez „halálos” a paraszti dolgokért. Ezen felbátorodva fantasztikus történeteket mesélt a galambjairól, az éjszakai legeltetésekről, az őszi madarászásokról meg a mocsarakban fogott teknősbékákról, amelyek esténként fityülni szoktak. Lajoska szájtátva hallgatta.

Egyszer Dani azt javasolta, hogy birkózzanak: hadd lássuk, ki az erősebb? Összeölelkeztek, és egy darabig ide-oda húzogatták egymást, sarkaikkal csoszogva a kavicsos porondon. Végül Dani, minden erejét összeszedve, keményen megmarkolta Lajoskának a derekát. Na, most dől el, ki a legény a csárdában!

És a Forbáth fiú nem tudott megfelelő módon ellenállni. Annyira szerette Danit, hogy mikor arcán érezte hozzányomódó, meleg orcáját, és beszívta dióolajjal kent, barna hajának jellegzetes szagát, izmai elernyedtek a szeretettől. Nem bírta, sajnálta volna olyan keményen megszorítani, ahogy Dani szorította őt. Erre az ledöntötte a földre, és diadalmasan ráfeküdt.

– Elismered, hogy legyőztelek?! – lihegte.

– Elismerem – mondta Lajoska valami szokatlan és szinte jóleső elbágyadással.

Ezt a nagy „szerelmet” persze gyakran tarkították féltékenykedések, összeveszések és kibékülések. Első összeveszésük a távolugrás miatt történt. Az előtornászi rangot a tornatanár pontokhoz kötötte. Korlátan, nyújtón, gyűrűhintán Lajoska volt az első az osztályban, rúdmászásban, futásban és magasugrásban viszont Szilágyi Dani egy árnyalattal megelőzte. Mindkét oldalon három-három pont. Hátravolt még a távolugrás. Itt kellett eldölnie, ki lesz az előtornász.

Az eredmény majdnem egyforma volt, de a tornatanár – kétszer-háromszor is gondosan megvizsgálván a tornacipők bevágódásának helyét – végül Lajoskát jelentette ki győztesnek.

Dani duzzogva félrevonult, és sokáig sugdolózott egy Lukács nevezetű, kancsi szemű osztálytársával, aki földije volt, szintén parasztfiú.

A következő szünetben már nem sétált Lajoskával, ellenben többször keserűen kijelentette, hogy ő nagyobbbat ugrott, de a tornatanár igazságtalanul döntött, azért, „mert Forbáth úrifíú”. Lajoska barátai persze gondoskodtak róla, hogy Daninak ezek a kijelentései eljussanak az ő fülébe.

Ettől kezdve megszakadt köztük a beszélő viszony. „Haragban vannak!” mondogatták a többiek. Ők maguk ezt nem jelentették be egymásnak, csak valahogy érezték és éreztették: Szilágyi elment a Forbáth padja előtt, és másfelé fordítva fejét, mintegy véletlenül lepottyantott eléje egy latinfüzetet, amelyet előző nap kölcsönkért tőle, hogy lemásolja belőle a házi feladatot. Nem sokkal ezután Lajoska ment el Dani padja előtt, és ugyancsak másfelé nézve, letette rá a Danitól elkért radírgumit.

Így hamarosan kifejlődött közöttük valami különös, villamoság-szerű áramlás, amely elválasztotta, de egyszersmind össze is kötötte őket, hiszen titokban folyton egymást figyelték. Lajoska valami sivár hidegséget érzett a szívében, mikor látta, hogy Dani annak a kancsi Lukácsnak a vállára teszi a kezét, és szinte magához ölelve suttog a fülébe.

Egyszer Bükk Anti kihallgatta a beszélgetésüket, és beszámolt róla Lajoskának: Szilágyi dicsekedve mutogatta Lukácsnak a Lajoskától kapott, fényes tollkést, és nevetve hozzátette, hogy ő egy fanyelű bugylibicskát adott érte.

– Dani – biztatta Lukács –, miér’ nem kéred el a flóbertpuskáját? Biztosan odaadná a parittyádér’, hisz nincs annak tiszta esze.

– Nem lehet, haragba’ vagyunk.

– Majd én kibékítlek benneteket.

Lajoskának nagyon fájtak az ilyen baráti visszamondások. Szerette volna bedugni a fülét, de szégyellte. Reggelenként szomorúan ébredt, mert ilyenkor újra meg újra belenyilallt a szívébe, hogy Danival haragban vannak. Üresnek érezte a gimnáziumot, és céltalannak az iskolába járást. Hiszen ha legalább nem kellene látnia Danit minden áldott nap! De az a legborzasztóbb, hogy ott van, ám az ő számára még sincsen ott.

Egy héttel az eset után az az alamuszi Lukács kerülgetni kezdte Lajoskát, beszélt neki erről-arról, de nagy ravaszul mindig Szilágyira terelte a beszélgetést. Dani így, Dani úgy. Egyszer aztán a fülébe súgta, hogy Dani voltaképpen nem órá haragszik, hanem a tornatanárra, és azt kérdezteti, hogy Forbáth miért haragszik rá? És ha nem haragszik, hát ő hajlandó lenne kibékülni vele.

Lajoska szívét megremegtette a boldog reménység villamosáramszerű, bizsergető érintése. De akkor eszébe jutott Bükk Anti lesújtó közleménye, s ezért valami szinte jólesően fájdalmas és rá-tartó duzzogás remegett a hangjában, mikor kijelentette:

– Én nem haragszom, de tudom, hogy ő csak azért akar kibékülni, hogy megkapja a flóbertet. Bükk Anti mondta!

Lukács esküdözött, hogy ez nem igaz: Bükk Anti hazudott!

– Vakuljak meg, ha egy szó is igaz belőle! Dani ilyet sose mondott. Dögöljek meg, ha ezt mondta!

A következő szünetben Lukács szó nélkül elment Lajoska mellett, és kancsi szemével rákacsintva, kezébe nyomott egy harmonikásra összehajtogatott papírdarabot. Lajoska bezárkózott az árnyékszékbe, és hevesen dobogó szívvel, remegő kézzel kibontotta a papírost:

„Hát elhitted? Minek hallgatol az álnok szóra? Dani.”

Ennyiből állt a levél, de éppen elég volt ez arra, hogy Lajoskát boldoggá tegye. (Dani tiszahátiasan, parasztosan „hallgatol”-t írt „hallgatsz” helyett.) Visszagondolt Bükk Anti beszámolójára: persze-persze, hiszen nem Dani említette a flóbertpuskát, hanem Lukács, az a kancsi hírhordó.

Újra elolvasta a levelet kipirult arccal, s mindjárt megírta a választ egy noteszéből kitépett lapra: „Én hiszek neked, és nem haragszom. Lajos.”

Összehajtogatta a papírt harmonikásra, leszaladt az udvarra, kezébe nyomta Lukácsnak, s ez a minden hájjal megkent szerelmi postás már vitte is tovább, és kézbesítette a címzettnek.

Lajoska izgatottan figyelte Dani arcát, amint az ő válaszát olvassa, de akkor megszólalt a csengő, vissza kellett menni az osztályba, úgy-hogy a kibékülés csak a következő szünetben történhetett meg. Megálltak a folyosón, s mikor a többiek már mind lerohantak az udvarra, elfogódottan egymáshoz léptek, és nagy zavarban összeölelkeztek. Lajoska annyira boldog volt, hogy már-már nagylelkűen fel akarta ajánlani: ismételjék meg a távolugrást, hátha a tornatanár csakugyan nem jól mérte az eredményt. De aztán meggondolta a dolgot: annyira azért mégsem szabad nagylelkűnek lenni, hogy az előtornászi rangját kockára tegye. Nem gondolta, hogy Dani elvárta volna tőle ezt az ajánlatot, hogy lelkében tüskét hagyott a tornatanár szerinte nyilvánvaló részrehajlása. Pedig hagyott az, hagyott bizony!

A következő tavaszon, április elején Lajoska azt javasolta, ránduljanak ki délután a Nagy-hegyre, az aranybányához bogarakat gyűjteni. Dani szívesen beleegyezett.

A gimnázium előtt találkoztak, fél háromkor. Elindultak a Petőfi utcán, vagyis a Félszeren. A macsolai útról letérve nekivágtak a félig már lecsapolt Bábótkának.

Mikor a levezető csatornához értek, Dani biztatni kezdte Lajoskát, hogy ugorja át. De a gyerek visszahőkölt, túl szélesnek találta.

– Dehogyan széles – jegyezte meg Dani. – Ugrottál te már ennél nagyobbat is tornaórán!

– Lehet, hogy ugrottam – felelte Lajoska, nem véve észre a Dani megjegyzésében lappangó fullánkot –, de a vizesárok az mégis más. Hát-ha nem sikerül az ugrás, osztán beleesem.

Na jó. Megkerülték az árkot, s kijutván a muzsaji országútra a tóra-függői szőlőkön át csakhamar elérték a nagyhegyi erdő szélét.

Ebben az évben Porogjászon még az itteni, rendkívül enyhe éghajlathoz mérten is igen korán köszöntött be a tavasz simogató, langyos szelekkel és csodálatos virágpompával. Március vége felé már nemcsak a mandulák, hanem a kajszibarackok is teljes virágzásban, habfehér menyasszonyi ruhában mosolyogtak egymásra a szőlőhegyeken, s április elején, a szinte zöldesfehér szilvavirágok után az őszibarackok is bontogatni kezdték élénk rózsaszínű szirmaikat, amelyek hasonlatosak a süldő leányok fülecskéihez, mikor átsüt rajtuk a tavaszi napsugár.

Az erdő szélén virágzott a kökény. Laza, fehér virágocskáinak olyan ártatlan, mégis izgató illata volt, mint az első szerelemnek. (Lajoskának később mindig ezt juttatta eszébe a kökényvirág.)

Az erdei kövecses úton nagy bajszú cincérek és fényes hátú nünükék szerelmeskedtek.

Az „aranylyuk” közelében egy elhagyott kőbányához értek. Falmeredekségű oldalának tetején keskeny gyalogút vezetett a nagyhegyi kilátó felé. Dani azt javasolta, menjenek azon az úton tovább.

– Nem fogsz szédülni? – kérdezte Lajoska a gyalogút alatti, majdnem függőleges kőfalra mutatva.

– Dehogy fogok! – mondta Dani nevetve –, csak te ne szédülj!

Elindultak a veszedelmes, keskeny úton. Lajoska ment elől, Dani meg utána. Nemigen nézegettek balra, az alattuk tátongó mélységbe, előreszegeztek tekintetüket, úgy lépegettek óvatosan a kőfal peremén.

Lajoska hátrafordult a madár után, s akkor tekintete Dani arcára vetődött. Az visszahőkölt, mintha lefékezett volna egy megkezdett mozdulatot. Arca halálsápadt volt, térde remegett.

– Mi van veled, Dani? – kérdezte Lajoska ijedten. – Nem vagy tán rosszul?

– Nem, nem – hebegte a fiú zavartan –, csak egy kicsit... egy kicsit megszedültem...

– Várjál, majd én kívülre megyek. Itt már szélesebb az út, ketten is elférünk egymás mellett.

Azzal a Dani bal oldalára állott, a meredek szélire, s átkarolta a derekát, úgy akarta továbbvezetni. De az nyersen elhárította a segítséget, szemében furcsa, szégyenkező tekintet villódzott, amely azonban csakhamar helyet adott valami gyermekes, dacos büszkeségnek.

– Nem kell, hagyjál! – mondta rekedten. – Tudok én egyedül is menni! Sokáig konokul hallgatott, csak jó sokára, a kirándulás vége felé kezdett megoldódni a nyelve.

Lajoska nem vette észre, mi játszódott le Dani lelkében. De nem sokkal később – egy újabb összeveszésük alkalmával – Bükk Anti visszamondta neki, mivel dicsekedett Szilágyi a kancsi Lukács előtt.

– Forbáth csak egy véletlennek köszönheti az életit, ha akkor a keskeny úton hátra nem néz, én lelöktem vóna a kőbányába!

Lajoska nem vette komolyan, nem akarta komolyan venni ezt a gyermekes hengegést, és mikor a szokásos üzenetések és levélváltások után megint kibékültek, Dani esküdözve-átkozódva, hevesen tagadta a dolgot. Ezért aztán Lajoska napirendre tért fölötte. Hamarosan el is felejtette, azaz eldugta lelkének mélyébe, a nemkívánatos emlékek lomtárába.

Nem így azonban Szilágyi Dani! Az ő lelkében három évtized súlyos élménytömege és keserves megpróbáltatásai sem tudták elnyomni ennek a gondolatban elkövetett bűnnek a tudatát: erről azonban majd máskor beszélünk.

Lajoska életében voltak olyan esetek, amelyekre nemigen akaródzott visszaemlékeznie. Ezeket szégyellte, és elsüllyesztette őket lelkének egy másik lomtárába, akárcsak a kellemetlen emlékeket. Gyermekkorának bizonyos bűneit mintegy zárójelbe tette.

Erős hajlama volt a bűnbánatra, sőt később néha túlságba is vitte. De az is igaz, hogy bizonyos tetszetős, elegáns bűnöket szívesebben bevallott, mint az olyanokat, amelyek miatt szégyenkeznie is kellett. Ezeket – mint már mondtam – maga elől is zárójelbe tette, s valami ösztönös önvédelmi szórakozottsággal átsiklott fölöttük. (Megjegyzem, századunk gyermekeinek nagy része ugyanígy van ezzel. Sokan még ma is különbséget tesznek elegáns és közönséges bűnök között. Szerelmi bűneiket, családok békéjét feldúló nőcsábításaitakat készségesen elmondják, tudván, hogy ezért a férfiak titokban megveregetik a vállukat. Viszont sikkasztásaikról, lopásaikról nem szívesen beszélnek. Holott az anyagi károkozás sokkal kisebb vétek, mint a lelki. S legnehezebben azt valljuk be, hogy ha valakivel szemben nem léptünk fel elég bátran, pedig az általában nem is bűn, csak gyengeség.)

Ennek az évnek tavaszán két olyan eset történt Lajoskával, amelyeket emlékezetének titkos fiókjában rejtegetett.

Egy májusi délután nyalka parasztleány táncoltatta lovát a bankudvar bejárata előtt. Lajoska a jó vérű, fényes szőrű, sárga kancát nézegette gyönyörködve, Vámos Pityu, a gőzmalmos nagy, kamasz fia meg őt – bosszankodva. A fiúcska kerek arcából, nyílt tekintetéből valami kitarulkozó lelkeség sugárzott. Ez még felnőtt korában is ki-kivillant a szeméből, s arra ösztönözte a jó embereket, hogy rámosolyogjanak, és gondolatban megsimogassák az arcát; a rosszakban, a cinikus, rideg haszonlesőkben viszont haragot szült. (Hogy lehet valakinek a mai világban ilyen bosszantóan naiv, ilyen nevetségesen lelkes pofája?!)

Vámos Pityu is ilyesfélét gondolt, amint Lajoska lóimádattól kipirult, rajongó arcát figyelte; odament a fiúcskához, lekent neki két csattanós pofont, s azután – mint aki dolgát jól végezte – visszasétált a másik járdára.

Lajoska nem fakadt sírva, de a szája legörbült, és borzasztó elkeseledés marcangolta a szívét a megdöbbenéstől s a tehetetlen dühtől. Hogyan, hát így is lehet? Ilyesmi is megtörténhetik? Aggódva körülnézett: nem látta-e meg valami ismerős az esetet? Azután a merénylőre tekintett, aki gúnyosan vigyorogva állott a Royal szálloda előtt. Legalább két fejjel magasabb nála, nyolcadikos, tizennyolc éves. Nem ütheti vissza, mert az sokkal erősebb: földig verné.

Akkor avval próbálta megnyugtatni háborgó lelkét, hogy majd jól megtanul vívni, aztán, ha leérettségizik, kihívja párbajra a Vámos fiút, és összekaszabolja.

De ez a megtorlatlan pofon sokáig égette, szurkálta, s az érthetetlen, lovagiatlan merénylet romboló példája rossz hajlamokat ébresztgetett benne. Ha a Vámos fiúnak szabad – akkor neki is szabad! Mi lenne, ha ő is ezt tenné egy kisebb gyerekekkel? Ez a gondolat addig kísértette, míg egyszer aztán cselekedetté változott.

Egy este Izráel és Schönfeld boltja előtt megpillantott egy kisfiút, aki a kirakatban lévő cukorhegyeket és csokoládéból felépített oszlopot, tornyokat bámulta. Hatéves lehetett a gyerek, legfeljebb hét.

– Mit bámulsz?! – kiáltott rá Lajoska olyan hangon, hogy neki magának is végigfutott a hátán a hideg.

A kisfiú megrezsent, és feléje fordult. Akkor Lajoska pofon cserdítette, hogy csak úgy csattant.

A gyermek keservesen sírni kezdett. Lajoska megijedt a sírástól: hátha ideszaladnak a kisfiú szülei! Majd látva, hogy nem fenyegeti veszély, felébredt benne a részvét meg a szégyenkezés. Megölelte a szipogó fiúcskát, arcához szorította arcát, úgy suttogta a fülébe:

– Hallgass már! Ne sírjál már! Veszek neked cukrot meg csokoládét, jó?
– Jó-hó-hó-hó... – ikegte a gyerek. – De miér' ütött engem... pofon?
– Összetévesztettek valakivel. Na, ne sírjál már! – s megcsókolgatta a kislány könnyektől nedves, meleg arcát. Olyan furcsa, borzongatóan jóleső érzés volt magához szorítani és vigasztalni ezt a zokogó gyermeket, akit ő ríkatott meg, aki őmiatta sír. Ilyesfélét érzett annak idején Ardóban, mikor Havrinczot, azt a szerencsétlen rutén lovászyereket sírásig bosszantotta, s azután szilvával, körtével, őszibarackkal vigasztalgatta.

Bement a boltba, és megtakarított zsebpénzéből vásárolt két szelet Suchard-féle tejszokoládét, kezébe nyomta a kislánynak, s miután az, lassacskán lecsituló szipogások közben, mind a kettőt beszipogatta, Lajoska szorongó szívvel hazaosont. Lábujjhegyen surrant be a gyermekszobába, mint a tolvaj, s ezen az estén alig lehetett szavát venni.

Erről az esetről soha senkinek sem beszélt; ebben az irányban nem vált visszaeső bűnössé.

26. fejezet

KÉRŐK, KORTESEK

Egyelőre eleget szerepeltek a gyermekek; nézzük hát, hogyan éltek közben a család serdültebb tagjai. Gáborka, miután mint végzett gépészmérnök leszolgált a katonai esztendejét a tengerészeknél, a nürnbergi Siemens-Schuckert műveknél kapott állást. Ő tehát egyelőre kikapcsolódik történetünkéből. Ennél most fontosabb, hogy kik voltak Sarolta és Anikó gavallérai, a „fiatalemberek”, ahogy Forbáth Lajos az udvarlókat nevezte az ő egyszerűségbe burkolt büszkeségével és apai szemérmességével. (Nem szerette kimondani, hogy udvarló vagy pláne: „a lányom gavallérja”. Úgy érezte, hogy ennek bizonyos kerítői íze van, mintha kínálgatná a leányait. Nagyon lenézte az olyan lányos papákat-mamákat, akik „a széket is leporolják” a fiatalemberek alatt, szóval, akik „fogják őket” – hogy az ő tömör szóhasználatával éljünk.)

Forbáthék „nyílt házat” vittek, vagyis, porogjászi értelmezés szerint, szívesen láttak minden jóra való fiatalembert, tekintet nélkül arra, hogy partiképes-e az illető. Sőt ha ildomos, jóra való ember volt, még afölött is szemet hunytak, ha esetleg nem volt nemesi származású. Ezzel mintegy azt is éreztették, hogy ők nem férjfogás céljából fogadnak vendégeket, hiszen ha házasodásról volt szó, a polgári elemek úgyis maguktól elmaradoztak, ismervén az öreg Forbáth társadalmi arany szabályát: „suba subához – guba gubához.”

Ha már itt tartunk, azt is tisztáznunk kell, hogy vajon gögös volt-e Forbáth Lajos, vagy sem?

Az utóbbi száz esztendő folyamán sokat írtak és beszéltek az úgynevezett dzsentrigőgről. Ezek a vélemények azonban többnyire kívülről és alulról hangzottak el, s ezért van bennük bizonyos sommázó általánosítás. Ám a dolog nem olyan egyszerű. Forbáth Lajos például szívesen és büszkén beszélt őseiről, akik között szép számmal akadtak híres török- és labancverő vitézek, sőt nevezetes literátus emberek, számon tartott irodalmárok is, mint ama bizonyos „II. János”, Bethlen Gábor tudós titkára meg Ádám, Csokonai barátja, a polihisztor költő, népdalgyűjtő és csillagász.

Olykor előszedte a pipatórium fiókjából a családfákat, és csibukja szárával mutogatva magyarázta nagyobb fiainak a családi elágazásokat,

a híres nagy nemzetségekkel való rokoni kapcsolatokat. (Ezen időnkint át kellett esniök, akárcsak az erkölcsi prédikációkon.)

Szóval büszke volt az őseire, híres nemesi családjára, mert szerinte a köznemesség volt a „nemzetfenntartó elem”. Ezért Forbáth Lajos természetesen tartotta, hogy leányai majd nemesembereket válasszanak férjüknek. Ha valamelyik fiatalember komolyabb szándékokat kezdett elárulni, akkor utánaéztek, hogy vajon az illető a jó Kállayakból, a jó Jármayakból származik-e? (Ebben a köznemési nyelvjárásban a jó jelző nem erkölcsi értékelést jelentett, hanem egyszerűen azt, hogy nem magyarosított, felvett névről van szó, hanem hogy az a bizonyos leánynéző valóban a nemes Kállay vagy Jármay család sarja.)

De azt azért nem tagadta Forbáth Lajos, hogy a nem nemesi származású ember is ember, sőt ha valakit rendes, becsületes úriembernek ismert meg, azt nagyon meg tudta becsülni – némelyikkel még össze is tegeződött. Ott volt például néhai Hajnal Ödön, az polgári családból született, de kifogástalan úriembernek, kitűnő vadászcimborának bizonyult, és hát hiába, Tyukody Zsuzsannának a férje volt. A tényeken nem lehet változtatni. (Zsuzsika néni kedvéért még keresztkomának is meghívta Anikó születésakor.) Vagy Kozák Pista, a szellemes, tréfás doktor, az ő kaszinói biliárdpartnere, az se nemesember – de hát Kozák Pista az Kozák Pista: fogalom.

Még a helybeli zsidó értelmiségből is volt két pertu barátja: Schenk doktor, a háziorvos meg Kertész Ede, egykori bírótársa.

Forbáthék – mint mondtam – nyílt házat vittek. Ha Porogjászra került egy-egy új szolgabíró, közjegyzőhelyettes vagy fiatal ügyvéd, az első kötelességének tartotta, hogy a Forbáth házban leviziteljen. Aztán Ungból, Szabolcsból, Szatmárból, Ugocsából is be-beállított egy-egy ifjú földbirtokos saját kocsiján, zsinóros atillájú, darutollas kalpagos kocsissal. Mert öt vármegyében híre volt Forbáth Sáríka szépségének és az öreg Forbáth kitűnő borainak. Ezek a vidékiek mind dzsentrigyerekek voltak, de a városi, állandó gavallérok között akadtak ilyenek is, olyanok is. Rossznyárosy Géza, a közjegyzőhelyettes például a jó Rossznyárosyakból való volt, Jókuti Károly viszont nem a jó Jókuthyakból származott. (Azelőtt Jancsovicsnak hívták.)

Gunda Kálmán ármentesítő társulati főmérnök, a részeges Gunda Gazsi rendkívül józan életű, derék fia (ez az alma ugyancsak messze esett a fájától!) valamikor régen ide menekült csehországi huszita család

sarja volt. A Gundák később – úgy mondják – magyar nemességet szereztek, de ezt nem lehetett biztosan tudni.

Bradu Pista állítólagos francia nemessége – mint tudjuk – még bizonytalanabb alapokon nyugodott.

Bankó Sanyi apja „egyszerű” polgári iskolai tanár volt, de ez a Sanyi annyi mindent tudott: énekelt, zongorázott, hegedült, gitározott nagy mókásan, úgyszólván nála senki sem firtatta a nemesi előnevet. Ő különben se vindikálta magának Forbáthéknál a komoly kérő szerepét, szórakozott és szórakoztatta a társaságot. Porogjászi zsúrt el se lehetett képzelni Bankó Sanyi nélkül.

Sarolta rendkívüli szépségével és elevevőségével akaratlanul kissé homályba borította Anikót, aki külső megjelenése tekintetében messze elmaradt a nénje mögött, s ennek megfelelően sokkal csendesebb, félénkebb volt. De azért neki is akadt komoly gavallérja a Szatmár megyei Bódis Gábor személyében. Ez a csinos, törökös magyar típusú, barna fiatalember Bódis Ferencnek, a Wesselényi-féle összeesküvés egyik vértanújának utódja volt. Azé a Bódis Ferencé, aki a kivégeztetése előtti utolsó éjszakán – akárcsak a francia André Chénier – gyönyörű hatyúdalt írt a siralomházban, a XVII. századi magyar nemesi költészet egyik gyöngyszemét hagyván hátra. (Sajnos Bódis Gábor erről semmit sem tudott.)

De Sáríka udvarlói közül még nem említettük a két legfontosabb személyiséget. Zsurky Béla szabolcsi földbirtokos volt az egyik, szőke bajszú, kissé parlagias modorú fiatalember, és mondjuk meg őszintén: nemigen találta volna fel a puskaport. Ám az öreg Forbáth titokban mégis őt látta volna legszívesebben Sári lányának oldalán. Mert azért nagy dolog az a mai világban, hogy valaki az ősi birtokon, a névadó faluban gazdálkodik kilencszáz holdon!

Zsurky Béla szép négyesfogaton ruccangatott át a Nyírségből Porogjászra. Lovait így nevezte el: Sári, Baba, Drága, Kincsem. Úgyszólván, mikor suhogós ostorát kibontva nevükön szólongatta őket, tulajdonképpen hangosan szerelmet vallott Sáríkáknak. De ezzel aztán ki is merült udvarlási ötleteinek raktára. A társaságban nagyon elmaradt a többi gavallér mögött. Ő szegény nem tudott szellemesen társalogni, se zongorázni, se hegedülni, az éneklése meg olyan volt, mint a varjúkárogás. És az új táncot, a bosztont, ne adj’ Isten, nem bírta megtanulni. Ő csak a csárdást járta. A Boronkay fiúk sokat ugratták is emiatt: „Béla koma csak a szabolcsi kályhátul elindulva tud bosztonozni. El kéne hozatni azt a nyíri

kemencét!” Így lassan lejáratták Sárika előtt, bár hiszen nem volt neki lejáratókra szüksége, elintézte ő azt egyedül is. Tudniillik nagyon szerette az italt, de mikor elnézte nagy keserőséggel, hogy ropják a bosztont, ezt az ördögös ánglius táncot Sárikával az ügyes, vidám fiatalemberek – ő meg csak ül magának a sarokban, tépelődve, olyankor nagy bújában még sűrűbben hajtogatta a Forbáth-féle jó erős borokat. S bizony nemegyszer megtörtént, hogy kelletténél jobban leszopta magát. Márpedig az öreg Forbáth semmit sem ítélt el annyira, mint a részegeskedést – azt még a kártyánál is jobban megróta.

Szegény Zsurky koma udvarlási kilátásainak azután végképpen befütyült egy új gavallérnak, Berkesdomby Ferinek a megjelenése. Berkesdomby tiszteletbeli főszolgabíró volt Petrován, fent a Verhovina oldalában, de vármegyei körökben már valóságos főszolgabírónak tekintették, mivel mindent ő intézett odafent, a teljesen elrészegesedett, öreg Balóthy főbíró helyett.

Hatalmas természetű és igen nagy erejű ember volt Berkesdomby: biliárdasztalokat hátán felemelgető, pakli kártyákat kettéroppantgató Herkules. Férfiszépségnek nem lehetett éppen nevezni, mert óriási mellkasa túlméretezettnek látszott kicsiny, rövid orrához és feltűnően rövid, széles lábfejéhez képest. De – társaságban megfizethetetlen – százféle szórakoztató tudománya, kiapadhatatlan humora és rendkívül magabiztos fellépése mindezeket egykettőre elfeledtette. Olyan magától értetődő fölénnyel tudott benyitni a szórakozásra éhes szalonokba, mintha még sok-sok tisztelő híve jönne utána. Ha Berkesdomby megjelent valahol, hatalmasan zengő baritonja egyszerre betöltötte a szobát. Ilyenkor még a legaggodalmaskodóbb lányos mamák szeme is felragyogott, és megnyugodva súgták egymásnak: „Itt van már Berkesdomby, lesz itt mindjárt hangulat!” És lett is! Néha reggel felé, mikor már tetőfokára hágott a nagy vigasság, sztentori hangon elkiáltotta magát: „Kezd az est kedélyesnek ígérkezni!” S ezt mindig nagy kacagással méltányolták.

Gyönyörűen énekelt, maga kísérte magát zongorán mint boszorkányos naturalista játékos, és kifogyhatatlan volt a mókákban, tréfás mutatványokban. Ha ő megjött, olyankor Lajoska is bekérezkedett a nappaliba.

– Mamuka, tessék megengedni, hadd hallgassam Berkesdombyt! Olyan érdekeseket tud a zongorán.

Őt nem úgy emlegették, mint a többieket: keresztnévvel együtt, ő Berkesdomby volt: fogalom!

– Berkesdomby bácsi, tessék megmutatni a kötél táncost!

– Igen, a kötél táncost! A kötél táncost! – visszhangozta a vendégek kórusa, s ő máris elindult, lábait aggódalmasan egymás elé rakosgatva a parketten, mintha egy képzeletbeli kötéllel lépegetne. Orrán egy láthatatlan pálcát táncoltatott, és széttárt karjaival egyensúlyozta magát. Mikor a „kötél” végire ért, „leugrott”, és zsebkezdőjével törülgette arcát, homlokát, mintha beleizzadt volna az idegfeszítő mutatványba. (Lajoska izgatottan figyelte, s a végén lelkesen megtapsolta.)

– Na, most a svábot tessék! Hogy énekel a sváb magyarul?!

– Igen, a svábot! A svábot!

Akkor a zongorához ült, és elénekelt a „*Mért nincs minden lánynak kút az udvarában...?*” kezdetű magyar nótát, svábosan felcserélgetve a kemény és a lágy mássalhangzókat. Ez aztán rengeteg mulatságos, sőt sikamlós félreértésre adott alkalmat. Az utóbbiakat persze nem illet észrevenni, de azért mindnyájan harsogva kacagtak rajtuk, avval nyugtatván magukat, hogy ők voltaképpen csak a svábos kiejtésen nevetnek.

– „Mért nincs megfan minten lánnak gut asz utfarába?...” – (Berkesdomby az út és a farába között még bizonyos hatásfokozó szünetet is tartott, de hát neki azt is elnézték.)

– Most a cirkuszt! A cirkuszt!

Erre, orrán át trombitálva, a kürtöket, a zongorát meg a cirkuszi zenekart utánozta oly híven, hogy a nagyérdemű közönség szinte látni vélte a lekötött fejű, tarka cirkuszi lovacskákat, amint a lakkcsizmás, frakkos idomító ostorpattogtatására körülnyargalnak a porondon.

Mikor azután kielégítette a mókára éhes kedélyeket, akkor áttért a komolyabb produkciókra: egymás után énekelte csodálatosan érces, és inkább már a hőstenor felé hajló bariton hangján a szívhez szóló, érzelmes magyar nótákat. De ezeket már nem a nagyközönséghez, hanem Sáríkához adresszálta finoman, diszkrétén, majd hovatovább egyre nyíltabban.

Hát mikor táncra került a sor! Amilyen nagy mahomed ember volt, olyan könnyedén táncolt. Mint a gumilabda! A modern táncot, a bosztont is remekül járta, de a csárdást sem olyan unalmasan, jobbra-balra topogva, mint a városi emberek, hanem sok figurával, szatmáriasan.

Mikor az öreg Forbáth észrevette, hogy Sáríka hajlani kezd a nagy mutatványos, jovialis fiatalember felé, egyszer megkérdezte a feleségétől négy szemközt.

– Voltaképpen kiféle-miféle ez a Berkesdomby? Mintha olyan mondvacsinált név lenne: Berkesdomby!

– Dehogyan – felelte Forbáthné –, jó család ez: nyírségiek. Mikor első bálozó lány voltam, négy Berkesdomby fiú táncolt velünk. Úgy tudom, az apja szolgabíró volt Nyirábrányban.

Berkesdomby valahogyan megérezte, hogy az öreg Forbáth kételkedik az ő családjának jóságában, s egyszer, mikor hét végén szokása szerint leruccant Porogjászra, magával hozta régi családi okmányait, s megmutogatta őket Forbáthnak.

– Tudom, Lajos bácsi mennyire otthon van a genealógiában – mondta –, úgy gondolom, érdekelni fogják a mi családi okmányaink. Különösen ez nagyon érdekes, tessék csak nézni: Hunyadi Lászlónak, Mátyás király testvérének saját kezű aláírása van rajta.

A sárgás fakó, dohos szagú pergament középkorias latin szövegében latinos átírásban szerepelt a Berkesdomby ős, de utána magyarul is oda volt írva a neve:

„Johannes Silviusmontanus, vulgo dictus: Berkesdombi, vicecomes comitatis Zarándiensis...” (Johannes Silviusmontanus, köznyelven: Berkesdombi, Zaránd megyei alispán...)

Erre az öreg Forbáth beadta a derekát. Az övé híres ősnemesi család, de ilyen régi, XV. századbéli írásos emlékeket nem tud felmutatni. A XVI. századnál korábbi időkről csak családi szájhagyományok beszélnek.

Ezen az emlékezetes napon lelkében lovaggá ütötte Berkesdomby Ferit, Sárrika lovagjává. Hiszen Zsurky Béla, sajnos, úgymint levizsgázott, levitézlett az italossága miatt.

Hedzei Petur fakó lova ebben az esztendőben nem csattogtatta a régi, szilaj hetykeséggel Porogjász utcáinak kövezetét. Fülét-farkát lekonyítva, mélabúsan ballagott a húséges jószág, mintha átragadt volna rá gazdjának szomorúsága.

1910 tavaszán nagyon lehorgadtak a Porog megyei kurucok reménysegei. Az 1905-i választáson váratlanul többségre jutott ellenzéki pártokból alakult koalíciós kormány nem váltotta be gyönyörű ígéreteit, nem tudott élni a hatalommal. Néhány év alatt kiderült, hogy Kossuth Ferenc, „Kossuth apánk” nagy reményű fia sem jobb a Deákné vásznánál. Kereskedelmi miniszter lett a koalíciós kormányban, de semmit sem tudott keresztülvinni programjából: még a különféle negyvennyolcas pártfrakciókat sem tudta összehangolni. Ezek folyton marakodtak, s nem-

egyszer leszavazták saját miniszterelnököket, Wekerle Sándort. A dolognak az lett a vége, hogy 1910 januárjában a sorozatos kudarcok lemondásra kényszerítették Wekerlét, s akkor a király Khuen-Héderváry Károly grófot, Tisza István barátját bízta meg az ügyek ideiglenes vezetésével.

Március végén Héderváry meglepetésszerűen feloszlatta az országgyűlést, és bejelentette az új választásokat. A meghökkent koalíciós képviselők felháborodott és megdöbben morajjal fogadták Héderváry bejelentését, érezték, hogy sorsuk meg van pecsételve. Egy elkeseredett negyvennyolcas honatya tehetetlen dühében felkapott egy tintatartót, és hozzávágta a miniszterelnökhöz. Ez azonban nemigen változtatott a helyzeten: a gróf fölényes nyugalommal letörülte fehér ingmelléről a ráfreccsent tintát, s azután Tiszával együtt hozzáfogott a júniusra kitűzött választások gondos előkészítéséhez.

Tisza már előbb újjászervezte az 1905-ben megbukott hatvanhetes pártot nemzeti munkapárt néven, s a tőle megszokott kemény energiával puhította a talajt a kerületekben jelöltjei számára.

Naményi Sándor volt porogi főispán felesége, a szép és nagyon eszes Visky Éda asszony pesti szalonjában részletesen tájékoztatta Tiszát a kárpátaljai helyzetről. Közölte vele többek között, hogy Porog megye ruszin kerületeiben nincs semmi baj: a görögkatolikus lelkipásztorok, kongrua (az egyháznak nyújtott állami segély) reményében hűségesen terelik a ruszin választók nyájait a munkapárti akolba. A tiszaháti és kaszonyi járás színmagyar népe azonban annyira kuruc érzelmű, hogy ott nem tanácsos hatvanhetes jelöltet felléptetni, mert könnyörtelenül megbuktatják, akármennyi csendőrt mozgósítanak is a megfélemlítésükre. (Akkoriban a titkos választás még ismeretlen fogalom volt Magyarországon.)

Ezért Éda asszony a trójai faló becsempészésének módszerét ajánlotta a porogi negyvennyolcas erőd megdöntésére. Már ki is szemelt egy igen alkalmas embert erre a célra: Zsurky István fülig eladósodott nyíregyházi ügyvéd volt az illető; kitűnő szónok, és olyan egyéniség, aki „ért az okos szóból”. Ki kell neki utalni a korteskedéshez szükséges alkotmányos költségeket, és szavát venni, hogy megválasztása után záros határidőn belül átlép a munkapártba. Persze, meg kell neki ígérni, hogy átlépése jutalmául a kormány kifizeti adósságait. Az öreg Tyukody, a tiszaháti járás régi negyvennyolcas képviselője elbetegeskedett, visszavonult a közéletől. Nem szándékozik részt venni a választáson. Zsurkyt kell tehát felléptetni negyvennyolcas programmal.

Tisza zseniálisnak találta az ötletet, és egykettőre meg is állapodott Zsurky Istvánnal.

Ez a tág lelkiismeretű ügyvéd a jó Zsurkyak ivadéka volt, Sárika négylovas gavallérjának unokabátyja, de neki nem volt földje. (Már az apja gondoskodott róla, hogy ne legyen.) Ő maga a föld nélküli nemeseknek ahhoz a dzsentrinek nevezett fajtájához tartozott, amely már átmenet a jampec felé. Ez a réteg annál kihívóbban játssza az urat, menél jobban kicsúsztak alóla az úri életforma anyagi és erkölcsi alapjai. Zsurky István nagyszerű megjelenésű, lebilincselő modorú ember volt, úgynevezett „charmeur”, és ráadásul fekete körszakállt viselt. Ezzal a szakállal mintegy hangsúlyozni kívánta a nemes, konzervatív hagyományokat. (A szakállon kívül más kapcsolata nem is igen volt velük.)

1910 májusában, mikor megindult a választási kampány, elegáns homokfutón járta végig Porogjász úri házait. A kocsis mellett a bakon hatalmas láda volt, tele zserbócukorkás dobozokkal és virágcsokrokkal az igen tisztelt választó polgárok leányai, asszonyai számára.

Falukon viszont másfajta s egészen új stílusú módszerrel dolgozott. Erről Matasowszky Pistától, Kürthy Kata legidősebbik fiától értesültek Forbáthék a választások után. Pista, ez a nagyhangú, nyakigláb Móczi Pista – ahogy Elek bácsi nevezte –, megszerezvén a jogi doktorátust, Zsurky Istvánnak lett az ügyvédbojtárja Nyíregyházán, és Zsurky, mikor fellépett képviselőnek, őt kérte fel főkorteséül mint porogi bennszülöttet.

Móczi Pista közölte gazdájával, hogy Porogban az útépités az a lépvessző, amellyel választáskor meg lehet fogni a falusi madárkákat. Porog megye déli részének ugyanis Munkács, Porogjász és Namény közötti meg a Porogjáról Nagyszöllősre vezető országúton kívül nem volt egyetlen becsületes útja. A szörnyű megyei utakon ősszel-tavasszal kerékagyig süllyedtek a szekerek a ragadós tiszaháti agyagba, s a kutyákat ölben kellett kivinni ugatni, ahogy az öregek mondogatták.

Az útépitési program hangoztatása most különösen fontos, mert a tiszaháti magyarok nagyot csalódtak régi képviselőjükben: hiába volt az 1905-i negyvennyolcas győzelem, hiába került Tyukody Imre a kormánypárti húsosfazék közelébe, mégsem tudta kijárni a porogi utak megjavítását. Ezért az elkeseredett választókat már nem elégítik ki a negyvennyolcas szólamok: nekik út kell – nem szép szavak.

Zsurky István tehát mindig a következő formulával kezdte falusi kortesbeszédeit.

– Kedves magyar testvéreim! Közismert dolog, hogy a képviselőjelöltek kövesútjaikon fűt-fát ígérgetnek a szavazóknak, de ha aztán megkapják a képviselői mandátumot, feléjük se néznek többé. A szép ígéretetek szétpukkannak, mint a szappanbuborék. (Úgy is van! Jól mondja!) Hát én megmutatom maguknak, hogy én más fából vagyok faragva: én nem ígérgetek, hanem cselekszem! (Halljuk! Halljuk!) Jól tudom, hogy Porog vármegye derék és vitéz, kuruc érzelmű népét egy szörnyű rákfene sorvasztja: az úttalanság, a rettentő rossz közlekedési viszonyok. Ezért én magas összeköttetésem révén elintéztam a Kereskedelmi Minisztériumban, hogy máris megkezdjék Porog megyében a falvakat az országúttal összekötő, jó kövesutak építését. Mert ha a fene fenét eszik, Mezőtarpának (illetve Halábornak, Badallónak stb., stb.) ősszel-tavaszzal is járható, jó kövesutat kell kapnia! (De mikor lesz az? Sohanapján!) Hogy mikor lesz? Hát most megmutatom, milyen ember vagyok én: én nem várom meg, amíg megválasztanak, én máris magammal hoztam a mérnök urat, és mindjárt megkezdjük a bekötőút kijelölését.

Azzal a mögötte ácsorgó vándorfényképészhez fordult, aki háromlábú, lefüggönyözött gépe mellett várt a jelenésére. Ez a masina, így messziről, és hozzá nem értők szemében, csakugyan úgy mutatott, mint az útépítő mérnökök három lábon álló, teodolit nevezetű készüléke.

– Mérnök úr, akkor talán el is kezdhethetjük. Emberek, hozzanak láncokat vagy köteleket! Azonnal ki fogjuk jelölni az utat. (Éljen! Éljen Zsurky István!)

A választók szorgalmasan húzták a láncot a fotográfus irányítása mellett.

– Egy kicsit balra, a Tisza felé! Úgy, még egy kicsit balra! Úgy-úgy. Ott szúrják le a karókat. Ott lesz az új út.

Tiszahát népe ámult-bámult, ilyen jelöltet még nem láttak!

Zsurky Istvánt óriási szótöbbséggel megválasztották. Zápszonyi báró volt az ellenfele, egy Bach-huszárnak a fia. (Apja a Bach-korszakban, az elnyomatás alatt kapta a báróságot.) Ez saját költségén lépett fel, hatvanhetes programmal. A porogi kuruc magyarok a legtöbb helyen szóhoz sem engedték jutni, kizavarták a falukból.

Hedzei Petur beteg volt a korteskedés idején, nem láthatta az útépítési komédiát, de rossz sejtelmek voltak a betegágyához eljutó hírek alapján. Nagyon gyanúsna találta, hogy a szokásos csendőri kellemetlenkedések, fenyegetések ezúttal elmaradtak. Soha sehol sem tartóztatták fel Zsurky István negyvennyolcas szavazóit. Ez nem tiszta dolog!

Balsejtelmei valóban nem csaltak: két hónappal a választás után Zsurky István – csalódásaira hivatkozva – átlépett Tisza István pártjába, amely egyébként országos elsöprő győzelmet aratott volt.

Hát ezért lépkedett olyan kókadtan, szomorúan Hedzei Petur fakó lova, megérezve gazdájának keserves hangulatát. Az öreg kuruc sohasem tudta kiheverni ezt a szégyenletes csapást, ezt a becsapást. Nem elég a vereség, de még ráadásul csúffá is tették ország-világ előtt. Hej, csak egyszer a keze közé kaphatná Zsurky Istvánt, azt a címeres gazembert! De annak persze volt annyi sütnivalója, hogy ne mutatkozzék a tisztaháti választók előtt. Sohase látták többé sem őt, sem pedig a „mérnök” urat.

Na, annál vidámabb, annál harsogóbb volt Móczi Pista!

– Lajos bácsi – biztatta az öreg Forbáthot –, most ott ülünk a húsosfaféknál. Nem akarja modernizálni a prэшázát hidraulikus présekkel, mustsűrítőkkel? Olyan kölcsönt szerzünk Zsurky Istvánnal, amelyet akarunk!

– Nem kell – csóválta a fejét Forbáth bíró. – Nem kell nekem az ilyen pénz. Nem tiszta dolog, amit ti csináltatok: így becsapni a népet!

– Miért hagyták magukat? – nevetett Pista cinikusan. – Szemesnek áll a világ. Meg tetszik látni, Istvánból előbb-utóbb miniszter lesz, belőlem meg államtitkár. Zsebre vágjuk egész Porog megyét!

– Nana, csak máshol ne végezzétek ezekkel a zsurkyádákkal!...

– Nem jó iskola Pistának ez a Zsurky! – mondogatták a rokonság öregei.

– Nem bizony – tette hozzá Forbáth Lajos, az örök kritikus –, mert őbenne is van egy jó adag zsurkiság-turpisság.

Móczi Pista azonban csak ment tovább a maga útján.

Forbáthék meg az övéken. Lassan-lassan napirendre tértek a választási izgalmak fölött, bár rokoni körökben később is gyakran idézgettek Forbáth Lajos mondását. Ha valamelyik fiú nyilvánvalóan teljesíthetetlen, felelőtlen ígéretekkel állott elő, olyankor azzal torkolták le, hogy ezek olyan *zsurkyádák!*

Egyébként az élet folydogolt tovább a megszokott mederben. A fiúk tanultak, vizsgáztak. (Farkasházy Józsi szerencsésen átcsúszott a hetedik osztályon, Zoli tiszta jeles eredménnyel végezte a hatodikat, és Lajoska ugyanúgy az elsőt.) Vizsgák után meg tornáztak, csónakáztak, és lövöldözték a madarakat a szőlőben. Lajoska örökölte bátyjának serétes flóbertpuskáját, mert Zolit a madaraknál már jobban érdekelte a vegyészet. Az elárvult, régi borházban berendezett magának egy „labo-

ratóriumot”, ott kísérletezett mindenféle csipős szagú vegyi szerekkel meg durranó gázokkal, mint valami boszorkánymester. Az öreg Forbáth rosszálló fejcsóválásokkal kísérte ezt a nagy vegyészkedést: hát ez a fia se lesz jogász? Na, majd talán a harmadik...

A harmadik egyelőre boldogan lövöldözte a madarakat flóbertpuskájával. De ez a boldogság nem volt egészen zavartalan. Egyszer az új borház melletti nagy, terebélyes cseresznyefáról lelőtt egy vadgerlicét lesből. Mikor felvette a földről a még meleg testű, babos hátú, szép, karcú madárkát, s elnézegette serétektől átluggatott, vérző mellét, hirtelen eszébe jutottak az ő kedves, szelíd gerlicéi. Mi lenne, ha egyszer valaki orvul lelőné őket? Belelőne abba a gyöngéd hajlású, lányos nyakacs-kájukba, aztán véresen lepottyannának a földre holtan, mint ez?! Erre nagyon elfacsarodott a szíve, szeretete volna feltámasztani a halott gerlicét. De azután rántott egyet a vállán: Nem, ez más, ez idegen madár, vadmadár, szabad préda. Az övéi viszont szelídek, hogy merne azokhoz valaki hozzányúlni?!

Ami a képviselőválasztást illeti, ez már nem volt olyan nagy élmény számára, mint az 1905-i, az első, amelyre vissza tudott emlékezni. Ezúttal galíciai ulánusokat vezényeltek Porogjászra a választás vér nélküli lefolyásának biztosítására. Lajoska Szilágyi Danival kerülgette a Piactéren örökdő ulánus századot. A piros nadrágos, kék zubbonyos lengyel fiúk lóról szállva, kardosan, karabélyosan figyelték a kortesboroktól felhevült választó polgárok nyüzsgő hangyabolyát.

Lajoska talált egy olyan lengyel katonát, amelyik tudott németül. Ezt hazulról csent cigarettákkal traktálta, és lelkesen magyarázta neki az évszázados lengyel–magyar barátságot, fitogtatván Dani előtt német tudományát.

Aztán egyszer, az igaz, hallott valamit, ami szeget ütött a fejébe, és később sokat gondolkozott rajta. Az elemi iskola melletti borbélyüzlet előtt, ahol őt negyedévenként nyírni szokták, nagy választási csődület támadt. Arról vitatkoztak a polgárok, hogy a három jelölt közül melyiket támogassák. Zsurky Istvánnak ugyanis a hatvanhetes Zápszonyi báró mellett volt még egy harmadik ellenjelöltje: Márkus László, aki negyvennyolcas volt, de a pártnak egy szélsőségesebb frakciójához tartozott. Márkus paraszti szülőktől származott, s a gimnázium ötödik osztályából kilépve elment boltosinasnak. Mikor felszabadult, önállósította magát, fűszerüzletet nyitott, s jól megtollasodván elkezdte

vásárolni a földeket. Majd a birkatenyésztésre vetette magát, feles juhászokkal szerződött. Ahhoz nem kell befektetés. Szerencséje is volt: akkoriban nagyon felment a gyapjú ára. Így aztán lassacskán összekapart vagy háromszáz hold földet.

Most, hogy fellépett képviselőnek, Zsurky kortesei – Móczi Pistával az élükön – persze erősen kilovagolták az úri választók előtt Márkus László paraszti származását, boltosinasi múltját és iskolázatlanságát.

Lajoska tovább akarta adni, amit Móczi Pistától hallott, s belekotyintva a borbélyüzlet előtti konventikulumba, nagy bátran megjegyezte, hogy Márkus boltosinas volt, nem is végezte el a gimnáziumot.

A borbélysegéd, aki pamaccsal a kezében ott vitatkozott a bolt előtt hangoskodó tömegben, vagy nem ismerte fel Lajoskát, vagy a választási izgalmak hevében nem vette figyelembe, kinek a fiával áll szemben, elég az hozzá, hogy oktató hangon leintette a gyereket:

– Éppen ilyen kell nekünk! – kiabálta. – Hadd menjen fel mán egyszer közülünk való ember abba az Országházba, aki a mi érdekeinket képviseli. Ne csak mindig az urak dumáljanak odafent!

Lajoska egy pillanatra meghökkent: mintha egy másik Porogjász is élne a mögött, az alatt, amelyet ő eddig ismert. Az utca!... Az utca népe talán másképpen gondolkozik, mint a zsalugáterek mögött lakók? Úgy látszik, ezért mondja apuka, hogy nem jó az utcai népséggel szóba elegyedni.

De azután elfelejtette a dolgot; egyelőre tovább lövöldözte a madarakat a szőlőben.

Így éldegéltek a fiúk.

A lányok meg teniszeztek, kézimunkáztak, tanulmányozták a szakácskönyvet, „háziaskodtak” – és várták a gavallérokat, a fiatalembereket. Bocsánat; nem várták – csak fogadták őket tartózkodó, szinte csodálkozó mosolygással, mintha nem is álmodták volna, hogy az illető hozzájuk készül.

27. fejezet

KORJATOVICS TÓDOR REGÉNYE

Sárikának a hivatalos udvarlók mellett illegális, titkos imádói is akadtak szép számmal. A nem „szalonképes” elemek számára ugyanis ott volt a tánciskola demokratikus intézménye. A tánciskolában bárki felkérhette a legelőkelőbb családból származó leányt is. Ez persze vizitelésre nem szolgált jogcímmel, de szerelemgerjesztésre éppen elég alkalmat nyújtott.

Egyszer, március 15-én Sárikát felkérték, hogy szavaljon valamit a gimnázium szabad líceumi előadótermében. El is szavalt a *Botond bárdja* című hazafias költeményt magyar ruhában. A vers nem volt valami magas színvonalú, s a szavalat sem: egy tizennyolc éves kislány még kissé nyers, éles, fel-felcsattanó hangján csattogtak a viadal... diadal rímelésű, szabványosan dagályos verssorok. De a diákok nem a szavalatot figyelték, hanem a szavaltót, a gyönyörű, magyar ruhás leánykát. Nem akart vége szakadni a tomboló tapsviharnak, lábdobogásnak:

– Hogy vót! Hogy vót!

Az ifjúság ráadást követelt, úgyhogy el kellett szavalnia még két verset emlékezetből.

Az öreg Forbáth nem is engedte többet szerepelni. (Az ő lányai nem primadonnák, hogy bárki fia-bornya nézegesse és bírálgassa a testi megjelenésüket!)

Azok közül, akik ezen az ünnepségen meg a tánciskolában szerelemre gyúltak Forbáth Sárika iránt, csak négyet említek meg, akik később is felbukkannak majd:

az egyik Leipziger Adolf, a szomszédban lakó ecetgyáros fia. A Leipziger fiú a tánciskolában néhányszor felkérte Sárikát, s egyszer megkérdezte, vajon hazakísérhetné-e őt. A leányka azonban elutasította, mondván, hogy szülei nem engedik meg az ilyesmit.

Egyszer később Leipziger Adolf szemtanúja volt, amint Gálszécsey Ödön megvárta Sárikát a tánciskola előtt, és hazakísérte. Nem tudva, hogy Ödön unokatestvére a leánynak, Adolf ezen halálosan megsértődött. Soha többé nem tudta kihúzni lelkéből ezt a második tüskét.

Ott volt aztán Gárdos Ervin, Grün bérlőnek a nagyobbik fia. Ez gyakran bejött Ogmándról kocsin, üzeneteket hozva az apjától. Később meg már saját szakállára is be-beállított, falusi ajándékokkal kedveskedve Forbáthéknak. (Az ő komoly jelenésére azonban csak két év múlva kerül sor.)

A gimnazisták közül is sokan belebolondultak, de leghevesebben Korjatovics Tódor, egy verhovinai rutén papnak a fia, aki itt végezte a gimnáziumot. Nagybátyjánál, a porogjászi görögkatolikus lelkésznél lakott.

Apja jogászt szeretett volna faragni belőle, tekintve, hogy Magyarország a jogászok hazája, azokból minden lehet. Tódornak azonban nem fült a foga a tudományokhoz: nem akart továbbtanulni. Pedig volt esze elég, de türelméből nem futotta a lépésről lépésre való, lassú haladásra. Ő valami nagy kaland, valami hőstett révén szeretett volna egyszerre feljutni az élet csúcsára. Egyelőre azonban – érettségi után – benyomták segédjegyzőnek Petrovára. Onnan, ha csak tehette, le-leruccant Porogjászra rokonlátogatás ürügyével, s avval a titkos reménységgel, hogy hátha egyszer találkozhatik Forbáth Sárikával.

Ez a hatalmas, szép szál legény is azon a bizonyos hazafias ünnepségen szeretett bele Sárikába. Táncolt is vele egynéhányszor a tánciskolában, de ennél tovább ő sem tudott eljutni.

Egyszer Ignácz mesternél, a városi fényképésznél meglátta Sárika magyar ruhás képét. Azután, hogy csinálta, hogy nem, vesztegetéssel-e vagy betöréssel – ez sohasem derült ki, tény azonban, hogy megszerezte ennek a fényképnek egy másolatát, s ez döntő befolyással volt sorsának későbbi regényes alakulására.

A dolog úgy kezdődött, hogy Berkesdomby tb. főszolgabíró úr, az ő főnöke, 1910 júniusában, egy hétfői reggelen bal lábbal kelt fel, s nagyon rosszkedvűen állított be a hivatalba. Porogjászi hétvégi kirándulása ezúttal nem jól sikerült: új gavallér bukkant fel a láthatáron, egy rendkívül csinos, elegáns, szatmári fiú, Kaplonszeghy Sanyi nevezetű. Ez minden lépten lekérte Sárikát tánc közben Berkesdombynak a kezéről, s a leány arca ilyenkor nemigen árult el bosszankodást: szívesen és sokat táncolt Sanyival. Sőt Berkesdomby később megfigyelte, hogy míg ő a legszívhezszólóbb nótákat éneklé a zongoránál, Sárika nem az ő énekét hallgatja, hanem a Kaplonszeghy fiú szuttogását.

Ez annyira bántotta, hogy nem is búcsúzott el Sárikától: fél tizenegy tájban angolosan távozott, s elkeseredésében reggelig mulatott az Oroszlánban. (Ha ugyan mulatásnak lehet nevezni az ilyesmit.) Rettenően kínoztta a tehetetlen féltékenység, szerelmében és férfibüszkeségében egyaránt mélységesen megbántottnak, megalázottnak érezte magát. Szakadatlan társadalmi sikerei után nem tudta, sehogy sem tudta megérteni, hogy ilyesmi megtörténhessék vele, övele!

Zúgó fejjel, keserű szájjal ült vonatra vasárnap délelőtt az átmulatott éjszaka után. A vonat kerekei Petrováig folyton ezt kattogták a fülébe: „Kaplonszeghy jobban tetszik, Kaplonszeghy jobban tetszik...” Hát hiába volt az ő sok kitűnő s eddig mindig jól bevált mutatványa: ének, zongora, mókák, minden? Ez a Kaplonszeghy se nem zongorázik, se nem énekel, ez csak ránéz a leányra mosolyogva, bővülő tekintettel, és suttog a fülébe. Őfelőle produkálhatják magukat a többiek rogyásig! Berkesdomby most – életében először – úgy érezte, hogy mutatványai eredménytelenek, sőt szinte nevetségesek Kaplonszeghy Sanyi suttogásai mellett.

Megérkezvén Petrovára vállára vetette puskáját, s egész nap az erdőben kóborolt, de a friss levegő sem tudta meggyógyítani. Még hétfőn reggel sem múlt el keserves, zákányos hangulata, így ment be a hivatalba.

– Mi újság, Fischer úr? – kérdezte komoran az irodatiszttól, miután az nagy szolgálatkészséggel lesegítette a porköpenyét.

– Főbíró úr kérem, Korjatovics megint nem jött be, és nem is jelentett beteget.

– Mióta nem jár be?

– Tegnapelőtt, vagyis szombat reggel óta.

– Mi van evvel a Korjatoviccsal?

– Azt mondják, mulat. Az utóbbi időben sokat mulat.

– Hm... Osztán miért mulat? Olyan sok a pénze?

– Talán reménytelen szerelem... – jegyezte meg az írnok mosolyogva.

– Na, majd a körmire nézünk a fiatalúrnak! – kiáltotta Berkesdomby lángvörösen, s úgy az asztalra vágott hatalmas öklével, hogy a tintatartó felborult.

Fischer úr ijedten törülgette, szárítgatta a kifolyt tintát egy itatóssal. Nem értette, miért gurult ennyire dühbe a főbíró. El sem tudta képzelni, hogy egy ilyen hatalmas, nagy ember, egy ilyen járási kiskirály is lehet reménytelenül szerelmes, akárcsak valami rojtos nadrágú segédjegyzőcske, s hogy ő ártatlan megjegyzésével a főbíró úrnak érzékeny lelki tyúkszemére hágott.

– Elszaladjak a lakására, főbíró úr? – ajánlkozott nagy alázatosan –, megnézném, hogy csakugyan beteg-e.

– Hagyja! Majd én magam megyek. Hol lakik?

Az irodatiszt magyarázni kezdte, hogy merre lakik a könnyelmű Korjatovics. Közben benyitott a szobába egy rutén cselédlány, háziszóttos ingblúzban, halinacsizmában, s valami papírt nyújtogatott Fischer úr felé.

– Sto chocses?! (Mit akarsz?!) – kiáltott rá a főbíró ingerülten. – Nem tudsz köszönni, ha bejössz valahová?! – azzal kikapta kezéből a cédulát.

Az összegyűrt papirosra ez volt írva ceruzával: „Nem megyek be, beteg vagyok. Korjatovics.”

– Na tessék! – s Berkesdomby odatartotta a cédulát az írnok orra alá. – Így jelent ő beteget, egy ilyen papírfecnin, ceruzával – és harmadnap! Na, majd én ráncba szedem! – zsebre dugta a cédulát, és elviharzott, bevágva maga után az ajtót.

Kopogtatás nélkül nyitott be a Korjatovics Tódor szállására, egy Latorca-parti, pirosra festett, alacsony házikóba. A segédjegyző az asztalnál ült, s egy berámázott fényképet nézegetett. Mikor Berkesdomby belépett, lefektette a fényképet a képes oldalával lefelé, és felállott.

– Jó napot kívánok, főszolgabíró úr. Tessék helyet foglalni – köszöntötte, de nem valami alázatosan. Ijedtségnek nyoma sem látszott rajta. Elmerengve, szórakozottan nézett a főnökére, mintha átnézne rajta. Az meg szinte remegett a felháborodástól.

– Mi ez, Korjatovics úr, mi?! – mondta rekedten, s elébe tette a cédulát.

– Beteget jelentettem – felelte a segédjegyző nyugodtan.

– Úgy! Hát ez magának hivatalos jelentés?! Ceruzával, egy ilyen papírrongyon! És ha beteg, akkor miért nem fekszik, mi?!

– Nem minden betegséggel muszáj ágyban feküdni.

– Magánál ez már a harmadik eset ebben az évben. Majd gondom lesz magára!

Korjatovics alig észrevehetően rántott egyet a vállán. A szolgabíró fejét elöntötte a vér. Annyira feldühítette a fiatalember flegmatikus, szinte szórakozott nyugalma, hogy hirtelenjében nem talált méltó szavakat felháborodásához. Akkor tekintete az asztalon fekvő, lefelé fordított fényképre esett. Valami belső sugallat hatására, felvette a berámázott képet. Erre Korjatovics Tódor – most először – kizökkent nyugodtságából. Ijedten a főbíró keze után kapott, de az nem törődve vele, felfordította, s a világoosság felé tartotta a képet: Forbáth Sárika magyar ruhás fényképe volt, Ignáczi mester felvétele.

– Honnan szerezte ezt a képet?! – förmedt rá a fiatalemberre magából kikelve.

– Ezt nem vagyok köteles megmondani.

– Micsodaaa? Hogy mer velem így beszélni?!

– Én nem mondtam semmi tiszteletlenséget, de hangsúlyozom, hogy ez nem tartozik a hivatalra. Tessék visszaadni a képet!

– Majd adok én magának előkelő úrilánynak a fényképét ellopni! Hallatlan!

– Ne tessék sértegetni, én nem loptam a képet!

– Tőle nem kaphatta, hiszen nem is jár hozzájuk. Megmondja vagy nem?!

– Nem mondom, és tessék visszaadni. Nincsen joga a képet tőlem elvenni. Ez nem hivatali dolog! – s megfogta a főbíró kezét, hogy kicsavarja belőle a fényképet.

Berkesdomby már emelte a másik kezét, hogy torkon ragadja Korjatovicst, de azután észbe kapott, nem volna méltó, hogy dulakodni kezdjen egy segédjegyzővel. Az erőviszonyokat is felmérte hirtelen: ez hatalmas szál legény, éppolyan magas, mint ő, és igen vastag a karja. Nem tudna pillanatok alatt végezni vele, ahogy ilyen esetben illenék. S abban, sajnos, igaza van a nyavalyásnak, hogy ez csakugyan nem hivatali dolog.

A két nagy, mahomed ember néhány pillanatig farkasszemet nézett egymással, hevesen kapkodva a levegőt. Akkor Berkesdomby nagyot fújva visszatette a képet az asztalra.

– Hát jegyezze meg, Korjatovics – mondta, lassan visszanyerve önuralmát –, ezért az indokolatlan hivatalkerülésért... – már majdnem azt mondta, hogy ezért fegyelmi eljárást fog indítani ellene, de azután felébredt benne az úri gavalléria és a büszkeség: micsoda szégyellni való, csúnya dolog lenne, ha ez a Korjatovics fiú azt hihetné, azt mondhatná, hogy ő féltékenységből törte ki a nyakát! Még gondolatnak is nevetséges... Hiszen ha a Sárka fényképe nem volna itt a kezében! De hát, sajnos, itt van. Vajon honnan lopta? Mert tőle nem kaphatta, az az egy biztos. Na, mindegy. Kihúzta magát, megköszöri a torkát, és így fejezte be a mondatot: – ... ezért az indokolatlan hivatalkerülésért tulajdonképpen fegyelmi járna, de én most az egyszer eltekintek tőle. Ha azonban még egyszer előfordul, akkor nem fogja megúszni! Megértette?!

Korjatovics némán meghajolt.

Berkesdomby ezúttal csakugyan nem vitte tovább a dolgot, gavalérosan megkegyelmezett a könnyelmű segédjegyzőnek. Minthogy azonban az csak nem akart megjavulni, újra meg újra elmaradt a hivatalból, s ha bement, akkor is nagyon hanyagul végezte a munkáját, így mégis az

lett a nóta vége, hogy 1910 őszén fegyelmi úton elmozdították állásából. Korjatovics akkor barátai tanácsára felment Pestre, állás után nézni. A fővárosban volt egy görögkatolikus egyesület, olyan kaszinóféle; ott sok hitsorsosával megismerkedhetik, aztán azok majd csak szereznek neki valami hivatalt.

28. fejezet

TÁNCISKOLA

Ha nekem szegeznék a kérdést: vajon bátor gyerek volt-e a mi Lajoskánk, avagy félénk – nem tudnék rá egyetlen tömondatban válaszolni. Bizonyos tekintetben bátor volt, a vakmerőségig – némely dolgoktól meg, látszólag érthetetlenül, idegenkedett szinte a rettegésig.

Például az erdőben puszta kézzel fogdosta a kígyókat, nem törődve vele, hogy mérgesek-e vagy sem, s a trikójába dugva – a szó szoros értelmében keblén melengetve – vitte őket haza néneinek rémítgetésére.

A veszett kutyára viszont még gondolni sem szeretett. Sohasem találkozott ugyan ilyennel, de sokat hallott róla, és gyakran riadt fel álmából rekedt ordítással, mert úgy látta, hogy egy vicsorgó veszett kutya rohan feléje tajtékzó szájjal, hasa alá húzott farokkal.

Lódogokban megint csak merésznek mutatkozott, túlságosan is merésznek. Tavaszi időben kora reggel, jóval iskola előtt kiment a méntelepre, hazuról elcsent cigarettákkal traktálta a csödörösöket, s ezért azok megengedték, hogy a reggeli jártatáskor felüljön Obojánra, az egyik vezetékmenre, s úgy, szőrin lovagolva nemegyszer elnyargalt velük a jó vérű, ficánkoló arab csödör hátán Kígyóság vagy Muzsajig, meg vissza.

Mikor azonban Gizi nénihez, a zongoratanárnőhöz kellett mennie hetenkint kétszer, olyankor valóságos szívszorongás fogta el. Ez a dolog úgy kezdődött, hogy a pipatórium fiókjában volt egy kétfelé szétcsavarható, gyönyörű rózsafa furulya. Apai nagyapjának egyik barátja, egy volt negyvennyolcas honvédtiszt fabrikálta annak idején a kufsteini börtönben. Lajoska még negyedikes elemista korában elkunyorálta ezt a furulyát, s apjának útmutatásai szerint egykettőre megtanult rajta játszani. Egész szépen fújdogálta a hetesektől meg szakácsnéktől eltanult népdalokat, sőt hovatovább a néneitől hallott divatos slágereket is eljátszotta rajta, vagyis kuplékat, ahogy akkoriban nevezték. Forbáthné felfigyelt a gyerek játékára, s kijelentette, hogy okvetlenül be kell íratni Gizi nénihez zongorórákra: ilyen kitűnő zenei hallást nem szabad parlagon hevertetni. Azon az őszön, mikor gimnáziumba került, zongorára is beíratták.

Gizi néni, a zongoratanárnő, rendkívül pisze orrú, nagyon rövidlátó, de igen szúrós tekintetű özvegyasszony volt, egyáltalán nem rosszindulatú, azonban betegesen pedáns. Mikor Lajoska kottákkal a

hóna alatt becsengetett a tanárnő Vörösmarty utcai lakásába, Gizi néni kijött a lépcsőre, és saját szemével ellenőrizte, hogy jól megtörölgeti-e a gyerek a cipője talpát a vasból készült sárkaparón s utána háromféle lábtörlőn, nehogy sarat vagy port találjon behozni az ő minden áldott nap felvixszelt parkettjére.

Bent az előszobában egy Sneki nevezetű, undok, mérges kis fekete kutya fogadta rettentő, hörgő morgással, csaholással.

– Kusch dich, Schneckie! Bleib ruhig, Schneckie! – csillapította Gizi néni németül a kis szörnyeteget. (Német származású asszony volt, egy osztrák katonatiszt özvegye.)

S az egész lakásban valami lehangolóan sivár, hideg naftalin- és kámforszag terjengett a vászonhuzatos bútorokból. De mindez eltörpült a zongoraleckék, s kiváltképpen a második esztendőben sorra kerülő ujjgyakorlatok borzalmai mellett. Chovánnak hívták azt az átkozottat, azt a sötét gazembert, aki az ujjgyakorlatok könyvét szerezte. *Schule der Geläufigkeit* – ez volt a címe a Chován-féle, nagy, fekete fedelű kottának, amelynek alapján Gizi néni rá akarta szorítani Lajoska rakoncátlan ujjait az engedelmességre. Körmönfont kínszások gyűjteménye volt ez a *Schule der Geläufigkeit*, mintha csak azon törte volna fejét az a kutya német, hogy hogyan lehet minél természetellenesebb mozdulatokat kitalálni az emberi ujjak meggyötülésére. Még meg is számozta a kottafejeket, hogy melyikre hanyadik ujj kerüljön. A kisujjnak át kellett lépni a gyűrűsujjon, annak az egyetlen gyűrűsujjnak meg a középsőn, és így tovább. Ha Lajoska elkínzott, remegő ujjai nem jó billentyűre tévedtek, olyankor Gizi néni reumától bütykös, csontos kezével leseperte a gyermek kezét a zongoráról:

– Krutzi Türken, noch einmal! – s azután ráigazította a megfelelő billentyűkre. (Lajoska azt képzelte, hogy ez a „Krutzi Türken!” valami szörnyű káromkodás lehet.)

Odahaza gyakorlás közben néha öklével verte a kottát:

– Szamárság, butaság! – hadarta félig sírva. – Hogy lehetett ilyen marhaságokat kitalálni? Sose fogom megtanulni! (De azért lassan csak megtanulta az ujjgyakorlatokat szégyenből, félelemből meg virtusból.)

Kedden és pénteken délután voltak a zongoraórák. Kedden este, mikor a lecke után fáradtan hazabandukolt, boldogan mondogatta:

– Most két napig szabad leszek!

De szerdán este már azt számítgatta szomorúan, hogy már csak egy szabad napja van hátra, és pénteken délelőtt az iskolában nem is igen tudott az előadásra figyelni, mert folyton azon járt az esze, hogy jaj, délután megint zongoraóra lesz!

Ilyesformán volt a tánciskolával is – a lányokkal. 1911 tavaszán, második gimnazista korában beíraták a tánciskolába. A polgári leányiskola tornatermében tartotta a táncórákat Rochlitz úr, egy feketére festett, szakállas, állandóan frakkban és eszkarpenben járó, gnómszerű alak. A terem előszobájában voltak a polgárista lányok tornaruhái és cipői. Itt olyan különös, idegen szagok ütötték meg a fiúcska orrát, hogy szinte visszahökölt, mikor édesanyja legelőször elvitte a tánciskolába.

Rochlitz úr felállította tanítványait a tornateremben kétoldalt, egymással szemben: egyik sorban a fiúk, a másikban a lányok. Megmutatta nekik a sasszélépést kecskeszerű, szökdécselő mozdulatokkal, majd félreállt, és kiadta a vezényszót;

– Most pedig tessik foglalkozni!

Lajoska először nem tudta, mit akar ezzel mondani a táncmester. Szerencsére voltak már régebbi, haladó tanítványok is a fiúk között, ezek a vezényszóra habozás nélkül elindultak a lányok sora felé, s meghajtották fejüket a kiszemelt leány előtt. Az újoncok pedig követték példájukat – köztük Lajoska is. Olyan zavarban volt, hogy eszébe sem jutott a válogatás: merev léptekkel, nyílegyenesen odajárult a vele szemben álló leánykához – amint később megtudta –, egy Gacsályi Bözsi nevezetű, újvárosi gazdalányhoz, és megfogta a kezét úgy, mint a többiek. Azután elindultak körül a tornateremben sasszélépésekkel.

A csendesen kuncogó leánynak hideg és nyirkos volt a keze. Lajoska azt hitte, hogy az ő keze izzadt meg, s ez még jobban zavarba hozta, nyugtalanította. A nagyobb fiúk vidáman fecsegték párjukkal, nem is nagyon ügyeltek a tánclépésekre. De neki egy szó nem jött ki a száján, torkát görcs szorongatta, és szemét botladozó lábaira szegezte komor tekintettel, hogy el ne tévessze a sasszét.

Angyalosy tanító úr is ott volt, aki első elemista korában tanította: eljött polgárista lányát gardírozni.

Egy szünetben, mikor Rochlitz mester visszavezényelte a fiúkat a maguk oldalára, s így Lajoska végre megszabadulhatott táncos párjától, Angyalosy odament hozzá, és mosolyogva megkérdezte.

– Lajoska, miért vagy olyan komoly? Mikor az ember táncol, akkor vidámnak kell lenni.

Vidámnak, vidámnak...! Könnyen beszélnek ezek a felnőttek, akik már túlvannak mindenen! De hát miről beszéljen ő egy ilyen vadidegen, kuncogó-vihogó leánnyal? Mert ezek mindig vihognak, ha a fiúkra néznek, mintha valami titkot tudnának, amit a fiúk nem tudnak. Figyelte az ismerős diákokat: csinos és elegánsan öltözködő új osztálytársait. Ezek folyton beszélgettek tánc közben a lányokkal. Mi az ördögről tudnak velük beszélni?

Salánky Laci egyszer ugratni kezdte Lajoskát.

– Na, szép kis gavallér vagy te, úgy hallgatsz a lányok mellett, mint a csuka!

Erre megemberelte magát, s a negyedik vagy ötödik táncórán beszélgetni próbált a partnerével, Belényesy Katinkával. (Ezt legalább ismerte, mert a szüleik jártak egymáshoz.)

– Tudja, Katinka, Gábor bátyám tengerész volt, Egyiptomban is voltak, és teveháton elmentek a piramisokhoz. Ha leérettségizek, én is tengerész leszek...

A kislány tágra meresztett szemmel bámult rá, s mikor Lajoska arról kezdett mesélni, hogy a bálnákat szigonnyal lövik, hajóról, ágyúból, de igazán – egyszerre kibuggyant belőle a visszafojtott nevetés.

Lajoskának torkán akadt a szó, némán folytatta a táncrobotot, miközben Rochlitz úr ütemező szerszámát csattogtatva rá-rászólt egy-egy esetlenebb táncosra:

– Egy-kettű-három-nigy, egy-kettű-három-nigy... Furbáth, ne a könyükivel táncoljon, hanem a lábával!

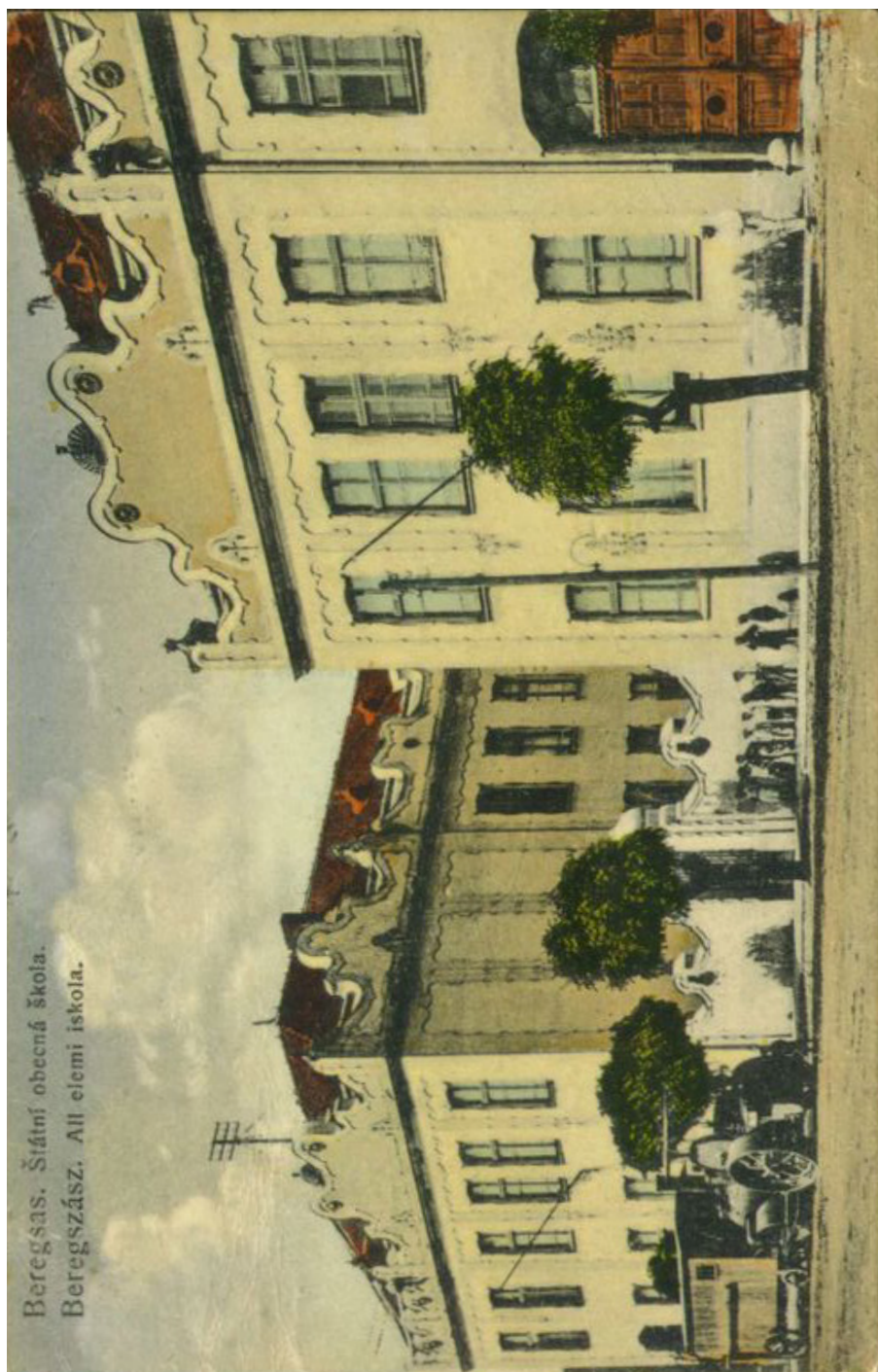
A felesattanó kacagás mintha az ő hátán csattant volna. Homlokát kiverte a veríték, keze megizzadt, szerette volna megtörülni, de nem lehetett elengedni tánc közben a leány kezét. Merően figyelt a sorra kerülő újabb és újabb táncok ördögös figuráira: pas de deux, pas de quatre, pas de patineur, mazurka, valcer, boszton... s közben úgy érezte, hogy mindenki őt figyeli, őt neveti, hogy nem beszél, hogy hallgat, mint a csuka.

Romantikus, véres eseményekről álmodozott. Ha kitörne a háború vagy a forradalom, itt Porogjászon, most, holnap vagy még ma! Akkor kiderülne, hogy mi lakozik őbenne! Ha egyszer csak megdördülne az ágyúk!... Hej, akkor nem nevetnének, nem fölényeskednének ezek a békében nagylegény gavallérok! Akkor ijedten lapulnának a fal mellé,

ő meg átvénné a parancsnokságot. Pattogó hangon osztogatná a vezényszavakat, a bámulva rátekinző kis buta libák füle hallatára. „Kapukat bezárni! Ajtókat eltorlaszolni! Minden ablakba örszemet állítani, míg én lóháton áttörök az ostromgyűrűn, hírt vinni a felmentő csapatoknak!”

Csakhogy a háború, ne adj’ Isten, nem akar kitörni, s neki tovább kell folytatni a táncrobotot ebben a poshadt békevilágban, és rettegni a lányoktól, a lányok nevetésétől.

Miért is félt tőlük? Ezt nem tudta volna megmagyarázni. Hiszen már ismerte az „élet titkát”, és két évvel ezelőtt „papát-mamát” játszott Incivel, Évával. De az elmúlt, mintha igaz se lett volna. Két év alatt Inci teljesen megváltozott: valami új öntudat fejlődött ki benne. Úgy viselkedett, olyan komolyan, olyan önérzetesen, hogy Lajoska meg se merté többé említeni előtte azokat a kert végiben meg az ólpadláson folytatott titkos játékokat. Inci egy idő óta úgy nézett rá, mintha többet is tudna az élet titkáról, mint ő. Nem lehet a lányokon kiigazodni.

Beregszász. Štátní obecná škola.
Beregszász. All elemi iskola.

29. fejezet

AZ „AMERIKÁSOK”

Péter-Pál napján jó időre vége lett mindenféle keserves megpróbáltatásnak: iskolának, zongoraleckéknek meg a tánciskolái vesszőfutásnak. S előtte állt a nyár, Vigardó, a csodálatos ardói nyaralás...

Kürthy Vilmos bácsi kúriájának, a lovak, agarak, bivalyok s a kuglizós, dombos, sündisznós óriási kert mellett most volt még egy új vonzóereje is: hazajött kettő az amerikás Homródy gyerekekből. Legelőször Jenő érkezett meg, a legidősebbik, hazatérő ismerős magyarok védőszárnyai alatt. Azután Pannát küldték haza, Jenő legnagyobbik húgát, Panna már betöltötte a tizenhét évet, itt-ott eladó sorba kerül: nehogy bele találjon szeretni valami yankee doodle dandybe!

Jenőt hazaérkezése után Eperjesre küldték Matasowszkyékhoz, ott tette le a kereskedelmi érettségét. Most Debrecenbe készül, a gazdasági akadémiára. Kissé görnyedt tartású, nagyon erős szőrzetű, csinos, markáns arcú, barna fiú volt Jenő, igazi Homródy fajta. Vontatott, rekedtes hangon beszélt fantasztikus amerikai élményeiről, messziről jött emberek módján. A rosszmájú Matasowszky fiúk persze rengeteg olyan mesét is a szájába adtak, amelyeket ők maguk találtak ki. Például, hogy Texasban Jenő által betanított mosómedvék végezték náluk a nagymosást, meg hogy a kapujukon egy csörgőkígyó helyettesítette a csengőt, a farka kint lógott az utcán, a feje meg bent, aztán ha a páciensek meghúzták a farkát, akkor odabent a fejével csörgetett. És így tovább, és így tovább.

Vilmos bácsi tréfásan le-leintette nagy képzeletű unokáját.

– Az a hajó, amelyiken visszafelé jöttünk – mesélte Jenő –, másfél kilométer hosszú volt. Uszoda is volt benne, meg teniszpálya...

– Engedj egy kicsit belőle, te Jenő! – kapacitálta az öregúr. – Tán mégse vót az másfél kilométer?

– De, Isten bizony, nagyapuka, ha nem is egészen másfél, de egy kilométer biztosan megvót.

– Na, engedj még egy kicsit, Jenő! Elég lesz abbul egy fél kilométer is. És ha Jenő nem akart többet engedni, akkor Vilmos bácsi zárta le a vitát.

– Tedd bolonddá nagyapádat!

– Hiszen éppen azt akarja – súgta ilyenkor Matasowszky Béla Sanyinak, az öccsének, és szinte fuldokoltak a visszafojtott nevetéstől.

Jenő nem volt olyan fürge és felvágott nyelvű, mint az a kénesőizgága Móczi Béla, meg olyan sem, mint a rosszmájú Sanyi. Egy kicsit nehézkesen forgott az esze is, a nyelve is. Nem tudott visszavágni, csak valami magára erőltetett kínosfölnyes mosolygással felelt a csipkelődésekre, és hovatovább már nem is mert előttük Amerikáról beszélni. Pedig Lajoskát rettentően érdekelték ezek a közelre hozott távoli dolgok. Különösen az indiánokról szeretett volna sok mindent hallani, de a Móczi fiúk előtt nem akart felőlük kérdezősködni, mert azok mindenből viccet csinálnak, semmiben sem hisznek.

Szerencsére a Matasowszky had nem maradt sokáig Ardóban, s akkor kedvére kielégíthette kíváncsiságát. Nem tudott olyan indián törzset megnevezni, amelyikre Jenő rá ne mondta volna:

– Hogyne, azokkal is találkoztam.

– Dakotákkal is?

– Azokkal is, odafent Dakotában, mert ott is töltöttünk egy fél évet.

– Navájókkal is, apacsokkal is?

– Hogyne. A navájók Texasban élnek, de az apacsok, azok rezervációs területen vannak: oda nem szabad fehér embernek bemenni.

Ez valószínűen hangzott, és némiképpen megnyugtatta Lajoskát. Mert hiszen érezte ő, hogy a Móczi fiúk viccelődése meg Vilmos bácsi tréfás alkudozása nem egészen alaptalan – de az amerikus múlt olyan romantikus fénykörbe vonta előtte Jenőt, s annyira izgatták-lelkesítették a szemtanú szájából hallott indiántörténetek, hogy a Matasowszky fiúk gúnyolódásait már említett szokása szerint, „zárójelbe” tette, átsiklott fölöttük. Jenő meg boldog volt, hogy végre van valaki, aki nem kételkedik a szavaiban, s nagyon megszerette Lajoskát. Mindig magával vitte hosszabb lovaglásaira, mégpedig nyeregben, nem szőrin ülve, mint Porogjászon.

Mariska néninek nagyon tetszett, hogy Lajoska annyira vonzódik az ő unokájához. Félrehajtotta kis tokás, hiúzszerű arcát, s olyan csodálatosan szeretetteljes tekintettel nézett a fiúcskára sűrű szemöldöke alól, amint az Jenőhöz simulva, tátott szájjal hallgatta az amerikai kalandokat, hogy Lajoskának le kellett sütnie a szemét. Pláne mikor Mariska néni ki is mondta, amit gondolt:

– Úgy látom, nagy szerelemben vagytok ti Jenővel.

– „Hogy lehet ilyeneket mondani?!” – gondolta Lajoska bosszúsán, s önkéntelenül odább húzódott Jenőtől.

De változatlanul bámulta és szerette azután is.

Panna volt a másik rendkívül kellemes meglepetése ennek az arдай nyárnak. Panna arca nem volt olyan szép, mint Forbáth Sárrikáé, de rasszabb, különösebb jelenség. Sima, sűrű, fekete haja, kissé hajlott Homródy orra, tompa, barna bőre és alacsony homloka alól melegen fénylő, sötét szeme valami indiános jelleggel ruházta fel. (Lajoska legalábbis a regények illusztrációi alapján ilyennek képzelte az indián nőket.) Karcsú, vékony csontú alakjával kirítt a rokonlányok közül, s még inkább a lábaival. A Kürthy és Forbáth lányok általában kissé vastag lábúak voltak. Homródy Panna domború lábikrájú, de annál vékonyabb bokájú, karcsú lábai valamely kecses virágvázára vagy pezsgőspohárra emlékeztettek. De hát ez csak olyan pusztá beszéd, sántító hasonlat, mert hiszen az üveg az hideg – az ő lábaiban pedig melegség volt, tűz. Hogy tudta járni ringó derékkal, hajlongó térddel, lábujjhegyen szökdécselve azt a sok figurás szatmári csárdást! Pedig tízéves se volt, mikor Amerikába cipelték. Hol tanulta és mikor – az rejtély.

Hát a zongorajátéka! Kottát nem ismert, sohasem tanult semmiféle ujjgyakorlatokat, és úgy játszotta a magyar nótákat, szilajon, hetykén, szeszélyesen, mint egy cigánybanda. S énekelt is hozzá kissé fátyolos, mélyen bűgő, érzéki hangján.

– Panna, hogy tudtál te így megtanulni zongorázni? – kérdezte Lajoska, szorongó szívvel visszagondolva Gizi nénire és a szörnyűséges *Schule de Geläufigkeit*-re. – Ki tanított meg?

– Senki – felelte Panna nevetve. – Édesanyám is így játszik, naturalista módon. Leültem melléje, osztán néztem, hogy csinálja. Gyere, te is megtanulhatod.

Leültette maga mellé bal felől.

– Na, most figyeld meg, hogy csinálom a bal kezet! – kiválasztott egy olyan egyszerű népdalocskát, amelyet Lajoska is jól ismert, és azt többször egymás után eljátszotta lassú ütemben.

– Látod, hogy csinálom?

– Ahá, már kezdem érteni! – mondta Lajoska, felcsillanó szemmel.

– Az első sorhoz: D_{gisz} a_a cisz^d a_d. Aztán a másodikhoz ugyanez a kíséret jön, de egy kvinttel feljebb, ugyi?

– Hát én nem tudom, mi az a kvint, de ha te tudod, akkor próbálj engem kísérni.

Panna eljátszotta a puszta dallamot, és Lajoska hozzáütögte az ellesett kísérő formulákat.

– Jól van, Laji! – kiáltott fel Panna lelkesen, és meleg szájával arcon csókolta a fiúcskát. – Fog ez menni. Most még csak ki kell egy kicsit cifrázni, jobb kézzel úgy ide-oda szaladgálva, mint a klarinét vagy a cimbalom, bal kézzel néha meg egyszerre több hangot ütni.

– Szóval akkordokat?

– Jól van, legyen akkord! Énfelőlem nevezheted akárminek.

Mikor Lajoska már jól megtanulta egy-egy nótának a kíséretét, akkor a vendégek előtt is eljátszatta vele, büszkén dicsekedett tehetséges tanítványával. Azután négy kézre játszottak: Panna a dallamot, Lajoska meg a kíséretet. Ennek az utóbbi mutatványnak az erkölcsi dicsőség mellett volt még egy másik előnye: ha Panna lenyomta a pedált, olyankor meleg lábikrája odasimult Lajoskának a lábához, s ez valami rendkívül kellemes, újszerű érzés volt. (Istenem, miért nincsenek ilyen lányok a tánciskolában?)

Közben jöttek-mentek a gavallérok Nagyszöllősről meg vidékről. Akadtak közöttük mindenféle rendűek és rangúak, mert Kürthy Vilmos bácsi – akár hiszik, akár nem – vérbeli demokrata volt. Nem törődött ő a nemesi származással, sőt még a társadalmi pozícióval sem, csak azt nézte, hogy rendes ember-e a látogató. (Ebben a szóhasználatban vagy négy évtizeddel megelőzte korát, mert ő a rendes jelzót nemcsak úgy értelmezte, hogy az illető pedáns, rendszerető ember, hanem olyasformán, ahogy manapság Pesten használják, szélesebb jelentéssel.)

– Ez a Juranics fiú, ez a rajztanár nagyon rendes embernek látszik.

– Nagyapuka, Juranics Lekszi régi horvát nemesi családból származik – jegyezte meg Jenő, hogy mintegy ellensúlyozza a szerény rajztanári álláshoz fűződő dzsentrí kényszerűséget. – Juranics Lőrincnek, Zrínyi Miklós szigetvári vitézének egyenes leszármazottja.

– Bánom is én! – legyintett Vilmos bácsi. – Az a fő, hogy rendes, becsületes, törekvő ember.

Gyakran megfordult náluk a két Czukori fiú, a salánki Zselénszky gróf gazdatisztjének a gyermekei. Ezek nem voltak nemesek, de az öreg nagyon becsülte őket, mert kitűnő eredménnyel végezték el az egyetemet. Az egyik máris jónevű orvos, a másik meg mérnök.

Pekry Aladár régi nemesi család sarja volt, de azt nem kedvelte, mert könnyelmű, hanyag, pacuha embernek bizonyult.

Viszont Vajay Kari szintén nemes volt, őt azonban mindazonáltal – azaz, ne általánosítsunk (Vilmos bácsi sohasem általánosított!), mondjuk inkább, hogy attól függetlenül – a rendes emberek kategóriájába sorolta, mert ilyenek ismerte meg.

Panna hovatovább annyira megszerette Lajoskát, s olyan bizalmat érzett iránta, hogy lassacskán beavatta leányi titkaiba: közölte vele gavallérjainak egy-egy sokat sejtető kijelentését, burkoltabb vagy nyíltabb vallomását. Édesanyja távol élt tőle, a tenger túlsó partján, nagyanja meg túl idős volt hozzá – régi vágású nagyasszony –, s ezért, akármilyen jóságos is, de nem alkalmas a bizalmasabb közlésekre. Pedig annyira, de annyira feszítette a begyecskejét, hogy valakinek eldicsekedjék első hódításaival, s biztosan tudta, hogy ez a hűséges szemű fiúcska nem fogja továbbadni, amit tőle hall, ha egyszer megígéri. Meg aztán igaz az, hogy akivel sok jót tettünk, azt előbb-utóbb megszeretjük. Panna is megérezte, milyen jótétemény Lajoska számára, hogy megkedveltette vele a zongorázást. Jólesően simogatta a szívét a fiúcska tekintetéből sugárzó hála ezért meg talán más egyébéért is... Olyan jó jónak lenni!

Egy délután Lajoska az előkertre néző kis szalonban az ablakpárkányra könyökölve tanulmányozta Vámbéri Ármin közép-ázsiai útleírásait, Panna meg a zongorán futkároztatta ujjait ábrándozva. Egyszer csak abbahagyta, és odament az ablakhoz, az állva olvasó kisfiú mellé:

– Ne olvass már mindig, Laji. Gyere, beszéljünk!

Lajoska felkapta fejét a könyvről, és elpirult. Nagyon meghatotta, hogy egy ilyen szép nagylány beszélgetni akar vele, övele! (Hogy Panna unokatestvére, az most eszébe sem jutott, hiszen ő csak akkor ismerte meg, mikor visszajött Amerikából már mint kész hajadon.)

– Mondd, Laji – kérdezte Panna, s megsimogatta a fiúcska fejét –, azok közül a fiatal emberek közül, akik hozzánk járnak, melyiket szánád nekem? Melyik tetszik neked legjobban?

– Há-á-át... – Lajoska, felbátorodva a megtisztelő bizalomtól, affektálva, fitymálva elnyújtotta a szót – énnekem egyik se tetszik valami különösképpen.

– Miért? Milyen kifogásaid vannak ellenük?

– Hát, Vajay Karinak például olyan orra van, mint egy zsidónak.

– Ebbe’ van valami – mondta Panna nevetve. – Na, gyerünk tovább!

– Czukori Andrásnak izzad a keze, Pekry Aladár meg selypít, pöszén beszél: köchönöm shépen, kezseit tchokolom.

– Jaj, de jópofa vagy te, Laji! Egész élethűen utánozod. És Juranics Lekszi, az se tetszik neked?

Hm... Ez kemény dió volt, mert a fiatal rajztanárt és reményteljes festőművészt nagyon rokonszenvesnek találta. Az mindig kedvesen beszélt vele, nem leereszkedően. Többször megnézte a kisfiú rajzait, és nagyon elismerően nyilatkozott róluk. Viszont Lajoska azt szerette volna, ha Panna minél később megyen férjhez. Le kellett hát küzdenie lelkiismereti aggályait, és kitalálni Lekszi ellen is valami kifogást.

– Juranics Lekszi elég rendes ember – vágta ki végre Vilmos bácsi szavait visszhangozva –, de mindig festékszágú.

– Csuda nagy kritikus vagy te, Laji! – nevetett Panna. – Hát mondd, milyen völegényt kívánnál te nekem?

– Milyet? Szebbet, jobbat, valami kiváló, híres embert!

– Hallod-e, te most tulajdonképpen udvarolsz nekem!

Lajoska elpirult, de ezúttal nem zavarában, hanem a büszke örömtől, hogy ő udvarol egy ilyen nagylánynak, s az észre is veszi, amit egyébként ő maga nem vett volna észre. Ha valamelyik nagybátyja rámutatott Gálszécsy Mártuskára, Matasowszky Katinkára vagy akár Forbáth Incire, s azt mondta neki: „Na, udvarolj ennek a szép kislánynak!” – olyankor lángvörös lett, a toroka összeszorult, és egy árva szót nem bírt kinyögni egész délután. Ám a Panna jóindulatú bizalmassága eloszlatta gátlásait elannyira, hogy most ő is megkockáztatott egy kérdést, egy szakkérdést, amely már régen fúrta az oldalát, s amelyre – úgy gondolta – csak nőtől lehet szakszerű választ kapni.

– Panna, én is kérdeznék tőled valamit...

– Na, kérdezz!

– Ugyi, a lányok nem mondhatják azt egy fiúnak, hogy „nagyon tetszik nekem”?

– Persze hogy nem.

– Hát akkor, ha valakit megszeretnek, hogy tudják azt az illetőnek a ...hogyhijjájára ízélni?

– A tudomására hozni?

– Igen, igen.

– Nagyon fondorlatos kérdéseid vannak, te kis fondorlatos! Fondor Laji! Hát tudod, Fondorkám, lehet azt szavak nélkül is közölni: szemmel,

pillantásokkal, például így... – és fejét félrehajtva, simogatóan szerető tekintettel nézett Lajoskára. – Na, ebből észrevennéd?

– Nem, ebből még nem – rázta fejét a fiúcska, ösztönszerű ravasz-sággal butábbnak tette magát, mint amilyen volt.

– Ó, te kis nehézfejű! – azzal a hajába markolt Lajoskának, és meg-rázogatta a fejét. – Na, várjál! Van erre más mód is, az ilyen nehezen kapiskáló emberek számára. Tegyük fel, hogy te volnál az a kiszemelt fiatalember: a szívkirály. Most tegyél úgy, mintha olvasnál!

Lajoska újból az ablakpárkányra könyökölt, belenézett a Vámbéri-könyvbe, és izgatottan várta, hogy vajon mi következik?

– Mi szépet olvas, kedves Forbáth? – szólalt meg Panna a háta mögött olyan hangon, mintha valami színésznőt utánozna, s Lajoskához simulva a vállán át belepillantott a könyvbe. Hajfürtjeivel megcsiklandozta a fülét, s meleg arcát a kisfiú üde arcához szorította. Ugyanakkor Lajoska a lapockája tájékán két rugalmas gömbölyűség nyomódását érezte, a tomporán meg valami puha, meleg simítást, amitől villamosságserű, zsidbasztó bizsergés futott végig a hátgerincén. Az egész egy-két másodpercig tartott, de nagyon jó volt. Azt hitte, elolvad a gyönyörűségtől.

– Na, még ebből se vennéd észre? – kérdezte Panna, és maga felé fordította a fiúcska fejét.

– De, de igen – hebegte Lajoska, mintha álomból ébredne.

– Na, csakhogy! Te kis nehézfejű! – és gyöngéden pofon legyintette. Majd megfenyegette: – Bár, azt hiszem, te csak mímeled a nehézfejűséget. Inkább alamuszi vagy te, meg fondorlatos. Te, Fondorka!

Ettől kezdve tréfásan Fondorkának nevezte Lajoskát.

Itt meg kell említenem valamit Homródy Panna egyéniségéről, nehogy egyes olvasók, esetleges rossz tapasztalataik alapján rosszat gondoljanak róla. Őbenne egy szikrányi sem volt a könnyű fajsúlyú, macskaszerű nőcskék felelőtlen kacérságából, akik még egy ilyen zsengekorú, hímnemű egérkén is szívesen gyakorolják karmaikat. Pannának minden porcikáját áthatotta ama bizonyos anyatípusú nők mélységesen komoly és makacsul monogám érzékisége. Az ilyenek szemmel, szóval ízlelgetik, próbálgatják, szívük mérlegén méregetik a férfiakat: vajon melyik lesz az igazi, a természet által nekik rendelt élettárs? Ezek habozás nélkül és híven követik Isten beléjük ojtott parancsait, még látszólagos leánykori kacérságuk sem más, mint ösztönszerű áldozati szertartás a természet oltára előtt. Nem túlzás, ha

áldozatról beszélek, mert ők panasz nélkül áldozzák fel leggondosabban ápolt női fegyverüket, a szépségüket fajtájuk továbbviteléért. Hiszen minden magzatkihordás egy-két fogába kerül az anyának, minden szülési erőfeszítés és kínszenvedés néhány újabb ráncsal árkolja szép, sima nyakukat, hasukat, s minden szoptatás bágyadtabbá lankasztja a büszkén duzzadó kebleket. És ahogy apródonkint szétmarcangoltatják szépségüket könyörtelen étvágyú csemetéikkel, érzékiségük fokozatosan átlényegül, mint az úrvacsorai kenyér: maradéktalanul átalakul gyermekeik iránti imádatná.

Bár borsódzom ettől a napjainkban oly gyakran helytelenül, németesen használt szótól, de ebben az esetben joggal mondhatjuk, hogy maradéktalanul, mert az ilyen anyák lelkében valóban nem marad semmiféle tüske, semmiféle megbánás, hogy „jaj, mi mindentől elestünk, mi mindent elmulasztottunk”, míg némely, szépségüket féltő, gyermektelen asszonyok vígan élnek világukat! Keserűség nélkül veszik tudomásul, hogy férjük egyszer csak nem csókolja őket többé szájon, teljes kárpótlást nyújt nekik, hogy a csodálatosan sima, bársonyos kis gyermektesteket csókolgathatják és simogathatják.

Akkoriban persze akadtak szép számmal olyan nők is, akik férjhez mentek ahhoz, aki éppen kérte őket, mert hát a mama folyton azt rágta a fülükbe, hogy férjhez kell menni. Az ilyenek közül nem eggyel megtörtént, hogy leélték életüket anélkül, hogy megismerték volna a szerelmi kielégülés örömét. Ezek nem szerették, és nem is becsülték a férjüket, s mégis valami tehénszerű alázatossággal alávetették magukat kívánságaiknak, „kedvére tettek”, és szülték neki a gyermekeket akkor is, ha házas társuk lényének sokszorosítása egyáltalán nem volt kívánatos.

Ám az erős ösztönű és nemiségük tudatára ébredt nők mindig megtalálják a szerelmi kielégülést – de csak egyetlen férfinak, az igazinak a karjai között, csak azt tudják örömmel újjáteremteni méhükben.

Homródy Pannát ilyen anyagból gyúrták. Egész élete ezt bizonyította.

Egyébként Lajoska iránti kedvességének, dédelgető, bizalmaskodó szeretetének megvolt az a hatása, hogy a fiúcska kissé felbátorodott a nők irányába, s már nem gondolt olyan szorongással a tánciskolára.

30. fejezet

KÖZELEDŐ ÁGYÚDÖRGÉS – „IRODALMI” BABÉROK

Ezen az őszön Lajoska harmadikos gimnazista lett. Még két esztendő, és megkapja az áhított, nagyfiús hosszúnadrágot. Ami a tanulást illeti, ő is továbbvitte a bátyjaitól átvett színjelesi stafétazászlót, és kitűnő előmenetelére való tekintettel a tanár urak – némi fejcsóválással és megfelelő dorgatóriumok között – magaviseletből is megadták neki a jelest – egyelőre!

A harmadikban a latin mellett a német nyelv is megjelent mint kötelező tantárgy, ezt azonban gyerekjátéknak tekintette, hiszen németül már régen megtanult. Ezért harmadik nyelvnek a franciát is felvette: hetenkint kétszer eljárógatott mademoiselle Brunelhez, egy színpadias beszédű, római arcélű, szép, francia tanárnőhöz, aki ez idő tájt Porogjászon a nyugati kultúra terjesztésében buzgólkodott.

A zongorához is megjött a kedve, mióta Panna megtanította a naturalista játéokra. Most már magától harmonizálgatta az ismerős népdalokat és kuplékat. Már nem verte ököllel a *Schule der Geläufigkeit* lapjait, sőt édesanyja mosolyogva figyelte a háta mögül, hogy az a bolondos gyerek magyaros cifrázgatásokkal díszíti az unalmas német ujjgyakorlatokat.

De legnagyobb szenvedélye egyelőre a rajzolás volt. Ebben élte ki romantikus vágyait. Mindenféle útleírások meg a Vasárnapi Újság illusztrációi nyomán csikósokat, huszárokat, indiánokat, tatárokat és lovas beduinokat rajzolgatott nagy élvezettel, sőt honfoglaló magyarokat is, képzeletből. Rajzolási készsége rohamosan fejlődött. Már mozgó állatokat is papírra vetett, igen élethűen és gyorsan. Különösen a vágató lovak ábrázolásában bizonyult nagymesternek. Kürthy Béla el volt ragadtatva Lajoska figurális tehetségétől. Nem győzte hangoztatni – Forbáthék nagy rémületére –, hogy ebből a fiúból egész biztosan festő lesz, alakos tájképfestő, mint ő. (Na hiszen!) Béla bácsi nagyon szerette a regényes témákat, de mozgó állatokat nemigen tudott festeni. Ezért felkérte Lajoskát, csináljon vázlatokat száguldozó meg ágaskodó lovakról az ő huszáros képeihez.

Lajoska boldogan lubickolt a képromantikában. Néha maga elé nézett a levegőbe, és arra gondolt: mi lenne, ha egyszer nem képes folyóiratokban, hanem testi valóságukban, közlőről láthatna törököket,

tatórokat, indiánokat vagy arabokat?! Ahogy most itt ül az ablaknál a keskeny kis sarokszobában, s elnézi a szomszéd alacsony házikója előtt zabos tarisznyáját rázogató, ösztövére fiákeres lovat – hát egyszer csak nem itt ülne, hanem, mondjuk, a khivai kán palotájának ablakában vagy a kirenajkai szenusszi sejk házában, s nem ezt a rokkant konflislovat nézné, hanem délceg, szilaj tatár meg beduin harcosok táncoló paripáit, így, ilyen közlelől...! Ez talán nem is volna lehetséges. Valami azt súgta neki belülről, hogy ha oda eljutna, akkor azok a tatárok meg beduinok valahogy megváltoznának. Bolondság... Újra belebújít a képekbe.

Aztán 1911 őszén történt valami a világban, a valóságos Afrikában, ami lánggra lobbantotta a képzeletét.

– Na, Lajoska – állított be egy szerdai napon Kürthy Gyula nagy, öblös nevetéssel –, nem készülsz Afrikába? Tripoliszban kitört a háború!

– Kicsoda? Ki ellen? – kérdezte Lajoska izgatottan.

– Az olaszok partra szálltak, el akarják venni Tripoliszt a törököktől. Itt van a mai újságban! – s meglöbögötte a Pesti Hírlapot.

– Apuka – mondta Lajoska szemrehányóan –, ezt nem is tetszett mondani.

– Nem, mert még nem jutottam el a mai számig. (Az öreg Forbáth nagyon alapos újságolvasó volt, a vezércikktől az apróhirdetésekgig mindent átböngészett, s ezért mindig két-három nappal elmaradt a napi újdonságok mögött.)

Kürthy Gyulát viszont – mint már említettem – nagyon érdekelte a történelem, s különösen a szemünk előtt lejátszódó, eleven történelem. Mikor szerdai napokon be-bejött Ogmándról szétnézni a vásárban, mindig tájékoztatta Forbáthékat a tripoliszi háború újabb fejleményeiről, valamint a politikai kulisszatitkokról.

– Kérlek, az olaszok nagy túlerővel szálltak partra, és visszavetették a csekély számú török csapatokat, de Enver bej, a török parancsnok nagyon ügyesen szervezi az arab lakosság ellenállását. Az angolok meg Egyiptomból, Dernán át fegyvereket csempésznek Enver bejnek, mert nem jó szemmel nézik az olaszok afrikai terjeszkedését.

– Enver, Enver bej! – kóstolgatta Lajoska ezt a különös és szerinte nem eléggé törökös nevet. Jobb szerette volna, ha Abdulláhnak vagy Ibrahimnak hívják. De mindegy: Enver bej így is egykettőre romantikus hőssé nőtt a szemében. Mert azt talán mondanom sem kell, hogy Lajoska első perctől kezdve a törökök oldalán állt. Hiszen igaz, valamikor sok

bajunk volt velük, viszont milyen gavallérosan vendégelték Thökölyt, Rákóczit, a bujdosó kurucokat. Meg aztán sokkal regényesebb nép, mint az olasz, és rokonaik is. Gyula bácsi nemegyszer mondta.

Olvasni kezdte a Pesti Hírlapban a tripoliszi háborúról szóló híreket: „A nagy befolyású szenusszi dervis rend csatlakozott Enver bejhez.” „Mohamedán szent háború készül!”

A gimnázium udvarán, tízpercek alatt tripoliszi háborút játszottak. Ő volt Enver bej, Szilágyi Dani a szenusszi sejk. Csinos Micut, Bükk Antit, Salánky Lacit meg Vadas Lajoskát is belevonta a hadi játékokba: belőlük szervezte meg a török testőrgárdát.

Mikor aztán beállt a tél, s a diákoknak már nemigen akaródzott az udvaron játszani, új ötlete támadt: újságot fognak szerkeszteni, úgy tájékoztatják a gimnáziumot a háborús eseményekről. Hamarosan megalakította a szerkesztőbizottságot előbb említett barátaiból, és Iczkovics Sándort is belevonta. Az ugyan zsidó fiú, de nagyon rendes gyerek, és vállalta, hogy kölcsönkéri nagybátyjának litográfiai felszerelését, avval fogják sokszorosítani a lapot. A hetenkint megjelenendő újságnak Lajoska javaslatára *Libertas* lett a címe.

Iczkovicsné örömmel engedte át legszebbik utcai szobájukat az ifjú lapszerkesztőknek. Boldog volt, hogy ennyi sok magyar úrifíú kitüneti barátságával az ő Sándorkáját.

Ami a szerkesztést illeti, meg kell vallanunk, hogy Lajoska meglehetősen önző főszerkesztőnek bizonyult: a lap háromnegyed részét saját írásaival és illusztrációival töltötte meg: tripoliszi napi tudósítások, háborús versek és észak-afrikai tárgyú elbeszélések mellett egyszerre két folytatásos regényt írt a *Libertas*ba. Omár bosszúja volt az egyik: ebben egy tripoliszi arab harcos hőstetteit énekelte meg. Omár a végén öngyilkos lesz, mert apja a halálos ágyon elárulja, hogy fiának anyja olasz nő volt, ő tehát félvér, s a gyűlölt ellenség vére csörgedezik ereiben. A másik egy orosz összeesküvőről szólt, aki meg akarta dönteni a zsarnok cári rendszert, ámde elfogták, és Szibériába hurcolták. A derék szabadsághős azonban megszökött a fogságból, s tatárok, kirgizek meg tunguzok segítségével izgalmas kalandok közepette eljutott a Sárga-tengerhez. (Hogy azután mi lett vele, az sajnos, örök titok maradt, mert május végén az igazgató – Tömb Artúr osztályfőnök úr javaslatára diktatórikus rendeltel beszüntette a lapot arra való hivatkozással, hogy a fiúk teljesen elhanyagolják leckéiket a lapszerkesztés miatt.)

Ám Lajoska nem nyugodott bele, hogy a zsarnokság kicsavarja kezéből a tollat. Annál kevésbé, mert megszedítette a közszereplés, a nyilvánosság oxigéndús levegője. Újabb irodalmi babérokra áhítozott. Mi lenne, ha egyszer valóságos, nyomtatott újságban közölnék egy elbeszélését?! Mert a nyomdafesték az mégiscsak más, mint a litográfintá. Egy-egy újságot több száz példányban nyomtatnak, talán ezerben is. Az eljut az ország minden részébe: a rokonok, ismerősök mind elolvasnák nagy csodálkozással.

1912 októberében a háború egy földrésszel közelebb lépett Magyarországhoz: Észak-Afrikából a Balkánra. Görögök, szerbek, montenegróiak és bolgárok támadtak Törökországra, hogy kiszorítsák a Balkán-félszigetről. Erre Enver bej, a tripoliszi hős feladta utolsó afrikai tartományukat, és Drinápolyba sietett végveszélyben forgó hazájának védelmére.

Akkoriban Magyarország minden valamirevaló városának határában dolgozott egy-egy bolgárkertészcsoport: Porogjászon is. Ezek most felszedték a sátorfájukat, és hazamentek, mert a férfiakat fegyverbe szólították a török ellen. Hadba vonult legény fiával együtt a porogjászi török cukrász is, aki a piacon törökmézet, halvát, rahátot és nyáron fagylatot árult. Ezek is elmentek, Lajoska nagy bánatára, mert az utóbbi időben mindig ott ácsorgott üres óráiban a piaci cukrászpult előtt, és kérdezgette őket Törökország felől, sok török szót meg is tanult tőlük.

Lajoska kint volt az állomáson, és végignézte, amint az egymás ellen harcolni készülő bolgárok és törökök csodálatosan békés ábrázattal beszálltak ugyanabba a harmadosztályú vagonba. Ez a látvány megihlette romantikus képzeletét. Megírt egy elbeszélést a Jókai-epigon Rákosi Viktor epigonjaként, érzelmes, izgalmas fordulatokkal, elgondolkoztató kipontozásokkal... és váratlan, regényes csattanóval. A bolgárkertészek és a török cukrászok kölcsönös csipkelődései („Kutyafejű pogány!” „Hitetlen gyaur!”) veszekedéssé, majd verekedéssé fajulnak, feljelentik egymást a törvényszéken. Ámde kitör a balkáni háború, az ellenfeleknek hadba kell vonulniuk, s a törvényszéki bíró hivatalába egyszerre lép be a török és a bolgár családfő. Mindketten visszavonják feljelentésüket, s azután könnyezve kezet nyújtanak egymásnak. Nincs már értelme ennek a perlekedésnek, ők most majd magasabb bíró előtt folytatják perüket karddal a kezükben!

Gondosan lemásolta az elbeszélést, és ajánlott levélben elküldte a Szövétnek című református hetilapnak, amely hozzájuk is járt.

Izgatottan futotta át minden héten a vékonyka újságocskát, bezárkózva édesapjának „műhelyébe”. A harmadik héten, ahogy kinyitotta a Szövétneket, szinte elállt a szíve verése: a harmadik oldalon ott volt az ő novellája, *A Per*, s a cím alatt odanyomtatva: írta Forbáth Lajos gimnáziumi tanuló. Elolvasta kétszer egymás után. Nem maradt ki belőle semmi, pontosan közölték az egészet...

Mikor kissé lecsillapult, azon kezdett gondolkozni, hogyan közölje édesanyjával a nagy eseményt, milyen ravaszul, semmitmondó szavakkal, hogy azután annál nagyobb legyen a meglepetés.

– Mamuka – kezdte magára erőltetett közömbösséggel –, ebben a számban van egy érdekes elbeszélés. Tessék elolvasni. Kíváncsi vagyok, mi a véleménye mamukának róla?

– Mindjár’, fiacskám, csak meglocsolom ezeket a szegény aszparáguszokat.

(Jaj, mindig ezek a háztartási pepecselések!)

Na, végre kifogyott a víz a locsolóból, s akkor Lajoska hevesen dobogó szívvel elébe tette a kinyitott újságot.

Forbáthné szeme szórakozottan végigsiklott a második oldalon, majd a harmadikon hirtelen megállott, megpillantván az ő legkisebbik fiacskájának nevét. Örvendező felkiáltással letette az újságot, s magához szorítva összecsókolgatta Lajoskát. Mint sokat olvasó, művelt, vidéki asszony babonásan tisztelte a nyomtatott betűt. Amit kinyomtatnak sok-sok példányban, az nem lehet komolytalan dolog, az már valami! És minthogy írókat közelről nem ismert, az irodalmat nem gondolta olyan veszélyesen bohém működési területnek, mint a festészetet – Kürthy Béla elrettentő példája alapján. Bár, hiszen igaz, Petőfi elég viharos életet élt, viszont Jókai képviselő volt, honatya, Mikszáth meg Tisza Kálmán miniszterelnök belső barátja... S most az ő tizenhárom éves kisfiának novellája jelent meg nyomtatásban!

Szemét törülgetve olvasta a gyermekesen romantikus írásművet, s azután büszkén mutogatta férjének, gyermekeinek, rokonainak. Néhány hétig Lajoska volt a nagy család hőse. Nem sokkal később még egy elbeszélése jelent meg a Szövétneken egy indián vértanúról, aki feláldozta magát, hogy megmentse népét az alkoholizmus veszedelmétől. Többet azonban nem írt ebbe az újságba, mert egyszer egy nyolcadikos, mikor a Forbáth fiú irodalmi szerepléséről beszéltek előtte, fitymáló arccal kijelentette, hogy a Szövétnek zuglap.

Akkor elküldte néhány újabb novelláját a Vasárnapi Újságnak meg az Új Időknek, de ezektől a fővárosi folyóiratoktól még választ sem kapott. Erre abbahagyta az effajta próbálkozásokat, és az asztalfiók számára dolgozott rendületlenül.

Minthogy ebben az „irodalmi” korszakában Lajoska természetesen még nem a saját hangján beszélt, hanem regényes olvasmányait visszhangozta, el kell mondanom, hogy meddig jutott el akkoriban az olvasás terén.

Harmadikos korában az indiánregények után már Jókainak több könyvét felhabzsolta a magyarországi török világról, a kuruc korról, az 1848/49-es szabadságharcról meg az azt követő elnyomatásról, a Bach-korszakról. (Sokáig szentül hitte, hogy Jókai *Az új földesúr* Garamvölgyi Ádámját Kürthy nagyapáról, a német zsandárokat sokszor megtréfáló, volt negyvennyolcas honvédtisztről mintázta, és sehogy sem akart bele nyugodni, hogy a regény nem itt, hanem Borsod megyében játszódik.)

Továbbá igen otthonos volt Rákosi Viktor hazafias elbeszéléseiben, sőt Mikszáthot is olvasgatta, egyelőre titokban, mert édesanyja szerint az még nem neki való: túl sok benne a szerelem, meg aztán Mikszáth túlságosan gúnyolja a nemesi középosztályt, a „nemzetfenntartó réteget”. Ő azonban ezt nem vette észre, ehhez még nem volt szeme. Ő csak azt élvezte Mikszáthban, hogy olyan jóízű, régi vágású magyarokat szerepeltet, olyan Elek bácsi-féléket.

Közben a detektívregényekbe is belekóstolt. Eleinte le is kötötték az izgalmas, szövevényes nyomozások, betörőhajszák, de hamarosan megcsömörlött tőlük. Olyanoknak találta ezeket a hideg ésszel kieszelt históriákat, mint valami sakkjátszmákat: a detektív nagy, körmönfont logikával nyomoz lépésről lépésre, s végül úgy sarokba szorítja a tettest, hogy az már nem tud többé se jobbra, se balra lépni, mattot kap, börtönbe kerül. S akkor az író hátat fordít neki, sorsára hagyja. Hogy mit csinál az a szerencsétlen a börtönben meg azután – arról nincsen szó. Pedig talán az volna a legérdekesebb.

A költők közül Petőfinek majdnem minden versét elolvasta, s meg is értette, hiszen Petőfit a gyermekek is megérthetik. Aranytól a *Toldi*-t és a *Toldi estéjét*. *Toldi szerelmébe* többször belefogott, de sohasem tudott a végéig eljutni, sőt később, felnőtt korában sem. Nagyon élvezte azonban Arany humoros elbeszélő költeményeit: *A bajuszt*, *A fülemület* meg *A nagyidai cigányokat*. Persze fogalma se volt róla, hogy ez az utóbbi milyen

önmarcangoló, keserű szatíra, hogy az első győzelem mámorában minden puskaporát elpufogtató Csóri vajda voltaképpen Kossuth apánk torzképe.

Az újabb költők közül lelkesen szavalt a Tóth Kálmánnak, a Petőfi-epigonnak, aztán Szabolcskának és Kozma Andornak hazafias verseit, valamint Lévay József *Mikes* című költeményét.

És végül, 1912 tavaszán egyszer csak Ady roppant szárnyai is meglegyintették először – de nem utoljára.

A tízes években Porogjászt is elérte az Ady körül támadt irodalmi vihar szele. Először az Adyról írott Lovászy-, majd Karinthy-féle gúnyversek jutottak el városukba, s az úri osztály nevetve emlegette a furcsa, rövid nevű költőt, a legtöbben ugyanis összetévesztették a gúnyosan idézgetett paródiákat Ady saját verseivel:

Párizsban szép volt a tél,
Hó esett lila, hó esett barna,
S hajamba markolt az Eiffel-torony
Hosszú, hegyes karma...

Az ilyeneken még csak nevettek és legyintettek: bolondos „futurista” költő: azon töri a fejét, hogy minél érthetlenebbül fejezze ki magát. De Karinthy paródiájára már felhorkantak a jó porogjásziak:

Moslék-ország, hajh, cudar ország,
Hajh, Hortobágy, zsír-szívű rém;
Hajh, Átok-város, Redves-ugar:
Pizsok-hazám, mit kapaszkodsz belém?

Húha, hiszen ez nemcsak futurista, hanem nemzetgyalázó cucilista! Mert bizonyára nem ok nélkül írnak róla ilyen paródiákat.

Egyszer Kürthy Gyula nagy, öblös nevetéssel állított be Forbáthékhoz:

– Halljátok már, ez az Ady írt egy verset a Nyugatba, hogy azt mondja: „Ugatom Debrecent, ugatom a Hortobágyot, ugatom a redves magyar ugart!” Naményi Gábor mesélte: fent volt Pesten a múlt héten, hát egyszer csak hallja, hogy egy rikkancs a Rákóczi úton így kínálgatja azt a Nyugat nevezetű, futurista lapot:

Vegyenek Nyugatot!
Ady Endre ugatott.

– Hallatlan, hogy ilyesmit kinyomtatnak! – csóválta fejét az öreg Forbáth.

Zolinak, a nyolcadikos diáknak azonban más volt a véleménye.

– Gyula bácsi – szólalt meg egészen komoly arccal –, ez valószínűleg tévedés lesz. Nagyon sokan összetévesztik a paródiákat az igazi Ady-versekkel.

– Jo-jó – dörmögte Forbáth bíró –, de Petőfiről miért nem írtak ilyen paródiákat?

– Róla is írtak annak idején a maradiak Horváth Lázár lapjába, mert túl népiesnek meg haladónak tartották.

– Csak nem akarod Petőfit egy kalap alá venni evvel a zavaros fejű futuristával?

– Miért? Hátha ő lesz a huszadik század Petőfije? A zsenik mindig megelőzik a korukat, ezért eleinte csak kevesen értik őket.

Zoli ugyanis már kezdte érteni Ady verseit. Egyik osztálytársa, Weisz Benő kölcsönadott neki két Ady-könyvet: a *Vér és arany* meg a *Szeretném, ha szeretnének* címűt, s ezek nagyon fellelkesítették, különösen a szociális hangú versei, mert ő radikálisan haladó gondolkodású fiú volt.

Lajoska végighallgatván az Ady-vitát, később négy szemközt megkérte Zoltán bátyját, olvasson fel neki néhány Ady-verset. Zoli sokáig lapozgatott a két kötetben, olyan verset akart kikeresni, amelyet tizenhárom éves öccse is megérthet. Végül az *Egyedül a tengerrel* című költemény mellett döntött. Választása nem volt szerencsés, mert ebben is szerepeltek a Karinthy által kigúnyolt mondatismétlések, és Lajoska már nagy élvezettel böngészgetett az *Így írtok ti* című paródiáskönyvben, sokat nevetett a bolondos gúnyverseken, bár a költők közül, akikről szóltak, Petőfin és Szabolcskán kívül egyet sem ismert.

– „*Tengerpart, alkony, kis hotel-szoba – olvasta Zoli, lelkes hangvétellel. – Elment, nem látom többé már soha, Elment, nem látom többé már soha. Egy virágot a pamlagon hagyott, Megölelem az ócska pamlagot, Megölelem az ócska pamlagot...*”

Itt Lajoska nem tudta megállni, hogy közbe ne szóljon:

– Mire való ez az örökös ismételtetés?

Zoli dühösen becsapta a könyvet:

– Buta vagy. Hát nem érzed, hogy ez milyen hatásosan kiemeli, fokozza a vers hangulatát?

– Ezek olyan futurista bolondságok.

– Azt se tudod, mi fán terem a futurizmus!

Másnap Zoli kinyitott egy könyvet, és Lajoskához fordult:

– Na, ide figyelj! Felolvasok neked egy másik Ady-verset. De ha ezt se tudod megérteni, akkor kérd vissza a tandíjat – és olvasni kezdte.

A bereknek gyors kaszási már utolsót vágának,
 Az árnyékok óriási hosszúságra nyulának.
 Mink ott jártunk, meg-megálltunk a rét magas fűvében,
 S hogy a bürün átalszálltunk a pataknak mentében,
 A hídról letekintettünk és alattunk és felettünk
 És bennünk is a menny volt,
 Szívünkben szent tűz lángolt.

Az utolsó mondatban erősen hangsúlyozta, megnyomta az és-eket, s azután öccséhez fordult:

– Na, hogy tetszik?

– Micsoda pongyolaság ez? – felelte Lajoska száját lebiggyesztve. – Egy mondatban egymás után három és: „és alattunk és felettünk és bennünk...” Ez megint olyan futurizmus!

– Futurizmus? Hát vedd tudomásul, hogy ezt a verset Kisfaludy Sándor írta több mint száz évvel ezelőtt! – és az orra elé tartotta az irodalomtörténeti könyvet Kisfaludy születésének és halálának évszámával. – Látod, te csak szajkózod, amit másoktól hallasz. Próbáld a magad fejével gondolkodni!

A gyerek megkérte a bátyját, mutasson neki igazi Ady-verseket, mert ő most már csakugyan szeretné megismerni. Zoli felolvasta neki a *Szeretném, ha szeretnének* című kötetből a *Bujdosó kuruc rigmusá-t* meg az *Esze Tamás komáját*. Lajoska ezektől egyszerre tüzet fogott: Ady kurucokról énekel, és éppen Esze Tamásról, a híres tiszaháti kuruc vezérről, Porog megye nemzeti hősről! Hát akkor nem lehet nemzetgyalázó.

Aztán egy képes folyóiratban meglátta Ady fényképét. Ez az ökölre hajló, mongolos arc, a homlokába hulló, dús, fekete hajzat s azok a táltoszerű, bővölő, nagy, barna szemek lenyűgözték Lajoskát. Ady arca simára volt borotválva, mégis úgy érezte, mintha ősi-ősi idők messzeségéből nézne rá, a magyarok őshazájából, az Urál vidékéről vagy még messzebről, a sumérföldről. Egy művészettörténeti könyvben egyszer látott egy Babilon környékén talált sumér szobrot: arra hasonlított.

S akkor eszébe jutott, hogy Kürthy Gyula bácsi szerint a mezopotámiai agyagtáblák sumér nyelvű írását megfejtették, és megállapították, hogy a sumér ural-altáji nyelv, mint a magyar. A *Vér és arany* kötetben rábukkant a babiloni sötét vizekről meg az ős Kajánról szóló versekre.

Ezt a két verset nem értette, de megborzongott tőlük. S később, sokkal később visszagondolva úgy érezte, hogy ez a borzongás talán közelebb vitte az Ady-versek velejéhez, mint a hivatalos esztéták, a hozzáértők értéke.

Ettől kezdve kettesben lelkesedtek Adyért, persze mind a ketten más szemszögből: Zoli az újítót, a forradalmi költőt szerette benne, Lajoska pedig az ősit, a táltosít. S egyikőjük sem lelkesedett alaptalanul.

31. fejezet

ELSŐ SZERELEM – ELSŐ BERÚGÁS

Ez a kamaszkori találkozása Adyval csak egy évtizeddel később kezdte éreztetni hatását ezúttal még nem bizonyult tartósnak, mert hamarosan eltemette egy, az ő szemében sokkal erősebbnek tűnő élmény: a szerelem, amely megtámadta és leigázta a lelkét s lassan-lassan a testét is.

Egy ember egyéniségének dús szövédéke sokféle szálból szövődik, egyik vonal átvetődik a másikon, majd az az elnyomott szálacska egyszer csak előbújik, s hamarosan ismét ő kerül felülre. Lajoska életében a szerelem volt az a vetülékfonal, amely egyelőre elhomályosította a korai Ady-élményt.

Ezt a fejezetet az első szerelemről neveztem el, holott ez a cím már az előző könyvben is megjelent. Azért mégis meghagyom, mert hiszen a Fedák Sári iránti érzelem csak valami gyermekes távolba rajongás volt. A hazafias, vitézi romantika testet öltött egy fényképről megcsodált, huszárruhás, szép színésznőben. Most azonban egy valóságos, húsból és vérből való kislány lobbantotta lánggra bizonytalan vágyaktól aláaknázott lelkét. Koltay Boróka volt ez a kislány, a *Himnusz* költőjének rokona.

A dolog úgy kezdődött, hogy Boronkay Gyula, az a nagy széltozó, az a csodálatosan kedves „csárdaajtó-nyitogató, barna kislány bolondító” erősen csapta a szelet Koltay Ellának, a Boró néjének, sőt már olyan völegényfélének tekintették. Gyula úrfi ugyanis, ha kiszabadult az éjszakai tündérek karjai közül, és megfelelő gőzfürdői dögönyöztetés, borotválkozás és kölnivizezés segítségével szalonfiúvá kendőzte magát, eljárógatott a lányos házakhoz, és mindig életre-halálra udvarolt valamelyik porogi vagy szomszéd megyei úrilánynak, bár szívének közepébe a harkányi Forbáth Joli képe volt belevésve. (Tudjuk azonban, hogy Joli milyen teljesíthetetlen feltételekhez kötötte a házasságot: jogi doktorátus megszerzése, adósságok kifizetése, az ogmándi birtok rendbe hozása – reménytelen dolog!)

A Koltay család nagyon szívesen fogadta Gyula udvarlását, sőt Koltayné „fogta” a fiút, ahogy a szatmári rossznyelvek hamarosan megállapították. (Ők Szatmárban éltek, csekei birtokukon, s valószínűleg nem ismerték a porogjászi hitelbank főkönyvét, amelyben az ogmándi Boronkay földekre betáblázott adósságokat nyilvántartották.)

Másrészt Forbáthné is nagyon pártfogolta Gyula ez irányú házassági szándékait, mert úgy gondolta, hogy Ella édesanyjának erélyes, kardos természetét örökölte, ami feltehető, akkor ráncba szedi ezt a kedves, rossz fiút. Ezért 1912. június végén rábeszélte Gyulát meg Gabit, az öcscsét, aki Debrecenben járt a gazdasági akadémia – mellé, hogy rendezzenek táncmulatságot akoli szülőjünkben Koltayék meg a rokon lányok számára. (Annyi tenger pénzt elherdáltak már mindenféle mulatókban, könnyelmű nőcskékre, hát áldozzanak egyszer már valamit a rokonság leányainak szórakoztatására is!)

Június 29-re volt kitűzve az akoli muri. Zoli nem sokkal előbb letette az érettségit, Lajoska is levizsgázott a harmadikból, szintén tiszta jeles eredménnyel. Ők is eljöhettek, megérdemelték. Lajoska számára ott lesz Koltay Boróka, az éppen vele egyidős. Hadd szokják a gyerek a leánytársasághoz, csiszolódják egy kicsit az a bumfordi vadóc.

A gyönyörű kilátású akoli szőlő a Nagy-hegy Muzsaj felőli oldalán feküdt, nem messze az egykori aranybányától.

Az öreg Koltay Gábor saját kocsiján hajtatott fel az Akolba Muzsajból feleségével, három fiával és két lányával, mert volt itt a szomszédban egy szép nagy szőlőjük, tágas borházzal. Néha hetekig benne laktak, onnan jártak be Porogjászra rokonlátogatóba.

A Forbáth lányok gavallérjaikkal együtt gyalog sétáltak át a Hágcsóról, mert gyönyörű, derült és nem túl meleg, nyár eleji idő volt. Anikót Bódis Gábor kísérte, Saroltát meg az udvarlók egész gárdája: Bankó Sanyi, a nagy társaságmulattató, Rossznyárosy Géza (a jó Rossznyárosyakból!), Gunda Kálmán főmérnök (a korhely Gunda Gazsi nagyon rendes, szelíd életű fia), Bradu Pista, a francia névjegyese, nagyravágyó huszár főhadnagy, és – hogy a leghevesebb udvarlót ki ne felejtjük – Berkesdomby Feri is leruccant Petrovárról, az a gyönyörű hangú, nagy erejű és nagy mókájú tb. főszolgabíró. (Berkesdomby nagyon jó hangulatban volt, gurultatta a társaságot a nevetéstől, mert legveszélyesebb vetélytársa, Kaplonszeghy Sanyi nem jelent meg a juniálison.)

Saroltáékkal együtt vonult fel a vatai Oláh család, Koltayné porogjászi rokonai, valamint Széki Klára meg Gálszécsey Magdi, akik már süldő lányokká serdültek.

Forbáthné kocsin ment fel az urával meg Lajoskával. Ők vitték a sült csirkéket, kacskákat és a rablópecsenyéhez való húsokat meg a borokat demizsonokban.

Gyula már előbb felszállította Jónás Berti cigánybandáját kocsin, valamint két hordó sört és jeget is hozzá szekéren.

Forbáthék valamivel később értek fel, mert a minden jóval megrakott fiáker lépésben döcögött a magasan fekvő szőlő kanyargós kigyóútján. Amint az akoli szőlőkhöz közeledtek, Lajoskának megcsapta a fülét a bőgő brummogása és a klarinét gurgulázó hangja, majd a vidám ének-szó, amelyből kicsengett egy lányos szoprán hang. Egy úri körökben is elterjedt népdalt énekelt. Olyan hetyke, kacér ritmusa volt ennek a nótának, hogy sorkezéseit csak kettőzött mássalhangzókkal lehetett dalolni, szakkató módon:

Azz olyan legényér' nemm adnék egy krajcárt,
Ammék a llány előtt összehúzza magát,
Összehúzza mmagát, eltátja a száját,
A ffene eggye meg a mmálészájút!

Bartók Béla, aki akkortájt éppen Porog megyében gyűjtögette a népdalokat, azt mondta volna róla, hogy a dallam jellegzetesen magyar, pontozott ritmusának különös módon ellentmondanak a szlovákosan elnyújtott sorzárlatok. Lajoska azonban egyelőre csak azt érezte, hogy ez a pattogós, ingerkedő, huncut nóta, az ördögös muzsikálás meg az a csiklandozó, csengő leányhang mintha villamossággal telítené, remegtetné a levegőt s benne a szíveket – az övét is.

Azután felbukkant a fehér falú borház és előtte a zöld gyepen a cigánybanda körül zsvajgó vendégsereg. Egy-két leány már táncolt, a többiek csak úgy ringatóztak gavallérjaik oldalán, s dúdolták – Koltay Ella nyomán – a legénycsipkedő nótát. Ella szoprán hangja magasan szállt a többieké fölé. Gyulának énekelt, tréfásan, parasztosan riszálva karcsú derekát – ámbár Gyula ugyancsak nem volt „málészájú” legény.

– Nagyon harsog ez az Ella! – jegyezte meg Forbáth bíró, fejét csóválva. – Nem való úrilánynak ilyen parasztosan kornyikálni-hangoskodni.

– Ugyan, Lajos – védte Forbáthné az ő jelöltjét –, fiatal. Mikor legyen vidám, ha nem most?

Mikor Gyula meglátta Forbáthékat, otthagya Ellát, és elébük sietett. Lesegítette őket a kocsiról, kezét csókolt Erzsike néninek, Lajos bácsinak, és elkezdte leszededegetni a demizsonokat meg a húsokat.

Lajoska segített neki, de közben, szokása szerint, megérezte, hogy valaki nézi őt a vendégek közül, egy bizonyos valaki. Izgalmasan jóleső villámlás nyilallt a szívébe, felemelte tekintetét a rátévedő szemsugár forrása felé, s a szája tátva maradt.

Gyönyörű, pirosbarna arcú leányka állt egy nagy cseresznyefa alatt, habfehér selyemruhában, fényes, fekete lakkcipőben. Barna hajába piros szegfű volt tűzve, s feketecseresznye-szemét Lajoskára szegezte kíváncsian. Olyan volt, mint egy virágzó cseresznyefa, mint egy kis falusi menyasszony piros pünkösd vasárnapján.

– Ne báméskodj már, te fiú! – szólt rá Lajoskára az apja. – Odanézz, amit csinálsz! A végén leejti azt a demizsont.

– Lajkó Borót nézi – nevetett Gyula kivillantva farkasszerű, erős fogait. – Gyere csak, mindjárt bemutatlak neki!

Lajoska éppen két ropogósra sült kacsát húzott ki a kocsiládából, csak úgy találomra, mert közben folyton Borót bámulta. Most ijedten felemelte a halott szárnyasokat Gyula felé: hogy menjen ő bemutatkozni így, ezekkel a zsíros kacsákkal a kezében?

Szerencsére, akkor odaszaladt Róza, a Forbáthék szakácsnéja, s utána Veronka, a szobalány. (Őket is kivitték segíteni, felszolgálni.)

– Tessék csak hagyni, majd mi beviszünk mindent.

Lajoska megtörülte kezét a zsebkendőjével, s elindult Gyula után a cseresznyefa alatt álló kislány felé. Úgy taksálta, éppen vele egyidős lehet.

– Na, Boró – kiáltotta Gyula már messziről –, hoztam neked egy gavallért! – s a leányka elé állította Lajoskát. – Forbáth Lajos „szerkesztő” úr, appardon, író úr! – helyesbítette szavait, mókásan széthúzva a száját. – Na, udvarolj Borónak!

Lajoskának még ideje sem volt zavarba jönni a veszélyes felszólítástól, mert Boróka egyenesen belekarolt, s azt mondta, menjenek az erdőbe páfrányokat szedni az ő növénygyűjteményébe.

– Jaj, imádom a páfrányokat – csicseregte pergő nyelvecskéjével – meg a gombákat, azokat ugyan nem lehet lepréselni, de olyan érdekes szaguk van. Maga ismeri a gombákat? Majd azt is szedünk, jó?

– Hogyne, ismerek vagy négy-ötffélét: a tinórit, vagyis vargányát, aztán a picirkét, vagy sampinyont, a galambgombát, az őzslábút meg a kucsmagombát, de az májusban érik. Aztán...

– Jaj, tudja, olyan mókás alak a mi növénytantanárunk! – vágott közbe Boró, és mesélni kezdett az ő debreceni intézeti élményeiről.

Ez remek alkalom volt arra, hogy Lajoska is előálljon gimnáziumi csínyjeivel. Hogyan tréfálták meg Őrs tatát, a nagyothalló énektanárt, hogy a *Lehullott a rezgőnyárfa...* helyett a *Csínom Palkót* énekelték el neki. Aztán Hirsch Hermannt, a bolondos némettanárt...

Maga is meglepődött, milyen folyékonyan beszél, kínos szünetek nélkül – nem úgy, mint a tánciskolában. És Boró, ez az édes kis pergő nyelvű tündér csilingelő nevetéssel méltányolta történeteit, sőt újabb és újabb diákrétfák elmondására ösztökélte: na még, na még!

Lajoska olvadozott a hálától és a boldog büszkeségtől, hogy ilyen fesztelenül tud beszélgetni evvel a kis szépséggel, s hogy az milyen figyelmesen hallgatja.

– Igaz, hogy maga elbeszéléseket szokott írni? – kérdezte Boró belevágva egy diákanekdota közepébe, de a fiút most nem bosszantotta a félbeszakítás.

– Ü-ü-ügen – felelte magára erőltetett közömbösséggel lebigygyesztve ajkát, mintha fitymálná saját babérjait, noha szíve a torkában dobogott –, megjelent egynéhány novellám meg regényem a *Libertás* című hetilapban.

– És miről szóltak azok a regények, szerelemről?

– Nem, az egyik háborús tárgyú, a másik meg...

– Szerelemről nem tudna írni?

– Nem tudom. Lehet. Majd megpróbálom...

Most úgy érezte, hogy az ő „irodalmi” szereplése teljesen eltörpül ama tény mellett, hogy Boróka szóvá tette, érdeklődésére méltatta a dolgot.

Karonfogva mentek az erdei ösvényen, az aranybánya felé, ahová most két éve Szilágyi Danival kirándultak. Boróka fehér blúzának olyan szaga volt, mint a kökényvirágnak, ha egy kicsit átsüti a tavaszi napsugár. Lajoska elbűvölten lépkedett mellette. Beszélt-beszélt, nem is tudta már, hogy miről, csak ontotta a szót, hogy el ne akadjon ez a jótékony szóáradat, amely abba a hitbe ringatta, hogy ő most udvarol. (Nem is vette észre, hogy Boróka teljesen megfeledkezett a páfrányokról és a gombákról.)

Most egy barlanghoz értek.

– Ez talán az aranybányába vezet! – vetette fel Lajoska. – Valamikor abba bújtak el a porogjasziak a tatárok elől.

– Jaj, menjünk be, menjünk be! – lelkenedett Boró. – Még sose voltam barlangban.

Bebújtak, de a barlang nem volt hosszú, alig tízlépésnyire nyirkos kőfal zárta el az útjukat. Felülről halkan csepegett valami.

– Jaj, nincsenek itt kígyók? – mondta Boró suttogva, és belemarkolt Lajoskának a karjába.

– Nem hiszem... De különben se kell félni a kígyóktól. Én már sok kígyót fogtam, de komolyan, pusztá kézzel, és a trikómba dugva vittem haza őket – s elmondta, hogyan ijesztgette ő a kígyókkal nővéreit meg a szobalányt, szakácsnét, vincellérnét. Még gyorsabban, szaporábban beszélt, mint eddig, mintha úgy érezte volna, hogy ha elhallgatna, akkor a csendben kígyóknál sokkal veszélyesebb valami fenyegetné...

Boró félrehajtott fejjel nézett rá a félhomályban. Egy bevetődő nap-sugár megvilágította hetyke, kihívó szépségű arcát, kissé fitos, huncut orrocskáját. Ferdén nézett a kígyókalandokról mesélő fiúra, és fekete-cseresznye-szemében mintha valami kis gúnyos fény csillant volna meg.

– Na, most menjünk ki! – szólalt meg hirtelen, s elengedve Lajoskának a karját, elindult kifelé.

Már nem karonfogva mentek, és Boró kissé szórakozottan hallgatta Lajoska történeteit. Közben azt a huncut kis népdalt dudorásztta szöveg nélkül: „*Az olyanlegényért nem adnék egy krajcárt...*”

Odaértek a nagy cseresznyefához, amely alatt Haha Józsi csapolta a sört, egy bolondos, bohém zsidó (igazi nevén Mermelstein József), a Boronkay fiúk udvari szabója és szerelmi postása.

Boróka feltekintett a fára, amelynek sötétzöld levelei közül ingerlően kandikáltak ki a kései ropogós cseresznye piros gömböcskéi.

– Cseresznyét szeretnék enni – mondta, kivillantva apró gyöngyfogait. – Tud fára mászni?

– Hogyne tudnék! Előtornász vagyok – felelte Lajoska büszkén, azzal elkapott két kézzel egy vízszintesen kinyúló ágat, mint a tornaterem nyújtóját, és szabályszerű billenéssel fellendítette rá magát. Már mászott is felfelé, egyre feljebb, egészen a fa tetejéig, és szedni kezdte a cseresznyét szalmakalapjába. Bánta is ő, hogy a cseresznye bepiszkolhatja vadonatúj kalapját.

Ekkor történt a katasztrófa.

Boronkay Gyula meglátta Lajoskát a fa tetején. Ezt a kitűnő ugratási alkalmat, ezt a ziccert nem szabad elszalasztani.

– Lajkó – kiáltott rá a cigányzenét túlharsogó, öblös hangon –, miért nem udvarolsz Borónak?

– Hát udvarolok! – kiáltott vissza Lajoska, nem véve észre a kelepécét. (Ő szentül hitte, hogy a cseresznyeszedés mint lovagi szolgálat hozzátartozik az udvarláshoz.)

Óriási hahota harsant fel alulról.

– Na, Boró – nevetett Gyula –, szép kis gavallérod van: a fa tetejéről udvarol!

Lajoska majd leszédült a fáról. Vége mindennek, örökre nevetségessé tette magát Boróka előtt! (Ő szegény azt hitte, hogy most, hogy csak most.)

Levászorgott a fáról, s letette cseresznyével tele kalapját a före. (Boróka már nem volt ott, az anyja behívta valamiért a borházba.)

Mit csináljon, Istenem, mitévő legyen? Besomfordált a szőlők közé, s leült egy árok szélire, jó távol a vigadozó társaságtól, hogy senki se láthassa. Kezére támasztotta lüktető halántékát. Hogy lehetne meg nem történtté tenni ezt a szörnyű ostobaságot? Két szót mondott csupán – s ez a két szó összedöntötte boldogságának kártyavárát. Ezt nem lehet visszaszívni. Mert amíg nem került szóba az udvarlás, ő azt hitte egész sétájuk alatt, hogy valójában azt csinálja. De ha most elkezdene magyarázkodni, hogy ő tulajdonképpen udvarlás céljából szedte neki a cseresznyét, akkor nevetségbe fülne az egész.

Oly szörnyen lesújtónak érezte, hogy itt van, tőle néhány lépésnyire ez a gyönyörű kislány – de az ő számára nincs itt, ő többé nem mehet oda hozzá, oly borzasztóan szívet fájdtató volt ez a gondolat, hogy szeretett volna meghalni. Csakhogy az nem olyan egyszerű dolog.

Eszébe villant az érzelmes nótákból gyakran hallott tanács, hogy a szerelmi bánatot borba kell fojtani. Idehallatszott a Bankó Sanyi magas tenor hangja, amint a cigány előtt énekelt.

Húzzátok, cigányok, estétől reggelig!

Sörtül, a bortul, a bandaszótul a bánatom elmúlik.

Bár igaz, hogy aki így tud énekelni, az talán nem is tudja, mi az igazi bánat...

Odalopózott a söröshordó mögé.

– Józsi, adjon nekem egy pohár sört!

– Igyon, Lajoska úrfi! Adok én akár kettővel is!

Nagyon keserűnek találta a sört, de legyűrte behunyt szemmel, mint valami orvosságot. A hirtelen lenyelt, hatalmas adag folyadék

kotyogott a gyomrában, de a szíve csak fájt tovább. Megivott még egy pohárral nagy keservesen, de többet nem bírt befogadni italozáshoz nem szokott bársingja. Valami erősebb ital kéne.

Arra figyelt fel, hogy a zene elhallgatott; a társaság, „sétáljunk egyet az erdőben vacsora előtt” jelszóval felkerekedett. Mikor mind eltűntek a fák között, odament a borház előtt összetolt asztalokhoz, teletöltött egy poharat jó erős furminttal, és felhajtotta. Ez már igen! Alighogy lenyelte, valami kellemes melegség kezdett terjengeni benne a gyomrától a szíve felé. Na, még egyet! Ez nagyon jó volt.

Már nem látta a cseresznyeszedési jelenetet olyan kétségbeejtőnek, hiszen nem veszélytelen dolog olyan magasra felmászni. Vajon azok közül a röhögős nagy gavallérok közül hányan mernék megtenni? És a szalmakalapjába szedte Borókának a cseresznyét, nem bánta ő, ha bele is törik, ha pocskékká festi is azt a szép, új kalapot. Úgy érezte, most mindent meg tudna magyarázni Borókának. Azt is megmondaná – de jó, hogy eszébe jutott! –, hogy ő tud lovagolni, már csődörön is ült. Borókát is megtanítja, s majd együtt száguldoznak „átal az erdőn, réteken át...” Mintha szárnyai nőttek volna...!

Aztán egyszer csak azon vette észre magát, hogy a cigány előtt hadonászik és énekel:

Húzzátok, cigányok, estétül reggelig!...

Sokan állnak körülötte, nevetnek, biztatják:

- Jól van, Lajkó!
- Sose halunk meg!
- Kürthy vér van ebbe, nem káposztalé!

Aztán a Sarolta hangja:

- Jézus Mária, ez a gyerek berúgott!
- Gyorsan hazaküldeni, apuka meg ne lássa!
- Róza, vigye haza, de vigyázzon rá, az Istenért!
- Tessék csak rám bízni!

Miért húzogja ez a Róza? Miért lökdösi hol jobbra, hol balra? Na! Már megint majdnem beleestek az árokba.

Ő menne gyorsan, de a lába nem tudja követni a fejét. A feje előre-lóg, lába meg aprózza a lépést, neki-nekiszalad, azután megint elmarad. És olyan keskeny ez az út, mindig lecsúszik róla fél lábával az árokba.

Most meg emelkedni kezd a gyomra, már fenn van a torkában. Görcs szorítja a nyeldeklőjét. A vér mind leszalad a fejből: Róza tartja a homlokát.

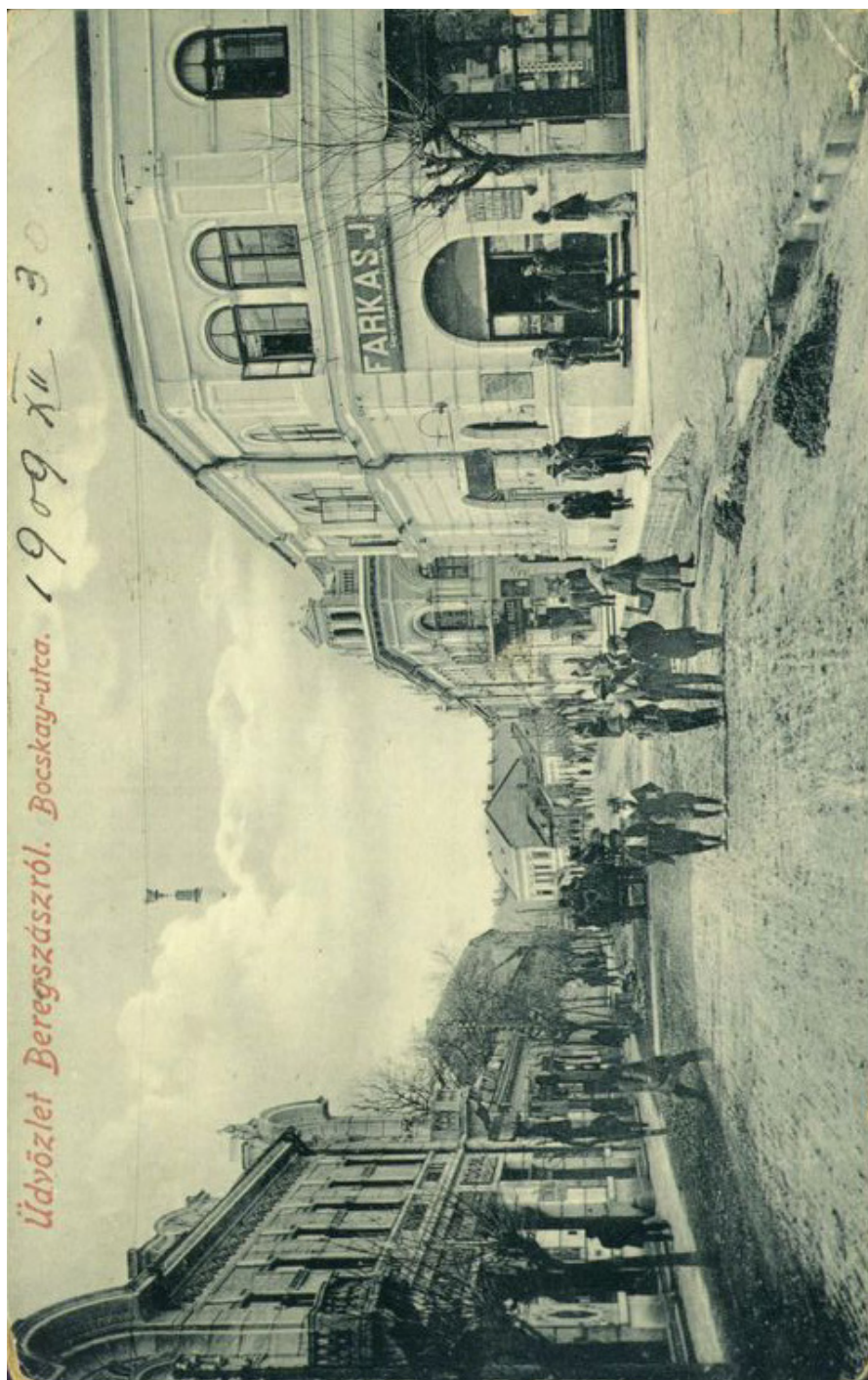
– Na! Na! Csak ki vele, Lajoska úrfi! Mindjár’ meg fog könnyebbülni.

Olyan görcs rázkódtatja gyomorszájától a torkáig, mintha ki akarna fordulni az egész belseje.

– Na, ugyi, hogy megkönnyebbült? Mindjár’ jobban fogja érezni magát.

Igen, csak most meg az orrát úgy marja az ecetté vált gyomorsavas bor, most nem olyan jó, mint mikor lefelé ment! Undorító. Köpköd, harákol, öklendezik.

Róza törülgeti a száját zsebkendővel. Többre nem emlékszik...

32. fejezet

KALEIDOSZKÓP

Keserves volt az ébredés a testi-lelki zákányosság fanyar, émelygős hangulatában. Ahogy a gyomra visszaadta volt a szokatlan szeszes italokat – most a lelke öklendezett: visszajáról újra át kellett élnie az akoli kirándulás eseményeit. De most a legszebb élmények is olyan émelyítővé savanyodtak, keseredtek.

Miért nézett rá Boróka olyan gúnyosan ott a barlangban? És miért dúdolta, hogy „*Az olyan legényért nem adnék egy krajcárt...*”? Csak nem arra gondolt? Nem, az lehetetlen. De mégis úgy érezte, hogy akkor, ott, valami nagy hibát követett el, valamit elmulasztott. Talán arra várt Boróka, hogy megcsókolja? Hogy is juthat ilyesmi az eszébe? Sehogyan sem tudta elképzelni, hogy az a gyönyörű kislány csókot kívánt volna tőle, egy ilyen idétlen kamasztól?! Igen, de akkor miért danolta azt a nótát?

Lassan-lassan azért hegedni kezdtek testi-lelki sebei. Az első berúgás kellemetlen utóízeit hamarosan elfelejtette: csak arra a szárnyaló, mámoros hangulatra emlékezett, mikor ott legénykedett a cigány előtt, mintha szárnyai nőttek volna a bortól.

De a szerelem tövise beletörött a lelkébe. Ha beállított valamelyik a Koltay fiúk közül, fájdalmasan édes nyilallást érzett a szíve tájékán. Olyan szépek, elegánsak voltak mind a hárman: Endre, Pista, de különösen Gabó, a legidősebbik. Barnapiros, mosolygó arcában, kissé fitos orrában mintha a Boróka felejthetetlen vonásait látta volna. A másik kétőben is volt valami Boróból. Hát Ella, ez a rózsás arcú, vidám angyal!

Néha úgy érezte, mintha az egész Koltay családba szerelmes volna. Olyan szép, előkelő, ősi család! Sokszor hallotta apjától, hogy a Koltayak a Kendékkal együtt a Sente-Mágócs nemzetségből származnak, s annak Ond vezér volt az őse, a honfoglaló magyar törzsfők egyike. Boróka csakugyan olyan, mint az az ősmagyar leány Munkácsy Honfoglalás című képén.

Egyszer Boró is betoppant hozzájuk a nénjével. Lajoska a szőlőből jött haza flóbertpuskával a vállán. Már éppen le akarta nyomni a veranda üveges ajtajának a kilincset – hát Boróka ott csicserekel Saroltával meg Anikóval az ablak mellett! Erre olyan heves szívdobogás fogta el, hogy lábujjhegyen visszaosont az utcára, majd a kocsifelhajtón és a hátulsó udvaron át besurrant a kertbe, onnan leste egy orgonabokor mögül, hogy mikor megy el tőlük Boróka. Addig nem mert bemenni.

Valami nagy-nagy, nevezetes dolgot szeretett volna elkövetni, amivel helyreállíthatná a becsületét Boró előtt... Újra templomba kezdett járni: buzgón imádkozott Istenhez, hogy tegyen valami csodát, amely visszaszerezhetné a kislány megbecsülését.

S egyszer, egy szép júliusi reggelen bekövetkezett a csoda.

Az volt a dolog előzménye, hogy még a tavasz folyamán, a tripoliszi háború keltette lelkesedés hatása alatt levelet írt Enver bejnek, a hős török vezérnek német nyelven. Szerencsét kívánt neki, és biztosította a rokon magyar nép és a magyar ifjúság együttérzéséről. Szilágyi Danival, Csinos Miklóssal, Bükk Antival, Salánky Lacival és Vadas Lajoskával is aláíratta a levelet, s ezt a címet írta rá:

„Enver bej fővezérnek, Tripolisz (Kairón és Dernán át).”

Ha az angolok Egyiptomból Dernán keresztül csempézik a fegyvereket Enver bejnek, úgy gondolta, talán majd az ő levelét is eljuttatják hozzája a fegyverekkel együtt.

Az aláíróknak becsületszavukat vette, hogy senkinek sem beszéljen a dologról, s otthon sem szólt róla, nehogy kinevessék, ha nem kapna választ. Végül azonban annyira szurkálta, piszkálta begyét a levélügy, hogy Zoltán bátyját mégiscsak beavatta, szintén becsületszó pecsétje alatt.

Hát egy reggel – vagy két héttel az akoli juniális után – Zoli titokzatosan mosolyogva eléje áll, jobb kezét a háta mögé dugva.

– Na, Lajoska, mit fizetsz, ha adok neked egy levelet Enver bejtől?

– Na, ne viccelj, Zoli, nem igaz! – De már kipirult arccal kapkodott bátyjának hátradugott keze után.

Végre kezében volt a levél. Nem akart hinni a szemének. Szép, cifra betűs, zöld színű, török bélyeg volt rajta, ez szökött legelőször a szemébe, hiszen ő is bélyegyűjtő volt, akárcsak a többi diák. A levél hátulján vérszínű, piros tintával: Enver bej, Tripolisz, s az elülső oldalon ugyanolyan tintával, ugyanazzal a kézírással az ő neve: Forbáth Lajos, Porogjász, Andrassy utca 11. Ungarn.

Remegő kézzel vágta fel a borítékot. Egy arab katonát ábrázoló fénykép volt benne; hegyes papucsban, csupasz karral, turbánosan, vállra vetett puskával állt egy ágyú mellett. Fölötte piros tintás felírás: Ein arabischer Miliz auf dem Posten.

Megfordította a képet. A hátuljára ez volt írva németül:

Kedves fiatal Barátom!

A magyar ifjúság nevében írott együttérző sorait köszönettel megkaptam. Isten segítségével az ellenséget elsáncolt tengerparti állásaira vetettük vissza, és remélhetőleg teljesen kikergetjük őket az országból.

Üdvözet Envertől

Most már volt mivel Boró elé állni: evvel lemoshatja az akoli szégyenfoltot!

Hamarosan híre ment a dolognak: jöttek a rokonok, ismerősök puszkaporszagú török levelet nézni. S ami a legfontosabb, a Koltay fiúk is eljöttek, már ők is hallottak róla.

– Szálem alejkum, efendim! – így köszöntötte Gabó, törökösen keresztbe téve kezét a mellén.

– Szervusz, te *Emer* bej! – mondta Endre, a középső. (Ez parasztosan, tiszahátiasan beszélt, néhai Tyukody Imrét utánozva, Enver bej nevét is megmagyarosította.)

Pista, a legfiatalabbik, a legfitosabb orrú viszont kissé affektálva ejtette ki a szavakat: Enver bejt enversz bejnek mondta.

– Gratulálok, Enversz bej, még a végin török basa lesz belőled!

– Kajmakám – tódította Endre.

– Vagy nagyvezér! – mondta Gabó.

Ezek biztosan elmondják Borónak! – gondolta Lajoska hevesen dobogó szívvel. Ám annyira boldoggá tette, hogy levelet kapott egy háborús hőstől, egy igazi hadvezértől, hogy néha szinte elfeledkezett Borókáról. Az eszköz elhomályosította a célt. Reggel, ha felébredt, leemelte az éjjeliszekrényről a kettős üveg közé foglalt fényképes levelet, s megtapogatta, megsimogatta. Olyan jó volt arra ébredni, hogy ez csakugyan igaz.

De azért azt nem lehet mondani, hogy a szerelme elmúlt volna. Egyszer például Saroltával meg Anikóval elmentek Kovács kertészékhez a macsolai útra valami virágmagvak ügyében. Hát egyszer csak Koltay Gabó vágat feljűk szép, nagy, sárga lován. (Macsolán volt rokonlátogatóban Szeklenczeyéknél.) Mikor észrevette a Forbáth lányokat, megemelte vadkacsatollas, hetyke vadászkalapját, megállította lovát, és leugrott.

– Kezeiket csókolom. Szervusz, Enver bej. Nem akarsz egyet lovagolni?

– Ugyan, Gabó – aggodalmaskodott Sáríka –, kisfiú még ő ilyen nagy lóhoz.

– Dehogy kisfiú. Aki Enver bejjel levelezik, az már nem kisfiú! – (Édes, aranyos fiú ez a Gabó!) – Na, fel mersz rá ülni?

– Hogyne mernék!

Olyan magas volt a paripa, hogy csak ugorva tudta elkapni a nyeregkápát, de némi evickélés után már fent is ült rajta. Igaz, a kengyel nagyon hosszúra volt eresztve, még a cipője orrával sem tudta elérni. Gabó feljebb akarta igazítani, de Lajoska intett, hogy nem szükséges. Beledugta lábát a kengyelszíjba, átvette Gabótól a lovaglópálcát, és nekifordította a sárgát az ároknak. Még sohasem ugratott árkot, de most fog! Megbökdöste sarkaival a ló oldalát, és rásuhintott a farára. A paripa megtorpant az árok előtt, fejét lehajtva, toporzékolva tapogatta első lábaival a partját, majd felágaskodott, elrugaskodott, és hatalmas ívben átlendült az árkon. Azután, nagyokat prüszkölve, vágóban neki a Bábotkának.

Lajoska hallotta, hogy a háta mögött tapsolnak.

– Jól van, Enver bej. Legény vagy a talpadon!

Büszkén integetett vissza sapkájával, majd lefékezte a nekiszilajodott sárgát, és nagy kanyarral visszanyargalt az árokhoz. Gabó már ott várta a rét szélén. Le akarta segíteni a gyereket, de az megelőzte. Leugrott a gyepre, s átadta a kantárszárat meg a pálcát gazdájának.

– Bravó, Lajoska! Huszár leszel te, mint Gyula bátyád – azzal nyeregbe pattant, elköszönt Sárrikéértől, és már száguldott is vágóban a muzsaji országút felé.

Nemsokára Muzsajban lesz ez a kedves, szép fiatalember – gondolta Lajoska, hálától könnyes szemmel követve a távolodó lovas –, nemsokára Muzsajban lesz, és elmondja Borónak, hogy én árkot ugrattam – nagy árkot, nagy lovon!

Gabó már a kishegyi kaptatón rúgta felfelé. Most lehajlik, és valamit igazít a kengyelszíjon. Lajoskának örökre belevésődik a lelkébe ez a mozdulat. Nem tudja megmagyarázni, hogy miért, de elszorul a szíve, amint Gabó alakja egyre kisebbedik, egyre zsugorodik a szeme előtt... A dombtetőn megállítja lovát, és mintha még egyszer visszaintene. Aztán elindul lefelé a túlsó lejtőn, lépésben. Már nem látszik a lova lába, csak a háta... Már csak a Gabó háta meg a feje. Most mintha megemelné a klapját. Még egyszer utoljára felrémlik az a hetyke kis vadászkalap, aztán az is eltűnik; örökre...

Egy este Veronka, a szobalány mosott fehérneműt vitt fel a padlásra nagy nyalábokban, hogy felaggassa a szárítókötelekre. Erre Zoli is felkapott egy halom inget, hogy majd ő segít neki.

Lajoska, gyermeki jóhiszeműséggel, szintén felnyalábolt egy csomót, és utánuk ment a falépcsőn. Hát mikor benyit a padlásajtón, Zoli ingerülten, idegesen rákiált:

– Ki mondta neked, hogy felgyere?!

– De, Zolikám, én segíteni akartam.

– Hogyne, hogy majd engem szidjanak, ha kitöröd a nyakad a lépcsőn! Mars le azonnal! – azzal kikapta kezéből az ingeket, és letuszkolta...

Egyszer meg vacsora közben feltűnt Lajoskának, hogy Vera, mikor Zolihoz viszi a tálcát, egészen hozzásimul, odanyomja a csípejét, mint a sárló kanca a próbafához. Azután, körülkínálgatván az ételt, megáll a kredenc mellett, és olyan elnyelő, harmatos szemmel bámul Zolira, mint Csicsó Máli a csónakban Bradu Pistára.

Vacsora után Forbáthék a két leánnyal elmentek Széki Kálmánékhoz, csak Lajoska maradt otthon Zolival. A verandában olvasgattak, Lajoska Jókait, Zoli meg a szerves kémiát.

Egyszer Veronka megáll mellettük, és Zolihoz fordulva, halkán bejelenti, hogy ő most felakasztja a függönyöket a vendégfalóban! (Miért kell ezt bejelenteni? Mi közük nekik ehhez?)

– Azt egyedül nem tudja, majd én segítek magának – mondja Zoli, és utánamegy.

Itt valami nincs rendben, ezek összebeszéltek – gondolta Lajoska. – Itt valami titkos dolog készül!

Lábujjhegyen besurran a homályos tálalóba, s a kulcslyukra tapasztja a fülét.

Lábak csoszogása hallatszik a hálósobából, mintha valakit húznának vagy tolnának valahová. Majd Vera lihegő suttogása:

– Jaj, Zolika úrfi, most ne! Benyithatnak!

– Dehogya – sítja Zoli –, mind elmentek Székiékhez.

Aztán megreccsen az ágy, és megszűnik a suttogás, majd valami szívet szorító, ütemes recsegés hallatszik. Lajoska szeretne egy nagyot kiáltani, hogy megakadályozzon valamit, amíg nem késő. Mi lenne, ha most benyitna?! De nem mer, szégyenkezik – őhelyettük. Furcsa, bonyolult érzés borzongatja: irigyli Zolit, szeretne a helyében lenni, ugyanakkor féltékeny Veronkára, hogy így közük nyomakodott, hogy eltávolította tőle a bátyját. Hiszen az olyan volt, mint aki se lát, se hall, mikor elindult utána a hálóba. (Hát ezért kergette őt vissza olyan dühösen, mikor felment utánuk a padlásra?)

Tulajdonképpen csak most kezdett megvilágosodni előtte az „élet titka” a maga vad valóságában. Amit eddig hallott meg összefecsegett róla a pajtásaival, aztán azok a bizonyos „papa-mama” játékok Incivel az ólpadláson – az mind csak elmélet volt, nagyoskodó szájhösködés és játék.

Mert igaz ugyan, hogy nagy, szemérmes szerelmének kellős közepén is vígan disznólkodott ő baráti körben, Csinos Micuval meg Bükk Antival, trágár, útszéli szavakkal nevükön nevezve az élet legszentebb misztériumait – akárcsak a felnőtt férfiak, ha maguk között anekdotáznak. Ám az is igaz, hogy ilyenkor Boróka soha még csak eszébe sem jutott. El se tudta képzelni, hogy arról a kis cseresznyevirágról is így beszélhetne valaki.

De ahogy Zoli lenyomta Verát az ágyra a vendéghálóban...! Hát így is lehet, így kell elbánni a nőekkel? Mi lenne, ha egyszer azt mondaná Veronkának: „Ha Zolival, akkor velem is, mert különben megmondom apukának!” De ezt a megoldást nagyon csúnyának találta. Nem, egyszerűen azt kellene mondani: „Én láttam, mit csináltak Zolival, hát most jöjjön velem is a vendéghálóba!” Vagy még ennyit se, csak rákacsintani és behívni.

Igen, de minél jobban tudatosult benne, hogy a nemi élet nem játék, annál félénkebb lett, ha a szobalány közelébe került. Szédülés fogta el, ha csak rágondolt, hogy ő most kinyitja a száját, és arról fog beszélni! Nem bírta átlépni a közöttük levő Rubicont, akárcsak a puskaport még nem szagolt újonc a két arcvonal közötti senki földjét.

Szeptember elsején Zoli felment Pestre a műegyetemre. (Az öreg Forbáth végre beletörődött, hogy ez a fia sem lesz jogász – vegyész mérnök lesz belőle.) Akkor Lajoska úgy gondolta, hogy meg kell barátkoznia Veronkával. Hiszen nem lehet csak úgy ukmukfukk nekirontani. Ha az édesanyja nem volt otthon, be-besurrant a konyhából nyíló cseléd-szobába. Gyümölcsöt meg süteményeket lopkodott nekik, és kérdezetni kezdte előbb Rózát, a szakácsnét, majd óvatosan Veronkát, szerelmi dolgok felől. Hogy volt, mint volt, mikor legelőször...? Próbálta ellesni, kitanulni elbeszéléseiből a nőhódítás titkait. És azok nem is nagyon titkolóztak az úrficska előtt – különösen Róza. Vígan ropogtatta a süteményeket, és nagyokat nevetve mesélt a szeretőiről, bár hangoztatta, hogy ő nagyon hűséges természetű: egyszerre mindig csak egyet tud szeretni, és azt sohasem csalja meg!

Veronka tartózkodóbb volt, de mikor Róza fejére olvasta, hogy egy Orosz Andris nevezetű fiákeres vette el a hajadonságát, nem tagadta a dolgot: sóhajtva bólintott, hogy igen, ő volt az első. S később elmondott róla egyet-mást.

Lassan Lajoska felbátorodott valamennyire, kezdte megszokni Veronkának a szagát. (Homályosan felvillant előtte egy kisgyermekkori emlék: Block kisasszony elébe tartja vastag, csupasz karját, hogy csókolgassa, mint ahogy a mamukáét szokta, de ő visszahőköl, mert olyan idegen szaga van, egészen más, mint az édesanyjáé.) Szóval nagyon összebátkozott a szobalánnyal, már néha tegezték is egymást. De hiába, ha csak gondolni kezdett rá, hogy na, most megmondja neki, most megkéri arra, akkor egyszerre elfogta valami ájulásszerű szédület, és hebegve, dadogva másról kezdett beszélni.

Szüretkor egy este Lajoska a konyhaablakon próbálta kilesni, hogy vetkőzik Veronka. Nem látott semmit, de annyira felhevült, hogy innia kellett.

Betámolygott a borházba. Szerencséjére nem volt otthon senki. Úgy látszik, elmentek a taposóba. Az asztalon félig vagy egészen kiivott borospoharak csillogtak, meg két borosüveg. Víz nem volt sehol. Felkapott egy borospalackot, és nagyot kortyolt belőle. A bor mégiscsak hígabb dolog, mint a pálinka; lehült tőle a belseje. Most viszont a feje kezdett szédülni furcsán, kellemesen.

Bedülöngözött a Kígyósi út felőli szobába: itt volt az ő összehajtható tábori ágya. Lecibálta magáról a ruhát, és gyorsan bebújt a paplan alá, nehogy apuka észrevegye, hogy ivott!

Szokása szerint a hátára feküdt. Mindig így szokta kezdeni. Csak ha már elábrándozott a jövőről, akkor fordult a jobb oldalára, hogy a félig éber álmokból átlendüljön a valóságos álmok világába. Most azonban úgy elkábította a kétféle erős szesz, hogy nem volt ideje megfordulni: úgy aludt el, hanyatt fekvé. Ez lett a veszte.

Egyszer csak azt álmodta, hogy az otthoni ágyban fekszik, mamuka mellett, a gyerekszobában, s a szomszédból, a Deutschék kertje felől farkasüvöltés hallatszik.

– Jaj, mamuka, farkasok! – nyöszörgi, és odabújik az anyjához. De nem mamuka, hanem Veronka felel neki.

– Ne féljen semmit, Lajoska úrfi, bújjon csak ide hozzám!

Szorosan összeölelkeznek. Maga alatt érzi Vera meztelen testét. Olyan jó félni a farkasoktól, és annál jobban összeölelkezni. Egyszerre valami csodálatos, olvadékony, édes érzés nyilallik a gerincétől az ágyéka felé. Aztán mintha szénsavas villamos áram telítené, feszítené minden idegszálát. Hát ilyen halálosan kéjes érzés is lehetséges a világon? Jó volna azt örökkössé rögzíteni, és halálba merevedni ebben a bizsergő, édes feszültségben... De, sajnos, nem tartott sokáig, hamarosan feloldódott valami gyors, majd egyre lassuló, csiklandozó lüktetésben, és vége volt. Az álombeli élményből behanyaglott az álomtan, igazi álomba.

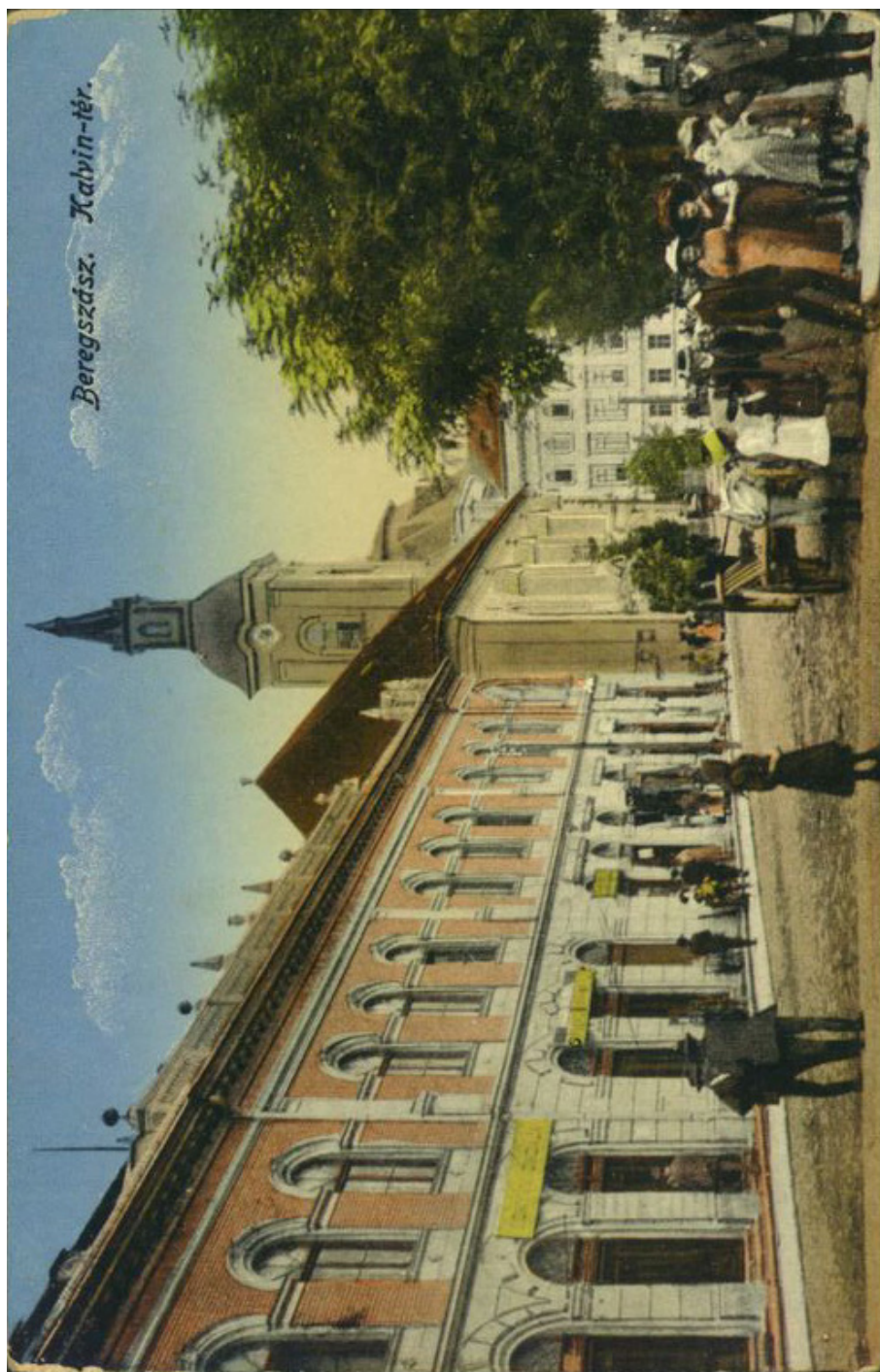
Másnap más emberként ébredt. Rögtön ez a csodálatos, kéjes álom jutott eszébe. Nem tudta volna pontosan megmondani, hogy milyen érzés volt, de arra emlékezett, hogy ehhez hasonló jót még sohasem érzett.

Ettől kezdve minden este izgatott várakozással feküdt le: hátha újra megjelenik az a gyönyörteljes csoda. De nem akart megisméltődni. Hogy lehetne újra felidézni? – töprengett. Az érzékiség nyugtalanító nyila beletörött a testébe, s egyre piszkálta; hogy lehetne azt a csodálatos álombeli érzést újra előhívni? Aztán egyszer csak erre is rájött. Nem hitte volna, hogy ilyen egyszerű módon, mesterségesen is elő lehet varázsolni a legnagyobb gyönyörűséget. Boldogan elrejtőzött új, titkos tudományával, újra meg újra kipróbálta, s mindannyiszor a felfokozott izgalom szenzációját érezte. Egyelőre bűnösnek sem érezte magát, mert nem sejtette, hogy öntudatunk azért alszik ki a kielégülés pillanataiban, mivel akkor, a távozó maggal együtt lelkünknek is leválik egy darabja az újjászületés lehetőségeit keresve; ilyenkor egy kicsit meghalunk, s azután újból feltámadunk. Ezt ő még nem tudhatta, de azért érezte, hogy ez valami titkolni való, nem rendes dolog. Majd bizonyos idő múlva azt is észrevette, hogy testi és szellemi képességei ernyedni kezdenek. De a felpiszkált érzékek csábítása erősebb volt, mint a lassan ébredező nemi öntudat, úgyhogy magától nem is hagyta volna abba a dolgot, ha egyszer Móczi Béla meg nem ijeszti. Béla (akkor már elsőéves jogász volt Eperjesen) egy alkalommal megemlítette előtte azt az akkoriban eléggé elterjedt hiedelmet, hogy az onánia hátgerincsorvadásra vezet. Lajoska elhitte ezt a rémmesét, és nagyon megijedt. Eszébe jutott Aczél ügyvéd, a hátgerincsorvadásos Aczél. Sokszor látta az utcán ezt a csontig lesóványodott s a hosszas szenvedéstől rémítően feldúlt arcú, szerencsétlen embert. Háromkerekű, szék formájú kocsiban ült, és valami fogantyút forgatva hajtotta a kocsit lassan előre.

Ettől kezdve jó ideig a rettegés, az önvád és a vágy kétségbeesett harcainak küzdőterévé vált a lelke. Végül annyira kibírhatatlannak érezte ezt a helyzetet, hogy elhatározta; ha törik, ha szakad, meg kell szabadulnia ártatlanságától. Ha ugyan ártatlanságnak lehet nevezni ezt a felzaklatott, titkolózó, karikás szemekkel ébredező, önmarcangoló állapotot.

Addig azonban még sok minden történt a családban, s ezek az események elterelték figyelmét a kínzó érzékiség és a fel-feltámadó lelkiismeret küzdelméről.

33. fejezet

A GÁRDOS FIÚ ESETE FORBÁTH SÁRIKÁVAL

Kürthy Gyula ebben az esztendőben egyre keserűbb szavakkal ócsárolta a Porog megyei éghajlatot, ezt az átkozott „sztyeppeklímát”.

– Kérlek, az egész tavaszon nem esett le nyolcvan milliméter csapadék! – panaszkolta, ha szerdai napokon beállított Forbáthékhoz. – A tavaszi búzát, tavaszi árpát mind ki kellett szántani. A tengerit is hiába kapáltam: kidobott pénz. Június derekán vagyunk, osztán egy gyereknek a feje kilátszana belőle. Már csak az őszi búzában bízom. De hát ha így tart tovább ez a szörnyű sztyeppéi szárazság – én nem tudom, mit csinálók?

– Majd csak megsegít az Isten – vigasztalta Forbáthné. – Az aratás majd kihúzza a sárbul.

– Igen, de ez már így megy három éve. Már nem tudok miből pénzt csinálni, és pénz nélkül megáll a tudomány. Jön az ősz, osztán megint készpénzen kell takarmányt venni, különben felfordulnak az ökreim, lovaaim, meg búzát, mert nem tudom kiadni a béreseknek a komenciót. Szörnyű, szörnyű!

– A hitelintézetnél nem lehetne? Kleinnel beszéltél?

Kürthy Gyula lemondóan legyintett. Még nem akaródzott megmondania, hogy Klein igazgató kereken kijelentette: az ő agyonterhelt, jelzálogkölcsonökkel tetésen betáblázott birtokára több hitelt nem folyósíthat. Azaz csakis egy esetben adna: ha Forbáth Lajosné egész tehermentes birtokával jótállna érte a váltón. Azt meg pláne nem akarta elárulni, hogy a jelzálogügyletektől elesvén más uzsorásoktól is vett fel kisebb kölcsönöket, s a régebbi uzsorások száját csak újabb és újabb váltókkal tudja betömni ideig-óráig, vagyis üzleti nyelven szólva „váltónyargalással”. (Nem is beszélve a hitelbe vásárolt gazdasági gépekről, mert ezeknek a kifizetési határideje is vészesen közeledik!)

Aratáskor azonban annyira szorongatni kezdték a hitelezők, hogy végül is sírva feltárta helyzetét Forbáthné előtt:

– Erzsikém, ha most nem segítesz, végem van. Elárverezik Ogmándot, koldusbotra jutok!

– Ugyan, Gyulám, hát csak nem gondolod, hogy nem segítem meg egyetlen testvéremet?!

– Hát megteszed?

– Természetesen, amit csak tehetek. Mirül van szó?

Kürthy Gyula könnyezve megcsókolta nénjét, s aztán nagy szégyenkezve előhúzta zsebéből a váltót, amelyre már rá is volt írva egy igen tekintélyes, hatjegyű számból álló összeg. Reszkető kézzel tette le Forbáthné elé.

– Ezt kéne aláírnod mint jótállónak, vagyis kezesnek. Klein csak így hajlandó... Evvel az összeggel ki tudnám elégíteni a régi hitelezőket, és aztán... – folytatta a felcsillanó reménységtől megelégnéül hangozó – aztán még hátravan a cséplés. Hátha akkor... talán ki is tudnám fizetni ennek az adósságnak legalábbis egy lényeges részét... Hát megteszed?

Forbáthné már hozta is a tollat, tintát, s meg se nézve az összeget habozás nélkül aláírta.

– Erzsikém, ezt sohasem fogom elfelejteni neked! – s újra megcsókolta nénjét. – De hát gondold meg: gyermekeid vannak! Egész vagyonodat kockára teszed miattam!

Ellenállhatatlan, türelmetlen vágy hajtotta, hogy zsebre vágja a váltót, és rohanjon vele a bankba a pénzért. De leküzdötte azt a mohó mozdulatát, mert a lelkiismerete is megszólalt – igaz, hogy elég későn, mert hiszen a váltó már alá volt írva. De hát azt még szét is lehetne tépni. Ezért újra figyelmeztette nénjét a nagy kockázatra, amelyet az aláírással magára vállalt.

– Ugyan, Gyulám! – nyugtatta Forbáthné az ő pátosztalan, szapora beszédével. – Nem a vagyon a fontos, hanem az ember. Hát kik támogassák egymást, ha nem a testvérek? És aztán nem kell mindjárt a legroszszabbra gondolni! Egy jó cséplés – és minden rendbe jöhet...

De a cséplés nem ütött be. Ez a gazdasági év is ráfizetéssel végződött. Ráadásul Klein úr azon a végzetes júliusi napon nem olyan alapon utalta ki a kölcsönt, ahogy ígérte, mert – azt mondja – már elege van az ilyen hosszú lejáratú, jelzalogos hitelezésekből. A banknak forgatnia kell a pénzt.

– Tetszik érteni, Kürthy uram, forgatni, forgatni! Nem várhatunk éveket, minket is szorongatnak – folytatta Klein bácsi, s nagy szuszogva kitöltötte a váltó még üres rovatait.

Kürthy Gyula elsápadt, mikor meglátta, hogy az öreg háromhavi lejáratot írt rá a váltóra. Október tíz, október tíz! Istenem, mi lesz velünk október tizedikén?!

De a pénz már ott volt előtte leszámolva az asztalon. Mit csináljon? Tolja vissza, és tépje szét a váltót? De hiszen az uzsorás hiénák

már ott üvöltének az ajtó mögött. Már holnap szétmarcangolhatják, már ma!... Három hónap mégiscsak három hónap, addig még sok minden történhetik. Sorsjegye is van, három vagy négy darab...

Zsebébe gyűrte a pénzt, és kifizette a régebbi hitelezőket. De Erzsike, Erzsike! Nem volt lelkiereje megmondani neki, hogy október tizedikén lejár a váltó. Csak két hét múlva írta meg egy kétségbeesetten meakulpázó levélben.

Szeptember közepe táján Kertész Ede ügyvéd, Forbáth volt bírótársa elcsípte Forbáth Lajost a bankudvarban, és bizalmasan közölte vele, hogy Gárdos Ervin, Grünnek, az ő ogmánda bérlőjüknek a fia eszkomptáltatta a váltójukat.

– Hogyhogy eszkomptáltatta? – kérdezte Forbáth, és értelmetlenül nézett az ügyvédre.

Kertész Ede önkéntelenül elmosolyodott, arra gondolva, hogy Forbáth igazgatósági tagja a hitelbanknak. Eszébe jutott, hogy bíró korában is vagy őrá, vagy valaki másra igyekezett áttolni a váltóügyeket, nem volt kenyere az a körmönfont kereskedelmi és váltójog.

– Szóval megvette a váltótokat a banktól – folytatta az ügyvéd –, kifizette a kölcsönösszeget eszkomptáltatva, vagyis leszámítoltatva a még hátralévő váltókamatot. Azt majd ő fogja zsebre vágni, ha behajtja rajtatok a kölcsönt. Ha pedig nem tudja behajtani, akkor... – s megállva a mondat közepén, fürkészsze nézett Forbáthra, hogy érti-e már végre, milyen súlyos dologról van szó, hogy az árverési dobos már-már-már emeli a dobverőjét.

– De hát nem értem, honnan van ennyi sok pénzük ezeknek a Grünéknek? – szólalt meg Forbáth. – A földbirtokosok mind eladósodnak – a bérlők meg meggazdagodnak, holott nekik bért is kell fizetniök. Hogy lehet ez?

– Hogy lehet? Úgy, hogy ti, Lajosom, gavallér magyar urak vagytok – ők meg üzletemberek. (Arról nem is szólva, hogy potom áron adtátok ki nekik a birtokot.) Tudod, hogy dolgoznak ők? Például öszszevásárolják a megszorult gazdáktól a sovány disznókat, felhizlalják a szeszgyári meg sörgyári moslékon, és azután eladják háromszoros áron a hadseregnek. Mert a kászonyi szeszgyárban társai Braun Menyusnak, a podheringi sörgyárban meg a grófnak. És a hadseregszállítás nagy üzlet, biztos üzlet!

– De hogy az ördögbe jutnak ők a hadsereghez?

Az ügyvéd megint elmosolyodott. Csodálatos, hogy ezek a magyar urak mennyire nem szeretnek szembenézni a valósággal! Feje fölött lóg az árverés – és ő a Grünék üzletei felől érdeklődik.

– Nyugodj meg, Lajoskám, arrafelé is megvannak a kapcsolataik – felelte Kertész doktor olyan hangon, mint mikor egy apa magyaráz valamit tapasztalatlan fiacskájának. – Tudod jól, vagy ha nem, hát Grünék annál jobban tudják Vadász Lipót révén, aki Tizának fő bizalmi embere, hogy a gróf halálosan szerelmes Naményiné Visky Éda öngagságába. Minden este együtt susmutyolnak a Naményiék pesti szalonjában. Szóval Éda asszony nem kérhet Tizától olyat, hogy az ne teljesítené. Tisza, igaz, még nem miniszterelnök, de rövidesen az lesz. Ő a munkapárt vezére, az ő szava a legdöntőbb az országban. Na mármost: Naményiék vagyontalanok, de remekül tudják kamatoztatni magas összeköttetéseiket. A kijárási nagy üzlet! Éda asszony szereti a pénzt – és Grünék nem szűkmarkúak, ha jó befektetésről van szó. Érted már?

Forbáth szédelegni kezdett.

– Hát igen-igen, ezt értem. De mit akarhatnak Grünék avval a váltóval? Miért vették meg?

– Na, csakhogy már rátértél! Hát, tudod, én azt hiszem: ők olcsón szeretnének földhöz jutni. És hogy ilyen árverésen – a mai viszonyok között – meg is van rá a lehetőségük. Nincs, aki rájuk licitáljon, mert ki vesz ma földet? A gazdák el vannak adósodva: inkább szabadulni szeretnének a földjüktől, mint venni.

– Mit lehetne itt csinálni? Mert októberig lehetetlen akkora összeget előteremtteni. Fatális egy dolog...

– Ki kellene velük egyezni valahogy. A fiatal Grün, azaz pardon: Gárdos, Gárdos Ervin az nagyon kuláns ember. Én azt hiszem, ő nem zárkózna el bizonyos méltányos megegyezés elől. Beszélni kéne vele...

S nem is kellett keresni az alkalmat erre a beszélgetésre, mert Gárdos Ervin, a kuláns ember úgy körülbelül szeptember eleje óta gyakrabban beállított Forbáthékhoz. A holdankénti négyforintos bérösszeg egy részét ugyanis – a szerződés szerint – természetben kellett szolgáltatni: évente két hizott disznót, baromfit, tiszai halat, miegymást szállítottak a Forbáthék asztalára. Ezeket a természetbeni járandóságokat az ifjú Gárdos szokta behozni Ogmándról. De ezen az őszön soron kívül is gyakran megjelent náluk, hol az istállók javítását, hol bizonyos előregeedett szilfák kivágását megbeszélendő. S ilyenkor mindig kedveskedett

valami falusi csemegével „Sáríka nagysámnak”. Már tréfásan ugratni is kezdték Saroltát, hogy elcsavarta a fejét annak a Grün fiúnak, mármint Gárdos Ervinnek. De a Kertész Edével folytatott beszélgetés óta Forbáth bírónak ajkára fagyott a mosoly, és végigfutott a hátán a hideg, ha október tizedikére gondolt. Tán zsarolni akarnak avval a váltóval?! Mi az, hogy „méltányos megegyezés”? Csak nem Sáríkára gondol ez a zsidó fiú?! Hát akkor inkább árverezzék el egész Ogmándot!

Éjszakánként sokáig nem tudott elaludni, csak forgolódott-morgolódott. Hiszen jó, vannak derék, becsületes zsidók is: például Schenk doktor meg ez a Kertész Ede (szép volt tőle, hogy figyelmeztetett a veszedelemre) – de hogy Sáríka és ez a Grün fiú? Azt már nem!

Veszekedett magában Gyula sógorral, ő az oka mindennek. Miért kellett azokat a drága gépeket megvenni hitelbe? Eladósítani a birtokát? És Erzsike is hogy lehetett ilyen könnyelmű: jótállni egész tehermentes birtokával Gyula agyonterhelt földjeiért? De hát ebbe ő nem szólhatott bele, és nem is szólhat...

Végül nem bírta: elmondta a feleségének, amit Kertész Edétől hallott. Titokban azt remélte, hogy erre tán mégiscsak elárulja a megbánásnak valami jelét. De Forbáthné egy szikra megbánást sem mutatott. Azt mondta: egyetlen testvérét mindenképpen ki kellett húzni a sárból, és hogy majd csak megsegíti őket az Isten.

Így mentek neki, nagy szorongások között a szüretnek.

Október nyolcadikán – két nappal a váltó lejárta előtt –, egy szeles, borongós őszi délelőtt Forbáthné egyszer csak látja ám a borház verandájáról, hogy ismerős kocsi fordul be az alsó kapun, és hajt felfelé a borháznak: a Grünék kocsija! Mikor a nagy diófához ért, akkor már azt is látta, hogy a Gárdos fiú ül rajta nagy peckesen.

Erre azért neki is elszorult a szíve. Nem mintha megbánta volna, hogy aláírta a váltót, de megijedt, balsejtelmek szorongatták.

A borházhoz közeledve Gárdos Ervin már messziről megemelte dzsentris, vadkacsatollas kalapját, s olyan diadalmasan ragyogó arccal köszöntötte Forbáthné, mint valami győztes hadvezér. (Nem volt rosszképű ez a Gárdos fiú: orra markáns, hajlott, de nem túlságosan, sőt a szája, mondhatni, kevésbé zsidós, nem olyan vastag, mint például Kürthy Gyuláé.)

– Kezeit csókolom, nagyságos asszonyom! – s ahogy leugrott, leemelt a kocsiról egy sárga aktatáskát meg egy barna burkolatú zserbós dobozt nyilván „Sáríka nagysám” számára.

Biztosan a táskában van a váltó! Egyik kezében cukor – a másikban pisztoly! – gondolta szegény Forbáthné.

– Parancsoljon, foglaljon helyet, Gárdos úr! – hebegte, s nagy zavarában kiszaladt a száján egy, a mostani helyzethez semmiképpen sem illő, udvarias közhely: – Mi jót hozott?

– Kezeit csókolom, egy kis dolgom volt a városban – mondta Gárdos Ervin, helyet foglalva a verandán –, aztán, gondoltam, meglátogatom a nagyságos asszonyokat, megnézni, hogy fizet a szőlő.

– Nagyon kedves... Mindjárt szólok az uramnak...

– Ó, ne tessék fáradni. Sárika kisasszony itthon van?

– Igen. A taposóban van... a présházban – javította ki, mert úgy gondolta, hogy hátha a Gárdos fiúnak a nagyapja is afféle galiciáner taposó zsidó lehetett, aztán meg talál sértődni. Meg tán azért is, mert a taposó elnevezés túl családias, túl bizalmas egy ilyen... egy ilyen idegen ember számára. – A présházba ment, az uramat helyettesíti.

– Tudniillik, hoztam valamit Sárika nagysámnak is – és kissé megnyomta az is szót, miközben ujjáival a zserbós dobozon dobolt.

– Mindjárt szólok az uramnak. – És Forbáthné felugrott, mert már nem bírta a helyzet szívet szorító, kínos feszültségét egyedül elviselni.

Forbáth Lajos a háromszobás borház hátulsó helyiségében az ablaknál állva egy hosszú pohárba töltött mustnak a cukortartalmát méregette a klosterneuburgi mustmérő szerszámmal.

– Lajos, itt van a Gárdos fiú... Azt hiszem, elhozta a váltót!

Forbáth Lajos rántott egyet a vállán, és tovább nézegette a mustmérőt az ablak felé fordulva.

– Lajos! – kiáltott fel Forbáthné már-már sírásba csukló hangon. – Zserbót hozott Sárikának... Ez talán csakugyan akar valamit... Lajos, hát szólj már: mit csináljunk?!

– Egyétek meg, amit főztetek! – szinte örült ennek a tragikus alkalomnak, hogy végre kiöntheti a haragját. – Én nem engedem magam megszarolni. Nem bánom, árverezték el az egész Ogmándot, de én nem adom oda a jányomat egy ilyen jakhecnek!

– Pszt, meghallja!

– Bánom is én!

– Azért nem szabad megsérteni. Meg aztán hátha nem is arrul van szó... Istenem, talán el kéne küldeni valakit Sárikaért a taposóba... Mégis vendég, és... hátha csak pusztá figyelemből hozta neki azt a zserbót... Lajos, mit csináljunk?!

– Hova az Isten csudájába tettétek azt a demizsont?! – és Forbáth Lajos egy székre állva a szekrény tetejéről dühösen kezdte lefelé dobálni a régi kalapdobozokat: hátha ott van mögöttük.

– De hát akkor legalább te gyere ki hozzá. Ott ül a verandában egyedül.

– Csak üljön. Én nem tárgyalok vele! Biztos felvitték a padlásra, pedig százszor megmondtam, hogy nekem szüretkor minden demizsonra szükségem van! – azzal kiment az oldalsó ajtón a konyha felé, mert a padrajáró a konyhában volt – a felesége meg utána.

Nagy izgalmukban nem vették észre, hogy Lajoska közben besompolygott hozzájuk, s az utolsó mondatokat kihallgatta.

Libasorban vonultak be a konyhába, amely a borház leghátulsó helyisége volt. Elöl ment Forbáth dohogva, szitkozódva, mintha annak a bizonyos fonatos üvegnek az eltűnése volna a legnagyobb probléma a világon. Nem nézett se jobbra, se balra, csak ment fel komoran a padlásra vezető, recsegő falépcsőn. Utána Forbáthné lépett be s mögötte Lajoska kipirult arccal, mint aki megorrontotta a drámaszagozt.

Róza a rántást kavarta a tűzhely mellett, Veronka meg burgonyát hámozott az ablaknál halkán dúdolgatva.

– Veronka lelkem, hagyja most azt a kolompért. Szaladjon el a taposóba, osztán mondja meg Sáríka kisasszonynak, hogy jöjjön ide... Vendég van – tette hozzá némi gondolkozás után.

Veronka megtörülte a kezét a kötényébe, s már indult is.

Forbáthné nagyot sóhajtvá visszament a verandába a vendéghez.

– Nem tudom, hova ment az uram. Nem találom... Sáríkáért elküldtem, mindjárt itt lesz.

– Ó, kezicsókolom, miért tetszik ilyen felfordulást csinálni énmiattam? Hiszen ilyenkor, szüretkor bizonyára mindnyájan éppen eléggé elvannak foglalva. Hogy fizet a szőlő? Elég jó minőségű a must?

Elfogulatlanul csevegett mindenféle közömbös dologról, sokkal bátrabban, mint azelőtt. Régebben, ha Forbáthék leültették, mindig zavarban volt egy kicsit – kivált, ha Sáríka is megjelent.

Minthogy a váltóra még csak célzást sem tett, Forbáthné reménykedni kezdett: hátha vaklárma volt az egész. Hátha nem azért jött. Talán nem is igaz, hogy megvette a váltót? Már kezdte megbánni, hogy elküldött Sáríkáért.

– Egy pillanatra magára hagyom, Gárdos úr – szólalt meg hirtelen elhatározással –, hozok egy kis pogácsát meg szilvóriumot.

– Ó, ne tessék fáradni!

Forbáthné hátraszaladt a konyhába. Lajoska ott strázsált az ajtó előtt, mint valami családi őrszem. Odabent meg Anikót találta a Veronka helyén. Csendesen folytatta a félbehagyott krumplihámozást.

– Anikóm, lelkem, ugorj már át a taposóba, és mondd meg Sáríkáknak, hogy maradjon ott, vigyázzon a taposásra meg a préselésre, mert apuka most nem ér rá... Ha már elindult volna, forduljon vissza!

Anikó elszaladt a második üzenettel, s Forbáthné kivitte a verandába a pogácsát meg a szilvóriumot. A Gárdos fiú azonban, miután szokása ellenére megivott egy pohár pálinkát, s megevett két pogácsát, megint magára öltötte érkezéskori, fölényes arckifejezését, s néhány közömbös mondat nyomában kivágta az adut, a nagyágyút:

– Nagyságos asszonyom – mondta mézédeseen mosolyogva –, tekintettel arra a szerencsés helyzetre, hogy birtokomban van a Kürthy úr váltója, amelyet ön is szíveskedett aláírni, s minthogy ez a váltó holnapután lejár, szeretnék egyet-mást megbeszélni a nagyságos asszonnyal.

Forbáthné elsápadt.

– Hangsúlyozom, hogy ez igen szerencsés körülmény, mert az a váltó kerülhetett volna rosszindulatú, idegen kezekbe is!

– Istenem, hol lehet az uram? Mégiscsak megpróbálom megkeresni...

– Ó, ne tessék fáradni, hiszen a birtok a nagyságos asszony nevében van, és Forbáth úr nem is írta alá a váltót.

Forbáthné már nem is hallotta, hogy mit beszél Gárdos. A füle zúgott, szíve vadul dobogott. Megint otthagya a fiatalembert, és egyenest a konyhának. Lajoska még mindig ott állt az ajtó előtt.

– Lajkóm, szaladj el már a taposóba, és mondd meg Sáríkáknak, hogy mégiscsak jöjjön ide!

Lajoska futólépésben vágott neki a széles, gyepes útnak.

A szél egyre jobban feltámadt, úgy süvített a füle mellett, úgy nyomta a mellét, hogy a méhesnél meg kellett állnia egy kis levegőt kapkodni.

A méhes ódon, sárga deszkái recsegtek-ropogtak a kegyetlen, száraz viharban, és hasadékaikon szinte emberi hangon vijjogott, üvöltött a szél.

Forbáthné nem ment mindjárt vissza Gárdos úrhoz, megállt a borház melletti kis cementjárdán, hogy egy kicsit összeszedje a gondolatait. Egyszer csak kocsizörgést hall az alsó kapu felől. Odanéz: a Gyula

kocsija! Jön felfelé... A kocsis a hátulsó ülésen ül, Gyula maga hajtja a lovakat. Ezt csak olyankor szokta, ha nagyon jókedve van! Istenem, valami fehér kendőt lobogtat; mint mikor a halálraítéltnek a kegyelmet hozzák az utolsó percben!

– Szervusz, Erzsikém! Van szerencsém, Grün úr, appardon, Gárdos úr! Igazán örülök, hogy itt találom, legalább nem kell bemenni abba a sötét bankudvarba: most mindjárt ki is fizethetem a váltóját. Remélem, elhozta?

– Itt van – felelte Gárdos elkomorulva, s előhúzta a váltót az aktatáskából.

Kürthy Gyula már számolta is a ropogós, vadonatúj ezreseket a Gárdos fiú elé az asztalra.

– Megvan? Tessék megszámolni, Gárdos úr!

– Megvan, köszönöm – felelte Gárdos rekedten, s átadta neki a váltót.

Kürthy Gyula kétfelé szakította, s odaadta ámulattól megnémult néniének.

– Kezeit csókolom, akkor én már megyek is – rebegette Gárdos.

– Miért siet úgy, Gárdos úr? – szólalt meg Forbáthné most először a nagy fellélegzés után, s majdhogy ki nem buggyant belőle a nevetés, hogy gépies udvariasságból már megint ilyen igazán nem alkalomszerű közhelyet talált kibökní.

A Gárdos fiú kezét csókolta, elköszönt, és felült a kocsijára, szórakozottságában az ajándéknak szánt zserbót is magával vitte.

Ebben a percben ért vissza Lajoska a taposóból. Forbáthné felszajlajtott a gyereket a padlásra: hívja le az apját a nagy örömhírre. Majd, mikor a kocsi eltűnt a diófa mögött, öccsének nyakába borult:

– Gyulám, hogy sikerült ilyen hamar ilyen nagy pénzre szert tenni?

– Várjál, hadd hallja Lajos is, mert ez nagyon érdekes!

– Istenem, mondtam én mindig, hogy az Úristen nem fog minket elhagyni... Gyere már, Lajos, mert nagy öröm ért bennünket!

Az öreg Forbáth elég morcosan, savanyúan üdvözölte sógorát, de mikor felesége elébe tette a kettészakított váltót, feltette a pápaszemét, úgy nézte merően, s újra meg újra elolvasta a rajta levő hatjegyű számot. Azután feltolta homlokára a szemüvegét, és hitetlenkedve bámult Kürthy Gyulára.

– Hát hogy sikerült ezt megcsinálni? – szólalt meg végre torkát köszörülve.

– Úgy, hogy kifizettem! – felelte Gyula úr, és büszkén nevetve, a mellére ütögetett.

– De honnan tudtál ennyi pénzt szerezni ilyen hirtelen?

– Hát az úgy történt, hogy... hol is kezdjem? Szóval én megemlítettem a dolgot Feri sógornak még a nyáron. Ő meg – hiszen tudjátok, milyen jó rokon – megkérte Édat, Naményinét, hogy csináljon valamit az érdekünkben. Naményiék lekötelezettjei Gálszécsyéknek, emlékeztek, még a társadalmi bojkott idejéből, mikor egyedül Ferencék adták vissza a búcsúlatogatásukat – és sok minden egyébért. Szóval, Naményiné elmondta Tiszának az ügyet, hogy két régi nemesi családot végső veszedelem fenyeget. Erre Tisza, aki ma a legnagyobb ember az országban, bár még nem miniszterelnök, nyomatékosan megkérte egy nagy fővárosi hitelintézet igazgatóját, vagyis közölte vele, hogy a kormánypárt igen jó néven venné, ha számunkra, Porog megye vezető családja számára – így mondta –, ilyen és ilyen összegű, hosszú lejáratú kölcsönt folyósítana. Az igazgató készségesen teljesítette Tisza kívánságát, csak azt kötötte ki, hogy a dolog maradjon titokban, mert nem akarja támadásoknak kitenni a bankot az ellenzéki sajtó részéről. Hát így kaptam meg a nagy kölcsönt harminc, mondd és írd, harminc esztendei amortizációra. Tudjátok, mit jelent harminc esztendő? Az életet. Mert aki időt nyer, életet nyer – ahogy a régi rómaiak mondták.

– Hát ez nagy dolog! – csóválta fejét az öreg Forbáth. – Eszerint akkor Tisza mégiscsak jó magyar ember. Nem olyan bécsi lakáj, ahogy Hedzei Péter nevezi.

– Á, kérlek, nagy koncepciójú ember az, óriási koponya! És a magyar nemességért mindent hajlandó megtenni.

Forbáth Lajos ezen nagyon elgondolkozott. Azután még aznap este levelet írt a Pesti Hírlapnak, hogy ne küldjék többé címére az újságot, s másnap előfizetett a Budapesti Hírlapra, Tisza István szócsövére. Hiába beszélt már neki Hedzei Petur – nem törődött a szemrehányásaival. Ha egyszer elfogadtuk a kölcsönt, akkor nem lehetünk hálátlanok, elvégre nemesemberek vagyunk, s a nemesség kötelez: „noblesse oblige” – ahogy Kürthy Béla mondaná.

34. fejezet

FÖLDINDULÁS

– Jaj, de sok baj van ezekkel a fiúkkal! – sóhajtott fel Forbáthné a nagy családi tanácskozáson nem sokkal a drámai eseményekkel terhes szüret után. – Istenem, de sok baj van velük!

Ha figyelembe vesszük a Kürthy nemzetség mindent jelentéktelenítő, problémásikkasztó szóhasználatát, mindjárt sejthetjük, hogy a sok baj itt nagy bajt jelentett, a lehető legnagyobb bajt: a Boronkay fiúk kilencszáz holdas igmánci birtokára kitűzték az árverést. Néhány év alatt annyi adósságot csináltak, hogy a hitelezők nem voltak hajlandók tovább várni.

– Borzasztó! Szörnyű! – hajtogatta Emma, Széki Kálmánné. Nekik már nem volt földjük, csak a kis darvasi szőlőjük maradt meg, de ahogy a Kürthy nemzetség birtokállományának megint elindult egy tekintélyes darabja, az neki éppen úgy fájt, mintha a kilencszáz hold az övé lett volna.

– Istenem, Istenem! – sópánkodott Irén, Forbáth Miklósné. – De hát mire tudták elkölteni azt a temérdek pénzt ilyen rövid idő alatt?! Hova ment az?

– Mindjárt elmondom én, Irénkém, hogy hova ment! – felelte Gyergyay Aladár, a Kürthy Jutka férje. – A Balog Sándor zsebibe – már legalábbis a fele.

– Mék Balog az – kérdezte Forbáthné –, a Braun Jankli fia, a rőfösé?

– Nem, a Birnzweig Sólié, a szenzálé – mondta Aladár –, a Braun Jankli fia, a másik Balog Sándor az nagyon becsületes ember.

– Szóval nekem mint rendőrkapitánynak kötelességem ellenőrizni a kávéházak, vendéglők éjszakai életét. Sok mindent megtudok a pincérektől, meg magam is elmegyek néha körülnézni hivatali kötelességből...

– Ismerjük már azokat a „hivatali kötelességeket”! – szólt közbe Jutka, félig tréfásan, félig csípősen.

– Hagyjad csak, hadd mondja! – intette le Emma nénje.

– Szóval ez a Balog Sándor, a Birnzweig-Balog mindig ott asszisztált a Boronkay fiúk mulatozásainál. Ha kellett, nőket szerzett nekik, ha kellett – pénzt. Mikor már nagyon magas volt a hangulat, osztán nem volt miből folytatni a bengeszt, akkor Gyula csak odaszólt Balog Sándornak: „Sanyi, hozzál pénzt!” És Sanyi hozott. Isten tudja, honnan volt neki, de

mindig volt. Eléjük tette a pénzt meg a váltót, a fiúk olvasatlanul zsebre vágták az ezreseket, és aláírták a váltót, meg se nézték, hogy az mindig kétszer akkora összegről volt kiállítva, mint amennyit átvettek...

– És ez az ember még szabadon jár. Hallatlan! – háborgott Kürthy Gyula.

– Na, várjál csak, Gyulám! – szólalt meg Forbáth Miklós. – Ne kenjük mindent arra a Balog Sándorra. Miért álltak vele össze a Boronkay fiúk? Miért írták alá a váltókat olvasatlanul? „Könnyű Katót táncba vinni!” Ha nem lett volna Balog Sándor – kerítették volna maguknak egy másik uzsorást.

– De Miklós, csak nem akarod védeni azt a gazembert?

– Dehogyan akarom! Az egy tömlöcbe való csirkefogó. De miért álltak vele össze a Boronkay fiúk? Aki korpa közé keveredik, azt megeszik a disznók! Miért nincs neked Balog Sándorod? Vagy Kálmánnak, vagy nekem?

Valamennyien kínos torokköszörülések között hallgatták Forbáth Miklós érvelését. Érezték, hogy igaz, amit mond – de nem a helyzethez illő.

Miklós úgy beszél, mint valami kívülálló – gondolta Emma. – Mintha nem is tartoznék a családhoz.

Ez a Miklós „nagy érsek” – gondolta Forbáth Lajos. – Ez mindent jobban akar tudni! (Bosszantotta, hogy ez a nagy érsek a szájából vette ki a szót.)

Széki Kálmán elgondolkozva csendesen bólogatott. Várta, míg mindenki elmondja a magáét.

Gálszécsy Ferencnek sem akaródzott véleményt nyilvánítani. Az ő szerencsétlen Ödön fiára gondolt: az súlyosabb eset, sokkal súlyosabb. Mert a Boronkay fiúk csak könnyelműek, olvasatlanul írják alá a váltókat – de Ödönnek a váltóaláírásai... Ajjaj, arról jobb nem beszélni!

– Ferenc sógor – szólalt meg Kürthy Béla, aki Strauszmann szenzál megállapítása szerint a „nix a Mahler, nix a földbirtokos” –, nem kellene Naményinének szólni, hogy beszéljen Tiszával? Hátha megmen-tené ezeket a szegény fiúkat egy hosszú lejáratú kölcsönnel. Elvégre egy ősi, nemesi birtokról van szó... Csak nem fogja hagyni, hogy ez is zsidó kézre kerüljön?!

– Én megemlítettem Édának, de azt mondja: ebben a dologban nem exponálhatja magát.

– Persze hogy nem – epéskedett Miklós –, mert a Boronkay birtokot Grünék akarják megkaparintani, és Éda asszony óméltósága együtt seftel Grünékkel: ő járja ki nekik Tiszánál a nagy hadseregszállítási üzleteket.

– Na, kérlek, Miklós, így nem lehet beszélni. Remélem, Tisza István korrektségét csak nem akarod kétségbe vonni?

– Nem ő vágja zsebre a sápot a kijárásokért, hanem Naményiné. Tisza szerelemből csinálja.

Kürthy Béla szenvedő arccal elfordult. Ez a megjegyzés kétszere- sen fájtszegénynek, hiszen Éda asszony neki is flamméja volt.

Forbáth Lajos is kelletlenül feszengett, krárogott, arra gondolva, hogy a szüreti eset óta Tisza lapjának lett az előfizetője.

– Te Béla – szólalt meg Kürthy Gyula, hogy egy bedobott tréfaka- vicsal meghullámoztassa az általános hallgatás nyomasztóan csendes vizét –, miért nem a magad ügyében mozgósítod Naményinét? Össze kellene kötni a kellemeset a hasznossal, hiszen terád is nagyon rád férne egy hosszú lejáratú kölcsön: a füled se látszik ki az adósságbul.

– Ez túlzás – mondta Forbáth Miklós. – Béla csak kettőnek tarto- zik: fűnek és fának.

– Á, kérlek – legyintett Béla úr –, az én adósságaim nem veszélye- sek. Rövidesen megrendezem a nagy kollektív kiállításomat, és olyan szükszém, olyan országos sikerem lesz, hogy a lajbizsebbül fizetem ki az összes adósságokat. A zápszonyi ősi kastélyt is restauráltatni fogom: bátyaszerű donzsonokat építtetek a négy sarkára, aztán felvonóhidat...

– Jaj, Béla, hagyjuk már azokat a *donzsonokat!* – intették le az asszonyok türelmetlenül.

Ekkor váratlanul betoppant Boronkay Gyula, a családi tanácskozás fő érdekeltjeinek egyike.

– Tessék képzeln! – mondta feldúlt arccal –, Koltay Gabó öngyil- kos lett! – és letette az asztalra a Déli Hírlap legújabb számát.

– Jézus, Mária!

Kürthy Gyula felolvasta a Déli Hírlap színes riportját: „A buda- pesti Royal szálloda egyik szobájában a takarító személyzet jól öltözött fiatalember holttestére bukkant... A zsebében talált okmányokból megál- lapították, hogy Koltay Gábor, Szatmár megyei földbirtokos... A kiszál- lott orvosi bizottság morfiummérgezést állapított meg...”

Na, itt van megint! – kiáltott fel Kürthy Gyula, s öklével rácsapott az újságra. – Ez is a Balog Sándor műve! Hallgassátok csak: „Minthogy levelet nem hagyott hátra, lapunk kiküldött munkatársát az elhunyt barátja, Balog Sándor porogjászi ügyvéd tájékoztatta, aki a Royal szálloda szomszédos szobájában szállott meg... Reménytelen szerelem. A szülők

ridegen ellenállottak a fiatalember nősülési szándékának... Rangon alóli házasság... Kitagadással fenyegették...” Reménytelen szerelem? Fityfene! Balog Sándor tette tönkre szegény Gabót is, akárcsak Gyulát meg Gabit az uzsoraváltókkal!

Lajoska, aki az ebédlőben tanult, felfigyelt a hangoskodó vitára, s már valamivel előbb odasurrant a szalonajtóhoz, és hallgatózni kezdett. Mikor megértette, hogy Koltay Gabó öngyilkos lett, valami eddig még sohasem érzett reménytelen, sivár keserűség dermedtette meg a szívét. Újra felvillant előtte az a kép, amint Gabó felnyargal a Kis hegy gerincére, még egyszer utoljára visszaint a kalapjával, s azután eltűnik a másik oldalon... Besompolygott a gyerekszobába, lefeküdt a díványra, és a fal felé fordulva keserves sírásra fakadt.

Az élet elkomorult, elszürkült. Gyula az árverés után gavallérosan visszaküldte a gyűrűt Koltay Ellának. A két család közt elhidegült a barátság. Lajoska egyszer még látta az utcán Borót, amint talpig feketében lépkedett az anyja mellett. Olyan furcsán idegen volt ez a kis virágzó cse-resznyeifa így, feketébe bugyolálva; sehogy sem tudta azonosítani az emlékezetes multság pergő nyelvű, hetyke kis tündérbe ojtott boszorkányával.

A Boronkay fiúk ogmándi birtokát természetesen Grünék vették meg az árverésen, igen olcsón, mert nem volt, aki rájuk licitáljon. A vételárból éppen hogy ki lehetett fizetni a hitelezőket, a fiúknak alig maradt belőle valami.

Mikor nem sokkal később az akoli szőlő is elűszott, Gyula nagybátyjához, Boronkay Sándorhoz, az ilosvai főszolgabíróhoz költözött segíteni az irodában – már amennyit ő értett a jogi dolgokhoz. Gabit, a gazdasági akadémiakust meg Kürthy Gyula vette magához gazdatisztnak.

Hát Biri néni, a Boronkay fiúk „nevelőanyja”?

– Majd nekimegyek az Égresnek! – mondogatta.

Lajoska ezt nagyon furcsának találta, elképzelve, hogy Biri néni feltötyög az Égres hídjára, és beleveti magát a vízbe. De erre nem került sor, mert Forbáthék magukhoz vették szegény öreget; beköltöztették az első vendéghálóba.

De alighogy lezajlott a Boronkay- meg a Koltay-dráma, nem sokkal karácsony előtt Gyergyay Aladár avval rontott be Forbáthékhoz, hogy Tyukody Zoltán, a néhai képviselőnek a fia felakasztotta magát tarpai kertjében egy almafára. Mire levágták, már nem volt benne élet. Egy levelet hagyott hátra nagynénjének, özvegy Hajnal Ödönné született

Tyukody Zsuzsannának (az Anikó keresztanyjának). A búcsúlevél szerint súlyos, rendezhetetlen adósságok miatt kellett meghalnia. Becsületérzése nem engedte, hogy tovább éljen.

– Irtóztató! – szörnyülködött Forbáthné. – Becsületézés... Dehát akkor itt biztosan kártyaadósságról volt szó!

– Az is volt – mondta Aladár sokat tudó fejbólintással –, meg másféle is!

– Hát ez érthetetlen, ez teljességgel érthetetlen. Hiszen szegény Zoltán azelőtt sohase kártyázott, se nem mulatott. Hogyan változhatott meg ennyire?

– Hát kérlek, ennek is rájöttem a titkára – s Aladár most jelentősegteljesen lehalkította a hangját. – Ez a Balog Sándor, minthogy a Boronkay fiúk meg szegény Koltay Gabó elintézése után egyelőre nem látott ilyen könnyen kezelhető, mulatós földbirtokos gyereket a látóhatáron, összeállt valami Fagurián nevezetű, örmény hipnotizőrrel. Várjatok! Tyukody Zoltánnak kölcsönre, pénzre lett volna szüksége, mint minden porogi gazdának. Erre ők megkörnyékezték. Fagurián, ez a szúrós szemű örmény kezelés alá vette, s egykettőre az ujja köre csavarta. Belevitték olyan üzletekbe, amelyeken csak ő veszíthetett. A kártyára is rákapatták, és azon is neki kellett volna veszítenie, mert Fagurián játék közben állandóan szuggerálta.

– *Hallatlan!* – háborgott Forbáth Lajos. – Látjátok, mindig mondom én, hogy a kártya gyalázatos dolog.

– De hát ezek közönséges gonosztevők! – mondta Forbáthné. – Aladár, miért nem tartóztatod le őket?

– Nem lehet, nincs rá jogalap. Minthogy feljelentés nem történt, sem in flagranti tettenérés, én nem léphetek fel ellenük – hacsak az ügyész vádat nem emel...

– Azt kellene. Lajos, te jóba' vagy Borbással, a törvényszéki ügyésszel...

– Igen, már gondoltam is erre. Én beszélni fogok vele.

1913 januárjában Borbás ügyész vádja alapján Balog Sándort és Faguriánt letartóztatták, és februárban, zsúfolásig megtelt teremben, az ügyész drámai vádbeszéde után Balog Sándort két és fél évi, Faguriánt pedig ötévi börtönre ítélték.

A várost újabb antiszemita hullám öntötte el, amelynek hatása alatt a másik Balog Sándor, a Braun Jankli fia Balogházira magyarosította a nevét, s nem győzte hangoztatni, mennyire elítéli Birnzweig-Balog Sándort, azt a sötét gazembert, akihez egyébként semmi köze sincsen.

Lajoskát is elkapta az antiszemita hangulat. A gimnáziumban Csinos Micuval és Bükk Antival titkos zsidóellenes ligát alakítottak. Szervezkedésükbe Lajoska javaslatára Szilágyi Danit, Salánky Lacit, majd Vadas Lajoskát is bevonták. Forbáth Lajoska egyik titkos megbeszélésükön felvetette, hogy be kellene szüntetni zsidó osztálytársaikkal a tegező viszonyt. De Csinos Micu, aki nagy diplomata volt, hevesen tiltakozott a javaslat ellen.

– Isten őrizz! Sőt még barátságosabb arcot kell nekik mutatni, mint eddig, nehogy megszimatoljanak valamit! Az ő fegyverükkel kell nekünk harcolni: ravaszsággal!

– Ha te úgy, én is úgy! – tódította Bükk Anti.

Lajoska ebben a kérdésben kénytelen volt engedni.

Mikor megállapodtak a titkos szervezet alapelveiben, vérszerződést kötöttek a honfoglaló magyarok módjára, hogy szövetségüket soha senkinek el nem árulják; Szilágyi Dani Lajoskától kapott elegáns csekkésével mindegyiküknek megkarcolta a kezét, a magáét is. Néhány csepp vért valamennyien belecsepegtettek egy pohár vízbe, és egymás után ittak belőle.

Egy hónappal ezután történt, hogy a porogjászi zsidó nőegylet szegény gyermekeket felruházó akciója során, Forbáthékhoz is elküldte két tagját a gyűjtőívvel úgy, mint máskor. Forbáthné barátságosan elbeszélgetett a szép zsidó lányokkal, s egy nagyobb összeget adott a szegény zsidó gyerekek javára.

– Mamuka! – szólalt meg Lajoska, mikor a gyűjtők elmentek. – Miért tetszik adakozni azoknak a... azoknak a *büdös zsidóknak*?

– Azér', fiacskám, mert a zsidó gyerek is fázik, ha nincsen ruhája!

Lajoska, mintha leforrázták volna, elvörösödött a tehetetlen haragtól. Erre nem tudott mit mondani, minden ellenérve már eleve visszapattant anyja egyszerű szavainak pajzsáról. Sok évvel később sokszor fülébe csendült ez a mondás, és be kellett látnia, hogy ennél tömörebben nem lehetne megfogalmazni a humanizmus lényegét.

Általában érzelmei a zsidók irányában erős hullámzásokat mutattak. A gyönyörű Weisz lányokat, Pirikét meg Marikát, valamint a spanyolos, barna Winkler lányokat vágyakozva nézegette az ablakon át, és több zsidó osztálytársával nagyon jól el tudott beszélgetni. Például Steinberger Aladárral, a Royal szállodás fiával meg a már említett Iczkovics fiúval, akivel együtt szerkesztették a diákújságot. Winkler Sanyival, a szépséges spanyol-zsidó Winkler lányok öccsével is jól megértették egymást a tanárok elleni csendes harcban.

De ha a Boronkay fiúk tönkremenése és Koltay Gabó öngyilkossága eszébe jutott, újra meg újra elöntötte a keserűség, és gyanakodva nézett zsidó osztálytársaira: hátha ezek is olyanok lesznek, ha megnőnek, mint Balog Sándor?!

Ennyi sok családi csapás és tragédia láttán Lajoskának a jó öreg lélektan törvényei szerint most tulajdonképpen szomorkodnia kellett volna. Sajnos, be kell vallanunk, mégsem volt szomorú, azaz, ha volt is, hát nem sokáig. Erőtől duzzadó, rugalmas, fiatal teste oly tökéletesen működött, hogy mikor a mély álmú éjszakák után reggelenként teljesen kipihenve, csodálatosan üde közérzettel felébredt, ilyenkor valami édes érzés szaladt végig a hátgerincén nyújtózkodás közben. Úgy érezte, hogy élni jó, magáért az életért. Újra meg újra örült az életnek, amely annyi sokfajta izgalmas ingerrel csábította, bővölte sokfelé irányuló mohóságát.

Még az ősszel, mikor Zoltán bátyja felment a műegyetemre, megörökölte a családi kerékpárt. Ez nagy szenzáció volt, mert bár a lovaglás mutatósabb, romantikusabb dolog, mint a biciklizés, de hamarosan rájött, hogy kerékpáron gyorsabban lehet haladni, és nagyobb utakat be lehet járni, mint lovon. (Egy nap Munkácsra is elment, fenn volt a munkácsi várban, Zrínyi Ilona és Rákóczi sásfészkében!)

A kis serétes flóbertpuska után a golyós mauser is órá szállott. Golyóval eltalálni a madarakat – az mégiscsak nehezebb, férfiasabb dolog, mint seréttel lövöldözni. Egyszer golyóval homlokon lőtt egy idegen macskát, s a haldokló állat embermagasságra feldobálta magát haláltusájában, befecskendezve vérével a kert fűvét. Olyan félelmetesen izgalmas látvány volt, hogy végigfutott hátán a hideg: „Tigrist lőttem! Tigrist lőttem!” – mondogatta magában.

Hát a korcsolya! A gimnáziummal szemben, ahol az Égres szinte tóvá terül szét, ott volt a hivatalos korcsolyapálya. A melegegőházban Kovács kertész csatolgatta a kislányok lábára a korcsolyát, az ügyetlenebbeket le is vezette a deszkalépcsőn.

Magasan függő ívlámpa világította meg a pályát, a fehér csíkokkal felkarcolt, fényes jégtükröt. A nagy gavallérok hölgyeiket kézen fogva bogniztak: lassú, kimért mozdulatokkal jobbra-balra szabályos íveket írtak a jégre korcsolyájukkal, másik lábukat meg tempósan, méltóságteljesen felemelték, mit sem törődve a körülöttük futkározó kisdíákokkal. A hatalmas termetű, szép barna Szalay lányok, a hollófekete hajú, markáns arcú Károlyi Anna meg a kis pikáns, fitos orrú Bazsó Vilma, a latintanár

leánya – ezek oly szépen, oly délcegen emelték a lábukat bogvizás közben, hogy gyönyörűség volt nézni.

De az egész valahogy nem emlékeztetett a tánciskola hangulatára. Lajoska hamarosan kivágyott innen, szabadabb jegekre. S erre volt is lehetőség, mert ezen az őszön – a roppantul száraz nyár után – rengeteg eső esett, s januárban a lóversenyter és a Csizajerdő között felduzzadt vadvizek tükörjéggé fagytak. Délutánonként ide járt ki barátaival korcsolyázni. Vagy Porogjászvégardóba, s onnan végig az Égresen a város-on át fel egészen a bulcsúi hídig. Hó még egyáltalán nem esett, simán repülhettek a csillogó jég hátán.

Az Égres nádasai közt elsuhanva Lajoska Baradlay Jenő volt, Jókai regényének hőse, s a Néva jegén korcsolyázott hazafelé, hogy részt vehessen a szabadságharcban. Utána farkascorda száguldott üvöltve...

Közben a világtörténelem is újra megszólalt ifjú hősrünk szóraztatására: a görögök és a szerbek összekaptak a bolgárokkal a török zsákmányon, kitört a második balkáni háború. A zseniális Enver bej, kihasználva ellenségeinek torzsalkodását, megtámadta a bolgárokat, és visszafoglalta Drinápolyt.

Lajoska most már rendszeresen olvasta az újság háborús rovatát, és hőskölteményeikei írt a törökökről álnéven az önképzőkör számára. Meg izgalmas rémnovellákat a Balog Sándor és Fagurián-per hatása alatt. Rajzolgatott is szorgalmasan, s rajzaiban egyre nagyobb helyet foglalt el az erotikum, a csiklandós bibliai jelenetek: Dávid király, amint palotája erkélyéről meglátja a holdvilágnál meztelenül fürdő Betsábét, meg a szemérmes József és a buja Putifárné esete. Tervezett egy nagy kompozíciót is Sodomaini mulatság címmel, de ezt nem sikerült befejeznie.

Szellemi mohósága sem csökkent, most a nyelveket kezdte habzsolni. Elszórakoztatta, hogy a franciában milyen szabályszerűen egyszerűsödnek és puhulnak az ismerős, kemény latin végződéses: januárus = janvier, februárus = février, gloria = gloire, victoria = victoire...

Még az Enver-láz idején megrendelte Budapestről a Pröhle-féle kis török nyelvtant, hogy Enver bejnek legközelebb már törökül írhason. A rendhagyóságokat úgyszólván alig ismerő török ige- és névragozás gyerekjátéknak látszott a szörnyen logikátlan der-die-das-os német és a szeszélyes, kivételhalmozó latin után. S lépten-nyomon felujjongott a sok közös szóra: *ata* = atya, *ana* = anya, *elma* = alma, *csok* = sok, *balta* = balta, *kapu* = kapu... Gyönyörűség!

De még át sem szaladt a török nyelvtanon, mikor a Pallas lexikonban felfedezte József főherceg és Hermann Antal nagy cigánytanulmányát, terjedelmes cigány nyelvtannal, kis szótárral s a bevezetésben a cigányok pogány hitvilágának ismertetésével. Valóságos mitológia! A jó és rossz *Urmék*, a *Kesányik*, a *Nivási* nevezetű vizitündérek, a földben lakó *Phúvusok*, a kutyafejű *Dzsiuklánusok* s az emberevő *Maszurgálók* elbűvölték képzeletét. Még jobban fellelkésedett, mikor a bevezetésből megtudta, hogy a cigányok Indiából jöttek, nyelvük a szanszkrit egyenes leszármazottja, s mindezt egy magyar református pap fedezte fel.

De ettől függetlenül is az a tudata alá süllyedt, régi emlék varázslatosan húzta a cigányok felé. Vásárok alkalmával, mikor a sok ponyvás szekeres cigány lókupec összegyűlt a Pázsiton, egyre ott ögyelgett közöttük. Kérdezgette őket a lexikonbeli cigány szótárt ellenőrizve, hogy mit jelent ez meg az. A szavakat meg is mondták szépen, ott nem volt hiba. *Csirikló* az madár, *mirikló* az gyöngy, *pányi* az víz, és *dzsiukló* az valóban kutya. Ám a *Kesányik*-ről, *Nivásik*-ről és *Dzsiuklánusok*-ról semmit sem tudtak. Úgy látszik, a mitológia terén szerzőinket elragadta a fantáziájuk. Vagy talán titkolóznak a cigányok? Ilyen bizalmas, ősi dolgokat nem akarnak idegennek, *gádzsónak* elárulni? Lajoska romantikus lelkülete inkább az utóbbi lehetőség felé hajlott. Elragadtatva nézte, amint ez a titokzatos, barna, keleti nép – jó vásárok és áldomások után – furcsa énekszó mellett, szilaj táncait járta.

Végül aztán jött egy örvendetes családi esemény, amely szintén hozzájárult ahhoz, hogy ne szomorkodják túlságosan a Boronkay fiúk tönkremenésén és Koltay Gabó halálán.

1913 januárjától kezdve Berkesdomby Feri szinte mindennapos látogatójuk lett. (Valami többhetes közigazgatási tanfolyamra rendelték be Porogjászra.) Sarolta nem volt ugyan odahaza, anyjával együtt átment Szöllősvégardóba a nagybeteg Kürthy Vilmosné ápolására. (Mellrákja volt szegény Mariska néninek, de nem akarta tudatni vejevel.)

Erre az időre özvegy Lesznyayné Forbáth Jolánka, az irodalmár rokon eljött hozzájuk Sáríkat helyettesíteni a háztartásban. Lajoska, mikor esténként hazajött a korcsolyázásból, mindig ott találta Berkesdomby Feri bácsit a leányszobában, amint Jolánka nénivel nagyban susmutyoltak.

Lesznyayné buzgón egyengette Berkesdomby ügyét Sáríka felé. Egy ilyen okos rokon asszony szava sokat nyom a latban. De mielőtt

a dolog létrejönne, úgy gondolta, összeköti a kellemeset a hasznossal: kipróbálja a fiatalember állhatatosságát. Ha hünek bizonyul, Sáríkáknak jó – ha meg nem, akkor neki. Azt mondta Ferinek: még egy igen komoly akadályt kell leküzdeni, de ő ezt is meg tudja tenni. Meg tudja győzni Sáríkákat, hogy Kaplonszeghy Sanyi, a legveszedelmesebb vetélytárs könnyelmű, léha fráter. Nem sokkal ez után felvetette, mi lenne, ha ők ketten most – mindentől függetlenül – egymáséi lennének itt, a Sáríka díványán... Berkesdomby Feri azonban ennek ridegen ellenállott.

Lesznyayné akkor persze úgy tett, mintha csak próbára akarta volna tenni a hűségét, de azért bántotta a dolog a hiúságát meg talán egyébét is. (Mint afféle irodalmár özvegy, szorgalmasan gyűjtötte az „élményeket”, s még nem akadt a gyűjteményében ilyen nagy, erős izomember. Kíváncsi volt, milyen lehet elolvadni ilyen hatalmas karok között. Szóval bosszantotta a kudarc, és az első alkalommal vissza is adta a kölcsönt. Az eljegyzési vacsora után arról kezdett filozofálni, hogy vannak úgynevezett sima és nem sima házasságok.

– A miénk, azt hiszem, teljesen sima – jegyezte meg Berkesdomby mit sem sejtve.

– Na hát azt éppen nem mondhatnám! – s Lesznyaynéből kirobbant a jól időzített kacagás.

– Miért mondja ezt?

– Azért, mert nem volt könnyű lebeszélni Sáríkákat Kaplonszeghy Sanyiról.

Berkesdomby sohasem bocsátotta meg Lesznyaynének ezt a szúrását. Angyali jó ember volt, és sokkal családiasabb érzésű, mint bármelyik Sarolta gavallérjai között, egyetlen hibája volt: rendkívüli érzékenysége. Na meg a szójátékgyártó szenvedélye. Erről Lesznyayné nem bírta leszoktatni hosszas beszélgetéseik során. Hiába mondta neki, hogy Shakespeare-nek már több mint háromszáz évvel ezelőtt a szemére vetették, hogy némely vígjátékát a karzatnak írta, minden alkalmat megragadva szójátékok gyártására. Mai ember szájába meg már éppenséggel nem illik az ilyesmi. Hiszen a szójáték voltaképpen nem is vicc, mert elvégre az a szegény szó nem tehet róla, hogy véletlenül egy más jelentésű szóval azonos. Falra hányt borsó: Berkesdomby csak köpködte a szójátékokat. A magyar humorérzék ugyanis akkoriban annyira lehanyatlott, hogy a szellemtelen szellemeskedések sohasem tévesztették el hatásukat. Egyszer például lengyel küldöttség érkezett Petrovára Krakkóból. A küldöttség vezetőjének

beszédét a tolmács mondatonként fordította magyarra, majd a magyar válaszbeszédet lengyelre. Mikor mindenki elmondta a magáét, Berkesdomby szolgabíró halálosan komoly arccal meghajolt a lengyel vendég előtt, és kezét szívére téve ezt mondta, igen lelkes hangsúllyal: „Nyalja ki a tinó a szemedet!” S ennek nagy közönségsikere volt.

Persze Lajoska rettentően élvezte az új sógor mókáit, és nagyon elcsodálkozott volna, ha valaki megmondja neki, hogy ez a lengyellel űzött tréfa nemcsak humortalan, de embertelen humor: nem gavalléros visszaélés egy természeteszerű ténnyel, avval, hogy más nemzet fiai nem értik a mi nyelvünket.

Lajoska nagyon szerette Feri sógort nemcsak mókái, gyönyörű hangja és zongoratrükkjei miatt, hanem mert az is nagyon szerette őt, a kis sógort. Volt Feriben valami barátságos, családias, meleg kisugárzás. Anyósát szinte észrevétlen természetességgel hamarosan mamukának kezdte szólíogatni, az öreg Forbáthot meg apukának. S úgy el tudott beszélgetni Lajoskával behízelve duruzsoló hangján a petrovai erdők titkairól, ő, a híres, nagy vadász. Őzek, szarvasok, vaddisznók – télen farkas is akad. Micsoda kapitális vadakat lőtt ő a grófi erdőkben!

– Majd meglátod, ha feljősztok Petrovára!

Olyan jólesik a beszédét hallgatni a pattogó kályha mellett, szinte jó lenne odabújni hozzá, mert valami biztosságos, barátságos erő sugárzik belőle.

Az eljegyzés után megkezdődött a rokonosodás Feri sógor atyafiaival: a Bakosyakkal, Salánkyakkal. Feri anyja Salánky lány volt, s így Salánky Laci, Lajoska osztálytársa, az elegáns, porcelánarcú fiú egy csapásra rokonná lépett elő. Ez még semmi, de a szép kis gödrös arcú Bakosy Sárikával meg még szebb nényével, Katinkával össze is kellett csókolóznia. De hol csókolja meg őket, melyik részükön? Valamit hallott harangozni, hogy a szájon csókolás az már komoly szerelmi dolog: itt tehát nem lehet.

– Na, Lajoska, gyerünk, gyerünk! – biztatta Feri sógor, mikor Bakosy Sárika odatartotta arcát az elfogódott kamaszocska elé, s énekelni kezdte a divatos operettdalt: – „*Lári-fári, nem kell várni, frissen jó a csók!*”

Lajoska végre, haja tövéig elpirulva, egymás után nyakon csókolta a Bakosy lányokat.

A lakodalom nagyszabású volt: legalább hatvan vendég vett részt rajta. Mikor a fiatal pár hársfavirágtól illatos, júniusi délelőtt visszajött az anyakönyvvezetőtől, Kürthy Gyula azt mondta Sárikának:

– Na, Sarolta, most fájdalom nélkül asszony lettél!

– Gyula, Gyula! – fedték az asszonyok mosolyogva.

Lajoska emlékezetében még az maradt meg élénken, hogy az egyházi szertartás alatt egy kis fehér kutya bejött a templomba, s egészen az Úr asztaláig előreszemtelenkedett.

– Lajoskám, kergesd már ki azt a kiskutyát! – biztatta Forbáthné, szinte megörlülve ennek a kutyának: egy kicsit elterelte figyelmét az esetéstről, mert minden lépten elsírta magát a meghatottságtól.

Az esküvőre Boronkay Gyula is lejött Ilosváról meg Gabi is Ogmándról; Gabi, akit még mindig Picinek neveztek, még a nagy csőd után is. Pici sokat ivott meghatottságában, és hajnal felé becsületesen el is ázott. (Forbáthné feltűnés nélkül lefektette.) Gyula is megitta a maga porcióját, de ő nem rúgott be, mert reggelig táncoltatta a harkányi Forbáth Iréncét, s így kitombolta a mámorát. (Ez a nagy táncoltatás voltaképpen Jolinak szólt, aki közben férjhez ment; Gyula Iréncében a Joli emlékét szagolgatta.)

– Látod, Gyula – mondta Forbáthné játékosan dorgálva –, ha azelőtt is mindig így mulattál volna, most megvolna a birtokod!

Hajnaltájban a fiatal pár *autón* indult el Petrovára. Ez meglehetősen feltűnést keltett, mert akkoriban Porogjászon még ritkaság számba ment az autó.

Forbáthné búcsúzaskor sírva csókolgatta első menyecske lányát, és sokáig integetett utánuk.

Lajoskának ugyanakkor furcsa érzése támadt. Alig múlt tizennégy éves, és nemsokára talán nagybácsi lesz.

35. fejezet

A TANÁROK

Szeptemberben beírátták a gimnázium ötödik osztályába. Mint immár felsős gimnazista, megkapta végre az első nagyfiús hosszúnadrágot. Most már a legöregebb tanárok is magázva beszéltek vele.

Tömb Artúrt, a számtantanárt bosszantotta ez a szokásjog: egy alkalommal így közölte véleményét Salánky Laci igen gyarló matematikai dolgozatáról:

– Salánky úr, amit ön itt elkövetni méltóztatott, az a hülyeség csimborasszója!

Egyébként, ami a tanítás és nevelés világnézeti jellegét illeti, azt általában az iránytű nélküli szabadelvűség, sőt szabadosság jellemezte, mint magát a kort. Mindegyik tanár a saját világszemléletét igyekezett a diákok fejébe csepegtetni (már tudniillik, amelyiknek volt ilyesmi a házában). Szerencsére a nebulókról az egyik éppen úgy lepergett, mint a másik.

Őrs Károly, a történelemtanár, mint már említettük, ultrakonzervatív és klerikális irányzatú ember volt: mindent tisztelt, ami régi, ami ősi. Minden királyi családot tiszteletre méltónak tartott, s minél régebben uralkodott az a dinasztia, annál tiszteletre méltóbbnak. S az istentelenek, a lélektagadók ellen egészen gyermekies érvekkel harcolt a jó öreg. Elmondta például, hogy volt egyszer egy megrögzött ateista, aki avval kérkedett, hogy neki nincs lelke, csak agyveleje. Egy szép napon aztán meghalt szívszélhűdésben. Másnap felboncolták, s az orvosok nagy megdöbbenéssel megállapították, hogy nem volt agyveleje.

Lajoska bátyjai sokat viccelődtek ezen a hátborzongató történeten, melyet az öreg minden tanévben legalább egyszer elsütött, és Zoli megjegyezte, hogy bizonyára annak nem volt agyvelő a fejében, aki ezt a rémmesét kitalálta!

Lesznyayné meg hozzátette, hogy az öreg Őrs nem tesz jó szolgálatot a vallásnak, mert az ilyen naiv érvelések azokat a diákokat is megingathatják, akik egyébként joggal hisznek a lélek létezésében.

Baski Sándor viszont, aki az ötödik osztálytól kezdve a görögpótló irodalmat adta elő, mindenbe belevitte a történelmi materialista világszemléletet anélkül, hogy ezt az irányzatot valaha is nevében nevezte volna. Ő is kiugrott papnövendék volt, mint Őrs Károly, de ő a másik

oldalon kötött ki: a marxistáknál. Homérosz műveinek háttérét, az ógörög életet ismertetve kifejtette például, hogy a régi görögök azért voltak olyanok, amilyenek voltak, mivel gazdasági életük így és így alakult. Mert minden jelenségnek alapja a gazdaság.

Egyszer kijelentette, hogy az úgynevezett szerelem voltaképpen a természet csalátke, amellyel beugratja az embereket a fajfenntartásba. (Bravó! – mondták magukban a diákok fojtott kuncogással. – Csak már látnánk azt a nőt, aki elébünk tartja a csalétket! – Egyáltalán nem fogták fel ennek a schopenhaueri filozófiának mélységes pesszimizmusát.)

– Nincsen sírig tartó szerelem! – hangoztatta Baski tanár úr. – Ha például házastársunk vagy ágyastársunk – (fojtott vihogás a padokban) hosszas, gyógyíthatatlan betegségbe esik, akkor legfeljebb sajnáljuk mint szenvedő embertársunkat, de nemi vágyaink iránta megszűnnek. Ez nem röhögni való, fiatalurak!

Lajoska élvezettel hallgatta a görögpótló órákat. Ő is „pótlós” lett, mert azt mondta a család: elég a holt nyelvekből a latin. Ki az ördögnek kell manapság a görög?!

Kabay Ferenc természetrajz- és földrajztanár – hát olyan nem volt még egy a világon! A diákok csak úgy nevezték maguk között: Kabay *Feri*, mert ő aztán fütyült a tekintélytisztelet elvére; pajtásokat, bizalmas jó barátokat akart látni a diákokban. Ezért folyton tréfált, viccelődött és bratyizott velük. Még a dorgatóriumai is olyanok voltak, hogy inkább derülni lehetett rajtuk – de nem a tanár rovására, mint szegény Őrs tata esetében.

– Ne énekelj, bűdös kutya, mert betöröm a pofádat! – kiáltott fel Kabay Feri, úgy találomra valamelyik felé a sok zajongó közül.

Vagy:

– *Csikópisztoly* a markodba! – ha némelyik nebuló lehetetlen kéressel állt elő.

– Na, csemetéim, csemetefüvek és pemetefüvek, pemetefücsukorkák – bár egyen meg benneteket a fene! Én nem akarlak megenni. Szóval, pemetefüvecskéim, máma továbbmegyünk!

Korát megelőző, kitűnő antropológus-filozófus volt: remekül ismerte a fajtáját, ezt a rendszerektől, absztrakcióktól irtózó kelet-európai magyar emberanyagot. Tudta, hogy ezek nem bírják türelemmel a lépésről lépésre haladó, nyugat-európai, empirikus módszereket, ezek élő

példák révén, egyszerre szeretnek belelátni a dolgokba. Ezért, ha csak tehette, természetrajzi órák helyett kivitte a fiúkat a hegyekbe, erdőkbe-mezőkbe, s ott mutogatta meg nekik, hogy például a vakond milyen ravasz alagutakat ás a giliszták, férgek, föld alatti bogarak törbe csalására, vagy milyen kétségbeesett, öngyilkos színészkedéssel igyekszik az anyamadár magára vonni a figyelmet, hogy megmentse fiókáit. A kétivarú kétlaki, kétivarú egylaki, valamint a hímnős növények titkait sem könyvből magyarázta meg, hanem odakint a helyszínen.

– Látjátok, ezen a fán kétféle virág van: fiú virág meg lány virág. Az egyikben csak porzó van, a másikban csak bibe. Ezeknek a virágporát a méheknek nem kell messzire vinniök, mindjárt itt helyben meg lehet tartani a lakodalmat. Mit vihogsz, te Kóbi? Egyszer neked is lesz lakodalmad. Mi?

– Bár már látnám, tanár úr!

– Várjál, fiacskám, *wart a pizsl! Sokat akar a szarka, de nem bírja a farka!*

Ha meg rossz idő volt, felolvastatott velük útleírásokból, mesélgett nekik, vagy meséltette a fiúkat olvasmányaik alapján. (Ezen a téren Lajoska volt a primadonna.) A természetrajz- meg a földrajzórák oázisokat jelentettek a gimnáziumi élet sivatagában.

Annál sivárabbak voltak Rohr Márton magyar irodalmi és latin-órái! Ennek a tökéletesen fantáziátlan svábnak már a külsejében is volt valami lehangelő: leburnulásra képtelen, rákvörös arcbőre, hirtelenszöke szőrzete (nemcsak a haja, hanem a szemöldöke, bajusza, barkója, még a szája alatti „légy” is hirtelenszöke volt), s mindig leesni készülő, csiptetős szemüvege mintha azt éreztette volna, hogy Rohr Marci megint dühös valakire, ezek a slendrián magyarok megint elrendetlenkedtek valamit az írásbeli dolgozatukban! Pedig ő olyan pedánsan a szájukba rágott mindent, léniával gondosan elválasztott korszakok szerint, és korszakokon belül tárgykörök, valamint idegen hatások, főképpen az áldásos idegen hatások szerint. Mert hiszen ami jó van a magyar irodalomban, az mind a nagy német íróknak, költőknek köszönhető. (Rohr Márton legalábbis így képzelte.)

Költői tehetség, ihlet – ezek a fogalmak sohasem fordultak elő az ő szókincsében. Egy-egy költő vagy író „lelki fejlődését” úgy adta elő, hogy elmondta – tengernyi cédulája, jegyzete alapján –, milyen szorgalmasan olvagatta az illető a korabeli meg a korábbi irodalmi műveket.

Lajoskát ez rendkívüli módon bosszantotta. Első összeakaszkodásuk még kisdíák korában történt, a *Toldi*-versenyek idején. Ki tud több éneket könyv nélkül elmondani a *Toldi*ból? Akkor Lajoska egyszer szólásra jelentkezett.

– Tanár úr kérem, itt Arany János a rím kedviért erőszakot tett a magyar nyelven, mert azt mondja: „És felkapta Miklós az ötpintes pohárt, Bár intette Bence: Az Istenért, megárt!” A magyar ember nem mondja azt, hogy pohárt, hanem azt mondja: poharat.

Rohr Márton – a kritikátlan tekintélytisztelet elve alapján – letorkolta Lajoskát.

– Ül le, számár! Ezt nálad okosabb emberek már régen eldöntötték. Ha az Akadémia méltónak találta Arany János *Toldi*ját a nagydíjra, hát bizonyára nem ok nélkül tette!

Lajoskának tehát nagyon a begyiben volt Rohr Márton, s ezen az őszön elhatározta: lesz, ami lesz, ő sarokba szorítja ezt a fafejű svábot! (Biztosan nem is tudja, hogy nekem már novelláim jelentek meg nyomtatásban, soha életében le nem írt két értelmes sort, és ő akarja nekem az irodalmat magyarázni! – gondolta.)

Egy magyarórán Rohr Márton cédulái alapján igen hamar végzett Csokonai „lelki fejlődésével”, felsorolván, hogy már debreceni diák korában milyen szorgalmasan tanulmányozta a nagy külföldi költőket Tassótól Schlegelig, majd később, a Dunántúlra kerülvén, még szorgalmasabban, „nem úgy, mint maguk, haszontalanok”.

Akkor Lajoska felnyújtotta az ujját:

– Tanár úr, kérem, tessék mondani, a sok száz debreceni diák közül miért éppen Csokonai lett nagy költő?

– Hát éppen most magyarázom, hogy milyen szorgalmasan tanulmányozta Tassót, Kleistet, Bürgert, Schlegelt... Tessék jobban idefigyelni!

– De hát tessék mondani, Tassóból hogy lett költő? – kérdezte Lajoska szemtelenül naiv arccal.

– Hogy? Úgy, hogy ő is szorgalmasan olvasgatta az előtte élt nagy költőket: Dantét, Petrarcat...

– És Petrarcából hogy lett költő?

Az osztály már jobbra-balra dülöngélt a visszafojtott röhögéstől, és Rohr Márton nyakán kezdtek kidagadni az erek, de még türtőztette magát.

– Úgy, hogy tanulmányozta a nagy klasszikus költőket: Horatiust, Vergiliust, Homéroszt – nem úgy, mint maguk, lusta semmirekellők!

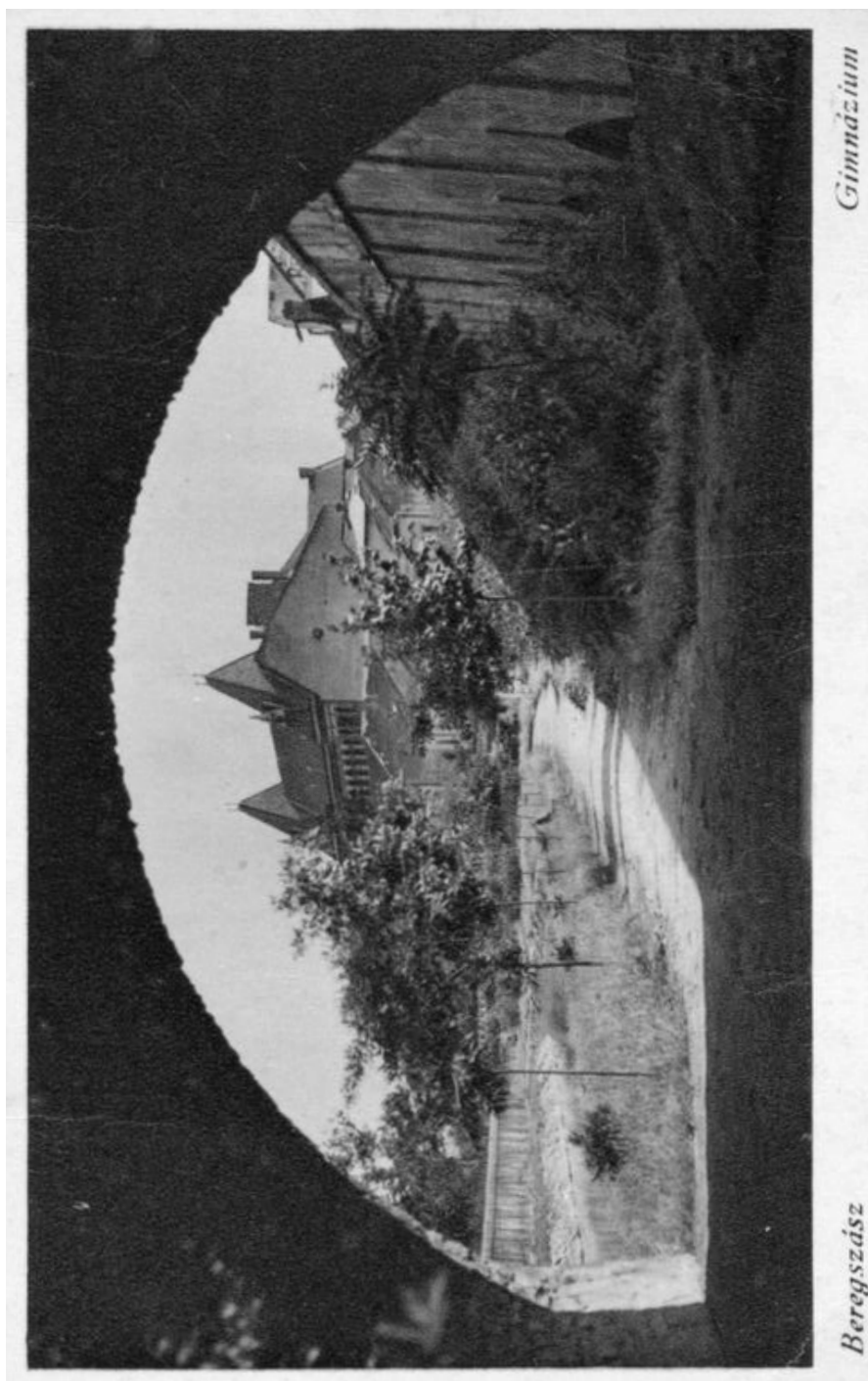
– És Homérosz hogy lett költő?

Erre elhagyta a béketűrés Rohr Mártont, annál is inkább, mert Homérosznál régebbi költőt nem talált az európai látóhatáron. A fiúk meg már pukkadoztak a nagy vidámságtól.

– Üljön le, szemtelen fráter! Engem akar froclizni?! Majd adok én magának! Na, nézd csak! Orcátlan kölök!

A diákok a pad alatt szorongatták Lajoskának a kezét, szívből gratuláltak az eredményes akcióhoz, hogy ennyire sikerült felhúznia a közutálatnak örvendő Rohr Marcit.

Gimnázium

Beregszász

36. fejezet

HÁBORÚ ELŐTT

Ebben az évben sorozatos csapások érték a Kürthy nemzetséget. Ősszel megint Gálszécsyékre járt rá a rúd. Szegény Margón bizony a férjhez menés sem segített. Megbecsülni ugyan állítólag megbecsülte magát azóta (mint már említettük, elhagyta a nagy demokratikus szerelmi levelezést), ám annyira féltette azt a nagy mahomed férjét a falusi asszonyoktól, hogy mind le akarta őket vitriolozni. Szép, holdvilágos estéken kiállt a kiskapuba, és hangos szóval sorra lekurvázta, leringyózta a csinosabb menyecskéket, amiért az ő drága urának a micsodájára pályáznak. (És meg is mondta áperté, hogy micsodájára!)

Mikor aztán egyik vélt vetélytársnőjét csakugyan levitriolozta (szerencsére nem az arcát érte a maró folyadék, hanem csak a karját), akkor szegény Margót Széki Kálmán tanácsára bedugták a lipótmezei zárt intézetbe.

Nem sokkal ezután Ödön fiukat kellett sürgősen Amerikába expediálni, mert máskülönben nem menekült volna meg egy lipótmezeinél jóval zártabb intézettől.

Aztán ezt a balszillagzatú 1913. esztendő három haláleset tette még szomorúbbá a rokonság számára. Tavasszal meghalt özvegy Kürthy Pálné Ray Kata néni, a Barát utcai ág nagyasszonya. Néhány hétre rá meg Kürthy Vilmosnét vitte el a rák. (Hiába herdált el annyi tenger pénzt a veje, Homródy Béni a rákkutatásra!) S végül, ősz elején elhalálozott a herkényi Forbáth István felesége. Pedig szegény Ilonka néni még nem is volt idős – negyvenöt-negyvenhat éves lehetett –, de gyenge volt a szíve, nem bírta ki a sok gyermekszülést. (Fiúörökösre vágytak kétségbeesetten, de hiába. Első fiúgyermekük meghalt kicsi korában, s utána egyre csak lányok következtek, nem kevesebb, mint hat.)

Ekkoriban történt, hogy Tápay András porogi főispán betegségére hivatkozva visszaadta megbízatását Tisza István miniszterelnök kezébe. Tisza gróf Naményiné javaslatára Gálszécsy Ferencet ültette Tápay helyébe. (Éda asszony így viszonzta Gálszécsyék kiállítását ömelltük a Fröschl-botrány és a társadalmi bojkott idején.)

Ferenc úrnak könnybe lábadt a szeme, mikor elolvasta Tisza levelét: „Lám, amit gyermekeinkben veszítettünk, azt az Úristen most visszaadja

közéleti megbecsülés formájában.” Ki is adta az ordrét feleségének, ispánjának, szakácsnénak, mindenkinek, hogy a főispáni beiktatás, az installáció olyan pazar legyen, amelyet még nem látott Porogjász városa!

Még mielőtt négylovas hintón bevonultak volna a vármegyeházán lévő gyönyörű, erkélyes, főispáni rezidenciába, egész szekérkaravánt indítottak el a székvárosba, hízott disznók, választási malacok, rúgott bornyúk, valamint pulykák, kacsák és rántani való csirkék dandáraival, hordó borokkal és gyümölcsös kosarakkal megrakva. De a kényesebb ínyek számára Pestről is hozattak jó néhány láda magyar és francia pezs-gőt meg zserbósüteményeket, cukorkákat, vagy egy félmázsányit.

Hát az a temérdek díszmagyar! Tán Rákóczi Ferenc óta se látott Porogjász városa ennyi díszmagyar ruhás urat. Az arдай hídtól, a város határától százhusz főnyi lovas bandérium kísérte a beiktatásra érkező új főispán kocsiját a megyeházaig.

Délelőtt a nagyteremben óriási, hosszú asztalokon hidegbüfé volt a nagyközönség számára. Ezt Lajoska is alaposan kiélvezte Forbáth Micuval, Salánky Lacival, Csinos Miklóssal meg az Oláh fiúkkal, Surányi alispán unokaöccseivel együtt. Számlálhatatlan rántott csirke (a csirkecomboknak a szára ezüstpapírba volt csomagolva), aztán torta, zserbó, igazi meg kandírozott gyümölcs, sokféle színes sajt, nyitott szardíniásdobozok citromszeletekkel. És az a rengeteg ital...!

A beiktatási díszebéd már zártkörűbb jellegű volt: azon csak száznegyvennyolc meghívott vendég vett részt. Közöttük Scheinburg gróf, aki ezúttal – ritka kitüntetésképpen – nem a jószágigazgatójával képviseltette magát, hanem személyesen le méltóztatott fáradni szentmiklósi kastélyából. Aztán három keresztény, illetve keresztyén egyházfő (a kassai római katolikus, a debreceni református és az ungvári görögkatolikus püspök), valamint a helybeli zsidó rabbinus. Jelen voltak az ungvári, a munkácsi és a porogjászi polgármesterek, a munkácsi helyőrség parancsnoka, Antalffy ezredes, sőt a kassai hadtestparancsnok is, Lipokátics Szvetiszláv altábornagy stb. stb.

Na és aztán megjelent Naményi Pistáné született Fröschl Paula bárónő almazöld díszmagyarban, valamint testvérbátyja, az ifjú Fröschl Richárd báró narancsszínűben. (Tudniillik, kevéssel azután, hogy az öreg Fröschl Artúrt botrányos fapanamáái miatt kiutasították a Monarchia területéről, Naményiné egy Cantacuzino nevezetű bojár, a román király fővadászmestere révén, akivel Karlsbadban együtt fürdöztek volt,

beajánlotta a fabárót udvari szállítónak Bukarestben. Mikor azután Tisza István újból előtérbe került, Éda asszony rávette: vonassa vissza a kiutasítási rendeletet, hogy Fröschlék ismét szabadon használhassák galíciai, porogi, mármarosi és erdélyi erdőiket. Ezért a dúsgazdag Fröschl báró viszonzásul hozzáadta Paula nevű leányát a teljesen vagyontalan Naményi Pistához, Éda asszony legidősebbik fiához.)

Hát igen, a meghívottak – és a rajtuk lévő díszmagyarok nem simultak egymáshoz minden esetben tökéletesen. Szerencsére Hedzei Petur nem szerepelt a meghívottak listáján. Bár a vén kuruc különben sem jött volna el a „bécsi lakáj” Tisza István főispánjának beiktatására.

Mikor a nagy büfé közönsége dél felé leszállingózott átadván helyét a díszebéd meghívott vendégeinek, Lajoska felsurrant a karzatra, s ott Salánky Lacival együtt végigvizitálták az üres páholyokban hagyott pezsgősüvegeket. Némelyiknek a fenekén csakugyan kotyogott még valamennyi pezsgő. Azt lassacskán kikortyolgatták, s közben figyelték a nagy bankett szónoklatait.

A római katolikus püspök Szent Ágostonból idézett, a görögkatolikus Szent Miklóst emlegette, a bőkezű adakozót, a református, a híres, aranyszájú debreceni püspök pedig a pogány Zarathusztra könyvéből, az *Avesztából* dörgicsélt szép mondatokat zengő hangján, hogy megmutassa, mennyire liberális tud lenni egy protestáns egyházfő. De a zend nyelven írott *Aveszta* nevét így hangsúlyozta: „Zenda veszta!” Talán azért, mert így zengzetesebben hangzott: „Zenda veszta bölcs álmodozója...”

Mikor a húsz-egynéhány pohárköszöntő befejeződött, Gálszécsey felállott, hogy megköszönje az ünneplést. Ám, Lajoska nagy csodálkozására, legelőször Scheinburg grófhhoz szólott, holott az meg se mukkant, csak evett és ivott mostanáig. Mégis megköszönte őfőméltóságának („seiner Erlaucht”), hogy megtisztelte őt személyes megjelenésével.

A gróf erre megtörülte a száját, és felállott. (Most lehetett látni, micsoda nagy, hústorony ember ez, de a keze még óriási termetéhez viszonyítva is rettentő nagynak látszott. Ilyen óriási, nagy rablókezekkel markolták össze ősei a száműzött Rákóczi birtokait! – gondolta Lajoska.) Scheinburg gróf előhúzott a zsebéből egy darab papírt, s a következő mondatot olvasta fel róla:

– „Eljen a meljen dinsztelt féispang ua!”

Rövid szónoklatát dörgő tapsvihar jutalmazta.

– Mit tapsolnak ennek a bitang labancnak?! – kiáltott fel Lajoska háborogva.

– Hagyjad, öregem! – csillapította Salánky Laci. – Még szép tőle, hogy igyekszik magyarul megtanulni.

– Hát jobban is megtanulhatott volna azért a félmillió holdért, amit az ősei Rákóczitól elraboltak árulással!

Lajoska gyomrában morogni, lázadozni kezdett a sok megzabált és bevedelt étel-ital, s evvel a testi lelkiismerettel együtt az igazi is megszólalt. Émelygett a gondolattól, hogy miféle lakomán vett ő részt: Fröschl báró, Scheinburg gróf. Pfuj!

Tagadhatatlan azonban, hogy a család nagyon „emelkedett” a főispáni beiktatással. Zsadányi, a ház régi barátja ki is mondta nyíltan, még a délelőtti nagy büfé alkalmával így köszöntötte fel Forbáthné meg Gálszécsynét egy pohár pezsgővel:

– Emelem poharam a Porog megyei uralkodó család két legelső asszonyára!

Hát igen, a Kürthy nemzetség immár elismerten első család a vármegyében: Kürthy Margit férje főispán, méltóságos úr, Kürthy Gyula főszolgabíróságától már csak egy lépés az alispáni szék, mert biztosan megválasztják, ha Surányi meghal; Kürthy Erzsike veje főszolgabíró Petrován; Kürthy atyafi Boronkay Sándor is, az ilosvai főbíró; Kürthy Jutka férje rendőrkapitány Porogjászon; Ray Gábor, a munkácsi polgármester, szintén Kürthy rokon, Gyula úrnak a sógora. Hát mit akarnak még?

A két asszony mosolyogva és nem túl erélyesen tiltakozva fogadta Zsadányi felköszöntését. De azután mind a ketten felsóhajtottak. Gálszécsyné a szerencsétlen Margóra gondolt és Ödön fiára, aki Amerikába menekült a börtön elől, míg Forbáthné a Boronkay fiúkra, akiknek birtokán immár Grünék gazdálkodnak.

Hát Petrova az nagy élmény volt. Először még a nyáron mentek fel két hétre Feri sógor ismételt sürgetésére.

Jobbra-balra, mindenfelé sűrű bükkerdők, feljebb meg haragoszöld, zúgó fenyvesek. Két patak völgy összefutásánál fekszik Petrova, és mind a két patak tele van gyönyörű, pettyes pizstráanggal meg rákkal. S milyen kristálytisza a vizük! Nem olyan, mint az Égresé.

Hát az a rengeteg vad! A porogjászi hegyeken foglyon és nyúlön kívül más vadat nem látni. Itt meg mindjárt első nap egy hatalmas szar-

vasthénnel találkozott, mikor felment a fatelep fölötti fennsíkra számó-cázni, málnázni. Aztán őz, róka, vadmacska, vaddisznó. Biztosan medve is van itt, meg farkas.

Egyszer egy kis erdei forráshoz ér. Lehasal melléje, és szürcsölni kezdi a tiszta, hús vizet. Hát akkor veszi észre, hogy a víz kellemesen bizsergeti az ínyét, a nyelvét: természetes szénsav van benne. Az egész környék tele van ilyen szénsavas forrásokkal.

A karácsonyt is Petrován töltötték. Erre már Gábor is el tudott jönni, mert többszöri kérésére a nürnbergi Siemens gyár végre áthelyezte a pozsonyi fiókba.

Nagyon szép karácsony volt. Feri sógor mindent elkövetett, hogy mamuka jól érezze magát, és hogy apukát is meghódítsa, mert érezte, hogy az öreg Forbáth még nem felejtette el egészen kedvenc vőjelöltjét, Zsurky Bélát. Már jó előre gondoskodott róla, hogy legyen elég pisztráng a jégen, aztán jó, porhanyós őzgerinc, amit áfonyával, meg fiatal vadkoca, amit viszont hecsepecslekvárral fogyasztanak el majd a szentestén. Kikérdezte Forbáthné, hogy mit hogyan szeret. (Tudta is ő szegény, tán nem is tudta volna pontosan megmondani, hogy milyen ételeket kedvel igazán. Nem a hasát szerette ő, hanem a családját. De persze ráhagyta, hogy úgy lesz az jó, áfonyával, a vaddisznó meg hecsepecsel.)

Szóval, hal is volt, vad is volt bőséggel, de azért Feri háromszor is elvitte apósát vadászni, s a legjobb helyekre állította, hadd passziózza ki magát az öreg, hadd lőjön vaddisznót meg szarvast is, amit odalent Porogjász környékén nemigen láthat.

Szép karácsony volt, együtt volt az egész család, mind az öt gyermek. Nem hiányzott semmi a családi boldogsághoz, s Európában levél se rezdült, nem kellett aggódni a fiúk jövőjéért, életéért. Esténként Berkesdomby Feri gyönyörű hangjával és zongorajátékával szórakoztatta a családot. Majd Sárikával duettben elénekelték a *Hoffmann meséiből* a „*Bájos éj, szerelmi kéj...*” kezdetű dalt. Feri a zongoránál ült, Sárika meg egyik karjával átölelte férjét, úgy énekeltek, egymáshoz simulva. Forbáthné, szemét törülgetve nézte-hallgatta őket. Az ilyesmit szerette ő – botfülű létére –, minden őzgerincnél és áfonyánál jobban. Azután Anikó is játszott, klasszikusokat, Lajoska is produkálta magát zongorán, Zoli meg hegedűn.

Egyszer csak, karácsony másodnapján este Forbáthné minden megmagyarázható ok nélkül sírva fakadt. Kérdezték, babusgatták,

faggatták, mi a baja, miért sír? De ő csak a fejét rázta, sokáig nem tudott megszólalni.

– Nem lesz nekünk többé ilyen szép karácsonyunk! – szökött ki belőle nagy nehezen a szó.

– De miért, mamuka?

– Nem leszünk mi többet így mindnyájan együtt, meglátjátok! – Nem tudta megmagyarázni, miért mondja ezt, csak hajtogatta a magáét.

Végül már tréfára fogták a dolgot. De ha valamelyikük felvetette a kérdést, hogy hol töltik majd 1914-ben a karácsonyt, ilyenkor újra meg újra sírva fakadt.

Egyszer Zoli nevetve megkérdezte:

– Mamuka, tessék mondani, húsvétot vagy pünkösdöt szabad említeni, csak karácsonyt nem?

– Eriggy már, te bolondos!

Nem lehetett vele zöld ágra vergődni. De azután lassan elhagyta ezt a szeszélyét...

Ám, úgy látszik vannak ragadós szeszélyek. Egyszer Lajoskára is átragadt ez a különös hangulat. Húsvétra hazajött Zoli Pestről, 1914 tavaszán, s otthon volt vagy tíz napig. Lajoska akkoriban nagyon rákapott Forbáth Miklósékra. Már nem Inci kedvéért járt hozzájuk, hanem nagyon összebarátkozott Micuval meg két náluk lakó nyolcadikos, kosztos diákkal. Azoktól sok mindent megtudott a szerelem gyakorlati részleteiről. Ez volt a fő téma. A két nagydiák kártyázni is megtanította, huszonegyesre meg preferanszra, s közben iszogattak. Micu, nem tudni, honnan kerített bort, de mindig kerített, és Lajoska borzongva nyeldeste a fanyarkás-savanykás italt. Nem ízlett neki, de azért ivott velük, mert az olyan nagyos dolog.

Forbáth Miklósék akkor már nem velük szemben laktak: átköltöztek a Barát utcai anyai házba, amely kiürült, mióta Kata néni meghalt, és Jutka férjhezmenetele után nem sokkal Etelka is rászánta magát végre, harmincöt éves fővel a házasságra. Hozzáment egy Török Pál nevezetű, olyan ötvenéves forma balazséri földbirtokoshoz.

Zoli visszautazása előtt két nappal Lajoska megint Micuéknál töltötte a délutánt a szokásos nagy disznólkodás, kártyázás és iszogatás közepette. Mikor jó későn hazafelé indult, egyszer csak belenyilallt a szívébe, hogy ő ilyen haszontalan társaságban fecsérelte el idejét, és Zoltán bátyja holnapután már visszamegy Pestre. Miért nem vele töltötte a

délután? Ez most annyira fájt neki, hogy be kellett mennie egy kapu alá kisírni magát.

Ez volt életének második vallástalan korszaka. Ezúttal, a vincellér és Farkasházy Józsi után Forbáth Micu volt a mestere. Az ő kertjükből jól lehetett látni a katolikus templom tornyát, ott emelkedett a Barát utca másik oldalán, a harmadik vagy negyedik udvarban. Egy délután madarakra lestek a Micuék kertjében, mauser puskával, de madár nemigen mutatkozott a látóhatáron. Micu végül megunt a dolgot.

– Tudod, mit? – mondta, és a toronyra mutatott. – Lőjünk célba a harangra. Milyen mókás lesz, ha megkondul, és nem fogják tudni, ki kondította meg. – Azzal már emelte is a mausert, és célba vette az öreg harangot a toronyablakon át.

Lajoska ijedten megfogta a karját.

– Jaj, Micu, ne! Hátha baj lesz belőle. Hátha, izé... – azt akarta mondani: hátha megver az Isten, de szégyellte, nehogy Micu gyávának tartsa.

– Na, fogadjunk, hogy nem lesz semmi bajom! – legénykedett Micu, és újra felemelve puskáját, rövid célzás után belelőtt a harangba. A harang halkán, fájdalmasan megkondult. Úgy látszik, súroló lövést kaphatott, s a golyó lepattant róla, nem lyukasztotta ki.

A fiúk tátott szájjal néztek egymásra. Egy darabig visszatartott lélegzettel hallgatóztak... semmi!

– Na látod, hogy nem lett semmi bajom?! – szólalt meg végre Micu diadalmasan. – És te mégis félsz, nem mersz belelőni, mi?

Erre Lajoska is belelőtt, de mikor elhúzta a ravaszt, önkéntelenül behunyta a szemét.

– Na ugyi, hogy nem vágott beléd az istennyila?!

Micu a sikertől vérszemet kapva másnap célba vette a Hágcsó felső kapujánál lévő Krisztus-feszületet: tompa dörrenés, érces koppanás, és a bádog Krisztus mellén kis lyuk feketéllett.

Lajoska összerezsent erre a lövésre, ezt azért mégsem lett volna szabad!

– Na, lőj bele te is!

Ám a gyerek makacsul, szótlanul rázta a fejét. Ő nem bánja, ha gyávának nevezik is – de ezt már nem! Mert a papok lehetnek akármilyen huncutok, és beszélhetnek bármiféle badarságokat – de Krisztus az mégiscsak Krisztus. Nagyon tetszett neki az a válasza, amit a farizeusoknak adott, mikor szemére vetették, hogy próféta létére börtönviselt latrokkal vacsorázik egy asztalnál: „A betegeknek van

szükségük orvosra – nem az egészséges embereknek!” Úgy gondolta, hogy ha Jézus történetesen a negyvennyolcas időkben él, bizonyára a betyárokkal is leült volna vacsorázni. És aztán éppen eléggé megkínózták szegényt – hát még holta után is lyukakat lőjünk az oldalába?

A templom harangjába azonban ezután is szívesen lövöldözött, és büszkén dicsekedett vele osztálytársai előtt.

A Kürthy nemzetség csendes békességben élte tovább a maga kedélyes, meleg, atyafiságos életét. A legutóbbi földindulás óta még jobban összebújtak, s a fiatal nemzedék szerelmei még inkább centripetális irányba fordultak. Boronkay Gyula ilosvai száműzetéséből változatlan szerelemtől áthatott leveleiben szemére hányta a herkényi Forbáth Jolinak, hogy miért nem várta meg őt, hiszen – tette hozzá egy kis önkéntelen cinizmussal – fő házassági feltételét teljesítette: nem csinál többé adósságot. (Evvel különben nem is mondott valótlaniságot, mert a birtok elvesztésével együtt az adósságcsinálás lehetősége is megszűnt.) Forbáth Gábor egyre sűrűbb és melegebb, célozgatós levelezést folytatott másodfokú unokahúgával, Széki Klárikával. Matasowszky Béla, az a keneső természetű Bundzi, halálos szerelembe esett a hirtelenszőke, rossz lábú Gálszécsy Magdival, a főispán leányával. Lajoska pedig – miután Borókát végképpen eltávolította tőle Gyula meg Koltay Ella jegyességének felbomlása – egyelőre ingadozott a fitos szőke Matasowszky Katalin és Forbáth Évike, a kis bársonyos, „barna, ciprusi cica” között.

Az érdekelt szülők elnéző mosollyal figyelték ezeket a rokonfiórásokat. Nem zavarták őket holmi eugénikai szempontok. Ha egyik-másik talán hallott is valamit harangozni a beltenyésztés veszedelmes következményeiről – jóindulatúan legyintettek: fiatalság, bolondság, majd benő a fejük lágya!

1914 júliusának végén Forbáth Miklósék nagy rokon összejövetelt rendeztek a sároghegyi szőlőjükben, rablópecsenye-sütéssel és cigányzenével.

Lajoska Katinkával fecsegve élvezettel hallgatta Jónás Berti ördögös muzsikáját, csak akkor kezdett aggodalmaskodni, mikor az öregek felől hol innen, hol onnan nekiszegeződött a kérdés.

– Lajoska, miért nem táncolsz?

– Lajoska, kérd fel Katinkát!

Jaj, az borzasztó, mikor így ki kell állni, mint a tánciskolában, osztán: jobbra kettőt, balra kettőt, mint a medvék. Igaz, Homródy Panni, az az aranyos, megtanította, hogy a csárdás nem csak ennyiből áll, ha-

nem sokféle figurája van annak. S vele – ha senki se látta – már tudott is ilyen figurásan, szatmáriasan táncolni, de most, így, mindenki előtt?! Ez olyan, mint mikor valamelyik nagybátyja rászólt, hogy „na, Lajoska, udvarolj ennek a szép kislánynak!” Brrr!

– Lajoska, táncolj már!

– Hát mér’ nem táncolsz?

– Úgy látszik, Lajoskának ez nem elég komoly! – jegyezte meg Kata néni csípősen.

S közben Katinka valami szívet facsaróan szemrehányó tekintettel nézett rá nagy, kék szemével. A helyzet kezdett kibírhatatlanná válni.

Egyszer csak kocsizörgés hallatszik. Egy fiáker megáll a borházhoz vezető úton a sötétben. (Kürthy Elek bácsi rossz lábaira való tekintettel rendelte ide Forbáth Miklós.) A zene elhallgat, és most hallani lehet, hogy a kocsi körül izgatott szóváltás indul meg, amelybe belehasít egy női sikoltás, zokogásban folytatódva.

– Jöjjön már közelebb, Andris! Mondja el, mi van! – hallani az Irén néni hangját.

– Mi az? Mi történt?

– Valami baj van?

Orosz András, aki Veronikának a szüzességét elvette – villan át Lajoska agyán az irigy emlékezés, de csak egy pillanatra, mert Andris már beszél is, éspedig nagyobb dolgokról.

– Kezicsókolom, kitört a háború! Már ki is ragasztották a plakátokat az átajjános mozgósításról. Nagy tüntetések vannak a városba’, hemzseg az utcán a sok nép!...

– Háború! Lehetetlen!

– Miért volna lehetetlen?

– Istenem! Istenem!

– Béla! Béla! Hol van ez a Béla?

– Megbocsáttok, de nekem akkor be kell mennem intézkedni!

– Nekem is mint rendőrkapitánynak. Én veled megyek, Ferenc.

– Gyere, gyere, beviszlek a kocsimon.

– Várjatok, Ferenc, Aladár! Mi is megyünk mindnyájan.

– Béla! Béla! Hol van ez a kölyök? Na, nézzétek már, ez az örült felült a fiákeres lóra. Béla, szállj le azonnal!

– *Mama-ma-ma-mamukám*, hadd legyek egyszer életembe’ hu-hu-hu-huszártiszt! Előre, rajta-rajta!

- Jézus, Mária, ez berúgott, le fog esni!
  - Kádikám, hagyjad csak. Le-le-le-legény az a talpán: apja fia!
  - Azt látom!
  - A tüzet ne hagyjátok égve! – jegyezte meg az öreg Forbáth igen helyesen. – Meggyúlhat tülle az a nagy venyigerakás!
  - A tüzet!
  - A tüzet!
  - Miért is hagytam ott a katonaságot?! Bár most úgyis biztosan be fognak híjni mint szolgálaton kívüli századost.
  - Jaj, Istenem, Miklós, hogy beszélhet ilyeneket?!
  - Miért? Ha egyszer háború van. A parancs az parancs! Majd a német sógorral közibük vágunk!
  - Jöjjön már, Elek bácsi, kitört a háború!
  - *He*, lelkem?
  - Mondom, jöjjön már, mer’ kitört a háború!
  - Mit? *Hátúrul?*
  - Jaj, dehogy hátúrul!
  - Elölről is, hátulról is!
  - Háború, érti? Há-bo-rú!
  - Na fene! Osztán kivel? *A nímettel?*
  - Ugyan, Elek bácsi, hiszen a német szövetségünk, barátunk. Ba-rá-tunk!
  - Barátja a kutyának! Hát kivel háborúskodunk?
  - A szerbekkel, mert megölték Ferenc Ferdinándot, a trónörököst.
  - Kit, lelkem?
  - Ferenc Ferdinándot. Hát nem tetszett olvasni?
  - Ja, hát azér’ nem vót kár, mert az úgy szeretett bennünket, magyarokat, mint a tiszahátiak az árvizet!
- Végre elindult a menet. Elek bácsi és az asszonyok fellepedtek a fiákerbe meg Gálszécsy Ferenc kocsijára. Matasowszkyné megkérte a kocsisokat, hogy lépésben hajtsanak, mert Bélát nem lehetett leparancsolni a ló hátáról. A fiatalság, valamint az idősebb férfiak gyalog bandukoltak a két fogat mellett.
- Lajoska Katinkát kísérte, s miután most már egészen bizonyos volt benne, hogy a táncveszély elmúlt, arról kezdett panaszkodni, hogy ő eből a háborúból is kimaradt.
- Miért nem tudtak legalább három évet várni? Akkor már tizen-nyolc éves leszek, akkor engem is behívnának.

– Várjál, Lajoska, még rád is sor kerülhet!

– Á, dehogyis, én mindenbül kimaradok!

Gábor Széki Klárikának magyarázta, hogy őt biztosan *Pólába* fogják behívni mint tartalékos tengerész tisztet. Az osztrák–magyar hajóhad majd befut a Kattarói-öbölbe, s onnan fogják Szerbiát és Montenegrót megtámadni. Majd ők a hajóágyúkkal elintézik a lovcseni erődöt!

– Jaj, Gábor, nem is jó erre gondolni!

Közben Móczi Béla a fiákeres ló hátán botjával hadonászott kardvágásokat utánozva, s a „*Fel, fel, vitézek, a csatára...!*” kezdetű harci dalt énekelte rettentő hamisan. Olykor lekiáltott Gálszécsy Magdi felé.

– Látod, Magdi, milyen huszártiszt vagyok?

Ilyenkor Kata néni lehajolt a bérkocsiból Magdihoz.

– Magdikám, szólj már neki, hogy szálljon le!

De Magdi csak nevetett. Széki Benci, a kassai gazdasági akadémikus az ő javíthatatlan, hetyke, kamaszos modorában azon viccelődött a lányok előtt, hogy ő a Ferenc bácsi protekciója révén dupla adag meszet fog kapni, ha majd mint hősi halott a meszes gödörbe kerül.

– Benci, Benci! – intette Emma néni. – Ne idétlenkedj!

– De miért, mamuka? A mész az nagyon jó fertőtlenítő!

Móczi Sanyi ugratta Bencit, hogy nem fogják bevenni katonának, mert lúdtalpú.

– Lúdtalpú az öregapád!

Zoli most csodálatosképpen nem tréfálkozott. Csendesen füttyűrészett. Ő valahogy mélyebben fogta fel a háborút.

Forbáthné Gálszécsy Ferenc kocsiján, amely a fiáker mögött baktatott, Margittal együtt csendesen sírdogált. Gálszécsyné olyan keservesen zokogott, hogy Erzsike vigasztalni próbálta:

– Ne sírj, Margitkám, hiszen a te fiad biztonságban van a tengeren túl.

De alighogy kimondta, már meg is bánta, mert szegény Margit erre még hevesebben felzokogott.

– Bár ne volna! Bár itthon lehetne! Istenem, rajtam már semmi sem segít!

Jutka, Gyergyay Aladárné, a legfiatalabb Kürthy asszony, aki velük egy kocsin ült, boldogan csillapítgatta őket arra gondolva, milyen jó, hogy neki csak lánya van, s különben is az ő Annuskája még csak hétéves. Még ha fiú volna, akkor se kerülhetne bele a háborúba.

Az idősebb férfiak komoran ballagtak a kocsik után, csak az öreg Móczi Béla kiáltott fel olykor-olykor:

– Ne *bú-bú-búsuljatok*, kedves jó *ci-ci-ci-cimboráim*, sose halunk meg!

– Nem is magunkért búsulunk, Bélám – szólalt meg Széki Kálmán –, hanem e miatt a sok derék, fiatal ember miatt.

– Á, nem lesz ebből semmi, me-me-me-meglátjátok!

Beértek a városba, amely furcsán zúgott, zsi bongott, mint valami felbolygatott gulliveri meseméhkas. Egymást nem ismerő emberek vitatkoztak a mozgósítási plakátok előtt, hogy kikre vonatkoznak, és kikre nem a behívások. Egy soha nem látott suhancokból álló tüntető csoport ajkain felharsant az első háborús nóta.

Megállj, megállj, kutya Szerbia!

Majd ad néked a Monárkia...!

Mesterkéltnél primitív volt ez a nóta, nem hatott népdalnak; mintha felsőbb utasításra énekelték volna, megrendelésre. Általában olyan különös volt minden, szinte idegeneknek érezték magukat ebben a felfordult városkában. A megyeháza előtt elbúcsúztak Gálszécsyektől, mert Ferencnek fel kellett mennie intézkedni, rendelkezni. (Ő se gondolta volna, szegény feje, hogy ez a szép, reprezentációs főispáni állás ilyen veszélyekkel terhessé válhatik egyszer!)

Gálszécsyék eltűntek a megyeháza kapujában, de a többiek valahogy nem tudtak elszakadni egymástól. Egy darabig ott topogtak, tanakodtak az út közepén. Egyszer csak felvisít Matasowszkyné rémült hangja:

– Jézus, Mária, Béla, Béla! Nézzétek már, mit csinál ez az örült! Gyere le, Béla, az Istenért, gyere le!

Móczi Béla ugyanis, mikor megérkeztek a vármegye-háza elé, le szállt ugyan a fiákeres ló hátáról, de váltig azon törte borgőzös fejét, hogyan mutathatná be valami újabb produkció formájában az ő szerelmes, nagy bátorságát. Akkor megpillantotta az első emeleti főispáni lakosztály jobb szélső ablakában Gálszécsy Magdit, amint kikönyökölve letekintett a morajló utcára. Erre Béla habozás nélkül megölelte a megyeháza meg a szomszédos épület között lefutó esőcsatornát, és pillanatok alatt felkúszott rajta. Majd az ablak alatti kőpárkányra lépve behajolt az ablakon, hogy ebben a veszélyes helyzetben újra szerelmet valljon szíve hölgyének.

Magdi pukkadozott a nevetéstől, miközben Kata néni odalent rémüldözött. (Most bezzeg befagyott szegénynek a gúnyolódhatnékja!)

– Fogjátok meg, Magdi! Húzzátok be, az Istenért!

Ekkor lépett be a szobába Gálszécsy Ferenc. Azt se tudta, mihez kapjon ebben a zűrzavaros, háborús világban. Éktelen dühbe gurult hát, mikor megpillantotta az ablakon befelé szónokoló fiatalembert.

– Haszontalan kölyök, éppen jókor jut eszedbe botrányokat csinálni!

– Ferenc bácsi! – kiáltott Béla. – Bebi-bibi-bizonyítottam a bá-bá-bátorságomat, ezért most ünnepélyesen megkérem *Ma-ma-ma-ma*-Magdi lányának a *ke-ke-ke-ke*-zét!

– Majd adok én neked leánykérést, ebadta csibésze! – Azzal nyakánál fogva berántotta Bundzit a szobába, istenesen megrázta, jól hátba verdeste, és kituszkolta a folyosóra.

Ilyen és ehhez hasonló dolgok történtek Porogjászon akkor, amikor kitört az első világháború.

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó (A könyvsorozat szerkesztőbizottsága).....	5
Pálóczi Horváth Lajos (Beregszász, 1899. február 5. – Budapest, 1976. március 1.) (Szunyogh Szabolcs).....	7
Pálóczi Horváth Lajos: Álompákász. Egy dzsentri gyermekkora	13
1. fejezet. A porogjászi szőlőről	15
2. fejezet. A bölcső körül	37
3. fejezet. Asszonyok tanácskoznak	51
4. fejezet. A Kürthy had	61
5. fejezet. Keresztelői tor	85
6. fejezet. Szüret a Hágcsón	105
7. fejezet. Cigánykaland	117
8. fejezet. Dimenziók.....	135
9. fejezet. Időtlen élet	145
10. fejezet. Gyermekparadicsom	151
11. fejezet. A „frájlájn”	157
12. fejezet. Pesti álom.....	173
13. fejezet. Darabont korszak	177
14. fejezet. Iskola.....	185
15. fejezet. Csicsó máli balladája	191
16. fejezet. Indulatok	193
17. fejezet. Szenvedélyek	205
18. fejezet. Mesék, madarak	219
19. fejezet. A nagy család	227
20. fejezet. Fügöny mögötti tragédiák.....	243
21. fejezet. A tó árvája	249
22. fejezet. Az élet titka	261

23. fejezet. A vincellér leckéi	265
24. fejezet. Ebéd Elek bácsinál.....	277
25. fejezet. Gimnázium, szökés, barátság	281
26. fejezet. Kérők, kortesek.....	305
27. fejezet. Korjatovics Tódor regénye	317
28. fejezet. Tánciskola.....	323
29. fejezet. Az „amerikások”	329
30. fejezet. Közeledő ágyúdőrgés – „irodalmi” babérok.....	337
31. fejezet. Első szerelem – első berúgás	347
32. fejezet. Kaleidoszkóp	357
33. fejezet. A Gárdos fiú esete Forbáth Sárrikával.....	367
34. fejezet. Földindulás	377
35. fejezet. A tanárok.....	389
36. fejezet. Háború előtt	395

П 20 Лайош Паловці-Горват

Рибак снів (Історія одного джентрі): Автобіографічний роман / Автор: Лайош Паловці-Горват. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 412 с. (угорською мовою) – Наша спадщина. Книга 2. Серія Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II / Редакційна колегія серії: Ільдико Орос, Степан Черничко (головні редактори), Дюло Фодор (заступник головного редактора) та Олександр Добош (відповідальний редактор) [та ін.].

ISBN 978-617-7868-70-4 (Серія)

ISBN 978-617-7868-72-8

Серію «Наша спадщина» було започатковано Закарпатським угорським інститутом ім. Ференца Ракоці II у 2020 році з метою підтримки культури закарпатських угорців та її популяризації серед українців. До серії ввійдуть як такі пов'язані з історією, науковим та культурним життям Закарпаття книги, які вже раніше видавалися, так і ті, що раніше не публікувалися й існували лише в рукописах. Книги видаються угорською й українською мовами. Пропоноване видання, що є другою книгою серії, – це перевидання автобіографічного роману «Рибак снів (Історія одного джентрі)» Лайоша Паловці-Горвата, який побачив світ ще 1986 року в будапештському видавництві «Magvető». Це перша частина ключового роману автора. Продовження – роман «На межі двох світів» публікувався 1993 року зусиллями фонду «Шостий свисток».

У романі «Рибак снів (Історія одного джентрі)» Лайош Паловці-Горват розповідає про перші 15 років свого життя. Завдяки авторським спогадам перед нами постає широка панорама життя різних суспільних прошарків тогочасного Берегова, зокрема картини побуту дворянських родин, їхньої громадської діяльності та політичних поглядів. Закінчується роман настанням Першої світової війни.

УДК 821.511.141–312.6(477.87)

Літературно-художнє видання
Серія «НАША СПАДЩИНА»
КНИГА 2

(Серія Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II)

Лайош Паловці-Горват
РИБАК СНІВ (ІСТОРІЯ ОДНОГО ДЖЕНТРИ)

Автобіографічний роман

2021 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II (протокол №1 від 24.02.2021 р.)

Підготовлено Видавничим відділом Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II

Редакційна колегія серії:

Головні редактори: *Льдіко Орос, кандидат педагогічних наук, доцент* (президент ЗУІ ім. Ф.Ракоці II) та *Степан Черничко, доктор філологічних наук, професор* (ректор ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Заступник головного редактора: *Дюло Фодор, кандидат географічних наук, доцент* (професор з наукової роботи та міжнародних зв'язків ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Відповідальний редактор: *Олександр Добош* (начальник Видавничого відділу, ЗУІ ім. Ф.Ракоці II)

Члени редакційної колегії: *Борнобаш Кейс, доктор філософії в галузі етнографічних та культурно-антропологічних наук* (кафедра історії та суспільних дисциплін), *Єва Гуттерер* (кафедра педагогіки та психології), *Чаба Кудлотяк* (кафедра математики та інформатики), *Ержебет Когут, доктор філософії в галузі біології* (кафедра біології та хімії), *Шандор Генці, доктор філософії в галузі природничих наук* (кафедра географії та туризму), *Єва Кіш, доктор історичних наук, старший науковий співробітник* (кафедра обліку і аудиту), *Василь Чордаш* (кафедра філології), *Степан Коложвари, доктор філософії в галузі природничих наук* (Науково-дослідний центр ім. Іштвана Фодора), *Рейка Матей* (Науково-дослідний центр ім. Антала Годинки) та *Єлизавета Молнар Д, доктор філософії в галузі гуманітарних наук* (Науково-дослідний центр ім. Тіводора Легоцькі)

Автор:

Лайош Паловці-Горват

Технічне редагування та верстка: *Ласло Веждед*

Коректура: *Едіна Шін*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждед*. Використані на обкладинці та у виданні ілюстрації завантажені з сайтів із вільним доступом до зображень.

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр "Опацої Черє Янош" при ЗУІ ім. Ф.Ракоці II*

Відповідальні за випуск: *Льдіко Орос, Степан Черничко та Олександр Добош*

Книга видана не з комерційною метою чи для отримання або збільшення вигоди, а винятково для збереження, розвитку та популяризації угорської культури.

Підготовку і публікацію другої книги серії «Наша спадщина» здійснено за підтримки Держсекретаріату з питань культури Міністерства людських ресурсів Угорщини.

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці II, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Підписано до друку 01.03.2021. Шрифт «Times New Roman». Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Ум. друк. арк. 33,8. Формат 70x100/16. Замовл. №735/2. Тираж 1275.